8125

బ్రాహ్మవివాహము

రచయిత:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ఆఱవ కూర్పు.

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము.

1950

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

ధనాలకామయ్య—పెండ్లికొమార్తెయొక్క తండ్రి.
పుల్లయ్య, పిచ్చయ్య—పెండ్లికొమార్తెయొక్క బంధువులు
పేరిశాస్త్రులు, వట్టిసోమయాజులు—పెండ్లి బేరమునకు బంపబడిన వైదికస్వాములు.
పెద్దయ్య—పెండ్లికొమారుడు.
పరమేశ్వరావధానులు, నీలకంఠసోమయాజులు — పెండ్లికొమారుని యొక్క బంధువులు.
బొజ్జయ్య—సిద్ధాంతి.
రామయ్య—పెద్దయ్యగారి పరిచారకుడు.
భోగరాజు, సుబ్బారావు, భీమరాజు, సోమరాజు, రామస్వామి, వెంకప్ప, చెవిటిచయనులు, గుడ్డి గున్నయ్యగార్లు — తాంబూలమునకు వచ్చిన పెద్దమనుష్యులు.
భాగవతుల పాపయ్య, సోమయాజులు, సాగి సర్వావధానులు, వేదుల వెంకయ్య, మాడంబి నరసింహాచార్యులు, సుబ్బావధానులు, లక్ష్మణావధానులు సూరావధానులు—సదస్యులు.
వెంకటరెడ్డి—మాన్యముసాగుబడిచేయుకాపు.
నీళ్ళ కావళ్ళ కొండయ్య, పీనుగుల పేరయ్య—వర్ధనబ్రాహ్మణులు.
రాజన్నగారు,పాపయ్యపంతులుగా &c —పెండ్లివిందుకువచ్చినారు.
పైడిపాటి పాపావధానులు, బంధకవి భానుమూర్తి—పూటకూటింటికి భోజనములకువచ్చినారు.

స్త్రీలు.

అజ్ఞానమ్మ—పెండ్లికొమార్తెయొక్క తల్లి,
చిన్నమ్మ—పెండ్లికూతురు.
కన్నమ్మ—కామయ్యగారిపనికత్తె.
బట్టతల అలివేణి, సొట్టకాలి హంసయాన, చిలికికన్నుల చకోరాక్షి నత్తినోటి మంజువాణి—వేశ్యలు.
గాఘనమ్మ—ముత్తైదువ.

మొదటికూర్పులోని పీఠిక

మనదేశములోనిప్పుడు జరుగుచుండెడు దురాచారములలో వివాహవిషయమున నడచెడియక్రమములు మిక్కిలి హేయములుగా గనఁబడుచున్నవి. సంబంధము లేశముగాని లేని యొకపురుషునకును కన్యకును బ్రతికియున్నంతకాలము నన్యోన్య సుఖదుఃఖములయందు వీడని సంబంధమును దెచ్చిపెట్టెడి వివాహమను మహాకార్యమును ఒక యల్ప కార్యముగాను నెంచి మనవారు పెక్కండ్రు దానినిబొమ్మల పెండ్లితో సమానమైనదానిఁగా జూచుచున్నారు. అందుచేతఁ బెక్కుచోట్ల వివాహములు కన్యకల సౌఖ్యముకొఱకు చేయఁబడక, తల్లిదండ్రుల వేడుకకొఱకును లాభముకొఱకునుమాత్రము చేయఁబడుచున్నవి. కొన్నిస్థలములయందు వృద్ధులయిన దంపతులు తాము బ్రతికియుండఁగానే బిడ్డలయొక్క పెండ్లి వేడుకను జూడవలెనని, తరువాత వారిగతి యేమగునోయనుచింత యావగింజంతయైనా హృదయమునఁ బెట్టుకొనక అయిదాఱుసంవత్సరముల వయస్సుగల పుత్రునకుగాని మూడునాలుగేండ్ల ప్రాయముగల పుత్రికకుఁగాని వివాహమనఁగా నేమోయెఱుఁగని దశయందే వివాహోత్సవములను జరిపించుచున్నారు. సొమ్ముపుచ్చుకొని తమకన్యలను వృద్ధులకును అంగహీనులకును దరిద్రులకును విక్రయించి లాభము పొందెడివారిని నిందార్హులనుగాను పాపకర్ములనుగాను గణించి యగౌరవముతో జూడక వారినిగూడ నందఱితో సమానులనుగానే చూచుచుండుటవలనఁ బెరుగుచున్న యనర్థమింత యంతయని చెప్పనలవి కాకయున్నది. మన శాస్త్రములు కన్యాశుల్కము దూష్యమైనదనియు దానిని గ్రహించువారు పంక్తిభోజనమునకుఁగూడ నర్హులు కారనియు వేవిధముల ఘోషించి చెప్పుచున్నను, ఏమికాలకర్మ దోషముననో కాని మనవారు శాస్త్రములయందుఁ బ్రమాణబుద్ధిని విడిచి యాస్మృతివచన

నములను పాటింకిఁ దేకున్నారు. ఈబ్రాహ్మవివాహము శుల్కమును గైకొనికన్యను విక్రయించుటనుగూర్చి యే వ్రాయబడి, అట్టివివాహము వలనఁ గలుగు నష్టములను కడపట నట్టికన్యలకు సంభవించుగతినిసూచనగాఁ జెప్పుచున్నది. కాని నడుమనడుమ సంబంధమునుబట్టి మన వివాహములలో సాధారణముగా జరగెడి శాస్త్రసంబంధములేని దురాచారములును జ్యోతిష్కులు మొదలగువారు చేయుమోసములును మఱికొన్ని యితర విషయములునుగూడ తెలుపఁబడియున్నవి. ఇందువ్రాయబడిన ప్రతివాక్యమును నేదోయొక దురాచారమును వెల్లడిచేయుకొఱకేయుద్దేశింపఁబడి యున్నదిగాన దీనిం జదువువారు వట్టి వేడుకకొఱకుమాత్రమే చదువక దానియుద్దేశమునుగూడ శ్రద్ధతో విచారింపఁ గోరఁబడుచున్నారు. ఈపుస్తకముయొక్క ప్రథమాంకమున సాధారణముగాఁ గొందఱు దంపతులకుగలయైకమత్యభావమును చిన్నతనములో వివాహము చేయుటకును పెద్దవారికిచ్చుటకును చెప్పు కుత్సితహేతువులును పెండ్లిబేరమును కుదుర్చెడువారు చేయుకుతంత్రములును శాస్త్రమిషమున తమచేకల్పితములయిన శ్లోకములను చదివి చేసెడిమోసమును గొంత సంగ్రహముగాఁ జెప్పఁబడినవి; ద్వితీయాంకమున ముసలివాండ్రు తాము చిన్నపిల్లలను వివాహమగుటకుఁ జెప్పెడు కారణాభాసములును వివాహకార్యములలో జ్యోతిష్కులుచేయు మాయలును రాయబారులుగా నుండువారు ధనార్జనమునకయి చేయుకపటకృత్యములును కొంతవఱకు వివరింపఁబడియున్నవి; తృతీయాంకమున విశాలగ్నము పెట్టుటవలన సంభవించెడి యిబ్బందులును పాతివ్రత్యము నేర్పఁదగిన యీకాలములో లంజెలచేత సామ్ము వ్యయపెట్టి బూతుపాటలుపాడించు దురాచారమును ఆపదుపుకన్నెల నుంచుకొన్నవారు పిలువనిదేవచ్చి దంభమునకయి వసుపునొసంగుటయు తదితరులుకూడ నొసఁగులిచ్చుటచేతఁ గలిగెడి

నష్టములును తెలుపఁబడినవి; చతుర్థాంకమున సభాతాంబూలములు సభాపతులని పిలువఁబడెడి నిరక్షరకుక్షులయిన బ్రాహ్మణనామధారకులకు ముట్టుటయు అపాత్రసంభావనక్రింద విశేషధనము వ్యర్థపఱచియు తిట్లుతిని యప్పులపాలయి పాడగుటయు వర్ణింపబడినవి; పంచమాంకమున భోజనములకు వచ్చువారు వ్యర్థదంభమునకయి లాంతరులు మొదలగువానికొఱకు ప్రయాసపడుటయు వేళకురాక పలుమారు పిలుపించుకొనుటయు ఎంతసేపునకును రానితప్పిదమును తమ యొద్దనుంచుకొని మీఁదిమిక్కిలి తొందరపనియున్నవారు భోజనము నకుఁగూరుచున్నచో కోపపడి లేచిపోవుటయుఁ జేర్కొనబడినవి: షష్ఠాంకమున రాత్రికాలమున నూరేగుటవలన పెండ్లి వారికిని పరులకునుగూడ నిద్రాభంగము మొదలైనవి సంభవించి కలిగెడి చెడుగులును వసంతోత్సవసమయమునఁ బెండ్లివారిలోనే కాక ఇతరులలోఁగూడ జరిగెడి యనాగరికములైన మోటుపనులును మానవప్రకృతికనర్హములైన పరియాచకములును సంతోషసమయమైన అప్పగింతలవేళ నేడుపు మొదలుపెట్టు బుద్ధిహీనతయు మత్తయిదువలనువారిస్థితియు వాకొనఁబడినవి; సప్తమాంకమున ముసలిహాంద్రకు పిల్లలనిచ్చెడివారికిపుట్టు తలంపులునువారిచేష్టలును ముసలివాంఁడను జేసుకొన్నవారికిఁ గడపటలభించు గతియును జీవితకాలములో వారి చర్యలును తేటపఱుపఁబడినవి. దేశాభిమానులైనవారు ఇందలిభాగములను కొందఱికి నేర్పించినకాని పుస్తకమునుజూచియైనఁ జదివించికాని జనసమూహము ముందఱ నాడించినచో, ఇందులో వివరించిన రీతిగల యక్రమములకు లోనగువారు కొంతవఱకు సిగ్గుపడి ముందు తమప్రవర్తనమును జక్కచేసికొందురనుటకు సంశయముండదు.

బ్రాహ్మవివాహము

——: ० :——

ప్రథమాంకము.

ప్రదేశము—పెండ్లికూతురు గృహములోనిచావడి.

[పెండ్లికొమార్తెయొక్క తల్లిదండ్రులును, ఇద్దరుబంధువులును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామయ్య—(పెండ్లామువంకఁజూచి)వోసీ!వోసీ!మనంరహస్యం మాట్లాడుకుంటూవుంటే యెవరైనాతటాలునలోపలికి వచ్చిపోతారు; వచ్చేదానవు వీధితలుపు వేశైనావచ్చావా?

అజ్ఞానమ్మ—యీచెప్పేది యింతకుముందైనా చెప్పరాకపోయిందా? తీరావచ్చి కూర్చున్నతరువాత పెళ్ళాం వూరికేవుండిపోచుందని యేదోవక లేనిపోనిపని కల్పిస్తారు. మీరువెళ్ళి వేసిరారాదా? నాకు తలుపువేస్తూవుండడమూ తీస్తూవుండడమూతప్ప వేరే యేం పనివున్నది? తిరగలేక చచ్చిపోతూవున్నాను. యెలాగయినానాఖర్మమే కాలిపోచుంది; తప్పేనుందా యేమిషి? వెళ్ళి వేస్తానులెండి. (అని తలుపువేసి వచ్చుచున్నది.)

కామ—(బంధువులవంకఁజూచి) పుల్లయ్యగారూ! రండి.పిచ్చయ్యగారూ! కూర్చుండండి (అందఱును గూర్చుండియుండఁగా) పుల్లయ్యగారూ! భూమిమీద మన తనువులు శాశ్వతాలు కావుగదా? అయ్యగారి బుచ్చయ్య కూతురికి పెళ్ళి చేస్తానంటూనేమొన్నయిట్టే చచ్చిపోయినాడు. నాకళ్ళముందర మొన్న మొన్నటివాకా బట్టవిప్పివేసుకుని ఆడుకుంటూవుండే అన్నప్పగారి కన్నమ్మకు,కొడుకువివాహం కళ్ళారా చూచుకోవడానికి రుణంలేకపోయింది. మనంమాత్రంయెల్ల

కాలం యీ లోకంలో పుట్టికట్టుకుని వూగులాడబోచామా? మా భాగ్యానికల్లా లేకలేక పుట్టిన వక్కకూతురుగదా వున్నది! చేతులారావక్క కన్యాప్రదానం చేసుకుంటే యెంతో పుణ్యంవస్తుందని తమవంటి పెద్దలు చెపుతూవుండగా విని వున్నాను. నాకున్నూ అరవయ్యాపడి వచ్చింది; మా యింటిదానికిన్నీ యాభై యేళ్ళునిండవచ్చినవి. ఇఖబ్రతికినన్నాళ్ళుబ్రతకబోము మాయిద్దరిప్రాణాలూబాగావుండగానే పెండలకాడే వకసమ్మంధంవిచారించి ముడిపెట్టివేస్తే, పెళ్ళి చెయ్యకపోయినామని అవతల మాజీవాలకుపడి యేడవకుండా మొగుడూ పెళ్ళామూ తమపాట్లు తాముపోసుకుంటూ సుఖంగావుంటారు.

పుల్లయ్య—ముక్కు పచ్చలారనిపసిబిడ్డ; యిప్పుడు పిల్ల దాని వివాహానికేమితొందర వచ్చింది? వడసారమూ మొన్నటి శ్రావణ శుద్ధ నవమికిగదా దానికి రెండేళ్ళు వెళ్ళినవి? బ్రతికి బట్టకడితే ముందు పెళ్ళి చేసుకోరాదా?

కామ—అంతావిని మళ్ళీ మీరీలాగు సెలవియ్యడంచూస్తే చాలా వాశ్చర్యగావున్నది. ఇందులో తమకు విశదంకానిది యేమి వున్నది? కాలంసంగతి చూడబోతేవట్టిపాపిష్టిదినాలువచ్చినవి. మేమో మూడుకాళ్ళముసలివాళ్ళము; తెల్లవారి లేచి మీనలుగురిమొఖాలూ చూచేదాకా యేరోజుకారోజు రేపుమళ్ళీ మిమ్మల్ని చూస్తామో లేదోఅని భయంవేస్తూవుంటుంది, మారెండుప్రాణాలూ బొందెలో వుండగానే పిల్లదాన్ని యేఅయ్యావాళ్ళనోపెట్టిమూఅవశిష్టంలేకుండా తీర్చుకుంటే, అవతలవుభయుల అదృష్టమూ యెల్లావుంటేఅల్లాజరుగుతుంది. మనం చేతనైనపని పెట్టగలం పొయ్యగలంగాని—

అజ్ఞా—(గొంతెత్తి)పుల్లయ్యతండ్రీ!నువ్వేయిలాసెలవిస్తే యిఖ నేను యేగంగలోదిగుచాను? నాముద్దులూ ముచ్చటలూయెల్లా తీరుచవి? నేనాపెద్దదాన్నయినాను: యిఖనుయెన్నాళ్ళోబ్రదకను; యేమిపో

వెనుకటి అలవాటునుబట్టితిరుగుచూవున్నానుగాని దేహంలోమునుపటి సత్తువలేదు; వంట్లో రక్తమాంసాదులుహరించిపోయినవి; లేస్తేకూర్చో లేను. కూర్చుంటే లేవలేను.మీదటికిబ్రతుకుచానోలేదో, మీరేమీ అడ్డంచెప్పక నాదేహంలో ప్రాణం వుండగానే యీయేడేయీశాస్త్ర కార్యమూ కానియ్యండినాయనా! (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

పుల్ల—ఘూరుకో. పెద్ద ముత్తయిదవు, శుభకార్యం ముందు పెట్టుకుని యేమీ తెలియని దాసికిమల్లే యిలాకంటతడిపెట్టుకోరాదు. కన్నీళ్లుతుడుచుకో. నీకేమి యిప్పుడు తొంభయియేళ్ళు వచ్చినవా? నూరేళ్ళువచ్చినవా? మొన్న మొన్నటిదానవు. నీకంటె పెద్దవాళ్ళం దరూ బ్రతుకుచూ వుండలేదా? నీకిప్పుడు మరేమీ భయంలేదు. నీ కూతురు పదిమంది బిడ్డలను గన్నదాకా నీవు బ్రతుకుచావు.

అజ్జా—(చేతులతో కన్నులు నలువుకొనుచు డగ్గుత్తికతో) నాయనా! నీనోటివాక్యాన్ని అలా బ్రతుకవలెనుగాదా?

పిచ్చయ్య—నీజాతకంలో యెనభైయేళ్ళు జీవిస్తావని వ్రాసి వున్నది. అధైర్యపడకు. నీవు యింక ముప్పన్యేళ్ళు అడ్డంలేకుండా బ్రతుకుచావు. భూమిమీద నీవు ఇంకా యెంతమంది మనమలనూ మనమరాళ్ళనూ యెత్తవలెనో!

అజ్జా—(సంతోషముతో) నా నాయన! నా తండ్రి! నీఅమ్మ కడుపుచల్లగా! నీఅత్తకడుపు చల్లగా! నాఆయువూ నీఆయువూకూడా పోసుకుని నీవే వెయ్యేళ్ళుబ్రతుకు.

కామ—మీరిద్దరూ నాకుకావలసినవారుకదా? నాకుయిప్పుడు యేమిఆలోచన చెపుతారు?

బంధువులు—మీరు యిప్పుడుతలపెట్టినకార్యం బహుసర్వోత్త మంగావున్నది. అవశ్యంగావివాహం సాధ్యమయినంతత్వరలో కావల

శించే. అన్నీ సరేకాని మరి మీరు సంబంధం యెక్కడనైనా విచారిస్తూవున్నారా ?

కామ-సమ్మంధాలకేమి తలవెంట్రుకలన్నివున్నవి. నిత్యమూ పదిమందివచ్చి అడిగిపోతూవున్నారు. నాలుగుదినాలనుంచి బుచ్చయ్యపంతులుగారి కొమారుడు కొమరయ్యకియ్యమని ఆచిన్నవాడి మేనమామ అడుగుతూ వున్నాడు. చిన్నవాడు చూడబోతే బహుచిన్నవాడు; చిన్నతనంలోనే నాలుగు ముక్కలంటినవి; నాలుగు వందల రూపాయల నగలు పెడతామంటూవున్నారు; నాలుగుపుట్ల మాన్యం వున్నది; పిల్లవాడు మంచి బుద్ధిమంతుడట! అన్నీ భాగానేవున్నవికాని చిన్నవాడికి అన్నదమ్ములు చాలామంది వున్నారు. అందుచేత ఆ చిన్నవాడికి యివ్వడానికి బొత్తిగా సమాధానం లేకుండావున్నది. పిల్లవాడిమేనమామ దినదినమూ వచ్చి తిరిగిపోతూవుంటే నిన్నరాత్రి పిల్లనియ్యనని స్పష్టంగా తెలియచెప్పినాను.

పిచ్చి-పోనీ, మన గునుపూడి సోమశాస్త్రికొమారుడు కామశాస్త్రికియ్యరాదా? వాడుతండ్రికి వొక్కకొడుకు, వయస్సువిచారించబోతే యిరవై సంవత్సరాల కన్నయెక్కువ లేదు. పిల్లవాడు మంచి రూపసి; నిరుడు యఫ్. ఏ. పరీక్ష ప్యాసయినాడు; మీదటికి బియ్యే పరీక్షకూడా ప్యాసయి ధారలచేత గొప్ప బహుమతీ పొందుతాడట! వాడు తప్పకుండా గొప్పవుద్యోగం చేస్తాడని అందరూచెప్పుకుంటూవున్నారు. ఆసమ్మంధం మొదటినుంచీ కలిసిందికూడాను.

కామ-నామనస్సుకు యీసంబంధం యెంతమాత్రమూ బాగావున్నదికాదు. మాన్యాలా? మళ్ళా? యేమివున్నవి? తండ్రి పదిరూపాయలుతెస్తే వాటితో జీవనం చేస్తూవున్నారు. పట్టుమంటే యిప్పుడు పదివరహాలు తేలేరు. ఇక యెప్పుడో పిల్లవాడువుద్యోగంసంపాదించి

గడించి పెదవాడని యిక్కడ నోట్లో వేలుపెట్టుకొని కూర్చోవలెను. అవతలగడిస్తాడో లేదో యెవరుచూచారు? కీడెంచి మేలెంచమన్నారు. వొక వేళ గ్రహచారంచాలక పిల్లవాడు కాలంచేసెనా, తరువాతచిన్నది పూటకూటికి గతిలేక యావజ్జీవమూ మా ప్రాణాలకుసూరుమని యేడుస్తూవుంచుంది. ఆపిల్లి బ్రహ్మత్యవచ్చి నాకు చుట్టుకుంచుంది. చూస్తూ చూస్తూ పిల్లదానిగొంతుక యెట్లాకొయ్యను? నాకీసంబంధంపనికిరాదు.

అజ్ఞా-పిచ్చయ్యగారూ! మా వారిసంగతిచూస్తూవున్నారుగదా! యెటువంటి సంబంధంవచ్చినా యేదోవొకవంక పెట్టి అదిమంచిదికాదంచారు. ఎక్కడనో కొండమీదనుంచి దిగివచ్చేసంబంధం తెస్తామంచారు. నేనెంత మొత్తుకున్నా నామాటవినరు. మాణిక్యంలాగు నా అన్నకొడుకు నలభయియేళ్ళవాడున్నాడు. పిల్లదాన్ని వాడికివ్వమని నిత్యమూ చెవినియిల్లుకట్టుకొని పోరుచాను. నామాటలు లేశమయినా చెవినిపెట్టకుండావున్నారు. నేనియ్యాననడానికి రెండోపెళ్ళివాడయినా కాడుగదా! ప్రపంచంలో మాన్యాలులేని వాళ్ళందురూ బ్రతుకుచూ వుండలేదా? తనకేంభాగ్యంచూచి నాతల్లిదండ్రులు పిల్లనిచ్చినారు? లోకంలో అందరూ నగలుపెట్టుకున్నవాళ్ళే వున్నారా? పసుపూ కుంకమా తిన్నగా వుంటే, మెడకు కొయ్యపుస్తెకట్టుకొని మొగుడూ పెళ్ళామూ బలుసుకూరయేరుకునితిని బ్రతుకుచారు. మీరుఘట్టిగా కూకలువేసి మేనరికం మంచిదనివప్పించి నామేనల్లుణ్ని యెలాగయినా వకయింటివాణ్ని చేయించండి.

కామ-నేనూ ఇంతఅనుకూలమైన సంబంధం తేవలెననే శక్తి వంచనలేకుండా ప్రయత్నంచేస్తూవున్నాను. రాత్రింపగళ్ళు నాకు దీని మీదనేధ్యానము, దైవఘటన యింకా సమకూడకుండావున్నది. యీ వూళ్లోనే వక మంచి సమ్మంధంవున్నది. వారు పిల్లదానికి పదివందల రూపాయల ఆభరణాలువుంచుతారు; పదిపుట్లమాన్యంకూడావున్నది.

అంతకంటె అనుకూలమైన వరుణ్ణి మనం మరివకచోట సంపాదించ లేము. పెళ్ళికొడుకును మీరున్నూ యెరుగుదురు. మీకుందర దాచడమెందుకు? నెలదినాలకింద పెద్దింటి పెద్దయ్యగారిభార్య చచ్చిపోయింది. వారు చిన్నదాన్ని ఇమ్మని అడుగుతూ వున్నారు గాని నేనే యింకా మాట యివ్వలేదు.

అజ్ఞా—ఇదెక్కడిసమ్మంధం దొరికింది? పెళ్ళికొడుకకు ఇది నాలుగోపెళ్ళి. వయసుకా మావారికంటెనూ అతడు చాలాపెద్ద వాడు: అంతకన్న నామేనల్లుడికివ్వరాదా? వాడికి నలభైయే ళ్లైనా నిండాలేవు.

పిచ్చ—(తనలో) పెద్దయ్యగారికి వివాహమహోత్సవంకంటె దినవార మహోత్సవంచేస్తే బాగావుంచుంది.

పుల్ల—(పిచ్చయ్యతో రహస్యంగా) పెద్దయ్య పెళ్ళిపాలకీ యెక్కడంకంటె పాడెకట్లపాలకీయెక్కివూరేగితేదివ్యంగావుంచుంది.

కామ—ఈ వెర్రిబాగులది చిన్నదాన్ని తన మేనల్లుడికిమ్మని చంపుచూ వుంచుంది, చదువా? సంధ్యా? మాన్యాలా? మళ్లా? సొమ్మా? సంబంధమా? వాడికేమున్నది? మనం కొంచెమైనా చిన్న దాని సుఖం చూసుకో నక్కరలేదా? పిల్లదానియోగం బాగావుండి నేను చెప్పిన సమ్మంధం దొరికితే పిల్లదిచాలా సుఖపడుచుంది. వంటి నిండా పెట్టకొన్నన్నినగలు; కట్టుకున్నన్ని కోకలు; సుఖంగా తానింత తిని వకరికింత పెట్టవచ్చును. పయిని వేరేఆజ్ఞ పెట్టడానికి అత్తా ఆడ బిడ్డా యెవరూ లేరు. పెళ్ళికొడుకుజాతకంచూచాను. రమారమినలభై యేళ్ళువుంచవి. వాతశరీరంగనుక ముసలివాడులాగు కనపడచాడు. ఒకవేళ ముసలివాడే అయినప్పటికీ లోపంయేమిటి? ముసలివాళ్ళను చేసుకొనిమాత్రం సుఖపడ్డవాళ్ళు లేరా? వేగిరంకడుపుఫలించి దాని కడుపున నాలుగుకాయలు కాస్తే దానంత అదృష్టవంతురాలుయెవరు?

దేముడిచ్చిన కొంగ్రగింజంత ఆయువూ తిన్నగావుంటే, అదే యెల్ల కాలమూ కాపురంచేస్తుందేమో! దాని అదృష్టానికి యెవరుకర్తలు? దానిమంగళసూత్రబలం యెలాగంటిదో మనం యెవరైనా చూచినామా? చూడండి. కన్నమ్మగారిపిచ్చమ్మ అరవై యేళ్ళవాణ్ని కట్టుకొని కడిపెడు బిడ్డలతల్లి అయినది. చిన్నవాళ్ళను చేసుకున్న వాళ్ళందరూ అయిదోతనమే చేస్తున్నారా? మా-మగారిగారమ్మకు మోచేతిపద్దంనోములోనే మొగుడి దినవారాలువచ్చినవి. ఇలాగు మూడేళ్ళవాడిని చేసుకున్నదాని బ్రతుకుకూడా ముక్కలైపోయిందికాదా? ఇంతకూ నొసటవ్రాసివున్నవ్రాలు ప్రధానం. ఇప్పుడు పెద్దవాళ్ళను కట్టుకున్నవాళ్ళే తరుచుగా సుఖపడుచూ వున్నారు.

అగ్ని—(మొగముచిట్లించి) ఏమిషో! నాకీ పెళ్ళికొడుకును సూస్తే-

కామ—అవునే! వోసీ! నీకు చెవులోవకయేకాంతం చెప్పవాను యిలారా. (అని రహస్యంగా గుసగుసలాడుచు) నీవెంతమాత్రమూ అభ్యంతరం చెప్పవద్దు. ఈసంబంధంతప్పిపోతే యిలాగంటిసంబంధం మరిఒకటి వెయ్యేళ్ళతల్లకిందైనా మనంసంపాదించలేము. వారికేమి భాగ్యవంతులు! లక్షమందిపిల్లలను యిచ్చేవారువుంచారు. దీనికివప్పుకుంటివా నీకు అగువులూశగువులూ బాగాజరుగుచవి. వియ్యపురాలవుగనుక నీకయిమురోజులూ చీరెలూమాడలూ దొరుకుచవి. ఇంతేకాకుండా వారుమనకు యెనిమిదివందలరూపాయలు యిస్తామంచూ వున్నారు. నేను వెయ్యిరూపాయలకుచిల్లిగవ్వతక్కువవల్లపడదంచూ వున్నాను. పెద్దముత్తయిదవు నీముద్దూముచ్చటా బాగాతీరుమంది. అందులో నాలుగువందలరూపాయలుపెట్టి నీకు నగలుకొనిపెడచాను. పడుకోవడానికి పరుపూ పట్టెమంచమూచేయిస్తాను. ఇంకో రహస్యంకూడావున్నది. పెళ్ళికొడుకు బహుముసలివాడు, మహాబ్రతికితే పదియేళ్లు బ్రతుకచాడు, పన్నెండేళ్ళు బ్రతుకుచాడుగాని అంతకంటె

యెక్కవబ్రతకడు. ఆముసలిప్రాణం కాస్తా గుటుక్కు మనడంతోటే, అవతల అతగాడి ఆస్తిఅంతా మనకే దక్కుచుంది.

అన్న—(నగలు వచ్చునన్న సంతోషముతో బంధువులవంక తిరిగి) ఆయనచేస్తానంచూ వుండడమూ నేను వద్దంచూవుండడమూ బొత్తిగా బాగా వుండలేదు. పెనిమిటిఆజ్ఞ మీరినానని వట్టిరవ్వ నాకెందుకు? పుల్లయ్యగారూ! వేగిరం ఆయన యిష్టం వచ్చిన వాడికి పిల్లదాన్నియిచ్చి వివాహం చెయ్యమనండి. ఆయనకేది సమాధానమో నాకూ అదే సమాధానము.

[తెరలో]

ఎవరయ్యా యింట్లో? ఓకామయ్యగారూ! తలుపుతియ్యండి. ఓహోయి! తలుపుతియ్యండి.

కామ—(ఆలకించి) భార్యవంకచూచి) ఔనే! యింటిదానా! యెవరో తలుపువద్ద పిలుస్తావున్నారు వెళ్ళితీసిరా.

అన్న—అలాగే. (అని తలుపుతీయబోవుచున్నది)

బంధు—కామయ్యగారూ! యివాళకు పదిరోజులనుంచి మా యింటికి బంధువులువచ్చి తింటూవున్నారు వారికి యేదో కోర్టులో వ్యాజ్యంవున్నదట! పెందలాడే వెళ్ళవలెను. వారు మాకోసం భోజనానికి కనిపెట్టుకుని వుంచారు. ఆలస్యమయితే వారికోర్టుపనికిభంగం కలుగుచుంది. ఈపాటి మాకు సెలవిస్తారా?

కామ—చిత్తం. మీరు తిరిగీ యెప్పుడు దర్శనం యిస్తారు!

బంధు—యెప్పుడు పడితే అప్పుడేవస్తాములెండి. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

కామ—(మనసులో) అయ్యో! మనం సొమ్ముపుచ్చుకొని పిల్ల దాన్ని ముసలివాడికి కట్టిపెట్ట తలచుకొంటూవున్నామే, దీనివల్ల మన

కేమయినాపాపంవచ్చి చుట్టుకుంచుందేమో! అన్నిటికీ మనశాస్త్రుర్లగా రున్నారు. ఆయననడిగి మన సంశయ నివర్తి చేసుకుందాము.

(అప్పుడిద్దఱు వైదికస్వాములు ప్రవేశించుచున్నారు)

కామ—రండి. శాస్త్రుల్లగారూ! రండి. సోమయాజులుగారూ! దయచెయ్యండి. మీయుభయులకూ నమస్కారము. (అని చేతులు జోడించుచున్నాడు.)

వైది—దీర్ఘాయుష్యమస్తు ధనకనక వస్తు వాహన సమృద్ధిరస్తు! శీఘ్రమేవ సుపుత్రాప్రాప్తిరస్తు! రాజద్వారే రాజభవనే సర్వదా దిగ్విజయమస్తు! (అని కూరుచున్నారు.)

కామ—శాస్త్రుల్లగారూ! నాతో ప్రొద్దున్నేవస్తామని చెప్పి యింతప్రొద్దెక్కివచ్చినా రేమయ్యా?

శాస్త్రి—చిన్నయితే మీతో అలాగే మనవిచేసినానుకాని పెద్దయ్యగారియింటికి వెళ్ళిచూట్లాడి నిన్ననన్నవేళకే యిక్కడికి రావలెనని వస్తూ కోమటో పుస్తకిపోనగావున్న పంచాంగబ్రాహ్మణ్ని చూచి యివేళ వర్జ్యం యెప్పుడని అడిగినాను. అతడు యిప్పుడే ప్రవేశించిందని చెప్పినందువల్ల నాలుగు గడియలబట్టి తంబిశెట్టిగారి వీధులో నిలుచుండి వర్జ్యంపోయిన తరువాత మరీవచ్చినాను. అందుచేత యింత ఆలస్యమయిండి.

కామ—మీరు మంచిపనిచేశారు. నామనస్సులో మిమ్మల్ని వక్కధర్మసందేహం అడగవలెనని వున్నది. వాస్తవం సెలవిస్తారా?

శాస్త్రి—ముఖ్యంగా అడుగునాయనా! నాకుతోచిందేమో చెబుతాను.

కామ—డబ్బుపుచ్చుకొని పిల్లగాన్ని యివ్వవచ్చునా?

శాస్త్రి—ఆ. మహారాజువలె యివ్వవచ్చును. దానివల్లదోషం యేమి?

శామ-ఏమోకాని పెద్దలందరూ కన్యాశుల్కం కూడ దంచారు. యెందుచేత?

శాస్త్రి-అలాగు చెప్పేవాళ్లు వట్టి తెలివితక్కువవాళ్లు; వాళ్ళు యేశాస్త్రాలుచూచి యీమాట చెప్పినారు? లోకంలో మనకు ప్రత్యక్షమయిన దృష్టాంతం వక్కటిచూచుకోరాదా? కన్యాశుల్కమే దూష్యమయినపక్షానికి యిప్పుడందరూ యెందుకు డబ్బుపుచ్చుకుని పిల్లలను యిస్తూవున్నారో నాకు చెప్పండి.

శామ-ఏశాస్త్రంలోనూ యెక్కడనూ బొత్తిగా నిషేధం లేకపోతేయిటువంటివార్తలు లోకంలో పుట్టవే. మీరు చూచినశాస్త్రంలో యీవిషయం యెక్కడనైనా యేమయినా చెప్పబడివున్నదేమో సెలవియ్యండి.

శాస్త్రి-(ఏమో తెలిసినట్లు మిన్నకుండ్రు కొంచమాలోచించి) ధర్మశాస్త్రంలో వకచోట కొంచెం కూడదని వున్నదికాని, అది యీ విషయంలో పనికిరాదు.

శామ-యెందుకుచేత?

శాస్త్రి-శాస్త్రకారుడు అలాగునే చెప్పినా, వ్యాఖ్యానంలో దాన్ని సవరణచేసి శాస్త్రకారుని తాత్పర్యం వివరంగా వ్రాసినారు. వ్యాఖ్యానకారుడైన తాతంభట్టుగారు, కన్యను పిల్లవాడికిచ్చినప్పుడు సొమ్ముపుచ్చుకుంటే దోషమని శాస్త్రకారుడిఅభిప్రాయ కాని ముసలివాడికిచ్చినప్పుడుకూడా పుచ్చుకోకూడదని కాదనినిశ్చయించివున్నారు. ఏలాగంటే, శ్లో॥ వృద్ధాయకన్యాం యోదత్వా। తద్వారద్విగుణంధనం। నోహరేత్సపురూన్నింద్య। స్త్రిపిత్రా శాపాధోగతిః। అనినిబంధనగ్రంథంలో వ్రాసి, ఆప్రకారంగానే ఆయన తనకూతురినుకూడా ధనం స్వీకరించి శతవృద్ధునకిచ్చి వివాహంచేసి, ఆధనంతో తాను యజ్ఞంచేసి

పుణ్యంసంపాదించినట్టు పెద్దలుచెప్పకోవడం మీరువిించూవుండలేదా? శాస్త్రంయెట్లావున్నా, కన్యాశుల్కం పుచ్చుకుంచూవుండడంయిరవై ముప్ఫయి యేళ్ళనుంచి శిష్టాచారంగా జరుగుచూనేవున్నది. అందుకు మనపెద్దలందరూ అంగీకరించి వూరుకుంచూనేవున్నారు. కాబట్టి మీరు మనస్సులో సందేహంవుంచుకోవలసినపనిలేదు. ఫదేళ్ళక్రిందట పామర్రులో భాగవతుల పరబ్రహ్మశాస్త్రుల్లుగారు పిల్లనుయిచ్చిసొమ్ము పుచ్చుకున్నారు. నిరుడుమనగ్రామంలోనే పురాణం బుచ్చయ్య సోమయాజులుగారు నూరువరహాలు పుచ్చుకొని కన్యా ప్రదానంచేసింది మీకళ్ళారాచూడలేదా? ఆయనను యెవరైనా యేమైనా అన్నారా? ఇప్పటిపెద్దలందరూ దాన్ని నిరభ్యంతరంగా అంగీకరిస్తూనేవున్నారు.

కామ-అదిసరేకాని ముసలివాడికి బిడ్డనుయిచ్చినందువల్ల మనకు యేమైనా దోషంవున్నదా?

శాస్త్రి-లేశమూదోషంలేదు. దానివల్లవిశేషించిఫలంకూడా వున్నది. పడుచువాడికి లోకంలో అందరూ కన్యనుయిస్తారు. అదివక ఫలంలోదికాదు. ముసలివాడికి పిల్లను యివ్వడమే యివ్వడము. ఫది వేలుపుచ్చుకునిఅయినా వక్క పెద్దబ్రాహ్మడియిల్లు నిలవబెడితే దాని వల్ల కోటికన్యాప్రదానాలుచేసినఫలంచులాగ్గాలభిస్తుంది. యెలాగంటే, శ్లో॥ వృద్ధవిప్రాయయోకన్యాం।దదాతి ధనకాంక్షయా । సకోటికన్యా దానస్య । లభతేహి ఫలంమహత్॥ అని ప్రమాణంవున్నది.

కామ-ధర్మశాస్త్రాలన్నీ సమగ్రంగాచదివి క్రోడీకరించి సారం తీసిన మహాపండితులైన దొడ్డబ్రాహ్మలుగనుక, మీరు నాసందేహా లన్నిటినీ నిముషంలో అవలీలగా తీర్చివేసినారు. ఇలాచెయ్యడానికి మీవలె శాస్త్రరహస్యాలు తెలుసుకోని వారికి సాధ్యం అవుచుందా?

సోమ-శాస్త్రుల్లగారివలె చిన్నప్పటినుంచీ అదేపనిగా శోధించి సాంప్రదాయయుక్తంగా శాస్త్రధర్మం తెలుసుకోనివారు పలువురు

కలుమాటలు చెవుచారు. వారి మాటలన్నీ మనంపాటిగాపట్టరాదు. పూర్వంఒకప్పుడు యీవిషయమయ్యేనాకున్నూ మరివక శాస్త్రులకున్నూ వివాదవచ్చి చర్చజరిగినప్పుడు, ఆయన కన్యాశుల్కంబొత్తిగా కూడ దని వకస్మృతివచనం చదివినారు. నేను తక్షణమేఅందుకుని తడుము కోకుండాదేకాకరవిషుంటువునుబట్టికూడదనగా కూడుచుండనిఅర్థం చేసి నావాదం సిద్ధాంతంచేసినాను. "ధాతూనాం మనేకార్థం" అని వుండడంచేత కూడదనగా కూడునని అర్థంచెప్పి నామతం సాధించి నాను. ఈశాస్త్రులుగారు చెప్పినధర్మశాస్త్రంకూడాకనపరచి, ఆస్మృతి వచనానికి కూడదన్న అర్థమేవప్పుకుని రెండుస్మృతులుపరస్పర విరు ద్ధంగావున్నప్పుడువాపక్షంచేతదేన్నైనాఅంగీకరించవచ్చునని సిద్ధాంత సమన్వయం చేసినాను.నలుగురిలోనూఆబ్రాహ్మడు చిన్నపోయి మొగ మింతచేసుకుని నాముందర మళ్ళీ నోరెత్తలేకవూరుకున్నాడు. అప్పటి సభవారిలోయెవరూచదువుకున్నవారు లేకపోయినా, నాయుక్తికిన్నీ పాండిత్యానికిన్నీ అందరూఆశ్చర్యపోయి గారు. నేను యిచ్చినశాస్త్ర ప్రమాణాలుచూచి, యిక నాయంతటి పండితుడు లోకంలో మరి వకడువుండబోడని నన్ను వెయ్యినోళ్ళ మెచ్చుకొని సంతోషించినారు. యోగ్యతగ్రహించిడానికి తెలివి తేటలువుండవలెనుగాని చదువెందుకు?

(ఇంతలో అజ్ఞానమ్మ తలుపువేసి, లోపలకుపోయి యేదో యొకపని చక్కబెట్టుకొని మరలవచ్చి స్తంభముమీద చేయి వేసికొని నిలుచున్నది.)

కామ—శాస్త్రులుగారూ! ఇట యీమాటలు కట్టిపెట్టి వెళ్ళిన కార్యం పండయిందో కాకుయిందో యేమిచేసుకుని వచ్చినారో చెప్పండి. వెయ్యింటికి తక్కువలేకుండా కుదిర్చినట్టయితే మీచెవులకు కుండలాలజోడు చేయించి వేస్తానని అప్పుడే చెప్పినానుగదా!

శాస్త్రి—(అజ్ఞానమ్మవంక చూచిసంకోచముతో చూచుకున్నాడు)

కామా—మాఅమ్మాయికల్లికీ యిది యిష్టమే. సంశయపడక చెప్పండి.

శాస్త్రి—మీరు చెప్పినతరువాత మరివక విధంగాకూడా అవుతుందా? నాయుపచ్ఛక్తి వినియోగించి మీకుకోరినరొఖంయివ్వడానికి పెద్దయ్యగారిని వొప్పించివచ్చినాను. ఇఖ నాకుండలాలజోడు సిద్ధం చేయించండి.

అగ్నా—(సోమయాజినిచూచి) అన్నయ్యా! చిన్నదానికి యేమి ఆభరణాలు వుంచుచారో చెప్పండి.

సోమ—అమ్మా!నగల కేమితక్కువ? మీచిన్నది పూర్వజన్మమందు బంగారుపు పువ్వులతో పూజచేసుకన్నదిగనుక.యీజన్మాన్ని శరీరంనిండా నగలు దిగవేసు కోవడానికి లభించింది. వెనుకటిభార్యవి వెయ్యివరహాల నగలువున్నవి. అవి కాకుండా కొత్తగా కాసులపేరు కట్టించుచూవున్నారు. పిల్ల అదృష్టవంతురాలయి సుఖపడేయోగ్యత వున్నదిగనుకనే దైవ-మీవధూవరులకు యిద్దరకూ యేకకాలమందు యీసమ్మంధం చెయ్యడానికిబుద్ధిపుట్టించినాడు. మీదంపతులపూర్వ పుణ్యంవల్లనే యిటువంటి అల్లుడు మీకు లభ్యమయినాడుకాని మరి వకటి కాదు.

కామ—వోసీ! లోపలికివెళ్ళి తమలపాకులు తీసుకునిరా. శాస్త్రుల్లవారికికీ తాంబూలం యిత్తాము.

అగ్నా—(స్తంభముచాటున పోయినగనికిక నంబకునట్టుగా లేవని మొగముత్రిప్పి సైగచేసి తనలో విసుగుకొనుచున్నది.)

కామ—(లోపలకు పొమ్మని చేసైగచేసి) ఏమే! మొద్దులాగున అట్టే నిలుచున్నావు? వినపడలేదా యేమిటి? లోపలికి వెళ్ళి తాంబూలాలు తీసుకురమ్మంటూవున్నాను.

అగ్నా—(కోపముతో నడిచిపోయి) తానేమోఆకలూపోకలూ తెచ్చి యింటినిండా కుప్పవేసినట్టేతాంబూలాలు తెమ్మనినామీదపడి

యేడుస్తాడు. ఆడదాన్ని నేను యెక్కడనుంచి తేగలను! (అని తనలో తాను సణుగుకొనుచు మరల రాకున్నది.)

కామ—ఏమే తాంబూలాలు తెమ్మంటే అదేపోకగా పోయి నావు! పెట్టెతాళంచెవి కనపడలేదా యేమిషి?

అజ్ఞా—(లోపలనుండి) ఇందాకటినుంచీ దానికోసమే వెతుకు చూవున్నాను. ఎక్కడా కనపడకుండావున్నది. కుర్రముండ వకచోట వున్న వస్తువు వకచోట వుండనిచ్చి యేడుస్తుందా? అబ్బబ్బా! దాని మూలంగా నాప్రాణంవిసిగిపోచూవున్నది. తాళంచెవి యెక్కడ వేసి ఆడుకోపోయిందో! ఎప్పుడు దీన్ని అత్తవారింటికి పంపించేస్తే నాప్రాణం నిమ్మళంగా వుంచుందో! ఓపాపిష్టి దేవుడా! భూమిమీద నాకు చావు పెట్టవుగదా?

వైది—తాంబూలాలకేమి? యెప్పుడూ వచ్చిపోచూవుండే వారికి మరివకప్పుడు యివ్వవచ్చునులెండి. ఈరోజున మాకు కోర్టులో సాక్ష్యం తొందర వకటివున్నది. ఆలస్యంగా వెళితే నాలుగురూపా యలు దొరకే సొమ్ముపోతుంది. వచ్చేలాభంపోగా మీదిమిక్కిలి మునసబుగారు వేళకు వెళ్ళనందుకు జుల్మానాకూడా వేస్తారు. యింకా ప్లీడరువద్దకుపోయి యేమిసాక్ష్యంచెప్పవలెనో నేర్చుకోలేదు. ఈ పూటకు సెలవియ్యండి మళ్ళీవస్తాము.

కామ—చిత్తం, కొంచెంసేపువుండి తాంబూలాలు పుచ్చుకో కుండానే వెళుతున్నారుగదా? ఈసారిఅయినా వెళ్ళేటప్పుడుచూచి జాగ్రతగాపొండి. మొన్నవచ్చినప్పుడు వాస్తుశాస్త్రప్రకారంగా యెత్తించిన పెద్దవీధి ద్వారబంధం తగిలి తలబొప్పికట్టి పాపం మూడురోజులనుంచీ బాధపడుచూవున్నారు.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము

ప్రదేశము — పెండ్లికొడుకు గృహములోనిగది.

(పెండ్లికొమారుఁడు పెద్దయ్యయు, బంధువులు పరమేశ్వరావధానులును నీలకంఠ సోమయాజులును ప్రవేశించుచున్నారు.)

పెద్ద — పరమేశ్వరావధానులుగారూ! దయచెయ్యండి నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! కూర్చోండండి.

నీల — పాపం! వార్ధకదశలో మీకు గొప్పవిచారం పట్టుకున్నది. దైవసంఘటనానికి మీరు విచారించవలసినపనిలేదు. పుట్టినతరువాత యెప్పుడైనా చావువుండనేవున్నది. ఆవిడకేమి? అదృష్టవంతురాలు. మంచంయెక్క తీసుకోకుండా పునిస్త్రీజన్మాన్ని పసుపుకుంకాలతో కొల్లలాడుచూ లేచిపోయింది.

పెద్ద — యేపాట్లువచ్చినా నావేకాని దానికేమి? మీకు సెలవిచ్చినట్లుగా అదియెలాగయినా అదృష్టవంతురాలే. బ్రతికివున్నన్నాళ్ళూ సుఖంగా తానింతతిని వకరికింతపెట్టింది. తుదకు వకరిచేత చేయించుకోకుండా అనాయాసమరణంగా లేచిపోయింది.

పర — మీసొమ్ము సుఖంగా అనుభవించడానికి ఆమెకు భూమిమీద ఋణంలేకపోయింది గనుక తననోట్లో మన్నుకొట్టుకొని తానే యెగిరిపోయింది. మగవాళ్ళు మీకేమి? రేపీపాటికి చక్కగా మళ్ళీ భార్యా వస్తుంది. పదమూడోనాడే వివాహకార్యం జరగడానికి ప్రయత్నం చెయ్యవలసినది చేసినారుకారు. ఇక మూడోనెల దాటకుండానైనా శుభకార్యం జరగడానికి తగినఆలోచన చేస్తూవున్నారు గదా?

పెద్ద — ముసలివాణ్నైనాకుయింకావివాహంయెందుకు? నా జవసత్వాలు వుడిగిపోయినవి. మొన్నపోయింది యింకానాలుగేళ్ళకు

పోవుచుందనగానే నాకు కామంపోయింది. నాకు యిప్పుడు స్త్రీ
వాంఛయేమీ లేదు.

నీల—భార్యాపోయినందున విరక్తిచేత మీరీలాగు సెలవిస్తూ
వున్నారేకాని నిజంగా మీకుమాత్రం మనసులో వాంఛలేకపోయిం
దాయేమి? మీకంటె పెద్దవారు భారతము భానుమూర్తి దీక్షితులు
గారు రేపువివాహం చేసుకోరా? తొంభయినేళ్ళుదాటిన బులుసు
బుచ్చయ్యశాస్త్రులుగారు మొన్న మూడేళ్ళపిల్లను వివాహం చేసుకో
లేదా? పెద్దతనంలో వివాహం చేసుకుంటూవున్న వాళ్ళందరూ
కామంవుండే చేసుకుంటూవున్నారా? భూమిమీదతనపేరు నిలవడాని
కిన్నీ, అగ్నిహోత్రాలకు భంగము కలుగకుండా వుండడానికిన్నీ,
సంసారధర్మంలో భార్యాఅవివకతె అవశ్యంగా వుండవలెను.

పర—అవును; సోమయాజులుగారు సెలవిచ్చినదంతా వాస్త
వము. తమ్ములున్నా తమ్ములబిడ్డలువున్నా పెట్టినప్పుడు దోచుకొన
పోయ్యేవాళ్ళేకాని వాళ్ళక్కూ సమయానికి అక్కరకువచ్చేవాళ్ళు
కారు. కోపంవచ్చినప్పుడు [illegible] చేసు
కున్న పెళ్ళాంవంటిది వకటికాదు. మూలవదేహము [illegible] చెప్పి
నట్టురావు. మీరుపెద్దలైనారు; మీకువుపచారం జరగవలెను. యెం
దరు బంధువు లుంటేయేమి? కాలిమీద చెయ్యివెయ్యనా? నడుం
మీద చెయ్యివెయ్యనా? రేపు కాలునొ[illegible]; [illegible]
తుంది. నామాటవిని అవశ్యంగా వివాహం[illegible]డి.

పెద్ద—తమవంటి పెద్దలందరూ ఈలాగే సెలవిస్తూవున్నారు.
నాకుమాత్రమే మనసు [illegible]వున్నది. అయినాకానీ గృహ
స్థాశ్రమంలోవున్న గౌరవంమరివకటి [illegible]. ఇంతకూ నాకు
తిరిగీ వివాహం కావలసినయోగమువుండి, మీవంటి పెద్దలు నలుగురూ
చేరి పట్టుమనిముడివేస్తే అవుచుందేమో యెవరు చూచినారు?

(ఇంతలో వట్టి సోమయాజులును, పేరిశాస్త్రియు,
ప్రవేశించుచున్నారు.)

పెద్ద—సోమయాజులుగారూ! మీరు వుభయులూ యిలాగు తివాసీమీద దయచెయ్యండి.

సోమ—(కూర్చుండి బంధువులనంక(జూచి) పెద్దతనంలో పెద్దయ్యగారికి పెద్దగ్రహచారం తటస్థమయింది.

పర—దైవసంకల్పానికిమనంయేమిచెయ్యగలము! ఇక పెద్దయ్యగారు ధైర్యంఅవలంబించివుండవలెను. ఆ స్త్రీవిచారించినకార్యంలేదు.

సోమ—అవును. గతించినదానికి విచారిస్తేయేమిప్రయోజనం? పోయింది పోయినా యిఖముందుమాట చూచుకోవలెనుగదా? ఇఖ జరగవలసిన కార్యంమాట యేమాలోచించినారు? కావలసినవారు మీరు యింతమంది గ్రామంలోవుండి మళ్ళీ వివాహప్రయత్నం చెయ్యకుండా వూరుకుండడం న్యాయంకాదు.

పర—ఇంతవరకూ మేము యిదేసంగతే చెప్పుచూవున్నాము. మనగ్రామంలో మీమొకను యెక్కడనైనా ఇంత అనుకూలమైన సంబంధంవున్నదా?

సోమ—సొమ్మువుంటే సంబంధాలు లేకపోచవా? విచారిస్తే కావలసినన్ని సంబంధాలు వస్తవి.

పెద్ద—(ఒకపరిచారకుని పిలిచి) రామయ్యా! బొమ్మిగంటి బొజ్జయ్య సిద్ధాంతిగారు ఘడిఘడియలకేవస్తామని చెప్పి రెండుఝాములైనా ఇంకా వచ్చినారుకారు. నీవువెళ్ళి పెద్దయ్యగారు తీసుకురమ్మన్నారని చెప్పి ఆయనను త్వరగా పిలుచుకునిరా.

రామ—చిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

పర—(దిగ్గునలేచి తనలో) రెండుఝాములు అనడంతోటే జ్ఞాపకంవచ్చింది. కోమటికన్నయ్యగారి యింట్లో సదస్యంవేళ మించి

పోచుంది. వేగిరం వెళ్ళవలెను. (ప్రకాశముగా) పెద్దయ్యగారూ! మేము వచ్చిచాలాసేపయింది. ఈపాటి సెలవుదయచేయిస్తారా వెళ్ళివస్తాము.

పెద్ద-చిత్తము. పోయిరండి. నమస్కారము (అని చేతులు జోడించుచున్నాడు.)

పర-నమోనమః శీఘ్రమేవ వివాహ సిద్ధిరస్తు!

నీల-శోభనపరంపరాభివృద్ధిరస్తు! శీఘ్రమేవ సుపుత్రావాప్తిరస్తు! (అని ఇద్దఱును నడుచుచున్నారు.)

పెద్ద-(వారు దూరముగా పోయినతరువాత) సోమయాజులు గారూ! మీరు వెళ్ళినకార్యం అనుకూలంగా జరిగిందా?

సోమ-సిద్ధసంకల్పులు మీరుపంపిన తరువాత కార్యం అనుకూలంగా జరగకపోవడంకూడానా? సొమ్ము విషయంలోమాత్రం మనకూ వారికీ బేరంలో కొంచెం హెచ్చుతగ్గుగావున్నది. వారురొఖ్ఖం పదిహేనువందలు తెమ్మంటూవున్నారు. నేను పన్నెండువందలు ఇప్పిస్తానని చెప్పినాను. సందేహంలేదు. మీవిషయంలో యెంతశ్రమైనా పడి పన్నెండువందలకే వప్పిస్తాను. తక్కిన సంగతులన్నీ అనుకూలంగానే జరిగినవి.

పెద్ద-సొమ్ముకేమి? ఇంకారెండువందలిచ్చుకున్నా ఇవ్వవచ్చును. ఘట్టిగాపిల్లదాన్ని ఇస్తామన్నారుగద?

సోమ-ఆవిషయంలో మీరుయేమీ సందేహపడవలసిన పనిలేదు. పిల్లదాన్ని మీకుయిప్పించడానికి రాదిపూచీ. అవతల ఇఖలక్ష సమ్మంధాలువచ్చినా పిల్లదాన్నిమాత్రం వారుమీకుకాదని మఱియొకరికియివ్వరు. ఆప్రకారం కామయ్యగారిచేత నేటిపుకయ్యాన్న నేను చేతులో చెయ్యి వేయించుకున్నాను. మీరువక్క పనిమాత్రం చెయ్యవలెను. చిన్నదానితల్లిదండ్రులు మొదటినుంచీయింతపరువుగాబ్రతికిన

వారు. మీరు వారికి సొమ్ము యిచ్చినమాట యెక్కడా బయలపడకుండా మహా రహస్యంగా వుంచవలెను సుమండీ.

పెద్ద—ఈ సంగతులన్నీ మీరు నాకు నేర్పవలెనా? నేను మాత్రం చిన్నప్పటినుంచీ లౌక్యంలో తిరిగినవాణ్ణి కానా? ఈ సంగతి మీకూ నాకూ తప్ప బ్రహ్మకు తెలియనియ్యను.

సోమ—వివాహమయిన తరువాతకూడా యీ సొమ్ముమాట మీ మామగారితోనైనా పొరబాటున ప్రస్తావించేరుసుమండీ! ప్రస్తావిస్తే ఆయనమనసుకునొప్పి కలిగిపోతుంది.

పెద్ద—ఆయనమనసుకే కాదు నామనసుకూనొప్పికలుగుచుంది. ఆవన్నీ నేనెరుగనివా? సొమ్మిచ్చి పెళ్ళిచేసుకున్నానంటే నాప్రతిష్ఠకు మాత్రం లోపంరాదా? మొన్న చచ్చిపోయినదాన్ని పెళ్ళిచేసుకున్నప్పుడు అయిదువందల రూపాయలు యిచ్చినాను. ఇప్పుడు నేను చెప్పినదాకా ఆ సంగతి మీకేమైనా తెలిసిందా?

సోమ—ఎందుకు తెలుస్తుంది? వూరికే చెప్పవలసిన ధర్మంగనుక చెప్పినాను. లౌక్యంలో మీకంటె ఘట్టివారెవరు? రామయ్యగారితో మీజాతకం తీసుకునివస్తానని చెప్పివచ్చినాను. నిన్న మనమనుకున్న ప్రకారం సిద్ధంచేయించినారా?

పెద్ద—నీచస్థానంలోవున్న గ్రహాలన్నిటినీ వుచ్ఛస్థానంలో వేసి, ఇప్పటికి నాకు నలభయి యేళ్ళకంటె హెచ్చులేకుండా వుండేటట్టు పుట్టినసంవత్సరం మార్చి జాతకంవ్రాసి తీసుకురమ్మని బొజ్జయ్య సిద్ధాంతిగారితో చెప్పి, ముందుగా నిన్ననే పదిరూపాయలు చేతిలో పెట్టినాను. ఆయనగారిఆశీర్వచనప్రకారంవివాహకార్యంకలిసివచ్చిన మీఁదట బహుమానంకూడా చేస్తానని ఆశపెట్టినాను. ఆయనగారు యీవేళ పదిగడియలకే నేను చెప్పినప్రకారం జన్మపత్రికను పాత తాటాకులమీదవ్రాసితీసుకొనివస్తానని నమ్మకంచేసి వెళ్ళినారు. జాత

కంలో నాకు పూర్ణాయుర్దాయమున్ను సంతానయోగమున్ను కూడా వేస్తానని సెలవిచ్చినారు. అందునిమిత్తమే మన రామయ్యను పంపి నాను; ఈపాటి ఆయనను తీసుకొని వస్తావుంటాడు.

సోమ—అన్నీసరేకాని రేపో మాపో పెళ్ళికూతురివారు పెళ్ళికొడుకు చూపులకు వస్తారు. మీరప్పుడు మిక్కిలి వృద్ధులుగా కనబడుతూవున్నారు. నేచెప్పినట్టు కనబడకుండా గడ్డమున్ను మీసమున్ను శుభ్రముగాపనిచేయించుకోనైనా చేయించుకొన్నారు కారుగదా!

పెద్ద—చేతులోవున్నపని దానికేమి? రేపుప్రొద్దున్నే మంగలవాణ్ని పిలిపించి పనిచేయించుకొంటాను. కాని శరీరం కనబడకుండా దేహంనిండా బట్ట కప్పుకొన్నా, మొగమ్మీది ముడుతలు యేప్రకారం కనబడకుండా చెయ్యగలనో ఉపాయం తోచకుండావున్నది.

సోమ—అవును బట్టతలకూడా శాలువ చుట్టుకోవచ్చును. మీరన్నట్టు మొగంమీది ముడుతలను కనబడకుండా చెయ్యడానికి సాధన తోచదు. మీరు మాట్లాడేటప్పుడు పళ్లూడిపోయినట్టుకూడా తెలుస్తుంది. ఇది ముఖ్యముగా ఆలోచించవలసిందేకాని, యీపని కూడా మన సిద్ధాంతిగారివల్లనే కావలెను.

పెద్ద—చేతనైనపని యేళ్ళు తక్కువవేసి జాతకాన్ని దిద్ది వ్రాయగలరుగాని, భగవంతుడుచేసిన ముసలితనానికి ఆయన యేమి చెయ్యగలరు?

సోమ—మనగ్రామంలో బొజ్జయ్యగారుతప్ప వేరేసిద్ధాంతులు లేరు. వారు పెళ్ళికొడుకుచూపులకు ముహూర్తంఅడుగవచ్చినప్పుడు రేపురాత్రిమంచిదని సిద్ధాంతిగారిచేత చెప్పించినట్టయితే వారుఆప్రకారంగాచేస్తారు. మీరు ఆకాలంలో స్తంభానికి జేరగిలబడినట్టు దీపంకీనీడను కూర్చుండి మాట్లాడవచ్చును. పుస్తెముడిపడ్డదాకా నాలుగు

రోజులూ కొంచెం జాగ్రత్తగా వున్నపక్షమున, తరువాత మీరే లాగున కనఁబడ్డా యిబ్బంది లేదు.

పెద్ద—(ఆశ్చర్యముతో మొకక్కమీద వ్రేలువైచుకొని) ఆహాహా ఏమి సోమయాజులుగారి ప్రతిభ! ఎంతటి మేధావులైనా మీవలె నిముషంలో యింత మంచివుపాయం వూహించగలరా? ఇంతవఱకున్ను సోమయాజులుగారంటే, ఏమో అనుకొన్నాను. మీశక్తి యిప్పుడు తెలిసింది.

సోమ—మీదయవుంచూవుండఁగా, వుపాయాలకేమితక్కువ? ఆదరించే ప్రభువులు లేక తెలివి తేటలు బయలబడకుండా యీలాగున మూలఁబడి వున్నాము కాని, ప్రభువు లేవుంటే ఉపాయంచేత నిముషంలో కొండలన్నీ తలక్రిందులు చేయలేకపోయినామా?

పెద్ద—మీముఖంముందఅమిమ్మలినిస్తుతి చెయ్యవలసినది కాదుగాని, ఇంతటి బుద్ధిశాలులు మీరెంతటిపని చేస్తారన్నా నమ్మవచ్చును.

సోమ—మీసెలవుప్రకారంపన్నెండువందలలోనే నేనుకుదుర్చుకొని వచ్చినాను. గనుక మీరు నాకు వాగ్దానం చేసినప్రకారం కంసాలివాణ్ని పిలిపించి నాయెదుటనే మురుగులజోడునిమిత్తం బంగారము యిప్పించండి. పెద్దయ్యగారు పెళ్ళిలో మురుగులజోడు బహుమానం చేసినారని లోకమున్నంతకాలమూ చెప్పుకొంచూవుంచాను. అందుచేత మీకు శాశ్వతమయిని కీర్తి లభిస్తుంది.

(ఇంతలో నారాయ్యయు, సిద్ధాంతియు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పెద్ద—సిద్ధాంతిగారూ! దయచెయ్యండి. (అని కొంచము లేచుచున్నాఁడు.)

బొజ్జ—పెద్దలు తమరు లేవవలెనా? కూరుచుండండి.

సోమ—(పెద్దయ్యగారివంకఁజూచి) మనగ్రామములో బొజ్జయ్యగారు గొప్ప సిద్ధాంతులు సుమండీ.

పెద్ద-దానికి సందేహమేమి? మనసిద్ధాంతిగారు గొప్ప బుద్ధిమంతులు. మనఅందరి పూర్వపుణ్యంచేతనూ ఈగ్రామంలో కేవలం బృహస్పతే యీప్రకారంగా అవతరించినాడుగాని మరివకటి కాదు.

బొజ్జ-మీకందరికీ నాయందు దయగనుక, అలాగున సెలవిస్తూవున్నారు. నేనుబుద్ధిమంతుణ్ని కానన్నా, మీరిప్పుడు వప్పుకుంటారా? (అని పుస్తకములోని తాటాకుముక్కలను పయికిఁదీయుచున్నాఁడు.)

పెద్ద-(చేయిచాపి పుచ్చుకొనుచు) మనమనుకొన్న ప్రకారమే దీన్ని సిద్ధము చేసినారుగదా?

బొజ్జ రాత్రి రెండుఝాములవఱకూ నిద్రకూడా మానుకొని, తెల్లవారినతరువాతకూడా ఆదేవని చేసి పూజాదికము యింతకుముందే ముగించినాను. నావ్రాతఅని తెలియకుండావుడడానికి యెడంచేతితో పట్టివ్రాసి, మాతండ్రిసుబ్బయ్యసిద్ధాంతిగారి వ్రాతపోలికకు కష్టపడి దింపినాను. పాతతాటాకు వెంట నేదొరకక చిక్కులుపడుచూ, మాఅటక మీఁద బూజుపట్టివున్న పురాణపుస్తకాల కట్టమాట జ్ఞాపకంవచ్చి, చీకటిలోనిచ్చెన వేసుకొనితీసి, పుస్తకాలనన్నిటినీ వెదకి వకముక్కను సంపాదించి దానిమీఁదవ్రాసి, కొత్తగావ్రాసినట్లు తెలియకుండామీ రామయ్యవచ్చేటప్పటికి గదిలో తలుపులు వేసుకొని పొగమారఁబెట్టుచూవున్నాను. అందుచేతనే యిక్కడకు రావడానికి యింత ఆలస్యమయినది. మీవిషయంలో నేనింత శ్రమపుచ్చుకొన్నందుకు, ముందే లాగు సంతోష పెట్టుచారో ?

పెద్ద-ఆయుర్దాయం పూర్ణంగానే వేసినారుకదా?

బొజ్జ-దివ్యముగా వేసినాను. నిన్న మీతో మనవిచేసినదానికంటెనూ పదిసంవత్సరములు యెక్కువచేసినాను.

సోమ-పెద్దయ్యగారూ ! ఇందాఁకా మనమనుకొన్న సంగతిసిద్ధాంతిగారితో మనవిచేతునా?

బొజ్జ— ఆసంగతి యేమిటో సెలవుదయచేయండి.

సోమ— మరేమీ లేదు. పెళ్ళికొమార్తెవంక వారువచ్చి పెళ్ళికొడుకు చూపులకు ముహూర్తం పెట్టండని మిమ్మల్నడిగినప్పుడు, రేపు రాత్రి పదిగడియలకు మంచిదని తమరు సెలవిచ్చ్యావలెను.

బొజ్జ— రేపు గురువారంగనుక రాత్రి మంచిముహూర్తమని అందరికీ తెలుసునే. తొమ్మిదిగడియలకు వర్జ్యంకూడా ప్రవేశిస్తుంది. నేనొకవేళ అప్పుడేముహూర్తంపెట్టినా జ్యోతిష్కుఁడెవఁడైనావచ్చి యీ ముహూర్తంయేసిద్ధాంతి పెట్టినాడని అడిగితే నేనేమి చెప్పఁగలను? మీరు చెప్పినప్రకారంచేస్తే, నావృత్తికికూడాభంగంరాదా? జాతకపు సంగతిలో వచ్చినమాతండ్రిగారి పేరుపెట్టివ్రాసినానుగనక, ఇప్పుడు నన్నెవ్వడూ యేమీ అనేవాఁడు లేఁడు.

సోమ— నూరుకల్లలాడి, ఒకయిల్లు నిలువఁబెట్టమన్నశాస్త్రం మీరువినలేదా? వివాహవిషయంలో మీరెన్నిఅబద్ధాలాడినా దోషం లేదు. వృద్ధబ్రాహ్మడికి కన్యాదానం చేయించినపుణ్యంమీకువస్తుంది. మీరీసహాయంమాత్రం చెయ్యకతప్పదు. (అని పెద్దయ్యవంక చూచి, రెండువ్రేళ్ళనుచూపి సైగచేయుచున్నాడు.)

పెద్ద— (లేచివెళ్ళి పెట్టెతీసి రెండురూపాయలను తీసుకొనివచ్చి చాటుగ సిద్ధాంతి చేతిలోపెట్టి) సిద్ధాంతిగారూ! మీరుసోమయాజులుగారి మాటతీసివెయ్యక ముఖ్యంగా చెల్లించవలెను. నామాటవినండి.

బొజ్జ— (కొంచముసుమాలోంచి) మీరింతమంది యిన్నివిధాల చెపుతూవుండఁగా మూర్ఖప్పట్టు పట్టడం ధర్మంకాదు. ఈమార్గశిరశుద్ధచవితీ గురువారం రాత్రిమాత్రం మంచిదని చెప్పి ముహూర్తంపెడుచాను. సిద్ధాంతులువచ్చినా కాచుకోవడానికి మీరొక్క సహాయం మాత్రం చేయవలెను. సోమయాజులుగారూ! మీరిప్పుడేహరిశాస్త్రిల

వారివద్దకు వెళ్ళి ముహూర్తానికి అనుకూలముగా ఒక కారికను వ్రాయించుకొనిరండి.

సోమ—అదెంతపని? ఇప్పుడేపోయి మీరుకోరినప్రకారం చేయించి, ఆసాయంకాలము కారికను మీయింటివద్దకు తెచ్చి యిస్తాను. భోజనానికి ప్రొద్దుపోయింది. మీరీపూటి యింటికినడవండి.

బ్రాహ్మ—మరిచిపోకుండా తీసుకుని రావలెను సుమండీ. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

పెద్ద—మూడుజాములైనది సోమయాజులుగారూ! నేనుకూడా భోజనానికి లేతునా?

సోమ—చిత్తం. ఒకరూపాయి దయచేస్తారా? శాస్త్రులవారి కిచ్చి శ్లోకంవ్రాయించుకొని వస్తాను.

పెద్ద—మంచిది. (అని లోపలికివెళ్ళి రూపాయితీసికొనివచ్చి యిచ్చుచున్నాడు.)

[అందఱు నిష్క్రమించు చున్నారు.]

తృతీయాంకము

౧ ప్రదేశము—పెండ్లికొమార్తెయిల్లు.

[ధనాల రామయ్య, వట్టి సోమయాజులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

రామయ్య—సోమయాజులుగారూ! ఇప్పటికే చాలారాత్రి అయినది. ఇంకా సుముహూర్తం వ్యవధానంగా వున్నట్టున్నది. నేనొక నిద్రపోయి లేవచ్చునా?

సోమ—ఇంటియజమానులు ఎవరే ఓపిక చేయ్యాసి పడుకొన్నా, తక్కినవారెవరైనా మేలుకొంచారా? ఇంతవఱకూ మేలుకొన్నవారు మేలుకోనే మేలుకొన్నాడు. ఇక నాలుగడియలుమాత్రం ఓపిక

12. 6. 86

చెయ్యండి. రాత్రియిరవై యేడు గడియలకేముహూర్తం గదా? ఇప్పుడు యిరవై గడియలు పైగా అయినది. ఈలోపుగానే పెళ్ళికొడుకువారు తర్లి వస్తారు. మనం వారికేమైన కావలసినవి జాగర్త పెట్టవలెను. ఇంక నాలుగు నిమిషములు నిద్ర ఆపుకోండి.

కామ-మీరందరూ వుండంగా నేను చెయ్యవలసిందియేమున్నది? అన్నీ చక్కబెట్టుకుపోవడానికి మీరే వున్నారు. పెళ్ళిపనుల చేత నాలుగు దినాలనుంచీ రాత్రిళ్లుబొత్తిగా నిద్రలేదు. బొజ్జన్యూసిద్ధాంతిగారాలోచించి ఈబహుళ నవమినాడు మేషలగ్నము మంచిదని మొన్న చవితి నాడు ముహూర్తం పెట్టినారు. కార్తీకమాసమవడంచేత యీ వడి శీతాకాలంలో చలి మింగివేస్తూవున్నది. వానవచ్చేలోగా వక్కసారి యిట్టెమంచంమీద వొరిగి లేతునా?

సోమ-(చెవియొగ్గివిని) అదుగో దూరాన్నుంచి వాద్యాలచప్పుడు వినబడుతూవున్నది. పెళ్ళికొమారుడు వస్తున్నాడు.

కామ-ఓసీ! ఓసీ! పెళ్ళివారు వస్తూవున్నారు. లేవవే, లేవవే. (అని మంచమువద్దకుపోయి అజ్ఞానమ్మను లేపుచున్నాడు.)

అజ్ఞా-(కన్నులు నలుపుకొనుచు లేచివచ్చి) పెళ్ళికొమారుడు వచ్చుచున్నాడు. హారతిపట్టుకొని వెళ్ళడానికి పళ్లెమెక్కడ వున్నదో కనబడదు.

(ఇంతలో పెండ్లికొమారుడును, పేరిశాస్త్రులు మొదలగువారును ప్రవేశించుచున్నారు.)

కామ-వియ్యాలవారందరూ వచ్చినారు. పేరిశాస్త్రులు గారూ! వారి నందరినీ చాపలు వేసి కూర్చుండబెట్టండి.

బంధువులు-చాపలకేమి? సుముహూర్తం సమీపిస్తూవున్నది. పెద్దయ్యగారిని తీసుకొనిపోయి మంగళస్నానాలు చేయించండి.

రామ—పేరిశాస్త్రీగారూ! పెళ్ళికొమారుణ్ణి లోపలకు తీసుకొనివెళ్ళి వుదకము ఇప్పించండి.

పేరిశా—పెద్దయ్యగారూ! ఇలాగున దయచెయ్యండి. పెద్దలయినారు జాగ్రత్తగానాచెయ్యి పట్టుకొని నడవండి (అని మెల్లగానడిపించుకొని దొడ్డిలోనికి గొనిపోవుచున్నాడు.)

అజ్ఞా—ఓసీ! కన్నమ్మా! పెళ్ళికుమారుడు అప్పుడే స్నానానికి వస్తున్నాడు కాబోలును. వేణ్ణీళ్ళు పెట్టినావా?

కన్నమ్మ—అప్పుడే కాదా నిద్రపోతూవున్నదాన్ని లేపిచెప్పినావు. నిప్పుపట్టుకవచ్చి పొయిలో వేస్తాను. ఎంతసేపు? తాటాకులమంట పెడితే నిముషంలో నీళ్ళు కాగుచవి.

పేరి—అమ్మా! అజ్ఞానమ్మగారూ! పెళ్ళికొమారుడుస్నానానికి వచ్చినాడు. నీళ్ళుసిద్ధము చేయించినారా?

అజ్ఞా—నాయనా! నేనెన్ని పనులకని చావను. అన్నింటికీ నేనొక్కదాన్ని కొట్టుకోవలెను. అవతలవిఘ్నేశ్వరపూజకు బియ్యమేతేనా? ఇవతల అల్లుడికి నీళ్ళే యియ్యనా? కాలికి సహాయము వచ్చేవారు లేరుగదా? చేతికి సహాయమువచ్చేవారు లేరుగదా? నీళ్ళుపెట్టుమని జాముకిందనే కన్నమ్మతో చెప్పినాను. ఆవిడకు ఇంకాపొయిలో నిప్పువెయ్యడానికే తీరుబడికాలేదు.

కన్న—నీకేం మాటలుచెపుతావు. పనిచేశేదానికి కష్టంనాకు తెలుస్తుంది. నూతిలోనుంచి బిందెడునీళ్ళు పైకివచ్చేటప్పటికి గుండ్లు మీదికి వస్తవి. నాకుమాత్రం పనిచెయ్యడానికి వెయిచేతులున్నవా? వెయి కాళ్లున్నవా?

పెద్ద—దానికేమిలెండి. శాస్త్రప్రకారం మంగళస్నానాలు వేడినీళ్ళతో చేయనేరాదు. పేరిశాస్త్రీగారూ! నూతిదగ్గఱకు వెళుదాం రండి. కన్నమ్మనీళ్లుతోడిపోస్తుంది. (అని నడచుచున్నాడు.)

కన్న—పెద్దయ్యగారూ! ఈయెత్తుపీటమీఁద కూర్చుండండి. (అని నాలుగు చేదలు నీళ్లుతోడి మీఁదపోయుచున్నది)

పెద్ద—అహహహాహా! ఇహిహిహీహీ! ఉహుహుహూహూ! (అని వడఁకుచు వెనుక కొఱుగుచున్నాఁడు)

పేరిశా—(తటాలునఁ బడకుండఁ బట్టుకొని) కన్నమ్మా! కన్నమ్మా! ఇఁక నీళ్ళు పొయ్యకు.

కన్న—ఏమినాయనా? ఏమినాయనా? (అని పెళ్ళికొమారుని తడివిచూచి పెదవివిఱిచి పెద్దగొంతుకతో) ఓఅబ్బాయమ్మా! ఓశాస్త్రియ్యగారూ! పెండ్లికుమారుఁడు మాటలేకుండా పడిపోయినాఁడు. వేగిరము రండి. (అని కేక వేయుచున్నది.)

(ఆకేకవిని అందఱును లోపలినుండి గొల్లున పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నారు.)

సోమ—మీరెవ్వరూ తొందరపడకండి. పెద్దయ్యగారికి వచ్చిన భయములేదు. శాస్త్రిగారూ! వేగిరం చెవులు ముయ్యండి.

కన్న—ఇంకాయెక్కడిపెద్దయ్యగారునాయనా? శీతాకాలంలో రాత్రిరెండుఝాముల వేళ చన్నీళ్లు మీఁదపడఁగానే మీఁదిప్రాణాలు మీఁదలేచిపోయినవి (అని చేతులు చఱచుచు వెక్కివెక్కి యేడ్చుచున్నది.)

పేరిశా—కన్నమ్మా! బంధువులందరూ వూరకుండఁగా, మధ్య పనికివచ్చినదానవు నీవు రాగాలుపెడుచావేమి? శుభకార్యం ముందు పెట్టుకొని, ఇటువంటిఅవాచికాలు పలుకరాదు. ఊరుకో.

సోమ—పెద్దప్రాణముగనుక వడగళ్ళవలెనీళ్ళుమీఁదపడఁగానే దేహము కొయ్య అయిపోయినదిగాని, మరేమీలేదు. ఇంకకొంచము సేపటికి తెలివి వస్తుంది. లోపలికి తీసికొని పోదాము రండి. (అని పేరి

శాస్త్రియు తానును తోడుపట్టి పంచపాళిలోనికిఁ గొనిపోయి చాప మీఁద పరుండఁబెట్టుచున్నారు)

పేరిశా—కామయ్యగారూ! అడవిపాతతాటాకులు నాలు గందకోండి. మంటవేతాము. ఓరీ! చాకలవెంకా! కాగడాకు వక టకు ముట్టించి యీలా గిచ్చిపోరా. (అని మంట వేయుచున్నాఁడు)

పెద్ద—(మంటకాకచేత కొంచెము సేపటికి తెలివివచ్చి కన్నులు విప్పిచూచి) సోమరాజుగారూ! నా వంటి పడుచవాళ్ళకే చలియిలా గున ముంచుకొనిపోచూ వున్నది. ఇక ముసలివాళ్ళెలావుంటారోగదా? పేరిశాస్త్రిగారూ! ముహూర్తసమయము మించిపోచుంది. వేగిరం వివాహవేదిక దగ్గఱకు వెళుదాము రండి (అని లేవఁబోయి లేవలేకున్నాడు)

సోమ—మీరు కొంచెం వోపిక చెయ్యండి. మెము తీసుకొని పోతాము. (అని మెల్లగా లేవఁదీసి తానును పేరిశాస్త్రియు చెఱియొక చేయియుఁ బట్టుకొనిపోయి పీటమీఁదఁ గూరుచుండఁబెట్టుచున్నారు.)

పేరిశా-కామయ్యగారూ! పెద్దయ్యగారు చిన్నప్పటినుంచీ మహా సుకుమారులు సుమండీ. చూచినారా? చన్నీళ్ళకు తాళలేకపోయినారు

(నాటితంతంతయు శాస్త్రోక్తముగా జరిగిన మీఁదట పెండ్లి కొమారుఁడు విడిదికి బోవుచున్నాఁడు.)

---

౨ ప్రదేశము—పెండ్లికూమారుని యిల్లు.

[నీలకంఠ సోమయాజులుగారు మొదలగు సభికులు కూరుచున్న తరువాత బట్టతల-అలవేణియు, సొట్టకాలి-హంసయానయు, చిలికి కన్నుల-చకోరాక్షియు, నత్తినోటి-మంజువాణియు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మంజువాణి-సస్సస్సభవారికి దద్దద్దణ్ణాలండి. నన్నన్నాదరామ క్రియ మీఁది వవ్వవ్వర్ణం పప్పప్పడుదునా అండి? (అని శంఖధ్వనితో

అఅఅఅయ్యయ్యొయ్యొమొగటాయనే. పప్పయ్యదమీఁదా సేరి పప్పవ్వళించియుండేసామికి. అయ్యొయోమొగటాయనే, (సభికులవంకఁజూచి) అసలే నన్నన్నాది కికికీక్కిచుగొంతుకఁడి దద్దద్దానిమీఁద నన్నన్నా సెల్లెలూ నెక్కేనూపామ్మమ్మాటామాటాఅఅనుకుంటేబొబ్బొంగుపోయిందండి.

[ఇంతలో కొందఱు తాంబూలమునకు వచ్చిన పెద్దమనుష్యులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీల—భోగరాజుగారూ! దయచెయ్యండి. భీమరాజుగారూ! కూర్చుండఁడి. సుబ్బారావుగారూ! మీరు పయికిదయచెయ్యవలెను.

మంజు— (అందఱికిదండము పెట్టి) అఅఅయ్యొయ్యో—మద్దెల తిత్తి త్తిన్నగా వాయించు– ఆఅఅయ్యొయ్యో—త్రిత్రిపుటతాళము—అఅ అయ్యొయ్యో—లల్లయ పడడంలేదు.

భోగ—భీమరాజుగారూ! దీనికంఠముచూచినారా? కొంచెము నత్తి అన్నమాట వక్కటే కాని, కిన్నెరస్వరముసుమండీ.

భీమ—కొంచెం బొంగుగాకూడా వున్నది.

భోగ—బొంగయితేనేమి? ఎంతమార్దవంగా వున్నదో కనిపెట్టినారు కారుగదా?

భీమ—ఆపాడేపాటలో కొన్ని అపస్వరాలుకూడా వున్నవిసుమండీ.

భోగ—ఆఅపస్వరాలుకవిత్వము చెప్పినవారివిగాని, దానివి కావు.

భీమ—పతాకహస్తము పట్టినప్పుడు వేళ్లుతిన్నగా వంచలేదేమి?

భోగ—అంతకంటె వేళ్లువంగితే సాగనేలేదు. ఆలాగే వుండవలెను.

భీమ—నాట్యము చేసేటప్పుడుభృంగివలె కాళ్లెత్తెత్తివేస్తుందేమి?

భోగ—భరతశాస్త్రమందు మీకుబాగా పరిచయంలేదుగనుక ఆలాగంటున్నారుగాని దానిపాదాభినయ మెంత అందమయినది?

భీమ—ఎంత దివ్యమయిన నాట్యమూ గాకుంటే మూడు వందల రూపాయలు పెట్టి కన్యాటీకముచేసి, మీరు పూరికే నెలకు ముప్పయి రూపాయలిచ్చి దాన్ని వుంచుకుంటారా?

భోగ—అహాహాహాహా! (అని నవ్వి) ముప్పయిరూపాయలు లెఖ్ఖ-దేమిటి? నాసొమ్మంతా దానిదే. ఒక్క-నాఁటిదాని "పాతి వ్రత్యమహిమ" కు యేమి యిచ్చినా యివ్వవచ్చును.

భీమ—పరమేశ్వరావధానులుగారు రాత్రి మీయింటికివచ్చి తాంబూలానికి పిలువలేనట్టున్నదే.

భోగ—మీయిల్లు చాలాదూరమయినందున, చీకట్లో రాలేక పోయినారు. పెద్దయ్యగారి స్వజనములోవారము మమ్మల్ని వేరే పిలువవలెనా? నాకటువంటి అభ్యంతరంలేదు. పిలువకపోయినా నేను అనేకచోట్లకు వెళుతూనేవున్నాను. నామాటయందు నమ్మకము లేకపోతే, ఈమంజువాణిని అడిగిచూడండి.

భీమ-అక్క-ఱలేదు. మీరుమాత్రమునాతో అబద్ధమాడుతారా? వెనుకమంజువాణి మేళముకట్టినప్పుడు మాయింటికిన్ని పిలువకుండానే వచ్చినారు అనునవును. అందఱున్ను రూపాయరూపాయవసూలువేస్తే, మీరు నాలుగురూపాయలు వేసినారు. నాకు బాగా జ్ఞాపకమున్నది.

సుబ్బా—ఓసీ! మంజువాణీ! నీవు కొంచెంసేపు అవతలవుండి, ఒక్క-మాటు చకోరాక్షిని గజ్జెకట్టుమను.

భోగ—మీరు వుంచుకొన్నది కావడంచేతనా, దాన్ని ఆడుమంటూ వున్నారు.

సుబ్బా—తొందరపడక గజ్జెకట్టనియ్యండి. మీదానిపాటు సొగసూ మాదానిపాటసొగసూ చిత్తగింతురుగాని.

[నత్తినోటి మంజువాణి వెనుకకుపోయి, చికిలికన్నుల చకోరాక్షి గజ్జెకట్టుకొని ముందుకువచ్చి నిలుచున్నది.]

చక్రో—(చేతులుజోడించి) సభవారికి దణ్ణాలండి.

సుబ్బా—ఏదీ కాంభోజిరాగముమీఁద "నోరెత్తనైతినమ్మా" అన్నపదముపాడు.

చక్రో—నోరెత్తనైతినమ్మా-ఓచెలియ నే-నోరెత్తనైతినమ్మా. వీరువారందఱు వింటే సిగ్గయ్యీనని-నోరెత్తనైతినమ్మా.

సుబ్బా—భీమరాజుగారూ! కొదువవన్నీ అట్లావుండఁగా, దీని నేత్రాభినయంవక్కటే ఒక్కటే లక్షచేస్తుందిసుమండీ

భీమ—నేత్రాభినయానికేమిగాని, పాదాభినయములో సొట్ట కాలి హంసయానఅయినా దీనికి చాలసుసుమండీ.

(ఇంతలో మఱికొందఱు పెద్దమనుష్యులు తాంబూలమునకువచ్చి ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—సోమయాజులుగారూ! దయచెయ్యండి; రామస్వామిగారూ! రండి; వెంకప్పగారూ! కూర్చుండండి.

చక్రో—(అందఱికి దండముపెట్టి)

కలికిరో మోవిపై * కాటుకనిగ్గులతోను
చెలువుడింటికివచ్చెనె * అందుకు లోలో
పలనె నొవ్వకోస * పలికినందుకు విభుఁ
డులికి రంతులుచేసెనె * ఆసుద్దులు
చెలులడిగితేనన * వ్వులకనివారితో
మలయజగంధిరో * మఱుగుచేసితినింతే.
నోరెత్తనైతినమ్మా. ఓచెలి-

సోమ—రామస్వామిగారూ! పెద్దయ్యగారి ముఖ్యస్నేహితులు గంగరాజుగారు మొదుకువచ్చినారు కారో మీరెఱుఁగుదురా?

రామ—ఆయన పదిదినాలనులోపల తహాశ్శీల్దారుగారు మొద లయినవారియిళ్ళలో సుమారు పదిపన్నెండు రూపాయలు వసూలు

చదివించినారు. ఆయనకువచ్చేది నెలకు పదిరూపాయలు జీతము గదా? ఆపదిరూపాయలూ యీప్రకారంగా పోయినవి. చేతిలో సొమ్ములేక యిక్కడికి రావడం మానుకొన్నారు.

సోమ—ముఖ్యస్నేహితుడికన్న తహశ్శీల్దారుగా రెక్కువా? స్నేహితునిమనస్సు సంతోషపెట్టడానికి యేఅప్పోసొప్పోచేసి వక్క రూపాయ తీసికొనిరాలేకపోయినారా?

రా—మొన్న శిరస్తాదారుగారి యింటివద్ద యివ్వడానికిచేసిన అప్పుకే ఋణప్రదాత నిత్యమూ తొందర పెడుతూవుండగా, నేటి ఉదయాన్న దాహంతాగే కంచుచెంబు తాకట్టుపెట్టిబదులుతీర్చినారు. ఇప్పుడు మళ్ళీయెక్కడ ఋణము తేఁగలరు?

సోమ—అటువంటి స్థితిలో శిరస్తాదారుగారి యింటికీ, తహశ్శీల్దారుగారి యింటికీ, యెందుకు వెళ్ళవలెను?

రామ—అక్కడికిమాత్రం వారిమీది భక్తిచేత వెళ్ళారనుకున్నారా? వారిని పట్టివున్న అధికారపిశాచానికి వెఱచి వెళ్ళినారు. మొన్నకోమటి సుబ్బిసెట్టి తహశ్శీలుదారుగారియింట్లో వనూలు వెయ్యకపోవడంచేత, ఆయనర్నాను గున్నాలో పెంటవున్నదని వంక పెట్టి నాల్గురూపాయలు జరుమానా వేశారు చూచారుకారా?

సోమ—మన హనుమన్లుగారుకూడా వచ్చారుకారేమి? పొద్దున్నే కనబడి నాతోవస్తానని చెప్పినారే.

రామ—ఆయన వుదయాన్నుంచీ రూపాయకోసమే తిరుగుతూ వున్నారు. ఎక్కడా అప్పుపుట్టలేదట! రూపాయిలేకుండావస్తే నలుగురూ పరిహాస్యపెడ్తారని తానుమాత్రం వెయ్యకపోతే పరువు తక్కువగా వుంటుందని యోచించి రాలేదు. పట్టెకాంబులాం చేతులో పెట్టి వెళ్ళితే, తెల్లవారింది మొదలుకొని రూపాయ చేతిలోపడే దాకా నిత్యమూవచ్చి బోగందె పీకిస్తూవుంటుంది.

సోమ—ఈ హేతువుచేతనే పెద్దయ్యగారి మిత్రులు చాలా మంది రాలేనట్టున్నారు.

(చెవిటి చయనులుగారు చేయిపట్టుకొని తీసుకొనిరాఁగా గుడ్డి గున్నయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—చయనులుగారూ! రండి. గున్నయ్యగారూ! దయచెయ్యండి.

గున్న—పరమేశ్వరావధానులుగారా పలకరిస్తూవున్నారు?

చయ—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! యింత పొద్దుపోయి వచ్చారేమని అడుగుతూవున్నారా?

గున్న—చయనులుగారూ! పాటకేంగాని ఈబోగంది ఆట దివ్యంగా ఆడుతూవుంది. నిజం చెపుతూవున్నాను. నేనంధుణ్నని నమ్మకపోయేరుసుమండీ.

చయ—చెవిటివాణ్నయితే అయినానుగాని దీని ఆటను నేను మెచ్చుకోను. ఇంతకంటే చక్కగా ఆడేవాళ్లను లక్షమందిని చూచాను. యేం మెచ్చుకొన్నా దీనిపాటను మెచ్చుకోవచ్చును.

వెంకప్ప—అదుగో భోగరాజుగారు వచ్చి ఆమూలకూర్చున్నారు.

సోమ—మంజువాణి వచ్చినతరువాత వారు రాకుండావుంటారా? మొన్నటి వుదయాన్న కళ్ళులేని బీదముసలివాడు నకడు రెండు దినాలనుంచి అన్నంలేక వచ్చి యాచించినప్పుడు, చిల్లిగవ్వయినా లేదన్నారు. నేనుకూడా బహువిధాల చెప్పిచూచానుగాని కార్యం లేకపోయింది. ఆరాత్రి శిష్టావారుగారి లోపల నాలుగు హవాయీలు వనూలువేశారు సుమండీ.

వెంక—అదుగో సుబ్బారావుగారుకూడా వచ్చినారు.

[పరమేశ్వరావధానులుగారు గంధమును, నీలకంఠసోమయాజులుగారు తాంబూలమును ఇచ్చినతరువాత, సోమరాజుగారు, భీమరాజుగారు, రామస్వామిగారు, వెంకప్పగారు, లేచి ఒక్కొకరు రూపాయచొప్పున తాంబూలములోపెట్టి భోగమువానికిచ్చి వెళ్ళిరి.]

భోగ—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! వక్కసారి మంజువాణి చేత సభలో కాలువాపట్టింతామా?

నీల—ఇప్పటికే రాత్రి రెండుగంటలయినది. ఈపాటి సభ చాలింతాము.

(భోగరాజుగారును, సుబ్బారావుగారును, నాలుగేసి రూపాయీలు తాంబూలములోఁబెట్టి తమ ప్రియురాండ్ర చేతిలోఁ బెట్టుచున్నారు.)

పర-మంజువాణీ! యీపాటి మేళం చాలించిమీ రింటికిపోవచ్చును

(భోగరాజుగారును, సుబ్బారావుగారును తోడరాఁగా వేశ్యలు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము

ప్రదేశము—పెండ్లికూఁతువారి గృహముగోసి చావడి.

(దంపతులు పీటలమీఁదకూర్చుండియుండఁగా, భాగవతుల పాపయ్యసోమయాజులు, సాగి సర్వావధానులు మొదలగు వారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

పాప—ఇప్పుడు మధ్యాహ్నం మూడుఝాములైంది. మనం నాల్గుగ్గడియలనుంచి సభాపతి వేమల వెంకయ్యగారికోసం కనిపెట్టుకుని వున్నాము. అదుగో ఆయనకూడా వస్తూవున్నారు. ఇఁక సంకల్పానకు సభవారి అనుజ్ఞ?

సభవారు—అయంముహూర్త స్సుముహూర్తోఽస్తు.

(వేమల వెంకయ్య ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పాప-సభాపతిగారూ! దయచెయ్యండి. మీనిమిత్తం ఝాం నుంచి సభవారందరూనిరీక్షిస్తూవున్నారు. ఇంత ఆలస్యంచేసినారేమి?

వెంక—కోమటి కన్నయ్యసెట్టిగారిలోపల సదస్యం కాగానే నేనూ మీ వెంట నేబయలు దేరినాను. సంభావన తిన్నగా యివ్వలేదని పేరూరు నుంచి వచ్చిన బ్రాహ్మలు తోరణాలు తెంపివేసి కన్నయ్యసెట్టినిమీద పడికొట్టడానికి సిద్ధమయినారు. నేను వాళ్ళను బతిమాలుకొని నాలుగు రూపాయిలు కన్నయ్యసెట్టిచేత ఇప్పించి కలహం నివారించివచ్చేటప్పటికి యింత సేపయింది. అందులో నాకూడా రెండురూపాయల సొమ్ము లాభించింది.

సర్వా—గాడిదకొడుకు కన్నయ్యసెట్టి సంభావన మిక్కిలితక్కువగా యిచ్చినాడుసుమండీ. పెద్దకొడుకు పెళ్ళిచేస్తూ తనబ్రతుకుపెట్టుకొని తలకొకడబ్బా సంభావనయిస్తాడు?

వెంక—పెద్దయ్యగారిలోపల పెళ్ళవుచుందనివిని యిరవై ఆమడ నుంచి బ్రాహ్మలువచ్చారు. కాని కానిచొప్పనయిచ్చినా, ప్రత్యేకంగా సంభావనకిందమూడువందలయాభై రూపాయిలు అయినవి. సంభావన పుచ్చుకున్నవాళ్ళే కొందఱు మళ్ళీమళ్ళీవచ్చి రెండుమూడు పర్యాయములు పుచ్చుకొన్నారు.

పెద్దయ్యగారు—సభాతాంబూలం వైదీకులలో యెవరికి యిప్పించినారు?

వెంక—అమలాపురాన్నుంచివచ్చిన చతుశ్శాస్త్రపండితుడైన హరశాస్త్రుల్లగారికి యిప్పించవలెనని చాలామంది ప్రయత్నంచేశారు. కాని వారిమాట పడనివ్వక గ్రామంలోవుండేవారికే కానియివ్వగూడదని పట్టుపట్టి తుదకు మనఅప్పన్న బావగారికేయిప్పించినాను. నామేనల్లుడు శంకరశాస్త్రికి యిప్పించా లనుకున్నానుగాని, వాడు ముండయింటికిపోయి వేళకురానందున వల్లపడ్డది కాదు.

పాప—సభాపతిగారూ! సభాతాంబూలానికి సమయమయింది.

వెంక— శ్రీమతస్థులకూ తాంబూలాలు పెట్టి పళ్ళెం అక్కడ వుంచండి.

ముడంబి నరసింహాచార్యులు—విశిష్టాద్వైత మతస్థులలో సభా తాంబూలం నాకు రావలెను.

సర్వా— విద్వాంసుడు మాడభూషి మాధవాచార్లగారు వుండగా నీకెలావస్తుంది?

వెంక— ఆయనమాట చూచుకోందాంగాని, అద్వైత తాంబూలం ముందుగా మా శంకర శాస్త్రికిప్పించండి—ఓరీ! శంకర శాస్త్రీ! నివు లేచివచ్చి సభా తాంబూలం పుచ్చుకో.

బ్రాహ్మణులు— అయ్యయ్యో! చదువుకొన్న పెద్దవాళ్ళందరమూ వుండగా వక్క ఆశీర్వచనపనస్సైనా రాని యితనికేం తాంబూలం? ఆలోచించి మరీయివ్వండి.

వెంక—మా గ్రామంలో మర్యాదయింతే. మావాడు యీవక్క చోటనే పుచ్చుకొన్నాడా యేమిటి? వాడుండగా సభా తాంబూలం మరియెవరికీరాదు. తండ్రిపోయిన మూడు సంవత్సరాలనుంచీ గ్రామంలో జరిగే ప్రతివివాహంలోనూ సభా తాంబూలం వాడికేముడుతూవున్నది ఈ ఆచారం తప్పించడానికి యెవరి చేత అవుతుంది? ఓరీ! శంకర శాస్త్రీ! ఎవరడ్డ వస్తారో చూస్తాం లేచివచ్చి తాంబూలం పుచ్చుకో.

సర్వా—రెండో తాంబూలం మాధవాచార్లుగారికి దయచెయ్యండి

వెంక—నల్లపడను. మొన్న గొల్ల మల్లిగాడింట్లో వివాహం జరిగినప్పుడు సభా తాంబూలం నరసింహాచార్లకే ముట్టింది. అప్పుడు మాధవాచార్లు దగ్గిరవుండి యేంచేశాడు? అప్పుడురాంది యిప్పుడుమాత్రం యెలావస్తుంది? నాలుగుముక్కలు చదువుకోంగానే సరిఅనుకున్నారా? నంబి నరసింహాచార్లు పులిహోరదద్దోజనమూ పెట్టినందుకే అగ్రతాంబూలం యివ్వవచ్చును. నరసింహాచార్యులూ! వచ్చిపుచ్చుకో.

పాప— సభలో ద్వైతమతస్థులెవరైనా వున్నారా?

వెంక— గోవిందరావుపంతులుగారి వంటాచార్లు ఆమూలకూర్చున్నాడు. మాఁడో తాంబూలం ఆయన్ని పుచ్చుకోమనండి. ఆయనతప్ప మాధ్వులలో మరియెవరున్నూ రాలేదు.

పాప— సభా తాంబూలాలు యివ్వడం అయినదిగనుక సభవారి పాటిమహదాశీర్వచనం కానియ్యవచ్చు.

(అప్పుడు బ్రాహ్మణోత్తములు మహదాశీర్వచనముచేసి దంపతులమీద అక్షంతలను జల్లుచున్నారు.)

పెద్ద— బ్రాహ్మణులను గొడ్డిపెట్టినారా?

బ్రాహ్మణులు— పెద్దయ్యగారూ! మీ ప్రసిద్ధివినియిరవై ఆమడనుంచి వచ్చినాము. ఇప్పుడు విరివిగా సంభావన యిచ్చారంటే, మీ యశస్సు లోకంలో ఆచంద్రార్కంగా వుంచుంది. ఇక మీరుచేసే కార్యాల్లోయింతకంటే గొప్పవిలేవు.

పెద్ద— మీరందరూ దొడ్లోకిపోండి. సంభావనలో లోపంజరగనియ్యను.

పాపయ్య— సంభావనకి మిత్తుం సొమ్ము తీసుకురావడానికి లోపలికి వెళ్ళినారు. వారువచ్చేదాకా మనంయిక్కడనుంచికదలవద్దు. శాస్త్రీ! ఈనడుమ నీవేమో రామయ్యగారిదగ్గిర, ముసలివాడికి కన్యనుయిచ్చి చిన్నదానికి బావుకంటె రెండురెట్లుగా ధనం వుచ్చుకోవచ్చుననిన్నీ, ముసలి బ్రాహ్మడికికన్యనిచ్చిధనం పుచ్చుకొన్నవారికికోటికన్యాప్రదానాలఫలం కలుగుతుందనిన్నీ, రెండుస్మృతివచనాలు చదివినావట! వక ముసలిబ్రాహ్మడికి కన్యనుపాట్లాడవలసివున్నది. ఆశ్లోకాలుయేస్మృతిలోవో చెప్పి, నాకువ్రాసియిస్తావా?

శాస్త్రి— రామయ్యగారిని వొప్పించడానికి మూడుదినాలు కష్టపడి నేనే ఆశ్లోకాలనుకల్పించినాను. మొన్న వాటినితీసుకుపోయి హరి

శాస్త్రజ్ఞవారికిచూపించేటప్పటికి, వాటిలో ఆరోఅక్షరం లఘువువుండ వలసిందానికి గురువుపడ్డందున రెండుట్లో కాలకూఘందోషం కలిగిం దని సెలవిచ్చారు.

[బ్రాహ్మణుల వందలని దొడ్డిలోకిఁబొండని కేకలువేయుచు, చేతిలో రూపాయలసంచిని పట్టుకొని నీలకంఠ సోమయాజులుగారును, పరమేశ్వరావధానులుగారును ప్రవేశించుచున్నారు.]

పెద్ద—మనం సంభావన యెంతయిస్తే బాగావుంటుంది?

నీల—అంతదూరాన్నుంచిబ్రాహ్మలు వచ్చినప్పుడుపెద్దవాళ్ళకు రూపాయచొప్పునా చిన్నవాళ్ళకు అర్ధరూపాయచొప్పునా అయినా యివ్వకపోతేబాగావుండదు.

పర—వేడుకసమయంలో మనం సొమ్ముకు వెనకాముందూ చూడకూడదు. వకరికి వకలాగునామరివకరికి మరివకలాగునా యివ్వడంకంటె చిన్నాపెద్దా అనేభేదం విచారించకుండా అందరికీనొకంగా రూపాయచొప్పునే యిస్తే బాగావుంటుందని నేను తలుస్తాను.

పెద్ద—మీరుయిద్దరూ ఆలోచించి మీరుయిష్టంవచ్చినట్టు పంచి పెట్టండి. ఇప్పుడు రెండువేలరూపాయలున్నవి. దొడ్డిపద్దకు నడవండి.

బ్రాహ్మ-నీలకంఠసోమయాజులుగారూ!—నాకు—నాకు—నాకు—నాకు.

నీల-ఏమయ్యాబ్రాహ్మడా! నీవొకసారిపుచ్చుకున్నట్టున్నావే.

బ్రా—నేనుగాను. యెవరినిచూచి వన్నను కొన్నారో.

పర—లోపల బ్రాహ్మలు కొట్టుకొంచున్నారు—మీాదకురాకు మీాదకురాకు. మీారందరూ నన్నిట్లాచుట్టుకుంటే నేనెట్లా సంభావన యిస్తాను?

బ్రా—నేను సోమయాజుల్ని. నాకందరికంటె విశేషంగా ముట్టవలెను.

పర—ఏమయ్యా! నీవక్కడవుచూక నిమళ్ళీయిక్కడికివచ్చావు?—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! యీబ్రాహ్మడికి మీరివ్వలేదా?

నీల—యేదీ ముఖంచూస్తేనయ్యాండి. యీబ్రాహ్మడు నాదగ్గిర కూడా రెండుమాట్లు పుచ్చుకొన్నట్లు అనుమానపడ్డాను. ఇందాకా మూశారు కారా? నేనీయన్నడిగినాను.

బ్రా—రామరామా! పెద్దలు మీరేయిలాగ అబద్ధాలాడు చున్నారేమయ్యా?

నీల—మీరాసాహేబూ! దొడ్లో బ్రాహ్మల్ని యివతలికి రానియ్యరు. మేంవెళ్ళి పెద్దయ్యగార్నడిగి సొమ్ముతీసుకుని యిప్పుడేవస్తాం.

(అని నీలకంఠసోమయాజులుగారును పరమేశ్వ రావధానులు గారును లోపలికి నడుచుచున్నారు.)

పర—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! మీరుపంచిపెట్టిన వెయ్యి రూపాయలలోనూ మీరేమిగుల్చుకున్నారు?

నీల—ముప్ఫయిరూపాయలుతీసి మొదట్నేఅంగోస్త్రంకొంగున కట్టుకొని బొడ్లోదోపుకున్నాను. అంతకంటే నేనేమీ తీసుకోలేదు. మీరేంతీసుకున్నారు?

పర—నేను చివరకు తీసుకుందామనుకొని సంభావనయిచ్చి సుమారు పాతికరూపాయిలు చేతులోపట్టుకొనేటప్పటికి పేహారి బ్రాహ్మలు మీదబడి గుప్పిలి విదిలించుకుని తీసుకుపోయినారు. వాళ్ళనువదల్చుకొని యివతలపడడమే దుర్ఘటమయింది.

నీల—పెద్దయ్యగారు వున్డేచోటికి వచ్చాం, ఇక యీసంగతి మాటాడకండి.

పర—పెద్దయ్యగారూ! అధమం యింకా రెండువేల రూపాయ లైనా తెప్పిస్తేనేకాని నూటదక్కేవుపాయం కనబడదు. రెండువేల రూపాయలూ అయినవి. ఇంకా దొడ్లోవారు తరగనేలేదు.

నీల—వేగిరం రూపాయ యిప్పిస్తేనేగాని పరువు నిలవదు. అవతల బ్రాహ్మలల్లరి చేస్తూవున్నారు.

పెద్ద—యిదివరకే పెళ్ళినిమిత్తం సూన్యంమీద పదిహేను వందల రూపాయలు బదులిప్పించాను. మరి సూన్యం చెయ్యాల్సి వున్న వెంకట్రెడ్డి సాక్షిగా వచ్చాడు. ఇలాపిలవండి.

[వెంకటరెడ్డి ప్రవేశించుచున్నాడు]

పెద్ద—వెంకటరెడ్డీ! సంభావననిమిత్తం మాకింకా రెండువేల రూపాయలు కావలసివున్నవి. ఇదివరకు తాకట్టుపెట్టిన సూన్యం మీద యిప్పుడే ఆసొమ్మివ్వవలెను.

వెంక—ఇదివర్కే సూన్నంమీద పదిహేనువందల రూపాయ లిచ్చాను. మూడునెలల్లో సొమ్మివ్వకపోతే మాన్యాలు నాకిందొచ్చేలాగు పత్రం రాసిస్తేనేకాని నేను సొమ్మివ్వను

పెద్ద—అలానే వ్రాసిస్తాను. నీవింటికివెళ్ళి సొమ్ముపట్టుకురా. యీలోగా పత్రం వ్రాయించి వుంచుతాను.—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! యీ కాగితంమీద వెంకట్రెడ్డికి మాన్యాలు రాసేటట్టు పత్రం రాసి మీరిద్దరూ సాక్షిసంతకాలు చెయ్యండి. నేను నా చేవ్రాలు చేస్తాను.

[వెంకటరెడ్డి యింటికి బయలుదేరి వెళ్ళి సొమ్ము తెచ్చి పత్రముపుచ్చుకొని సొమ్మిచ్చుచున్నాడు]

పెద్ద—సోమయాజులుగారూ! సొమ్ము తీసుకోండి. వేగిరం సంభావన కానియ్యండి. పడమట వాల్పొద్దెక్కుతూ వుంది. సంభావన పూర్తి అయితేగాని భోజనాలకు లేవడానికి వల్లపడదు.

బ్రాహ్మణులు—(దొడ్డిలో) రూపాయలు వస్తూవున్నవి—రూపాయలువస్తూవున్నవి—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! మేము గుంటూరి నుంచివచ్చాము—పరమేశ్వరావధానులుగారూ! మేము విజయనగరాన్నుంచి వచ్చాము.

నీల—తొందరపడకండి వస్తూన్నాము.

బ్రాహ్మ—సుబ్బావధానులుగారూ! మనం పెద్దయ్యగారేమో వరాలో మాడలో యిస్తాడనుకొన్నాము. చివరకు తుస్సుమని రూపాయి చేతిలో పెట్టినాడు.

సుబ్బా—జోడీపెళ్ళిలే. ఎలాగైతేనేమి యిచ్చాడు వెధవ సంభావన. సూరావధాన్లూ! యేమీలేని అటుకుల వెంకమ్మిచ్చిందే నాలుగణాలు మొన్న కూతురుపెళ్ళికి.

సూరా—లక్ష్మణావధాన్లూ! నీవుశిష్యుణ్ణని చాలాపీడించినావే. నీకేమైనా యెక్కువిచ్చారా?

లక్ష్మ—యీమహాసంఘంలో అధికారం చూశేవారెవ్వరు? నీళ్ళకావిళ్ళ కొండిగాడూ నేనూ సమానమయినాము. వాడికీ రూపాయి నాకూరూపాయీ?

సుబ్బా—కానూరిబ్రాహ్మలేసరి. వొక్కొక్కడు గోడదూకి దొడ్లోప్రవేశించి మూడేసిసార్లు పుచ్చుకున్నవాడే మళ్ళీ పుచ్చుకున్నాడు

సూరా—సుబ్బావధానులుగారూ! చూశావా? నీళ్ళకావళ్ళ కొండిగాడున్నూ పీనుగుల పేరిగాడున్నూ రామచంద్రపురాన్నుంచి వచ్చిన జటావల్లభుణ్ణి యేప్రకారంగా గోడమీద పడదోశారో.

సుబ్బా—దానికేంగాని మునుగొండనుంచివచ్చిన ముసలిపండితుణ్ణి గుమ్మం దగ్గరవున్న తురకసాయిబు మహాచెడ్డదెబ్బలు కొట్టినాడుసుమీ!

పర—కేకలువెయ్యకండి. కేకలువెయ్యకండి.

నీల—యెక్కడో గోడపడ్డట్టు చప్పుడవుతూవున్నది.

పర—గోడపడదోసుకొని బ్రాహ్మలు మందమందలుగా వస్తూవున్నారు—ఆగు—ఆగు—మీదికి రాకు.

నీల—సామ్ముదోచుకుపోతారు; దోచుకుపోతారు. చేతులు విరవకండి—కొట్టకండి.

పర—చచ్చిపోతిని, చచ్చిపోతిని. మీరాసాహే—

బ్రా—పెద్దయ్యెక్కడ? వాణ్ని యిలాగురమ్మను—పట్టాకో.

లోపలివారు—బ్రాహ్మలు లోపలదూరి దొమ్మిచేస్తూవున్నారు. పెద్దయ్యగారూ ! మిమ్మల్ని కొట్టిపోతారు. గదిలోకిపోయి తలుపు వేసుకోండి. ఇదుగో తోరణాలెత్తుపుతూవున్నారు—పటాలు బద్దలు కొడుతూవున్నారు.

పెద్ద—మీరుపోయి ఠాణాలో తెలియచెయ్యండి.

(ఆరక్షకభటులు వచ్చినతరువాత బ్రాహ్మణులు పాటి పోవుచున్నారు.)

పంచమాంకము

ప్రదేశము—కాలవగాడురాత్రి పెండ్లికూతురు యిల్లు.

(ధనాలకామయ్యాయు, నీలకంఠసోమయాజులును, నీళ్ళకావళ్ళ కొండయ్యాయు, మఱికొందఱును ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల-కామయ్యగారూ! యీరాత్రి పెద్దమనుష్యులు చాలా మంది భోజనానికి వస్తారు. వార్నందర్నీ మీరెల్లా పరామర్శచేస్తారో సుమండీ.

కామ-ఉభయఖర్చులూ పెట్టుకొని పెద్దయ్యగారే సమస్తం జాగ్రత్తపెడుతూవుండగా నాపనియేముంది? అన్నిమీరే సమర్థించ వలెను.

నీల—కొండయ్యా! అందరునూ రెండో సారి భోజనాలకు పిల్చి వచ్చినావా?

కొండ—'వంటలు సిద్ధంగావున్నయి, విస్తళ్ళు వేశారు. పెద్దమనుష్యులు వచ్చి కనిపెట్టుకున్నారు. వడ్డనకు మీరు రావడమే అవసిష్టం' అని అందరితోనూ దీపాలవేళ్ళే చెప్పివచ్చాను.

నీల—వంట లెంతమట్టుకు వచ్చినయి?

కొండ—కూరలుడికినవి. అన్నంవండడానికి నాలుగుబిందెలతో ఎసరుపెట్టినారు. ఇక పిండివంట కావలెను. వంటాలస్యం లేదు.

(ఒకతట్టలో చెంబులను మడిబట్టలను వేసికొని దానిని నెత్తిమీద బెట్టుకొని యొక బ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

కొండ—పేరయ్యా! యీ చెంబు లెవరివి?

పేర—రామచంద్రరావుగారివి. ఎక్కడ పెట్టను?

కొండ—రెండో పంక్తిలో మొదటిపీటదగ్గర పెట్టు.

నీల—భోజనాలకు వచ్చేవారు వస్తూవున్నారు. కొండయ్యా! పీటల ముందర విస్తళ్ళు వేయించు.

(చేతిలో కంచు చెంబులతో నీళ్లుపట్టుకొని, బుజముల మీఁదతడిబట్టలు పెట్టుకొని, మడిబట్టలు కట్టుకొని, కొందఱుగృహస్థులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—మాంసు కొన్నిపీటలు వదలి కూర్చుండండి—కొండయ్యా! నీవింకోసారి వెళ్ళి వడ్డనఅవుతూందని చెప్పి రాని వారిని పిలుచుకురా.

కొండ—రామన్ననుపంపినాను—అదుగో — రామన్న వస్తూ వున్నాడు—ఓరీ! రామన్నా! వెళ్ళినవారేమన్నార్రా?

రామ—అప్పయ్యపంతులుగారు రామన్నారు. పాపయ్యపంతులు గారు అందరూ పరిషేచనాలు చెయ్యబోయేటప్పుడువచ్చి పిలువుమన్నారు. వెంకటచలంగారు ఇంట్లో లేరు యిప్పుడేలాంతరు మనిషికోసమ్మా

యెందుకో వీధిలోకి వెళ్ళినారని స్త్రీలు చెప్పినారు. విశ్వనాథంగారు మడిబట్టలు తేవడానికి బ్రాహ్మడికి వర్తమానం పంపి అతనికోసం యెదురు చూస్తూవున్నారు. సోమశాస్త్రిగారు వస్తాం వెళ్ళమన్నారు. రావధాన్లుగారున్నూ అంతే చెప్పినారు. తక్కినవారందరూ వచ్చారు.

నీల—కొండయ్యా! నీవొక్క పర్యాయం వెళ్ళి రావలసినవాళ్ళని నలుగుర్నీ కేక వేసిరా.

కొండ—చిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు)

నీల—(పీటలమీద కూరుచున్నవారితో) పాపం! మీరు చాలా సేపటినుంచి కూరుచున్నారు. భోజనాలకు వచ్చేవారు వేగిరం రారు.

రాజన్న—పాపయ్య పంతులుగారెప్పుడీలాగే ఆలస్యం చేస్తారు.

భీమరాజు—బుచ్చయ్యపంతులుగారింటికి కిందటిసారి భోజనానికి వెళ్ళినప్పుడు వెంకటచలంగారు గొప్ప వేళకూవచ్చారు కారు. విస్తళ్ళలో వడ్డించాక కూడా వర్తమానం వెళ్ళేటప్పటికి చీకట్లో లాంతరు మనిషి కోసం బసకు వెళ్ళేరారు. కూలిమనిషిని కుదుర్చుకునివచ్చేటప్పటికి రాత్రి రెండు ఝాములయింది. కొందరు పీటలమీదే నిద్రపోయారు; వడ్డించిన అన్నమూ కూరలు చల్లారిపోవడమే కాకుండా విస్తళ్ళకు చీమలు పుట్టలు పోసినవి.

రాజ—ఇప్పుడూ వెంకటచలంగారే లాంతరు మనిషికోసం వెళ్ళినారట! యీ పాపికారం పిండితరబోసినట్టు వెన్నెలవచ్చిందే. ఇంకా లాంతరెందుకు?

భీమ—ఆయన మనిషికోసం బయల్దేరేటప్పటికి వెన్నెలరాలేదు. అయినా లాంతరు పరువుకోసంగాని వెలుతురుకోసం కాదు.

[ఇంతలో కొండయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు]

నీల—ఏమోయి కొండయ్యా! యెవరైనా వచ్చారా?

కొండ-పాపయ్యపంతులుగారు అందరూవచ్చి అపుపోసనాలు పట్టేటప్పుడువర్తమానంచెయ్యమన్నారు. వెంకటచలంగారుమనిషిని తీసుకువచ్చిలాంతర్లో మైనపువత్తికొనడానికిబజార్లోకివెళ్ళినారు. విశ్వనాథంగారు వచ్చారు. తక్కినయిద్దరూ వస్తారు.

నీల—రామన్నా! నీవోపర్యాయంవెళ్ళిరా?

రామ—వక్కవరుగులోవస్తాను. (అనిసడుచుచున్నాడు)

రాజ—నాలుగ్గడియలనుంచి విస్తళ్ళదగ్గరమడికట్టుకుని కూర్చున్నాము. నాకు జలబాధకు పోవలసివున్నది. ఎంతోయిబ్బందిగావున్నది.

భీమ—వకరింటికిభోజనానికివస్తేయిదేబాధ సుఖంగాయింటివద్ద పెందలకాడే భోజనంచేసినంత వ్రుత్తముపక్షంలేదు.

రామ—(మరలప్రవేశించి) వెంకటచలంగారుదయచేశారు. సోమశాస్త్రిగారు భోజనాలుపొద్దుపోతవని యిప్పుడేభోంచేసికూర్చున్నామని చెప్పుచున్నారు. కామావధాన్లుగారునాఆలస్యంలేదునీతోటే వస్తానునడవమన్నారు. పాపయ్యపంతులుగారు యిందాకాచెప్పినట్టే చెప్పినారు.

నీల-పాపయ్యపంతులుగారితోఅపుపోసనాలుపట్టబోతూవున్నారనిచెప్పి కామావధాన్లగారినికూడా కేక వేసిరా.

రామ-అభిశారం కానియ్యండి. నేను వారిద్దర్నీ నిముషంలో తీసుకునివస్తాను. (అని పరుగెత్తుచున్నాడు)

నీల—పాపయ్యపంతులుగారుదయచేశారు ఇంకొక్క కామావధాన్లుగారుమాత్రమే రావలెను.

[అప్పుడొక బ్రాహ్మణుడు రోజుచుంబరుగెత్తుకొనివచ్చికూరుచున్నవారివంక బొజజూచుచున్నాడు]

రామ—ఏమయ్యా! నీవొచ్చావూ?

బ్రాహ్మ—భీమరాజుగారెక్కడున్నారు? ఆయన చిన్నకుమారుఁడు చంటిపిల్లవాడికి తేలుకుట్టింది యెవరెత్తుకున్నావుండక గిజగిజలాడుతూ వున్నాఁడు.

భీమ—(లేచి) నేనువెళుతాను. నాకు సెలవియ్యండి.

నీల—ముందరివిస్తరి వదలివెళ్ళకూడదు. కామావధాన్లగారి నిమిత్తం మనవారందరూ కనిపెట్టుకుంటారు. మీరీవసారాలో కూర్చుండి రెండుమెతుకులు నోట్లోవేసుకుని యిప్పుడే వెళుదురుగాని రండి—ఇక్కడ వున్నవారందరూ నామనవిచిత్తగించి అనుజ్ఞయివ్వవలెను. (అనిబలవంతపెట్టి విస్తరియొద్దఁ గూర్చుండఁబెట్టుచున్నాఁడు)

అందఱును—మాకు పరమసంతోషం—మీరుభోంచేసివెళ్ళండి.

రామ—(మరలఁబ్రవేశించి) కామావధాన్లగార్ని దుర్ఘటం మీద బయల్దేరదీసివచ్చాను. ఆయన నాలుగ్గడియలనుంచి మనకోసం కనిపెట్టుకున్నామని సెలవిచ్చారు.

[కామావధానులు వసారాలోనుండివచ్చి పంక్తులమధ్యను నిలువఁబడి మొగముట్లచేసి చూచుచున్నాఁడు.]

రాజ—కామావధాన్లుగారూ! మీనిమిత్తం మేమందరమూ ఝామునుంచి విస్తళ్ళదగ్గర కనిపెట్టుకుని వున్నాము. పీటమీద శీఘ్రంగా దయచెయ్యండి.

కామ—(కోపదృష్టితో) భోజనానికి పిల్చినవారు యిలాగంటి పెద్దమనుష్యులని తెలిస్తే నేను భోజనానికి వస్తానా?

నీల—యేమి? యేమి? మావల్ల యేమి అపరాధంవచ్చింది? వస్తే మాఅపరాధం క్షమించాలెను.

కామ—పంచపాళీలో భోజనానికి కూర్చున్నవారెవరు?

నీల—మీనిమిత్తం మూడునాలుగు వర్తమానాలుపంపి, మీరావడం కొంచెం ఆలస్య మయ్యేటప్పటికి, యీలోపుగా ఆయన

చిన్నపిల్లవాడికి తేలుకుట్టిందని వర్తమానంవస్తే ఆయన భోజనం చెయ్యకుండా వెడతానని తొందర పడడంచేత, సభవార్ని ప్రార్థించి వారిఅనుమతిమీద పంచపాళీలో వడ్డింపించినాను. సభవారందరూ మీకోసం కనిపెట్టుకొనివుంటామని సెలవిచ్చి ఆయన్ని భోజనంచెయ్య మన్నారు. నావల్ల కలిగిన అపచారం మన్నించాలెను.

కామా—మూడునాలుగుసార్లు కాదు. వందసార్లు పిలవాలెను. మొన్న బుచ్చయ్యపంతులుగారింట్లో పదిసార్లు పిలిపించుకొని మరీ భోజనానికి వెళ్ళినాను. వెనకపోయినాధశాస్త్రిగారింలోపల నేనువచ్చే వరకూ కనిపెట్టుకుని వుంటారో లేదో చూతామని వడ్డనయిన తరు వాతకూడా మూడుఘంటలు ఆలస్యంచేశాను. ఎవరున్నా యిలాగు చెయ్యలేదు. వారు పెద్దమనుష్యులు యెందుకుచేస్తారు? యీభీమరాజు యెలాగంటిపెద్దమనిషి? వీరందరూ చెపితే తానెలాకూర్చున్నాడు?

నీల—మావల్ల యెంతైనా అపరాధంవచ్చింది. క్షమించాలెను. (అని చేతులు జోడించుకొని బతిమాలుచున్నాడు.)

కామా—యిక నేనిక్కడ భోజనంచెయ్యను. ఛీ! పరువెరుగని స్థలానికి యెప్పుడూ భోజనానికిరాకూడదు. (అని యడ్డమువచ్చిన వారిని త్రోచుకొనుచు వెడలిపోవుచున్నాడు.)

సభవారు—మామనవి చిత్తగించాలెను-మాప్రార్థన అంగీకరించాలెను-మాయందు అనుగ్రహం వుంచాలెను. (అనియందఱును వచ్చి చేతులును గడ్డమును పట్టుకొని వేడుకొనుచున్నారు.)

కామా—నన్ను పోనియ్యండి—నాకడ్డంరాకండి.

[లోపలి కోలాహలముపిని పెద్దయ్యగారు పరుగెత్తుకొనివచ్చి సంగతి తెలిసికొని, దైన్యముతో గుమ్మముకడ్డముగ నిలుచున్నారు]

పెద్ద—నూవల్ల చాలా అపరాధంవచ్చింది. సోమయాజులు తెలివితక్కువచేత చేశాడు. మనమిద్దరమూ బాల్యస్నేహితులమూ బంధువులమూ కాబట్టి నన్నుచూచి కోపంశాంతిపొందించవలెను. (అని దీనముగా ప్రార్థించుచున్నాడు)

రామా—యిలాగంటి బుద్ధిహీనులకు పెత్తనంయివ్వడంమీదే తప్పితం. పెద్దయ్యగారూ! మీరువచ్చి బతిమాలుతూవున్నారు గనుక మాటతీసివెయ్యలేక వొప్పుకున్నాను. (అని పీటమీదకూరుచున్నాడు)

పెద్ద—మా నీలకంఠ సోమయాజుల పొరపాటుచేత అందరూ వచ్చిన తరువాతకూడా రెండుగంటలు ఆలస్యమయింది. భోజనాలు ప్రొద్దుపోయినందుకు క్షమించవలెను. కొండయ్యా! ఉపుపోసనాలు పడుతూవున్నారు. నెయ్యివడ్డించు.

వడ్డించువారు (బంతులవెంబడిని తిరుగును)-ఘృతం-సూపం-భక్ష్యం.

రాజ—శ్లో॥ మాతానిందతి నాభినందతిపితా భ్రాతా నసంభాషతే
భృత్యఃకుప్యతి నానుగచ్ఛతిసుతః కాంతాచనాలింగతే
అర్థప్రార్థన శంకయా నకురుతేప్యాలాపమాత్రంసుహృత్
తస్మాదర్థముపార్జయ శ్రుణు సఖే చార్థేనసర్వేవశాః.
భోజనకాలే గోవిందనామస్మరణ—గో—వింద.

కొండ—ఆజ్యం—ఆజ్యం—మీకు పంతులుగారు—కొంచెం.

పాప—అల్లాపడబోస్తావేమి? వద్దువద్దంటూవుండగా అతడు అన్నమూ అలాగే పడవేసిపోసినాడు. నిష్కారణంగా పారవెయ్యవలెను.

రామ—భక్ష్యం—భక్ష్యం— యీపంక్తికే— ముక్కవయితే అన్నం దిగపెడుదురుగాని తెండి.

రాజ—కొండీభొట్లూ! యీపాటి నేతిగిన్నె అక్కడపెట్టి మజ్జిగ పుచ్చుకో.

రామ—మజ్జిగలోకి ప్రసాదం—కొంచెం ప్రసాదం.

కొండ—పెరుగు—పెరుగు—పెరుగు,

రామ—కొంచెం పులుసూ కాచుకుంపూ కాని, పెరుగు బహు దివ్యంగావున్నది. వక్కరవ్వ లవణాం తెప్పించు.

కొండ—బుట్టలోది—బుట్టలోది

రాజ—అందరి భోజనాలూ అయినవి లేవవచ్చునా?

రామ—లేవవచ్చును-లెండి-గోవిందా-గో-విందా.

కొండ—లేవకండి. ఇక్కడ రామావధాన్లుగారు యిప్పుడే పెరుగు బాగుందికాదని మజ్జిగ వడ్డించుకుంటూ వున్నారు.

నీల—భోజనం బహు దివ్యంగా జరిగింది. గుమ్మిడికాయ కూర యెంగిలిముక్కలు పంక్తులపొడుగునా వకరివిస్తర్లోనుంచి వకరివిస్తర్లోకి గంతులు వేస్తూవున్నవి.

రామ—భోజనం అయింది. లేవవచ్చును.

కొండ—మీరందరూతిన్నగా వీధులోకినడవండి. రామన్ననీళ్ళ చెంబె అక్కడపెట్టినాడు.

[భోజనములుచేసి, తాంబూలములుపుచ్చుకొని, మొదలి యిళ్లకు వారుపోయిరి.]

షష్ఠాంకము

---

౧. ప్రదేశము—పట్టణములోని వీధులు.

[సింహాద్రిసోమయాజులు, పరమేశ్వరావధానులు, బంధువులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

నీల-పరమేశ్వరావధానులూ! ఇప్పటికే పన్నెండుగడియలరాత్రి

అయింది. వూరేగింపని యెంతతొందరపెట్టినా వేగిరం భోజనాలు తెమల్చిచ్చారుకారు. పెద్దయ్యగార్ని రమ్మని చెప్పి, పెళ్ళికూతురునిద్ర పోతూవుంది కాబోలు నులేపు.

పర-వూరేగింపుకుబోగం మేళంవకటివచ్చిందా? చకోరాత్రిలో నాలుగ్గడియల పొద్దుపొయ్యేటప్పటికల్లారమ్మని చెప్పినాను. యిప్పటికి రాలేదు. యిప్పుడేమివూరేగింపు? వూరందరూ గాఢమయినిద్రలో వుంటారు.

నీల—నీవుపోయి పెళ్లికుమార్తెను లేపు—చాకలిరామిగా! పల్లకీ సిద్ధంచేసి, యిలాయీచుట్టలు వెలిగించమను.

పర—పెద్దయ్యగారూ! మీరువెళ్ళి పల్లకీలో కూర్చుండండి. పదిలం పెద్దలయినారు. గోడపట్టుకుని మరీరండి—అజ్ఞానమ్మా! పెళ్ళి కూతుర్ని లేపినావా?

అజ్ఞా—దాన్నినిద్రలో లేపే ఇప్పటికి రోదుస్తూ వున్నది. యేమ యినా చేతులో పెట్టి వోదార్చమని మావారికి వప్పగించివచ్చాను.

పర—బోగం మేళం వచ్చింది. భజంత్రీలు వాయిస్తూవున్నారు. పెద్దయ్యగారు పల్లకీలో కూర్చున్నారు. పెళ్ళికూతురు యింతట్లో యేడుపుమానేటట్టు కనపడలేదు. అజ్ఞానమ్మా! పెళ్ళికుమార్తెను యెత్తుకతీసుకువచ్చి పల్లకీలో కూర్చుండబెట్టు.

అజ్ఞా—అమ్మాయీ! యేడవకు అదిగో వీధులో బాజాలు వాయిస్తూవున్నారు. చూతాంవూరుకో. (అని యెత్తుకుని తీసుకొనివచ్చి పల్లకీలో కూర్చుండబెట్టుచున్నది.)

నీల—ఆకాశాన్ని మేఘంపట్టింది. కొంచెంసేపున్నాంచి మరీ బయలు ద్దేరవలెను.

పర—యిది వానవచ్చేమబ్బుకాదు. రామిగా! పల్లకీ సాగని య్యండి. నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! పల్లకీముందర యెవ్వరూలేరు.

మనం వెళ్ళి భోగం మేళండగ్గర వుండాం రండి. ఆడవాళ్ళందరూ పల్లకీ వెనక్కు వచ్చారా?

నీల—ఓసీ! చకోరాక్షీ! "మగవారిని నమ్మరాదమ్మా" అను పదం పాడు.

చకో—మద్దెల తిన్నగా వాయించు—తాళం హంసయాన చేతి కిచ్చి నీవు తిత్తిపట్టు—ఊఁ—మగవా—

నీల—ముందుకు నడువు—ఆయింటి కాడ—ఆగు—పాడు.

చకో—మగవారి—మగవారీ—మగవారీ నా—

నీల—చాలించు—పయికి నడువు.

పర—యిదేమిటి? గాడిదకొడుకులు బాజావాళ్ళు నిలువుమన్న ఝాం సేపటికి నిలిపి భోగంది పాడుతూవున్నంత సేపూ గోల్లుమని వాయిస్తూ నేవుంటారు; పాటచాలించి భోగంవాళ్ళు నడవడాని కారంభించ గానే తాము న్ను బాజాలు మానివేసి, వాళ్ళు మళ్ళీ పాట మొదలు పెట్టగానే యేమీ వినపడకుండా తాము న్ను వాయించ మొదలుపెడు తూవున్నారు.

నీల—భోగరాజుగారూ! దయచేస్తారా? వకసారి తిరిగి వత్తాము.

భోగ—మీరు మేళంతో వూరేగుతారని విని మీతో రావడానికే ఘామునుంచి వీధిగుమ్మంలో కనిపెట్టుకొని వున్నాను.

పర—మీ ప్రియురాలు యిక్కడవుండగా మీరు కనిపెట్టుకొని వుండక యెక్కడికి వెళుతారు? అది మేళానికి రాకపోయినట్టయితే మీరు యీపాటి దాని యింటికాడ నాలుగునిద్రలు చేసి వుందురు.

నీల—నూరపరాజుగారూ! వక్కసారి విజయంచేస్తారా?

నూర—వక స్నేహితుడితో ప్రొద్దుపోయినదాకా మాటాడుతూ వుండి యింతకుముందే పరున్నాను. నిద్రపట్టేటప్పటికి మీ బాజాల

చప్పుడు వినబడి వులిక్కిపడి లేచినాను. మధ్యనిద్రాభంగంవస్తే మళ్ళీ వకపట్టాన్న నిద్రపట్టదు. మీబాజాలచప్పుడువిని మాఆవుబెదిరి కట్టు తెంచుకొని పారిపోయినది. చీకట్లోపోయి దాన్ని వెతికి తీసుకొనిరావలెను. నేనురాను.

నీల—ఊం. సాగండి—అక్కడ నిలవబడకండి.

వకో—సుగవారీ—సుగవారీ మగవారీనమ్మా—

పర—సోమశాస్త్రిగారూ! నాలుగడుగులు మాతో విజయం చేస్తురుగానిరండి.

సోమ—ఈసారికి నన్ను క్షమించవలెను. మాయింట్లోదానికి దేహంలో జబ్బుగావున్నందున నిన్న తెల్లవారినదాకా మాకెవరికీ నిద్రలులేవు. దానికిపట్టకపట్టక యిప్పుడేకొంచె నిద్రపట్టుతూవున్నది. ఇంతలో మీవూరేగింపుమేళాలన్న దాని నిద్రకు భంగంకలగడమే కాకుండా చంటిపిల్లలేచి పోరుపెడుతూవున్నది.

నీల—కొంచెము చినుకులారంభమయినవి.—ఎవ్వరో పల్లకీ దానుక సందడిచేస్తూవున్నారు.

పర—మన అజ్ఞానమ్మకు తేలుకుట్టింది—కాగడా యిలాగు తీసుకురా—ముత్రిగాడు లేడుగదా?

నీల—పెద్ద వర్షంవచ్చింది. పెళ్ళికొడుకున్ను పెళ్ళికూతురున్ను తడిసిపోవుచున్నారు—కాగడావాళ్ళు పరుగెత్తుచున్నారు.

పర—అజ్ఞానమ్మా! నాచెయ్యిపట్టుకుని మెల్లిగారా! చీకటి మూలంగా యేమీకనపడకుండావున్నది. అందరూ ముందుపరుగెత్తి పోయినారు.

అజ్ఞా—నాయనా! యిక నేనుబ్రతుకను. నొప్పిగజ్జలోకియెక్కి గొడ్డళ్ళతో వేసినట్లు కాలుబద్దలవుచున్నది. దానికితోడు వర్షపుదెబ్బ కాళ్ళూ మొఖమునిండ కొడుతూవున్నది.

పర—కాలుజారిపడ్డాను. నడుము నొప్పిపట్టింది; బట్టలుబురదయినవి. అజ్ఞానమ్మా! కొంచెంచెయ్యిఆసరాయిచ్చి లేవతియ్యగలవా?

అజ్ఞా—నేను లేవతియ్యలేను. నా బాధచేత నేనుచచ్చిపోతూ వున్నాను. మెల్లిగాలేచి మీరు వెనుకరండి, పడుచూలేచుచూ నేను ముందుగా వెళుచాను. [అని యిద్దరును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

---

౨. ప్రదేశము—పెండ్లికొడుకు వారివీధి.

[పీనుగుల పేరయ్య, నీళ్ళకావళ్ళ కొండయ్య, నీలకంఠ సోమరాజులు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు]

నీల—పేరయ్యా! నీవు పెళ్ళికొడుకునెత్తుకో, కొండయ్య పెళ్ళికూతుర్ని యెత్తుకుంచాడు. దండాడి పుంగో నీశక్తికినపడవలెను.

పేర—తాతగారూ! రండి. నేనుమిమ్మల్ని యెత్తుకుంటాను, పళ్లెంనిండా బుక్కా వున్నది. చిన్నపిల్లవాడివలె చల్లవలెను.

కొండ—పెళ్ళికూతురు బుక్కా పొయ్యలేదు. మాయిద్దరి బదులూ నేనేపోస్తావున్నాను. కాసుకోండి.

పేర—ఏమిరా మోటగాడిదకొడుకా! పెళ్ళికొడుకు కంట్లోనూ నోట్లోను బుక్కా పోసినావు? మీ పెళ్ళికొమార్తె కంట్లో నేనుమాత్రం పొయ్యలేననుకున్నావా?

కొండ—పెళ్ళికొడుకుకంట్లోగాదు యీసారి నీకంట్లోపోస్తాను. చేతనయితే వక చెయ్యిచూచుకుందాముర్రా.

నీల—ఓరిదున్నపోతులారా! మీరిద్దరూపోట్లాడి పెళ్ళికొడుకును పడద్రోసినారేమర్రా? పెద్దయ్యగారూ! మీ కేమీ దెబ్బతగలలేదుకదా?

పెద్ద—దెబ్బతగులలేదు. నా కాలు కొంచెం కొట్టుకుపోయింది వచ్చి లేవతియ్యండి.

పేర—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! మీరుపొండి. పెళ్ళికొడుకును నేనెత్తుకుంటూవున్నాను - పెద్దయ్యగారూ! బుక్కా అయిపోయింది; బుట్టలో ముగ్గు తెచ్చినాను. మీమీద పోసినందుకు మీరు యీముగ్గు పెళ్ళికూతురి కంట్లోపొయ్యవలెను.

పెద్ద—అయ్యయ్యో! సున్నపుముగ్గు కాదుగదా నాకంట్లో పోసినారు?

కొండ—కాదుకాదు సుద్దముగ్గు.

పేర—వసంతము చిమ్మిరిగొట్టముతో పొయ్యవలెనుగాని చెంబుతో పోస్తారేమి?

కొండ—చేతనైతే మీరుకూడా పొయ్యరాదా? ఈసారి చూడు బిందెతోనే పోస్తాను.

పేర—నీమోటతనమూను. వసంతంలోమునిగి పెద్దయ్యగారు వుక్కిరిబిక్కిరి అవుతున్నారు. వసంతంలో సున్నం యెక్కువపడ్డది కాబోలును ఘాటుగావున్నది. ఇఖపొయ్యకు పొయ్యకు.

పర—విస్సిగాడుపోయి వూరికేకూర్చున్న రామయ్యమీద చెంబుతోవసంతంపోసినాడు, తెల్లబట్టలుపాడయిపోయినందుకుకోపంవచ్చి వాడులేచి చేతికొద్దీ వక్కలెంపకాయ కొట్టినాడు. అందుమీదవాళ్ళిద్దరూకలియబడి జుట్టూజుట్టూపట్టుకుని యేప్రకారంగాకొట్టుకుని తిట్టుకుంచూవున్నారోచూచినావా నీలకంఠసోమయాజులూ!

నీల—విస్సిగాడెప్పుడూ బండవాడే. వాడిందాకా నామీద కూడా ఆప్రకారంగానే పోసినాడు.

పర—దానికేమిగాని భోగరాజు బోగందానిబట్ట పట్టుకుని పట్టపగలు సిగ్గులేకుండా ఫదిమందిలోనూ యేప్రకారంగా వసంతంపోసి అల్లరిచేస్తూవున్నాడో చూడు.

నీల—ఇలాజరుగుతుందని తెలిసే యీవేళ భోగంవాళ్ళందరూ మంచిబట్టలూ నగలూ తీసివేసి సాధారణబట్టలతో వచ్చినారు.

పర—భోగంవాళ్ళను ఆలాచెయ్యడం ఆశ్చర్యంకాదు. మన వాళ్ళు పడుచువాళ్ళు వరుసలని పేరుపెట్టుకుని వయసుకోవున్న ఆడ వాళ్ళమీదనిర్భయంగాబుక్కాను్నవసంతమున్నూపోస్తూవున్నారు. అన్నమ్మగారి సీతి పరుగెత్తుకొనిపోచుండగా, వెంటబడి తరుముకుని పోయి మొగుడుచూస్తూండగానే పైటచెంగుపట్టుకొని శాస్త్రిగాడు కొప్పుమీదను రొమ్ముమీదనూ బుక్కాపోసి రుద్దుచూవున్నాడు. వాడి పొగరుబోతుతనం చూడు.

నీల—వకశాస్త్రిగాడే యేమిటి? దొడ్డినిపడి గంగాళంలోని వసంతం చెంబులతో ముంచుకొని ఆడవాళ్ళూ మొగవాళ్ళూఅనేభేదం లేకుండా పడుచువాళ్ళందరూ పరుగెత్తుతూ వకళ్ళమీదవకళ్ళు పడ బోసుకుంచూవున్నారు. మగవాళ్లేలాగుచేసినా సరిపోచుందిగాని ఆడ వాళ్ళుకూడా మగవాళ్ళతోసమానంగా కేకలువేస్తూ వాళ్ళమీదపడి పెనుగులాడుచూ అలాగువసంతం దిమ్మరించడం ధర్మమా?

పర—బంధువులయినవాళ్లున్ను పెళ్లివారున్ను ఎలాచేసుకున్నా బాగావుంచుంది. ఏమీసంబంధం లేనివాళ్లందరూవచ్చి యీ ప్రకా రంగా వసంతం చల్లుకోవడను యేమిదురాచారము? పడుచువాళ్లు బావగారివరుసా మరదలివరుసా అని చెప్పుకుంచూ హాస్యం పేరు పెట్టుకొనిపాడగుచూవున్నారు.

నీల—వసంతాలాడడం అయింది. నఖశిఖపర్యంతమూ పట్టు కున్న యీబుక్కావదలడానికి మనంపోయి స్నానంచేసివత్తామురండి.

(అని అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

3. ప్రదేశము—పెండ్లికూతురువారి లోపలి చావడి.

(అజ్ఞానమ్మ, నీలకంఠసోమయాజులు మొదలగువారు పళ్లెమును పాలచెంబును చేతితో బట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నారు.)

నీల—అజ్ఞానమ్మా! అప్పగింతలపాట పాడడానికి బాపనమ్మ వచ్చిందేకాదు చూచినావా?

అజ్ఞా—ఆముండ వకనాడైన వేళకువచ్చిపాటపాడితే డిచిందా?

నీల—దాని మొగుడుయెక్కడవున్నాడు? యెప్పుడూ చూడనే లేదు.

అజ్ఞా—వివాహమైన మూన్నెల్లకో నాలుగునెలలకో మొగుడు కాశీయాత్రవెళ్ళి మళ్ళీరాలేదనీ, అక్కడజీవించివున్నాడనీ చెప్పుచూవుంచుంది. నేనీవూరికి కాపరానికివచ్చిన నలబయి సంవత్సరాలనుంచీ యీప్రకారంగానే ప్రతీసంవత్సరము కోనూ ముత్తైదువను చెప్తూవున్నది. అతగాడు వచ్చినాడని పెద్దభార్యకొడుకు తెచ్చినాడని పెనుమాపుతున్నది.

నీల—అదుగో బాపనమ్మ వచ్చింది. ఇక వప్పగింతలపాట కానియ్యవచ్చును.

బాప—అజ్ఞానమ్మగారూ! ఆపాలు పళ్లెంలోపొయ్యండి పిల్లదాన్ని వప్పగింతురుగాని.

అజ్ఞా—(చిన్నమ్మ చెయ్యి పాలలో ముంచి పెండ్లికొమారుని చేతిలోబెట్టి) ఇన్నాళ్ళూపెంచి నిన్ను వకఅన్యునికి చెయ్యవలసి వచ్చిందిగదా చిన్నమ్మతల్లీ! (అని వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచున్నది.)

నీల—ఏమిటీవెర్రి? వూరుకో. సమస్తమూ తెలిసివుండీ సంతోష సమయంలో దుఃఖం తెచ్చుకోవచ్చునా?

అజ్ఞా—చిన్నప్పటినుంచీ పెంచి చిన్నదాన్ని వకరిచేతులో పెట్టటప్పుడు కన్నతల్లికి దుఃఖం యెలాగు ఆగుతుందినాయనా! (అని మరింత బిగ్గరగా యేడ్చుచున్నది.)

బాప—బంగారుపళ్ళెమున పాలు మరపోసి*సీతతల్లీదండ్రి శీఘ్రమునవచ్చి
హస్తకంకణాలఅతివలనుదెచ్చి*అల్లుళ్ళచేతిలోచేయొప్పగించిశశి
పువ్వురాగిడీచేడియలదెచ్చి*శాంతమ్మచేతిలోచేయొప్పగించి బుద్ధు
లెరుగమమ్మంటబుద్ధులేకాపు*బుద్ధివచ్చినదాక కాదిగ్దూకోరయ్య

నీల—అజ్ఞానమ్మా! ఏమిటా యేడుపు? ఏడుపుదిగమింగి ధైర్యం తెచ్చుకో.

బాప—నీలకంఠ సోమయాజులుగారూ! మీరు వూరుకోండి. ఆ పెద్దమ్మాత్రం పిల్లదాన్ని అల్లుడికి వప్పగింత పెట్టలేక విచారిస్తూవున్న దనుకొన్నారా యేమిటి? వప్పగింతల కాలంలో ఆలాలాపనం జరగవలెను గనుక ఏడుస్తూవున్నది. అది వక విధమైన వేడుక గాని మరేమీ కాదు.

అజ్ఞా—నీలకంఠసోమయాజులుగారూ! అమ్మాయినిమీరువప్పగించుకొందురుగాని రండి. పిల్లది మీపాలైనది దాన్నియెలా చూచుకుంటారో మీ దేభారము.

నీల—చిన్నదానికేమీ లోపంలేదు. ఇటువంటి సమ్మంధం దొరకడం మీదంపతుల అదృష్టము.

బాప—అప్పగింతలయిపోయినవి. నేనుసెలవుపుచ్చుకొందునా?

(అప్పుడందరును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సప్తమాంకము

౧ ప్రదేశము—కామయ్యగారిగది.

[అజ్ఞానమ్మాయు, మగడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

కామ—ఏమే! చేతులో డబ్బులేక యిబ్బందిపడవలసివచ్చింది? వివాహసమయమునందు మనం పుచ్చుకొన్న వెయ్యిరూపాయలలోనూ

నాలుగువందల రూపాయలు మన పుల్లయ్య బయోని పుచ్చుకొని అపహరించినాడు. యిమ్మని అడిగినప్పుడల్లా చేతిలో సొమ్ము లేదంటూ వున్నాడు. తక్కినసొమ్ము పెట్టి వర్తకం చెయ్యబోతే అసలికే దండుగ వచ్చి వెండిచెంబులజోడుకూడా అమ్మివేసినాము కదా?

అజ్ఞా—పెద్దయ్యగారిని మళ్ళీ యేమైనా యిమ్మని అడగండి.

కామ—పెళ్లిఅయిన నాలుగేళ్ళల్లోనూ లక్షసారులుఅడిగినాను. ఒక్కగవ్వయినా చేతిలోపెట్టినపాపాన్న పోయినాడు కాదు. వాడువట్టి మలభక్షకుడు. ఎన్నివిధాల అడిగినా ఇయ్యకపోతే నేకాదా ముసలి ముండాకొడుక్కు తగిన ప్రాయశ్చిత్తం చేతామని వెండిచెంబులజోడు నిముషంలో మాయంచేసినాను. అయినా అతను మనమీదమాత్రం అనుమానపడలేదు. ఇతడు యింతకాలం బ్రతుకుతాడనితోస్తే నేనప్పుడు పిల్లదాన్ని యిస్తునా?

అజ్ఞా—జరిగిపోయినదానికివిచారించి చేసేకార్యంయేమీలేదు. ఇకనయినా పెద్దయ్య వేగిరంచస్తే బాగావుండును. పిల్లదియెదిగెడబ్భయి యేళ్ళ ముండాకొడుకుతో కాపురంచేసి యేడుస్తుందా యేమిటి?

కామ—నాకున్ను అదేవిచారంగావున్నది. పాపిష్టి దేవుడు ముసలివాళ్లకు ఆయువు విశేషంగా పోస్తాడు. మొన్నసీతారామస్వామి వారి కోవిలకు వెళ్ళినప్పుడు పెద్దయ్య వేగిరంపోతే గరుడవాహనం చేయిస్తానని మొక్కుకున్నాను.

అజ్ఞా—అదుగో పెద్దయ్యగారు స్నానానికివస్తూవున్నారు. ఇక మాటాడకండి. నేనుపోయి నీళ్ళియవలెను. (అని లేచిపోవుచున్నది.)

---

౨. ప్రదేశము—పూటకూటియింటిలోని వీధియరుగు.

[పైడిపాటి పాపావధానులును, బంధకవి భానుమూర్తియు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పాపా—భానుమూర్తిగారూ! చాపమీద కూర్చోండి.

భాను—వంట చేసిన తలవెంట్రుకల విధవ యెవ్వరో కాని పాకం దివ్యంగా చేసింది సుమండీ.

పాపా—ఆవిడె వక్క పాకంమాత్రమే కాదు, అన్నీ మీవంటి వారి కనుకూలంగా వుండేలాగుననే చేస్తుంది. పెద్దింటిపెద్దయ్యగారని చెప్పకోగా వినలేదా?

భాను—విన్నాను. ఆయన గొప్పభాగ్యవంతుడు కాడా? ఆయన పోయినాడట భార్య యెక్కడవున్నది?

పాపా—మీరిప్పుడు శ్లాఘించిన తలవెంట్రుకలవిధవే పెద్దయ్య గారిభార్యా. ఈవిడె పూర్వంఅటుకులు కొట్టుకుంటూవుండేది. సంవత్సరాన్నుంచి వంటపూటితనం చేసుకుంటూవున్నది.

భాను—పెద్దయ్యగారెంతో భాగ్యవంతులయివుండగా అంత గొప్పవాడి భార్యకు యిటువంటిగతి యెందుకు సంభవించింది? ఆమె గారిచరిత్ర మొదటినుంచీ చెప్తారా?

పాపా—ఈవిడె పెళ్లినాటికి మూడేళ్ళచిన్నది. పెద్దయ్యగారి కప్పటికే అరవయి సంవత్సరాలు వున్నవి. పెళ్ళిఅయిన తరువాత కూడా పదిసంవత్సరాలు బ్రతికినాడు.

భాను—అయ్యో! ఆయనజీవితకాలంలో భార్యయీడేరి అక్కరకు వచ్చిందే కాదా?

పాపా—పెనిమిటి ముసలివాడుగనుక భార్యా వేగిరం అక్కరకు రావాలేనని ప్రతిదినమూ మినపసున్ని మొదలయినవి పెట్టితల్లిదండ్రులు తమకూతుర్ని బలిపిస్తూవుండేవారు. పెళ్లిఅయింది మొదలుకొని అత్తగామా మామగారూఅల్లుడివద్ద నేచేరినారుగనుక వారుయేమికావాలె నంటే అవల్లా కూతురికి పెడుతూవచ్చేవారు. పెద్దయ్యగారు సంవత్సరానికి పోతారనఁగా చిన్నదిరజస్వలకాకముందే గర్భాదానం జరిగింది. ఆరాత్రిశోభనపుపెళ్లికొడుకు పెళ్లికూతురిమీద చెయ్యయినా

వెయ్యలేదని తలుపుకంతల్లోంచి చూచిన అమ్మలక్కలందరూ చెప్పుకున్నారు.

భాను—తుదకు పెద్దయ్యగారు యీ మొగజన్మలా మహోత్సవం కళ్ళారా చూచి మరిపోయినారా? చూడకుండానే పోయినారా?

పాపా—పుత్రసంతానం అయిన రెండుమాసాలకల్లాయీ మొసమర్తాడి శక్తివంచనలేకుండా సంతానంకోసం బయటపాటుపడి మొగుణ్ని పున్నామ నరకంలోనుంచి తప్పించడానికే ప్రయత్నం ఆరంభించింది గాని, యేటా యేటా పెళ్ళాంబిడ్డలు కంటూవుండగా కన్నులపండుగగా చూచుకుంటూవుండే భాగ్యం పెద్దయ్యగారికి లేకపోవడంచేతనూ పుట్టబోయే సంతానానికి భూమిమీద బ్రతకవలసిన యోగం లేకపోవడంచేతనూ కొన్నిమాసాలకు భర్తృవియోగం సంభవించియీ మొక్కపి సఫలమయిందికాదు. లోకంలో అందరికీ భార్యాలు పెద్దవాళ్ళయినకొద్ది సంతోషం యెక్కువ కావడం సహజమయివుంటూవుండగా, అదియేం గ్రహచారమో కాని పెద్దయ్యగారికిమాత్రం భార్యాకు వయసువచ్చినకొద్దీ విచారం యెక్కువ కావడం మొదలుపెట్టింది. ప్రతినిముషమూ భార్యను విడవకుండా కనిపెట్టుకొనివుండి ఆవిడెను యెవరుయేమన్నా కనిపించుకొనివస్తూ యెంతో మోహంతో సంచరిస్తూ వుండేవాడయినా సమర్తాడిన మర్నాటినుంచీ భార్యయొక్క నవ్వుమొగం చూచినప్పుడెల్లా తెల్లతెల్లబోతూ, ఆవిడయవ్వనం తలుచుకునిదిగులుపడుతూ, బెంగపెట్టుకుని అదినాని కాదినం క్షీణించి దేహమంతా పాలిపోయి భార్యయొక్క పరోపకారం చూడలేక లేచిపోయినాడేమో అన్నట్లుగా సాధ్యమయినంత శీఘ్రంగానే పెద్దయ్యగారు యీలోకాన్ని విడిచిపెట్టినారు.

భాను—పెనిమిటి మరణానంతరం యేమిజరిగింది?

పాపా—విభక్తకుటుంబమని చెప్పి చిన్నమ్మమీద కర్తవ్యం పెట్టి దినవారక్రియలు తండ్రి వకరిచేత చేయించినాడు. అదే ప్రకారంగా సమిష్టి కుటుంబంఅని జ్ఞాతులుకూడా నేరేవు స్తరక్రియ జరిగించినారు. పదిదినములూ వెళ్ళిపోగా జ్ఞాతుల్లోవకడు తమది అవిభక్తకుటుంబం గనక పెద్దయ్యగారి ఆస్తికంతా తానే కర్తనని వ్యాజ్యం తెచ్చినాడు. వారందరూవిభక్తులయినందుకు సాక్ష్యంగా వాటాలజాబితానుకోర్టులో దాఖలుచేసిచిన్నమ్మతరఫునవకప్లీడరు వాదంచేసినాడు కానివాటాల జాబితాలో వ్రాళ్ళుచేసినవాళ్లు వారివద్దలంచంపుచ్చుకుని తిరిగిపోయి నారు. వ్యాజ్యం విమర్శకు వచ్చినప్పుడు పాతమునసబుగారు న్యాయం వేలంపాడించి పెద్దపాటమీద కొట్టివెయ్యడానికి నిశ్చయించుకునివాది పక్షం తీర్పుచెయ్యడానికి సిద్ధమయినాడు. ఇంతలో యీసంగతి తెలిసి ప్రతివాది తనమాన్యంలో వకభాగము మునసబుగారి బంధువునిపేర అమ్మివేసినట్టుదస్తావేజువ్రాసియిచ్చివ్యాజ్యం తనపక్షంచేయించుకుంది.

భాను—ఆన్యాయాధికారిపేరు శ్రీధరులుకాదా? ఆయనవుభయ పక్షాల వారివద్దనూ కూడా లంచాలుపుచ్చుకుంటూ వుండేవాడని విన్నాను.

పాపా—ఆయనపేరేమోనాకు తెలియదు. మొదటిఅక్షరం 'శ్రీ' అనిమాత్రం జ్ఞాపకంవుంది పేరు యెవరైతేనేమి? ఆన్యాయాధిపతి వ్రాళ్ళు తమవి కావన్నసాక్షులనుతప్పుసాక్ష్యంయిచ్చినందుకుదండిస్తా నని కోర్టులోపెట్టించివకదినంవుంచి తలవక్కొటికిరెండేసివందలురూపా యల చొప్పున పుచ్చుకొని వదలిపెట్టినాడు. ఆ న్యాయప్రభువు వాది వద్దకూడా కొంతసొమ్ము పుచ్చుకొని ఖర్చులిచ్చుకో నక్కరలేకుండా తీర్పులో వ్రాయడమే కాకుండా ప్రతివాది అనంతరముమాన్యంతనకు చెందేటట్టుగా డిక్లెరేటరీడాహా తెచ్చుకోవచ్చుననికూడతీర్పులో అవ

శాశం కలుగ జేసినాడు. తనసాక్షులు తిరిగిపోయినప్పుడు వ్యాజ్యంవాది పక్షం అవుతుందేమో అని జడిసి, భర్తగారు ఋణాలుచేసినట్టు మరి వకరిచేత వ్యాజ్యం వేయించుకొని ఆబాకీలకుచిన్నమ్మ ఋజువుమోశక దాఖలు చేసింది. తీర్పు కాగానే ఆవాది తీర్పు మొత్తంక్రిందమరికొంత భూమి వేలం వేయించి తనడిక్రీసొమ్ము అసలుఫాయిదాలతో రాబట్టుకొన్నాడు.

భాను—ఆమోతరఫున పనిచేసినందుకు ప్లీడరు యేమివుచ్చుకున్నాడు?

పాపా—ఆప్లీడరు మంచివయసులో వున్నవాడు. చిన్నమ్మకూడా కొత్తగానేకదా యవ్వనంపొందింది. అతడు రాత్రిభోజనం చెయ్యగానే బయల్దేరి ప్రతిదినమున్ను జోరునవర్షంకురుస్తూవున్నా మానకుండావచ్చి చిన్నమ్మయిల్లు చేరుతూవుండేవాడు. అటుతరువాత వారిద్దరూపడకయింట్లో ప్రవేశించి తలుపులులోపల గొళ్ళెపెట్టుకుని నాలుగుఘడియలసేపువుండి వెలపటికివస్తూవుండేవారు. వారు లోపలయేమిచేసుకుంటూ వుండేవారో చూచినవారు యెవ్వరున్ను లేరుకాని వారు వ్యాజ్యంవిషయంలో లోపల రహస్యం మాట్లాడుకుంటూ వుంటారని అడిగిన వారితో ఆమెతల్లిదండ్రీ చెపుతూవచ్చేవారు. వ్యాజ్యంతీర్పు కాకమునుపే చిన్నమ్మకుపుత్రిసంతానం కలిగిందని లోకులుమాత్రం చెప్పుకుంటూరు. ఆమాటే నిజమయినట్టయితే వకవేళ పుట్టగానే స్వర్గానికి పోయినాకానీ ఆప్రథమపుత్రుడే తప్పకుండా పెద్దయ్యగారినివున్నామ నరకంనుంచి ముక్తుణ్ని చేసివుంటాడు. ఈప్రవాదకలిగిన కాలంలోనే చిన్నమ్మయింటికి యెదురుగుండావున్న చెరువుగట్టుమీద చంపబడ్డ అప్పుడుపుట్టిన పురుషశిశువు వకటి కనబడ్డది. ఆశిశువుముఖాన్నిసందేహంలేకుండా చిన్నమ్మముఖ పోలికకూడాకొంచెం కలిగివున్నది.

భాను—వ్యాజ్యం తనపక్షం అయినతరువాత చిన్నమ్మ యేప్రకారంగా ప్రవర్తించింది?

పాపా—వ్యాజ్యంతనపక్షం కాంగానే ప్లీడరుగారిసలహామీద తన తదనంతరంకూడా జ్ఞాతులకు చెందకుండా చెయ్యడంనిమిత్తంమాన్యాలన్నీ అమ్మివేసిచిన్నమ్మరొక్కంచేర్చుకున్నది. ఆమెతల్లిదండ్రులున్నూ కూతురుముండా మొయ్యడంవల్ల కలిగిన అయిశ్వర్యం కొంత కాలం అనుభవించి మనమలనూ మనమరాళ్ళనూ చూడకపోయినాకూతురు కడుపుతో వుండడంమాత్రం చాలాసార్లు చూచి సంతోషించే లోకాంతర గతులైనారు.

భాను—తల్లిదండ్రులు పోయేటప్పటికి చిన్నమ్మస్థితి అంతగా చెడి పోలేదు కాబోలును. అటుతరువాత యేమిజరిగింది?

పాపా—పూర్తిగా చెడిపోలేదు. మొట్టమొదట దాము పెళ్ళి చెయ్యకమునుపు యేస్థితిలోవుండేదో ఆస్థితిలోకే మళ్ళీ కూతుర్నితెచ్చి మరీవారు కాలంచేసినారు. తరువాత చిన్నమ్మ సర్వస్వతంత్రురాలై లోపల వక్క త్తేవుండలేక తరుచుగా వీధిగుమ్మంలో నేవుంటూ చాలా మంది మొగస్నేహహితులను సంపాదించుకుని రాత్రిళ్ళుభయంచేత డబ్బిచ్చిఅయినా యెవరినైనావక్కణ్ణిలోపల తనతోకూడాపడుకోవ డానికి సహాయంతెచ్చుకుంటూ "పరోపకారార్థమిదంశరీరమ్" అన్న వాక్యాన్ని మరవకుండా ప్రవర్తిస్తూవుండేది. ఈప్రకారం జరుగుతూ వుండగా వకమంత్రవేత్త చిన్నమ్మయింటికి తరుచుగా వస్తూ ఆవిడకు ధనపిశాచం సోకివున్నదని తెలుసుకుని తన వుపాసనాబలంచేత దాన్ని నేర్పుగా వదలించి తన స్వాధీనంచేసుకుని తన దారినిపోయినాడు. ఆ పయిని జీవనం జరగడమే కష్టమయి యీ మెఅటుకులుకొట్టుకుంటూ దారిద్ర్యాంజన ప్రభావంచేత తెలివితెచ్చుకొనిమునుపటిసేహితులకు

భాను—గ్రామంలోవారు వుపేక్షచేసి వూరుకున్నా యిటువంటి పనిచేసి యీమె ప్రజలలో యేప్రకారంగా తలయెత్తుకుని తిరుగుతూ వున్నది?

పాపా—ఆమెకు వచ్చిననీతులు లోకంలో యెవ్వరికీరావు. ఫదిమందిచేరినప్పుడుతనపతివ్రతాధర్మంతానే వెయ్యినోళ్ళ మెచ్చుకుంటూ లోకంలోని సంసారస్త్రీలందరూ వ్యభిచారంచేత పాడవుతూవున్నారనీ తనమాటలువిని వారిని శిక్షించే నాథుడులేక లోకంచెడిపోతూ వున్నదనీ చెప్పుతూవుంటుంది. పరపురుషుల మొఖమయినా చూడకుండా వుండే పతివ్రతలలోనమేతూ యీమె రంకులు కట్టనివారొకరూ లేరు.

భాను—ఇటువంటి నష్టాలన్నీ తల్లిదండ్రులు డబ్బుకాశపడి కడుపునపుట్టిన బిడ్డలను ముసలివాళ్ళకు కట్టిపెట్టడంచేత కలుగుతూ వున్నది. కన్యాశుల్కం పుచ్చుకునేవార్ని ఫదిమందీచేరి వెలివేస్తే బహునష్టాలు మానిపోతయి.

పాపా—ఈ చెప్పినవిమాత్రమే కావు. చిన్నమ్మసుగుణాలు చెప్పవలసినవిలక్షలువున్నవి. గమయింటికివస్తూవుండే పురుషులసంఖ్యానానాటికి వృద్ధి అవుతూవున్నందున వారికందరికీ కావలసిన సదుపాయాలు చేసి సమర్థించడానికి వంటరికత్తె కావడంచేత సమర్థురాలుగాక వారి వుపచారంనిమిత్తం కొందర్ని జీతాలకుకుదిర్చి బాగా పనిచెయ్యడానికి దేహపటుత్వంకలిగి పడుచుతనంలోవున్న పనికత్తెలను మాత్రమే యింట్లోవుంచుకున్నది. యిరుగుపొరుగు స్త్రీలకుకూడా వేదాంత ధర్మాలు వుపదేశంచేసి వారిని తనమార్గానికి దింపి పరోపకార పారీణురాళ్ళనుగాను ధనికురాళ్ళనుగాను చేస్తూవున్నది. కాబట్టి యీవీధి స్త్రీలకందరికీ యిప్పుడీమె గురుపీఠము. ఈకలికాలంలో కన్యావిక్రయం మాన్పించడానికి ప్రయత్నంచేసే వారెవరు? పెద్దలందరూ తమకదిలాభకరమయినపుడు అనిగ్రహించి యీ ఆచారాన్ని

వృద్ధిపొందించడానికే చూస్తావున్నారు. ఇక చిన్నవాళ్ళమాటలు వినేవారెవరు?

భాను—ఈరోజంతా రంకుపురాణంతోనే కాలక్షేపంచేసినాము. నాకీరెండు దినాలనుంచీ యీమెచరిత్ర పూర్తిగా తెలిసింది కాదు. ఇదివరకు భోజనంచేసినందుకు ప్రాయశ్చిత్తంచేసుకుని యీపూటనే మరవకచోట బసచేస్తాను. సెలవు దయచేస్తారా వెళుతాను.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

సమాప్తము.

బాక్సు ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము 1950.

వ్యవహారధర్మబోధిని.

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ఐదవ కూర్పు.

ప్రకాశకులు.

హితకారిణీసమాజము
రాజమహేంద్రవరము

1950

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

---:o:---

సూర్యనారాయణరావుపంతులు—వాదిప్లీడరు.

శాపిరాజు—ఏజెంటు.

రామయ్య—ప్లీడరు గుమాస్తా.

వీరన్న—కాపు, వాది.

కామావధానులు—ఒక వ్యాజ్యెగాడు.

బడేసాహేబు—జవాను.

సీతాపతిరావు—ప్రతివాది ప్లీడరు.

శేషాచార్యులు—ప్లీడరు గుమాస్తా.

దొరయ్య—ప్రతివాది.

సోమయాజులు, చలపతిరావు, కామరాజునాయుడుగార్లు—ప్లీడర్లు.

భాస్కరరావు—గుమాస్తా.

ఆనందరావు—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు గుమాస్తా.

పుల్లయ్య, వెంకయ్య—సాక్షులు.

దానయ్య—మునసబుకోర్టు బేటామీను.

వెంకటరత్నము—కరణము.

సత్తెప్ప—పెత్తనదారు.

గుర్రాజు—మేజస్ట్రేటు గుమాస్తా.

మునసబుగారు, తహసీల్దారు, డిప్టీకలక్టరు, గుమాస్తాలు, హెడ్డుకనిస్టేబిలు, కనిస్టేబిలు, డిస్ట్రిక్టుకోర్టు డఫేదారు, జమాదారు, కాపులు, కోమటి, యెఱుకలవాఁడు.

వ్యవహారధర్మబోధిని

ప్రథమాంకము

౧. స్థలము—ప్లీడరుయొక్క కచేరీసావిడి.

[ప్లీడరుయొక్క గుమాస్తా మొదలగువారు కూర్చుండియుండఁగా, పల్లెటూరినుండివచ్చిన కాపును అతనిమేజెంటును ప్రవేశించు చున్నారు.]

బాపిరాజు (ఏజెంటు)—సూర్యనారాయణరావు పంతులుగా రున్నారా?

రామయ్య (గుమస్తా)—ఓహోహో! బాపిరాజుగారా? దయ చెయ్యండి. పంతులుగా రింకా శశిరేఖ యింటికాడనుంచి రాలేదు. వచ్చేవేళ అయినది.

బాపి—ఇప్పుడు వేసీఘంటలెన్ని? పంతులుగారు దంతధావనం భోగంవాని యింట్లోనే చేసివస్తారా? లేక యిక్కడికివచ్చినతరువాత చేసుకుంటారా?

రామ—ఈగడియారప్రకారం యెనిమిదిఘంటలు కావచ్చినది. ఇదివరకే అరఘంట స్లోగా నడుస్తూవున్నది. పంతులుగారు అన్ని అవశ్యకాలూ అక్కడనే తీర్చుకొనివస్తారు. రావడంతోనే మీతో మాట్లాడి మీకార్యం యింకా సాఫాచేసి యరీవకపని చూసుకుంటారు. నావెనుకటి వాలంటరీ బాపతు నాలుగణాలూ దయ చేశారు కాదుగదా?

బాపి—ఏమో యిచ్చినట్టు! యింకా నిన్ను నేపున్నావా? చెప్పుల జోడు కిందవిడిచిపెట్టి అలాచాపమీద మూలగా కూర్చో. రామయ్య గారిని యెరుగుదువా? ఈయన పంతులుగారి గుమాస్తా. నీవ్యాజ్యం

లో మంచిపనిచేస్తారు. వ్యాజ్యం గెల్చినతరువాత మంచిబహుమతీ చెయ్యవలెను.

వీరన్న (కాపు)—రామయ్యగారూ! దణ్ణాలండి.

రామ—దీర్ఘాయుష్యమస్తు శీఘ్రమేవ లాభప్రాప్తిరస్తు.

బాపి—వీరన్నా! పిట్టలమీదిబట్ట కి దికితీసుకొని బాగాచతిగిల పడికూర్చో. యీలాగేనా పెద్దమనుష్యుల యింటికి వచ్చినప్పుడు కూర్చోవడం?

రామ—నీవ్యాజ్యం యేపాటి మొత్తం?

వీర—నాకేమీ తెల్దు. బాపిరాజుగారి నడగండి. అన్నీ ఆయనే మనవిచేసుకుంటారు.

రామ—పంతులవారు వస్తున్నట్టున్నారు. మాటలువినబడుతూ వున్నవి.

[ప్లీడరుగారు పదిమంది పార్టీలతో వచ్చి తివాసీమీదకూర్చున్నారు.]

వీర—(నిలువబడి) ప్లీడరుగారు దణ్ణాలండి.

సూర్య—(నఖశిఖపర్యంతము పారజూచి) నీ పేరేమిటి?

బాపి—ఇతను కేసారంగ్రామపెద్దకాపు. కొంచెం భూరమ్యం ధమైన వ్యాజ్యంవుండగా తమదర్శనం చేసుకోవలెనని వచ్చినాడు.

సూర్య—నీవు యెవరిమీదనైనా వ్యాజ్యం వేస్తావా? నీమీద యెవరైనా వ్యాజ్యం వేశారా?

బాపి—ఇతనే అన్నగారిమీద వ్యాజ్యం వెయ్యవలెనని మీకు వకాల్తునామా యివ్వడానికివచ్చినాడు. మీరు ఫీజులోనదుపాయం చేసి ఇతనితరఫున బాగా పనిచెయ్యవలెను. (అని చెవిలో రహస్యముగా) పీడు డబ్బుగలవాడు ఫీజు దిట్టముగా మాట్లాడుకోండి.

సూర్య—పనికేమి మాచేతనైనంతవరకు చేస్తాను—రామయ్యా! వకాల్తునామా వ్రాసి అతనిచేత దస్కతుచేయించుకొని నీవున్నూ బాపిరాజుగారున్నూ సాక్షిగా వ్రాళ్లు చెయ్యండి.

రామ—నీయింటిపేరేమి?

వీర—మా యింటిపేరాండి? తవ్వలోళ్లు.

రామ—నీవు యెవరిమీద వ్యాజ్యం వేస్తావో వారిపేరు చెప్పు.

వీర—మాఅన్నగారిమీద.

రామ—కాదోయి. పేరు.

వీర—అతనూ గ్రామానికి పెత్తనదారేనండి. నాజిరాయితీ భూమి——

రామ—అదంతా యెందుకు పేరు చెప్పవోయి.

బాపి—అన్నీ నేనుచెపుతాను వ్రాయండి. అతనిపేరు తవ్వల దొరయ్య. కేసారం గ్రామంలోవున్న పంచుంజిరాయితీభూమి ప్రతివాదివద్దనుంచి రాబట్టుకోవడముకు వ్యాజ్యం.

రామ—వీరన్నా! నీవు చదువుకొన్నావా?

వీర—నేను సదుబుకోలేదండి.

బాపి—నీవు వ్రాలుచెయ్యడం నేర్చుకొన్నావుకాదా? ఆకింద వ్రాలు చెయ్యి.

వీర—(అయిదు వేళ్లతో నుకలముపట్టుకొని) యిక్కడనే కాదూ?

(అని వకటిబంతి అక్షరములతో "యిరనవ్రలు" అని వ్రాసెను.)

రామ—ఏమోయి! వ్రాలుచెయ్యడానికే కలమంతా శిరా చేసినావు? అయ్యో! వకాల్తునామామీదకూడా శిరాపోసినావా? ఇలాతే; యెట్టు కాకితంలో అద్దుతాను.

సూర్య—బాపిరాజుగారూ! దస్తావేజు లేమయినావుంటె రామయ్యచేతికివ్వండి.

బాపి—రామయ్యగారూ! యివి పుచ్చుకోండి. ఇవి అన్నగారూ ఇతనూకలసి వ్రాసుకొన్నదస్తావేజు. ఇది కలెక్టరుగారివద్ద

అర్జీ యిచ్చుకుంటే శివిల్ ద్వారా న్యాయంపొందవలసినదని యిచ్చిన యిండార్సుమెంటు.

సూర్య—ఏమోయి పాపయ్యా! మాకు పాడికి బహు యిబ్బందిగా వున్నది. పూటకు శేరుపాలు యిచ్చే ఆవు నొకదాన్ని తోలిపెడుదూ.

పాప—యీ వేళ మా వ్యాజ్యం హీరింగు గదా. గెలవనిత్తురూ. రెండావులను తోలిపెడుతాను.

సూర్య—మొన్న చెల్లారి గారి స్మాల్ కాజువ్యాజ్యం గెలిపించి నందుకు యాభై రూపాయలు పెట్టి ఈయుకు గులజోడు చేయించి బహుమతీ చేసినారు. వెధవ వ్యాజ్యం వ్యాజ్యమయితే యిరవై రూపాయలదే కాని, అది మహాప్రమాదంలోకి వచ్చినది. ఆ వ్యాజ్యంలో నేను వాదులతరఫున వకాల్తు గామా పుచ్చుకోకపోతే ప్రతివాదులు నూరురూపాయలు యిస్తామన్నారు. నేను హీరింగు చేసేకాలము యొక్క కోర్టు యెగిరిపోయినది. మునసబుగారు నా వాదంమీద తక్కువ్వక్క పోయినారు. ప్రతివాదిప్లీడరు నామీదకు మాటాడలేక నేను రీజను చెప్పుతూవుంటే తలవంచుకొని వూరకున్నారు.

బాపి—మీరు చెప్పుచున్న బంగారు వుంగరము గారా బహుమతీ చేసినదే కాదా?

సూర్య—అవును మొన్న టిక్కెట్ల వ్యాజ్యంలో కాకర్లపూడి వారు యిచ్చారు. నూరు రూపాయల కిమ్మతుచేసే నివేశనస్థలమున్ను పదిరూపాయలు ఖరీదుగల ఫలవృక్షములున్నూ రావలెనని వాదులు దావా తెచ్చినారు. వకీలుగారి పక్షాన సాక్ష్యం పూర్తిగా రుజువయింది. క్రాసుయెగ్జామినేషన్లో యేలాగంటి సవాళ్ళు వేసి సాక్షులను పడగొట్టినానో మీకు తెలియదు కదా? అలా రుజువుపడిన వ్యాజ్యం హీరింగులో నేను చెప్పిన వక్తృత్వం మీద యెగిరిపోయింది.

కోర్టులో నాతో సమానంగా పనిచెయ్యగల ప్లీడరు నొకణ్ణి చూపండి. కొత్తపల్లి పూండివారిపక్షమున నేనుతప్ప మరివకప్లీడరు వకాల్తునామా పుచ్చుకుంటే వ్యాజ్యం వాదులపక్షమయినదే. వ్యాజ్యం తమపక్షమయినదన్న సంతోషముచేత సుబ్బరాజుగారు తక్షణం రెండువందలరూపాయలు పెట్టి మొబ్లాదుచేయించి నేను కష్టశ్రమకు యీ బహుమతి చాలదు చెప్పి దగ్గరవుండి మొలకు పెట్టించినాడు.

బాపి—మొన్న యిండిగవాళ్ళు తెచ్చిన పదిరూపాయల వ్యాజ్య మేమయినది? అందులో మీకు ఫీజు యేమాత్రం యిచ్చినారు?

సూర్య—అదీ మాపక్షమే చేయించినాను. ఇఖ నేను పట్టిన వ్యాజ్యం పోవడమనేది లేదు. ఎంతచిన్న కేసులోనూ నేను యిరవై రూపాయలకు తక్కువఫీజు పుచ్చుకోను. అలా యిచ్చేవారే నావద్దకు వస్తారు. మామూలుగా పుచ్చుకొని పని చేసేప్లీడర్లుంట్నారు. వాళ్ళచేత పనిచేయించుకునే వాళ్ళపాల్లు గాండడం లేదా?

బాపి—అందుచేతనే కదా వీరన్నను యింతమంది ప్లీడర్లుండగా మీవద్ద కేతీసుకువచ్చినాను. ఈ కేసులో మీరు బాగాపనిచెయ్యవలెను.

సూర్య—ఫీజు యెంతయెక్కువిస్తే అంత దివ్యంగా చేస్తాను. మాకు నాలుగురూపాయలు యెక్కువయివ్వడమువల్ల మీ పార్టికి లాభమే కాని నష్టం కాదు—వీరన్నా! నీది స్థలసంబంధమయిన చిక్కువ్యాజ్యం కదా? విస్తారంపనిచెయ్యవలెను. ఫీజు యేమిచ్చుకుంటావు?

వీర—నేను సంగతులుతక్కువ పుచ్చుకోరుగనుక యిర్వయి రూపాయీలు దాఖలుచేసుకొంటాను. చాలినవారినుగ్రహించవలెను.

సూర్య—ఛీ! కల్లుసీసాలకీయుతోనే గమళ్ళవాడిచ్చినాడే పదిరూపాయలవ్యాజ్యంలో యిరవైరూపాయలఫీజు. నీవు వూరికి పెత్తనదారీ

చేస్తూ స్థలవ్యాజ్యంలో చచ్చుఫీజు యిరవయిరూపాయలా యిస్తా నంటావు?

బాపి—ఇందులో ప్రస్తుతం పాతికరూపాయలు యిచ్చుకుంటాను. వ్యాజ్యంగెల్చినమీదట మిమ్మల్నిసంతోషపెడతాను. అందుకు నాది పూచీ. నేనుచెప్పినప్రకారం అంగీకరించవలెను.

సూర్య—బాపిరాజుగారు సిఫారసు చేసినారుగనుక ఆప్రకారం వప్పుకున్నాను. లేకపోతే యీవ్యాజ్యంలో అధమము నూరురూపాయల ఫీజుకు తక్కువపుచ్చుకోను. ఏవీ రూపాయలు తే.

వీర—(బొడ్డులోగునుంచి మూటతీసి) ఇదిగోనండి యిరవయి రూపాయలున్నాయి ప్రస్తుతంవీటితో సరిజరిగించండి.

సూర్య—(రూపాయలు చేతిలోపుచ్చుకొని పరుపుకింద పెట్టి) యివి యేమూలకువస్తవి? యింకా నలభై రూపాయలు కావలెను. వకాల్తునామా అచ్చుఫీజు రూపాయి; వాలంటరీ అర్ధరూపాయి; వకాల్తునామా స్టాంపుఖరీదు అర్ధరూపాయి? కంప్లయింటుస్టాంపు ఖరీదు పాతికరూపాయలు; ఫయిలు చేసుకున్నందుకు హేండ్సు గుమాస్తాకు నాలుగురూపాయలు; చిల్లరఖర్చులు నాలుగు రూపాయలు; వెరశి నలభై రూపాయలు గాక ఫీజుక్రిందాపుదగా ఖర్చులకే యింకా పక్తుయిరవయిరూపాయలు కావలెను.

బాపి—ఖర్చులకు కావలసిన యిరవైరూపాయలూ ఇచ్చుకో. రేపుసాయంకాలానికివెళ్ళి తెచ్చి ఫీజుసొమ్ము దాఖలు చేసుకుందువుగాని.

వీర—(తలగుడ్డచెంగు పైకితీసి మూటవిప్పి) నాదగ్గిర యీ పదిరూపాయలూ వున్నవి. స్టాంపు రెండురూపాయలు మానాలండి.

సూర్య—కంప్లయింటుస్టాంపులో తగ్గించడముకు వల్లకాదు. సర్కారుదస్తూర్లు అలా దాఖలుచెయ్యవలెను. తక్కినపదిరూపాయలూ యివ్వకతప్పదు.

బాపి—భత్యఖర్చుకు పెట్టుకొన్న రూపాయతీసుకునా రెండో చెంగున వుంచవి. ఏదీ తలగుడ్డవిప్పు. ఫీజులేని నాటకు గురోజు లాగుతారు గాని స్టాంపుకుండా ప్లీడరుగారు పెడతారా? (అని తలగుడ్డ తీయఁబోవుచున్నాడు.)

వీర—ఉండండి—ఉండండి నేనుతీస్తాను. (అని రెండవ చెంగుతీసి మూటవిప్పి మూఁడురూపాయ లిచ్చుచున్నాడు.)

బాపి—తక్కిన మూఁడురూపాయలూ యివిగో నేనుయిస్తాను. మిగాఫీజురూపాయిలు రేపులేదు యెల్లుండి మధ్యాహ్నముకు తీసుకుని వచ్చి దాఖలుచేసుకుంటాడు—వీరన్నా! వచ్చేటప్పుడు వకమణుగు పెండలమున్ను ప్రశస్తమయిన వంగవరుగు బుట్టొకటిన్నీ ప్లీడరుగారికి తెచ్చి దాఖలుచేసుకో.

సూర్య—రామయ్యా! దస్తావేజుయేదీ చూడనియ్యి. (చేతిలో పట్టుకొని) ఏమోయి వట్టికాగితముమీద వ్రాయించినావుచెల్లదే.

రామ—పినాట్టి పెడితే చెల్లుతుందేమో!

సూర్య—పినాట్టీపెట్టినా చెల్లదు. దీనికి వేరేసదుపాయం వున్నది. చెవుతాను. వీరన్నా! యెందుకయినామంచిది నీవువచ్చేటప్పుడు మరిపదిరూపాయలు పట్టుకొనిమరీరా. ఈలోగా పాతస్టాంపు జాగ్రత్తపెట్టిస్తాను.

వీర—బాపిరాజుగారూ! యెళ్దామండి.

బాపి—వెళుదాము. ప్లీడరుగారితో కొంచెం నాకుమాట్లాడవలసిన పనివున్నది. నీవు బసదగ్గిరవుండు. వచ్చికలుసుకుంటాను. వీరన్నా! ఒకసారి వీధిగుమ్మములోకిరా. (అని లేచినడుచుచున్నాఁడు.)

వీర—(లేచి) ప్లీడరుగారూ! దండాలండి. సెలవుపుచ్చుకుంటాను.

సూర్య—వీరన్నా! మీవూళ్ళో నెయ్యి మహామంచిది దొరుకుతుందట. వచ్చేటప్పుడు మరచిపోక రెండురూపాయిల నెయ్యి కూడా పట్టుకొనివస్తావు కాదా?

వీర—చిత్తం. (అని వీధిగుమ్మములోకి వెళ్ళుచున్నాడు.)

శాపి—(మెల్లగా) వీరన్నా! ఇందాక నేను ప్లీడరుగారి చెవిలో చెప్పినదేమో నీవు యెరుగుదువా? పదిమందిలోనూ నీవు బీదవాడవని చెప్పితే బాగుండదని, చెవిలోచెప్పి ఫీజు తక్కువ పుచ్చుకొని పని చెయ్యమని కోరినాను. ఆ మనిషితో నాకు వేరేపని లేదు. నీవు వెళ్ళినతరువాత సిఫారసుచేసి వ్యాజ్యంలో బాగా పనిచేసేటట్టు బందోబస్తుచేసి మరీవస్తాను.

వీర—అన్నిటికీ మిమ్మల్నే నమ్ముకున్నాను. ఇదివరకిచ్చిన పది రూపాయలుగాక, మీకింకా పదిరూపాయలసొమ్ము ముట్టచెప్పతాను. ఎంతసొమ్ము ఖర్చుపోయినా వ్యాజ్యం మనపక్షం చేయించుకోవలెను.

శాపి—అదేమాట సేపు? నేను ప్లీడరుగారికి వకాల్తానామా యిప్పుడిచ్చినానో వ్యాజ్యం అప్పుడేగెల్చినది. నీవింటికివెళ్ళు, ప్లీడరు గారితో మాట్లాడి నేను నీవెనుకనే వస్తాను.

వీర—వేగిరంరావలెను. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

శాపి—(లోపలికివచ్చి) వీరన్నను పంపివేసివచ్చినాను. వీడు వట్టిములధకుడు. తండ్రి శ్రాద్ధమునాడయినా వక్కకొత్తడబ్బు ఖర్చుపెట్టడు. తాతతండ్రులనాటినుండి వీడియింట్లో ధనము మూలుగుతూ వున్నది, సూర్యనారాయణగారూ! మీరు వీడివద్దనుంచి డబ్బు పిండేలాగు యేలాగో చూతాము.

సూర్య—ముఖ్య డబ్బులాగడము కాతరువాతనే. దమ్మిడీ ఖర్చుపెట్టకలసివస్తే పడిచస్తానని వానివద్ద యేమీలేని వాసిలో

ఫ చేసినా పోయింది లాగినానే. వీడెంత? వీడివద్ద యెలాడబ్బుతీస్తానో తమాషాచూస్తురుగాని.

బాపి—అన్ని కేజులకువలె ఇందులో నూటికి యిరవైరూపాయల కమిషన్ పనికి రాదనుకుంటాడి. ఈ కేజులో సఖంఫీజునాది. సుబ్బారాయుడుగారు సఖంకంటె యెక్కువయిస్తాను, తనకు వకాల్తు నామా యిప్పించవలసినదని అడుగుతూవుంటే, మొదటినుంచీమీకూ మాకూ ఖాతావున్నదని మీవద్దకే తీసుకొనివచ్చినాను.

సూర్య—దానికేమి? అలాగేపుచ్చుకొందురుగాని లెండి.

బాపి—మొన్న సిరంవారివ్యాజ్యం మీరు వేళకుకోర్టుకు వెళ్ళకపోవడంచేత నిష్కారణముగా పోయినది. ఫీజంతా మీరు ముందుగానే చేతులో వేయించుకొన్నారు. వాళ్ళు రేపువచ్చి అఘోరిస్తే యేమిచెప్తాము.

సూర్య—వాళ్ళురానియ్యండి. వాళ్ళతో చెప్పి పునర్విమర్శకు పిటీషను పెట్టింతాము.

[ఘూరీచెంబు చేతిలోబట్టుకొని, తలకొక అంగవస్త్రము చుట్టుకొని, ఒక బ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

సూర్య — శాస్త్రావధానులుగారూ! యెప్పుడువచ్చినారు? కూర్చుండండి మొన్న నేనుపంపిన ఉత్తరం అందిందా?

కానూ—అందేవచ్చినాను. ఏమి? సూర్యనారాయణగారూ న్యాయమయినవ్యాజ్యం ఓవరం చేయించినారుగదా?

సూర్య—నేనేమి చెయ్యను నాశాయశక్తులా పనిచేసినాను. మీసాక్షులు బిన్నగా పలికినారు కారు. అక్కడికీ నాహియరింగుచూసిన వారందరూ వ్యాజ్యం మనపక్ష మవుతుందనే అనుకున్నారు. మునసబు అన్యాయంచేస్తే మనమేమి చెయ్యము?

కామ—నాసాక్షులు వున్నదివున్నట్టు చెపుతామంటే పడ నియ్యక మీరేమేమో లేనిసంగతులు బోధించడంచేత వాళ్ళతొందరపడి పోయినారు. అందుచేత మునసబు వాళ్ళసాక్ష్యం నమ్మినాడు కాడు. నాపనియింతేనా? ఇంకేమయినా ఆధారం వున్నదా?

సూర్య—ఇప్పుడేమయినది? ఇంకాపయిని రెండప్పీళ్ళున్నవి. చెన్నపట్నందాకా అయినా వెళ్ళి పనిచేయించవలెనుగాని వదిలిపెట్టకూడదు. అప్పీలుచేస్తే నిముషంలో యీతీర్పుతిరిగిపోతుంది. సాయంకాలంరండి. సావకాశంగా మాట్లాడుదాము. మునసబుగారు కోర్టుకువచ్చే వేళ అయినది. భోజనమునకు వెళ్ళవలెను.

(అని లేవగా, అందఱును వెళ్ళిపోవుచున్నారు.)

---

౨. ప్రదేశము—ప్లీడరుగారిచావడి.

[ప్లీడరు, గుమస్తా, కూర్చుండియుండగా, వంగవరుగును
పెండలమును కావిడి వేయించుకొని నేతిచెంబు
ఉగ్గము వేసిపట్టుకొని వీరన్న బాపిరాజుతో
ప్రవేశించుచున్నాడు.]

బాపి—ఒరే! కావిడి లోపలపెట్టివచ్చి యీ నేతిచెంబు అడంగులకు చెప్పి వప్పగించిరా.

సూర్య—బాపిరాజుగారూ! దయచెయ్యండి. వీరన్నా! యెప్పుడొచ్చినావోయి?

వీర—దండాలండి. యిదేరావడం. యీవ్యాజ్యం కోర్టులో దాకలయిందాండి?

సూర్య—యెలాదాఖలవుతుంది? మునుపటిదస్తావేజు చెల్లదు. కొత్తదస్తావేజు నిమిత్తం మఱిఫదిరూపాయలు తెమ్మన్నాను తెచ్చినావా? తెస్తేముందర్తిగా ఫదిరూపాయ లీలాగియ్యి. స్టాంపు తెప్పిస్తాను.

వీర—ఇదిగోనండి. (అని మూటవిప్పి చేతిలో పెట్టుచున్నాఁడు.)

సూర్య—రామయ్యా! ఈరూపాయలుపట్టుకొని స్టాంపు లెండరు గారి దగ్గరకు వెళ్ళి నేనిమ్మన్నానని నాలుగయిదు సంవత్సరాలకిందటి పాతస్టాంపు అర్ధరూపాయి కిమ్మంతు చేసేది తీసుకొనిరా.

(చిత్తము అని రామయ్య వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సూర్య—రామయ్యా! చెవిలోమాట (అని చెవిలో మెల్లగా) నీవు దొడ్డితోవను వెళ్ళి నేనుపరుండే గదిలో బీరువాలో కింద అరలో పాతస్టాంపులు వుంటవి. యింట్లో తాళంచెవులుఅడిగిపుచ్చుకొని యీరూపాయ లందులో వేసి నాలుగుసంవత్సరాలక్రిందటి అర్ధరూపాయస్టాంపు వకటితీసి మళ్ళీపదిలముగా తాళము వేసి వచ్చేటప్పుడుకూడా దొడ్డిదారినే వీధులోనుంచి తిరిగిరా.

వీర—రామయ్యగారెంత శేపటికి మళ్ళీవత్తారండి.

సూర్య—యిప్పుడే వస్తాడు. బాపిరాజుగారూ! మీతో మొన్న చెప్పినప్రకారం యీలోపుగా ముసాయిదా తయారుచెయ్యండి. ఇదిగో కాగితంకలమూ.

బాపి—పంచాంగం వకసారి దయచేయిస్తారా? తెనుగు సంవత్సరమూ నెలా తిథీ వారముకూ సరియైన యింగ్లీషు తారీఖు చూస్తాను.

(అని ముసాయిదా కుదిర్చి వ్రాయుచున్నాఁడు.)

[ఇంతలో స్టాంపుపట్టుకొని రామయ్య ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూర్య—బాపిరాజుగారూ! ముసాయిదా వ్రాయడమయితే వీరన్నను తీసుకుని యిక్కడనే కోమటిభీమిసెట్టిగారిల్లున్నది. వారి సావిట్లో కూర్చుండి లోపలతలుపు వేసుకొని తెలుగుసిరాతో పాత స్టాంపుమీద జాగ్రత్తగా సాపువ్రాస్తూ వుండండి. నేనింతలో వేరే

వక చోటికివెళ్ళి మళ్ళీవస్తాను. రామయ్యా! వీరికి యిల్లుచూపించి సావిట్లోకూర్చోపెట్టరా. (రామయ్య వెంట అందరును వెళ్ళుచున్నారు

రాము—(వారిని కూర్చుండబెట్టివచ్చి) పంతులుగారూ వారిని భీమిసెట్టిగారి లోపల కూర్చోపెట్టివచ్చినాను. నేను చెయ్య వలసినపని మరేమైనావున్నదా?

సూర్య—నీవువెళ్ళి బడేసాహేబును యిక్కడికి వెంటనే తీసుకొనిరా. అతనికి కూడా లాభంవచ్చే పని అని చెప్పితే, వెంటనేవస్తాడు.

[రామయ్యవెళ్ళి కొంతసేపటిలో బడేసాహేబును
తీసుకొని వచ్చుచున్నాడు.]

బడే—మహారాజ్. సలాం. అయ్యగార్కి శెలవ్వాయి దీట. నేమ్ తాఖీద్.

సూర్య—దర్గరగారా నారామయ్య యిల్లుచూపిస్తాడుగని, కోమటిభీమిసెట్టిగారు నావిట్లో కూర్చున్నారు మనుష్యులవద్దకు వెళ్ళి దొంగ దస్తావేజు వ్రాస్తున్నారని కదలోళ్ళచేసి నాకు సహాయము యిస్తేనే నాస వదలిపెట్టను. అందులో నాయుడు సహాయము నీకుయిస్తాను.

బడే—శబాష్ ఖామందుగారికి కావ్వుటే సిఫీక్‌లో సే హామ్.
(అని రామయ్య వెంట నడుచుచున్నాడు.)

రాము—అదిగో యిల్లుచూపించినాను. నేనువెళ్ళుచున్నా సాహేబూ!

బడే—మంచిదీ; మీరీకవెళ్లండి. నేనుఖుదా తుష్ సర్ఫాగాచేసి కొని పిస్తదారికి దస్స చేస్తాము. (అని తలుపుకొట్టుచు) లోపల యెవరూవున్నార్. జాక్‌తలుపు తియ్యండి. (సన్నగా తలుపు తీయుచున్నాడు.)

వీర—(వణకుచు) సాహెబుగారూ! పనిమీదవొచ్చినారు.

బడే—అరే యిక్కడయెవరో దొంగదస్తావేజ్ బనాయిస్తూ వున్నారట. అముల్దారుగారికి ఖబురు తెలిసి మీకీ హాజర్ పెట్టుమని హుకుమ్ ఐంది. భాంచోత్ కచేరీకీ నడ్వాండి.

బాపి—(భయముతో) సాహేబు సాహేబు. నీకేమియినా యిస్తాము వదిలిపెట్టు.

బడే—అరేభాంచోత్. మాకీ లంచం యిస్తావురోయి కచేరీకీ చెల్.

వీర—బాబూ బాబూ! నీకు యాబయిరూపాయలిచ్చుకుంటాను. నన్నిడిసిపెట్టు. సాయిబయ్యా! నీకు సలాము.

[అప్పుడు రామయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు.]

బాపి—రామయ్యగారూ! మీరొక్కసారి వెళ్ళి పంతులుగారిని పిలుచుకొని రావలెను. మాకు అసాధ్యంవచ్చినది.

రామ—యేమిటి? సాహేబూ! వారినెందుకు లాగుతున్నావు?

బడే—యీఝాళ్ళిక్కడ ఝూటాదస్తావేజ్ బనాయిస్తూవున్నార్. కచేరీకి నడువ్వుమంటే భాంచోత్ రాకుండా వున్నార్.

రామ—ఒకనిమిషం నామాటవిని తొందరపడకు. మాపంతులుగారిని తీసుకొని వస్తాను.

[కొంతసేపటికి ప్లీడరుగారును గుమాస్తా రామయ్యయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

బడే—హాజరత్ సలాం.

వీర—(కాళ్ళమీదపడి) పీడరుగారూ! నన్నురక్షించవలెను. నూరురూపాయలైనా ఇచ్చుకుంటాను. నన్నుతీసుకునిపోయి ఖైదు చెయ్యకుండా చెయ్యవలెను.

సూర్య—సాహేబూ! మాట. నీకువచ్చేలాభం యెందుకు పోగొట్టుకుంటావు? నామాటవిని యీ కాపుచెప్పిన సొమ్ము పుచ్చుకొని

వదిలిపెట్టు. ఒకవేళ నీవు స్టేషనుపోలీసువద్దకు తీసుకువెళ్ళినా, ఆయన లంచంపుచ్చుకొని యెలాగూ వదిలివేస్తాడు.

బడే—పెద్దమనుషులూ మీరీ సెలవిస్తున్నారుగనుక, ఆలాగే చేస్తాను. రూపాయలూ తేండి.

సూర్య—వీరన్నా! నీవిప్పుడెన్నిరూపాయలయినా ఖర్చుపోయి మానుషం దక్కించుకోవలసిన సమయం. ఏదీ నూరురూపాయలూ నాచేతికియ్యి.

వీర—(ఏబదిరూపాయలు చేతికిచ్చి) మిగిలిన రూపాయలు బసలోకెళ్ళి తీసుకుని వచ్చి యిస్తాను. సొమ్ముకు మీరు పూచీపడవలెను.

సూర్య—సాహేబుగారూ! సొమ్ముకు నేను జామీను వుంటాను. మధ్యాహ్నము మాయింటికిరా ఇచ్చివేస్తాను. వీరన్నా! వేగిరముగ వెళ్ళి రూపాయలు పట్టుకొనిరా. బాపిరాజుగారూ! దస్తావేజు వేగిరము పూర్తిచేసి మీరు దస్కతువేసి రెండు నిశానీలు సాక్షివ్రాళ్లు పెట్టి నాచేతికివ్వండి. (అల్లా వేసిన తరువాత అందరును పోవుచున్నారు.)

---

౩. స్థలము—మరియొక ప్లీడరుగారి చావడి.

[ప్లీడరుగుమాస్తా శేషాచార్యులు కూర్చుండియుండగా, బాపిరాజును, గౌరయ్యయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శేషా—బాపిరాజుగారూ! కూర్చోండి.

బాపి—సీతాపతిరావుగారు లోపలవున్నారా? వకాల్తనామా యిప్పించడానికి వకకేసు తీసుకొనివచ్చినాను.

శేషా—యెనిమిదిగంటలు వేస్తేనేకాని ప్లీడరుగారు బయిటికి రారు. మొన్ననే శంఖచక్రాంకములు వేయించుకొని, వైష్ణవేష్టి చేసినారు. ప్రొద్దున్నే రామాయణపారాయణమయి పాశురములను చదివితేకాని, న్యాస్తులను చూడరు.

బాపి—మునుపు ఆదివారం ఆదివారమూ స్వాములకందరికీ గంథసేవ జరిగేది. యిప్పుడు జరుగుతూవున్నదా?

శేషా—దివ్యంగా జరుగుతూవున్నది. స్వాములందరూ తిరుమణితిరుచూర్ణములు ధరించుకొని, మెడనిండా తులసిపూసల తావళములు వేసుకొని, ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములతో శ్రీమహావిష్ణువలెకూర్చుండి వుండగా, ద్రావిడభాషతో దివ్య ప్రబంధములు చదువుతూ చందనసేవ చేసేసమయములో యీసావిడికలియుగ వైకుంఠములాగున వుంటుంది.

[ప్లీడరు సీతాపతి రావుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సీతా—శ్రీమతే రామానుజాయనమః. బాపిరాజుగారూ! మీరీమధ్య నాకు వక్కకేసూ యిప్పించడం మానివేసినారు. యిలా దయతప్పడం న్యాయమేనా?

బాపి—మీరీలా అనిపోతారనే వకాల్తునామా యిప్పించముకు వకరిని తీసుకొని మరీ మీదర్శనానకు వచ్చినాను. ఈకుంభకోణపు పంచెలు యెప్పుడు తెప్పించినారు?

సీతా—మొన్ననే తెప్పించినాను. మీరవయివునయెక్కడయినా మంచితులసికర్రలువుంటే సంపాదించి పెడుదురూ, రామదాసుగారు తులసిపూసల తావళముచేసి పెడుతామన్నారు.

బాపి—ప్రయత్నంచేస్తాను.—నారయ్యా! నీకువచ్చిన నోటీసు పంతులుగారికి చూపించు.

సీతా—యితనిమీద యెవరైనా వ్యాజ్యంవేసినారా?

బాపి—యితను స్వార్జితంమీద సంపాదించుకొన్న పంచుం భూమి తనకురావలెనని అక్రమంగా యితనితమ్ముడే యితనిమీద వ్యాజ్యంవేసినాడు. ఇప్పుడితనికినోటీసు వచ్చినది.

సీతా—వాదితరపు ప్లీడరుయెవరు?

గాపి—సూర్యనారాయణరావుగారు.

సీతా—కరిసరి! అతనివ్యాజ్యంబాగానేగెల్చింది. ఆ మునసముండ యిల్లెక్కికూర్చుండి పార్టీకి సమయమయిచ్చి మాట్లాడుతాడా? కోర్టుకు సిన్నగావచ్చి హీంది సుచేస్తాడా? మొన్న బోగంవాళ్ళవిషయంలో ఆయనా మరివక ప్లీడరుగారూ పబ్లికుకోర్టులో తిట్టుకున్నందుకు మునసబుగారు యిద్దరికీ చెరివకనూరుపాయలజరిమానా వేసి ప్రాసీడింగ్సు చేసినారు. మునసబు యిల్లెక్కికూర్చుండి చేసినా కోర్టుకురానందున, నిన్నగాక మొన్ననే ఆయనపట్టినవ్యాజ్యములు రెండు మునసబు గారు కొట్టివేసి, పార్టీలను నష్టం ప్లీడరువల్ల రాబట్టుకొమ్మని సెలవిచ్చినారు.

గాపి—ఇది అక్రమమయిన వ్యాజ్యంగనుక నేలాగైనాపాడు చేయించవలెనని నేను ఆయనకు వకాల్తానామా యిప్పించినాను. అతనితో తగాదాపడలేక యితను నామీదభూమి యిస్తానని రాజీ నామాపడబోతే యిప్పుడుకూడా వృథాగా భూమియెందుకు పోగొట్టుకుంటావు. రాజీపడవద్దని యితనికి సలహా యిచ్చినాను. ఇంకా అడిగినమాటండి—సోమాయి! దొరస్వా! నీతో అలాగని చెప్పినానా? లేదా?

నార—మీరు చెప్పినారండి. ఇప్పుడు యాజ్యంకూడా కొట్టి వేయించవలెను.

గాపి—అద్దే. దానికేమి? వక్కనిముషంలో కొట్టివేయిస్తాను. సీతపతిరావుగారికి వకాల్తానామా యివ్వడమూ మరివకతరఫాను జరగడమూ కాదా? నిన్నచేత ఈయనకు వకాల్తానామా యెందుకు యిప్పించినాను అనుకొన్నావు? ఈయన కేవలం విష్ణు మూర్తివంటివాడు. ఈయనపట్టినవ్యాజ్యం [illegible] వ్యతిరేకంగా యెప్పుడూ తీర్పుకాదు.

దొర—అన్నింటికీ మిమ్మల్నే నమ్ముకొన్నాను.

సీతా—బావిరాజుగారూ! ఫీజుమాట యేమి చెపుతారు? చెయ్యవలసినపని చాలావున్నది.

బావి—వాడి పదిరూపాయ లిచ్చినాడు. ఇతనూ అదేప్రకారం యిస్తాడు.

సీతా—రామానుజ! రామానుజ! అంతతక్కువఫీజు నేను యెంతచిన్న కేజులోనైనా పుచ్చుకొంటానా? అలాగంటె తక్కువ ఫీజు సూర్యనారాయణరావుగారివంటివారే పుచ్చుకోవలెనుగాని నావంటివారు యిరువైరూపాయలకు తక్కువెందులోనూ పుచ్చుకోరు.

బావి—దొరయ్యా! పంతులుగారు యిరవైరూపాయలకు తక్కువపుచ్చుకోరు. పదిరూపాయలిప్పుడియ్యి. తక్కినపదిరూపాయలూ హియరింగుకాలములో యిస్తువుగాని.

దొర—చిత్తం యేమయినా కొంచెము సదుపాయము చెయ్యవలెను. (అనిరూపాయలిచ్చుచున్నాడు.)

సీతా—నా ఫీజు కొంతయిచ్చినావు. యిఖ ఖర్చులు మరి పదిరూపాయలు కావలెను. స్టేటుమెంటు స్టాంపురూపాయి; వకాల్తునామా స్టాంపు అర్ధరూపాయి; వాలంటరీ అర్ధరూపాయి; కంప్లయింటు నకలుకు నాలుగురూపాయలు; ప్రయివేటుఖర్చు నాలుగురూపాయలు.

బావి—కంప్లయింటు వకపేజినిండాలేదే దానికంతఖర్చు యెందుకు?

సీతా—వాలంటరు పంక్తికి మూడేసి అక్షరముల చొప్పున వ్రాసి ఆకాస్తా యిరవై పేజీలలో పట్టిస్తాడు; వేగిరం వ్రాసినందుకు అతని కేమయినా ఇయ్యవలెను. నకళ్ళపని చూసే గుమస్తాకు కంపేరింగు ఫీజుకాక అర్ధరూపాయి అయినా చేతిలో పెడితే నేకాని నకలు వూడిపడదు. అక్కడికీ నేను చాలా తక్కువ చెప్పినాను.

శాపి—అఖర్చులుతప్పవు ఆయూపాయలుకూడా యిచ్చివేసి వకాల్తుగామూరాంద దస్కతుచెయ్యి. దొరయ్యా! నీవు హిరింగు నాటికి వచ్చేటప్పుడు వసతుంబగారికి వకకాపిడి వంగవకుగున్నా పెండలమున్నా పట్టుకొని మరీరా.

సీతా—దొరయ్యా! మీవూరుదగ్గర అదేకోవ్రాళ్ళో రాగి చెంబులు మహాబాగా చేస్తారట! నీవువచ్చేటప్పుడు మట్టులేని కుంభకోణవు చెంబులవంటివి నాలుగుచేయించి తీసుకొనివస్తూ.

శాపి—మీరు వైష్ణవేష్టి చేసినతరువాత బంధువులయిండ్లలో భోజనముచేస్తూవున్నారా?

సీతా—బంధువులదాకాపోతాను. నాభార్య చక్రాంకితము కాలేదు; దానిచేత భోజనముచేస్తానా? ఎక్కడకువెళ్ళినా నాకు స్వహస్తపాకము కావలెను.

శాపి—అబ్దికములకు స్మార్తులకు పెడుతూవున్నారా? వైష్ణవులకే పెడుతూవున్నారా?

సీతా—మాకు అదివక్కటే లోపముగావున్నది. వైష్ణవులు మనముచేసిన వంటలో భోజనముచేయరు. వారుచాటున వంటచేసి తిని, మిగిలిన అన్నములో మనకుఅంటతప్పేలాలు యివతల పడవేసినా వైష్ణవులకు పెడితేనేకాని మనపితృదేవతలకు గతులుండవు. వైష్ణవుడైనవాడు దినానికివెయ్యితప్పులు చెయ్యనియ్యండి దిట్టముగా నొసటను నామము ధరించుకొని తులసిపూసల తావళములు వేసికొన్నంతమాత్రముచేత మరణకాలమందు కేవలమూ వైకుంఠము నకు పోతాడు. అటువంటి పరమభాగవతోత్తములైన వైష్ణవులసేవ యెంతో పూర్వజన్మపుణ్యము గలవారికిగాని లభించదు.

శాపి—దొరయ్య కనిపెట్టుకొనివున్నాడు. ముందుగా అతని పని కానిచ్చి పంపివెయ్యండి. నేనుమీతో రహస్యముగా వేరేసంగతి మాట్లాడవలసివున్నది.

సీతా— దొరయ్యా! నీవు వకాల్తు నామీఁద వ్రాలుచేసినావా? వ్యాజ్యం మనపక్షం కావడముకు వేరే సదుపాయం వున్నది. మునసబుగారికి యీభయముకూడా— ఇప్పుడెందుకులే పదిరోజులలో సాక్షుల పేరస్తు దాఖలు చెయ్యడముకు వస్తావుగనుక అప్పుడు మాట్లాడుదాము. నీవిప్పుడు వెళ్ళిపో. రాగిచెంబులమాట మరచిపోకుమా. దొరికేటట్టయితే స్వాములనిమిత్తం వకవంద విసనకర్రలుకూడా పట్టించుకునిరా.

దొర— చిత్తము దణ్ణాలండి. చెంబు పుచ్చుకుంటాను. బాపిరాజుగారూ! బసలో వుంటాను యేగిరం మొస్తారుకదా?

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

బాపి— ఇంకులో మీఫీజులో సఖం గాని రావలెను. అంతకు తక్కువైతే వల్లపడదు. కిందటిసారి యిప్పించిన వ్యాజ్యములో నాకమీషను పూర్తిగా యిచ్చినారే కారు. అందుచేతనే యీమధ్య మీవద్దకు నేను కేజులు తీసుకురావడం లేదు.

సీతా— అప్పుడు సొమ్ము అవసరం వుండి వాడుకొన్నాను. ఆ నాలుగు రూపాయలూ ఇవిగో పుచ్చుకోండి. (అని చేతిలో వేయుచున్నాఁడు.)

బాపి— ఇందులో ఖర్చులుకూడా యెక్కువ పుచ్చుకొన్నారు. ఆ ఆరురూపాయలూకూడా యిలా ఇవ్వండి. కిందటిసారి బత్తుల వాళ్ళ వ్యాజ్యం ఇప్పించినప్పుడు ఖర్చులకిచ్చిన సొమ్ముకూడా వాడుకొని వ్యాజ్యం కోర్టులో దాఖలు చేసినారే కారు. ఈమాటుకూడా ఆలాగే చేస్తే మాటదక్కదు సుమండీ.

సీతా— ప్రతిదఫానూ ఆలాచేస్తానా? అప్పుడేమో సొమ్ముతో అవసరమొచ్చి వాడుకొన్నాను. అప్పుడైనా ఫిర్యాదు దాఖలా రాశిచ్చినానా? వాళ్ళకు తెలిసి ఫిర్యాదు చేస్తామనడంతోటే మాయింట్లో వాళ్ళ

వస్తువు తాకట్టుపెట్టి సొమ్ము తెప్పించి వెంటనే వాళ్ళముఖాన మీద పా వేసినాను.

బాపి—అవును మీరు యెగబెట్టి గొంపు గాక. చేతిలో ఖర్చుకు లే వాడుకొంటే తరువాత యిబ్బందిపడవలసివస్తుంది.

సీతా—అప్పుడు కేజులు నిస్తాం లేవు గనక అట్లా చెయ్యవలసివచ్చినది. ఈ నెమ్మన పక్షం అవలంబించి, తరువాత మునసబుగారు నా తరచుగా కేజులు యిప్పించి సహాయం చేస్తూవున్నారు. ఇప్పుడు నాయెడందరికీ బహుగౌరవము.

బాపి—ఆ ఆరురూపాయలు కూడా దయచేస్తారా? హింరి బక ములో యిచ్చేదానిలో మీకు జారీ రాదు ఉండవచ్చు కొంచెమురుగాని.

సీతా—ఇప్పుడు నాలుగురూపాయలు పుచ్చుకోండి. తక్కి యీదవా యిస్తాను. ఇప్పుడు కోర్టువేళ అయినది. నేను భోజనము లేదునా? క్షౌరదేవము కూడా కావలెను.

బాపి—చిత్తము. (అందరును లేచుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

౧ ప్రదేశము—కోర్టుహావుసు.

[ప్లీడరు సీతాపతిరావును, దొరయ్యయు, సాక్షులును, ప్రవేశించుచున్నా

సీతా—దొరయ్యా! మునసబుగారు వచ్చేలోగా సాక్షులకు కొన్ని సంగతులు బోధించవలసి ఉన్నవి. సాక్షులను తీసుకొని నీవు చెట్టుక్రిందకురా. మునసబుగారు అడిగితే నీవు పిలిచినాను తప్ప రాడని చెప్పవలెను.

దొర—మేమిద్దరము వకళ్ల తల్లి కేవుట్టినప్పుడు అన్నదమ్ము లామని యేలా అననడీ.

సీతా—నీకెందుకు? సాక్షులను నేను చెప్పినలాగున పలుకనిస్తా. స్టేటుమెంటులో మేమిద్దరమూ సోదరులము కామని యింకారు చేసినాము. మనంయిప్పుడు అందుకువ్యతిరేకంగా వాదం చెయ్యకూడదు. వెనుకటి మునసబుగారు ఫస్టుహియరింగునాడున, వాదీప్రతివాదీ సోదరులగుదురా కారాఅని మొదటిసారంశము యేర్పర్చారు.

దొర—యిఖఖూసిత్తం. నేను సెప్పవలసింది సెప్పినాను.

సీతా—నీకేమీఫర్వాలేదు నీవ్యాజ్యం నీపక్షం చేయించే పూచినాది. సాక్షులు మావూళ్లోవాళ్ళయితే బాగుండును.

దొర—మావూళ్ళోవాళ్ళు లక్షవరాలిచ్చినా, మేమిద్దరమూ అన్నదమ్ములు కామని పలుకరు.

సీతా—చేబియ్యం వీరయ్యా! నీవు మొదటిసాక్షివి. యీలాగా వీరిద్దరూ అన్నదమ్ములు కారని చెప్పుతున్నావు గదా? ఆసంగతి నీకు యేలాగు తెలుసునంటే యేమి చెప్పతావు.

వీర—తక్కిన రెండుమూడు పాయలూ చేతిలోపడవేస్తేనే కాని సాక్ష్యంపలుకను. తీరా సాక్ష్యం యిచ్చినతరువాత సొమ్ము యెగపెట్టిన మహానుభావులను యెందర్నో చూచినాను.

సీతా—దొరయ్యా! ఆరెండుమూడుపాయలూకూడా యిచ్చివెయ్యి—వీరయ్యా! ఇక నేనడిగినమాటకు జవాబు చెప్పు.

వీర—నేను చిన్నప్పటినుంచి వాళ్ళవూరికి మాబంధువులను చూచేనిమిత్తం వెళుతూ వస్తూవుండడంచేత యెరుగుదునంటాను.

సీతా—యేలాగాను. పదిహేనువత్సరముల క్రిందట వీరన్నతండ్రి పోయినప్పుడు నేను వాళ్ళవూళ్ళోనేవున్నాను. అప్పుడు వీరన్న వక్కడే కర్మచేసినాడు. దొరయ్య ముఖులాగాట్టపెట్టుకోలేదు. అందుచేత యెరుగుదునని చెప్పు. ఇదిజ్ఞాపకం వుంచుకుంటావా?

వీర—తెల్లవారితే లేస్తే యాభై సాక్ష్యాలిస్తూ వ్యాజ్యాలతో దేవుళ్ళాడేముండాకొడుకును యీ రెండుముక్కలూ జ్ఞాపకం వుంచుకోలేనా?

సీతా—ఓరీ! దూదివెంకయ్యా! నీవు రెండో సాక్షివి. నిన్న తాగడానికి కావలెనంటే నీకో మూ ముందస్తుగానే యిప్పించివేసినానుగదా? నేను బధువుణ్ని అని చెప్పు. వీరయ్యగారితో చెప్పిన దాన్ని విన్నావుకదా? నీకు యినువుయిప్పించిన జరీపాగా బంగారపు మురుగులూ జాగ్రత—అదుగో వాఙ్మూలాలు వ్రాసే గుమస్తా. కాళ్ళ రామయ్యగారు వస్తూవున్నారు.

రామ—యీ వేళ మీవ్యాజ్యం సాక్షులవిమర్శకు వస్తుంది. మునసబువారి సవారీ వీధిలో పెట్టినారు. రావడంతోనే ముందుగా మీవ్యాజ్యమే యెదట బెడతాను. యేమియిప్పిస్తారోసువండీ! వాఙ్మూలాలు వ్రాయడంలో చాలా సహాయం చేస్తాను.

సీతా—దొరయ్యా! నీవ్యాజ్యం అంతా వారు చేసేసహాయంలో వున్నది. సాక్షులవాఙ్మూలములలో రెండు దిట్టమయిన ముక్కలు వేస్తే అప్పీలుకు వెళ్ళినా తీర్పు తిరిగిపోదు.

దొర—యీయన మునుపటి మునసబుగారు కారేమండీ? ఆయన యెక్కడకు యెల్లారు?

సీతా—ఆయన సెలవుపుచ్చుకొని శ్రీరంగయాత్రకు వెళ్ళినారు. ఈయన బందరునుంచి ఆక్టింగుగావచ్చినారు. బహునెమ్మదయినవారు. ఈయనపేరు శ్రీరామమూర్తిగారు.

[మునసబుగారువచ్చి బెంచియెక్కుచున్నారు.]

మున—రామయ్యగారూ! యీ వేళ విచారింపవలసిన రెండు నెంబర్లు పయికితీసి ముందుగా నోకరాలముందు రెండు కేసుల

ప్లీడర్లనూ పిలిపించి విమర్శ పెట్టండి. సారాంశము లియ్యవలసిన కేజులో రికార్డు నాచేతికిచ్చి, దానిలో ప్లీడర్లనుకూడా యిలా రమ్మనండి.

రామ—చిత్తము. యేమోయిబంట్రోతు ? మునసబుగారి శెలవయిందని ప్లీడర్లనందరినీ యిలాపిలుచుకొనిరా.

[ప్లీడర్లు అయిదారుగురు వచ్చుచున్నారు.]

రామ—సూర్యనారాయణరావుగారూ ! మీసాక్షులు హాజరుగావున్నారా? ఒక్కమాటు మీరీలాగునరండి. (అని స్తంభము చాటునకు తీసికొనిపోయి) యిదీ భూసంబంధమైనవ్యాజ్యం. పార్టీతో చెప్పి యేలాయిప్పిస్తారోసుమండీ. వాఙ్మూలాలు వ్రాయడంలో కావలసినంత సహాయంచేస్తాను.

సూర్య—నే నాపార్టీతో యిదివరకేచెప్పినాను. ఇందులో మునసబుగారేమయినా రెండోపార్టీవద్దనుంచి పుచ్చుకొన్నారా? ఇంకా బేరం పరిష్కారం కాలేదని విన్నాను. నేనున్నువరదరాజుగారి ద్వారా బేరంపెట్టినాను.

మున—ఏమయ్యా ! రామయ్యగారూ ! సాక్షులువచ్చినారు ప్రమాణంచేయించండి.

రామ—చిత్తం. సీతాపతిరావుగారూ! మీసాక్షులుకూడా వచ్చి హాజరుగావున్నారుగదా?—నేనీకేజులో వాఙ్మూలాలు పుచ్చుకొంటాను. రెండవకేజులో తమరు స్వయంగా వ్రాస్తారుకాదాండి!

మున—అవును. సాక్షివాఙ్మూలములు మేము యీకేజులో స్వయంగా పుచ్చుకొంటాము. మీరు మీకేజు కానియ్యండి. సుబ్బారావుగారూ ! లింగరాజుగారూ ! మనము మనకేజు చూచుకొందాము రండి.

సూర్య—పుల్లయ్యా! నీవు వాదినిన్నీ ప్రతివాదినిన్నీ మెరుగుదువుగాదా?

సీతా—అట్టె! అట్టె! అట్టె! ఇది లీడింగుక్వశ్చను. రామయ్య్యగారూ! ఇది అడగనియ్యకూడదు.

రామ—ఈప్రశ్న కేమీ అభ్యంతరంలేదు. అడగనియ్యావచ్చు-

సీతా—కాదుకాదు. కోర్టువారితో మనవిచేసిమరీవ్రాయండి.

మున—ఏమిటయ్యా? యిల్లాగికిపోయేటట్టుగా కేకలు వేస్తూవున్నారు?

రామ—మీరు వేగేవాఙ్మూలం వ్రాసుకుంటూ వినడంలేదు. సీతాపతిరావుగారు లీడింగుక్వశ్చను—

మున—లీడింగులేదు గీడింగులేదు. తీర్పుచెప్పేవారం మేము వున్నాము. అడిగినప్రశ్నలన్నీ వ్రాసుకోండి.

సూర్య—ఏమండోయి రామయ్యగారూ! మీరు రెండోవ్యాజ్యంలో సాక్షి చెప్పినమాట వ్రాస్తూవున్నారు? అది మాసాక్షి చెప్పినమాట కాదు—పుల్లయ్యా! దొరయ్యా వీరన్నా యిద్దరూ అన్నదమ్ములేకదా?

రామ—ఆప్రశ్న మీరడగకూడదు. వారిద్దరూ యేమవుతారని అడగండి.

సీతా—కానయ్యా! చూచినావా? గుమాస్తాగారు మనకు యేలా సహాయం చేస్తూవున్నారో.

పుల్ల—వీరన్నా దొరయ్యను యిద్దరూఅన్నదమ్ములవుతారండీ.

రామ—“వీరన్ననూ దొరయ్యనూ నేనుయెరుగుదును. వారిద్దరూ అన్నదమ్ములవుతారని విన్నాను” ఇంతేకదూ?

సూర్య—“విన్నాన” న్నమాట సాక్షి చెప్పలేదు. మీరామాట తీసివెయ్యవలెను.

రామ—వినకపోతే అతనేమి పుట్టతూవుండగా దగ్గరనుండి చూచినాడా లేమిటి? అదంతావకటే. సూర్యనారాయణరావు

గారూ! మీరు పరిశిస్వల్పహాంశంలోను యిటువంటి అభ్యంతరాలు చెప్పకండి. కోర్టువారువింటే కోపపడుతారు.

సూర్య—ఇప్పుడు తగాదాపడుతూవున్న పందుంభూమి యెవరి హక్కు.

పుల్ల—పందుంభూమి నాండి? దొరయ్యది—

రామ—"తగాదాభూమి పందుమున్నూ దొరయ్యదికాదు. వీరన్న హక్కు" అంతేనా నీయభిప్రాయము?— సీతాపతిరావు గారూ! మీరు క్రాసుయెగ్జామినేషన్ చేస్తారేమో చెయ్యండి.

సీతా—నీవుయెప్పుడయినా దొంగతనము చేసినావా? మరి యేమయినా—

సూర్య—ఇదివూరకే సాక్షిని అవమానపర్చడానికి అడుగుతూ వున్నారు. పబ్లీకునిదర్శనంలేనిదీయిటువంటిప్రశ్న అడగనియ్యకూడదు.

సీతా—పోనియ్యండి—పుల్లయ్యా! నిన్నీలాగు తప్పుసాక్ష్యం చెప్పమనినీప్లీడరుగారు చెప్పినారుకదా?

సూర్య—పైకిబిళ్ళగోచీ పంగనామాలూ పెట్టుకొని పార్టీల సొమ్ము హరిస్తూ నీకుమల్లే నేను డబ్బుపుచ్చుకొని పార్టీలో తిరిగి పోతా ననుకొన్నావా?

సీతా—నీమర్యాదా నామర్యాద అందరికీ తెలుసును. నీలాగు నేనేమీ భోగందాన్ని వుంచుకోలేదు!

సూర్య—భోగందాని పేరెత్తబోకు. ఇంకా యేమయినా నన్నంటే పడతాను గాని ఆడవాళ్ళసంగతిత్తేస్తే బాగాజరగదు. నీకుమల్లే నేనేమి గోడలు దూకడంలేదు.

మున—ఏమయ్యా! మీరిద్దరూ అలాపోట్లాడుతూ వున్నారు. కోర్టువారికి కోపంవస్తే కంటెంప్టు ఆఫ్ కోర్టుకిందపెట్టి శిక్షించి పోతారు సుమండీ. మెల్లిగామాట్లాడండి.

రామ—సీతాపతిరావుగారూ! ఇఖ మీసాక్షినిపిలవండి.

సీతా—కోర్టువారు చిత్తగించవలెను. మాసాక్షి బహు ఘరానామనిషి. కూర్చో వడముకు సెలవిప్పించవలెను.

సూర్య-వీడు చేపెంటమీదపడితే ఆపెంటమీద తిరుగుతూ, జూదాలపాకలకాడ తాగిపడివుంటాడండి. బట్టలు పడిదెకు తెచ్చుకొని ముఱుగులెక్కడివో యెరువు తెచ్చుకొని పెట్టుకొన్నాడు. వీణ్ని కూర్చో పెట్టకూడదు.

వెంక—మీరు కల్లుపాకకాడికి రాత్రిళ్ళు త్రాగడానికి వచ్చినప్పుడు, మమ్మల్ని మీరక్కడ చూచి—

సూర్య—ఛీఛీ. నోరుముయ్యి. నేను కోర్టువాతో మనవి చేస్తూవుంటే, మధ్య నీవుమాట్లాడుతావు! కోర్టువారుచిత్తగించినారా? సాక్షి దేలాగు మిగలమాటలు రానిస్తున్నాడో?

మున. సాక్షినికూర్చోపెట్టివాఙ్మూలముపుచ్చుకోండి. రామయ్యగారూ! ఇఖ యిలాగంటివేమీ కోర్టువారి నోటీసులోకి రానివ్వకండి.

సీతా—మీరు దొరయ్యను వీరన్నను యెరుగుదువా? పారపడి అన్నాను. యెరుగుదురా?

వెంక — యెరుగుదును. వాళ్ళిద్దరూ అన్నదమ్ములుకారు. దొరయ్య తండ్రిపోయినప్పుడు వీరన్న మయిలబొట్టు పెట్టుకో లేదు—ప్లీడరుగారూ! మరచిపోయినాను— అతని తండ్రిపోయి యెన్నాళ్లయినదండీ?

సీతా—పదిసంవత్సరములక్రింద వీరన్నతండ్రి పోయినప్పుడు దొరయ్యమైలబొట్టు పెట్టుకోలేదు. కర్మ వీరన్న వక్కడుమాత్రమే చేసినాడు—రామయ్యగారూ! వ్రాయండి.

సూర్య—సాక్షి చెప్పేదిఒకటీ ప్లీడరుగారుచెప్పేది వకటీనా? రామయ్యగారూ! మీరు సాక్షిచెప్పినట్టు వ్రాయండి.

రామ—సాక్షి ఆయన చెప్పినట్టే చెప్పినాడు. నాకు యేమీ భేదం కనిపించలేదు. కావలిస్తే మళ్ళీ చెప్పమందాము.

సీతా—నీవు—ఓస్! నీవనివస్తోవస్తుంది. మీ కుతవ్వాల పీరన్నకు ముఖ్యస్నేహితులు కారా?

రామ—అదిఇర్రిలివెంటుప్రశ్న. మఱివక ప్రశ్న వెయ్యండి. నేనీ ప్రశ్న వ్రాయను.

సీతా—కోర్టువారు యీసంగతి నోటుచెయ్యవలెను. నేనీప్రశ్న అడిగితే గుమాస్తాగారు వల్లపడదంటారు.

మున—స్థలవ్యాజ్యముకు బంధువులయితే నేమి కాకపోతే నేమి? మీ వ్యాజ్యముకుసంబంధించిన ప్రశ్నఅడగండి.

సీతా—మా వ్యాజ్యానికంతా ఇదే ముఖ్యమయినప్రశ్న. అడగ నియ్యకపోతే కోర్టువారు రికార్డులో నోటుచెయ్యవలెను. కోర్టువా రీలాగున ముఖ్యమయినప్రశ్న అడగనియ్యకపోతే ఇక నేనిసాక్షిని విమర్శ చేయించుకోను.

రామ—సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారూ! మీరుక్రాసు స వాళ్ళు వేస్తారా?

సూర్య—వెంకయ్యా! నీవు దొంగసాక్ష్యమిచ్చినందుకు సబు మేజస్ట్రీటుగారు నెల్లాళ్లు వరకం వేసినారా? లేదా?

వెంక—నాకొక్కడికే నేమి? మహామహా వాళ్ళకు వేసినారు. కాలంవస్తే యెవరికితప్పుతుంది? వెనుకటి మునుసబుగారు మీకు జునుమానా వెయ్యలేదా?

సూర్య—అడుగో! అడుగో! ప్రతివాది తాలూకు మొదటిసాక్షి చేబియ్యం వీరయ్య యీసాక్షి చెప్పేది వింటూవున్నాడు. కోర్టువారు అవతలికి పంపించవలెను.

మున—ఇవాళ ఒక కేజూ మర్తైనదికాదు. మీ కేజు రేపు క్లోజు చేస్తాము. యీపాటిచాలించండి. [అని లేచుచున్నారు.]

---

౨ ప్రదేశము—కోర్టుహాలుసు.

[మరికొందరుప్లీడర్లు కూర్చుండి యుండగా సీతాపతి రావుగారు పార్టీలు మొదలయినవారితో ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా— సోమయాజులు గారూ! మీరింత కాలమునుంచి ప్లీడరీ చేస్తూవున్నారుగదా? యింతలంచాలుపుచ్చుకునే మునసబును మీ రెక్కడయినా చూచినారా?

• సోమ—యిది యేమిలంచము? ఆజిల్లాలో జగన్నాథ—పంతులు గారున్నారు. ఆయన ఫస్టుసబ్జీగా నాలుగులక్షలరూపాయలు సంపాదించి, పశువులు కనుకుతాగడానికిరూడా వెండిగోలెములు చేయించినారు. వారింట్లో మొన్న పెండ్లిలో పార్టీలవల్ల యూభై వేల రూపాయల కట్నాలువచ్చినవి.

సీతా—ఆజిల్లాలో యేలావున్నదోకాని యిక్కడప్రజలు బహు క్షోభపడుతూ వున్నారు. మొన్న కొత్తూరువారి న్యాయమయిన వ్యాజ్యంలో లంచంయివ్వడానికి సామ్ములేకపోతే మాన్యంఅమ్మించి నాలుగువందలరూపాయలు పుచ్చుకొన్నాడు. నాలుగురోజులక్రిందట శాపన్న కేజులో సాక్షులను కమ్మిట్టుచేస్తానని కోర్టులోపెట్టి బెదిరించి రెండువందలరూపాయలు పుచ్చుకొనివదిలిపెట్టినాడు. ఈవ్యవహారం చూస్తే పచ్చిఘోరకలిగావున్నది.

సోమ—వాటికన్నిటికీ యేమిగాని మీ వ్యాజ్యం ఖరూయిస్థు యేమయినది?

సీతా—వరదరాజుగారి ద్వారా వాది వీరన్న దగ్గిర నూట యాభై రూపాయలు పుచ్చుకొని అన్యాయంగా భూమి ప్రతిపక్షం చెయ్యడానికి సిద్ధం యినాడు. ఇప్పుడు కోర్టుకు రావడంతో నే తీర్పు చెబుతాడు. మేము కూడా నూరు రూపాయలవరకూ యిస్తామని బేరం పెట్టినాము. అసలు భూమే రెండువందల రూపాయలకంటె యెక్కువ చెయ్యదు.

సోమ—మొన్న నేను ప్లీడరుగా వున్న బత్తులవారి వ్యాజ్యంలో ఉభయపార్టీలవద్దనుంచీ సొమ్ము పుచ్చుకొని సహం భూమికి మాత్రమే తీర్పుయిచ్చి తక్కిన సగమునకు దావా కొట్టివేసినాడు. ఇంకా నయం మీ వ్యాజ్యంలో ఇద్దరిదగ్గరా పుచ్చుకోలేదు.

సీతా—పాతిక రూపాయలిస్తే ఖర్చులు లేకుండా చేస్తామని మాకు రాయబారం పెట్టినారు. పంచుకుం భూమిపోగా యాభై రూపాయల ఖర్చులదగ్గరనా? ఇవ్వనక్కరలేదని పార్టీతో నేనే చెప్పి రావ్పించినాను.

సోమ—అదుగో మునసబుగారి సవారీ వస్తూవున్నది. సిద్ధముగా వుండండి.

[మునసబుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

మున—ఏమయ్యా! సీతాపతిరావుగారూ! మీ మొదటి సాక్షిని విమర్శ చెయ్యడం జరూరా? అతనివల్ల యేసంగతి రుజువుపరుస్తారు?

సీతా—అతని సాక్ష్యం ముఖ్యంగా కావలెనండి. అతనివల్ల వాదిన్నీ ప్రతివాదిన్నీ వక్కతండ్రి బిడ్డలు కారనిన్నీ పృథగ్భాండాశనమూ చేస్తూ వేరే వేరే వున్నారనిన్నీ రుజువవుతుంది.

మున—ఇంతేనా? మామగారే దైవాపున్నారా? మేనమామ సాక్ష్యం [illegible] ప్లీడరు [illegible] దానికియిస్తే [illegible] సాక్ష్యానికి భాగం యివ్వకుండా [illegible]?

సీతా—చిత్తము. ఇది కేవలము అక్రమమయిన వ్యాజ్యం. కోర్టువారు బాగాపరిశీలించి న్యాయం దయచేయించవలెను.

మున—రెండువందల రూపాయలు జీతం పుచ్చుకుంటూ మేము కోర్టుమీద కూర్చోవడం న్యాయం దయచేయడానికే గా మరియెందుకైనానా? మీరనేమాటలు చూస్తే కోర్టువారన్యాయంచేస్తారనే టట్టు భావం తేలుతూవున్నది. కంటెంప్టు ఆఫ్‌కోర్టుకింద శిక్షిస్తాము సుమండీ.

సీతా—నేనుఅలాఅనలేదండి. న్యాయందయచేయించమన్నాను.

మున—అదుగో మళ్లీ ఆమాటేఅంటారు? రామయ్యగారూ! ఈయనవద్ద కయిఫియ్యతు పుచ్చుకోండి.

సీతా—చిత్తము. కోర్టువారుఆగ్రహంమాని క్షమించవలెను.

మున—క్షమించడంలేదు క్షమించడంలేదు— వ్రాయవయ్యా. డిస్ట్రిక్టుకోర్టువారికి ఈప్లీడరునుబరతరఫుచెయ్యడానికి అర్జీవ్రాయండి.

సీతా—చిత్తము. చిత్తము.—

సోమ—ఊరుకోవయ్యా. కోర్టువారికి కోపంవస్తూవుంటే మళ్లీ మాటాడుతారు.

మున—సోమయాజులుగారూ! మీరు నేనుచెప్పుమన్నానని హెడ్డుగుమాస్తాతో చెప్పి జప్తు వారంటు వ్రాయించి తెచ్చుకోండి. కంప్లయింటు తయారైన మీదట నిన్నటితారీఖు పెట్టి ఫయిలు వేయింతాము. దాఖలు కాగితాలబుక్కులో స్థలంవదిలిపెట్టుకొని నాలుగోగుమాస్తాతో చెప్పండి.

సోమ—చిత్తము. ముందుగా వారంటుపుచ్చుకొని ఆస్తిజప్తు చేస్తే తరువాత కంప్లయింటు మెల్లగా ఆలోచించివ్రాయవచ్చును.

మున—అలాకాదయ్యా! ఇక్కడ తాఫీతూరీకోరులువున్నారు. కంప్లయింటుకూడా నిన్నటితారీఖుపెట్టి రేపుకోర్టువేళకు సిద్ధము

చేయించండి.—సూర్యనారాయణ రావుగారూ! నిన్నటిమీ కేసులో హీరింగు చేయండి.

సూర్య—కోర్టువారికి విశదమయివున్న దానికంటె నేను హీరింగులో చెప్పేది యేమున్నదండి? ఐనా హీరింగు చెయ్యడం ఆచారంగనుక రెండుముక్కలు చెపుతాను. (హీరింగు)

"మా వాదం ఘరానా సాక్షులవల్ల రూఢిగా రుజువయినది. వాదివీరన్న బహుపెద్దమనిషి. కోటివరహాలిచ్చినా యెప్పుడూ అబద్ధం ఆడేవాడు కాడు. యీ వెధవ పందుం భూమికోసం అబద్ధపు వ్యాజ్యం వేస్తాడాండి? అతని మొఖం వక్కసారిచి త్తగిస్తే కోర్టువారే వ్యాజ్యం అతనిపక్షం చేస్తారు. ప్రతివాది వాదిహక్కు హరించవలెనని చూస్తూ వున్నాడు. అతని ముఖం చూస్తేనే అతనివాదం అక్రమమయినట్టు కోర్టువారికి విశదమవుతుంది. అతనిసాక్షులందరూ పోర్జరీకోరులు; డబ్బుపుచ్చుకొని కూటసాక్ష్యం చెప్పినారుగాని వారి మాటలలో వాస్తవం యెంతమాత్రమూ లేదు. ప్రతివాదియిచ్చిన స్టేటుమెంటు కున్నూ సాక్షులు చెప్పిన సాక్ష్యముకున్నూ చాలాభేదంగావున్నది. ఈప్లీడరుగారుకూడా యిటువంటి అక్రమపుదావాలలో దిగేవారే. కాబట్టి పయిని చెప్పిన హేతువులన్నీ చిత్తగించి కోర్టువారు వాది పక్షంగా తీర్పు చెప్పవలెనని ప్రార్థిస్తున్నాను."

మున—ఏమయ్యా! వాదిప్లీడరుగారు చెప్పినదానికి వప్పుకుంటారా? లేక యేమైనా మీరుకూడా హీరింగుచేస్తారా? ప్రతివాది తరపున మీరుచేసేవాదం యేమున్నది? వూరుకోరాదా?

సీతా—నాహీరింగుచిత్తగిస్తే యీవత్తునిజం కోర్టువారికివిశద—

మున—కోర్టువారికి యిదివరకే విశదమయివున్నది.

సీతా—(తనలో) వాదిదగ్గిర మాటయూ ఖైరూపాయలూ పుచ్చుకొన్నప్పుడే విశదమయినది. (పయికి) అయినా నాహీరింగు

చిత్తగి చవలెను. సాక్షీరింగు సొంతముగా విన్నమీదట కోర్టువారి కేమిఆలోచనో!

మున—ఆలోచనలసిన దేమిటో యిదివరకే ఆలోచినది. వృధా కాలయాపనం. అయినా కానియ్యండి.

సీతా—కోర్టువారు వుత్తరం వ్రాయడం మాని వేసి శ్రద్ధగా వినవలెను. (సీరింగు) "వాదిన్నీ పతివాదిన్నీ పక్కతండ్రిబిడ్డలు కారు. పింతండ్రి పెత్తండ్రిబిడ్డలు. వారితండ్రులే పంచుకొని విభాగాలైనారు. అంతేకాకుండా యీభూమి వారయ్య స్వార్జితము; ఆ భూమికొన్న యిరవై సంవత్సరములనుంచీ ప్రతివాది భుక్తంలోనే వుంటూవున్నది. ఆరంగతి సాక్ష్యంవల్ల పూర్తిగా ఋజువైనది. వాదికి దానిలో హక్కు కలిగివుంటే చాలాకాలంకిందటనే వ్యాజ్యం తీసుకొని రావలసివున్నది. కాలనిబంధన చట్టప్రకారం పన్నెండేళ్ళలోగా వ్యాజ్యం తెచ్చుకోలేదు గనుక దీనికి కాలదోషం పట్టింది. అంతేకాకుండా వాది కింప్లయింటులో యీభూమి పెద్దలు సంపాదించిన దంటాడు. సాక్షి చెప్పటంలో ప్రతివాది కొన్నాడని—

ము—ఏమిసీరింగు? ఎంత సేవు చెప్పినా పక్కముక్క అయినా వ్యాజ్యానికి సంబంధించినది చెప్పడంలేదు. ఈపాటి చాలించండి.

సీతా—ఇంకా ముఖ్యమయిన రెండుమూడంశములున్నవి—

మున—కోర్టువారికి విశేషతో దయిస్తే జరుమానా వేస్తారు. (పెట్టెలో చెయ్యిపెట్టి వెదకును) రామయ్యగారూ! వుదయమున యీవ్యాజ్యంలో వ్రాసిన తీర్పు మీరు చూస్తూవుండగా నేకాదా యీ పెట్టెలో పెట్టినాను. కనబడ లేదేమండీ?

రామ—వరదరాజుగారిదస్తూ తోవున్న చిత్తునుచూచి సాపు వ్రాయడంలో మీరొకవేళ పెట్టెలో వేయుడం మరిచిపోయినా రేమో ?

మున—లేదు లేదు. చిత్తు కాగితము చింపి వేసి తరువాత సాపు తీర్పు జాగ్రతగా యీపెట్టెలో పెట్టినాను. ఇదుగో దొరికినది. మరి వక కాగితపు మడతలో దూరినది — సీతాపతిరావుగారూ! ఖర్చుల విషయమై మీరేమీ యింకా ఆలోచించుకోలేదుగదా?

సీతా—చిత్తము. పార్టీతో చెప్పినాను. అతను వప్పుకుండా వున్నాడు.

మున—అతనిక్షేమము కొరకే చెప్పినాము. అప్పైని మీ యిష్టము. తీర్పు వ్రాయిస్తాము వినండి. (అని చదువుచున్నాడు.)

"వాది దాఖలు చేసిన కంప్లయింటున్నూ ప్రతివాది తాలూకు స్టేటుమెంటున్నూ ఉభయవాదులూ దాఖలు చేసిన దస్తావేజులున్నూ సాక్షివాఙ్మూలములున్నూ హియరింగు కాలమందు ఉభయప్లీడర్లూ చెప్పిన సంగతులున్నూ చిత్తగించడమయినది. ప్రతివాది తరపున వచ్చిన సాక్ష్యంలో వారెంతమాత్రమూ విశ్వసింపజాలరు. సాక్ష్యమిచ్చేటప్పుడు ఆసాక్షులనైఖరి చూడగా వాళ్ళు కూటసాక్షులయినట్లు స్పష్టమయినది. అంతేకాకుండా కేవలం సాక్ష్యము నేనమ్మి తీర్పు చెప్పేపక్షమున పార్టీలకు అన్యాయము జరుగుతుంది. ఇక్కోటీకూడా ఆలోచించవలెను. వాది కంప్లయింటులో వ్రాసుకొన్న దానికంటే సాక్షి విరుద్ధంగా చెప్పినా, సాక్షి మోస్తరు చూస్తే అబద్ధం చెప్పేవాడుగా తోచలేదు. నేర్చుకొనివచ్చిన సాక్ష్యం అయితే తేడాలు లేకుండా వుంటవిగాని నిజమయినదానిలో వుండడం తటస్థించదు. వాది యాభై యేళ్ళు చెల్లినవాడు. ఇంతవయస్సు చెల్లినతరువాత అన్నగారి విషయంలో అన్యాయానికి వడిగడుతాడని వూహించడానికి అవకాశం లేదు. కాబట్టి పయి బలమయిన హేతువులనుబట్టి వాది దావా ప్రకారం పసుంభూమిన్ని ప్రతివాది స్వాధీనం తప్పించి వాది అధీనం

ఆధీనం చెయ్యడముకు తీర్పు చెయ్యడమైనది. ఖర్చులు''—ఇక మీరు వెళ్ళిపోవచ్చును.

సూర్య—ఖర్చులుమాట తీర్పులో వ్రాయించినారు కారు.

మున—ఈరోజున యింటికాడ ఆలోచించి మీకిప్పించడం న్యాయమనితోస్తే మీపక్షంగాను, న్యాయం కాదనితోస్తే ప్రతివాది పక్షంగాను, రేపు కోర్టులో వ్రాసుకొనివచ్చి చెపుతాము—సీతాపతి రావుగారూ ! నేనిందాకా చెప్పినసంగతి ఆలోచించుకోండి.

సీతా—చిత్తము. రేపుపుదయాన్న యేసంగతీ బసలో మనవి చేస్తాను.

[అందరు వెళ్ళుచున్నారు.]

తృతీయాంకము.

౧. ప్రదేశము—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు ప్లీడరుగారి యిల్లు.

[తనపార్టీ దొరయ్యను వెంటబెట్టుకొని సీతాపతిరావుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సీతా—భాస్కరరావుగారూ ! చలపతిరావుగారు వున్నారా ? ఆయనకు వకఅప్పీలుకేసులో వకాల్తునామా యిప్పించడానికి పార్టీని తీసుకుని వచ్చినాను.

భాస్క—ఇప్పుడేవస్తారు కూర్చోండి. వక కేసులో నకళ్ళుదర ఖాస్తుచేస్తే, రికార్డుకీపరుగారు యెదటిపార్టీతరఫున పదిరూపాయలు పుచ్చుకొని రికార్డులో దస్తావేజు లేదంటూవున్నారు. అది జరూరుగా కావలసివచ్చినది. మరి పదిరూపాయలుపార వేసిఅయినా ఆదస్తావేజు తీసుకురావలెనని చలపతిరావుగారు వారియింటికి వెళ్ళినారు.

సీతా—మీ కోర్టు రికార్డుకీపరుగారిసంగతి బొత్తిగా అన్యాయంగా వున్నది. గోపయినా చేతిలోబడితేనేగాని కాగితం వూడిపడదు.

భాస్క—ఆయన తమలపాకులకట్ట కాకినుంచి లంచము పుచ్చుకుంటాడు. యెంతబీదవానినైనా పీడించి తుదకు రెండుడబ్బులైనా పుచ్చుకొని మరీకాగితం బైటపెడుతాడుగాని వూరికే పెట్టడు. ఇంత యెందుకు? కోర్టులో తనతో సరిగా వుద్యోగంచేసేవానివద్దనూ బంధువులవద్దనూకూడా పనివచ్చినప్పుడు సొమ్ముపుచ్చుకోనిదీపని చెయ్యడు. జమీన్‌దారీవ్యాజ్యాలలో వందారెండువందలూపుచ్చుకొనిదస్తావేజులు చింపివేస్తాడు. మొన్న నేనువకకేజులో యూభయిరూపాయలిచ్చి ముఖ్యమయినదస్తావేజు చింపివేయించినాను. అందుచేత మాపార్టీకి పదివేలరూపాయలు లాభంవచ్చినది. యెంతలేదన్నా రోజుకు పదిరూపాయలు కళ్ళచూడనిదీ ఆయన లేవడు. లంచంపుచ్చుకోని కటికముండావాడు వుండడంకన్న సొమ్ముపుచ్చుకొన్నా యీలాగు పనిచేసేవాడు వుండడంలాభమేకాని వోక్కొక్కప్పుడు నష్టంకూడాకలుగుతుంది.

సీతా—మీరొక్కపర్యాయం శ్రమపుచ్చుకొని వెళ్ళి నేనువచ్చినానని చెప్పి చలపతిరావుగారిని పిలుచుకునివస్తారా? మేమువచ్చి చాలాసేపయినది.

భాస్క—మీరిక్కడకూర్చోండి. నేనువెళ్ళి యిప్పుడే తీసుకుని వస్తాను.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

సీతా—దొరయ్యా! యీయన ప్లీడరుగారిగుమాస్తా. అతివాగుతాడు. వకమాట అడిగితే పదిమాటలు జవాబుచెప్తాడు.

దొర—యీప్లీడరుగారికి యింగిలీసువచ్చునాండి?

సీతా—ఇంగ్లీషువారకపోతేనేమి? పనిమహాబాగా చేస్తారు జమీందారీకేజులు చాలామట్టుకు యీయనకేవస్తవి. నీకె మరి నీవ్యాజ్యంలో పనిఅంతా నేనుచేస్తానుకాదా?

దొర—మునసబు ఖర్చులైనా మనపక్షం చేసినారుకాదయ్యా! అడిగినసొమ్ము—

సీతా—వాళ్ళు యెవరో వస్తూవున్నారు.

[చలపతిరావుగారు గుమాస్తాతోకలిసి ప్రవేశించుచున్నారు.]

భాస్క—నేను వెళుతూవుండగా పంతులవారు దోవలో నా యెదురుపడ్డారు. మీరువచ్చి కనిపెట్టుకొని వున్నారని చెప్పి శీఘ్రంగా తీసుకునివచ్చినాను.

చల—(కూర్చుండి) సీతాపతిరావుగారూ! తమరు విజయంచేసి యెంతసేపయినది? కొంచెం కూర్చోడవలసిన పనివుండగా రికార్డు కీపరుగారియింటికి వెళ్ళి కార్యం బందోబస్తు చేసి వచ్చినాను

సీతా—ఇతనితమ్ముడు యితనిమీద యీ మునసబుకోర్టులో వ్యాజ్యం వేసినాడు. మునసబు లంచంపుచ్చుకొని అక్రమంగా వాదిపక్షం తీర్పుచేసినాడు. యీతేదీతో అప్పీలువాయిదా వెళ్ళిపోతుంది. మీరింటిలో వకాల్తునామా పుచ్చుకొని అప్పీలు దాఖలు చెయ్యవలెను. ఫీజుసంగతి నేను మామూలుప్రకారంగా పరిష్కారముచేస్తాను.

చల—భాస్కరం! వకాల్తునామా వ్రాయవయ్యా.

సీతా—అక్కరలేదు నేనువ్రాయించితెచ్చినాను. దీనిమీద అంగీకరించినట్టువ్రాసి అప్పీలుమువాయిదా తయారుచేయండి.

చల—భాస్కరం! ముందుగా మామూలుమాటలబు వ్రాయవయ్యా. తరువాత అప్పీలుహేతువులు చెప్తాను.

సీతా—దీనికొద్దువక్కసాలోచిస్తగిస్తారా? ఇదిస్వల్పసంబంధమైన వ్యాజ్యం. పంచుంభూమిరావలెనని యితనిమీద తమ్ముడు వ్యాజ్యం వేసినాడు.

చల—రికార్డు వేరేనాడవక్కరలేదు. ఇదివరకు లక్షవ్యాజ్యాలలో పనిచేసినాను. రికార్డుచూడకుండా అప్పీలు హేతువులు వ్రాయలేనా?

సీతా—పోనీ జడ్జిమెంటైనా వకసారి చదువుతానువినండి.

చల—అదీఅక్కరలేదు. సంగతులు మీరుచెప్పినారుచాలదా? వెనుక హీరింగు చేసేటప్పుడు చూస్తాను. జడ్జిమెంటైనాచూడకుండా మొన్నవకకేజులో హీరింగుచేసినాను. వ్యాజ్యం నిముషములో నా పక్షమయినది.

సీతా—అందులో మీరురెస్పాండెంటుతరఫున వకాల్తునామా పుచ్చుకొన్నారా?

చల—అవును.—భాస్కరా! అప్పీలుహేతువులు చెపుతాను వ్రాయి. ౧ కిందికోర్టుతీర్పు కేవలం వూహాలమీద మొకద్దమా ఐవున్నది. ౨. కిందికోర్టులాయన్ని క్రిటీకిన్ని విరుద్ధముగావున్నది. ౩. వాదితరఫున సాక్ష్యం యెంతమాత్రమూ రుజువుకాలేదు. ౪. నాతరఫున ఘరానాసాక్షులవల్ల పూర్తిగా రుజువైనది. ౫. యీ వ్యాజ్యెములో మునసపుగారు కేవలం పొరబడ్డారు. కాబట్టి యీపయి హేతువులను చిత్తగించి కిందికోర్టుతీర్పు తిప్పివేసి వ్యాజ్యంఖర్చులతో అప్పీలైంటుపక్షం చేయించవలెనని ప్రార్థిస్తూవున్నాను.

సీతా—అప్పీలు మునసాయిదా ఐనదిగనుక ఇక మేము సెలవు పుచ్చుకొందుమా?

చల—ఇకమీరు వెళ్ళవచ్చును. హీరింగులో మీమనసు వచ్చినపని చేస్తాను.

దొర—(సహాస్యముగా) సీతాపతిగారూ! యీ ప్లీడరుగారు మహాఘట్టివారులాగు వున్నారు. వక్కకాగితమయినాచూడకుండా సిటికలో అప్పీలుతయారు చేసినారు.

సీతా—ఈయున బహుఘట్టివారు. ఇంగ్లీషుప్లీడర్లువడమే కాని వారుయింటికివెళితే తిన్నగా మాటాడకేమాటాడరు. పనివారి కంటే వీరేబాగా పనిచేస్తారు. యెటువచ్చీ వారు ఇంగ్లీషునాలుగు ముక్కలు వాగుతారు. అయినాగానీ జడ్జీ వారిమాటలు వినడం వున్నదా? హీరింగుచేసినంతసేపూ చాలాతో గోళ్ళుతీసుకొంటూ కూర్చుండి చివరకు కిందికోర్టుతీర్పు ఖాయం చేసినామంటాడు.

చల—సీతాపతిరావుగారూ! మీతో వకసంగతి చెప్పడంమరిచి పోయాను. శిరస్తాదారుగారికి యిందులోయేమయినా పదిరూపా యలసొమ్ము యిస్తేనేకాని మనకార్యం కాదు.

సీతా—ఆలాగేజాగ్రత పెట్టిస్తాను. మధ్యాహ్నం కోర్టువద్ద మాటాడుతాను. సెలవుపుచ్చుకొంటువూ?

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

౨. ప్రవేశము—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు.

—:o:—

[వీరన్నయు అతనిప్లీడరు కామరాజుగారును ప్రవేశించుచున్నారు]

కామ—వీరన్నా! నీవ్యాజ్యం జడ్జీగారు రావడంతోనే నీ పక్షంచేస్తాను. సందేహములేదు. శిరస్తాదారుగారికి యిస్తామనివప్పు కున్నరూపాయలలో యిదివరకు యిచ్చిన యాభైరూపాయలూ పట్టుకునివచ్చినావా? దొరగారివద్ద కాగ్జుచదివేగుమాస్తాకువప్పుకున్న పదిరూపాయలూ నీవుయిచ్చిన సొమ్ములోనుండి యిచ్చివేసినాను.

వీర—నేనంతసొమ్మిచ్చుకోలేనండి పాతికరూపాయలు డాఖలు చేసుకొన్నాను.

కామ—పెద్దమనుష్యులకు మాటయిచ్చినతరువాత మరివక లాగు చెయ్యడం క్రమంకాదు. వెధవసాయిబ్బు నీవు పాతికరూపాయల కోసం వెనకతీస్తే, నిష్కారణంగా నీవ్యాజ్యం పాడవుతుంది. ముందుకూడా మనకు ఆయనవల్ల కావలసినకార్యం చాలావున్నది.

వీర—తమసిత్తం. ఇదుగో రూపాయలు. (అదియిచ్చుచున్నాడు)

కామ—మీఅన్న యిల్లేమో కాలిపోయిందనివిని మీవూరు వెళ్ళిపోయినాడని అతని ప్లీడరు చలపతిరావుగారు చెప్పినారు నిజమేనా?

వీర—మావూరినుంచి మనిషివచ్చినాడు. ఇల్లు కాలిపోయిన మాట నిజమే.

కామ—అదుగో దొరగారు వస్తూవున్నారు. ముందుగా మన వ్యాజ్యమే వస్తుంది. గుమ్మములో నిలుచుండి సలాంచెయ్యి.

[జడ్జీగారు ప్రవేశించి, బెంచిమీద కూర్చున్నారు.]

డభేదారు—మాటాడకండి. దొరగారు జల్మానాయేస్తారు. యెవరోయిబంట్రోతు పంఖాలాగు.

[కోర్టుగుమాస్తా ఆనందరావు కొన్ని రికార్డులుపట్టుకొని] ప్రవేశించుచున్నాడు.]

ఆనంద—బంట్రోత్. చలపతిరావుగారినీ, కామరాజుగారినీ పిలువు. రా—డిస్ట్రిక్టు మునసబుకోర్టుఫయిలు అసలు నెం ౯౭౨రు, యీ కోర్టుఫయిలు అప్పీలు నెం ౩౨౯రు ప్రతివాది అప్పిల్లెంటు తప్పాల దొరయ్యతరపు ప్లీడరు చలపతిరావుగారు, వాది రెస్పాండెంటు తరపు ప్లీడరు. కామరాజుగారు—హాజరువున్నారా?

కామ—చిత్తము. హాజరువున్నాము.

చల—(దగ్గరనున్న మరియొక ప్లీడరునుజూచి) నాయుడు గారూ! కామరాజుగారు దొరగారితో యింగ్లీషున చెప్పుతూవున్నది యీ కేజునుగురించేనా?

రాయు—అవును. మీ కేజులోనే హియరింగు చేస్తూవున్నారు.

చల—కోర్టువారితో నాది వొక్క మనవివున్నదండి. యీ కేజులో కామరాజుగారు చెప్పుతూవున్నది కేవలం అబద్ధమండి. కోర్టువారిని పొరబెడుతూ—

ఆనంద—ఊరుకోవయ్యా. యెదటిప్లీడరు హియరింగు చేస్తూవుంటే మధ్య మాట్లాడుతావు! దొరగారికి తెనుగు తెలియదు వూరుకోండి.

చల—యీ వ్యాజ్యం వట్టి దొంగవ్యాజ్యమండి. కేవలం విరోధంచేత వచ్చినది. కిందికోర్టులో మునసబుగారు బహు అన్యాయం చేసినారు. యేలినవారు న్యాయం—

ఆనంద—ఈపాటి హియరింగుచాలించి వూరుకోండి. దొరగారు తీర్పు వినిపించబోతూన్నారు.

చల—దొరగారేమిటో ఇంగ్లీషున సెలవిస్తూవున్నారు

ఆనంద—కిందకోర్టువారితీర్పునుతిప్పి వేయుడానికి యేమీ సబబులు కనుపడడం లేదు గనుక కిందికోర్టుతీర్పు ఖాయం చేసి ఉభయకోర్టుల లోనూ ఉభయవాదులకూ అయినఖర్చులు అప్పిల్లెంటు యిచ్చేలాగు కలందులకు తీర్పు చేసినామని సెలవిస్తూవున్నారు.

రామ—(వెలపలకువచ్చి చెట్టుకింద నెవరితోనో మాటాడు చున్న వీరన్నను జూచి) వీరన్నా! దొరగారు వ్యాజ్యం మనపక్షం చేసినారు. నిర్ణయించుకొన్నఫీజు యిదివరకే యిచ్చివేసినావుగదా? యిక నాబహుమతి రావలెను. ఆమనిషి యెవరు? యేమి? వ్యాజ్యం గెలిచినదన్న సంతోషం లేకుండా అలాగు విచారంగా కనపడుతూ వున్నావు?

వీర—నిన్నరాత్రి మాయింట్లో దొంగలుపడి, వేరే మొగ దిక్కు లేకపోవడంచేత సర్వస్వాపహారం దోచుకొనిపోయినారని

వర్తమానం తెచ్చినాడు. నాకేమీా తోచకుండావున్నది. ఇప్పుడీ మనిషితో వెళ్ళివచ్చి దర్శనంచేసుకొంటాను.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

---

3. ప్రదేశము — కేసవరగ్రామము.

[మునసబుకోర్టు బేటామీాను దానయ్య వాదివీరన్నను వెంటబెట్టకొని]
(ప్రవేశించుచున్నాడు.)

దాన — పాతికరూపాయలకు చిల్లిగవ్వ తక్కువయితే నేను పుచ్చుకోను. వెధపది స్త్రీ స్త్రిజప్తులో పుచ్చుకొంటాను మూాభయి రూపాయలు.

వీర — దయచేసి యీాపదిరూపాయలూపుచ్చుకొని కార్యం జరపరాకీ సెయ్యండి. బాబూ! బాబూ! యింకోతూరి మిమ్మల్ని సమాధానం చేసుకుంటాను.

దాన — ఈమాటలేమీా నాదగ్గిర పనికిరావు. నీవుయిస్తానన్న పదిరూపాయలూ పేద్దగుమాస్తాకేపోతవి. నేను చెప్పినప్రకారం ఇచ్చుకోనిపక్షమున, రెండుజబ్బులోళ్ళమున్ను రెంకుబక్కగొడ్లనూ జప్తుచేసుకొని వెళుతాను జబ్బుగొడ్లు అమ్మితే కోర్టుకు పట్టించుకు వెళ్ళడానికి ఐనకూలిలో నాలుగోన త్తైనా రాదు. మేతఖర్చు కూలివాడిజీతమూాగాక ఈ బక్కగొడ్ల కాపలాక్రింద రోజుకక్కంటికి ఆరణాల చొప్పున యాభయిరూపాయలైతే, అప్పుడు చచ్చినట్టు యిచ్చుకుంటావు.

వీర — బాబూ! బాబూ! మీారన్నట్టు డాకలుచేసుకుంటాను అలాసెలవియ్యకండి.

(అని సాష్టాంగపడుచున్నాడు.)

దాన—నేను భోజనం చేసి పదిగంట లయినతరువాత జప్తుకు వస్తాను. బ్రాహ్మణయింట్లో రెండుకూరలతో వంటబాగా చెయ్యమని చెప్పి వచ్చినావా? మంచిది చిక్కనివి రెండు శేర్ల ఆవుపాలున్నూ అర్ధసేరు కమ్మని నెయ్యిన్నీ కూడా వేగిరం నీవు యింటికి వెళ్ళి పంపించు. నాకు పెందరాడే భోజనం చెయ్యడం అలవాటు; ఈలోగా కాళ్ళు కడ్డానికి వక మనిషి కలవాణ్ణి ముందుగా పంపించు.

వీర—ఇప్పుడు ముందుగా జప్తుకు వెళ్ళకపోతే ఆస్తి చెపాయిస్తారు. నేనన్నీ జాగ్రత్త పెట్టిస్తాను. మనం వకతూరి యిప్పుడే వెళ్ళి కొన్ని వస్తువులు జప్తు చేసుకొని వత్తాం.

దాన—కోర్టుహూల్సుకు వ్యతిరేకం చెయ్యకూడదు. పదిఘంట లయితేనే కాని జప్తు చెయ్యడానికి వల్లపడదు. నీవు బసకు వెళ్ళి నేను చెప్పినట్టు జాగ్రత్త పెట్టించు.

వీర—సిత్తం (అని వెళ్ళిపోయినాడు.)

---

౪. ప్రదేశము—అగ్రామములోనే ప్రతివాది దొరయ్యయిల్లు.

[ఉదయము ఎనిమిదిగంటల వేళ అయినా దానయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు.

వీర—యెవరండీ మీరు మాయింటికివచ్చినారు?

దాన—(కోర్టు మొహరుతో వున్న కాగితము నొకదానిని పయికితీసి) యిదుగో వీరన్నకూ నీకూ జరిగిన వ్యాజ్యంలో వాదికయిన ఖర్చులనిమిత్తం నీఆస్తిజప్తు చెయ్యమని వారంటయినది.

దొర—అయితే ఇప్పుడేం సేస్తారండీ?

దాన—ఆడవాళ్ళ మెళ్ళల్లోవున్న పుస్తెలకాడనుంచీ జప్తుచేసి కోర్టుకు పట్టించుకొని వెళుతాను.

దొర—ఖరుసులమొత్తం సెపితే రొక్కం యిచ్చుకుంటాను. బాబూ! బాబూ! నాయింటిగుట్టు బైటపడెయ్యవద్దు.

దాన—ఆసొమ్ము పుచ్చుకోవడానికి కోర్టువారి హుకుం లేదు. నీ వ్యవసాయానికికూడా భంగం వచ్చేటట్టు కాళ్ళూ మోకులూ పశువులుకూడా జప్తుచేసి తీసుకుపోతాను.

దొర—బాబూ! బాబూ! మీ కేమయినా యిచ్చుకుంటాను. వాటినిమాత్రం వదిలి వెయ్యండి.

దాన—అలాగయితే తక్షణం పాతిక రూపాయలు తెచ్చుకో.

దొర—పాతిక రూపాయలు తెచ్చుకోలేను. పదిరూపా—

దాన—నాతో వేరే మాటాడవద్దు. నీ యింట్లో కనపడ్డ ఆస్తి అంతా యిప్పుడు జప్తుచేస్తాను.

దొర—సిత్తం. సిత్తం. తమసెలవుప్రకారం డాఖలుచేసుకుంటాను. జప్తుసెయ్యకండి. (అని లోపలికివెళ్ళి సొమ్ము తెచ్చి యిచ్చుచున్నాఁడు.)

దాన—నీయింట్లోవున్న నగలూగిగలూ యిప్పుడే వేరేదాచుకో

[ఒగర్చుచు వీరన్న ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర—బాబూ! మంగలాణ్ణి తీసుకొని బసలోకి యెళ్ళేటప్పటికి మీరు యిక్కడికి వెళ్ళారని తెల్సి, గుండెయికవుక పరుగెత్తుకొని వచ్చాను.

దాన—మంచిపని చేసినావు. ఇలారా. (అని చాటుకు పిలిచి రహస్యముగా) నీవు వెళ్ళినతరువాత దొరయ్యయేమో ఆస్తి చపాయించడానికి ప్రయత్నం చేస్తూన్నాడని తెలిసి, నీవు లేకపోయినా వెంటనేవచ్చి పూరిపుడకయినా అవతలికి తర్లకుండా జాగ్రత పెడుతూవున్నాను. అనుకొన్న ప్రకారం యిచ్చినతరువాత నేను స్వామిద్రోహం చేస్తాననుకొన్నావా?

దొర—గొప్పవారు మీరాలాగున యెందుకు సేస్తారు?

దాన—మాట అనుకొన్నతరువాత యెదటి వాణ్ణి యెంచి లక్ష వచ్చినాయెప్పుడూ తిరిగిపోను. ఛీ! వెధవధనం గుక్కెడుముండగడి

స్తుంది. మాటప్రధానం. నీకార్యం అయినతరువాత నాకష్టంచూచి మరిభదిరూపాయలు నిన్ను అడిగితే యిస్తావు. నీవు వెళ్ళి మధ్యవర్తిగా వుండడముకు కరణాన్ని పిలుచుకొనిరా.

వీర—సిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

దాన—దొరయ్యా! వేస్తానని చెప్పి వీరన్నను పంపివేసినాను. అతను వచ్చేలోగా మంచివస్తువులున్నవి. అవతలికి చేరవెయ్యి.

దొర—నగలపెట్టెను తీసికొని వెళ్ళి సత్తెప్పగారియింట్లో పెట్టివస్తానండి. (అని పెట్టెను తీసుకొని వెళ్ళిపోవుచున్నాడు.)

[ఇంతలో మరల వీరన్న ప్రవేశించుచున్నాడు.]

దాన—ఏమోయి వీరన్నా! ఒక్కడివే వచ్చినావు?

వీర—కరణం ఒకపట్టాన వచ్చినారుకాదండి. చివరకు రెండు రూపాయలువప్పగొని బతిమాలి బయలుదేరతీసుకొచ్చినాను. దోవలో యెవరితోనో మాట్లాడుతూవస్తాను పదమంటే నేను ముందుగావచ్చినాను.

దాన—మనసుయింటికి పట్టుకొని వెళ్ళవలెను. మధ్యాహ్నానికి మంచి కర్పూరమువంటి ఆవునెయ్యిరెండుసేర్లు జాగ్రత్తచేయుంచగలవా?

వీర—మాయింట్లోలేదు వూళ్లో కనుక్కుంటానండి.

[కరణము వెంకటరత్నము ప్రవేశించుచున్నాడు.]

దాన—కరణముగారూ! రండి. మీకోసమే చాలాసేపటినుంచి కనిపెట్టుకొనివున్నాము. మీరు మధ్యవర్తులుగావుండి జాబితాతయారుచేయించవలెను.

వెంక—వట్టి వెట్టిపని. నాకు డొంకేదీ పట్టేదిలేదు. ఘడియకొక్కమారు కోర్టుఆమీనువచ్చి 'జప్తు జప్తు' రమ్మంటోవస్తాడు. నాకు యిప్పుడు తీరుబడిలేదు.

దాన—మీరు ఆలాగనడానికి కోర్టుహారిపనా? లేక నాస్వంత పనా? మీరు తిరగబాటు చేసినారని రిపోర్టువ్రాస్తే, మాటవస్తుంది సుమండీ.

వెంక—నాకిప్పుడు రివిన్యూవ్యవహారం వున్నది వుండడానికి వల్లకాదు. మీమనసువచ్చినట్లు రిపోర్టువ్రాసుకోండి. మీరువచ్చి సర్కారురివిన్యూపని ఆటంక పెట్టినారని బకీరు వ్రాస్తాను.

దాన—వీరన్నా సామానుయేమీ అవతలకు వెళ్ళకుండా నీవు జాగ్రతగా చూస్తూ వుండు. నేనూకరణంగారూ వాకిట్లోకి వెళ్ళి మాట్లాడి వస్తాము—కరణంగారూ! వక్కసారి వీధిలోకి దయచెయ్యండి. (అని వెళ్ళుచున్నారు.)

వెంక—ఇందులో మా కేమియినా యిప్పించడంవున్నదా? అంతా మీరే పుచ్చుకోవడమూ?

దాన—నౌకర్యా ఆస్తి జప్తు అక్కరలేకుండా సగముసొమ్ము చెల్లిస్తానన్నాడు. నేను వల్లపడదని చెప్పివేసినాను. మీసిఫారసుమీద రొక్కం పుచ్చుకోవడానికి నేనంగీకరించినట్లు నటిస్తాను. మీరందులో నాలుగురూపాయలు రాబట్టుకోండి.

వెంక—కొత్తగా వూరినుంచి దిగివచ్చినవారు నిముషములో మీరే వందలూ యాబైలూ కొట్టుకపోతూంటే. చిన్నప్పటినుంచీ గ్రామం కనిపెట్టుకునివున్న కరణంవాడికి నాకు వక్కనాలుగురూపాయలా? ముష్టి నాలుగురూపాయలు.

దాన—నేను హాంశాయీల ఆస్తికూడా జప్తుచేయిస్తానని బెదిరిస్తాను. మీరు సాధ్యమయినంత సొమ్ము రాబట్టండి. చెరిసగమూ పుచ్చుకొందాము.

వెంక—ఆ యాలోచన బాగావున్నది. రండి లోపలికి వెళుదాము. (అని వెళ్లుచున్నారు.)

దాన—దొరయ్యా! వేగిరం నీసామాను చూపించు. కరణం గారు జాబితా వ్రాస్తారు.

దొర—కరణముగారూ! ఎలాగయినా జప్తు లేకుండా చెయ్య లేరా?

వెంక—దొరయ్యా! ఇలా దగ్గరగారా. (అని పిలిచి చెవిలో) ఫదిరూపాయలసొమ్ము అమీనావాడి చేతిలో పారవేసి వారంటు ముత్తం రొక్కం దాఖలుచేస్తా. నీకు నామూషి రాకుండా నేను వాణ్ని పంపివేస్తాను.

దొర—నేను మొదట యిచ్చ్యాబోతే గూర్సలేదని పుచ్చుకున్నాడుకాదు.

వెంక—నీకెందుకు సొమ్ముతీసికోనిరా. నేను సమాధాన పరుస్తాను.

దొర—ఇప్పుడు తీసుకునివస్తాను. (అనిలోపలికి వెళ్లుచున్నాడు)

దాన—ప్రతివాదిసొమ్ము యీపాట్టుపట్ల యిళ్లలో దాచినట్టు అనుమానంగా వున్నది. వెళ్ళి కనుక్కుందాము ఎక్కడనారా వీధిలోకి రండి.

[అని యిద్దరును బయలు దేరి వెళ్ళుచున్నారు]

వెంక—ఏమోయి మద్దిపట్ల సత్తెప్పా! నీకోసం అమీనాగారు వచ్చినారు. వక్కపర్యాయం వీధిలోకిరా.

సత్తె—(లోపలినుండివచ్చి దండములుపెట్టి) యేమండి బాబూ!

వెంక—మీరేమో దొరయ్యగారిలూకు ఆస్తి కమ్మాపటిచి దాచినారని అమీనాగారికి తెలిసి, మీరాలందరి యిళ్ళు సోదాచేసి జప్తుచేస్తామంటూవున్నారు. ఈచుట్టుపట్ల పెద్దకాపులందరిని పిలుచుకొనిరా.

సత్తె—సిత్తము. (అని నలుగురు కాపులను తీసికొనివచ్చుచున్నాడు.)

వెంక—ఏమోయి పెద్దకాపులు? దొరయ్య తనవస్తువులేమో మీయిళ్ళల్లో దాచినాడని, అమీనాగారు మీఆస్తి జప్తుచెయ్యక మానమంటూవున్నారు. మీరేమి చెపుతారు?

కాపులు—మేమేమీ యెరగము, మమ్మల్ని రక్షించవలెను.

వెంక—మీపాడిమాటలు పనికిరావు. తలావక పదిరూపాయలూ యిచ్చుకుంటే వదిలిపెడతారు.

దాన-దొంగలు. వీళ్ళను వొక్కొక్కళ్ని పదిరూపాయలతో వదిలిపెట్టంగూడదు. మనిషివొక్కంటికి యిరవయి రూపాయలకు తక్కువవల్లపడదు.

వెంక—నామనవిపిని నేనుచెప్పినట్టు అంగీకరించవలెను— ఓరీ! మీరు నూరుమాటాడక రూపాయలు వేగిరం తెచ్చుకోండి.

కాపులు—సిత్తము. (అని వెళ్ళి సొమ్ము తెచ్చియిచ్చుచున్నారు

దాన—కరణంగారూ! లోపలికివెళుదామురండి.

(అని ఇద్దరును దొరయ్య ఇంటిలోనికి వెళ్ళుచున్నారు.

దొర—(సొమ్ము తెచ్చి కరణముచేతిలోపెట్టి) మీరేలాగైనా అనుగ్రహించవలెను,

వెంక—అమీనాగారూ! నాప్రార్థనవిని యీసొమ్మువుచ్చుకొని మీరెలాగైనా దొరయ్యను తేల్చండి.

దాన—కరణంగారు సిఫారసుచేస్తూవున్నారు గనుక, పైని నాకు మాటరావడానికైనా వప్పుకొని వారంటుమొత్తం పుచ్చుకొని రసీదుయిస్తున్నాను. దొరయ్యా! నీవు కరణంగారిమాట మరచిపోకు.

వెంక—వూళ్ళోవాళ్ళము తెల్లవారిలేస్తే మాకువెయిపనులు వుంటవి. దొరయ్య ఇందులోగాకపోతే యెందులోనైనా నాకు నాలుగువరాలసొమ్ము ముట్టచెపుతాడు.

(కరణమును, అమీనాయును వెళ్ళుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

౧. ప్రదేశము—కేశవరగ్రామము; నారయ్యసావిడి.

[హెడ్డుకనిస్టేబిలును, మఱియొక కనిస్టేబిలును, నారయ్యయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

హెడ్డుక—ఏమోయి నారయ్యా! మీయిల్లు కాలిపోయి యెన్నాళ్ళయినది?

నార—బాబూ! పదిదినా లవుతుందండి.

హెడ్డు—యేమీ? మీవూరికి నాలుగుకోసులలో పోలీసు స్టేషనువుంటూ వుండగా నాకు వర్తమానం చెయ్యకుండా యింత కాలము యెందుకు ఉపేక్షచేసి వూరుకున్నావు? నేరంకమ్మీచేసి నందుకు యిప్పుడు నీమీద చార్జి షీటుచేస్తాం జాగ్రత.

నార—(గడగడ వణకుచు) బాబూ! బాబూ! నేనప్పుడు వూళ్లో లేనండి. వైజ్యానికి వెళ్లినాను క్షమించాలండి. (అని కాళ్ళ మీద పడుచున్నాడు.)

హెడ్డు—(కన్ను లెఱ్ఱచేసి కాలుతీసుకొని) వూళ్లో లేకపోవడం వుండడం నాకు జరూరులేదు. ఇదిసర్కారుహుకుమూ మరివకటా? —ఏమోయ్ కనిస్టేబిల్! ఇతణ్ణి స్టేషనుకు తీసుకుపవెళ్ళి కొట్లో పెట్టు. నేను రెండ్లో కేజు దర్యాప్తుచేసుకొని సాయంత్రానికివస్తాను.

నార—బాబూ! నన్ను వదిలివెయ్యండి. తమకేమయినా దాఖలు చేసుకుంటాను.

హెడ్డు—యేడిసినావు. మావుద్యోగం తాహతుకు నీవేమి యియ్యగలవు? మహాయిస్తే పదిహేనురూపాయలిచ్చేవు ఇరవైరూపాయ లిచ్చేవు. ఇంతేనా మఱియేమైనావున్నదా?

దొర—చంద్రుడికొక్క మూలపోగన్నాడండి. నామనవి సిత్తగించవలెను. పాతికరూపాయలు రొక్కం యిచ్చుకుంటాను. యేలాగైనా తమరు అనుగ్రహించి నాపరువు ప్రతిష్టలు నిలవబెట్టక తప్పదు.

హేడ్డు—వూరికే అఘోరిస్తూ వున్నావుగనుక వెల్లి వేగిరం రూపాయలు తెచ్చుకో. నీకున్నూ యీ అన్నగారికీ నాకూవుండే విహితాన్నిపట్టి నిన్ను వదిలివేస్తూ వున్నానుగాని ముష్టిరూపాయలు చూచికాదు సుమా?

దొర—అవునండి నేనెరగనా? శాబాసు? యీవేళ యేలినవారు నాపరువు పోకుండా కాపాడినారు. (అని లోపలికి వెళ్ళి రూపాయలు తెచ్చి చేతిలోపెట్టుచున్నాడు.)

హేడ్డు—దొరయ్యా! యిఖనీవు వెళ్ళి హేడ్డుకనిష్టేబిలుగారి సెలవైందని మీవూరికరణాన్ని తీసుకునిరా. ఈలోగా నేను నీకేజు దర్యాప్తుచేసి కొట్టివేస్తాను. బొత్తిగా విమర్శచెయ్యకపోతే బాగా వుండదు.

దొర—సిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

హేడ్డు—ఓయీ! వెంకటస్వామీ! నీవంతురూపాయీ వుచ్చుకొని వేగిరం దొరయ్య పాలశాయీలనందరినీ లాక్కురా. వాళ్ళ వద్దకూడా యేమయినా తెటాలు పడుతాము.

[కనిష్టేబిలు యిద్దరుముగ్గురు కాపులతో మరల
ప్రవేశించుచున్నాడు.]

కని—అయ్యా! ఇద్దరు పెద్దకాపులు వీధిలో కూర్చున్నవారే దూరాన్నుంచి నాకోటూ మొగ్గతలగుడ్డా చూచి పారిపోయి లోపల దాక్కున్నారు యెన్నిపిలిచినా బయటికి వచ్చినారు కారండి. ఆడవాళ్ళు యింట్లో లేరంటారు.

హేడ్డు—పోనీ వాళ్ళనువారంటుచేసి పట్టితెప్పించి కొట్లో పెట్టి మొత్తగా దంచితేనేకాని వాళ్ళరోగం కుదరదు — ఏమోయి కాపులు. మీకుదొరయ్యకు హంకాయీలుకాదా? ఆతనియిల్లు యేలాగు కాలిందో కారణం మీకు తెలుసునా?

కాపు—బాబూ! మాకేమీ తెల్దండి.

హేడ్డు—ఛీఛీ! మీరు తెలియదంటే పోతుందనుకొన్నారేమి? అతనువూళ్లో లేనప్పుడు మీరందరున్నూ చేరి విరోధంచేత యింటికి నిప్పుపెట్టి యేమీయెరుగనివాళ్ళవలె గప్పుచిప్పుమనకుండా వూరకున్నారు. నిజమంతా మాకు తెలిసిందిలే.

కాపు—మాకుగిట్టనివాళ్ళు తమతో యేమి సెప్పినారోగాని మేము యేదోషమూ యెరుగమండి.

హేడ్డు—మీరు యీలాగు నిజం చెప్పరు. సాక్ష్యంరుజువుపడి జయిలులోకి వెళ్లేటప్పుడు చెప్పతారు.

కాపు—మీపాదాలతోడు మాకేమీ తెల్దండి.

కని—ఆయనకేమయినాయిచ్చి కాళ్లాకట్టువూపట్టుకుని సమాధానంచేసుకుంటే కుదురుతుందిగాని అదేపనిగా లేదు లేదంటే పోతుందిటోయి.

హేడ్డు—(జేబులోని నోటుబుక్కును పయికితీసి) మీపేర్లూ యింటిపేర్లూ చెప్పండి.

కాపు—మేమందరమూకలిసి పదిరూపాయ లిచ్చుకుంటాము మామీదికేమీరాకుండా తేల్చివెయ్యాలనండి.

హేడ్డు—మీరింతమందచేరి పదిరూపాయలా యిచ్చుకుంటారు? మనిషివక్కంటికి పదేసిరూపాయ లిచ్చుకోండి.

కాపు—బాబూ! మేమంతపట్టుకు తెచ్చుకోలేమండి. మొన్న నిష్కారణముగా కోర్టు అమీనావాడు బోలెడురూపాయలు దోచు

కొనిపోయినాడు. రేపటి జమాబంది ఖర్చుకింద కరణంగారు సొమ్ము తెమ్మంటూవున్నారు. ఈయేడు పంటలేమీ బాగా పండలేదండి.

హేండ్డు—మాకవేమీ తెలియవు. నేనేమో మొట్టమొదట పేరుపెట్టినాను. నేను అన్నతరువాత మరోలాగు పుచ్చుకోను.

కని—నామనవి చిత్తగించి తలావక అయిదురూపాయలూ యిచ్చుకుంటారు. ఆప్రకారం తమరనుగ్రహించాలెను.— ఏమోయి కాపులు? మీరు వెళ్ళి సొమ్ము తెండి.

హేండ్డు—ఆలాగు పనికిరాదు.

కని—(రహస్యముగా) మీకెందుకు? మీరు సొమ్ము తెచ్చి నాచేతిలో పడవేస్తురూ. నేను మీమీదకేమీ రాకుండా చేస్తాను. (అని కాపులనుతీసికొని వెళ్ళుచున్నాడు)

---

౨. ప్రదేశము—వీరన్నయిల్లు.

[హేండ్డుకనిష్టేబిలను, కనిష్టేబిలను, వీరన్నయు ప్రవేశించుచున్నారు]

హేండ్డు—వీరన్నా! మీయింట్లో జరిగినచోరీ మీఅన్న దొరయ్య సలహామీద జరిగినట్టుతోస్తుంది. నీకూ అతనికీ విరోధంకాదా?

వీర—మాయింట్లో చోరీపోయినప్పుడు దొరయ్య వూళ్ళో కూడాలేడండి. వున్నా అతను అలాగంటిపని జరిగించేవాడుకాడు. వెనక బాపిరాజుగారి కుట్రచేత మాయిద్దరికీ వివాదలు వచ్చినవి గాని యిప్పుడేమీ విరోధంలేదండి.

హేండ్డు—అయినా నీవు వ్యాజ్యం గెల్చుకొన్నావన్న యీర్ష్యచేత మీయింటి కతనే కన్నంవేయించి వుంటాడు.

వీర—నేను యీవ్యాజ్యం యేమిగెలవడమండి? భూమిఖరీదుకంటే నాకు పదిరెట్లుసొమ్ము ఖర్చయినది. దొరన్నా వాడిసొమ్ము ఖర్చు పోయినాడు. నిష్కారణంగాయిద్దరంకూడా పాడయిపోయినామండి.

హెడ్డు—ఆమాటలకేమి నేనడిగినదానికి జవాబుచెప్పు. మీ అన్నసలహా లేకపోతే మీయింట్లోనే దొంగలుపడడానికి కారణమేమి వుంటుంది!

వీర—మా విరోధులు కుట్రచేసి యీవూళ్లోవాళ్ళే యీపని చేసినారుగాని మరోవూరునుంచి దొంగలు రాలేదండి.

హెడ్డు—నీకెవరిమీదనైతే అనుమానంవున్నదో వాళ్ళపేర్లన్నీ చెప్పు.

వీర—సిత్తం. (అని తనకు విరోధులుగానున్న వారియొక్కయు, అనుమానమున్న వారియొక్కయు పెద్దజాబితాను వ్రాయించినాడు)

హెడ్డు—ముందర మీయింట్లోపోయిన వస్తువులజాబితా వ్రాయించు.

వీర—ఇత్తడిచెంబు, కంచము, వెండిమొలతాడు—

హెడ్డు—ఉండు వ్రాసుకోనీ. (అని నోటుపుస్తకముతీసి పెన్సిలుతో వ్రాయుచున్నాడు.) యిత్తడిచెంబు, కంచుకంచము. వెండిమొలతాడు, వెండికడియాలజత—

వీర—కడియాలజత లేదండి.

హెడ్డు—నీపెళ్ళానికి చేతికి కడియాలున్నవా? లేవా?

వీర—ఉన్నవికావండి, అవి అప్పుడు నాపెళ్ళాము చేతులను పెట్టుకొని పడుకున్నందున పోలేదండి.

హెడ్డు—పోకపోతేనేమి? పోయినట్టు వ్రాయించి అవినాచేతికియ్యి. దొంగవస్తువులు పట్టుకోవడములో వీటితో చాలాపని వుంటుంది.

వీర—సిత్తము.

హెడ్డు—[illegible] వస్తువులు నీవేనాయని యడిగితే అవి నీవయినా కాకపోయినా నీవే అని చెప్పు.

వీర—సిత్తము.

హేడ్డు—నీయింట్లోవున్న జేబులో యిమిడే రెండువస్తువులు నాచేతికిచ్చి జాబితాలో వ్రాయించు. సంశయిస్తావున్నావు నేను పుచ్చుకోనులే. వాటిపని అయినతరువాత నీవస్తువులు నీకేవస్తవి.

వీర—సిత్తము. (అని లోపలికి వెళ్ళి రెండుమూడు చిన్నవస్తువులను తెచ్చియిచ్చుచున్నాడు.)

హేడ్డు—ఓ యూకసిప్టేబిలు! ఈ బంగారపు బొగడలజత నీదగ్గర వుంచుకోని మేము సోదాచేస్తావున్నప్పుడు యెవరూ చూడకుండా యేపెట్టెలోనో బుట్టలోనో పడవెయ్యి.

కా—(లోపడవేసి) నుము సోదా దొరకలేదని వెళ్లిపోయేటప్పుడు పంచాని స్థలము సోదా చెయ్యలేదని నే అంటాను. మీరప్పుడందరికి యెదుటవుంచుకోని మరి వకరిచేత ఆస్థలం సోదాచేయిస్తే వస్తువుదొరుకుతుంది.

హేడ్డు—వీరన్నా! మీయింట్లో పోయిన వస్తువుల కిమ్మత్తు యేమాత్రంవుంటుంది?

వీర—సుమారు రెండువందరూపాయిలు ఖరీదుచేస్తవండి.

హేడ్డు—సొమ్మంతా తెప్పించి నీకిస్తే అందులో మాకేమియిస్తావు?

వీర—పదిరూపాయల సొమ్ము ఇచ్చుకుంటానండి.

హేడ్డు—దొరికినదానిలో సగంసొమ్ము యిచ్చుకోని పక్షమున నీకుపోయిన వస్తువులో వొకటీరాకను.

వీర—సిత్తము. మీ యిష్టప్రకారం చెయ్యండి.

[కరణము ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హేడ్డు—ఏమండీ కరణంగారూ! యీదొంగను గురించి మీరు తహశ్శీల్ దారుగారికిన్ని ఇనస్పెక్టరుగారికిన్ని వ్రాసినచీటీల్లు మాకు

రిఫరుచేస్తే నేను సాక్షినిమిత్తం వచ్చినాను. మా కనిస్టేబిలు ప్రతి రోజూ మీ గ్రామం వస్తూవున్నాడా?

కర—ఏమో పదిహేనురోజులకు ఒకపర్యాయం వచ్చి కోడి పిల్లలు మొదలయిన మామూళ్ళు వసూలుచేసుకొని ప్రతిరోజూ వస్తూవున్నట్టు వక్క సారే బుక్కు మీద దస్కతు చేయించుకొని పోతాడండి.

హేడ్డు—దానికేమిగాని మనము పోదాము వెళుదాము. మరి యిద్దరిని మధ్యవర్తులనుకూడా తీసుకొనిరండి.

(అని అందరును వెళ్ళుచున్నారు.)

---

3. ప్రదేశము—ఒక కాపుదాసియిల్లు.

—:o:—

[హేడ్డుకనిస్టేబిలు, కనిస్టేబిలు వీరన్న, కరణము, మరియిద్దరు మధ్యవర్తులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హేడ్డు—(రహస్యముగా) ఇందాకా మనముసోదా చేసినవాళ్లే నిజమయిన దొంగలు. వకడు నన్ను చాటుకు పిలిచి తమర్ని వదిలి పెడితే నూరురూపాయలు ఇచ్చుకుంటానని చెప్పినాడు. అందుమీద నేనువాణ్ని మెల్లిగా మంచిమాటలతో బుజ్జగించి ఆస్తియెక్కడ దాచినారో అడిగినాను వాడికేమీ భయములేకుండా వదిలివేస్తా నని చెప్పినమీదట నాచేత ప్రమాణంచేయించుకొని దొడ్లో చింత చెట్టుక్రింద కొంతసొమ్ము పాతిపెట్టినట్టు చెప్పినాడు. వాడివద్దనుంచి నూరురూపాయలూ రాబట్టుకొని తరువాత దొడ్డితవ్వించి సొమ్ము పట్టుకొని వాణ్ని స్టేషనుకు తీసుకొనివెళదాము. నీకు మామూలు ప్రకారం నూటికి నాలుగువంతున సొమ్ము వచ్చినతరువాత యిస్తానులే,

కని—ఇక్కడి కాపుమాట యేమిచేతాము?

హేడ్డు—నీదగ్గరవున్న వస్తువులను నీవు బహుజాగ్రతగా యెవరూ చూడకుండా యేపెట్టెలోనైనా వెయ్యవలెనుసుమా. వీడు చాలాభాగ్యవంతుడట. వీడి యింట్లో చోరీఆస్తి దొరికినట్టు నేరం మోపి దిట్టంగా పుచ్చుకుందాము. మనమనుపచ్చినట్టు సాక్ష్యం పలికేలాగు యీవూళ్లోవాళ్ళను నీవు సలుగుర్ని కుదుర్చు. వాళ్ళకేమయినా నాలుగుడబ్బులు సొమ్ము ముట్టేటట్టు చేస్తామని ఆశపెట్టు. వాళ్ళందరు వప్పుకోకపోతే వాళ్ళనుకూడా యీకేజులో దూరుస్తామని బెదిరించు. వాళ్ళేవప్పుకుంటారు.

కని—మనం అడిగినంతసొమ్ముయిస్తే వీళ్ళల్లో యెవళ్ళమీదనైనా తేల్చివేతామా?

హేడ్డు—ఆమాట తరువాత చూచుకుందాము. నేరంపట్టకపోతే మనకు క్యారక్టరు రాదు. డబ్బుపుచ్చుకోనికూడా" నీవువప్పుకుంటే తేలిపోతుంది మేము సహాయంచేస్తామని చెప్పి మేజస్ట్రీటుదగ్గర వప్పించి ఖయిదుచేయింతాము. లేకపోతే వీళ్ళను వదిలివేసి వుప్పర వాళ్ళనయినా యెవరినయినా పట్టుకుని వాళ్ళమీద సాక్ష్యంపలికించి జయిలులోకి తోయింతాము.

కని—వీళ్ళు మనంఅడిగినంత సొమ్ముయిస్తే మీరు తరువాత సెలవిచ్చినట్టుచేస్తే బాగావుంటుంది.

హే—నేలాగయినా చేతాము. మొన్న జేగురుపాడు గ్రామంలో జరిగిన చోరీకేజులో సొమ్ముపట్టుపడ్డవాణ్ని వదిలివేసి, ఆవూళ్లోకరణానికి విరోధంగావున్న వకకాపువానిమీద కేజుదిట్టంగా రుజువుపలికించి సంవత్సరం శిక్ష వేయించినాను. మనవూళ్లోనే మరివక కేజులో వెనుకటి హేడ్డు కనిస్టేబిలు నేరం పట్టుకోలేక పోతే నేనువచ్చి పూర్వంనామీద ఫిర్యాదుచేసినవాడు వకడు వూళ్లో

వుండగా వాణ్ణిపట్టుకొని కొట్టుకొని పెట్టి మనుసుచ్చిపట్టుకొట్టి మేజస్ట్రీటుయెదుట నేరం ఒప్పించి నలుగురు దొంగసాక్షులను కుదిర్చి ఖయిదీకి మూడునెలలు శిక్ష వేయించినాను. ఆ కేసు పట్టుకొన్నందుకే నాకు హెడ్కానిస్టేబిలు ప్రమోషన్ అయింది.

కిని—గారు బహుమానంగా కనక ఉలాగున చేసి సుపీరియర్ల కాన్ఫిడెన్సు సంపాదించినారు. వెనుకటి హెడ్కానిస్టేబులు తెలివి తక్కువవాడున్ను అతనికి లంచ పుచ్చుకోవడమే చాతనౌను. మేము యెన్నాళ్ళుగానో పెట్టే ముఖాముఖం చేసి వద్దువద్దు మొత్తుకొని [illegible]

కరణము—(అవతలినుండి వచ్చి) హెడ్కానిస్టేబిలుగారూ! మీరు యేమో రహస్యంమాట్లాడుతూ వున్నట్టున్నారు. మేమురావచ్చునా?

హెడ్—నారాయణ రహస్యం యేమున్నది రండి. ఈయింటి కాపు వచ్చినాడా? అతణ్ణి యెనుబదుంపుల మరి యిల్లు సోదా చెయ్యవలెను.

కర—ఇదిగో అంది చూచినాను. అతను పరుగెత్తుకొని వస్తూ వున్నాడు.

[కాపు ప్రవేశించుచున్నాడు]

కాపు—(వణుకుచు) బాబూ! నేను యేకర్మం యెరగను. మా యింటికి కనిస్టేబిలు వచ్చారంటే గుండెఝల్లని పరుగెత్తుకొని వచ్చినాను.

హెడ్—తొందరపడకు. నీకివచ్చిన భయం లేదు. వ్యవహార ధర్మంగనుక వూరికే సోదా చెయ్యడానికి వచ్చినాము. నీవు దొంగతనంచేస్తే భయపడవలెనుగాని లేకపోతే నీకు వచ్చినభయమేమి?

కాపు—నేనేమీ యెరగను బాబూ! కావలిస్తే నా బోషాణం సూసుకోండి. (అని తాళము చెవి మీదపార వేయుచున్నాడు)

హే—నుధ్యవస్తులు మీరుదగ్గిరవుండిచూడండి. (అవితాళము తీసి) ఓయీ కాపూ! (నీవుకూడా చూస్తూవుండు.)

కాపు—అక్కరలేదు. తమరుతియ్యండి. మీరువన్ను అన్యాయం చేస్తారా యేమిటండి!

హే—ఓయి వెర్రివాడా! మేము సర్కారు జీతంపుచ్చుకుంటూ నిన్ను అన్యాయం చేస్తామటోయి. చూడు (అని యొకనల్లంచుచీరె పెట్టెతీసి) ఏమోయి? రన్న! యీచీరె మీదేనేమో చూచుకో.

వీర—(చేను బూచి) యీచీరాండి?

హే—అను బానిస్తా చేమి? నేను యింటికాడ సందేహించవద్దని చెప్పలేదూ? ఇది లో నీవు జాబితాలో వ్రాయించి గావు—సుబ్రంచుచీరెవకటి.

వీర—(ఇది నల్లంచుచీరండి)

హే—అంచు నల్లదైతే నేమోయి? ఇదిఆడవాళ్ళు కట్టుకునేది గనుక నీకు బాగా ఆనవాలు తెలియదు. నీభార్యకు చూపింతాము. అప్పటివరకు మధ్యవస్తులపరంగా వుంచిచు.

కాపు—అయ్యా! యిది నాపెళ్ళానికి మామతర్తవారు మొన్న పెళ్ళిచేసుకొన్నప్పుడు పెట్టినారండి. కావలిస్తే వారిచేత యిప్పుడు రుజువిప్పిస్తానండి,

హే—నీకువచ్చినష్టం లేదు. అదివేరేవుండనీ. నీదైతే తరువాత నీచీర నీకేయిప్పిస్తాము. తొందరపడకు.

వీర—ఇక యీవస్తువులలో నాదేదీ లేదండి. పెట్టె వేసివెయ్యవచ్చును.

హే—(కోటుజేబులో కుడిచెయ్యిపెట్టి) బాగాచూచుకో, పెట్టెలో బట్టల అడుగున ఆమూల తెల్లగా కనపడుతూవున్నది. అది యేమిటో చూచినావా?

వీర—నాకేమీ కనపడడంలేదండి.

హే—ఓయి వెఱ్ఱిబాగులవాడా! నీవవతలవుండు. నేను చూపిస్తాను. (అని పెట్టెలో చేయిపెట్టి బట్టలలోనుండి యెనుగునకుపోనిచ్చి కోకచేతులలోనుండి కడియములజత జాటిచి) అదుగో చూచినావా? బట్టమడతలలోనుండి అడుక్కుపడేటప్పుడు యేలాచప్పుడయిందో. (అని తనచెయ్యిపయికితీసి) నీవీలాగువచ్చి మధ్యవర్తులనుపిలువనియ్యి.

మధ్య—(చెయి పెట్టి వస్తువుపయికితీసి) యిది వెండికడియాల జతండి.

కాపు—(రొమ్ముకొట్టుకొనుచు) ఇదినాపెట్టెలోకి యేలావచ్చిందో నాకు తెలియదండి.

హే—నీవు యెరగకపోతే నీతాళంవేసివున్న పెట్టెలోకి యీ వస్తువు పరాయివాళ్ళు తెచ్చి వేస్తారాయేమిటి? నీవు వెయ్యకపోతే నీభార్య వేసివుండవలెను.

కాపు—యీ పెట్టెతాళంచెవి యెప్పుడూ నాపెళ్ళాంచేతికి యివ్వనండి. నామొల్లోనే కట్టుకుంటాను.

హే—వీరన్నా! యీవస్తువు నీదేమోచూచుకో.

వీర—నాదేనండి. నిన్నమీరడిగితే—

హే—తెలిసిందివూరుకో. నిన్న నేనడిగితే చెప్పి యీవస్తువు జాబితాలో వ్రాయించి గావు. మునకనిష్టేబిలవతలికి వెళ్ళినాడా యేమిటి?

వీర—కామల్సునండి.

హే—వస్తువొకట్టి పట్టుపడ్డదిగనుక యిక మనమువాగిట్లోకి వెళ్ళి మాట్లాడుదాముకండి. (అని నడుచుచున్నారు.)

కని— (వీధిలోనుండివచ్చి) యీపత్తివిత్తులబుట్ట సోదా చేసినారా ?

కర—అందులో నేమియిూవుండ దక్కర లేదు.

హే—అయినాకానీ చూడనియ్యండి.

కాపు—కావలిస్తే నేను గుమ్మరించి చూపిస్తానండి.

హే—ఏదీ గుమ్మరించు చూతాము.

కాపు—(క్రిందగుమ్మరించి) యీబొమ్మసామును నాకు గిట్టనివాళ్లెవళ్ళో నాకొంపతియ్యవలెనని యిందులో వేసినారు కాని నేనేమీ యెరగనండి.

హే—నీవెరగకపోతే మాయమంత్రంచేత యిందులోకి వచ్చినవనుకొన్నావాయేమి?—వీరన్నా! యీవస్తువులు నీవేనా?

వీర—మా వేనండి.

హే—ఓయి కనిష్టేబిల్ నీవిలాగురా. చెవిలోమాట. (అని రహస్యముగా) నేను యితణ్ని నీపరంగా వప్పగిస్తాను కాని వెనక వుండి దోవలో లంచంమాట్లాడి ఫరిష్కరించు. (బిగ్గరగా) యీవస్తువులితనియింట్లో పట్టుపడ్డవి గనుక ఇతణ్ని పట్టుకోకతప్పదు. నీవితణ్ని మనవూరుస్టేషనుకు తీసుకొనిపో.

[అందరును వెళ్లుచున్నారు.]

---

౮. ప్రదేశము—తహాశ్శీలుదారుకచేరి.

ఖయిదీలను తీసికొని యిద్దరుకనిష్టేబిలులును, హేడ్డు కనిష్టేబిలును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హే—ఓయి కనిష్టేబిలు ! నీవు తహాశ్శీలుదారుగారు వచ్చేవరకున్ను ఖయిదీలను దూరముగా చెట్టుకిందపెట్టుకొనికూర్చో. మాటాడనియ్యకు.

కని—మంచిది. సలాం. (అని ఖయిదీలతో వెళ్ళుచున్నాడు.)

హేడ్డు—(రెండవ కనిష్టేబిలుతో) ఖయిదీలు మనం చెప్పి మన్నట్టు చెప్పేటట్టుగా బందోబస్తు చేసినావా?

కని—మీరు చెప్పినట్టు బందోబస్తు చేసినాను. మొన్న రాత్రి మనం వాళ్ళను కొట్టినప్పుడు కొట్టే దెబ్బలు తగులుకుంటే వెయి వరహాలిచ్చినా మరివకలాగున చెప్పరు. మనము చెప్పినట్టు రుజావు పడితే నిజం చెప్పినారని మేజస్ట్రీటుగారితో సిఫారసుచేస్తానని నమ్మకంపుట్టేలాగున చెప్పినాను.

హేడ్డు—పల్లెటూరివాళ్లు యేలాపడకుంటే అలాగే పడుకుతారుగాని, దొంగముండాకొడుకులు మనవూళ్ళోవాళ్ళే మనకను కూలంగా పలుకుతామని నమ్మించి తీరా సబు మేజస్ట్రీటు గారి దగ్గరకు వచ్చి మరివక విధంగా చెప్పి నిన్నతప్పి చూసిని పారిపోయినారు; మీదిమిక్కిలి హేడ్డు కనిష్టేబిలు కొట్టినారని కూడా చెప్పినారు.

కని—ఈ కేసులో మనదివాకే సబుమేజస్ట్రీటుగారివద్ద వప్పించినాముగనుక యిక ఫర్వాలేదు.

హేడ్డు—యీ కాపును పట్టకున్నందుకు దెబ్బగలవాడుగనుక యాభై రూపాయలు దొరికినవి. అప్పట్లో భాగాపాలుపడివున్న యిద్దరు కాపులనూకూడా పట్టుకుంటే మనకు చెరవక యాభయి రూపాయల సొమ్మొయిచ్చేదే. కరణంవాడు వాళ్ళవద్ద యేమో పుచ్చుకొని వదలిచ్చినాడు కాడు.

కని—మన పట్టుకొన్న యీ యెకకలవాడికి శిక్ష అవుతుంది గాని యీ కాపు వకీలును కుదుర్చుకొన్నాడు. ఇతనిమాట గాకు సందేహంగావున్నది.

హేడ్డు—నాకు అలాగేవున్నది. ఆవకీలు మహాచెడ్డవాడు. ఈ వేళ ప్రొద్దున్నవచ్చి ఖైదీతో మాటాడవలెనని యేమో చెవులో చెప్పి

పోయినాడు. వృత్తిసాక్ష్యం కోరుకుంటాడట. లంచం యిచ్చి మేజస్ట్రేటు గుమాస్తానూ సబుమేజస్ట్రేటునూకూడా కడతాడు. మనము సాక్షులను తిప్పివెయ్యకుండా మాత్రం చూడవలెను.

కని—సాక్షులు ప్రొద్దుటినుంచీ మళ్ళీ కనపడడంలేదు. తెల్లవారుగట్ట యిదుగో వస్తామని వెళ్ళినారు.

హే—పిల్లలుగలవాడు యీ యెరకలవాణ్ని పట్టుకోవడంకంటె మొన్నకొత్తగావచ్చి వూళ్ళోదిగివున్న దొమ్మరివాళ్ళల్లో వకణ్ని పట్టుకుంటే బాగావుండిపోను. వూళ్ళోవాడు కాడుగనుక వాడిమీద సాక్ష్యంకూడా బాగావస్తును. పాపం యీ యెరకలవాడి పెళ్ళాంబిడ్డలు మహా యేడుస్తూవున్నారు.

కని—వీణ్ని పట్టుకోవడమే బాగావున్నది. చోరీపోయినరోజున దొమ్మరివాళ్ళు ఆవూళ్ళోనేలేరు. ఆరోజునే మనవూళ్ళో వాళ్ళు పంతులుగారియింట్లో ఆడినారు.

[డఫేదారు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హే—డఫేదారుగారూ! సలాముండి.

డఫే—సలామండి. మీరేమయినా కేజుతీసుకొని వచ్చినారా యేమి? పండగలు వస్తే మామూళ్ళు యిప్పించాలసుమండీ?

హే—దానికేమి? తహశ్శీల్దారుగారు యింకా యెంత సేపటికి వస్తారు?

డఫే—వచ్చేవేళ అయింది. యిప్పుడేవస్తారు. ఇన్నాళ్ళూ యీపాటికే వచ్చేవారు. జమాబందీలో వుండడంచేత కొంచెం ఆలస్యంగా వస్తారు.

హే—కొత్తతహశ్శీల్దారుగారు మంచివారేనా?

డఫే—మహారాజు మహామంచివారండి. వెనక తహశ్శీలుదారు వచ్చినాడు వాడుపట్టి కర్కోటకుడండీ. వాడువున్న నాలుగు

నెలలలోనూ నాకు జీతంరాళ్ళుకాక పైని వక్కదమ్మిడీ అయినా దొరికేదికాదండి. ఆదుర్మార్గుడు గుమాస్తాలకుకూడా వక్క పావలా దొరకనిచ్చినాడుకాడు. ఆ నాలుగు నెలలూ మేజస్ట్రీటు గుమాస్తా లబ్బున మొత్తుకున్నాడు. లంచం అడిగినాడని అతణ్ని రెండుమాసములు సస్పెండుకూడా చేయించినాడు. వెళ్ళిపోతూ వెళ్ళిపోతూ నాకు కూడా నాలుగణాలు జరిమానా వేసి మరీపోయినాడు.

హే—అతహాళ్ళీల్దారుణ్ని ఇక్కడనుంచి యెందుకు బదలాయించినారు! ఒక మద్రాయీసి కొట్టినాడని నామీదకూడా కేజు చెయ్యడానికి సిద్ధమయినాడు. సాక్ష్యం దొరక్కపోవడంచేత తప్పిపోయింది.

దఫే—హుజూరువాళ్ళకు నేమీ యివ్వకపోవడంచేత వాళ్లకతనిమీద మహా కోపంగావుండేది. తాను లంచంపుచ్చుకోక హుజూరుగుమాస్తాలకు తాలూకాలో యేమీ యిప్పించకపోవడమే కాకుండా సప్లయిఅయినా తిన్నగా చేయించేవాడుకాడు. కావలిస్తే డబ్బిచ్చి కావలసినవస్తువులు కొనుక్కొమనేవాడు. పదిహేను రూపాయల జీతంపుచ్చుకొనే ఒక్క గుమాస్తా పెష్కన పన్నెండు బోయీల సవారీమీదవచ్చి నెలకు నూటేసిరూపాయలు ఖర్చుచేసుకుంటూ జమాబందీ అయి యింటికి వెళ్ళేటప్పుడు వెయ్యేసిరూపాయలు పట్టుకువెళుతాడు. ఏలాగూ సంపాదించకపోతే డబ్బుయేలాగు వస్తుంది? ఇప్పుడసలే సర్కారువారు నవుకరీవఖరు చచ్చిపోయింది. నాచిన్నతనంలో కరణాలికి చింతచెట్లకు కాచి కట్టికొడితే దిక్కు-దివాణం లేదు. నేనప్పుడు నాలుగురూపాయల బంట్రోతుపనిలో వున్నాను. నాకు మాతాలూకావాళ్ళల్లో గ్రామం వక్కంటికి సాలుకు పదేసిరూపాయలు మామూలుండేది. ఇప్పుడు మాతో పని

వుంటే యిస్తారుగాని లేకపోతే కరణాలువాళ్ళు మాట్లాడనయినా మాట్లాడరు.

హె.—వెనుకటి తహశ్శీల్దారు బదిలీమాట చెప్పినా వేకావు.

డఫే.—అవును మరిచిపోయినాను. ఆలాగు అతనిమీద హుజూరు వుద్యోగస్థుల కందరకూ విరోధంవుండటంచేత మా తాలూకా గుమాస్తాలు నిత్యమూ ఆయనమీద ఆకాశరామన్న అర్జీలు కలక్టరుగారికి పంపిస్తూవుండేవారు. అందుమీద శిరస్తాదారు గారు దొరగారితో మాటాడి ఆయనను మన్యంలోకి పార వేయించినారు.

హే.—ఇప్పటి తహశ్శీల్దారుగారు మంచివారేనా?

డఫే.—బహుమంచివారు. ఈయనవచ్చినతరువాత మేజస్ట్రీటు గుమాస్తా యీ నాలుగు నెలలలోనూ వెయ్యిరూపాయలు సంపాదించి యిప్పుడు మంచి పెంకుటియిల్లు కట్టిస్తూవున్నాడు. ఈయన తానూ దిట్టంగా పుచ్చుకుంటాడు; ఇతరులకూ దారికేటట్టుచేస్తాడు. నా మామూలు పావలా ముందుగా పెడితేనేకాని మనివక్జీలిచ్చుకోనే వాళ్ళి యెవర్నీ తహశ్శీల్దారువద్దకు పోనియ్యను. గుమాస్తాలకు మామూలు యిచ్చుకోకపోతే సముజాయిషీ కావలెనని సమను వ్రాసి పిలిపించి కరణాల్ని సొమ్ము యిచ్చేదాకా యీ వూళ్ళో పదిహేనేసిరోజులు పడవేసిపెడతారు. తహశ్శీల్దారుగారి దగ్గరకు చెప్పుకోడానికి వెళితే ఆయన బూతులుతిడతాడు.

[బంట్రోతు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

బంట్రో.—యీవేళ తహశ్శీల్దారుగారుకచేరీకిరారట. యేమైనా కేజులు వుంటే రేపు హాజరుపెట్టుమన్నారు.

[అందరును వెళ్ళుచున్నారు.]

పంచమాంకము.

౧. ప్రదేశము—తహశ్శీల్దారుకచ్చేరి.

[తహశ్శీల్దారును. మెజిస్ట్రేటుగుమాస్తాయును, మరికొందఱును ప్రవేశించుచున్నారు.]

తహ—జేగురుపాడు కరణం శిరస్తాదారుగారి యింటికి పెరుగు కడవ పంపించినాడేమో మీరు కనుక్కున్నారా?

గుర్రాజు—మన తాలూకాలో కరణాలు మహా పొగరెక్కి వున్నారు. వాళ్ళకు మన మాటఅంటే లక్ష్యమే లేదు. అందులోనూ జేగురుపాడుకరణం కేవలం దగాఖోరండి. అతను యేమిఅడిగితే అదిగో పంపిస్తానని మనవద్ద చెప్పి పోవడమే కాని తిన్నగా పంపించడండి.

తహ—మొన్న వారింట్లో జరిగిన సంతర్పణకు అతను సప్లయి మహాబాగా చేసినాడే పది కావిళ్ళు గట్టిపెరుగు పంపినాడు.

గుర్రా—తమకేమి పంపినాడో కానండి, అతను మొన్న వచ్చినప్పుడు పుల్లలిబ్బందిగావుండి తుమ్మచెట్లుకొట్టించి బండెడుపుడకలు పంపించమని మరీమరీ చెప్పినాను. ఇదుగో రేపుపుదయానికి పంపిస్తానని పోయినాడు. నేటివరకు కంటికి కాణాలేదు.

తహ—అలాగైతే అతనికి హుకుంవ్రాసి పిలిపించండి. పదిహేనురోజులు యీవార్లో పడవేసి పెడదాము—ఎవరయ్యా? వాకిట్లో కేకలువేస్తున్నారు.

గుర్రా—ఎవరో కచేరీలో ఫిర్యాదు దాఖలుచేసుకోవడానికి వచ్చినాడు. డఫేదారు మామూలు యివ్వకపోతే వడిగ్గా కేకలువేసి అడుగుతూవున్నాడు. మరేమీలేదండి.

తహ—ఇట్లా కేకలూ మానోటీసులోకిరాకుండా దూరంగా తీసుకొనిపోయి వచ్చేమూమూలేమో నెమ్మదిగా రాబట్టుకోమనండి.

గు|రా—ఇప్పుడందరూ బొత్తిగా తెలుగుమీరిపోయినారు. బాగాత్తుకు పెడితేనేకాని యెవరూ యిచ్చేమూమూలు తిన్నగా యివ్వరండి.

[ఒక కోమటి ప్రవేశించుచున్నాడు]

కోమ—మహాప్రభూ! నేను దుకాణంమూసుకొని పదిరోజుల బట్టీ తిరుగుతూవున్నానండి. నాసంగతి—

తహ—(తలయెత్తి చూచి) యెవడువీడు?

గు|రా—మొన్నతమతో మనవిచేసి వీధిలో పెంటవున్నదని సమనుచేసినది వీడికేనండి.

తహ—యీవూళ్లో కోమటివాళ్ళు మహావళ్ళువాచి దేవుళ్లాడుతూవున్నారు. కొద్దికాలంలోనే రోగం కుదురుతుందివుండండి. గాడిద కొడుకా! గుమస్తాగారివాకిట్లో భాగవతంఆడిస్తే రెండురూపాయలు వనూలిచ్చుకోలేక పోయినావురా?

గు|రా—నేను తహశ్శీల్దారుగారి వుత్తరువుప్రకారం ఆడిస్తూవున్నామనికూడా అందరితోనూ చెప్పినానండి.

కోమ—యేలినవారు కోపంచెయ్యవద్దండి. నేను రూపాయలు యిచ్చుకోబడుతుందని రాకపోలేదండి. నాకొడుకుకి వంట్లోజబ్బుగా వుంది—

తహ—ఛీఛీ నోరుముయ్యి. చెప్పువుచ్చుకొని తన్నేవాడులేకపోతేను మీయింట్లో ఖాయిలాలు గీయిలాలు మహావస్తూవున్నవి. వెనుకటి తహశ్శీలుదారుదారుగారు దర్పం యెరగక మిమ్మల్నందరినీ చెరిపివేసినాడు.

కోమ—నేను రూపాయలు దాఖలుచేసుకుంటానని తరువాత గు|రాజుగారితో మనవిచేసినానండి.

గు|రా–సవాను చేసి పట్టియీడిచి తెప్పించినతరువాత యిఖనన్ని రూపాయలుకూడా యిచ్చుకుంటానంటావు. మీకల్లా వుంగరాల వేళ్ళతో నెత్తిమీంద మొట్టేవాడు వుండవలెను.

తహ–గు|రాజుగారూ! శివాలయములో రథానికి పది రూపాయలిచ్చుకుంటాడుగాని వీడి కేజుతీయించి కొట్టివేయించండి.

కోమ–పదిరూపాయ లిచ్చుకోలేనండి.

తహ–ఎవరో యిజం ట్రోత్! ఈ గాడిదికోడుకునితన్ని అవతలికి యీడ్చుకొనివెళ్లు.

గు|రా–మేజస్ట్రేటు కేజు వకటివున్నది హాజరు పెట్టింతునాండి?

తహ–ఆ చోరీకేజా? పిలువుమనండి.

గు|రా–బంట్రోత్! నిన్నటి హేడ్డుకనిస్టేబిలును కేజు హాజరు పెట్టుమను.

[హేడ్డుకనిస్టేబిలును, ఇద్దరు ముద్దాయీలును, సాక్షులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హే–దణ్ణాలండి. యితను వీరన్న మొదటిసాక్షి. వస్తువులు పోయింది యితని యింట్లో నేనండి.

తహ–వీణ్ణి యిక్కడవుంచి తక్కినసాక్షులను అవతలికి పంపించివెయ్యండి.

హే–చిత్తం. (తక్కినసాక్షులను పంపివేయుచున్నాడు.)

గు|రా–ఓయిసాక్షి! ప్రమాణవచనము చెప్పుతాను మళ్ళీ అను. (అని ప్రమాణము చేయించుచున్నాడు.)

హే–నీవు ముద్దాయీని యెరుగుదువా?

వీర–ఎరుగుదునండి.

హే–ఇతనియిల్లు సోదాచేసినప్పుడు మీతాలూకు చీరెవకటి పట్టుపడ్డది కాదా?

వీర—ఆచీరె మాది కాదండి.

హే—అతని పెట్టెలో కడియాలజత దొరికింది కాదా?

వీర—ఆకడియాలజత నేను చూచినప్పుడు పెట్టెలో లేదండి. తరువాత హేడ్డుకనిష్టేబుగారు పెట్టెలో చెయిపెట్టి వున్నదన్నారండి. ఈకడియాలజత హేడ్డుకనిష్టేబుగారు నన్నడిగి—

హే—చాలు పూరుకో. అయ్యా! తహశ్శీల్ దారుగారూ! ఈ సాక్షి తిరిగిపోయినాడండి.

తహ—అవును మాకు తెలియును. యీవకీలుగారేదో యంత్రం వేసి తిప్పి వేసినాడు. వకటో ముద్దాయిగారు నేరస్థుడయిన సంగతి మాకు రూఢిగా తెలియును. తప్పుసాక్ష్యం చెప్పినందుకు యితనికి శిక్ష వేస్తాము—హేడ్డుకనిష్టేబిలుగారూ! ఇప్పుడు ఇతణ్ణి యేమయినా ప్రశ్నలువుంటే వెయ్యండి.

హే—ఈముద్దాయీ నీకేయినా బంధువుడా?

వీర—మేమంతా కావలసినవాళ్ళమేనండి.

హే—అందుచేత నేనా నీవతనికి అనుకూలంగా చెప్పినావు?

వీర—నేను యిందులో యెరిగినసంగతేమో మనవి చేసినాను. అబద్ధమాడినదా కా నాకేమండి?

హే—యిక రెండవసాక్షిని పిలుతునాండి?

తహ—ఏమయ్యా? వకీలుగారూ! మీరేమయినా సాక్షిని ప్రశ్నలు వేస్తారా?

వకీ—ఈసాక్షిని నేనడిగేదేమీ లేదండి. రెండవసాక్షిని పిలిపించవచ్చును.

[ఒక కనిష్టేబిలు మొదటిసాక్షిని పంపివేసి రెండవసాక్షిని పిలుచుకొనివచ్చినమీదట వాడుకప్రకారము గుమాస్తా ప్రమాణము చేయించుచున్నాడు]

హే—మేము వకటోముద్దాయీ యిల్లు సోదాచేసినప్పుడు పెట్టెలో వీరన్న తాలూకు చీరదొరకడం చూచినావా?

సాక్షి—చూచినాను. ఆపెట్టెలోనే బట్టలఅడుగున కడియాల జతకూడా దొరికింది.

హే—మనము వెళ్ళిపోయేటప్పుడు యేమిజరిగింది?

సాక్షి—పత్తివిత్తులగంప సోదాచేస్తే అందులో వీరన్నతాలూకు పోయిన యితడిబొమ్మ సామానులుకూడా దొరికినవి.

తహ—గుర్రాజుగారూ! యీసాక్షి నిజంచెపుతూవున్నాడు. ఆప్రకారముగా వ్రాయండి—వకీలుగారూ! క్రాసుయగ్జామినేషన్ చేసేటట్టయితే చెయ్యండి.

వకీ—ఆదొరికిన వస్తువులు వీరన్నవని నీకెట్లా తెలుసును?

తహ—ఉస్సి. అతను యెరుగుదునని చెపుతూవుంటే ఆలాగంటి బేదరూరు ప్రశ్నలు వెయ్యాకయ్యా.

సాక్షి—వీరన్న నాకు బంధువుడుగనుక వారియింట్లోవుండే వస్తువులన్నీ నాకు తెలుసును.

వకీ—అతనియిల్లు సోదాచేసేటప్పుడు పంచాయితీకనిస్టేబిలులు తమవద్ద యేమీ వస్తువులులేకుండా యెవరికైనా సోదా చూపించి మరీ లోపలికి వెళ్ళినారా?

సాక్షి—నేను మొదటినుంచీ హాజరువుండి చూస్తూవున్నాను. కనిస్టేబిలులవద్ద వక్క వస్తువూలేదు. పెట్టెతాళం తీసేటియ్యడంలో ఆవస్తువులు నేను కళ్ళారా చూచినాను.

తహ—ఏమయ్యా! అన్నియీలాగంటిప్రశ్నలే వేస్తూవున్నావు?

వకీ—అవూళ్ళో సోదాచేసినారన్న నాటికి క్రిందటిదినం రాత్రి యెనిమిది గంటలదాకా యిక్కడవుండి వకక్రిమినల్ కేసులోసాక్ష్యం

యిస్తూవున్నావే. తెల్లవారేసరికి ఆరుక్రోసులదూరమున్న ఆవూళ్లోకి యెట్లా వెళ్ళినావు?

తహ—రాత్రిభోంచేసి చల్లగా చీకటిలో నడిచివెళ్ళినాడు.— గుమాస్తాగారూ! ఆప్రశ్న వ్రాయకండి.

వకీ—నీవు పోలీసువారితరఫున యెన్నిక్రిమినల్ కేజులలో సాక్ష్యం పలికినావు? అన్నికేజులలోనూ నీవే హాజరువుండడానికి కారణమేమి?

తహ—అతను యాభయికేజులలో సాక్ష్యమిచ్చినాడు. మేమే యెరుగుదుము. అతను హాజరువుండి చూచినాడుగనుక యెరిగిన సంగతి సాక్ష్యం యిస్తూవచ్చినాడు. తంటాయేమివున్నది?

వకీ—తమకు ఫలహారంవచ్చినది. వక్క-సారి ప్రయివేటు రూములోకి విజయం చెయ్యవలెను.

తహ—మీరుకూడా రెండు అరటిపళ్ళు పుచ్చుకొందురుగాని రండి.

(అని తహశ్శీల్దారును వకీలును వెళ్ళుచున్నారు)

గుర్రా—ఫలహారమూ లేదు, వాడిశ్రాద్ధమూ లేదు. ప్రొద్దున్న యీవకీలు నూరురూపాయలు యిస్తామని బేరంపెట్టినాడు. తహశ్శీల్దారు రెండువందల రూపాయలు తెమ్మన్నాడు. బేరంకుదిరినది కాదు. ఇప్పుడేదో పరిష్కారం చేసుకుని వస్తాడు.

హెడ్డు—సాక్ష్యం అయిపోయింది. ముద్దాయీ మేజస్ట్రీటువద్ద యిదివరకే యొకరారుపడ్డాడు ఇక యింకేమిచేస్తాము?

గుర్రా—యేమిచేస్తారో మీరేచూస్తారు. యజమానే రూపాయి అర్థా లంచంపుచ్చుకొంటూవుంటే యిక క్రిందివాళ్ళకు యేమి వొరుకుతుంది?

సే—వెనుకటి తహశ్శీల్ దారుగారు లంచంపుచ్చుకొనేవాడు కాడుకదా? మీరనిన అప్పుడే బాగుండేదా?

గుర్రా—వాడు మరీచండాలపు ముండాకొడుకు. ఇక్కడవున్న నాలుగునెలలూ మమ్ము వేపుకొనితిన్నాడు. తానూ లంచం తినేవాడు కాడు; తాబేదారులు తిన్నా సహించేవాడు కాడు.

సే—తహశ్శీల్ దారుగారు వస్తూవున్నారు నూరుకోండి.

తహ—(ప్రవేశించి) మీరింకా సాక్షినేమైనా అడ్గదలవాళ్ళు వేస్తారేమో వెయ్యండి.

వకీ—నీవింకాకా సాక్ష్యం చెప్పినప్పుడు తాగివున్నావే.

సాక్షి—నేను తాగివుండలేదు.

తహ—అసుగో అబద్ధం చెపుతూవున్నావు. మేజస్ట్రీటుగారు స్వయంగా చిత్తగిస్తూ వుంటేనే అబద్ధమాడుతూవున్నావు.—తియ్యవయ్యా పినాల్కోడ్సెక్షన్ తియ్యండి. తాగకళ్ళు తెలియకుండా వున్నందుకు శిక్ష వేస్తాము.

సాక్షి—లేదండి. లేదండి.

తహ—నిజం చెప్పితే క్షమిస్తాము. నీవు తాగివున్నావా లేదా?

సాక్షి—చిత్తం. తాగివున్నానండి.

తహ—గుమాస్తాగారూ వ్రాయండి. సాక్షి చెప్పిన సంగతి,—వకటోముద్దాయి యింట్లో వస్తువులు పట్టుపడడం నీవుచూడలేదు కాదా?

సాక్షి—చూడలేదండి.

తహ—స్మారకం తప్పివుండడంచేత అలాగున చెప్పినానే కాని నేనుచూడలేదని వ్రాయండి.—రెండోముద్దాయి యింట్లోనా వస్తువులు పట్టుపడ్డవి?

సా— అవునండి.

తహ—ఇక సాక్ష్యం అక్కరలేదు. ఒకటో ముద్దాయిమీంద బుజువుకాలేదుగనుక అతణ్ణి విడుదలచేసి రెండో ముద్దాయీని జనరల్ డిప్టీకలెక్టరుగారివద్ద కమ్మిటుచేసినాము.

హేడ్డు—ముద్దాయి తమవద్ద నేరంవప్పుకున్నాడండి.

తహ—అతను బుద్ధిపూర్వకంగా వప్పుకోలేదు. ఏమోయి వెంకన్నా! నీవు మొన్న మావద్ద నీస్వబుద్ధిచేతనే నేరంవప్పుకున్నావా?

వెంక—లేదండి. నేనేమీ నేరంచెయ్యలేదండి. నేరంచేసినట్టు వప్పుకుంటే క్షమించి వదిలిపెడుతారని కనిష్టేబుగారు చెపితే వాళ్ళనమన్నమాట లన్నానేకాని నే నిందులో యేమీయెరగను.

తహ—సరేబాగానేవున్నది. నిన్ను విడుదలచేసినాముపో. మేమీరోజును కోర్టు మత్తుబుచేస్తాము. [అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

---

౨. ప్రదేశము—డిప్యూటీకలెక్టరు కచేరీ.

[హేడ్డుకనిష్టేబిలు, ముద్దాయీలు, సాక్షులు, మఱి యిద్దఱుకనిష్టేబిలులు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

హే—డిప్టీకలెక్టరుగారు యీవాళ్ళయినా మనకేజు విచారిస్తారో మళ్ళీయేవారయినా రమ్మంటారో.

వీర—యేమికేజో కాని తిరగలేక చచ్చిపోతున్నామండి. నేటికి పదిహేనురోజులనుంచి యీవూరునుంచిఆవూరూ ఆవూరునుంచియీవూరు తిప్పుతూవున్నారు. పోయిన సొమ్ము రాకపోయినామానె బాగుగాని యింతటితో వదిలిపెడితే వెళ్ళిపోదామని వున్నదండి. ఇంటికాడ పొలాలకు నీళ్ళులేక యెండిపోతూ వుంటవి. నేనువెళ్ళి డెల్టాసూపరెండెంటుగారికి మామూలు యిచ్చుకుంటేనేకాని నీళ్ళుయివ్వరండి.

సే—ఆయనకు మీా వూళ్ళోరహితులందరూ ప్రతిసంవత్స రమూా మామూలుయిస్తారా?

వీర—అది యివ్వకతప్పదండి. వకరుయివ్వకపోయినా నీరు వదలిపెట్టరండి. మేము అర్జీలుయిచ్చికుంటే యెప్పుడో వకప్పుడు అధాత్తుగా నీరువదిలిపెట్టి మేము కాలవ వేసుకోసి నీరు పెట్టుకోవడానికి సిద్ధమయ్యేటప్పటికల్లా కాలవకట్టిపెడతారండి. కిందటి సంవత్సరం వెల్లాసూపరెండెంటు విస్తారంగాముమ్మ యిమ్మని మరీ యిబ్బంది పెట్టినాడు. పడలేక అందరమూ చేరి పదిరూపాయలసొమ్ము లాకు కళాసువాడి చేతిలోపెట్టినాము. వాడు రాత్రివేళ పంటకాలువ గట్టుకుబొక్క పెట్టి కాలవ తెగిపోయిందని మరునాడురిపోర్టు చేసినాడు. కాలువగట్టు వేసేలోపుగా మూణ్నాళ్ళా మావూళ్ళోవాళ్ళందరూ మనసువచ్చినట్టు నీళ్ళు పెట్టుకున్నారు.

[ఒక వకీలు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

సే—ఏమండీ! మీా శెట్టినా కేజులో వకాల్తుగామూా పుచ్చుకొన్నారా?

వకీ—అవునండి. వకచిన్నఫిర్యాదు చెయ్యడానికి నాలుగు మకాములనుండి తిరుగుతూవున్నాను. వకాల్తుగానూా పుచ్చుకొని ఫిర్యాదు దాఖలుచేసుకోకుండావున్నాను. డిస్ట్రిక్ కలెక్టరుగారి బంధువుడొక వకీలున్నాడు. ఆయన దాఖలుచేస్తేనే కాని ఫిర్యాదు ఒక పట్టానపట్టరు.

సే—ఈయన లంచంపుచ్చుకుంటూారా?

వకీ—లంచం పట్టరుకానండి రహితులవద్దపుట్టిపది హేనురూపాయలు అమ్ముతూవుంటే పదిరూపాయలకాడికి ధాన్యం జట్టీపుచ్చుకుంటారు. కూరలూ కాయలూమాత్రం యిస్తేపుచ్చుకుంటారు.

ఈయనకు వ్యభిచారం మహావిస్తారం. అందుచేత కొన్ని కేజులలో కేవలం అన్యాయంచేస్తారు.

హే—మీరు తహశ్శీల్దారుకచేరీలో ప్రయివేటు వకాల్తీపని చేస్తారుగాదా?

వకీ—అక్కడా యీలాగే దేవుళ్ళాడుతూవున్నది. మీకేజులో ముద్దాయీతరఫున పనిచేసిన వకీలుయందు తహశ్శీల్దారుగారికిష్టము. అతనే అయనకు లంచాలూ పంచాలూ మాట్లాడుతాడు. అంతేకాకుండా అతను తెనుగుఆక్టులు రెండుముక్కలూ చదువుకున్నాడు. ఆకచేరీలో యిద్దరు వాలంటర్లువున్నారు. వాళ్ళదస్తూరీని వుంటేనేకాని తహశ్శీల్దారుగారు మేజస్ట్రేటు అర్జీగాని రివిన్యూ అర్జీగానిపట్టరు. వాళ్ళు యెంతచిన్న అర్జీఅయినా గా రూపాయకు తక్కువైతే పుచ్చుకోరు. వాళ్ళు కచేరీగుమాస్తాలపనిఅంతావూరికే చేసిపెడతారు.

హే—అదుగో డిప్టీకలెక్టరుగారుసన్నిధిలోకివచ్చినారు. వీరన్నా! నీసంగతి పెళ్ళి మనవిచేసుకో.

వీర—అదుగో బంట్రోతు యీలాగే వస్తూవున్నాడు. డిప్టీకలెక్టరుగారేమో చెప్పగున్నట్టున్నారు.

[బంట్రోతు ప్రవేశించుచున్నాడు]

బంట్రో—డిప్టీకలెక్టరుగారు యెల్లుండి పెదవలిమకాములో మీకేజు విమర్శిస్తామని సెలవు దయచేసినారు. సోమవారం పది ఘంటలకు మిమ్మల్నందర్నీ అక్కడహాజరు వుండుమన్నారు. అక్కడ పాకలువేయించవలసినదని యిదివరకే గ్రామమునసబు పేర హుకుం వ్రాయించినారట. పొండి. (అందరును వెళ్ళుచున్నారు)

---

3. ప్రదేశము—పొలములోనిపాక.

[డిప్యూటీకలెక్టరుగారున్, గుమాస్తాలు మొదలగువారును ప్రవేశించుచున్నారు]

కలె—ఎవరయ్యా! అక్కడ అలా అరుస్తూవున్నారూ?

గుమా—మనవాళ్లేమో పొలములోనుంచి దోవపెట్టి పయిరు నలగద్రొక్కి వేస్తూవున్నారని కాపులు ఏడుస్తూవున్నారండి.

కలె—బంట్రోతునుపిలిచి గాడిదకొడుకులను చితగకొట్టుమను.

గుమా—చిత్తము.—ఎవరోయి బంట్రోత్! వాళ్ళను దూరముగా సాగనంపిరా.

కలె—వీడెవడు యీమూలనిల్చుని కేకలువేస్తున్నాడు?

గుమా—వీడుబోయీలమేస్త్రీఅండి. తమరు పడవకాడినుంచి సవారీలోవచ్చినందుకు భత్త్యఖర్చు కావలెనంటూవున్నాడండి.

కలె—జమాందార్! యీలాంటివాళ్ళనందర్నీ లోపలికిరానిస్తూ వున్నావు; వాణ్ణి తక్షణం గెంటివెయ్యి. ఇంకొకపర్యాయం నీవు యిలాగంటివాళ్ళను లోపలికి రానిచ్చిన యెడల జరిమానా వేస్తాము సుమా?

జమా—చిత్తం మహరాజ్!— అరేభాంచోత్ అవతలికి పో.

కలె—మనము పడవమీదవచ్చినప్పటికీ, ఆచార్జివెయ్యక క్రమప్రకారం మయిలేజిన్ని భత్యాన్ని వేసి బిల్లుతయారుచేసి సొమ్ము వేగిరం డ్రా చెయ్యవయ్యా.

గుమా—చిత్తము. మనము యెక్కివచ్చినందుకు పడవవాళ్ళకేమైనా యివ్వవలెనాండి?

కలె—యేమీ అక్కరలేదు. మేము పడవయజమానితో మాట్లాడినాము. పడవ గుమాస్తాతో మనము ఫ్రాంకేవచ్చినట్టు

రిమార్కు వ్రాయవద్దని చెప్పు. అసలు మనము పడవమీద యెక్కినట్లే రికార్డులో వ్రాయవద్దను.—జమాదార్! మేజస్ట్రీటు జవాబుని వీసుగారిని పిలువు.

జవా—అయ్యా! వస్తున్నానండి. (అని వచ్చుచున్నాడు)

కలె—మొన్నటి కేసవరం గ్రామం తాలూకా చోరీ కేసులో సాక్షులు మొదలయినవాళ్ళు హాజరువున్నారేమో కేక వేయించండి.

జవా—జమాదార్! వెళ్ళి కేక వెయ్యి.

జమా—అరుగో పరుగెత్తుకొని వస్తూవున్నారండి.

[హెడ్ కనిష్టేబిలు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు]

కలె—ఏమోయి సాక్షులూ! మీరింత ఆలస్యంగా వచ్చినారు. కోర్టుయెదుట హాజరువుండనక్కరలేదూ? మీకు బొత్తిగా భయం లేకుండావున్నది. మీకు మనిషి వక్కంటికి రెండేసిరూపాయలు జరిమానా వేసినాము.

సాక్షు—మీరెక్కిన పడవతోనే మాపడవా బయలుదేరిందండి. మొదట సప్లయిగుమాస్తా మనిషివక్కంటికి పావలాచొప్పున రేటునిర్ణయించి మమ్మలిని పడవలో యెక్కించినాడండి. కొంత దూరం పడవ గోదావరిలోకి వచ్చినతరువాత పడవ గుమాస్తావచ్చి అర్ధరూపాయచొప్పున వసూలుచేసినాడు. తీరాలాకుదగ్గిరకు వచ్చేటప్పటికి అన్ని పడవలు వస్తేనేకాని తలుపులుతియ్యనంమన అక్కడ కొంత ఆలస్యమయినదండి. తరువాత మకాములలో తాడులాగే కళాసులు వేళకు హాజరులేక కొంత ఆలస్యమయినదండి. ఇక లాకు మయిలుదూరములో వుండగానే సగముమందిమనుష్యులను పడవలో నుంచిదింపి యెవరైనా అడిగితే మేము పడవలో రాలేదని చెప్పమని గుమాస్తా సరంగూ మాఅందరితోనూ చెప్పిపెట్టినారు. ఆలాగు కళాసుతాలూకు బంధువుడికి యెప్పుడో ప్రాణికే గదియిచ్చినారు

కారని, ఆకోపంచేత వేగిరం లాకుతలుపులు తియ్యక పడవ తనిఖీ చేస్తామని కొంతసేపు నిలిపి చివరకు వదిలిపెట్టినాడు. లాకు దాటిన తోడనే దిగిన మనుష్యుల నందరినీ మళ్ళీ పడవలో యెక్కించు కొన్నారు. అప్పుడు వక గుడిసేటిది పడవ యెక్కడానికి వచ్చినం దున మాపడవవాళ్ళూ మా వెనుకవచ్చిన పడవవాళ్ళూ తమపడవలో యెక్కమంటే తమ పడవలో యెక్కమని పోటీలకువచ్చి చివరకు కేవులేకుండా మేము యెక్కిన పడవలోనే గుమాస్తాగదిలో కూర్చుండ బెట్టుకొన్నారు. పడవలో గుడిసేటిది యెక్కడంచేత ఖులాసాపుట్టి తాడులాగేవాళ్లు బూతు 'అంబా' పాడుతూ లోపల చాలామంది సంసారస్త్రీలున్నా లక్ష్యముచేయక పడవను కొంచెము వడిగా లాగినారు. చీకటిపడ్డతరువాత గుడిసేటిదానికీ యిద్దరికీ మధ్య మకాములలో యెక్కినవారి తాలూకు చిఠాలో జమకట్టకుండా వున్నసొమ్ము పంచుకోవడములో గుమాస్తా సరంగూ పోట్లాడి పడవ రెండుగడియలు కట్టిపెట్టినారు. అది అంతాఅయి పడవసాగించి గుమాస్తాన్నూ సరంగున్నూ వకరువిడిచి వకరు గదిలోచేరి తంటా లు పడుతూవుండగా లాకుసూపరింటెండెంటు తాలూకు నలుగురు బంధువులకు గదిలో స్థలంయివ్వవలసినదని కళాసువకడు తీసుకుని వచ్చినాడు. ఆగుడిసేటిదాని కెక్కడా ప్రత్యేకంగా గదిదొరకక హాలులో మనుష్యులను లేవదీసి టాపుమీదికి పంపి దాన్నక్కడ కూర్చుండబెట్టి లాకుసూపరింటెండెంటు బంధువులకు తమగది యిచ్చినారు. అలాయివ్వకపోతే అతనులాకుకు పడవ తగిలిందని రేంజి ఆఫీసరుకు రిపోర్టువ్రాసి పడవతిరగకుండా యిరవైరోజులు కట్టివేయిస్తాడట. ఈఅన్నికారణములచేతనూ నాపడవ యిప్పుడే వచ్చినదండి. గనుకనే భోజనముసహితం చెయ్యకుండా పరుగెత్తు కొని వచ్చినామండి. హెడ్డుకనిష్టేబిలుగారుకూడా యిప్పుడేభోజనం

చేసి ఖయిదీలను తీసుకొని వస్తూవుండగా దోవలో కలుసుకున్నామండి. ఈసారికి జరిమానా మాపు చెయ్యవలెనండి.

కలె—మేము మాపుచేసేదిలేదు. మీరు యిందులో బుద్ధి పూర్వకంగా ఆలస్యం చేసినారు. మీకు యింకా జరిమానా యెక్కువ వెయ్యవలసినదే.

సాక్షు—లేదండి క్షమించవలెను. మొన్న మీరు-మకాములో యెల్లుండికి పెరవలి మకాములో హాజరు కావలసినదని సెలవిచ్చి నారు. వెంటనే పడవయెక్కి నిన్న పన్నెండు ఘంటలకు రాజ మహేంద్రవరములో దిగి వంటకూటియింట్లో తిన్నగా మెతుకైనా నోట్లో వేసుకోకుండా మళ్ళీ పడవ యెక్కి దిగుతూనే కచేరీకి హాజ రైనామండి. ఇందులో మా ఆలస్యం యేమీ లేదు.

కలె—అదుగో మేము ఘట్టిగా మీలోపంవున్నదంటే లేదంటూ వున్నారు. మీకు నాలుగేసిరూపాయలు జరిమానా వేసినాము.

సాక్షు—చిత్తము మహాప్రభో. మా దేతప్పితే క్షమించ వలెను.

కలె—జవాబులిపిసురాయా! సాక్షులను ప్రమాణం చేయించి వాంగ్మూలాలు పుచ్చుకోండి. సబుమేజస్ట్రీటు ముద్దాయీని మళ్ళీ పట్టుకుని పంపించమని వుత్తరవుచేసినాము. ఆముద్దాయీ హాజరుగా వున్నాడు కాడండీ!

జవా—అయ్యా! ఇప్పుడు హాజరుగావున్నాడండి. వెనుక అందుచేతనే యీ కేజు నాలుగుమూళ్లు పోస్టుపోనులు చేసినామండి.

కలె—మాకు మళ్ళ వేగిరం ఇంటికి వెళ్ళవలసివున్నది. సాక్షి వక్కంటికి లెఖ్ఖ రెండేసి ప్రశ్నలు చేసి అతిశీఘ్రముగా కేజు క్లోజు చెయ్యండి.

జవా—చిత్తము—ఓయి కనిస్టేబిల్! మొదటిసాక్షిని యిక్కడ వుంచి తక్కినసాక్షులను అవతలికి పంపు.

(కనిస్టేబిలాప్రకారముగా చేయుచున్నాడు.)

జవా—(సాక్షిని ప్రమాణము చేయించుచున్నాడు.)

హే—వీరన్నా! ఈకాపుయిల్లు మనము సోదాచేసినప్పుడు అతని పెట్టెలో మీ శాలువాగు సొత్తేమయినా దొరికినదా?

వీర—దొరికినది. వకచీర దొరికినది.

హే—ఇంకా యేమైనా దొరికిందా?

వీ—వెండికడియాలజత దొరికింది.

హే—తరువాత వెళ్ళబోయేటప్పుడు—

వీర—పత్తివిత్తుల గంపలో బొమ్మసామానులు దొరికినవి.

వకీ—నేను క్రాసు యగ్జామిను చేస్తానండి.

కలె—నీకేమీ లా తెలియునువ్వూరుకోవయ్యా.

వకీ—లబుమేజిస్ట్రీటుగారివద్ద ఇచ్చినవాంగ్మూలం చిత్తగిస్తే యీ సాక్షియొక్క నిజం బయలుపడుతుందండి.

కలె—చిత్తగిస్తాము—జవాబునివీసుగారూ! యీసాక్షి కమిట్టింగు మేజిస్ట్రీటు వద్ద యిచ్చిన వాంగ్మూలం చదవండి.

జవా—(చదువుచున్నాడు.)

కలె—నీవక్కడ చీరె మీదికాదని చెప్పినావు. ఇక్కడమీ దే అని చెపుతూ వున్నావు. ఇందులో యేదినిజము?

వీర—తరువాత నాపెళ్ళాన్ని కనుక్కున్నాను చీర మాదే నండి.

కలె చాలును. రెండువిధాలుగా సాక్ష్యం చెపుతూవున్నాడు. యీ సాక్షిని పహరాలోవుంచి రెండోసాక్షిని పిలువు.

[కనిస్టేబిలు రెండవసాక్షిని తీసికొనివచ్చుచున్నాడు.]

జవా—ఓయిసాక్షీ! ప్రమాణవచనములను చెపుతాను మళ్ళీ చెప్పు.

సాక్షి—చిత్తము. (అని ప్రమాణముమీద సెంతమాత్రము హెచ్చుతగ్గు లేకుండ కిందికోర్టులో చెప్పినట్టే సాక్ష్యము చెప్పుచున్నాడు)

కలె—మేము సాక్ష్యమంతా చిత్తగించగా. యీసాక్ష్యం యింతమాత్రమూ నమ్మదగ్గ దైనదిగా కనంపడడంలేదు. మొదటి సాక్షి రెండుసార్లను రెండువిధాలుగా చెప్పినాడు. రెండవసాక్షి వట్టిత్రాగుబోతు. గనుక ఖయిదీలనిద్దఱినీ విడుదల చేసినాము. తప్పుసాక్ష్యం యిచ్చినందుకు నకలొసాక్షికి మూడుమాసములు కఠినమైన ఖయిదుశిక్షను విధించినాము.

[అని తీర్పువ్రాసివినిపించి కోర్టు ముత్తుబుచేయుచున్నారు.]

---

౮. ప్రదేశము—కలెక్టరుకచేరీపాక.

[హెంన్ట్రీకనిస్టేబిలు, వీరన్న, ఎఱుకలవాండు మొద లయినవారు కూరుచున్నారు.]

హెం—కలెక్టరుగారు బసకువెళ్ళినారు. పాపం నీకుగొప్పఆపద వచ్చింది.

వీర—(ఏడ్చుచు) యిదంతా మీామూలంగా వచ్చిందండి. నేను సబుమేజస్ట్రీటు గారివద్ద చెప్పినట్టే సాక్ష్యంపలుకుతానంటే ఆగాకాదని నామెడలువిఱిచి యిలా పలికించినారు. పోలీసువారితో వొకలాగుచెప్పి ముద్దాయివద్ద యేమోపుచ్చుకొని యిప్పుడు మరివక విధముగా తిరిగిపోయి చెపుతూవున్నాడని డిప్టీకలెక్టరుగారితో చెప్పి శిక్షవేయిస్తామని మీరు నన్ను బెదరించకపోయినట్లయితే నేనీలా

గున పలుకక సే పోదను. మీరు బుక్కులో వ్రాసినది ఆదివేటప్పటికి నాకు భయంవేసి మీరు పలుకమన్నట్లు పలికినాను.

హే—నీకు యిప్పుడు వచ్చినఫర్వాలేదు. శెషన్ కోర్టులో అప్పీలు చేయించి వారంరోజులలో విడుదలచేస్తాను.

వీరం—యేమి విడుదల చేస్తారో యిప్పుడు జయిలులోకి వెళ్ళడం తప్పదుగదా అండి.

సాక్షి—జయిలులోకి వెళ్ళడంతోనే సరిపోతుందనుకున్నావా? నీవు డబ్బుగలవాడవు నీవుపడేపాట్లు ముందుచూడవలెను. నీవు పల్లెటూరివాడవుగనుక తెలియక హేండ్లరు పలుకమన్నట్లు పలికినావుగని నేను కిందికోర్టులో పలికినదానికంటె యిక్కడ వక్కటూరం హెచ్చుతగ్గుగా పలికినానేమోచూడు. యిదివరకు లక్షు పాత్యాలు పలికినాను. నేను సాధారణంగా మోసపోతానా? యింటి కాడ హేండ్లరుతో అనుకూలంగా పలుకుతాననే చెప్పినాను. తీరా కోర్టుకు వచ్చినే లాగు పలుకవలెనో అలాగేపలికినాను.

వీర—బాబూ! నన్ను జయిలులో యేమిచేస్తారండి.

ఎఱు—నేను వక పర్యాయం జయిలులోపడి వచ్చినాను. చెప్పతానువిను.

హేండ్ల—అరె గాడిద కొడుకా! నీవు జయిలులో పడ్డమాట వారికి తెలిసివుందేకాదు. తెలిసివుంటే ఓల్డు అఫెండరు, అని చెప్పితే డిష్ట్రిక్టుకోర్టువారు నిన్ను తప్పకుండా శిక్ష చేస్తురు.

ఎఱు—పదిహేనేళ్ళక్రిందట నిష్కారణంగా యిప్పుడున్న కరణం తండ్రి నాకు యీతబెత్తాల పాణక వేగిరంఅల్లి పెట్టినానుకానని కోపంవచ్చి, అప్పుడువూళ్ళోయేదో దొంగతనం జరిగితే నామీద పెట్టి రెండేళ్ళు వరకు వేయించినాడండి.

వీర—(క్రిందుచూచుచు విచారముతో) అప్పుడు నీవేమి చూచినావో చెప్పు.

ఎఱు—నేను జయిలలోవున్న కాలంలో ఫోర్జరీచేసినందుకు వక కరణం ఖయిదులో పడ్డాడు. వార్డరులా బ్రాహ్మణ్ని వేపుకుని తిన్నారు. ప్రతివార్డరు వాడికీ నెలకు రెండేసి రూపాయలుమామూలు చేసినాడు. అది కాండా మధ్యమధ్య వాళ్ళడిగినప్పుడల్లా యేమైనా యివ్వకపోతే పొగచుట్టవుండనీ నల్లమందువుండనీచెప్పి జయిలరు వద్దకి తీసుకునివెళ్ళి మాకొంకణం కట్టించి రెండేసిడజనులూ మూడేసిడజనులూ కొట్టించేవారు. అప్పుడున్న జయిలరుకు కూడా జీతం కొంచెము. అతనికేమైనా యిస్తే వార్డరులను కూకలువేసి వూరుకుండేవాడు. లేకపోతే యెవరికిపడితే వారిని డజను బాజీ వేయించేవాడు. అదికాక ఆబ్రాహ్మడివద్ద నెలకు జయిలరు ఫదిరూపాయలు ప్రత్యేకంగా పుచ్చుకునేవాడు.

వీర—డబ్బుపుచ్చుకుంటే పుచ్చుకునేవారుగాని, ఆబ్రాహ్మడికేమైనా సదుపాయంచేసేవారా?

ఎఱు—వాళ్ళడిగినట్లల్లా డబ్బిస్తే కావలసినంత సదుపాయం చేస్తారు. చుట్టత్రాగనిస్తారు; నల్లమందు రహస్యంగా తెచ్చియిస్తారు; కఠినపని లేకుండా చులకనిపనిలో పెట్టి ధొరవచ్చినప్పుడు మాత్రము పనిచేయిస్తూవుంటారు. డబ్బుయేమీ యివ్వకపోతే మట్టితట్టలుమోయించడం మొదలైన కఠినమైన పనులలో పెట్టి తిన్నగా పని చెయ్యడంలేదని కొట్టిస్తారు.

వీర—పనిబొత్తిగా చెయ్యకుండావుండే సదుపాయంలేదా?

ఎఱు—విస్తారండబ్బుయిచ్చి డ్రెస్సరును కట్టుకుంటేఖాయిలా అని ఆసుపత్రిలో పెట్టి బొత్తిగా పనిలేకుండాచేస్తారు.

వీర—ఇప్పుడు జయిలులోకి వెళ్ళడంతోనే మొట్టమొదట యేమిచేస్తారు?

ఎఱు—వెళ్ళడంతోటే కొంచెం జుట్టువుంచి తల సాపుసీదాగా గొరిగివేస్తారు. తరువాత నీబట్టలు మొదలయినవి తీసివేసి చహారా వేసి వాళ్ళబట్టలుయిచ్చి కాళ్ళకు సంకెళ్ళజోడు తగిలిస్తారు.

వీర—అన్నం యెవరువండి పెడతారు?

ఎఱు—యెవరో ఖైదీచేతనే వండించి పెడతారు. కొత్తగా వెళ్ళినవాళ్ళకు వెనుకటివాళ్ళుతిని వెళ్ళిపోయిన మూకుడుఇస్తారు. రోజూ ఆమూకుట్లోనే అన్నము తినవలెను.

వీర—ఇఖనలాగైతే కులంపోతుంది—హేడ్డుగారూ! నన్నేలాగైనా విడుదలచేయించే సదుపాయంచేస్తురూ.

హే—నీకేమీ ఫర్వాలేదు. మీవాళ్ళకు వుత్తరంవ్రాసి యేమైనా వందరూపాయలు తెప్పించు. మేమే వకీలునుకుదిర్చి సెషన్సుకోర్టులో అప్పీలుచేయించి వక్కదెబ్బలో విడుదలచేయిస్తాము.

వీర—అస్సెస్సరులచేతులలో యేమైనాపెట్టి విడుదలఅయ్యేయత్నం చెయ్యగలరా? మా అన్నగారు అసెస్సర్‌గావుండి రెండు కేజులలో రెండుపదులు సంపాదించినాడు. సొమ్మియిస్తే ఖైదీ నేరస్తుడు కాడనేవాడట. సొమ్మివ్వకపోతే ఖయిదీ తప్పకుండా నేరంచేశాడు శిక్ష వెయ్యమనేవాడట. జడ్జీ విమర్శచేసేటంతసేపూ బల్లమీద కూర్చుండి కునికిపాట్లుపడేవాడట.

హే—మీఅన్నకు అస్సెస్సరుపని వున్నదా?

వీర—మాఅన్నకు వక్కడికే కాదండి. మాగ్రామమునకు చుట్టుపట్లవున్న పల్లెటూళ్ళల్లో చదువురాని కాపులు ఇరవైమంది అస్సెస్సరులుగావున్నారు. వాళ్ళందరూ యేటా పాతికరూపాయలకు తక్కువలేకుండా సంపాదిస్తారు.

హే—అసలు కేజులలోనే కాని అప్పీలు కేసులలో అస్సెస్సర్లుండరు. అస్సెస్సర్లు వూరికే కూర్చోవడమే కాని వాళ్ళకు యేమీ తెలియదు. అందుచేత జడ్జీవాళ్ళమాటవినడు. ఐతే జూరీకేజులలో మాత్రము వినకతప్పదు. అలాగంటప్పుడు మీకాపులు జూరీలుగా పడితే వాళ్ళనుబెదరించి మేము ఖయిదీనేరస్థుడని చెప్పించి పట్టుదల కేజులలో శిక్షవేయిస్తాము.

విర—ఐతే నామాట యేమిసెలవిచ్చినారు?

హే—అస్సెస్సరులకు లంచం అక్కరలేకుండానే మేము ఏకార్యం సరఫరాచేస్తాము. ఆఅస్సెస్సర్లకిచ్చేసొమ్ము నాచేతిలో

పెడుమా. కార్యంఅంతా నేను జాగ్రతపెట్టి నిన్ను వాగమురోజులలో పిడుదలచేయిస్తను. కావ తెగిపోయి పడవలు కట్టివేసినారు. మనమిప్పుడే బయలుదేరి రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళవలెను.

వీర—ఇప్పుడేనాండి ప్రయాణము ?

హే—ఇప్పుడేప్రయాణము—ఓయికనిస్టేబిల్ ! ఖయిదీకి అర దండాలువేసి జాగ్రతగా తీసుకుపోండి. మేజస్ట్రీటు జవాబునీసుగారి వద్ద వారంటుతీసుకొని నేనున్నూ మీ వెనుక నే వస్తాను.

వీర—బాబూ! నాకరదండాలు వెయ్యకొండా తీసుకువెళ్ళండి. మీకుదణ్ణంపెడతాను.

హే—అరదండాలు వెయ్యడం సర్కారుఉరూల్సు. వెయ్యకుండా తీసుకువెళ్ళడముకు వీలుపడదు.

వీర—అలాగైతే వూరుదాటేవరకైనా యిలాగు తీసుకువెళ్ళండి. తరువాత అరదండాలు వేసుకుంటాను.

హే—సర్కారురూల్సుకు పబ్లికు వుద్యోగస్తుడనైవుండీ వ్యతిరేకం చెయ్యడం గొప్ప తప్పితం. అలావల్లపడదు.

వీర—నావద్ద భత్యఖర్చుకు తెచ్చుకున్న తాలూకు రెండు రూపాయలున్నవి. అవి యిచ్చుకుంటాను. వూరికే తీసికొనివెళ్ళండి. యీ వూళ్లో మా చుట్టాలువున్నారు. వాళ్ళుచూస్తే నాకు మహా పరువుతక్కువగా వుంటుంది.

హే—నీచెవుల బంగారుపోగులుకుండా యిస్తే ఇప్పుడు నీ మానుషం దక్కించి వూరు దాటిందాకా అరదండాలు లేకుండా తీసుకువెళుతాము.

వీర—అలాగే పుచ్చుకోండి. నా ఆబూరీమాత్ర దక్కించవలెను.

హే—ఓయీకానిస్టేబిల్ ప్రా:బైటదారా ఇతణ్ని ఇలాగే తీసుకునివెళ్ళి అక్కడ పోగులజతె జాగ్రత్తగా వూడదీసి నేను వచ్చేదాకా నీవద్దవుంచి అరదండాలు తగిలించి కాలవగట్టుమీద నేరేడు చెట్టుక్రింద పెట్టుకుని కూర్చో. నేనింతలోవచ్చి కలుసుకుంటాను.

[అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

సంపూర్ణము.

బాక్సు ప్రెస్, రాజమండ్రి.

తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ.
&
మూషకాసురవిజయము.

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

——: ౦ :——

కామధేనువు—మృతినొందినగోవు.

వత్సము—కామధేనువుబిడ్డ.

అశ్వపతి—కామధేనువు మిత్రుఁడు.

గోదేవి—కామధేనువు చుట్టము.

వృషభేంద్రరావు—కామధేనువు బంధువు.

మహేశ్వరుఁడు—కామధేనువు మిత్రుఁడు.

భైరవమూర్తి—కామధేనువు భృత్యుఁడు.

కొంకనక్కదీక్షితులు—ఒక సభాపతి.

రామబంధూశాస్త్రి—ఒక సభాపతి.

మార్జాలపంతులు—కామధేనువు భృత్యుఁడు.

గార్ధభేంద్రశాస్త్రి—కామధేనువు బంధువైన విద్వాంసుఁడు.

బక సోమయాజులు—ఒక సభాపతి.

వ్యాఘ్రావధానులు—ఒక సభాపతి.

వరాహభట్టు—ఒక సభాపతి.

ఆంజనేయశర్మ—ఒక సభికుఁడు.

మర్కటశాస్త్రులు—ఒక సభికుఁడు.

తిమ్మన్నచయనులు—ఒక సభికుఁడు.

మల్లుభట్లు—ఒక సభికుఁడు.

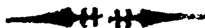
మూషకాసుర విజయము.

మూషకభట్టరు—ఒక పందికొక్కు.

శశకపతిరావు—ఒక కుందేలు.

మూషికాంబ—మూషకభట్టరు భార్య.

తిర్యగ్విద్వన్మహాసభ

కామధేనువును, వత్సమును.

౧౦౭ము — మహారణ్యపురము

[వృషభేంద్రరావుగారును, గోదేవిగారును, అశ్వపతిగారును, మేకేశ్వరుడుగారును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

అశ్వపతిగారు

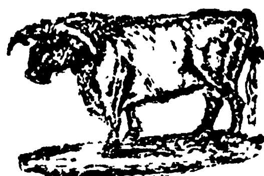

గోదేవిగారు

అశ్వ—వృషభేంద్రరావుగారూ! మీరు అదేపనిగా దుఃఖపడి యేమి చెయ్యగలరు? వెయ్యేళ్ళు యేడ్చినా పోయిన కామధేనువు మళ్ళీ లేచిరాదు. మనమందరమూ దురదృష్టవంతులముగనుక కామధేనువునకకాలమరణము సంభవించినది. ఆసాధుత్వమూ, ఆధైర్యము ఆదానశీలత యేఆవుదగ్గరనైనా వున్నవా? కామధేనువుపాలు త్రాగి యెందరు బ్రతికేవారు! మనభైరవమూర్తి నేటివరకూ ఆవుపాలతోనే బ్రతికినాడుగదా? మార్జాలపంతులు ఆవుపాలతోనే బ్రతుకలేదా? యింకా యెందరు పాలు త్రాగేవారు! యెందరు పెరుగు త్రాగేవారు!

యెందరు మజ్జిగ పోసుకొనేవారు? యెందరు వెన్నతినేవారు? యెందరు నెయ్యి తాగేవారు? యెందరు జున్నుతినేవారు? ఇదంతా మనకిప్పుడే స్వప్నమయిపోయింది. సుఖమూ నియిఖ మనం బ్రతికియున్న వారిసంగతి చూడవలెను. పాపము! పోయినతల్లివద్దనుండి లేగదూడ యే ప్రకారం యేడుస్తూవున్నదో చూడండి, మీరున్న గోదేవిగారున్న దాన్ని ఓదార్చి ఆదరించవలెను. యిప్పుడు బంధువులయిన మీకెంత దుఃఖముగావున్నదో స్నేహితులమైన మాకున్ను అంతకంటె యెక్కువ దుఃఖముగానే యున్నది.

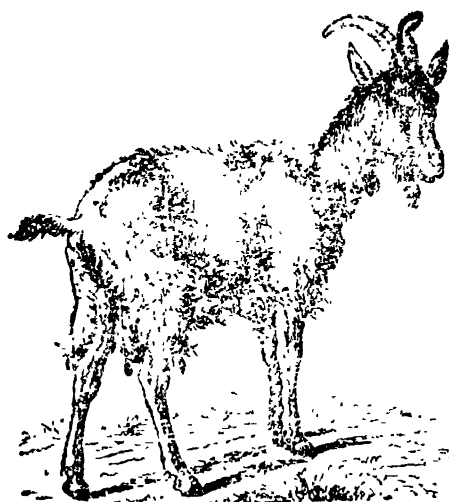
గోదేవి—అయ్యో! దీనులకోరికలను సనసాగించే కామధేనువు పోయినతరువాత మేమెట్లా యేడవకుండా వుండగలము? యిఖ మమ్మలిని పోషించే దిక్కెవ్వరున్నారు? ఓ కామధేనువా! నీగుణాలు తలుచుకుంటే దుఃఖం పొర్లిపొర్లివస్తూవున్నది.

వృషభేంద్రరావుగారు.

వృష—ఓ కామధేనువా! లోకములో మమ్ము వంటరిగాళ్ళను చేసి పోయినావా! ఇదివరదాకా నీ ప్రాపుమాకు వుండడంచేత పెద్ద పులులయినా మావంక తేరిచూడడానికి భయపడుతూవుండేవి. నీవు లేకపోవడంచేత నక్కపోతులుగూడా మమ్ములోకువచేస్తవిగదా!

మేషే—అశ్వపతిగారూ! నక్కలంటే జ్ఞాపకం వచ్చినది. బ్రతికి

వున్నంతకాలమూ లోకోపకారముగా పెరిగిన యీశరీరమును నక్కలపాలూ రాబందులపాలూ కానియ్యగూడదనుసుమండీ. మన మిత్రులయిన నాని ధేనువు మనలో యెవ్వడూ యీసంగతే మాచ్చోస్తూ వుండడం మీరెఱుగుదురుగదా?

అశ్వ—అవును మనలో యిదిచెడ్డమహాచారంగా వున్నది. మనంగౌరవించేశరీరము మనకళ్ళయెదుట నక్కలూ రాబందులూ పీక్కుతింటూవుంటే యెట్లాసహించగలము? ఈకళేబరమును తప్పకుండా దహనమే చేయింతాము.

వృష—అవశ్యంగా దహనమే చేయింతాము!

గోదే—"గోబ్రాహ్మణేభ్యః" అన్నాడుగనుక, వెనుకచెప్పిన బ్రాహ్మలకే అగ్నిసంస్కారం జరుగుతూవుండగా ముందుగాచెప్పిన గోవుల కెందుకుజరగగూడదు?

వృష—మనభైరవమూర్తిన్నీ మార్జాలపంతులున్నూ సభాపతులను తీసుకుని వస్తూవున్నారు. వారితో ఆలోచింతాము,

భైరవమూర్తిగారు.

[భైరవమూర్తియు, మార్జాలపంతులును, కోంకనక్క దీక్షితులతోను రామబంధుశాస్త్రితోను, ప్రవేశించుచున్నారు]

కోంక—ఏమయ్యా! వృషభేంద్రరావుగారూ! రాత్రిపడుతూ వున్నాయింకా శవాన్ని అట్టేపెట్టుకుని కూర్చున్నారు? వెంటనే సమాధి ప్రయత్నం చెయ్యండి.

వృష—మావాళ్ళు దహనం చెయ్యవలెనని ప్రయత్నం చేస్తూ వున్నారు. సభాపతులకేమీ ఆక్షేపణలేదుకదా?

కోంక—మాకు కావలసినంత ఆక్షేపణవున్నది. పూర్వాచార విరుద్ధమైన కార్యం చెయ్యకూడదు.

కోంకనక్క దీక్షితులుగారు.

రామ— దహనంచెయ్యడమంత ఆక్షేపణార్హమైనపని మరి వకటిలేదు. ఎక్కడనైనా మనుష్యులకు దహనంవున్నదిగాని గో జాతికి దహన వున్నదా?

రామబంధుశాస్త్రిగారు.

న్యాయపంచాననులుగారు.

అశ్వ—అయినా యీసంగతి సభాపతులందరూ వచ్చినతరువాత ఆలోచించి యేమిచెయ్యడానికీ నిశ్చయించేదాము.

కొంక—ఇది ఆసభాపతులతో ఆలోచించనక్కర లేదు. ఇందులో మేమే ప్రధానులము. వ్యాఘ్రపూర్వానున్ను యేమయినా సరే అంటాడు. మాతో కలిసిరాడు. వరాహభట్లున్ను బకసోమయాజులున్ను యీవిషయంలో ధర్మనిర్ణయం చెయ్యడానికి అర్హులుకారు.

రామ—ధర్మశాస్త్రాలు చూచిననేను సిద్ధాంతంగా చెపుతూవున్నాను. ఈవిషయంలో దహనకర్మ యెంతమాత్రమూ వల్లపడదు.

కొంక-రామబంధుశాస్త్రి అలాగుదృఢంగాచెపుతూవున్నాడు గనుక ఖననకర్మకు శవాన్ని ప్రేతభూమికి తీసుకొనివెళ్ళే ప్రయత్నం చెయ్యండి.

రామ—యీరాత్రి యేకర్మ చెయ్యగూడదు. ధర్మశాస్త్రం చూడవలెను. తక్కిన సభాపతులంతా వచ్చినతరువాత రేపుపుద

యాన్న అందరితోనూ ఆలోచించి మరీచేస్తాను. పెద్దలుండగా స్వతంత్రించి యేపని చెయ్యడమూ భావ్యంకాదు. శవాన్ని తెల్లవారిందాకా అట్టే వుండనియ్యండి.

కొంక—తెల్లవారిందాకా పీనుగుతో జాగారం చెయ్యడం కష్టం. పాపంవాళ్ళను చిక్కులుపెట్టక యిప్పుడే కార్యం కానియ్యండి. వృషభేంద్రరావుగారూ! వారికి ఆను సిద్ధం చేయించండి.

రామ—వృషభేంద్రరావుగారూ! మీరంత తొందర పడకండి. నేను యిప్పుడే చెప్తూవున్నాను. తొందరపడి సభవారి ఆలోచనలేకుండా చేస్తే ఆయనవారి చాలాచిక్కుల్లో పడిపోతారు. శాస్త్రం చూడవలెను. ఆయన యీమాటలు స్వలాభం కోసం చెప్పుచూవున్నానుగాని పరమార్థంమూలంగా చెప్పడంలేదు.

కొంక—నీస్వలాభంకోసమే చెప్పుచూవున్నావుగాని పరమార్థచింతతో చెప్పుచూవున్నావా? పీనుగు యింట్లోవుండగా వాళ్ళ దుఃఖంచూస్తూ భరించడం మహాకష్టం. వృషభేంద్రరావుగారూ! అతని తెలివితక్కువ మాటలు విని మోసపోకండి. అతను యెంతసేపైనా కూర్చుంటే వాగుతూనే వుంటాడు. తెల్లవారిందాకా అట్టేవుంచితే యింటనూ యితరులు పట్టుకుపోతారు. శవాన్ని వెళ్ళితెంచారు. సంధ్యకు యింట్లో శవం వుండగూడదు. సరంజామా చేయించండి.

రామ—చేయించకండి. వారిని చంపకండి! మోటతనం చెయ్యకు, అవతలశాస్త్రమూ మరవకుండా! నీకొంకరపు చేష్టలుమాని పెద్దలువచ్చిందాకా ఓపికపట్టు. ఘంటసూత్రంలో వ్రాసి నీకు శాస్త్రం యేమీ తెలియదు.

కొంక—ఓరి పందకుంకా! వ్రాతకే యింతపదహ మేళం నీకు మాత్రం మహాశాస్త్రం తెలిసినట్టుందిరా. నీవు నీ పనులను నీవు చూసుకునే వరకుండాపోదుకదు. నామాటకడ్డంరాకు.

రామ—నీనక్క_జిత్తులు నాకు తెలుసును. మాకేమీ లేకుండా అంతానీనోట్లోనే పడవేసుకోవలెనని చూస్తూవున్నావు. నీవెన్ని కూతలుకూసినా పెద్దలంతా వుంటూవుండగా నీగంతులుసాగవు. నీవుమాత్రం పీనుగులను పీక్కు_తినే ముండాకొడుకవు కావా?

కొంక—నక్కనోటగడ్డకొట్టి అంతానీవేమ్రింగవలెనని నీవు చూస్తూవున్నావు. నాదేహంలో ప్రాణంవుండగా నాకులేకుండా నీవుదక్కనిస్తానా? నేను పీనుగులను పీక్కు_తినే ముండాకొడుకునా?

వృష—మీరుయిద్దరూ పీనుగులను పీక్కు_తినేవారే. ఆ మాటలు యిప్పుడెందుకు వూరుకోండి. అవతలకుపోయి పోట్లాడు దురుగాని యిప్పుడుశవం బయటకువెళ్ళే సాధనంచూడండి. యెవరి లాభంనిమిత్తం వారు చూసుకోక వుభయులూకూడా న్యాయం విచారించండి.

కొంక—మీరు సెలవిచ్చినమాట బాగావున్నది. వృషభేంద్ర రావుగారూ! చెప్పుతోమాట. (రహస్యముగా) శవాన్ని పిల్లవారిం దాకా అట్టేపెడితే రేపుకాకానూ తిసబంధువులూవచ్చి తినవలెనని ఆపక్షిముండాకొడుకు ప్రయత్నం. శవాన్ని రాంబందులు పీక్కు_ తినని స్తే బహుపాపము. బ్రతికినన్నాళ్ళూ గొప్పగా బ్రతికిన కామ ధేనువును, చచ్చునతరువాత పక్షులనోట్లో పడనియ్యకండి. నేనూ మీచతుష్పాదకోటిలోవాణ్ని గనుక, నాకడుపునిండితే యిహానికీ పరానికీకూడా లోపంలేదు. అంతేకాకుండా బంధుపోషణఫలం లభి స్తుంది. ఈకామధేనువు శరీరం బ్రతికినప్పుడూ చచ్చినతరువాతనూ కూడా బంధుపోషణమునకే వుపయోగపడుతుంది. (ప్రకాశముగా) మీలో వాహకులుగా వుండేవారెవరో లెండి.

వృష—(తనలో) ఓపిశాచరుడా! నీమనసులో యెంతపాపవు వూహ వున్నదిరా!

రామ—మీరా పనిమాత్రం చేయుంచకండి. ఆముండాకొడుకు మీవద్ద నక్కవినయాలు కనపరచి తుదకు నమ్మించి మోసంచేస్తాడు. వీడికివంచకమన్నపేరు స్వభావంగానే వున్నదికదా? వృషభేంద్రరావు గారూ! నక్కరహస్యము. (అని చెవిలో) యీరాత్రిమీరు పాతి పెడితే తనబంధువులైన నక్కలను గాలిగింటిని తీసుకునివచ్చి పెల్లగించుకొని తినవలెనని వీడిప్రయత్నం. వీడిమాట సాగనియ్యకండి. అపవిత్ర శరీరం నక్కలనోట్లో పడడంకంటె మా వంటి మహాద్విజుల గర్భంలో పడితే పుణ్యమూ పురుషార్థమూవున్నది.

కొంక—నీవు కూసేదేమిటో బిగ్గరగా కుయ్యి. నీశాస్త్రీలూ గీస్త్రీలూ తీసుకొనిపోయి తుంగలో పారద్రొక్కు. నామాటకు అడ్డంవచ్చి అస్తే యెగిరిపడుతూ వున్నావంటే గొంతుక కాయ కొరికివేస్తాను.

రామ—నేనుశాస్త్రం వున్నదంటూవుంటే, పిడివాదంతో మోటతనంచెయ్యడం నీకుధర్మంకాదు. అదుగో గార్ధభేంద్రశాస్త్రి గారు పరామర్శ నిమిత్తంకాబోలును వస్తూవున్నారు. ఆయనబహు పెద్దలు. శాస్త్రవిషయం వారినే అడుగుదాము. ఆవిభూతిధారణ యేమి? ఆశాంతముఖంయేమి? ఆయన కేవలం శివస్వరూపులు.

కొంక—నేనుగానా శివస్వరూపుణ్ని.

వృష—ఆశాస్త్రుల్లుగారు మావారే. దహనవిషయంకూడా వారినే అడుగుదాము.

[గార్ధభేంద్రశాస్త్రిలవారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

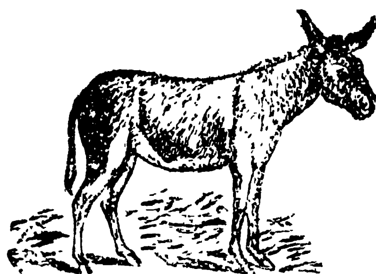
రామ—శ్లో. శుక్లాంబరధరంవిష్ణుం। శశివర్ణం చతుర్భుజం
ప్రసన్నవదనంధ్యాయేత్। సర్వవిఘ్నోపశాంతయే.

వృష—ఏమయ్యా! యీశ్లోకం చదివినావు.

రామ—నేను మహాసభ ప్రేయన గార్ధభేంద్ర శాస్త్రుల వారిని శ్లోకరూపముగా స్తుతిచేసినాను.

వృష—ఇది ఆయనస్తుతి యేసాగైనది?

రామ—ఏలాగైందో చెప్పుతాను. నాపాండిత్యప్రభావం చిత్తగించండి—శుక్లాంబరధరం=తెల్లనైనబట్టలు ధరించినటువంటిన్నీ,—గాడిదెలు చాకలివాళ్ళ వుతికిన తెల్లబట్టల మూటలు మొయ్యడం అందరికీ తెలిసిన హంశమే కదా—విష్ణుమ్—సర్వత్ర వ్యాపించివుండే టటువంటిన్నీ—గాడిద యేపెంటమీదపడితే ఆపెంట మీద కనపడుతూ వుండడం ప్రతివారున్నూ యెరుగుదురు—శశివర్ణం = చంద్రునివంటి రంగుకలిగినటువంటిన్నీ—గాడిద చంద్రునివలె తెల్లగావుండడము ప్రత్యక్షమే—చతుర్భుజం=నాలుగు చేతులు గలిగినటువంటిన్నీ—అవిగో వెనుకటివి రెండూ ముందువి రెండూ కలిసి నాలుగు భుజములు—ప్రసన్నవదనం=కలకతేరిన ముఖం కలిగినటువంటిన్నీ — ఆముఖంచూస్తేనే గాడిదెముఖం శాంతమైనదైనట్టు స్పష్టమవుతూవున్నది—(గాడిదెను) సర్వవిఘ్నోపశాంతయే = సమస్తవిఘ్నములున్నూ శాంతించడం కొరకు—గాడిదె యెగురుగారాకుండా వుండడమూ ఆసమయంలో వికారపు కూతలు కుయ్యకుండా వుండడమూనే విఘ్నశాంతికరము—ధ్యాయేత్=ధ్యానిస్తూవున్నాను.

గార్ధభేంద్ర శాస్త్రులవారు

వృష—ఇంతా బాగానేచెప్పినారు కాని చివరక్రియలోమాత్రం చెడగొట్టినారు. ధ్యాయేత్ అంటే ధ్యానిస్తూవున్నానని అర్థముగాదు, అదినేమోకాలమో నేపురుషమో సెలవియ్యండి.

కొంక—వాడికి క్రియలూ గ్రియలూకూడా తెలిసియేడిసిన వా? యేవో తొట్టిముట్టికూతలు నాలుగు కూసినాడు పోనియ్యండి.

రామ—"వో" అంటే "నా" రాని పశువువు నీవుకూడా ఆక్షేపించవలెనా? నోరు మూసుకో. వూరుకో. అర్థసారస్యము వట్టి చతుష్పాజ్జంతువు నీకేమి తెలుస్తుంది? తప్పు చెప్పినా వొప్పు చెప్పినా శాస్త్రజ్ఞ ద్విజాగ్రగణ్యులమైన మేము చెప్పవలెను.

కొంక—అర్థసారస్యంకాదు బ్రాహ్మణార్థసారస్యం నీకు తెలుసును. నేను చతుష్పాద జంతువునయితే నీవు ద్విపాదపశువువు. అందుచేతనూ నీవు నాలోకంటె మేకాని నాకంటె యెక్కువవాడవు కావు.

రామ—నేను కులంగలవాణ్ని మానంశకర్తఅయిన జటాయువు శ్రీరాములవారికి మహోపకారం చెయ్యడంచేత మాకులం వారికందరికీ రామబంధువులని పేరువచ్చినది.

కొంక—నేనునీకంటెనూ కులంగలవాణ్ని. మాపెద్దలు మృగరాజయిన సింహంవద్ద ప్రధానులుగా వుండేవారు. మాపూర్వులలో వకడు సిలికడవలోపడి మృగరాజ్యాధిపత్యం చేసినాడు. మీవాళ్ళు బిచ్చగాళ్ళు; మేము మహారాజులము.

రామ—నీమాటలకేమి ప్రమాణము?

కొంక—నీమాటలకేమి ప్రమాణము?

రామ—నామాటలకు రామాయణం ప్రమాణం.

కొంక—నామాటలకు పంచతంత్రం ప్రమాణం.

రామ—పంచతంత్రం ప్రమాణగ్రంథంకాదు.

కొంక—రామాయణ మంతకముందే కాదు.

రామ—శాస్త్రుల్లగారూ! ఆరెండింట్లో యేది ప్రమాణగ్రంథమో పండితులుమీరు సెలవియ్యండి.

గార్ధ—నేను సత్యం చెప్పుతాను. మీరు యీవిషయంలో పోట్లాడకండి. మనుష్యకృతమైన పంచతంత్రంకంటె ఋషిప్రోక్తమైన రామాయణ మెక్కువ ప్రమాణము కాదమరా?

కోంక—ఈయన చతుష్పాదజంతువుగనుక మాబంధుకోటిలో వాడనుకుంటే ప్రతిపక్షులలో చేరి పక్షపాతం చేసినాడు. ఎంతచదువుకున్నా గాడిదెకు బుద్ధివుండదు. మాకు మావచనమే ప్రమాణంకాని యీగాడిదకూతలు ప్రమాణంకావు. నీతిశాస్త్రమైన పంచతంత్రం కంటె కేవల కావ్యమైన రామాయణం యెక్కువ ప్రమాణమనే యీగాడిదె యిప్పుడు నమస్కారార్హమైనది యేలాగయినది?

రామ—మనకు నమస్కారార్హమైనందుకు ఆశ్చర్యమేమున్నది? పూర్వం శ్రీకృష్ణమూర్తివారి తండ్రిఅయిన వసుదేవుని వంటివాడుకూడా కయ్యకండా వుండడానికి కాళ్లుపట్టుకుని గాడిదెకు నమస్కారం చేసినాడు.

గార్ధ—సరే యీరసరసం బాగానేవున్నది. అశ్వపతిగారూ! ముందు కార్యంమాటయేమి ఆలోచించినారు?

అశ్వ—మనవారికందరికీ యీకళేబరము దహనముచేయించవలెనని అభిలాషవున్నది.

గార్ధ—ఆలాగే కానియ్యవచ్చును. ఇది సర్వోత్కృష్టంగా వున్నది.

రామ—గోవును దహనంచెయ్యడం లోకంలో యెక్కడనైనా వృద్ధాచారము వున్నదమయ్యా? పెద్దలుమీరే యీలాగు ఆచారవిరుద్ధమైనమాట సెలవిస్తారేమీ?

గార్ధ—ఆచారమా? ఆమాట మరిచిపోయినాను. ఆచారవిరుద్ధమైనకార్యం చెయ్యగూడదు, ఇప్పుడు ఖననమే కావలెనుగాని దహనంకూడదు,

కొంక — ఈవిషయంలో నిష్పక్షపాతముగా చెప్పినారు.

రామ — మాకు మరివక ధర్మశాస్త్ర సందేహంవచ్చింది. శవాన్ని యీ రాత్రే పాతిపెట్టవలెనో రేపటిదాకా వుంచవలెనో సెల వియ్యండి. నేను రేపటిదాకా వుంచవలెనంటూవున్నాను.

కొంక — నేను యిప్పుడే ఖననం కావలెనంటూవున్నాను. మీరు యిందులో నిష్పక్షపాతంగా చెప్పవలెను. వారు పక్షిగనుక, వాడికి పక్షపాతము సహజము.

గార్ధ — నాకు పక్షపాతం యెందుకు? న్యాయం చెపుతాను. ఎప్పుడు చేసినా చెయ్యవచ్చును. ఇంట్లోవాళ్ళకు కష్టంగాతోస్తుం దంటే, ఆపనియీరాత్రే చెయ్యవచ్చును. పెద్దలతో ఆలోచించ వలెనంటే రేపటిదాకా వుంచనూవచ్చును. ఎలాగు చేసినా ఆక్షేపణ లేదు.

రామ — మీరు యీసంగతి శాస్త్రంచూచి చెప్పినారా! చూడకుండానే చెపుతూవున్నారా? కర్మలోచేరిన పనిగనుక మీరు బాగా ఆలోచించి మరీచెప్పవలెను. ఎక్కడనైనా సూర్యాస్తమాన మయినతరువాత కర్మపుడుచుండండీ? ఒకవేళ కామధేనువుకుప్రాణం కడపట్టిందేమో! తెల్లవారిందాకా కాచుకొచూస్తే యీలోగా ప్రాణం వచ్చేదీ లేనిదికూడా స్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

గార్ధ — మీరు చెప్పింది బాగా నేవున్నది. ధర్మశాస్త్రం చూడ వలెను. సూర్యుడు లేకపోతే కర్మపుట్టదు.

కొంక — మీధర్మశాస్త్రజ్ఞానం మొత్తుకున్నట్లేవున్నది. కర్మా పుడుతుంది అన్నీ పుడుతవి. శిష్టాచారంకంటె ధర్మశాస్త్రం మహా యెక్కువదా ఏమిటి? మేము అన్నిచోట్లా రాత్రిళ్ళే చేయిస్తూవున్నా ము. సూర్యుడు రాత్రిళ్ళు అగ్నిహోత్రంలో ప్రవేశిస్తాడు గనుక అగ్నిహోత్రంవుంటే రాత్రికర్మకు నేమీఅడ్డంలేదు. శాస్త్రుల్లగారూ!

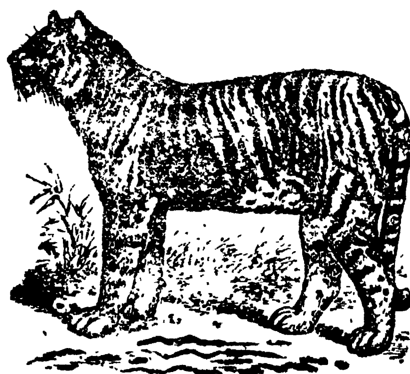
మీరు ఈలాగంటి తెలిసీ తెలియనిమాటలు చెప్పకండి. చచ్చిన వాళ్ళు నేమిటి? పల్లిబ్రాహ్మణకడ మేమిటి? ఆ మాటయెవళ్ళయినా వింటేనవ్వుతారు. శవం నిండినయిల్లో వుండగూడదు. వేగిరం సన్నాహం చేయించండి.

గార్ధ—ఇప్పుడు దీక్షితులుగారు చెప్పినదీ నాకు సబబుగానే తోచుచున్నది. నేను ఏదీ నిశ్చయంగా చెప్పలేను శాస్త్రం యెలాగు చెప్పితే ఆలాగు చెయ్యండి. అదుగో సభాపతులు వ్యాఘ్రావధానులు గారూ, వరాహభట్లుగారూ, బకసోమయాజులుగారూ వస్తూవున్నారు. ఆలోచించి సభాపతులునలుగురూ యేలాగు చెప్పితే ఆలాగు చేతాము.

[వ్యాఘ్రావధానులుగారును, వరాహభట్లుగారును, బకసోమయాజులుగారును ప్రవేశించుచున్నారు]

బకసోమయాజులుగారు.

వ్యాఘ్రావధానులుగారు.

అశ్వ—సభవారేరయ్యా? సభాపతులు ముగ్గురుమాత్రమే వచ్చినారు?

వ్యాఘ్రా— వెనకనుంచి వారూవస్తూవున్నారు. మర్కట జోస్యులుగారు పంచాంగం నిమిత్తం వెళ్ళినారు. తక్కినవారూ వారితో నేవస్తారు.

రామ— ఈధర్మసందేహము బకసోమయాజులుగారి నడుగుదామా! ఆయన బహుతపశ్శాలి; అనేక యజ్ఞాలుచేసినారు; ఆయనతో సమానమైన ధ్యానము మరెవకరికిలేదు, ఆయన మహాద్విజశ్రేష్ఠుడు; కవిచక్రవర్తి.

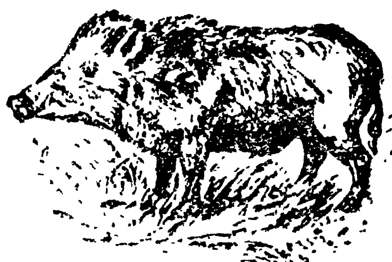
కొంగ— మీవాడుగనుక వూరికే పొగడుతూవున్నావు. ఆయనా ద్విజశ్రేష్ఠుడే; నీవూ ద్విజశ్రేష్ఠుడవే; ఆయన నీకంటెనూ ఘనుడు. నీవు చచ్చినవాటిని పీక్కుతింటూవుంటావు ఆయన బ్రతికివున్నవాటినే గుటుక్కున మింగివేస్తాడు. యజ్ఞాలకేమీ లోపంలేదు. ఆయన తెల్లవారి లేచిందిమొదలుకొని నిత్యమూ మీనమేధాలు చేస్తూవుంటాడు, ఆయన ధ్యానమంతా చేపలను యేలాగుపట్టుకుందామా అనేకాని మరివకటికాదు. పక్షిగనుక ఆయనకూ నీవలెనే పక్షపాతం సహజమే.

రామ— వారిద్దరికీ విరోధం. సభవారు కొంగనక్క దీక్షితుల మాటలు విశ్వసించకండి.

కొంగ— వారిద్దరూ మిత్రులు. సభవారు రామబంధుశాస్త్రి మాట విశ్వసించకూడదు.

వరా— మీరిద్దరూ వూరికే యెందుకు కంఠశోషపడుతారు? సభవారు వస్తూవున్నారు వూరుకోండి.

రామ— కలం తక్కువవాడవు నీవా మమ్మలిని మందలించేవాడవు? పోపందీ! అప్టేపయ్యక వూరుకో.

వరాహశెట్టిగారు

వరా—కావలిస్తే నీవు కులంతక్కువవాడవు. నేను కేవలమూ ఆదివరాహ స్వరూపుడయిన విష్ణుమూర్తి సంతతివాణ్ని. ఓపక్షీ కానా! ఎగిరిపడబోకు.

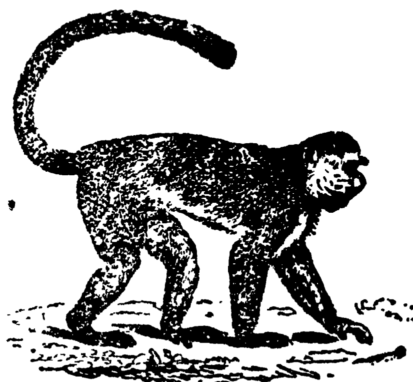
కొంక—అలాబుద్ధి చెప్పు.

రాము—నీ నక్కజిత్తులు చాలించు.

[అప్పు డాంజనేయశర్మయు, మర్కటజోస్యులును,
మల్లుభట్లును, తిమ్మన్న చయనులును,
ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఆంజనేయశర్మగారు.

మల్లుభట్లుగారు.

అంజ—ఏమిపయ్యా! మీలోమీరే కేకలు వేస్తూవున్నారు? సభవారితో యేమయినా ఆలోచించడమూ పెట్టడమూ వున్నదా లేదా?

రామ—ఆంజనేయశర్మగారు యేళ్ళుగడిచినవారు ధర్మశాస్త్రవేత్తలు లోక వక్కటిలేదుకాని నాడు శ్రీరాములవారి నిమిత్తం లంకకాల్చివచ్చిన ఆంజనేయులవారి అపరావతారులు. "అయ్యా! ఆంజనేయశర్మగారూ! కామధేనువు చచ్చిపోయినది గదా! యీరాత్రి కర్మచేయించి శవాన్ని తీసుకుపోవచ్చునా?"

అంజ—(తనలో) యేలాగయినా మనకు లాభముదొరికే మార్గం చూడవలెను. (బిగ్గరగా) తీసుకుపోకూడదు.

కోంక—నావద్ద కోతిచేష్టలు చెయ్యక యిప్పుడు యెందుకు తీసుకు పోకూడదో చెప్పు?

ఆంజ—ఇప్పుడు తీసుకువెళ్ళినా రేపుతీసుకొనివెళ్ళినా ముందుగా ప్రాయశ్చిత్తం కావలెను.

మేషే—ఇదేమిటయ్యా! నీవువచ్చి కొత్తగోడవ తెచ్చిపెట్టినావు. లోకమంతా మెచ్చుకొనే కామధేనువుకు ప్రాయశ్చిత్తం యెందుకయ్యా.

అంజ—ఎందుకో నీకేమి తెలుస్తుంది? చిన్నప్పటినుంచీ ధర్మశాస్త్రిలలో పుట్టిపెరిగిన మావంటివారికి తెలుస్తుందికాని కామధేనువు బ్రతికివున్న కాలంలో మహాపాతకం చేసింది కాబట్టి ప్రాయశ్చిత్తం కాకతీరదు.

వృష—ప్రాయశ్చిత్తంమాట. చూచుకుందాముగాని చేసిన పాపమేమిటో చెప్పు?

ఆంజ—కావలసినన్ని పాపాలున్నవి. కృతఘ్నులయిన మనుష్యులకు పాలు మొదలుగునవి యివ్వడం మొదటిపాపం. ముట్టుకో

వడానికైనా అస్పృశ్యంకాని కుక్కకు పాలివ్వడం రెండో పాపం. విశ్వాసమన్నమాట యెఱుగని పిల్లికి పాలివ్వడం మూడో పాపం. ఈ పాపాలన్నీ క్షమించినా ధర్మశాస్త్రానికి ప్రత్యక్షవిరుద్ధమయిన పశుగమన పాపం యేలా క్షమించడానికి వీలవుతుంది? ఆ పాపం యెవరూ చెయ్యలేదన లేరుకదా? ఆ పాపం చేసినందుకు యిప్పుడు దగ్గిర కూర్చుండి యేడుస్తూవున్న యీ వత్సమే దృష్టాంతము. పశుగమనమే లేకపోతే యీ దూడ యేలాగు పుట్టినది? కలియుగానికి ముఖ్యప్రమాణమయిన పరాశరస్మృతి యొక్క దశమాధ్యాయములో

శ్లో. పశువేశ్యాదిగమనే మహిష్యుష్ట్రీ కపీం తథా
ఖరీంచ సూకరీం గత్వా ప్రాజాపత్యం సమాచరేత్.

అని వున్నది. కాబట్టి పశుగమన ప్రాయశ్చిత్తం ముందుగా జరగవలెను.

వృష—ఓరి నీనోట్లో వుండువుట్టా! ఎన్ని కారుకూతలు కూసినావురా నాలుగుపోట్లు పొడిచి నీడొక్క బద్దలుచేస్తునా?

అశ్వ—ఓరీ నీధర్మశాస్త్రం కాలిపోనూ! యీ కారుకూతలు పేలినందుకు నెత్తిపెంకు యెగిరేటట్టుగా తన్నుదునా?

మార్జా—(తనలో) నాకు విశ్వాసం లేదంటూవున్నాడు. యిందులో నేను విశ్వాసం కలిగివుంటాను. (ప్రకాశముగా) ఓరి మర్కటాధమా! కావలిస్తే నీకు నేను ప్రాయశ్చిత్తం చేయిస్తాను.

శ్వా—ఓరి కోతిముండాకొడకా! నన్ను ముట్టుకోవడానికి అస్పృశ్యంకాదుటారా? వీధిలోకిరా, నీకండలు వూడదీసి నేను ముట్టుకోవడానికి తగినవాణ్ని అవునో కానో చూపిస్తాను.

అంజ—శాస్తుర్లుగారూ! ఆ దౌర్జన్యం చిత్తగిస్తూవున్నారా? వృషభేంద్రగారున్నూ, అశ్వపతిగారున్నూ, గడ్డితినే మాటలంటూవుంటే వూరుకోవడం సభవారికి న్యాయమేనా?

గార్ధ—అశ్వపతిగారూ! వృషభేంద్రరావుగారూ! వూరుకోండి. మనం కార్యాలలో తొందరపడకూడదు. వారు ధర్మశాస్త్రం నూపిస్తూవుండగా మరివకలాగు అనడం భావ్యంకాదు. మనమందరమూ ధర్మశాస్త్రానికి బద్ధులమై వుండవలెను.

గార్ధ—ఆ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తమేమిటో సెలవిస్తారా?

ఆంజ—శ్లో. గోగామీ చత్రిరాత్రేణ గామేకాం బ్రాహ్మణాయ దదత్.— అని దానికింద శ్లోకములోనే వున్నది.

రామ—అలాగయితే నేను మహాద్విజుణ్ని. యీ కామధేనువును సూర్యోదయం కాగానే నాకు దానం యిప్పించండి. అన్ని పాపాలూ పరిహారమైపోతవి.

మల్లు—దానం చెయ్యడం చచ్చినగోవునా బ్రతికినగోవునా?

రామ—ధర్మశాస్త్రవిషయం నీకేమీ తెలియదుగాని నీకొండముచ్చు చేష్టలుమాని నోరుమూసుకు వూరుకో.

వ్యాఘ్రా—బ్రతికివున్నగోవునైతే దానం నాకివ్వవలెను. నేను పెద్దసభాపతిని.

రామ—నీకు సభాపతిత్వం యెవరిచ్చినారు?

వ్యాఘ్రా—నా చేతులు యిచ్చినవి; నా నోరు యిచ్చినది. అనాథలైన మీకువలె సభాపత్యం నా పూర్వులనుంచి రావలసిన పనిలేదు. [illegible] నేను [illegible] వాణ్ని గాను. [illegible] లాగు బ్రతికి వున్నవాళ్ళ [illegible] పూర్వుల [illegible] చెప్పి సభాపతిత్వము [illegible] చిన్నమెత్తు తెలివి [illegible]. [illegible] సభాపతిత్వం [illegible] కున్నాను. [illegible] నేను సభాపతిని [illegible] సారిగా [illegible] తోకలూ కొరికి వేస్తాను. (అని లేచుచున్నాడు.)

రామ—(తనలో) [illegible] బలవంతుడు. [illegible] కార్యం లేదు. (ప్రకాశముగా) అపరాధం వచ్చింది క్షమించండి.

వరా—మనలోమనకు తగవులుకూడదు. మీరే అగ్రసభా పతులు. మేమందరమూ వప్పుకున్నాము. శాంతించి కూర్చోండి.

వ్యాఘ్రా—అలాగయితేసరే.

అశ్వ—మీరు యిందాకా చెప్పిన ధర్మశాస్త్రం మనుష్యుల విషయమా? తిర్యగ్జాతులవిషయమా?

అంజ—అందరివిషయమూను. లోకంలో మనుష్యులకు వక్క ధర్మశాస్త్రమూ పశువులకు వక్కధర్మశాస్త్రమూ వుంటుందా! అందరికీ ఒక్కటే ధర్మశాస్త్రం.

మేషే—మీధర్మశాస్త్రం చచ్చినవాళ్ళవిషయంలోనా? బ్రతికి వున్నవాళ్ళవిషయంలోనా?

అంజ—హాహాహా! మీరుకూడా శంకలు మహాచేస్తూవున్నారే! ఇది అందరివిషయంలోనూ. బ్రతికివున్నవాళ్ళు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోమ్మంటే చేసుకోరుగనుక ముఖ్యంగా చచ్చినవాళ్ళవిషయంలోనే.

మేషే—అలాగయితే చచ్చినవాళ్ళచేత ప్రాజాపత్యవ్రతం యెట్లాచేయిస్తారు?

[illegible] సోస్యులుగారు.

తిమ్మన్నదత్తులుగారు.

తిమ్మ—సభవారి యిష్టంవచ్చినట్లు చేయిస్తారు. అదంతా మీ కెందుకు? సభవారు యేమిసెలవిస్తే అదేమాకు ధర్మశాస్త్రం.

అశ్వ—సింహ శరభ గండభేరుండాదులైన వృత్తములు వుపేక్షచేసి వూరుకోవడంచేత కోతులయొక్కా కొండముచ్చుల యొక్కా ఆటలుసాగుతూవున్నవి. మీమనసు వచ్చినట్లల్లా చేయించడానికి యిదినోరువచ్చిన చెవులపిల్లుల యిల్లనుకున్నారా? మేము యిద్దరమూ తలచుకుంటే యీదౌర్జన్యంచేసేవారిని డొక్కలు బద్దలయ్యేటట్లుగా తన్ని పడపొడిచి వదిలిపెడుతాము.

వృష—తొందరపడకండి ఆంజనేయ శర్మగారూ! మీరు చెప్పిన ధర్మశాస్త్రంలో 'కపీం' అని వున్నది గనుక యిప్పుడీసభవారి కందరికి ప్రాయశ్చిత్తమక్కరలేదా? 'ఖరీంచ' అని వున్నది గనుక, గార్దభేంద్రశాస్త్రిగారికికూడా ప్రాయశ్చిత్తం కావలెను.' 'సూకరీం' అనికూడా వున్నందున, సభాపతులైన వరాహభట్లుగారికీప్రాయశ్చిత్తం జరగవలసినదే.

ఆంజ—(తనలో) వీళ్ళకు సంస్కృతం తెలియడం చాలా తంటాగావున్నదే. (ప్రకాశముగా) బ్రతికివుండగా మనకాసంగతి ఆలోచించవలసిన పనిలేదు. చచ్చిపోయిన తరువాత ధర్మశాస్త్రాలు తీసి, అందరినీ యిలాగే చేస్తాము. మగవాళ్ళుకావడంచేత తమకడుపులోనుండి పిల్లలు పుట్టరుగనుక వీరు మేమూ పాపం చెయ్యనే లేదంటారు. ఎక్కడ అబద్ధమాడితే అన్నీమాసి పోతవి. రహస్యంలో జరగేదానికి మనం నేరిమీ యిలాగా పుచ్చుకోకూడదు.

వృష—ఇదివరదాకా వ్యర్థమైన ప్రయాసపడ్డారు. మేము మొట్టమొదట దహనవిషయంలో వేసిన ప్రశ్నకు సభవారివద్దనుంచి యేమీసమాధానం రాలేదు.

వ్యాఘ్రి—తగినన్ని దానాలుచేస్తే దహనం చెయ్య వచ్చును. మొదట వుత్క్రాంతి గోదానం చెయ్యవలెను. తరువాత వైతరిణీ గోదానం చెయ్యవలెను. సంచయనంనాడు వకగోదానం చెయ్యవలెను. దశాహంనాడు వకగోదానం చెయ్యవలెను. మాసికం నాడువకటిచెయ్యవలెను. ఈగోదానాలన్నీ నాకుయిప్పిస్తే యే ప్రాయశ్చిత్తమూ అక్కరలేకుండా నేను దహనం చేయిస్తాను. ఏమయ్యా సభాపతులు మీఅభిప్రాయం చెప్పండి.

వరా—మాకుతగిన దానాలుయిప్పిస్తే మేమూవప్పుకుంటాము.

బక—వరాహభట్లుగారితో నేనూ యేకీభవిస్తాను.

రామ—(రహస్యముగా) దీక్షితులూ! కోపమునుగుతూ వున్నది. మనం యిందులో వప్పుకోకూడదు. యేమైనాఅంటే వ్యాఘ్రవధానులు చంపివేస్తాడు.

కొంక—(రహస్యముగా) నాకూఅదేభయంగా వున్నది. అతనువక్కడు మనపక్షంలో చేరితే యెంతపనిఅయినా చేతుము. మేసమాను మార్జాలపంతులు అందులో వుండడంచేత వ్యాఘ్రవధానులు వాళ్ళలోచేరినాడు. ఇప్పుడాపక్షంలో చేరినా యితను ఇదివరకు అనేకగోమేధాలూ అశ్వమేధాలూ చేసినవాడే. మనమేదైనా మాయోపాయంపన్ని యీ కార్యం చెడగొడుదాము.

వ్యాఘ్రి—సభవారూరకున్నారేమి?

మల్లు—మాకుతగిన ఫలప్రదానాలు యిప్పిస్తే మేమువప్పుకుంటాము.

రామ—(రహస్యముగా) మించిపోతూవుంది. యేమైనా వుపాయం ఆలోచించినావా?

కొంక—మర్కటజోస్యులూ! మాట. (రహస్యముగా) ఇప్పుడు నక్షత్రం మంచిదికాదంటు నీవు అటంక పెడుతూ. తెల్లవారిన తరువాత మరివక వుపాయం ఆలోచింతాము.

వాగ్భూరి—ఏమిటి మీరుమ్ముగ్గురూ చాలాసేపు గుసగుసలాడుతూ వున్నారు?

కోంక—ఏమీ లేదు. కర్మకు ఇప్పుడు సుముహూర్తమగునా కాదా అని ఆలోచిస్తూయున్నాము.

వాగ్భూరి—మీ ఆలోచన తెగిందా యింకా తెగనే లేదా?

మర్క—తెగింది. యీరాత్రి నక్షత్రం బాగావున్నది కాదు.

వృష—దహనానికి మంచినక్షత్రం యేమిటి? సభవారందరూ వచ్చుకున్నపని వేగిరం కానియ్యండి.

రామ—నక్షత్రం మంచిది కానప్పుడు చేయించడానికి మేము వప్పుకోము.

కోంక—నేనూ వప్పుకోను.

వృష—మీరు యిద్దరు వప్పుకోకపోతే యేమిటండి.

గార్ధ—వృషభేంద్రరావుగారూ! మీరు సభవారితో వివాదపడకండి. వివాదపడితే అందరూ వచ్చిన కార్యం సమ్మూరణంగా చెడిపోతుంది. (సహాస్యముగా) యింతలో మునిగిపోయిం దేమిటి? ఈరాత్రి నాలుగు జాములు వోపికచేస్తూరా. తెల్లవారిన తరువాత మేము తెచ్చి కానిస్తాము. (ప్రకాశముగా) అయ్యా సభవారికి నమస్కారము యీరాత్రి ప్రొద్దుపోయినది గనుక సభవారనుగ్రహించి పురమూర్తెన్న దయ వేసి [illegible] సానుకూలం చెయ్యండి.

ఆంగ—అలాగైతే మేమి [illegible] రేపుదగ్గరున్నా [illegible].
(అని బంధువులతో వెళ్ళుచున్నారు.)

గార్ధ—[illegible] శాస్త్రిగారూ! [illegible]
మీరు [illegible] చేయుచుండగా [illegible]
రేపుదయాన్న పెందరాళే దయచెయ్యండి.

రామ—(రహస్యముగా) ఇంకెందుకీ పాపిష్ఠి ప్రాణం యెవరికి కావలెను? మానవ దో కేమూడు పడిపోతూవున్నది.

గార్ధ—(రహస్యముగా) కొంకణస్థ దీక్షితులూ! మీరూ తెల్లవారిందాకా ఆలోచించి రేపు దహనం అడ్డుపడే వుపాయం యోచించండి.

రా—దీక్షితులుగారా! ఇలాగురా! (రహస్యముగా) నీవు వుపాయశాలివి గనుక దహనం కాకుండా నీవుపాయం యీరాత్రి నిద్రపోకుండా ఆలోచించి శవాన్ని పగలు రుద్రభూమిలో వేసినా, రాత్రికి సగం శవం నీకు అట్టిపెడతాను.

కొంక—ఆలా చేతులో చెయ్యివేసి ప్రమాణంచెయ్యి. నేను తెల్లవారేటప్పటికి మూడులోకాలకు వెళ్ళి నాతిరుగులేని వుపాయం ఆలోచించుకువస్తాను.

రామ—చేతిలో చెయ్యివేసి (రహస్యముగా) మాటతప్పిపోతే, నేను మనిష్టికి పుట్టలేదు. నన్ను తరువాత మాట పొరుగు తానంటావా? ఇందులో దహనపు పనులు పట్టించే వారెవరురా?

కొంక—మరియవరున్నారు? మేషేశ్వరుడున్ను, అశ్వపతిన్ని, వాళ్ళతో వృషభేశ్వరుడుకూడా యేకీభవించినాడు. మనయత్నం ఒకవేళ కొనసాగకపోయినా యేదో వంకపెట్టి యీమున్సురిని తప్పకుండా వెలివేయింతాము. (తనలో) ఈపక్షిముండాకొడుకును నమ్మరాదు. నేను నష్టపడి నీకాన్పుపాయం ఆలోచిస్తే యిన్ని మాటలూ చెప్పి నాకు లేకుండా అంతా పగలే తాను కడితేస్తాడేమో! అసలు వట్టిపెట్టుకోవడంలోనే వీడు మాటతప్పితే తాను మనిషికి పుట్టలేదంటూ వున్నాడు. వీడు అసలు మనిషికి పుట్టియేడిసినాడా?

రామ—(రహస్యముగా) మన ప్రయత్నం తప్పిపోవడమనే వకటి తెచ్చిపెట్టకు. నీవు ధైర్యం చెప్పకపోతే ఈరాత్రి నాకు నిద్ర పట్టదు.

కొంక—మన ప్రయత్నం విఫలం కాదు. కావలసినంత నిద్రపో.

రామ—నీకడుపు చల్లగా! అలా కావలెనుగాదూ? శవాన్ని ముట్టుకున్నందుకు వీళ్ళను వెలివెయ్యవలెనంటే నేను రేపు కావలసినన్ని కారికలు తీసుకువస్తాను.

వ్యాఘ్రా—అందరమూ చేరివున్నాముగనుక రేపుదయం మళ్ళీరావడంకంటె ఈరాత్రే కర్మచేయించవచ్చును.

గార్ధ—సభవారంతా వెళ్ళిపోయినారు. రేపుదయాన్నే చేయింతాము. సభవారు విజయంచేస్తూవున్నారు. రేపుదయాన్నే యెదిరియెక్కకుండా దయచేసి, ఆపత్సముద్రంలో మునిగివున్న వీరిని యెలాగైనా గట్టెక్కించండి. (అందరూ నిష్క్రమించుచున్నారు)

మూషకాసుర విజయము

రంగము—ఉల్లితోట.

[మూషకభట్టరుగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

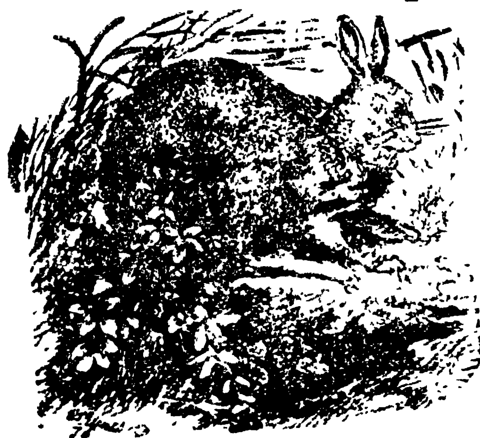

మూషకభట్టరు గారు.

మూష—(అంతట కలయజూచి) ఓహో! యీతోట యెంత రమ్యంగా వున్నది! గట్లపొడుగునా ముల్లంగిచెట్లు వెయ్యబడివున్నవి. వుల్లిమళ్ళలో మధ్యమధ్య పెరుగుతోటకూర మొక్కలు కోమలంగా పెరిగి నవనవలాడుతూ వున్నవి. కంచెలమీద బీరపాదులుపాకి వింతగా కాస్తూవున్నవి. పేరుకు యీపొలం కాపువాడిదంటారేకాని సమీపంలో కాపురంవుండడంచేత నిజానికి నాదేకాని వాడిదియెంత మాత్రమున్నూ కాదు. యీబీరకాయలూ ముల్లంగిదుంపలూ మొదలయినవాటి నన్నిటినీ వాడికంటె నేనే యెక్కువగా అనుభవిస్తాను. కష్టంవాడిదీ ఫలంనాదీగనుక వాడు నాకోసం కష్టపడే నవుకరుకాని యజమానుడు కాడు. నాకోసం మళ్ళీకూరలు మొదలయినవి వెయ్యడానికి వాడవతలిపొలం యేలాగు మన్నివుంచినాడో! ఈపొలం యెండిపోయేటప్పటికి మళ్ళీ ఆపొలం సిద్ధం అవుతుంది. ఆదుర్మార్గుడు మాత్రం నేనుచేసేది దొంగపనిఅని తిడుతూవుంటాడు. తిట్టుకుతిట్టుకుని నోరునొప్పియెత్తి వాడేనశిస్తాడు. నూరుతిట్లయినా బొక్కెడు

కొట్టేలు కావు. ఎక్కడనయినా తిట్లవల్ల చావడమూ దీవెనలవల్ల బ్రతకడమూ వుంటుందా? వాడు నాకమునుపే ఒక్కసారి నాలుగు మూలలకూ తిరిగి నాపొలమంతా నాసుకనివస్తాను. (అని నాలుగు అడుగులు నడిచి) ...తోటకను నలువలో వస్తూవున్నారు. ఇక్కడ నిలబడి చూస్తాను.

[అప్పుడు శశకపతి రాజుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శశకపతి రాజు గారు

శశ (తనలో) నేను నాపొలం చూచుకోవడానికి వచ్చినాను. యీ తోటకూర మొక్కలు మహా మేపుగా పెరిగినవి. రేపటిదినం తెల్లవారేటప్పటికి నాబంధువులనందరినీ తీసుకువచ్చి వారికి యీ తోటకూర కాడలతో విందుచేసి ద్వాదశీ పారణా వనసంతర్పణా కూడాచేస్తాను. తోటమాలి వచ్చే వేళఅయింది, పొలమంతా చూచుకొని వేగిరం వెళ్ళిపోవలయును. (అని నిలుచున్నాడు.)

మూష— (సమీపమునకువచ్చి) అయ్యా! నమస్కారము.

శశ—(తేరిపారచూచి తనలో) కాళ్ళు యీడ్చుకుంటూ వచ్చి యీపందికొక్కుగాడు నాకు నమస్కారం చేస్తావున్నాడు. వీడినమస్కారం పుచ్చుకోకుండా గంభీరంగావుండి వీడి పొందర నాగొప్పతనం అంతా కనపరచవలెను. (అని గర్వముతో బిగ్గరగా) నీవు యెవడవు? యీసమయంలోకి యెందుకు వచ్చినావు?

మూష—(తనలో) నేను పెట్టిన నమస్కారమయినా పుచ్చుకోకుండా యీచెవ్వులపోతుకు యెంతగర్వంవచ్చింది? సాధ్యమయితే నేను యిప్పుడు వీడిగర్వ పాయశ్చిత్తంచేసి వీణ్నిమరీ యింటికి పంపుతాను. (బిగ్గరగా) నేను పుదయాన్నే షికారుపచ్చినాను. నాపేరు మూషకభట్టరకుడు.

శశ—వంకరకాళ్ళానీవు నీవు షికారుకూడానా? నీకాళ్ళు సరి వకవిధగా వుపయోగించుకోగలవా?

మూష—(తనలో) వీడుముందుగా నాకాళ్ళచూటే యెత్తుకున్నాడు. లోకంలో యెవరికిన్నీ లేనిలోపాలు యెన్ని యెంచినా కోపంరాదు గాని వున్నలోపం యెంచితే తప్పకుండా వళ్ళుమండుకు వస్తుంది. వున్నమాటంటే వులుకువస్తుందన్న సామెత అందరూ యెరిగిందే. నావంకరకాళ్ళ మాటతలపెట్టినాడుగనుక యేలాగయినా వీడికి గర్వభంగంచేసి మరీపంపవలెను. (బిగ్గరగా) నావివంకర కాళ్ళు కానడానికి కంచెలు దూకితే నాకాళ్ళు యెవరూ విరగగొట్టలేరు. నాకాళ్ళు వేరేవిధంగా వుపయోగించుకోవలసిన అవసరంలేదు. యెంతగెడకర్రలాగువున్నా నీకాళ్ళకంటె నాకాళ్ళే యెక్కువవుపయోగంగాను అందంగాను వున్నవి. నీవునన్ను ఆక్షేపించనక్కరలేదు.

శశ—నీవు కంచెలు దాటకపోతే రాత్రిళ్ళు కన్నాలలోనుంచి యిళ్ళల్లో దూరడంచాత నీకాళ్ళు వంకరపోయినవి. యెవరికాళ్ళు యెక్కువ వుపయోగం అయిందీ నాలుగు అడుగులు పరుగెత్తితే తెలుస్తుంది.

మూష—అలాగే పరుగెత్తుదాం పందెం వెయ్యి. యేమేమి పందెము?

శశ—ఇప్పుడు బాగావున్నది. నేను నీమనసువచ్చింది పందెం వేస్తాను. ఇప్పుడే పరుగెత్తుదాముగాని. అన్నమాటకు నీవు తిరిగిపో కూడదు.

మూష—తిరిగిపోతే పరుగెత్తలేక నీవు తిరిగిపోతావుగాని నేను యెన్నటికీ తిరిగిపోను. ఇప్పుడు వరహాచరహా పందెం. నేను తిరిగిపోతే రేపటినుంచి నన్ని పేరుతోపిలువవద్దు. చిన్నప్పటినుంచీ కందమూలఫలాలు భక్షిస్తూ తపస్సుచేసి యీ పొలంలోవున్న పందికొక్కులన్నిటికీ గురువునై సంపాదించుకొన్నభట్టర్ బిరుదు నేటితోతీసి పారవేస్తాను.

శశ—నీవు వేసిన పందెమునకు నప్పుకొన్నాను. గాదెకింది పందికొక్కులాగు నీవు యెంతసంపాదించినా నీదగ్గర డబ్బువుండదుగనుక నీవు వక్కవరహా మాత్రమే పందెము వేసినావుగాని నేను వోడిపోతే నీకు పదివరహాలుయిస్తాను. యెక్కడనుంచి యెక్కడదాకా పరుగెత్తు దామో చెప్పు.

మూష—పొలంవాడు వచ్చేసమయం అయిందిగనుక పరుగెత్తడానికి యిదిమంచిస్థలంకాదు. అదుగో ఆదున్నినపొలంలో ఆకంచెకాడనుంచి యీకంచెదాకా పరుగెత్తుదాము.

శశ—అలాగయితే పరుగెత్తుదాము బయలుదేరు.

మూష — తొందరపడక కొంచెము సేపు తాళు. నేను నిన్న ఏకాదశి నిరహారం చేసినాను. ఇంటికి వెళ్ళి ద్వాదశి పారణ చేసి వస్తాను. మాయిల్లు ఇవతలికంచెలో వున్నది. నీవు అవతల కంచెదగ్గర వుండు. నేను భోజన చేసివచ్చి నిన్ను యిప్పుడే కలుసుకొంటాను. పందెం అక్కడనుంచే ఆరంభింతాము.

శశ — ఈవంక పెట్టి మళ్ళీ రాకుండా పాయి మానేవు సుమీ. ఈలోగా నేనుకూడా ఫలహారం చేసివచ్చి నీకోసం ఆకంచె కాడ కనిపెట్టుకుని వుంటాను.

మూష — చాలలేక నీవు పారిపోతావేమో కాని నేను పారిపోను. అటువంటి చేష్టలు నావద్ద లేవు.

శశ — నీపందికొక్కు చేష్టలుమాని వేగిరం వెళ్ళిరా. మళ్ళీ వచ్చిన తరువాత కావలసినన్ని జంభాలు పలకవచ్చును.

మూష — జంభాలు నావయిందీ నీవయిందీ తరువాత క్రియలో తెలుస్తుంది. వట్టిమాటలతో యేమిప్రయోజనము? మళ్ళీవచ్చి నీచేత నేనాతో పరుగెత్త లేననిపిస్తాను చూడు.

శశ — అట్టేవాగకపో. తాటాకుల చప్పుళ్ళకు కుందేళ్ళు జడుస్తవా?

మూష — తినబోతూ రుచులెందుకు? అదీ తెలుస్తుంది. (అని తనయింటివంక నడుచుచున్నాడు.

శశ — ఇదుగో నేను ఫలహారానికి వెళుతూవున్నాను. నీవు వేగిరంరా. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

మూష — (కొంచెము నడిచి యిల్లుచేరి) ఓసీ! ఓసీ! వేగిరం యెదురుగుండారా. ఈకలికాలంలో భార్యలు భర్తలకు యెదురుగుండా రావడమూ శుశ్రూష చెయ్యడమూ అంతాపోయి ది. ఈ కాలంలో పురాణాలలో చెప్పేమోస్తరు పతివ్రతలే లేరు.

మూషికాంబ గారు.

భార్య—(కన్నములోనుండి పైకివచ్చి) నేను మహాపతివ్రతను కానా? యీ లోకంలో నాకంటె భర్త ఆజ్ఞలో మెలిగేవారెవ్వరున్నారు? మీరు ఎక్కడెక్కడా తిరిగివచ్చేటప్పటికి నేను సిద్ధంగా వుండి మీకు సమస్తోపచారాలూ చెయ్యడం లేదా?

మూష—నేను లోకంలో వాళ్ళమాట చెప్పినానుగాని నీమాట కాదు. నీవు తప్పకుండా పతివ్రతవే. నువ్వు చెప్పినట్లల్లా చేసే నీవంటి యిల్లాళ్ళు కొందరు వుండబట్టే యీ కలియుగం నిలిచివున్నది. నేను వక్క పని చేసుకు వచ్చినాను. అందులో నాకు నీ సహాయం కావలెను.

భార్య—ఏమి చేసుకువచ్చినారో చెప్పండి. నా చేతనయినపని నేను చేస్తాను.

మూష—అదిమరేమీ గొప్పపని కాదు. నేను వక చెప్పుల పిల్లితో కూడా పరుగెత్తడానికి పందెం వేసివచ్చినాను. పందెం మనం గెలిస్తే మనకు పదివరహాలు వస్తవి. ఆ చెప్పులపోతుకు తానేమో నాకంటే మహావేగంగా పరుగెత్తగలనని యెంతో గర్వము. ఇలా గర్వపడేవాళ్ళు బుద్ధిహీనులుగాని తెలివిగలవాళ్ళు కారు. మనం వక మహేంద్రజాలం చేసి దాన్ని యేలాగయినా గెలువవలెను.

భార్య—మీకు యేమి మతిపోయిందా యేమిటి? పొట్టయీడ్చుకుంటూ కదలలేని పుట్టపందికొక్కెక్కడ? మేఘాలమీద యెగసిపోగల కుందేలుతో పరుగెత్తడమెక్కడ? మీలో జవమీకు యేమీ పిచ్చియెక్కలేదుగదా?

మూష—నోరుమూసుకో. భార్యభర్తమాటకు యెదురాడకూడదు. నోరెత్తక నేను చెప్పినట్టు చెయ్యి. పురుషులు చెప్పినట్లు చెయ్యడం కులస్త్రీలకు ధర్మంగాని లేనిపోని ప్రశ్నలు వెయ్యకూడదు. పురుషుల వ్యవహారాలూ రాచకార్యాలూ ఆడవాళ్ళకు మీకు యేమి తెలుస్తవి?

భార్య—మీరన్నట్లు నాకేమీ తెలియదుగాని—

మూష—నోరుమూయ్యి. నామాట భయంలేకుండా మళ్ళీ కాదంటావు! నేనుయిప్పుడు చెప్పినట్లు నీవు చేస్తావా! చెయ్యవా! నా ఆజ్ఞ వినకపోతే నా కర్ర యిప్పుడు నీ వీపుమీద విరుగుతుంది.

భార్య—మీ ఆజ్ఞ వినకుండా వుండడానికి గుండెలున్నవా? యేమి ఆజ్ఞాపిస్తారో ఆజ్ఞాపించండి. మీ ఆజ్ఞకు బద్ధురాలనయి చేతులు కట్టుకొని చేస్తాను. మొగుడు భార్యను గోదావరిలో దూకమంటే దూకవలెను.

మూష— ఓ ప్రియురాలా! ఈ నాగటి చాళ్ళలో పడి యీ కంచె దగ్గర నుంచి ఆ కంచెదాకా మేము పందెం వేసి పరుగెత్తుతాము. నీవు యిక్కడ దాగివుండి ఆ కుందేలు పరుగెత్తుకుని రావడంతోటే చటుక్కున పయికి వచ్చి నేనేముందువచ్చినానని అంటూవుండు. అతను మళ్ళీ పరుగెత్తుమంటే మంచిదని నాలుగడుగులు పరుగెత్తి కుందేలు దాటిపోయిన తరువాత వెనుక నిలువబడు. రూపం చూస్తే నాకూ నీకూ భేదం తెలియదు గనుక ఆ కుందేలుగాడు నీవే నేనను కుంటాడు. అప్పుడు పందెం మనం గెలుస్తాము. అదుగో కుందేలు కంచెవద్దకు పోతూవున్నది. నీవు కనపడకుండా దాక్కొనివుండు. ఈ

గోనా నీకూనా కూ శోకం తెలియకుండా వుండడానికి నా మొగాన్ని
వున్నట్టే నీవుకూడా మొగాన్ని నామాలు పెట్టుకొని శ్రీవైష్ణవునివలెవుండు.

భార్య—అలాగే వుంటాను. (అని వరినాగటిచాలులో దాగు
కొనుచున్నది)

మూష—ఓ ప్రియురాలా! సరిగా నేను చెప్పినట్టు చెయ్యవలెను
సుమా. నేనా కుందేలువద్దకు వెళుతూవున్నాను. (అని నడచు
చున్నాడు)

[అప్పుడు శశకపతిరావు మరల ప్రవేశించుచున్నాడు]

శశ—ఓ మూషకభట్టాచార్యా! ఈ కాస్తదూరము నీవెంత
సేపు నడిచినావు. నీవు పందెం గెలిచే లక్షణం ఆరంభములోనే కన
పడ్డది. నీకోసం నేనుయెంతోసేపటినుంచి ఎదురుచూస్తూవున్నాను.

మూష—నేను పరుగెత్తలేక మెల్లిగా నడిచినా ననుకున్నావా
యేమిటి? తల్చుకుంటే నీకంటె పదిరెట్లు వేగంగా పరుగెత్తగలను.
నేను చదవ్రకున్న బాల్యిగమక భోజనం చెయ్యడంతో పరుగెత్తడం
దేహారోగ్యానికి మంచిదికాదని మెల్లిగా వెళ్ళవలెనని నడిచివచ్చినాను.
నీవు ఆమర్మం గ్రహించలేకపోయినావు.

శశ—నీవా డిగ్రీలు కేలుగాని మరి నేనున్న పందెంప్రకా
రము పరుగెత్తడానికి వస్తావా?

మూష—తప్పకుండా వస్తాను. పరుగెత్తవలసిన స్థలమేదో
నీకు తెలుసునా? సరిగా ఆకంచెమీదవున్న బీరపాదువద్దకు పరుగెత్త
వలెను.

శశ—మంచిది. సరేనా? పరుగెత్తవచ్చునా? ఆరంభించు.
(అని వాయువేగ మనోవేగమున పరుగెత్తుచున్నాడు)

మూష—ఇదిగో ఆరంభించినాను. (అని నాలుగడుగులువేసి
నాగటిచాలులో నడిగి స్వస్థముగా కూరుచుండి) అహ్హ హో! ఇప్పుడే

కుందేలుగాడు బీరపాదు దగ్గరకు వెళ్ళినాడు? నాపెళ్ళామక్కడ సిద్ధంగా వుండి నేను చెప్పినట్లు చెయ్యవచ్చును. వీడు నామాయలో పడి పోతాడు.

శశ—ఇదిగో నేను పరుగెత్తుకొని వచ్చినాను.

భార్య (మూషకాంబ)-నీకంటె ముందుగనే నేను వచ్చినాను.

శశ—(ఆశ్చర్యపడి తనలో) ఇదియేమి? ఇంద్రజాలమా మహేంద్రజాలముగా వున్నది? (బిగ్గరగా) ఓమూషకభట్టరా? మళ్ళీపరుగెత్తుదాముగా. వక్క మాటుతో నాకు నమ్మకంలేకుండా వున్నది.

భార్య—మంచిది అలాగే పరుగెత్తుదాము.

శశ—ఇదిగో బయలుదేరుతూవున్నాను. (అని మానుపటికంటెను వేగముగా పరుగెత్తుచున్నాడు)

మూష—అదుగో శశకపతిగాడుమళ్ళీ యిటుకేసి పరుగెత్తుకొని వస్తూవున్నాడు. నాభార్య వాణ్ణి మోసంచేసింది. అది పతివ్రత అయినందున సందేహము లేదు.

శశ—ఈవైపు నేను ముందుగ వచ్చినాను.

మూష—(పైకిలేచి) లేదు. ఇక్కడికీ నేనేముందుగా వచ్చినాను.

శశ—(తనలో) పిడివద్ద దెయ్యం మంత్రం వున్నదా యేమిటి? ఇది పెద్దమోసముగా కనుపడుతూవున్నది (బిగ్గరగా) ముఖ్యంగా మూడుసార్లు పరీక్ష చెయ్యవలెను. ఇంకొకమాటుకూడా పరుగెత్తుదాము రా.

మూష—నీవెన్ని సారులు పరుగెత్తుదామంటే అన్నిసారులే పరుగెత్తుదాము. లక్షసారులు పరుగెత్తినా నాకు వచ్చినభయంలేదు.

శశ—అలాగైతేరా. (అని పరుగెత్తి) ఈసారైనా నేను ముందుగా వచ్చినానా లేదా?

భార్య—(పయికి లేచి) లేదు. నాకంటె నీవు వేయిరెట్లు వెనుక వచ్చినావు.

శశి—ఈవొక్కసారిగూడా పరుగెత్తు. మొదట బయలుదేరిన స్థలానికి మళ్లీ వెళుదాము. ఈమాటుకూడా నేను వోడిపోతే నీవు గెలిచినట్లు వప్పుకుని పదివరహాలూ యిచ్చి వెళ్ళిపోతాను. (అని పరుగెత్తి) ఇప్పుడు నీవుముందా నేను ముందా?

మూష—నేనేముందు. నాపదివరహాలూ నాచేతిలో వేసి యింటికి యేడుస్తూ వెళ్ళు. ఇప్పటికైనా నన్నాక్షేపించినందుకు నీకు గర్వభంగం అయిందా? ఇకముందెప్పుడూ యెవరినీ ఆక్షేపించక యీపరాభవంతో బుద్ధి తెచ్చుకో.

శశి—ఇవిగో వరహాలు పుచ్చుకో. (అని యిచ్చి వెళ్ళిపోవుచున్నాడు)

మూష—(భార్యవద్దకు మెల్లగా నడిచివచ్చి) ఓప్రియురాలా! నన్ను నీవు గెలిపించినావు. ఇది నాకు ప్రథమవిజయం. ఈపదివరహాలతోనూ నీవు నగలు చేయించుకో. భార్యాభర్తలు ఐకమత్యంగా వుంటే యెప్పుడూ యిటువంటి లాభాలువస్తవి.

భార్య—నాకు నగలక్కరలేదు. ఈవరహాలతో మీఅప్పులు తీర్చుకోండి. ప్రొద్దెక్కినది. యింట్లోకి వెళుదాము రండి.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

సంపూర్ణము.

వాణీ ముద్రాక్షరశాల, రాజమండ్రి-1950.

శ్రీ

మహారణ్యపురాధిపత్యము.

గ్రంథకర్త:-

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

పదవకూర్పు.

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము.

1950

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

సృగాలమహారాజు — నీలిగూనలోఁబడి యరణ్యరాజ్యము సంపాదించిననక్క

జంబుకేశ్వరశాస్త్రి — సృగాలమహారాజున కాంతరంగికమంత్రి.

కుక్కుర సోమయాజులు — అంతరంగిక సేనాపతి.

శునకాచార్యులు,
సారమేయశ్రేష్ఠి,
భషకచయనులు
గ్రామసింహదాసు } ఆంతరంగిక సభికులు.

వృకేశ్వరరావు పంతులు — ఆంతరంగిక న్యాయాధిపతి.

సింహసార్వభౌముఁడు — ప్రధానమంత్రి.

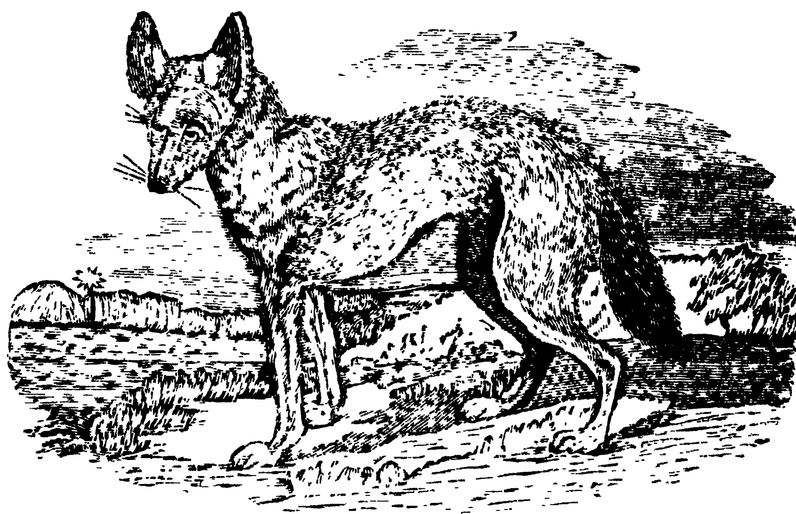
వ్యాఘ్రేశ్వరరావు — సేనాధిపతి.

భల్లూకేంద్రుఁడు,
హరిణావధానులు,
శశకశాస్త్రి
మహిషేశ్వరుఁడు. } ప్రకృతివర్గము.

మహారణ్యపురాధిపత్యము.

రంగము: మహారణ్యపురము.

[సృగాలమహారాజుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సృగాలమహారాజుగారు

సృగా— (తనలో) అందరూ పడుకున్నారుగదా అనికోళ్ళగూడిసెలో యిట్టేదూరేటప్పటికి యీండిగెదానిమొగుడు నాకోసం మేలుకొని కాచివుండి కాలయముడి లామీదపడి కఱ్ఱతో చాన కొట్టినాడు. నావంటిమీద రెండుదెబ్బలుపడడంతోటే నావెంటవచ్చి వాకిట్లో నిలిచివున్న జంబుకేశ్వరశాస్త్రి ప్రాణాలు దక్కించుకొని వెనుకవాడు వెనుకనేపాఱిపోయినాడు. ఆయీడిగె గాడిదకొడుకు కొట్టిన దెబ్బలచేత వొళ్ళంతా తేలుకుట్టినట్టు మండుతూవున్నది. వెనుకనుంచి వాడుతరుముకుని వస్తూవున్నాడనే భయంచేత పాఱిపోతూముందుచూడక నీలిగూనలోపడ్డాను. తెల్లవారిలేచినతరువాత యిదిరెండోగండము. ఇదంతాచీకటితప్పు చేసినందువల్ల వచ్చిన ఫలము. అయినా నేడుమహాసుదినం. నాభార్యయొక్క మాంగళ

సాత్రిబలంచేతనూ నాతల్లికడుపు చలువచేతనూ నేడు రెండుగండాలూ గడచి సుఖంగా బయలపడ్డాను. నీళ్ళగూనలో పడకుండా నీలిగూనలో పడడంచేత నావంటికి విచిత్రమయిన రంగువకటికూడా పట్టుకున్నది. ఈరంగువచ్చిన మహాత్మ్యంచేత యేదోవకవుపాయం ఆలోచించి గ్రామాధిపత్యమో మహారణ్యాధిపత్యమో సంపాదించడానికి ప్రయత్నం చేయవలయును గాని వెనుక జరిగినదానికి విచారించకూడదు. నాపుణ్యంవల్లనూ నాబుద్ధిబలము వల్లనూ నాకీఅరణ్యరాజ్యము సంపాదన అయ్యేపక్షానికి నేను కేవలం సింహాన్నే అవుతాను. అదుగో మనజంబుకేశ్వరశాస్త్రి వస్తున్నాడు. అతనితో కూడా ఆలోచింతాము.

[అప్పుడు జంబుకేశ్వరశాస్త్రి ప్రవేశించుచున్నాడు]

జంబు కేశ్వర శాస్త్రి

జంబు—(తనలో) నాస్నేహితుడు రాత్రిచచ్చినాడే అనుకున్నాను. ఇదుగో మళ్ళీ బ్రతికివచ్చినాడు. ఇకముందయినా రాత్రిళ్ళుబయలుదేరి యెవళ్ళగుడిసెలలోనూ దూరకుండా బుద్ధి వచ్చేటట్టుగా యీడికవాడు దుష్టకష్టపుచ్చుకుని వెనుకటు విడగ

కొట్టినాడు. (బిగ్గరగా) ఓహోహో! సృగాలమహారాజులంగారికి నమస్కారము. తెల్లవారినదాకా యెక్కడా కనపడకపోతే స్వర్గానికి విజయంచేసినారనుకొన్నాను. మళ్ళీ బ్రతికివచ్చినారా?

సృగాల—(తనలో) వీడుస్వర్గానికి వెళ్ళమంటూవున్నాడు. మనవుపాయంలో స్వర్గానికి వెళ్ళడమనేదికూడా యేదయినా పెట్టవలెను. (ప్రకాశముగా) నీవన్నట్టునేనిరాత్రి స్వర్గానికి వెళ్ళవలసినవాణ్ణేకాని నేను యీలోకంలో చెయ్యవలసినగొప్పకార్యం యేదోవుండి, నీఆశీర్వచనబలంచేత బ్రతికి తల్లికడుపున మళ్ళీపునర్జన్మం యెత్తినాను.

జంబు—నిస్సందేహముగా పునర్జన్మమే యెత్తినావు. వాడు రాత్రిచీకట్లో కటికకర్ర వుచ్చుకుని గొడ్డును బాదినట్టు బాదినప్పుడు చాకిబండమీద బట్టలువుతికినట్టు దబుకూదబుకూ దెబ్బలువినబడేటప్పటికి నావళ్ళంతా రణకంపరమెత్తి మీదిప్రాణాలు మీదపోయినవి. అప్పుడు నేను యేలా పారిపోయినానో యెలాప్రాణాలు దక్కించుకొన్నానో నాకేహాశ్చర్యముగా వున్నది. చేరువను నిలుచుండి విన్నవాడికి నాకేయిలాగువుంటే వొళ్ళారా దెబ్బలు తిన్నవాడికి నీకు యేలాగువుండిందో. ఆదెబ్బలచేతనే కాళ్ళూలును నీవొళ్ళంతా కమిలి యీలానల్ల పడిపోయింది.

సృగా—నీవు వట్టి పిరికివాడవు. నాకాదెబ్బలువకలక్ష్యమా? ఇదివరకు లక్షసారులు వీటితాతదెబ్బలు తిన్నాను. అలవాటుచేత నావొళ్ళు గట్టిపడిపోయింది. ఈ అనుభవంచేత యీసారి రాత్రిళ్ళు చేసేపనిలో బహుజాగ్రతగా వుంటాను, వోర్వలేనివాళ్ళు యిదిపాపకార్యమంటారుగాని సుఖం బ్రతికివుండగానే అనుభవించకపోతే యిక చచ్చినతరువాతనా అనుభవించడం? మనసుఖంచూచి వోర్వలేక గిట్టనివాళ్ళు యేడుస్తూవుంటే మనం సుఖంపొంది సంతోషిస్తూ

వుండాము. నావాళ్ళు నల్లపడడం దెబ్బలచేతనేనా నీవనుకున్నావు? కాదుకాదు. దైవం అనుగ్రహించి నామేలుకోసరమే నేను కోరకుండానే యీనీలవర్ణం నాకనుగ్రహించినాడు. నేను దీనితో మహారాజును కావలెను. నాకు లక్ష్మియెత్తుకోవలెను.

జంబు—నిన్న మొట్టమొదటనే లక్ష్మియెత్తుకున్నది. యిఖనీ సహవాసం నాకక్కరలేదు. నీతోకూడా తిరుగుతూవుంటే నీదెబ్బల లక్ష్మి నాకుకూడా యెత్తుకుంటుందేమో! నీకుదైవం అనుగ్రహించిన నల్లరంగును గురించి నాకుకాస్త చెపుతావా వెళ్ళిపోతాను.

సృగా—తొందరపడబోకు. ఈవేషంచేత నాకు అరణ్యారాజ్యంవస్తే నిన్ను మంత్రిని చేస్తాను. ఈరం[illegible] నాకుమాత్రమే కాకుండా నీకుకూడా లాభంవున్నది. అందుచేత నాకు నీసహాయం అవశ్యంగా కావలసివున్నది.

జంబు—నాసహాయంమాట తరువాత చూచుకుందాముగాని ముందుగా నీరంగుమాట చెపుదూ.

సృగా—రాత్రిచీకట్లో దెబ్బలుతిని పరుగెత్తుతూ తొందరలో కళ్ళుకనపడక ఫ్యాక్టోరీవారి నీలిగూనలో తల్లకిందుగాపడి మునిగిపోయినాను. అయితే నాఅదృష్టంచేత గూనలో నీలిరసమునిండాలేక అడుగునమాత్రమే ఉండడంచేత వొళ్ళంతాతడిసినా వెంటనే లేచి పయికిరావడానికి ప్రయత్నంచేసినానుగాని ఆగూన నుయ్యిలాగు లోతుగా వుండడంచేత పయికిరాలేక తెల్లవారినదాకా దానిలోనే జాగారంచేసినాను. నిన్నటిరాత్రి యేకాదశిగనుక యేకాదశినాడు జాగారంచేసినఫలం పూరికేపోదు.

జంబు—అవును పూరికేపోదు. రాత్రియేకాదశి గనుకనే యీాడిగవాడుకూడా రామభజన చేసుకుంటూ మేలుకుని వున్నాడు. అక్కడ యేకాదశిఫలం నీప్రతిఅవయువానికిన్నీ కలిగిందికదా!

ఇక్కడకూడా నీలిగూనలకు కావలివుండేగుడిసెలో వెనుక నీవుమారి పోయిన పగ మనస్సులో పెట్టుకొని జాగారఫలంచావకొట్టలేదుగదా!

సృగా—ఆమాత్రం తప్పించుకోవడానికి నాదగ్గరవుపాయం లేదనుకున్నావా ఏమిటి? నేనుచేసే దార్జన్యాలకు నావుపాయాల చేతనే తప్పించుకుని వస్తూ కులంవారిలో పెద్దగా వేషం వేసుకుని తిరుగుతూవున్నాను. నీవుచూచినంతవరకు నాకుమల్లె వేషాలు వేసే వాడున్ను మాయలు చేసేవాడున్ను వుపాయాలు పన్నేవాడున్ను మరియెవరయినా నీకంటికి కనపడ్డారేమో చెప్పు.

జంబు—మీరుచెప్పినమాట సత్యమే కాని రాత్రి నీలిగూనలో నుంచి యెట్లా తప్పించుకున్నారో సెలవియ్యండి.

సృగా—వెనుకచేసిన ద్రోహానికి కావలివాడువస్తే చంపి వేస్తాడని తెలుసుకుని నేనుముందుగా వాడువచ్చేటప్పటికి వూపిరి బిగపట్టి కాళ్ళువిగడదన్ని చచ్చినట్టుగా కుండలో అడ్డముగా బడి వున్నాను. అప్పుడు వాడువచ్చిచూచి పాడునక్క తనంతటనే చచ్చిందనుకుని సంతోషించి, అక్కడికీ కోపంతీరిక నన్నుపయికిలాగి వెనుక కాళ్ళురెండూ చేతపట్టుకుని గిరగిరతిప్పి చావునుని కంచెఅవ తల గిరవాటు వేసినాడు. నేను ఆదెబ్బతో మూర్ఛపోయి తెలివి రావడంతోనే మళ్ళీవెనుకతిరిగి చూడకుండా పారిపోయివచ్చినాను.

జంబు—నీవు మహా అదృష్టమంతుడవు.

సృగా—నాఅదృష్టం యిప్పుడు బ్రతకడంలోలేదు: ముందు రాజ్యాధిపత్యం సంపాదించుకోవడంలో వున్నది. దీనిలో నీసహాయం తప్పకుండా కావలెను. నాకు రాజ్యం రావడంతోనే నిన్నుతప్పకుండా నామంత్రిని చేసుకుంటాను. నన్నురాత్రి దేవతలు స్వర్గలోకానికి తీసుకుని వెళ్ళి సమస్త మృగరాజ్యానికీ నన్ను అభిషేకంచేసి ఈ నీల

వర్ణం అనుగ్రహించినారని నీవు మృగాలన్నిటితోనూ చెప్పి నమ్మించి వాటిని నన్ను కొలిచేటట్టు చెయ్యవలెను.

జంబు—ఈమాట నేను చెప్పగానే సింహాలూ మొదలయిన వారందరూ నమ్ముతారా? నక్క యెక్కడ! దేవలోకం యెక్కడ! అని నన్నాక్షేపించరా?

మృగా—అదంతా నీకెందుకు? నేను చెప్పినట్టుచేస్తూ, నీవు యీమాట వాటిచెవులో వేస్తే తరువాత పనిఅంతా నేనేచేస్తాను. ఇప్పుడు నేనే స్వయంగా వెళ్ళి యీపనిఅంతా నేనేచేస్తానుగాని నాగౌరవానికి లోపంవస్తుందని వకటీ వాళ్ళంతా నొప్పులుగా వుండడంచేత వకటీ సంశయిస్తూవున్నాను.

జంబు—ఈమాటలు చెపితే సింహాదులు నన్ను చంపివేస్తవేమోనని నాకుభయంగా వున్నది.

మృగా—నీకువచ్చినభయం యేమీలేదు. నీకంతభయంగా వుంటే నీవు ముందుగా మనకు బంధువులయిన కుక్కలవద్దకిన్ని తోడేళ్ళవద్దకిన్ని పోయి నేనుచెప్పిన స్వర్గలోక వృత్తాంతం వాటితో చెప్పి నమ్మించి వాటిని నావద్దకు తీసుకునిరా. అదంతా నేనేచేస్తాను. నీవునిజంమాత్రం యెవరితోనూ చెప్పకూడదుసుమా. చెపితే నీ మంత్రిత్వం పోతుంది జాగ్రత.

జంబు—నేను ఆలాగుచేస్తాను.

[అని యిద్దరును నిష్క్రమించుచున్నారు]

---

౨. రంగము—మహారణ్యపురము

[జంబుకేశ్వరశాస్త్రి గారును, కుక్కుర సోమయాజులు గారును, శునకాచార్యుల వారును, సారమేయశ్రేష్ఠి గారును, భషక చయనులుగారును, గ్రామసింహ దాసుగారును, వృకేశ్వర రావు పంతులుగారును ప్రవేశించుచున్నారు]

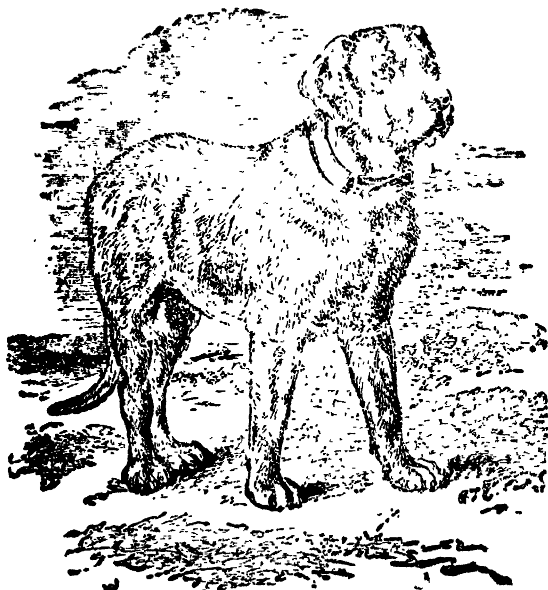
జంబు—ఓహో గ్రామకోల స్వాములారా! నిన్నటిరాత్రి వక వింత జరిగినది విన్నారు కాబోలు?

కుక్కు—ఏమిటది? సింహాసనమధిష్ఠితులయిన సృగాల మహారాజుగారూ వున్నవాటి అన్నిటిలోకీ. నిన్నరాత్రి దియ్యజమానుడూ మళ్ళీ యేకోళ్లగుడిసెలో [illegible] రాత్రి దెబ్బలుతినలేదుగదా? యివే రాత్రిజరిగే వింతలు. నిండు [illegible] యున్న పట్టపగలు పల్లెవాళ్ల యింట్లోదూరి మొగవాళ్ళందరూ కొట్టవచ్చేటప్పటికి ప్రాణాలు దక్కించుకొని పారిపోయినాడట.

జంబు—రాత్రి జరిగినది మోసము వింత కాదు. రాత్రి మనసృగాల మహారాజుగారిని దేవతలు స్వర్గానికి తీసుకొని వెళ్లినారు.

శున—అలాగయితే నేటితో పీడ విరుగడ అయింది. యింటింటికీ తిరిగి తిళ్లు తినడమూ, దెబ్బలు పడడమూ, మాయలు పన్ని తప్పించుకుంటూ వుండడమూ, అందరినీ మోసంచేస్తూ వుండడమూ, అన్నీ నేటితో సమాప్తమైనవి. పాపం! అతను అకాత్తుగా చావడం చూస్తే యెవళ్ళో బలవంతముగా కొడవడంచేత చచ్చినాడనుకుంటాను. నీకటి [illegible] సాధారణంగా యిటువంటి దుర్మరణమే సంభవిస్తుంది.

జంబు—మీరంతా భ్రమపడుతూవున్నారు. నాయజమానుడు చావలేదు. అతడు నిన్నరాత్రి నిజంగానే బాంబుతో స్వర్గానికి వెళ్ళి తిరిగివచ్చినాడు—అతన్ని—

శునకాచార్యులవారు

శున—చాలు! ఈపాటి నీమాటలు చాలించు ఇవన్నీ నక్కటుక్కులు. నక్క యెక్కడ! స్వర్గలోకం యెక్కడ! స్వర్గానికి వెళ్ళినవారు మళ్లీవచ్చినారంటే యెవరు నమ్ముతారు? నీమాటలకర్థము నీయజమానుడెక్కడనో చావదెబ్బలుతిని చచ్చినవాడే మళ్ళీబ్రతికి వచ్చినాడని కాబోలును!

జంబు—కాదు కాదు. స్వర్గాన్నుంచి వచ్చినతరువాత నాయజమానుణ్ని నేను ప్రత్యక్షంగా చూచి మాట్లాడివచ్చినాను. అతనికి దేవతలు విచిత్రమయినవర్ణం దయచేసినారు. నేనుకళ్ళారా చూచిన తరువాత యెలా నమ్మకుండావుంటాను?

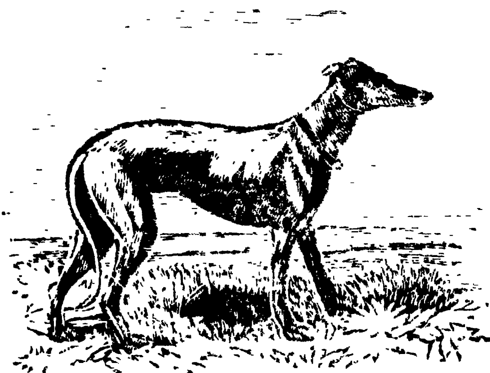
శున—ఇదంతా యెవరినో మోసంచెయ్యడానికి వేసిన వేషం. నీ యజమానుడు తలలుమార్చేవాడు. నీయజమానుడితో నేను మాట్లాడినప్పుడల్లా యింటికి వెళ్ళిన తరువాత నాయెప్పటితలే నాకువున్నదో కొత్తదియేమైనా మార్చినాడో అని మాగుంటలోవున్న నీళ్లల్లో నీడచూచుకుంటాను. సృగాలమహారాజు కథలలో చెప్పబడే మాయలమారి మల్లయ్య వంటివాడు.

శిష్యు—అన్నా! ఆకథ దేనికీ మేమందరమూ వింటాము చెప్పండి.

జంబు—ఆకథ తరువాత విందురుగాని ముందుగానాకథంతా విని నన్ను పంపి వేస్తురూ.

శిష్యు—నీకథలు మాకెప్పుడూ వున్నవే. కాస్తసేపు తాళవచ్చును. ఆచార్యగారూ! మీరు చెప్పవలసినకథ సెలవియ్యండి అందరమూ వినడానికి వేడుకపడుతూవున్నాము.

శునక—ఆలాగయితే మిక్కిలీ క్లుప్తంగా చెవుతానువినండి, ఒకవూళ్లోమంచి కండపుష్టిగలవాడున్ను సోమరిపోతున్ను అయిన మాయలమారి మల్లయ్య అనే గొల్లవాడు వకడు వుండేవాడు. అతను సుఖంగాతిని యింట్లోకూర్చోక ప్రతివారినీ మోసంచేసి జట్టీలుతెస్తూవుండడంచేత యింట్లోవాళ్ళు వకరోజు తిండికి సేరు బియ్యమూ వండుకోవడానికి వకకుండా మాత్రంయిచ్చి యింట్లోనుంచి వాణ్ని వెళ్ళగొట్టినారు.

సార—వాడు యెక్కడికి పోయినాడు?

శున—పల్లెల్లోప్రజలు అనుమానంగా వుంటుందని యెండను పడి నడిచిపోయి రెండుగ్రామములకు నడుమవూరుచేరి, ఆవూళ్లో మొదటి వీధిలోవున్న వకయింట్లో ప్రవేశించి, ఆయింటిముసలావిడను తాను తెచ్చినబియ్యం మూకుండలోవేసి అన్నంవండి పెట్టుమని బతిమాలుకొన్నాడు. ఆవిడ బియ్యం యెక్కువగావున్నవని వాటిలో పావుసేరు బియ్యంతీసి తక్కినవి కుండలో అన్నంవండి తెచ్చి వడ్డించబోయే టప్పటికి వాడుసంగతి కనిపెట్టి "ఆగుఆగు" అని కేకలు వేసినాడు.

శుక్ర—తరువాత యేమిజరిగింది?

శున—ఆకేకలువిని ఆవిడ వడ్డించక మానివేసి నిలుచుండగా, ఆవిడను చూచి "అమ్మా! వడ్డించండి. నేను ఆగుమన్నది మిమ్మల్నిగాదు, మీరేమో యింటిలో కొంచెం బియ్యంతీసుకున్నారని కుండచెప్పవచ్చేటప్పటికి, ఆమాత్రపు భాగ్యానికి నాతో చెప్పవలెనా అని కుండను ఆగుమన్నాను ఈకుండకు దివ్యజ్ఞానం వున్నది. అని చెప్పెను.

జంబు—వాడు వుపద్రిడుగావున్నాడే.

శున—ఆమాటలు వినగానే తనకోడలు యింట్లో బియ్యం దొంగిలించి పళ్ళూ మొదలయినవి కొనుక్కోవడం చెపుతూవుంటుందని ఆకుండ యెలాగైనా సంపాదించవలెనని బుద్ధిపుట్టి ముసలిది తన వద్దవున్న నాలుగురూపాయలూ యిస్తాననిన్ని కుండను తనకు యివ్వవలసినదనిన్ని బతిమాలుకోవడాని కారంభించెను. దివ్యజ్ఞానంగల కుండను వదిలిపెట్టడానికి తనకు యిష్టంలేకపోయినా ఆవిడయందుకలిగిన అనుగ్రహంచేత కుండనువ్వడానికి వప్పుకున్నట్టునటించి, ఆవిడ వద్దనున్న నాలుగురూపాయలు పుచ్చుకుని కుండ నావిడకంటగట్టి తనమోసం వెంటనే తెలియకుండా వుండడానికి మాఖపాదివారం నాడు కుండను పూజచేసికర్రపుచ్చుకుని చెప్పమనికొట్టవలసినదనిన్నీ, కుండ చెపుతానని చెప్పినప్పటినుంచీయింట్లోజరిగేసంగతులన్నీ చెపుతూ వుంటుందనిన్ని, చెప్పి నమ్మించి వాడు తనదారినిపోయెను.

జంబు—తరువాత కుండసంగతి యేమయింది?

శున—ఏమవుతుంది? మాఖపాదివారం వచ్చేవరకూ కనిపెట్టుకునివుండి పూజచేసి చెప్పుచెప్పుమని కుండను కొట్టేటప్పటికి కుండపగిలిపోయింది. అప్పుడామె యేడుస్తూ జరిగినమోసం కొడుకుతో చెప్పుకొని అఘోరిస్తే వాడు మోసగాణ్ని వెతికిపట్టుకోవడానికి బయలుదేరినాడు.

జంబు—మాయలమారిమల్లయ్య యీలోవుగా యెవరినైనా మోసంచేసినాడా?

శున—కావలసినంతమందిని మోసంచేసినాడు. వాడికి మోసంచెయ్యడమే జీవనము. ఆముసలిదాన్ని మోసంచేసి నాలుగురూపాయలూ కాజేసి వాటితో వకగొర్రెపొట్టేలునుకొని పొరుగూరికి వెళ్ళేటప్పటికి పెద్దవర్షమువచ్చి తడిసి యేమిచెయ్యడానికి

తోచక వీధిలో వకకోమటిదుకాణంవద్ద మోడులాగున తడుస్తూ గొర్రెపోతుతో కూడ నిలువబడెను. అదిచూచి కోమటి లోపలికి రాకుండా వానలోనిలువబడ్డావు నీకుచలిలేదా అనిఅడుగగా వాడు నెమరువేస్తూవున్న గొర్రెపోతును చూపించి యిది యిట్లాచలి అంతా నమలివేస్తూవుండగా నాకు చలియెక్కడవుంటుందని చెప్పి లోపలికి పోకుండా అక్కడనే నిలవబడ్డాడు.

జంబు—ఈయంత్రకూడా మోసం చెయ్యడానికి కాబోలును!

శున—అందుకు సందేహం యేమివున్నది? ఆమాటలువిని కోమటిసెట్టికూడా భ్రమపడి విశేషం పెద్దకుటుంబంగలవాడు కావడంచేతనూ, శీతకాలంలో ప్రతియేటా ముప్పయి నలభయిరూపాయల బట్టలు కావలసివస్తూ వుండడంచేతనూ తాను యెలాగయినా ఆగొర్రెపోతును గంపాదించవలెనని వాణ్ని బతిమాలుకొని లోపలికి తీసుకొనివచ్చి మంచిమాటలుచెప్పి తుదకు పదివరహాలిచ్చి గొఱ్ఱెపోతునుకొని తానే ఘట్టివాణ్నని సంతోషించెను. మల్లయ్యవెను కటిలాగుననే మోసం వెంటనే బయలుపడకుండా వుండడానికి వక తంత్రింపన్ని మాఘపౌర్ణమినాడు గొర్రెను పూజచేసి చలిని మింగుమని అడిగితే తరువాత మింగుతూవుంటుందని వాడికాపూజావిధానం వుపదేశంచేసి సొమ్ముపుచ్చుకుని, రాత్రి ఆకోమటియింట్లోనే విందారగించి మరునాడు మరివక వూరికి నడిచినాడు. తరువాత కోమటి కూడా మోసంతెలిసికొని వాణ్ని వెతకడానికి బయలుదేరినాడు.

జంబు—మల్లయ్య యీలోపుగా యెవరినైనా మోసంచేసినాడా?

శున—లక్షమందిని మోసంచేసినాడు. పదివరహాలూ బట్టకొంగున కట్టుకొని బొడ్డులో దోపుకొని అడివిమార్గాన్ని మరివక వూరికి వెళుతూవుండగా ద్రోవలో వక వెలుగుబంటివచ్చింది. దాన్ని

చూచి భయపడి వాడు వక తాటిచెట్టు చాటుకు వెళ్ళేటప్పటికి వెలుగుబంటికూడా రెండోవైపునుంచివచ్చి తాటిచెట్టును కౌగిలించుకొన్నది. వాడు వుపాయశాలిగనుక వెలుగుబంటియొక్క రెండుచేతులూ తన రెండుచేతులతోను గట్టిగా భల్లూకవు పట్టుపట్టి వదలక, అది వకవైపుకువస్తే తానువకవైపుకు వెళుతూ యిద్దరూ చెట్టుచుట్టూ తిరుగుతూ వున్నారు. ఈలోగా వకసాహేబు నాలుగువందల వరహాల దస్తుపట్టుకుని గుర్రంమీదయెక్కి ఆదారిని వెళుతూ ఆతమాషాచూచి నిలువబడి అది యేమిటని అడిగినాడు. మఱుమాయలమారి అయిన మల్లయ్య తడువుకోకుండా వుపాయం ఆలోచించి, అది జాంబవంతుని సంతతి అయిన వెలుగుబంటి అనిన్నీ, అది ప్రతిదినమూ తాళపత్రదక్షిణాలవల్ల నూరువరహాలు పెడుతూ వుంటుందనిన్నీ, యిప్పటికి పదివరహాలు పెట్టిందనిన్నీ, తక్కిన తొంభయివరహాలున్ను యిఖ ఘంటసేపటిలో పెడుతుందనిన్నీ, యీభల్లూకాన్ని తానుతపస్సుచేసి సంపాదించినాననిన్నీ, చెప్పినాడు. సాహేబు వచ్చి చూచేటప్పటికి తిరిగిన బడలికచేత వెలుగుబంటికి విరోచనం కావడమున్ను మల్లయ్యాబట్ట విడిపోయి పదివరహాలున్ను దానిలో పడివుండడమున్ను జరిగివుండడంచేత వాడిమాటలు సాహేబుకు బహునిదర్శనంగాను నమ్మకంగాను కనబడ్డవి.

జంబు—అప్పుడేమిజరిగింది?

శుక—ఏమిజరుగుతుంది? మరివక మోసం జరిగింది. అటువంటి వెలుగుబంటిని బలవంతంగానైనా పుచ్చుకోవలెనని సాహేబు దాన్ని తనకిమ్మని అడగగానే సాహేబు వద్దనున్న నాలుగువరహాలనూ కిందపడ్డవరహాలనూ గుఱ్ఱమునూ పుచ్చుకొని వెలుగుబంటి చేతులు రెండూ గట్టిగా పట్టుకొమ్మని సాహేబుకు వప్పగించి తానా గుఱ్ఱమెక్కి బ్రతికిపోయినానని వాడు వాయువేగంగా కంటికి కన

పడకుండా పారిపోయినాడు. పాతవాడుపోయి కొత్తసాహేబువచ్చి తగులుకుని తిప్పడానికి ఆరంభించేటప్పటికి వెలుగుబంటి రొమ్మంతా కొట్టుకునిపోయి తక్కినవరహాలు పెట్టకుండానే చచ్చిపోయింది. అప్పుడు సాహేబు మోసపోయినానుగదా అని తెలుసుకొని మోసగాణ్ని వెతుకుతూ కాలినడకను బయలుదేరినాడు.

జంబు—కథ బహుతమాషాగా వున్నది

శున—తరువాతి కథనింకా బహుతమాషాగా వుంటుంది. మల్లయ్య అక్కడనుంచి పోయి కొన్ని వరహాలు మార్చి మంచి బట్టలు మొదలయినవి కొనుక్కొని తాను గొప్ప షావుకారున్నాని వేషం వేసి వకబోగందాని యింటికివెళ్ళి రాత్రి దానితో సుఖించి, అది నిద్రపోయిన తరువాత తానుతెచ్చి దొడ్లో కట్టిపెట్టివున్న తనగుర్రము వద్దకి వెళ్ళి దాని లద్దెలో తనవద్దనున్న వరహాలన్నిటినీ పొదిగి వచ్చి తెల్లవారిజామునే దాన్ని లేపి దాన్ని గుర్రపుతబేలాలోనికి రహస్యంగా తీసుకుని వెళ్ళి లద్దె వేయించి దానిలోవున్న వరహాలను చూపించి దానికి తనగుర్రముయొక్క మహిమనువర్ణించి చెప్పి ప్రతిదినమూ యీప్రకారంగా గుర్రము వరహాలలద్దె వేస్తుందని దానికి నమ్మకంపుట్టించి తనగుర్రాన్ని దానికి రెండువేలవరహాల కంటగట్టి లేచిపోయినాడు.

జంబు—ఈప్రకారంగా ప్రతిదినమూ మోసంచేస్తావుంటే మోసపోయినవాళ్ళు యెవళ్లూ అతణ్ని పట్టుకోలేకపోయినారా?

శున—ఆకథ చెపుతానువిను. ఈనలుగురు తాలూకు మనుష్యులూ వెతుకుతూపోయి అందరూ వకచోట చేరి ఆనవాళ్ళు చెప్పుకుని తమరినందరినీ మోసముచేసినవాడు వక్కడే నని తెలుసుకుని వాణ్ని పట్టుకోవడానికి దేశసంచారంచేస్తూ వకపట్నంలో అకాత్తుగా వాణ్ని నడివీధిలో పట్టుకున్నారు. వాళ్ళను దూరంగాచూడ

గనే మల్లయ్య యిక వాళ్ళు తన్ను వదిలిపెట్టరని కనుక్కొని తత్క్షణం వుపాయం ఆలోచించినవ్వుతూ యెదురుగుండాపోయివాళ్ళను కౌగలించు కొని స్నేహితులారా! మిమ్మల్ని యెన్నాళ్ళకు చూస్తిననియింటికిరమ్మని వారిని పిలుచుకొని పోయినాడు. వాడుమోసంచేసి సంపాదించిన సొమ్ముతో ఆవూళ్లో వక మంచియిల్లుకొని మరివకవూరినుంచి తన భార్య అని వకగుడిసేటిదాన్ని తెచ్చి దానితో ఆయింట్లో కాపురం వున్నాడు. ఇప్పుడీస్నేహితుల నందరినీ దీసుకొనిపోయినది దాని యింటికే.

జంబు—మల్లయ్య యిప్పుడుకూడా వీళ్ళనుమళ్ళీ మోసం చేస్తాడా?

శున—యేమిచేస్తాడో చూడు. వారినందరినీ యింటికి తీసుకుని వెళ్ళి వాకిట్లో కూర్చుండబెట్టి లోపలికిపోయి భార్య కేదో ఉపదేశంచేసి వక దుడ్డుకఱ్ఱ చేత బట్టుకొని వెలుపలికివచ్చి నలుగురి స్నేహితులనూ లోపలికి పిలుచుకొనిపోయి భార్యతో మనవారికి పిండివంటలతో విందు చెయ్యవలెనని చెప్పెను. పిండివంటలు చెయ్యడానికి డబ్బు యెక్కడవున్నదని భార్య విసుక్కొనెను. వారందరూ చూస్తూవుండగా వాడు కర్రి పుచ్చుకొని భార్యను పొడిచెను. పొడవగానే అది కిందపడి మూర్ఛపోయెను. అప్పుడు వాడు వారందరూ వద్దువద్దంటూవుండగా కర్రియొక్క రెండో చివరతో భార్యను మళ్ళీ పొడిచెను. ఆపోటు పొడవగానే భార్య చివాలున లేచి వొళ్లోనుంచి వెయ్యివరాల మూటతీసి మొగిడిచేతిలో పెట్టి బజారులోకి వెళ్ళి పిండివంటకు సామాగ్రి తెమ్మని పార్థించింది. ఆ అద్భుతం చూచి వాళ్ళంతా విస్మయపడ్డారు.

జంబు—నాకుం యిది వింతగానే వున్నది.

శున—వింతగానే వుంటుంది. ఇదంతా వాడు లోపలికి

వెళ్ళినప్పుడు భార్యతో ఆలోచించి దానివాళ్లో వెయ్యవరాలమూట పెట్టి యివతలికి వచ్చినాడు. అమాయికులయి వీళ్లాసంగతి కనిపెట్ట లేక వాడేమో గొప్ప మహానుభావుడనిన్నీ తమ లోపంచేతనే తమ కార్యం ఫలించిందికాదనిన్నీ నిశ్చయించి తామేలాగయినా యీ కర్రను సంపాదించవలెనని అందరూ వాడి కాళ్ళమీదపడి కర్రను తమకు కొన్నిమాసములు యెరువు యివ్వవలసినదని ప్రార్థింపగా వాడెంతో కష్టముమీద వొక్కొక్కరికి నెలరోజులు కర్ర యెరువు యివ్వడానికి నప్పుకుని మొదటివైపుతో పొడిస్తే చచ్చిపోతుం దనిన్నీ రెండోవైపుతో పొడిస్తే వరహాలమూటతో లేచి వస్తుం దనిన్నీ వారికా రహస్యమంతా వుపదేశంచేసి పంపివేసినాడు.

జంబు—తరువాత వాళ్ళ యింటికాడ యేమి జరిగింది?

శున—వాళ్లు యిళ్ళకువెళ్ళి కర్రతో భార్యలను పొడవడాని కారంభించగానే చచ్చిపోవడానికీ వరహాలమూటతో లేచి రావ డానికి బదులుగా మొగుళ్ళను తిట్టి పొరుగువాళ్ళతో చెప్పి అల్లరి చెయ్యడాని కారంభించినారు. అప్పుడు వాళ్ళందరూ తెలివితెచ్చు కుని యిదంతాకూడా పెద్ద మోసమని నిశ్చయించుకున్నారు.

జంబు—ఈ మోసం తెలిసినతరువాత వాళ్ళు యేమిచేసి నారు?

శున—యేమిచేస్తారు. తమ తెలివితక్కువకు సంతోషించి, అంతరూకలిసి కూడాపలుక్కుని, యిక వాడితో మాట్లాడకూడ దనిన్నీ మాట్లాడితే మళ్ళీ మోసం చేస్తాడనిన్నీ యేర్పరచుకొని, వకరి యింట్లోవున్న భోషాణము నలుగురూ నెత్తిమీద పెట్టుకొని పోయి వాడియింటికి వెళ్ళి వాణ్ణి భోషాణంలో పెట్టి తాళంవేసి సముద్రంలో పడవెయ్యవలెనని నిశ్చయించుకున్నారు.

జంబు—అలా చేసినారా?

శుక—కొంతవరకు చేసినారు. వారందరూ భోషాణం పట్టు కుని పోయి వారి గుమ్మంముందర దింపి లోపలికి పోయేటప్పటికి మల్లయ్య వాళ్ళను చూచి 'అన్నలారా' అని కాగలించుకో వచ్చి వాడు. వాళ్ళు మాట్లాడకుండా వాణ్ని పట్టుకొని బలవంతంగా భోషాణంలో పడవేసి తాళంవేసి నెత్తిమీద పెట్టుకుని మహా వేగంగా సముద్రంకేసి పరుగెత్తుకొని పోయినారు. వాడు లోపల కూర్చుండి 'వద్దువద్దు' అని కేకలు వెయ్యడానికి మొదలుపెట్టినాడు.

జంబు—వాళ్ళు వాడిమాటలు విన్నారా?

శుక—మోసపోయివున్న వాళ్ళు యెందుకు వింటారు? వాళ్లు వాడి అరుపులు లక్ష్యపెట్టకుండా వూరి వెలుపలదాకా పెట్టె మోసుకొనిపోయి, అలసటవచ్చి పెట్టెను కింద దింపి దాహం నిమిత్తం సమీపంలోవున్న యింటికి వెళ్ళినారు. వాళ్ళు వెళ్ళగానే గొర్రెలమందను తోలుకుని ఆదారిని పోతూ వద్దువద్దనే కేకలు విని వక గొల్లవాడు పెట్టెవద్ద నిలువబడి యేమిటని అడిగెను. పెట్టెలోనుంచి వాడు మంచి చక్కని పదహారేళ్ళ పిల్లను తనకిచ్చి బలవంతముగా వివాహం చేస్తామంటే తాను వద్దంటూవున్నా వనిన్నీ యీ పెట్టెలో యెవరుకూర్చుంటే వారికే ఆ పిల్లనిస్తా రనిన్నీ చెప్పెను. అప్పుడు వాడు తనకు పదహారేళ్ళ భార్య దొరుకు తుందని ఆశపడి తన గొర్రెలమందను వాడికిచ్చివేసి తానందులో కూర్చుండడానికి వప్పుకుని, వాళ్ళు తాళంచెవి పెట్టెనేవుంచి వెళ్ళి నందున పెట్టె తాళంతీసి మల్లయ్యను వదిలివేసి తానందులో కూర్చుండి వద్దువద్దని యథాప్రకారంగా కేకలువేస్తూవుండెను. మల్లయ్య వాణ్ని లోపలపెట్టి మళ్ళీ పెట్టెవేసి గొర్రెలమందను తోలుకుని యింటివంక నడిచెను. ఇంతలో దాహానికి వెళ్ళినవాళ్ళు తిరిగి వచ్చి పెట్టె మోసుకునిపోయి సముద్రములో లోతుగా పార వేసినారు.

జంగా—ఇక్కడికి సరిపోయిందనుకుంటాను.

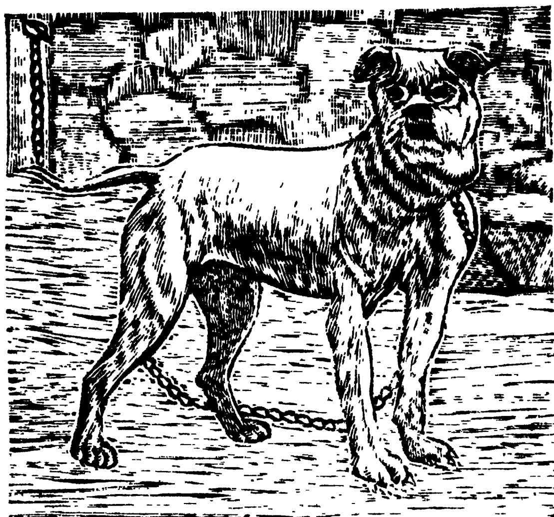
సున—లేదు. యింకా కొంచెం వున్నది. ఆ గొల్లవాణ్ని సముద్రంలో పారవేసి ఆ నలుగురూ మళ్లీ యింట్లోకి వస్తూవుండగా మల్లయ్య మెల్లిగా గొర్రెలను దగ్గరకు తోలుకుని వెళుతూ కనబడే సరికి వాళ్ళు ఆశ్చర్యపడి "యిదేమిటి సముద్రంలోనుంచి మళ్ళీ యెలాగు బ్రతికివచ్చినావని" వాణ్ణి అడిగినారు. తాను సముద్రంలో నుంచి పితృలోకానికి వెళ్ళేటప్పటికి తన పూర్వులంతా అక్కడ వుండి తన్ను యెలాగు జీవనం చేస్తున్నావని అడిగినారనిన్నీ తన బీదదశ చెప్పుకోగా విచారపడి వాళ్లు బీదవాళ్ళు గనుక చేత తనకు జీవనం నిమిత్తం యీ గొర్రెలను తను తోలుకొని పొమ్మని యిచ్చినారనిన్నీ, అక్కడ తాను వారి పూర్వులనుకూడా చూచినాననిన్నీ, వారు కోటీశ్వరులుగావుండి తమవారి సంగతి అడిగి అక్కడికి వస్తే ధన మిస్తారనిన్నీ, నమ్మకం పుట్టేటట్లుగా చెప్పి ప్రమాణాలుచేసి వప్పించి వారినందరినీ పెట్టెలో పెట్టి మోయించుకొనిపోయి నిజముగానే పితృలోకానికి పంపి శత్రుశేషం లేకుండా నాటినుంచి హాయిగా కొత్త పెళ్ళాముతో కాపురం చేస్తూవున్నాడు.

జంబు—మీకిది అయిపోయినది గనుక యిక నా కథసావ కాశంగా చిత్తగించవలెను. నేను చెప్పబోయేది నేను కళ్లారా ప్రత్యక్షంగా చూచినవిషయము గాని పుక్కిటిపురాణం కాదు మీ క్షేమ లాభాలకోసమే దీనిని మీకు చెపుతూవున్నాను.

సార—మా క్షేమము కోసం అంటూవున్నావుగనుక యేమిటో చెప్పు వింటాము.

జంబు—నిన్నటిరాత్రి స్వర్గాల మహారాజుగారిని దేవతలు నిజంగానే స్వర్గలోకానికి తీసుకుని వెళ్ళి అతన్ని యీమహారణ్యా ధిపత్యానికి తానే ప్రభువునుగాను పట్టాభిషేకంచేసి తెల్లవారకముందే

తిరిగి భూలోకానికి పంపివేసినారు. దేవతా వర ప్రభావంచేత అతని వంటికి దివ్యమైన తేజస్సువచ్చింది. మీతోడు, నేను అబద్ధంఆడితే పరమాంసం తినే నిశాచరుణ్ని అయినట్టే.

కుక్కర సోయి యాజాలు గాడ్.

కుక్క—వూరికే వట్టిపెట్టుకోకు. లోకంలో వొట్టూ సత్యాలూచేసేవాళ్ల మాటలు మంచివాళ్ళెవరూ నమ్మరు.

జంబు— నావొట్లూ మాటలూ అటువంటివి కావు, నేను ప్రమాణపూర్వకంగా చెపుతాను. నేను చెప్పేదంతా సత్యం. సత్యం కానిది యేమీ చెప్పను. అబద్ధమాడితే శిశుహత్యచేసినట్టే. మృగాల మహారాజు నిజంగా మనకందరికీ రాజయినాడు.

భషక—అలాగయితే మనము సింహాలసేవ వదిలివేసి యిఖ నక్కపోతుకొలువు చెయ్యవలెనుగాబోలును?

జంబు—భషకచతురులుగారూ ! నక్కపోతని యెక్కడనో వెనుకటిమాట సెలవిస్తారేమి? అతడు మృగరాజ్యానికి రావడంచేత

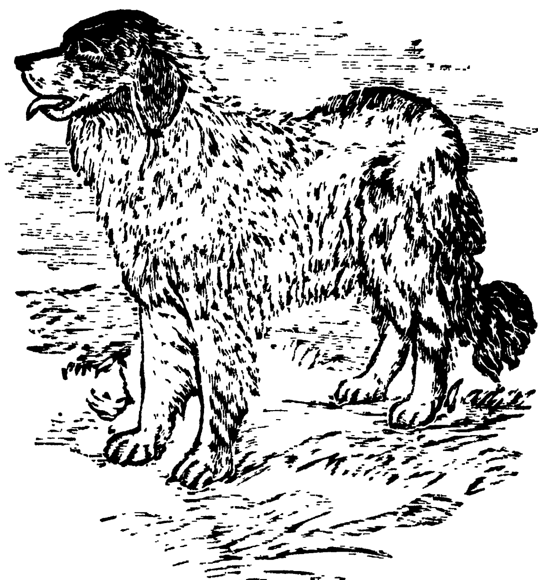
యిప్పుడు సింహమే అయినాడు. ఏమండీ గాత్రిమసింహదాసుగారూ ? మీరు వూరుకుంటారేమి? యిందులో న్యాయం సెలవియ్యండి.

గాత్రిమ—సింహానికిగల పైడితేజస్సూ గుణగౌరవమూ నక్కపోతుకు వెయ్యిరంగులు వేసుకున్నా వెయ్యిరాజ్యాలు వచ్చినా రావు. లోకంలో సహజగుణం యెవరికైనా విడుస్తుందా? ఎంత రాజ్యమువచ్చినా సింహము సింహమే నక్కపోతు నక్కపోతే. స్రృగాలమహారాజు వెనుకటిగుణాలు మానడనుకుంటాను.

జంబు—ఈవిషయంలో మీరుయెవ్వరూ తిన్నగా ఆలోచించడంలేదు. యెవరికైనా చిన్నతనంలోవుంటే అల్లరిచేష్టలు పెద్ద పెరిగిన తరువాతకూడా వుంటవంటే? రాజ్యం రావడంతోటే ఆరాజ చిహ్నాలూ, ఆగుణగౌరవమూ, అకీర్తిప్రతాపములూ, అన్నీ సహజంగావస్తవి. కేవలం విష్ణుఅంశ వుంటేనేకాని రాజుకాడు. 'నావిష్ణుః పృథివీపతి' అన్నవాక్యం మీరువిన్నదికాదా? విష్ణుఅంశాసంభూతుడు గనుకనే మన స్రృగాల మహారాజుగారివద్ద కృష్ణలీలలు అనేకం వుండడం తటస్థించింది. అతను విష్ణువు యొక్క అంశ అయినందుకు యీవొక్క నిదర్శనమూ చాలదా ?

భషక—విష్ణునిఅంశ అయినా శివునిఅంశ అయినా మరి యెవరి అంశఅయినా లోకంలో దుర్మార్గుడికి అధికారం రావడంతోనే ప్రజలకు చాలా యిబ్బంది కలుగుతుంది. అందరూతనచుట్టూ తిరుగుతూవుంటే దుష్టుడికి తానే గొప్పవాణ్నని గర్వంపట్టుకుని కళ్ళుమీదికివస్తవి.

జంబు—రామరామ? మన స్రృగాలమహారాజు విషయంలో అటువంటి పాపపు మాటలు అనుకోరాదు. అతడి వినయమూ నవ్వు మొఖమూ తేనెమాటలూ మీరుయెరుగరా?

భషక దమనుల గారు

భషక—అవన్నీ సగ. విన యాలుగాని నిజమయినవి కావు. ఆ మాయలన్నీ మాకు తెలుసును. అతనినోరు మాట్లాడుతూవుంటే నొసలు వెక్కిరిస్తూవుంటుంది. నాలిక బెల్లంలాగు వుంటుందిగాని హృదయంమాత్రం కత్తెరవంటిది. అతని తేనెమాటలునమ్మి యిది వరకు యెందరు మోసపోయినారు, కారు?

జంబు—ఆయన విరోధులు వూరికేఅలాగు అంటారుగాని మీరుప్రత్యక్షంగా చూడనిదీ చెప్పుడుమాటలు విశ్వసించరాదు. అతడు బహు దొడ్డవాడు, చిన్నప్పటినుంచీ సహవాసంచేస్తూవున్న మాకు తెలుస్తుందిగాని ఆయనసంగతి యితరులకు యేమి తెలుస్తుంది! కావలిస్తేనన్ను అడగండి - ఆయన గుణవర్ణన చేస్తాను. ఆయన శక్తిసామర్థ్యాదుల చేతనూ, గుణమహిమచేతనూ యీ అరణ్యరాజ్యానికి కాదుగదా త్రిలోకాధిపత్యాని కయినా తగిన

వాడు. కావలిస్తే యీసంగతి నేను యేసభకురమ్మంటే ఆసభకు వచ్చి ప్రమాణంచేసి చెప్తాను.

గ్రామ—సభలలోకి వెళ్ళి ప్రమాణాలు చేసేవాళ్ళమాటలు నమ్మరాదు. నీవు వెయ్యిచెప్పినా సృగాలమహారాజు మంచివాడవు తాడంటే నేనునమ్మను. పుర్రెనుబుట్టినబుద్ధి పుడకలతోగాని పోదు.

జంబు—తినబోతూ రుచులెందుకు? ఆయన యిప్పుడు మన కందరకూ రాజవుతూ వున్నాడు గనుక, ఆయన గుణసంపత్తి యిక మీరందరూ స్వానుభవంచేతనే తెలుసుకుంటారు. వృకేశ్వరరావు పంతులుగారూ! మీరు యిటుఅటు చెప్పకుండా మౌనంవహించి వూరుకున్నారేమి? సృగాల మహారాజుగారి విషయంలో మీఅభిప్రాయంయేమిటి?

వృకేశ్వరరావు పంతులుగారు

వృకే—ఆయనకు మృగరాజ్యాధిపత్యం వచ్చేమాట నిశ్చయమేనా?

జంబు—అవును నిశ్చయమే. దేవతలు వరంయిచ్చిన తరువాత వారిమాట తప్పిపోవడంకూడా వుంటుందా? సింహం మృగరాజు కావ

డంకంటె మన బంధువుడయిన నక్క మృగరాజయితే మనకు చాలా లాభాలువుంటవి.

శున—బంధువుడు అంటూవున్నావు. మనబంధుత్వం పూర్వోత్తర మేమిటో కాస్త చెపుతావా?

జంబు—అన్నీ యెరిగివుండీ సమస్తమూ తెలిసినవారు మీరే యేమీ యెరగనట్టు యిలాగు సెలవిస్తారేమి? జంతుశాస్త్రంలో కుక్కలున్ను నక్కలున్ను తోడేళ్ళున్ను నక్కజాతిలో వన్నమాట మీరు చదువలేదా? మనజాతిలోవాడు వక్కడు గొప్పగావున్నా మనకందరికీ మహాగౌరవము. కాబట్టి మీరందరూ కృషిచేసి దేవతలిచ్చిన రాజ్యపదం మీరు నిలుపవలెను.

వృకే—సృగాలమహారాజు రాజ్యంవల్ల మనకు యేవో లాభాలు వున్నవన్నవే, అవి యేమిటి?

జంబు—సింహం రాజ్యచేస్తూవుంటే మనంయెక్కడా వూరు పేరూ లేకుండా అడగివున్నాము. మనబంధువుడైననక్క రాజ్యానికి రావడంతోటే మననామరూపాలు బయలపడతవి. మనం ప్రముఖుల మవుతాము. అతనివద్దమనముంతాకుంగం చేస్తూవుంటే గొప్ప గొప్పవాళ్ళుసమేతూ మనను ఆశ్రయించి చుట్టూ తిరుగుతూ వుంటారు. మనకార్యాలు అనేకాలు మనం సులంభంగా నెరవేర్చు కోవచ్చును.

శున— సృగాలమహారాజు రాజయితే మనంమంత్రులం కావడం నిశ్చయమేనా?

జంబు— ఎంతమాత్రమున్ను సందేహంలేదు. దానికినేను పూచీపడుతాను. శునకాచార్యులుగారు మనకందరికీ గురుపీఠం

గనుక, ఆయనకు సేనాధిపత్యం వస్తుంది. మనకందరికీకూడా మన మన సామర్థ్యాలకు తగినట్టుగా గొప్పవుద్యోగాలువస్తవి.

సార—గొప్ప వుద్యోగాలన్నీ మనకేవస్తే సింహ శార్దూలాదులపని యేమవుతుంది?

జంబు—వాళ్ళకు దూరదేశాలలో యేమైనా అధికారాలిప్పించి వాళ్ళపోరు చల్లార్చుదాము. మనంమాత్రం సన్నిధానవర్తులమయి అంతరంగిక సభికులమై మంత్రిత్వంచేస్తూ వుందాము. అప్పుడు సింహశార్దూలాదులు కూడా మనఅనుగ్రహం కోరి యెప్పుడూ సముఖంలో వుండేవాళ్ళం మనంయేమిచేసిపోతామోఅని మనకు లంచాలు పంపుతూ వుంటారు.

సార—వాళ్ళుమనకుపంపే లంచాలు యేమివుంటవి?

జంబు—అలాఅనవద్దు. లక్షవుంటవి. మనంఇకముందు భోజనంనిమిత్తంకూడా కష్టపడనక్కర లేదు. సింహాలూ పులులూ తాము చంపిన మృగాలలో కొన్నిటిని మనకు నజర పంపిస్తూవుంటే మనం ప్రత్యేకంగా వేటాడడం అక్కరలేకుండా కాలిమీద కాలు వేసుకొని సుఖజీవనం చెయ్యవచ్చును.

గ్రామ—ఇదంతా బహుబాగావున్నది. మనం అవశ్యంగా సహాయంచేసి సృగాల మహారాజుకు రాజ్యం స్థిరపరచవలెను. అప్పుడు యిదివరదాకా మనచేతనే సేవచేయించుకుంటూవున్న సింహాలూ మొదలైనవి మనకేసేవచేసే స్థితిలోకివస్తవి. యిలాగు యెల్లకాలమూ శ్వవృత్తిలోపడియేడుస్తూ వుండడంకంటె మహారాజభోగం వక్కరోజు అనుభవిస్తే చాలదా? నిజముయిన సింహంవచ్చి గ్రామసింహాన్ని అనుసరిస్తూవుంటే యెంతగౌరవంగా వుంటుంది?

జంబు—బుద్ధిమంతులుగనుక గ్రామసింహదాసుగారు నిముషంలో నిజంకనిపెట్టి కార్యనిశ్చయం చేసినారు. వారిమాటకు మనం

యెవ్వరమూ అడ్డము చెప్పకుండా అందరమూ యెవరి చేతనయినపని వారు చెయ్యడానికి పూనుకోవలెను.

శున— ఇందులో మనం చెయ్యవలసిన పని యేమిటి?

జంబు—మనమందరమూ ప్రతిఅడివికీ వెళ్ళి చూచినమృగాలతోనల్లా సృగాలమహారాజును రాత్రి దేవతలు స్వర్గలోకానికి తీసుకునివెళ్ళి మృగరాజ్యాని కభిషేకంచేసి అనేకవరాలు యిచ్చినారనిన్నీ, దేహానికి నీలమేఘచ్ఛాయ ప్రసాదించినారనిన్నీ, యీదినం మొదలుకుని మీరందరూ సృగాలమహారాజును రాజుగా అంగీకరించి అతని ఆజ్ఞానువర్తులయి సంచరిస్తావుండవలెననిన్నీ, చాటిరావలెను.

శున—ఇదెంతపని? ఈపనివక్క నిముషంలో చెయ్యవచ్చును.

కుర్కు—తొందరపడగూడదు. మనంయేసంగతీ బాగాఆలోచించుకుని సాధక బాధకాలు విచారించుకుని మరీచెయ్యవలెను. తొందరపడితే కార్యంకాదు.

జంబు—కుర్కురసోమయాజులూ! యిందులో నీకుక్కబుద్ధి పోనిచ్చుకున్నావుకావు. తీరాఅందరూ వప్పుకున్న కార్యానికి వెంటనే కాకుండా నీవుమధ్యవిఘాతాలు తెచ్చి పెడుతూవున్నావు.

కుర్కు— నీనక్కబుద్ధి నీవుపోనిచ్చుకున్నావుకావు. బాగా ఆలోచించుకోకుండా నీనక్క వినయాలూ మాయమాటలూనమ్మి అందరూ మోసపోయి గోతిలో పడుతారనుకున్నావా? గోతులు తవ్వడం నక్కలకు సహజం.

జంబు—ఛీఛీ! అట్టే మొఱగకు. మేముగోతులలో పడ్డవాళ్ళకు పయికితీసే వాళ్ళముకాని గోతులలో పడద్రోసేవాళ్ళము కాము.

కుర్కు—ఛీఛీ! పిచ్చికూతలుకుయ్యకు. మళ్లీమాట్లాడితే గొంతుక కొరికివేస్తానుచూడు.

జంబు— రాజుగారితో చెప్పి నిన్నుయేమిచేస్తానో చూడు. పక్కనుచూచిన వాడల్లా వేటకాడే అవుతూవున్నాడు!

శున— మీరువూరికే పోట్లాడకండి. బాగా ఆలోచించు కునే కార్యంచేతాము. మనం స్రృగాలమహారాజువద్దకు వెళ్ళి, దేవతలు ఆయనకిచ్చిన వరాలు మొదలయినవన్నీ కనుక్కొని తరువాత యేమిచెయ్యవలెనో సిద్ధాంతంచేసుకుందామురండి.

కుక్క—అదిబాగావున్నది. అలాచేతామురండి.

(అందరూనిష్క్రమించుచున్నారు)

---

3. రంగము—స్రృగాలమహారా గృహము.

(స్రృగాలమహారాజును, జంబుకేశ్వరశాస్త్రియు ప్రవేశించుచున్నారు)

స్రృగా—జంబుకేశ్వరశాస్త్రీ! నీమాటలవల్ల మనవారికందరికీ నిశ్చయముగా నమ్మకముకలిగినదా?

జంబు—నిస్సందేహంగా కలిగింది. వారందరూ మిమ్మల్ని మృగరాజునుగా అంగీకరించి యీ శుభవార్తను సింహాది సమస్త మృగములకూ వెల్లడించి రావడానికికూడా వప్పుకున్నారు. ఆ పని నిమిత్తమే వారు బయలుదేరబోతూవుండగా మధ్య కుక్కరసోమయాజులు అడ్డంవచ్చి వాళ్ళు వెళ్ళకుండా చెడకొట్టినాడు. అందరూ వప్పుకున్న కార్యానికి విఘాతం కలుగచెయ్యడం నాకు ధర్మం కాదని నేను యేమో చెప్పబోయేటప్పటికి కస్సుమని నామీద బడి కాట్లకుక్కలాగు కరవవచ్చినాడు.

స్రృగా—ఆ కుక్కలకొడుకు యెప్పుడూ మనకార్యానికి అడ్డం వస్తూనే వుంటాడు. నా రాజ్యకాలంలో వాణ్ని యేమిచేయిస్తానో చూడు. పదిమందిలో నా మంత్రివైన నిన్ను అవమానం చేసిన

వాణ్ని ఫూరికే పోనిస్తాననుకొన్నావా? నీవు మంత్రివన్న మాట వాళ్ళతో చెప్పినావా?

జంబు—చెప్పలేదు. చెపితే వాళ్ళకందరికీ ఓర్వలేనితనం హెచ్చవుతుంది. అందులోనూ కుర్కురసోమయాజులు నాకు మంత్రిత్వం వచ్చిందంటే మరీ కళ్ళల్లో నిప్పులుపోసుకుంటాడు. వాడివి మిక్కిలి పాపిష్టికళ్లు. మీకందరికీ గొప్ప వుద్యోగాలవుతవనీ, రాజాస్థానంలో అంతరంగిక సభికులవుతారనీ, మాత్రం చెప్పి వాళ్ళకు ప్రోత్సాహం కలిగించినాను.

సృగా—మంచిపని చేసినావు. ఈ విషయంలో నీవు చెప్పకోక పోవడమే మంచిది. నాలుగురోజులు ఓపికపట్టు కుర్కుర సోమ యాజులను యేమిచేయిస్తానో నీవే చూస్తావు. పూర్వం అక్కడా యిక్కడా తెగమొరిగి రాత్రిళ్ళు నాకార్యం చెడగొడుతూ వచ్చిన వాడూ, ఇంటివాళ్ళను లేపి నాకు రెండు మూడుస్థలాలలో దెబ్బలు తగిలించినవాడూ, వీడే. మన రాజ్యకాలంలో శిక్షలుపొందే వాళ్ళల్లో కుర్కురసోమయాజులే మొదటివాడవుతాడు. మన శత్రువుల నందరినీ సాధించడానికి యిప్పుడు మంచి సమయం వచ్చింది. చిట్టచివరకు మనవాళ్ళందరూ యేమినిశ్చయం చేసినారు?

జంబు—తామందరూ స్వయంగా మీదగ్గరకు వచ్చి మీతో మాట్లాడడానికి నిశ్చయించుకున్నారు. అదుగో దూరా న్నుంచి వాళ్ళందరూ వస్తూవున్నట్టున్నారు.

సృగా—అవును వస్తూయున్నారు. నీవు వాళ్ళకు కనపడ కుండా వెనుక గోతిలో దాక్కో. వాళ్ళందరిచేతా వప్పించే నీకు మంత్రిత్వం యిప్పిస్తాను. వాళ్ళముందర వకవేళ నిన్ను నేను దూషించినా నిజమనుకోకుమా. ఎదుటివాళ్ళను వశపరుచుకోవడా నికి కార్యసాధకుడు యెన్నయినా మాయలు పన్నవలెను. నీవు

నాకు ఆ ప్తకోటిలోవాడవు. నీవు యెరుగవుగాని నా మనస్సులో నిన్ను ప్రాణంకంటె యెక్కువగా చూసుకుంటాను. ఇఖ నీవు వెళ్ళు.

జంబు—ప్రధాన మంత్రిత్వంమాత్రం నాకు తప్ప మరి యెవ్వరికీ యివ్వకూడదు సుమండీ. మీరు వాళ్ళముందర నన్ను యెన్నిమాటలన్నా నేను మీమీద మనసులో కోపించుకోను.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

సృగా—ఇప్పుడేలాగయినా మాయలుపన్ని వాళ్ళనందరినీ మన వలలో పడవెయ్యవలెను. కుక్కురసోమయాజులు వక్కడూ మాత్రం సాధారణంగా మాయలలో పడేవాడుకాడు. అయినా వాణ్ని కూడా నా బుద్ధిబలంచేత లోపరుచుకొంటాను. నా శరీరం యొక్క విచిత్రమయిన యీవర్ణం చూచినతరువాతకూడా వాళ్ళు నేను రాజును కాలేదంటారా?

[అప్పుడు కుక్కురసోమయాజులును, శునకాచార్యులును
సారమేయ శ్రేష్ఠిగారును, భషకచయనులు
గారును, గ్రామసింహ దాసుగారును,
వృకేశ్వరరావు పంతులుగారును,
ప్రవేశించుచున్నారు.]

శు—అదుగో—సృగాలమహారాజు వక్కడూ కూర్చుని వున్నాడు. అతనికి దేవతలు ప్రసాదించిన యీ కొత్తవర్ణం బహు విచిత్రంగా వున్నది. ఇతడు మృగరాజయినందుకు సందేహము లేదు.

కుక్కు—మనం పయిరంగులుచూచి భ్రమపడకూడదు. అతనితో మాట్లాడితే యిప్పుడు అన్నీ తేలుతవి.

సృగా—(లేచి యెదురుగా వెళ్ళి) రాజబంధువులందరూ వస్తూ యున్నారు దయచెయ్యండి. కుక్కురసోమయాజులుగారూ! మీరు

దయచెయ్యడంచేత యీ రోజున నా గృహం పావనమయింది. ఇదివరదాకా యెవ్వరూ ఆదరించేవారులేక నిగురుగవిసిన నిప్పులాగు అణిగివున్నారుగాని మీరందరూ మంత్రిపదానికి అర్హులైన వారు. మీకు యిప్పుడు దైవానుగ్రహంవల్ల మంచిదినాలు వచ్చినవి. ఇఖ మీశక్తి సామర్థ్యాలు లోకానికి వెల్లడిఅవుతవి. మీవంటి నిజమయిన సామర్థ్యంగలవారు యెప్పుడోవకప్పుడు గొప్పస్థితికి వచ్చి ప్రసిద్ధికెక్కుతారుగాని, అశక్తులలాగు యెల్లకాలమూ అణిగి వుండరు.

కుర్క—(తనలో) ఈవంచకుడు నక్కవినయాలు కనపర్చి ముఖస్తుతులు మహాచేస్తూవున్నాడు. వీడిమాటలు యెంతతియ్యగా వున్నా వీడి కడుపులో పుట్టెడువిషం వున్నది. (బిగ్గరగా) మీకు మృగరాజ్యం వచ్చినందుకు మేమందరమూ బహు సంతోషిస్తూ వున్నాము.

సృగా—మీకంటూ లేమి మనకనండి. ఈరాజ్యం మీదే కాని నాది కాదు. నాకిప్పుడు ఈ ప్రపంచసుఖాలమీద విరక్తిపుట్టి పోయింది. వెనుకటి నడతంతా మానివేసి ముముక్షుడనయి యోగివలె వుండవలెనని నేను యిప్పుడు యోగాభ్యాసం చేస్తూవున్నాను. నిన్నరాత్రి దేవతలు నన్ను స్వర్గానికి తీసుకునివెళ్ళి బలవంతంగా మృగరాజ్యాధిపత్యానికి అభిషేకంచేసినప్పుడు లోపలనాకు యెంత యిష్టం లేకపోయినా మీ నిమిత్తంఅంగీకరించినాను. పేరుకు నేను రాజునయినా రాజ్యంచేసేవారంతా మీరే. నిజంచేత ఈరాజ్యం మీదేకాని నాదికాదు. మీరు అగ్నిహోత్రంలో వకకాలూ మంచిగంధంలో ఒకకాలూ పెట్టి సర్వజన క్షేమకరంగా పాలనము చెయ్యవలెను. నాకు లభించిన రాజ్యం మీ స్వాధీనంచేస్తూవున్నాను.

శున—మాకు అధికారంవస్తే పూర్వపు మహానుభావులను మరిపించి న్యాయంగా పరిపాలన చేస్తాము మీకీర్తి—

సృగా—వస్తేగిస్తే అని సందేహం పెట్టకండి. ఇదుగో నా రాజ్యమంతా మీ కేవదిలి వేస్తూవున్నాను. యెవరు యేవుద్యోగాలలో వుంటారో మీలోమీరే నిర్ణయం చేసుకుని ప్రజలనుబిడ్డల లాగు పరిపాలన చెయ్యవలెను.

శున—మీకీర్తి మూడులోకాలలోనూ వ్యాపించేటట్టుగా పరిపాలనం చేస్తాము. ప్రజాసౌఖ్యంమాట మీరు మాతో పదేపదే చెప్పవలసిన పనిలేదు. మీ యేలుబడికాలంలో ధర్మం నాలుగు పాదాలు నడుస్తూవుంటే చూచి సుఖస్తూవుండే ప్రజలు యీ కలి యుగంలో కృతయుగం వచ్చినదని సంతోషిస్తారో లేదో త్వరలో మీరే చిత్తగిస్తారు. కేవలశివావతారమయిన కాలభైరవుడి సంతతి వారము మేము స్వప్నావస్థలోనైనా అక్రమానికి లోబడుతామా?

సృగా—నాకానమ్మకంవున్నది. మీరు యెప్పుడూ యీగ కాలంత అక్రమానికి లోబడరు. అందుచేతనే నేను యీ రాజ్యమంతా మీస్వాధీనం చేస్తూవున్నాను. మీరు అక్రమంగా నడిస్తే మాత్రం నాకు ఆ విచిత్రవర్ణం దయచేసిన మహానుభావులు దేవతలు చూచి సహిస్తారా? మీకుమాత్రం ఆసంగతి తెలియదా?

కుక్క—(తనలో) తనకు దేవతలబలంవున్నదనీ తనకు వ్యతిరిక్తంగా నడిస్తే నష్టంవస్తుందనీ వీడు సూచనగా తెలియచేస్తూవున్నాడు. వీడికి అకస్మాత్తుగా యీరంగురావడంచూస్తే దేవతలు వకవేళ యిచ్చివుంటురనే తోస్తుంది. వీడు యీమధ్య అభ్యాసం చేసిన యోగ మహిమచేత దేవతలకు వీడిమీద అనుగ్రహం వచ్చిందేమో! (బిగ్గరగా) మీరు యేమిపుణ్యం చేసుకున్నారోకాని బహుకాలం తపస్సుచేసిన ఋషులకుసమేతూ ప్రత్యక్షంగాని దేవతలు మీకు నిముషంలో ప్రత్యక్షమయినారు.

సృగా—వారు ప్రత్యక్షం కావడం వారికి నామీద కలిగిన నిర్హేతుక జాయమాన కటాక్షంచేతనే కాని నా యొక్క శక్తిసామర్థ్యముల చేత కాదు. వారు కొంత కాలమైన తరువాత వచ్చి మీకంద రికీ కూడా దర్శనమిస్తామని సెలవిచ్చినారు. ఈసారి వారు భూమి మీదికి విజయం చేసినప్పుడు మంత్రిశిఖామణులయిన మీకందరికీ వారి దర్శనం చేయిస్తాను. మీరు యెవ్వరెవ్వ రేయేవుద్యోగాలు కోరుకుంటారో నిర్ణయం చేసుకోండి. లేకపోతే సింహాసనులువచ్చి తరువాత నాకు కొందరయిస్తారు.

సార—శునకాచార్యులవారు మనకందరికీ గురుపీఠము. ఆయనను ప్రధాన మంత్రిగా చేస్తే బాగావుంటుందనుకుంటాను.

వృకే—ఆయన వైదిక విషయాలలో అసామాన్య ప్రజ్ఞగల వారయినప్పటికీ లౌక్యవిషయాలలో విస్తారం అనుభవం గలవారు కారు. కాబట్టి ప్రధానితనం మరివకరికి యిస్తే బాగావుంటుందని తోస్తుంది.

సృగా—కుక్కుర సోమయాజులుగారికి యిస్తే బాగావుంటుం దేమోనని నేననుకుంటాను. ఆయన ధైర్యస్థైర్యములు గలవాడు, న్యాయప్రవర్తన గలవాడు, లౌక్యానుభవంకూడా విస్తారంకలవాడు అయినా కానీ నేను చెప్పినానని మొఖమాటపడక మీయిష్టంవచ్చిన వారికే యివ్వవచ్చును. కుక్కుర సోమయాజులుగారు నిష్కారణం గా నాకేమో తనమీద మనస్సులో ద్వేషంవున్నదని భ్రమపడు తారుగాని నాకాయన మీదవుండే గౌరవమూ ప్రేమా మరియెవరి మీదనూ లేదుసుమండీ. నేను యింతమందిలో ప్రమాణంచేసి దైవ సాక్షిగా చెప్తుతాను. నామాటనమ్మండి.

కుక్కు—అవును మీకు నామీద పరిపూర్ణానుగ్రహం వున్నది. మీమనసులో వున్నది కనపరచడానికి యిదివరదాకా

సమయం రాక వూరుకున్నారు. ఇప్పుడు కనపర్చడానికి ఆరంభించి నారు. అయినా కానీ మంత్రిస్థానానికి నేను తగినవాణ్ని గాను. నా సామర్థ్యం నాకు తెలుసునుగనుక నా? మీరందరూ ఆలోచించి ఆ పని మరివకరికి యివ్వవలెను.

వృకే — మరియెవరికిస్తే బాగావుంటుంది? జంబుకేశ్వర శాస్త్రిగారికి యివ్వవచ్చునా? లోకంలోవున్న నక్కజిత్తులన్నీ ఆయన వద్దనే వున్నవి. ఆయన రాజ్యతంత్రం నడపడానికి బహుసమర్థుడు.

స్వగా — అతనిమాట తరువాత ఆలోచింతాముగాని దక్కిన వుద్యోగాలుముందుగా కానియ్యండి. మంత్రిత్వం వద్దంటూవున్నారు గనుక సేనాధిపత్యంముందుగా కుర్కురసోమయాజులుగారికిస్తాము. ఆయన్ను అడిగితే కాదంటూ వద్దంటూనే వుంటాడు. అటువంటి శక్తి మంతుణ్ని మనం సంస్థానంలో గొప్పవుద్యోగములో వుంచకుండా వుండకూడదు. ఆయనను అవశ్యంగా ఆపనికి నియమింతాము.

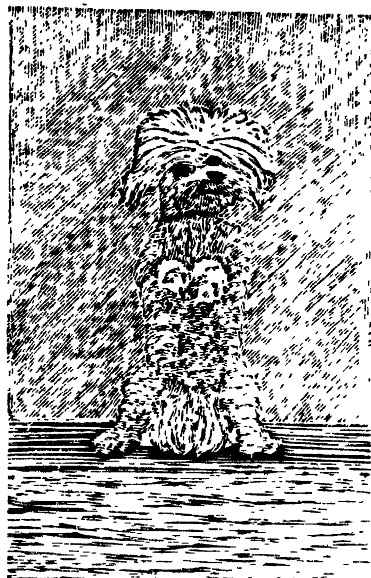
సారి — స్వామీ మహారాజుగారు చెప్పినది సర్వోత్తమంగా వున్నది. శౌర్యశౌర్యాదులలో కుర్కురసోమయాజులుగారిని మించినవారు లేరుగనుక సేనాధిపత్యం వహించడానికి యింతకంటె సమర్థులు మరియెవ్వరూ వుండరు. మేమందరమూ ఇందుకంగీకరించినాము.

స్వగా — తథాస్తు (తనలో) ఇప్పటికి నోరుకలవాణ్ని వకణ్ని కట్టుకున్నాము.

ఇకమీద మనకు వ్యతిరేకంగా యేమీపని చెయ్యడు. మన ప్రభుత్వం స్థిరపడ్డ తరువాత వీణ్ని నిముషంలో రాజద్రోహమిషమీద శిరశ్ఛేదంచేయించి పీడ వదల్చుకోవచ్చును.

భక — న్యాయాధిపత్యం యెవరికి యిస్తారు?

సృగా—వృకేశ్వరరావు పంతులుగా రావనికి తగినవాడు. అయినా పుర్యోగాలు యిచ్చేవారు సభవారు కాని నేనుకాను సుమండీ. సభికులు మీరు మీమనసు వచ్చిన వారికి యివ్వవచ్చును.

గ్రామసింహదాసుగారు.

గ్రామ—న్యాయాధిపత్యం వృకేశ్వర రావుగారికి యివ్వవచ్చును. మేమంతా అంగీకరించినాము.

సృగా—ఆలోచన చెప్పి రాజ్యకార్యం నిర్వహించడానికి ఆలోచన సభికు లెవరు? ఆలోచన సభికులన్న పేరే కాని నిజంగా పరిపాలకులే వారు. దేవతల మాటలు తీసివెయ్య రాదు గనుక నేను పేరుకు మాత్రం రాజుగావుండి సమస్తమూ అంతరంగ సభికులకే వదలివేసి పూరి కేసాక్షిగా చూస్తూవుంటాను.

గ్రామ—ఇదివరకే మమ్మలినందరినీ సభికులని పిలుస్తూమళ్ళీ సభికు లెవరంటారేమి?

సృగా—తథాస్తు. మిమ్మలినందరినీ సభికులుగా గ్రహించి రాజ్యమంతా మీస్వాధీనం చేసివేసినాను. ఇక పరిపాలనాభారము నామీద తప్పిపోయింది. ఇంకా మంత్రిపదంమాత్రం యెవరికీ యివ్వనేలేదు.

భష—అందరి పను లయిపోయినవి. ఇకవక్క జంబుకేశ్వరశాస్త్రి మాత్రమే మిగిలివున్నాడు.

సృగా—అతడికి యివ్వడమయితే నాకు యిష్టంలేదు కాని ప్రస్తుతం మరివకరు యెవరూ లేకపోవడంచేత కొన్నాళ్ళతన్నే మంత్రినిగాచేసి చూతము. ఇప్పుడు మరియెవ్వరికైనా పెద్దామంటే వకపిల్లానికయినా వ్యాఘ్రానికయినా యివ్వవలెను. అటువంటివాళ్ళు మంత్రిత్వానికివస్తే మీమీదకూడా అధికారం చెయ్యడానికి ప్రయత్నంచేస్తారు. వకసారి అధికారంయిచ్చిన తరువాత తీసివెయ్యడం బహుకష్టం. మీకులోకువయినవాడున్ను మీరుచెప్పినట్లు వినేవాడున్ను జంబుకేశ్వర శాస్త్రికేయిస్తామా మరియెవ్వరికయినా యిస్తామా? మీక్షేమం నిమిత్తమే నేను మిమ్మలిని అడుగుతూ వున్నాను. మీయిష్టంవచ్చినట్లుచేస్తాను. నేను చెయ్యడం యేమిటి! కావలసినట్టు మీరేచేసుకోండి.

గ్రామ—లోకువయినవాడు జంబుకేశ్వరశాస్త్రినే మంత్రినిగా చెయ్యడానికి మేమందరమూ వప్పుకున్నాము. యికముందు జరగవలసిన పనియేమిటి?

సృగా—పనియేమున్నది? మీరందరూ కదిలి సింహములూ పెద్దపులులూ మొదలయిన సమస్తమృగాలవద్దకూ వెళ్ళి దేవతలు నావిషయంలో జరిగించిన అనుగ్రహాన్ని చెప్పి మీరాజ్యం మీరు స్థిరపరచుకొని నేటినుంచి సింహాలు మొదలయిన వాటిమీదఅధికారం దస్తేలట్లు చేసుకోవలెను. అది మీకార్యంగనుక మీరు

శ్రద్ధవహించి చేసుకో వలసిందే కాని యిందులో నా కార్యం ఆవగింజంతయినా లేదు.

గ్రామ—అవును మేమిప్పుడే పోయి దేవరలు అరణ్యరాజ్యానికి మిమ్మల్ని చక్రవర్తినిగా చేసినసంగతి సమస్తాటవులలోనూ చాటి వస్తాము. కుక్కుటసోమయాజులుగారూ! రాండి. శునకాచార్యులుగారూ! దయ చెయ్యండి. సారమేయశాస్త్రిగారూ! రండి. భషకచయనులుగారూ! లేవరేమి? వృకేశ్వరరావు పంతులుగారూ! సెలవు పుచ్చుకోండి. (అని వారందరును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సృగా—(తనలో) దొంగవృకోత్తమగాలిచ్చి వీరినందరినీ మాయలోపడ వేసినాను. రాజ్యం నా స్వాధీనపడగానే నా ప్రభావం చూపుతాను. అంతావాళ్లు కొంచెమోపికపట్టి కాచుకొనివుండవలెను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

---

౭. రంగము:—సృగాలమహారాజు సభామందిరము.

[సృగాలమహారాజును, జంబుకేశ్వరశాస్త్రియు ప్రవేశించుచున్నారు.

సృగా—ఓయీ! జంబుకేశ్వరశాస్త్రీ! నా నేర్పుచేత యెట్లా వాళ్లంతటవాళ్లే నిన్ను మంత్రినిగా కోరుకొనేటట్లు చేసినానో చూచినావా? ఇప్పుడు నీకు సంతోషముగా వున్నదా?

జంబు—దేవరవారి దయవుంటే నాకు సంతోషానికి యేమి తక్కువ? కావలసినంత సంతోషముగావున్నాను. కుక్కుటసోమయాజులు మొదలయిన వాళ్ళంతా యెక్కడకు వెళ్ళినారు?

సృగా—మనపట్టాభిషేక మహోత్సవం సమస్తారణ్యాలలోనూ చాటించి సింహాలు మొదలయిన మృగాలన్నిటినీ మనసేవకువప్పించి తీసుకురావడానికి వెళ్ళినారు. వాళ్ళు తప్పకుండా సింహాలు మొద

లయినవాటిని మన పాదసేవకులనుగా చేస్తారు. ఇక మనకు మృగ
రాజ్యం స్థిరపడ్డట్టే నేను మృగరాజు నయినాను.

జంబు—మీకు మృగరాజ్యం స్థిరపడగానే నాకు మంత్రిత్వం కూడా స్థిరపడ్డట్టే. రాజుకు తగినమంత్రిని దొరికినాను.

మృగా—అవునుగాని నీకు మంత్రిత్వం దొరికిందని గర్వంతో నిక్కి విర్రవీగక మహావినయం కలిగివుండవలెను. కొంతకాలం వరకూ నీమీద నాకు మంచి ప్రేమ వున్నట్టు తెలియకుండా, అందరికీ లోబడి నీవు అణిగిమణిగివుండవలెను. కొన్నాళ్ళు అందరికీ భృత్యుడవై తలలో నాలికలాగువుంటే మన రాజ్యం స్థిరపడ్డతరువాత కావలసినంత అధికారం చెయ్యవచ్చును.

జంబు— అలాగే చేస్తాను. తరువాత నాశక్తి మీరే చూస్తారు.

మృగా—రాజ్యం లేనప్పుడు నీవు యిదివరకూ నా మంత్రిత్వం చెయ్యడం చెయ్యడంకాదు. నీమంత్రిత్వ సామర్థ్యం యిక కనపడవలెను. ఇంతకాలానికి నేను మృగరాజునయినాను. అంటే నేను యిప్పుడు సింహాన్నయినానన్న మాట. సింహాన్నయినప్పుడు నాగౌరవానికి తగినట్టుగా నారాణీకూడా సింహమే కావలెనన్నమాట నీకు తెలిసినదే కదా? కాబట్టి యిది నీవు మనస్సులో వుంచుకోవలెను. మనలోమాటయిది. అప్పుడే యెవ్వరితోనూ వెల్లడి చెయ్యకుమా. పూర్వం నహుషమహారాజు యింద్రత్వానికి వచ్చినప్పుడుకూడా యిలాగంటి కోరికే కోరినట్లు పురాణాలలో విన్నట్టు జ్ఞాపకం. ఇందులో యేమీ తప్పితంలేదు. ఈకోరిక మీరాజుకు తగినరాజచిహ్నాలువుంటే మీకూ గౌరవంగా వుంటుందన్న వుద్దేశ్యంతో కోరినదే కాని కామంచేత కోరింది కాదుసుమా.

జంబు—అవును మీరు యెప్పుడూ మాగౌరవము కోసమే చూస్తూవుంటారు. ప్రజల మేలుకోసం వారిగౌరవంకోసం చూచే

రాజు కొరకడం బహుదుర్లభం. మీరు ప్రజలు చేసుకొన్న భాగ్యం చేత పరశ్రేయస్సహనంగల రాజులు లభించినారు.

సృగా—ఇక యీప్రసంగం చాలించు. అదుగో కుర్కుర సోమయాజులూ మొదలయినవారు వస్తూవున్నారు. వారు వెళ్ళిన కార్యం కాయయిందో పండయిందో కనుక్కోవలెను.

జంబు—పండే అవుతుంది. నేను మంత్రినయివుండగా కార్యం విఫలంకావడంకూడానా?

[అప్పుడు కుర్కురసోమయాజులును, శునకాచార్యులును, సారమేయ శ్రేష్ఠియు, గ్రామసింహదాసును ప్రవేశించుచున్నారు.)

సృగా... (లేచి యెదురుగావెళ్ళి) ఓమంత్రివరులారా! సభాసదులారా! దయచెయ్యండి.

కుర్కు—మృగరాజులు మీరు మాకింత గౌరవం చెయ్యవలసినపని లేదు. మృగరాజయిన సింహముకు మేము యిదివరదాకా యేగౌరవం చేస్తూవున్నామో యింతటినుంచి మేము మీకా గౌరవం చేస్తావుండవలెను.

సృగా—నేను రాజు నమిటి? నిజానికి యీరేరాజులూ? నేనే సేవకున్ని. మీరు మాత్రం గ్రామసింహులు కారా? అయినాకానీ మీరందరూ ప్రార్థిస్తూవున్నారు గనుక సింహాలు మొదలయిన వుత్తమ మృగాలవల్ల మంత్రులున్ను సభికులున్ను అయిన మీకు గౌరవం కలిగేనిమిత్తం వాళ్ళయెదుట నేను వూరికే రాజచిహ్నాలు ధరిస్తాను. మీరు వెళ్ళిన కార్యం యేమిచేసుకొనివచ్చినారు?

గ్రామ— పండించుకొని వచ్చినాము. దేవతలప్రసాదం యెప్పుడయినా విఫలం అవుతుందా? సింహశార్దూలాదులు దేవరవారి సందర్శనం నిమిత్తం మేము యిప్పుడే వస్తాము, మీరు ముందు గాబోయి వర్తమానం చెయ్యమంటే మేమువచ్చినాము. వారు యీపాటికి బయలుదేరివుంటారు.

సృగా—ఈ గౌరవమంతా మీదే కాని నాది కాదు. ఆహా! నేమి నాభాగ్యము! నాబంధువులు సింహాదులచేత కొలువుచేయించు కుంటూవుండగా నాచేపుణ్యం నాకు లభించింది! నేనిప్పుడు కృతార్థుణ్ణయినాను. ఈకుక్కుటసోమయాజులుగారు వద్దన్నారు కాని ఈయన ప్రధానమంత్రి అయి యీముందరి వైభవమంతా అనుభవించదగినవారు ఇప్పుడు మనమంత్రి అయిన జంబుకేశ్వరశాస్త్రి మీకందరికీ పరమభృత్యుడయి నడుచుకునేవాడే గనుక యిప్పుడూ మీకేమీలోపం లేదు.

కుక్కు—మీరుచేసిన గౌరవానిక నేనర్హుణ్ణి కాను. నేను వకరిచాటున వొదిగివుండి జీవనం చెయ్యవలసినవాణ్ణి కాని స్వతంత్రించి అధికారం చెయ్యవలసినవాణ్ణి కాను. మీమాట మీరరాదని అంగీకరించినాను గాని యీ సేనాధిపత్యాని కయినా నేను తగినవాణ్ణి కాను.

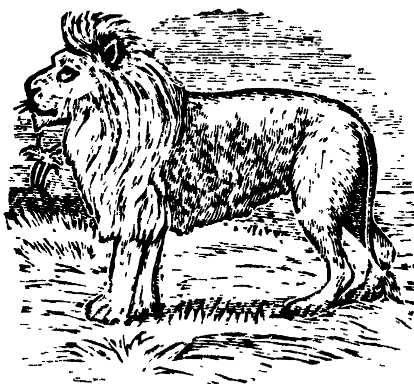
సృగా—ఆత్మస్తుతి చెప్పుకోవడానికి యిష్టంలేక మీరు యిలాగంటూ వున్నారే కాని చిన్నప్పటినుంచీ మీతో కలిసి మెలసి వున్నవాణ్ణి మీశక్తిసామర్థ్యాలు నాకు తెలియవా? అయినా యిప్పుడు వక్కటిమాత్రం ఆలోచించవలసివున్నది. సింహశార్దూలాదులు చిరకాలంనుంచి స్వాతంత్ర్యం వహించి యితర జంతువులమీద అధికారం చేస్తూవుండడానికి అలవాటుపడ్డవి. వాటికి వక్కమాటుగా యితరులకు లోబడడం అంటే బహుకష్టంగా వుంటుంది. అందులోనూ నాబంధులయిన మీరు మంత్రులుగానూ సభికులుగానూ వుంటే వాటికి కళ్ళమంటగా వుంటుంది. కాబట్టి కొంతకాలం మీరు తరుచుగా వాటికళ్ళ పడకుండా, మీఅధికారానికి క్రమక్రమంగా అలవాటుపడ్డదాకా ఆపివచ్చినప్పుడు మీరుకొంచెం తొలగి వుంటూవుండవలెను. ఇది మీమంచికోసమే చెపుతూవున్నాను.

సుమండీ. అవి క్రూరజంతువులు. కార్యం మించినతరువాత మనం యేమనుకున్నా కూడిరాదు. వాటియెదుట మీరు భయభక్తులు కనపరిచి నాకు పరమవిధేయులయి చేతులు కట్టుకొని నిలువబడవలెను. అవి వెళ్ళగానే తరువాత మిమ్మలిని నేను నెత్తిమీద పెట్టుకుంటాను. ఇలాగన్నానని మీరు మనస్సులో మరివకవిధంగా అనుకోవద్దు. ఇదంతా మీ క్షేమంకోసమే చేస్తూవున్నానని ముందుగానే నేను ముమ్మాటికీ చెప్తూవున్నాను. వాటిముందర మీమంత్రిత్వంమాటా యితర ఉద్యోగాలమాట మీరు యేమీ తలపెట్టకూడదు.

జంబు—మేమందరమూ యేలినవారి సెలవుకు బద్ధులమయి మీ ఆజ్ఞ శిరసావహించి నడుచుకుంటాము. అదుగో సింహేంద్రాదులు వస్తూవున్నారు.

[అప్పుడు సింహసార్వభౌముడును, వ్యాఘ్రేశ్వరరావును,
భల్లూకేంద్రుడును, హరిణావధానులును, శశక
శాస్త్రియు, ప్రవేశించుచున్నారు.

సృగా—(తనలో) నేనిప్పుడెలాగయినా వీటిని వలలో పడవేసి స్వాధీనం చేసుకోవలెను. ఇవి లోపడితే నాకు రాజ్యమంతా దక్కినట్లే. (అని చేతులు జోడించుకొని యెదురుగా వెళ్ళి) ఓ మృగసార్వభౌములారా! మీకు నమస్కారము.

సింహ వ్యాఘ్రముఁలు.

సింహ—సూంరిప్పుకు మాకు రాజులయినారు. మీకు మేమే నమస్కారము చెయ్యవలెను. మీకు దేవతలు మృగరాజ్యం యిచ్చిన మాట కుక్కుర సోమయాజులు మాకు చెప్పినాడు. అతడుయెప్పుడూ అసత్యంపలికేవాడు కాడుగనుక, అతనిమాట విశ్వసించి మేమంద రమూ మీదర్శనానికి వచ్చినాము. మీశరీరం రంగుచూడడం తోటే అతనిమాటలసత్యం మరింత స్పష్టమయింది.

మృగా—నాపురాకృతపుణ్యంచేత నాయందు దేవతలకూ మీకూ కూడా అనుగ్రహంవచ్చింది. ఈకుక్కురసోమయాజులు మీరుచేసిన శ్లాఘనకంతకూ తగినవాడు. యెంత నిదర్శనమూ కన పడకపోతే అతడు వకరు చెప్పినమాట నమ్మేవాడుకాడు. ఓసింహ సార్వభౌమా! పీఠమును స్వీకరించండి. ఓ వ్యాఘ్రేశ్వరా! ఈవున్న తాసనంమీద కూర్చుండండి. భల్లూకేంద్రా! దయచెయ్యండి.

సింహ—రాజులుమీరు సింహాసనముమీద కూర్చున్నతరు వాత మేము కూర్చుంటాము. ముందుగా మీరు కూర్చుండవలెను.

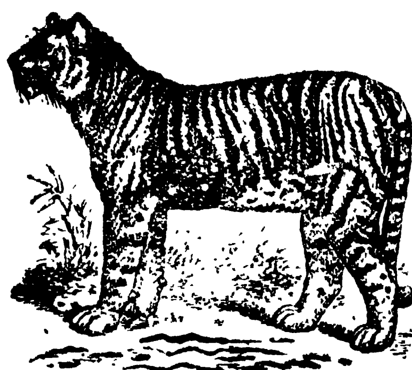
మృగా—నేను రాజునేమిటి? దేవతలమాట తీసివెయ్యరాదని నేను ధరిస్తే రాజనామం ధరిస్తానుగాని— (తనలో) ఏదోమిష

చెప్పి యిప్పుడు వీళ్ళందరినీ పంపి వెయ్యవలెను. (ప్రకాశముగా) జంబుకేశ్వరశాస్త్రి! కుక్కురసోమయాజులుగారూ! మీరు వృషభయులూ వెళ్ళి శరభేంద్రరావుగారిని వక్కసారిదర్శనంయిమ్మన్నానని మనవిచేసిరండి. ఓశునకాచార్యులుగారూ! మీరు తక్కిన యిద్దరినీ వెంటబెట్టుకొని వెళ్ళి సింహసార్వభౌములు మొదలయినవారు విజయంచేసి మీకోసం యెదురుచూస్తూవున్నారని గజేంద్రాదులను వెంటబెట్టుకునిరండి. శీఘ్రముగా రండి.

జంబుకేశ్వరాదులు—చిత్తము. (అని వెళ్ళుచున్నారు)

సృగా—ఓసింహసార్వభౌమా! వ్యాఘ్రేశ్వరా! మీరుదయచేస్తేనేకాని నేను కూర్చోను. వూరికేనేనుపేరుకు రాజునేకాని యీ రాజ్యమంతా యిఖముందున్నమీదే. యిదువరకు రాజ్యంచేస్తూ వున్నట్టే యిఖముందుకూడా యీసింహసార్వభౌములే రాజ్యం చెయ్యడం నా అభీష్టం. దేవతలమాట తీసివెయ్యకుండా మీకందరికీ యిష్టంవుండి కూర్చోమంటే నేను వూరికే సింహాసనంమీద కూర్చుంటాను.

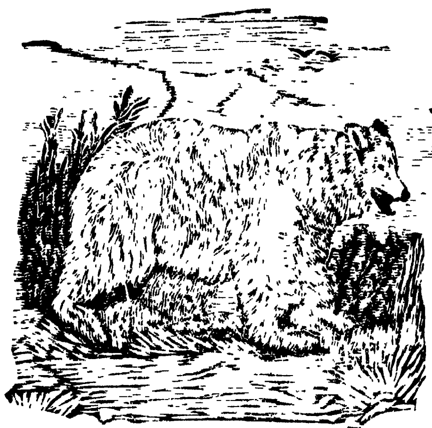
సింహ—దేవతలఆజ్ఞను మీరనన్యథాకరించరాదు. వారి ఆజ్ఞను చెల్లించడం మాకందరికీకూడా ముఖ్యకర్తవ్యం. మీరీ అరణ్యరాజ్యభారం వహిస్తే మీతరఫున మేము సమస్తకార్యాలూ నిర్వహిస్తాము.

వ్యాఘ్రేశ్వర రావు

వ్యాఘ్రే—మీరావశ్యంగా సింహసార్వభౌములు చెప్పినట్లు చెయ్యవలెను. ఈయనమాట మనం యెవ్వరమూ దాటకూడదు.

సృగా—మీ వృభయుల ఆజ్ఞ మీరడానికి భయపడతాను గనుక మీయిష్టానుసారం చెయ్యడానికి వప్పుకున్నాను. అలాగయితే యీసింహ సార్వభౌములు ప్రధానమంత్రిపదం వహించి సమస్త రాచకార్యాలూ స్వతంత్రంగా నిర్వహిస్తూ వుండవలెను. శ్రీకృష్ణుల వారు పేరుకు పుగ్రసేనుణ్ని సింహాసనంమీద కూర్చోపెట్టి రాజ్యభారమంతా తామెలా వహించినారో మీరూ అలాగే వహించవలెను.

[illegible]

భల్లు—వారు ప్రధానమంత్రిత్వాన్ని అంగీకరించి మీ అభీష్ట ప్రకారమే జరిగిస్తారు. వారు వృద్ధులు. అటువంటి గొప్పగౌరవానికి యితరు లెవరయినా అర్హులవుతారా? ఇక సేనాధిపత్యం యీ వ్యాఘ్రేశ్వరరావుగారికి యివ్వవలెను. ఆయన అరణ్యంమీద దండు యెత్తినారంటే వైరులందరూ తల్లడిల్లిపోతూవుంటారు. ఆయన ధాటికి ఆగేవారు లోకంలో యెవరూ లేరు.

సృగా—(తనలో) ఈసమయంలో యెలాగయినా కుక్కుర సోమయాజులమీద వీళ్ళకు అయిష్టం పుట్టేట్టు చేసి వాణ్ణి యెలాగయినా శీఘ్రంగా వదల్చుకోవలెను. వాడున్నంతవరకూ మన రాజ్యం స్థిరమని నమ్మివుండరాదు. నీలికూనసంగతి వాడికి యే మాత్రం తెలిసినా నిజం బయలపెట్టి మనకొంప దీస్తాడు. (బిగ్గరగా) అవశ్యంగా వ్యాఘ్రేశ్వరరావుగారే సేనాధిపత్యం వహించడం నా కోరిక. సేనాధిపతిగా వుండడానికి ఆయనకంటె అర్హులు లోకంలో యెవరూవుండరు. కాని—ఆయనే మనకు సేనాధిపతి.

వ్యాఘ్రే—ఏమో చెప్పవచ్చి "కాని" అని వూరుకున్నారు. అదేమో చెప్పండి. నేను సేనాధిపతిగా వుండడానికి మీకేమయినా అభ్యంతరం వున్నదా?

సృగా—దైవసాక్షిగా చెపుతాను. నాకేమి అభ్యంతరం లేదు. వక్క సంగతి చెప్పవచ్చి యెందుకని మానివేసినాను. పోనియ్యండి, ఆసంగతి యిప్పుడు తలపెట్టకూడదు. అతడూ మన కాస్త కోటిలోవాడే.

వ్యాఘ్రే—ఆసంగతి యేమిటో, అతడేమిటో, అవశ్యంగా చెప్పవలెను. మీరిప్పుడు చెప్పకతీరదు.

సృగా—మీరింత నిర్బంధపెడుతూ వున్నారుగనుక విధిలేక చెప్పవలసి వస్తూవున్నది. కుక్కుర సోమయాజులు నాకుపరమాప్తుడు. అతనివంటి సత్యసంధుడూ, ఉత్తమశ్లోకుడూ లోకంలో మఱియెవడూ లేడు. సేనాధిపత్యం చెయ్యడానికి తనకు కొంచెం అపేక్షవున్నట్టు నాముందఱ అతను సూచనగా కనపరచినాడు. అంతేకాని మఱియేమీ లేదు. మీకు సేనాధిపత్యం యిస్తామంటే అతనూ సంతోషిస్తూవప్పుకుంటాడు. ఈమాట మళ్ళీ అతనికి తెలియనిచ్చేరు సుమండీ. అతడు బహుదొడ్డవాడు.

వ్యాఘ్రే—(తనలో) మనమీదికి పోటీకి వచ్చినాడుగనుక కుక్కుర సోమయాజులపని పట్టించవలెను. (బిగ్గరగా) ఎంతమాత్రమూ తెలియనియ్యను. మీకుయిష్టంవుంటే కుక్కుర సోమయాజులనే సేనాధిపతినిగా చెయ్యవచ్చును.

సృగా—మిమ్మల్నిప్పుడే సేనాధిపతినిగా చేసినాను. అతనితోటి మీకేమిటి? మీకీయధికారంవచ్చిందంటేఅతనికిమాత్రం మరి వకవిధంగా వుంటుందనుకున్నారా? మీరుమనసులో యేమీపెట్టుకో వద్దు.

హరిణావధానులు

హరి—కుక్కుర సోమయాజులు బహుపెద్దవారు. వారు వున్నారంటే ఆయన ఆకోరిక కోరివుండరు.

వ్యాఘ్రి—అవును. అతడు మంచివాడని నేనూ యెరుగుదును. అతనువున్నా నాకూ ఇష్టమే.

శశకశ్రేష్ఠి

శశ—మీకు సింహాసనాధిపత్యం వచ్చినదంటే కుక్కుర సోమయాజులుగారు బాగా సంతోషించి తనకు పూజారితనా బలవంతపెట్టి యిస్తామన్నా పుచ్చుకోరు.

సృగా—అందుకు సందేహంలేదు. ఈభల్లూకేంద్రుడిగారిని ధర్మాధికారినిగా నియమిస్తామా?

వ్యాఘ్రి—అవశ్యంగా నియమించవచ్చును. ఇప్పుడు వుద్యోగ నియామకాలయినవిగనుక రేపు మళ్ళీ సభచేదాము.

[అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు]

౫. రంగము—మహారణ్యపుర బాహ్యప్రదేశము

[శునకాచార్యులును, గ్రామసింహదాసును, సారమేయశ్రేష్ఠియు, జంబుకేశ్వరశాస్త్రియు ప్రవేశించుచున్నారు]

శున—మనరాజుగారిస్థితి యేమీ బాగావున్నదికాదు. అడవులన్నీతిరిగి, మృగాలన్నిటితోనూ చెప్పి, తనరాజ్యం నిలపడానికి

మనమే ముఖ్యకారకులమయినప్పటికీ యేకార్యంలోనూ మనలలో చన కొంచెమయినా లేకుండా కృతఘ్నుడయి మననందరినీ నీచసేవకులను చూచినట్టు మిక్కిలి నీచంగా చూస్తూవున్నాడు.

గాౖము—నీవేమో ఆలోచనా పాలోచనా అని మాటలు చెప్పుతూ వున్నావు. ముందుగా మనప్రాణాలమాట ఆలోచించు. ఏ నిమిషములో యే దుష్టుడితో చెప్పి రహస్యంగా యెవరితల తియ్యమంటాడో యెవరికి తెలుసును? ఆయన పయికి కనపరిచే నక్కవినయాలనూ దొంగప్రేమనూ పట్టి చూస్తే కుక్కరసోమయాజులు గారిని యిలాగు చంపిస్తాడని యెవరయినా కలలోనైనా అనుకున్నారా? రేపు మనగతీ అంతే అవుతుంది. మనరాజుకు అంగిట బెల్లమూ ఆత్మలో విషమూ అని అందరూ యెరుగుదురు.

సార—దీనివిషయంలో తప్పకుండా మనం యేమయినా వుపాయం ఆలోచించవలెను. ఈ నిర్ణయంచూస్తూ వూరుకుంటే మనప్రాణాలు దక్కవు. నేను కుక్కరసోమయాజులుకు వచ్చింది రేపు మన ప్రాణంమీదికే వస్తుంది. నక్క కుక్కరసోమయాజులనే కాదు, మహేశ్వరుణ్ని కూడా రాత్రి యెవ్వరో చంపివేసినారు. వాళ్ళతలలు యిక్కడనే పడివున్నవి. ఈవిషయంలో ప్రధానమంత్రి గారు జంబుకేశ్వరశాస్త్రిగారు మీరేమంటారు?

జంబు—నా ప్రధానమంత్రిత్వం యేడిసినట్టేవున్నది. సింహసార్వభౌముడు వచ్చినప్పుడాయనతో నీవే ప్రధానమంత్రివని చెప్పి నాచేత ఆయనకు అన్ని పనులూ చేయిస్తాడు. ఆయన వెళ్ళిన తరువాత నేను యిదేమిటయ్యా అని అడిగితే, "నిజమయిన ప్రధానమంత్రివి నీవే. నాలుగురోజులు ఓపిక పెట్టి పని చేస్తూవుండు తరువాత నీకు బహిరంగంగానే మంత్రిత్వంయిస్తాను" అని సర్ది చెప్పుతాడు.

నా మంత్రిత్వం వక్క దానిలోమాత్రం కనబడుతూవున్నది. ఎవ్వరూ లేకుండా చూచి నన్ను రహస్యంగా పిలిచి "నీకు ప్రధానమంత్రిత్వం యిచ్చినానుగదా! మృగరాజయిన నాకు తగిన రాణిని తీసుకుని రావా!" అని తనకు ఆడసింహాన్ని తీసుకురమ్మంటాడు, ఇవన్నీ చెప్పకుంటే సిగ్గులచేటు. మీతోగనుక చెప్తూవున్నాను. ఇప్పుడు రాజుగారివద్ద మీ అందరి సభికత్వమూ యేలాగున్నదో నా మంత్రిత్వమూ ఆలాగేవున్నది.

సార—చచ్చినా కానీ శుక్రరసో పమూజుల తల జీవకళ పుట్టిపడ వీరరసం యెలా వొలుకుతూవున్నదో చూడు. ఇటువంటి సుజనుణ్ని చీకటిలో చంపించడానికి యేలాగున మనసువచ్చిందో! అతని మరణం సంగతి విని సృగాలమహారాజు యీరోజుతో ప్రపంచమంతా మునిగిపోయినట్టు వెక్కి వెక్కి యేడుస్తూ, అటువంటి మంచివాడు పోయినతరువాత తనకిక రాజ్యం చెయ్యడానికి యిష్టం లేనట్టు నటిస్తూ వున్నాడు. పయికి దొంగవేషాలు వేసి యెంత యేడిచినా ఇది తప్పకుండా మనరాజు పనే కాని మరివకరిది కాదు.

శున—అందుకు యెంతమాత్రమూ సందేహంలేదు. రాజ్యం వస్తేమాత్రం మునుపటి అల్పబుద్ధి పుడకలతోగాని పోదు. వీడివద్ద

యెన్ని నక్కజిత్తులైనా వున్నవి. నోరునవ్వుతూవుంటే నొసలు వెక్కిరిస్తూ వుంటుంది.

గ్రామ—అవును, వీడుచేసినమోసాలు మనం చిన్నప్పటి నుంచీ యెరుగుదుము. యెగిప్పుడిన్నీ మనం బుద్ధిభ్రమసి మధ్య మధ్య గోతులలో పడుతూవుంటాము. మనం యెండలోపడి అడవులూ కొండలూ తిరిగి పెద్దపులులనూ సింహాలనూ తీసుకునివచ్చి పాదాక్రాంతులను చేసినపాపం చేత తుదకు మనకే మోసంవచ్చింది. నాలుగురోజులు రాజ్యం రావడంలోనే తానేమో మహారాజయినట్టూ మనమంతా తనకేమో పాదసేవకులమయినట్టూ మనను చూస్తే మాట్లాడనేమాట్లాడడు. చెవిటివాడివలె మనంచేసే మనవి వినిపించుకోడు. వాయురోగం వచ్చినవాడివలె తల ఆడిస్తాడు.

సార—అవును. నీవు చెప్పినదంతా నిజం. దుష్టరాజుకున్ను సన్నిపాతజ్వరం వచ్చినవాడి కిన్నిలక్షణాలు వకటేవిధంగావుంటవి. ఇప్పుడు జరిగినదానికి విచారించిన ఫలంలేదు. ఇకముందు మన ప్రాణాలకయినా మోసం రాకుండావుండే సదుపాయంచూడవలెను.

శున—నాబుద్ధికి వక్కటే వుపాయం కనబడుతూవున్నది. సృగాలమహారాజును రాజ్యాన్నుంచి తొలగించి యెప్పటి నక్కను చెయ్యడం తప్ప రెండో వుపాయం కనబడడంలేదు.

గ్రామ—అవునుగాని ఆపనియిప్పుడు మనకు సాధ్యంకాదు. సింహాలూ వ్యాఘ్రాలూ పరమభృత్యులయి సేవచేస్తూవుండగా నాలుగుకుక్కలూ నక్కలూచేరి యెలా సింహాసన విహీనుణ్ని గా చెయ్యడం సాధ్యమవుతుంది? సమయంవచ్చినదాకా కనిపెట్టుకొని వుండి స్వయంకృతపరాధం అనుభవిస్తూ సమస్తమూ దైవానికి వదలిపెట్టి వూరుకుంటే దుష్టుడు తానుచేసిన దోషంవల్ల తానే నశిస్తాడు. లోకంలో దుర్మార్గం యెల్లకాలమూ సాగదు. సత్పురుషు

ఆకు హానిచేస్తూ యిటువంటి దుర్మార్గాలు చెయ్యడంవల్ల తనగొయ్యి తాను తవ్వుకోవడమే కాని మరివకటి గాదు. చూస్తూవుండు వీడు మన కళ్ళముందరనే తాను తవ్వుకొన్న గోతిలో తానే పడి చస్తాడు. మహిషేశ్వరుడువంటి నిర్దోషులను వూరికే హింసిస్తే, ఆపాపం కట్టి కుడుపకుండా వూరికే పోతుందా? చూడు, ఆ మహిషే శ్వరుడి తలచూస్తే యెలా జాలివేస్తూవున్నదో! ఇటువంటి మాయా మర్మమూ యెఱగనివాడి దుర్మరణంచూస్తే యెవరికి జాలిపుట్టదు?

సార—నీవు చెప్పినమాటలు సత్యమేకాని, దుర్మార్గుడు తనంతటతానునశించేవరకూ చూస్తూవూరుకోరాదు. చూస్తూ వూరు కుంటేయీలోగామనకే యేదోహానిచేసి మరీచస్తాడు. కాబట్టి సాధ్య మయినంతశీఘ్రంగా దుష్టుణ్ని అణిచివేసేమార్గం చూడవలెను. బాగా ఆలోచిస్తే వుపాయం దొరకకుండా వుండదు. మన అందరి లోకి జంబుకేశ్వరశాస్త్రి మహాబుద్ధిమంతుడు. అతడు పూర్ణంగా తలుచుకుంటే మంచి వుపాయం దొరక్కపోదు. ఇతని సహాయం వుంటే మనకు తప్పకుండా కార్యసిద్ధి అయినట్టె.

జంబు—నేనూ అదే ఆలోచిస్తూవున్నాను. తొందరపడ గూడదు. బాగా ఆలోచించిచేస్తే మనవుపాయం రామబాణంవలె అమోఘంగా పట్టుకోవలెను. నేను వక్క రహస్యం విన్నాను. అది మన కార్యసిద్ధికి పనికివస్తే పనికిరావచ్చును.

సార—నీవు బుద్ధియందు అపర బృహస్పతివి. అప్పుడే నీబుద్ధికి మంచి వుపాయమేమో తగిలింది. నీవు విన్న రహస్యం యేమో కొంచెం చెప్పు.

జంబు—మరి యేమీలేదు. నాడు వీడి వంటికి పట్టుకున్న నీలిరంగు దేవతలూ యివ్వలేదు యెవ్వరూ యివ్వలేదట. వీడా రాత్రి కన్నుగానక ఫ్యాక్టోరీ నీలిగూనలో పడితే రంగు పట్టుకున్న దని కోళ్ళనిమిత్తం తిరుగుతూ కంచెలోవుండి చూస్తూవున్న నాబంధువుడొకడు రహస్యంగా చెప్పినాడు.

గ్రామ—అది తప్పకుండా నిజమే అయివుంటుంది. అందుకు సందేహంలేదు. వీడిఇల్లు వల్లకాడుకానూ! యీనక్కపోతు యెంత మోసము చేసిందిరా! వృథాగా వీడి కుతంత్రంవల్ల యింతమంది బుద్ధిమంతులున్నూ ప్రముఖులున్నూ యిట్టే మోసపోయినారు. యీసంగతి తెలిస్తే సింహాలూ పెద్దపులులూ యీ అవమానం సహించి వూరుకోవు.

జంబు—కేకలువెయ్యక మెల్లిగా మాట్లాడు. చెట్లకుకూడా చెవులువుంటవి. మనసంగతి కొంచెం గ్రహించి యేపక్షిగాడైనా వెళ్ళి చెవ్రలోవేస్తే దానికి తగినతంత్రం యేదోపన్ని తనకున్ను యీ వర్తమానం చెప్పిన నాబంధువుడికిన్ని విరోధమని సాక్ష్యంతెచ్చి రాజద్రోహం చేసినాడని తల తీయించివేస్తాడు. రాజు తలచుకుంటే దెబ్బలకు కొదువా?

సార—వాడు అంతపని చేసేవాడే. ఈకుట్రలో మన మంతా చేరివున్నామని మన్నందరినీకూడా కలిపి దలలు తీయించినా తీయించవచ్చును. కాబట్టి మన కార్యం యెవ్వరికి తెలియకుండా రహస్యంగానే సాధించుకోవలెను. ఇప్పుడు దేవతలంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. కుక్కుటసోమయాజుల మరణం యెలాగు జరిగిందంటే

దేవతలో దయ్యములో చేసివుంటవిగాని యిది భూలోకంలో వారు చేసింది కాదని యిందాకా సృగాలమహారాజు చెప్పినాడు. ఇది తన మీాద అనుమానం తప్పించుకోవడానికి అన్నమాటకాని మరివకటి కాదు. నాకు యిప్పుడు తోస్తూవున్నది. వీడు స్వర్గలోకంలోకి వెళ్ళిన మాట అబద్ధమయి విడి కీనిలిరంగు నీలిగూనలోనే గలిగినట్టయితే దేవతలూ దెయ్యాలూ స్వర్గమూ అంతా అబద్ధమే. నక్కయెక్కడ దేవలోకమెక్కడ నః మనం మొట్టమొదటనే అనుకున్నీ బుద్ధి భ్రమించి తుదకు మాయలో పడిపోయినాము. జంబుకశాస్త్రీ! నీవాలోచించిన వుపాయమేమో కొంచెంచెప్పుదూ.

జంబు.—మరేమీాలేదు. ఇప్పుడు రెండుపనులు జరగవలెను. మొట్టమొదట నీలవర్ణం నీలికూనలో పడడంచేత వచ్చిందేకాని స్వర్గలోకంలోకి దేవతలు తీసుకువెళ్ళి యిచ్చిందికాదని సింహశార్దూలాదుల కన్నిటికి నమ్మకంగా తెలియవలెను. రెండోది సింహాసనం రావటంచేత మునువున్న నక్కగుణాలుతప్ప కొత్తమహిమయేమీారన్నట్టు వాటికన్నిటికీ బోధపడవలెను.

సార—మొదటి సంగతి యెవరిచేతనయినా చెప్పించవచ్చును గాని కొత్తగా మహిమవచ్చిందీ రానిదీ దృష్టాంతపూర్వకంగా యెట్లా చెప్పగలము? ఆపనిమాత్రం సాధ్యంకాదు.

జంబు—సాధ్యంకాకేమి? ప్రయత్నంచేస్తే అన్నీ సాధ్యం అవుతవి. ఈ మంత్రాంగమంతా నాకు వదిలిపెట్టండి. యెంతటి అసాధ్యకార్యమయినా నేను విశ్వప్రయత్నంచేసి సాధిస్తాను. దానికి నాకు వకవుపాయం తోస్తూవున్నది.

సార—ఏమిటో యేమిటో వేగిరంచెప్పు విన్నదాకా నా మనస్సు యేమీా తోచకుండా తొందరపడుతూవున్నది.

జంబు—అదియేమీా గొప్పకార్యంకాదు. ఆపనినాచేతిలోనే వున్నది. సింహాలూ శార్దూలాలూ అన్నీవచ్చి కొలువుచేస్తూ సభ

తీర్చివున్న కాలంలో నేను యెదుటగా కూర్చుండి కుయ్యడానికి ఆరంభిస్తే స్వభావము యెవరికీ మారదుగనుక నాతో సృగాల మహారాజుకూడా అరుస్తాడు. అప్పుడు సింహాలు మొదలయినవాటికి యిది వెనకటి నక్కే కాని దీనివద్ద విశేషం యేమీలేదని తెలియక పోదు. తెలిసిన తరువాత అటువంటి వృత్తమన్నృగాలు వక్కదినం సేవచెయ్యడానికి వప్పుకోవు.

గ్రామ—ఇది మహాబాగావున్నది. ఇంతకంటే మంచివుపాయం లోకంలో యెక్కడావుండదు. దీన్ని తప్పకుండా యీరాత్రి ప్రయోగించవలెను. వేళుదాముఠండి.

సార—ఈవుపాయం సర్వోత్తమంగా వున్నది.

శున—ఇది దివ్యమయిన వుపాయం. ఆలస్యం అమృతం విషం అన్నారు గనుక మన గ్రామసింహదాసుగారు చెప్పినట్టుగా యీ సాయంకాలమే యీవుపాయం ప్రయోగించవలెను.

జ బు—శుభస్యశీఘ్రం అన్నారు అలాగే చేశాము ఠండి.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

---

౯. రంగము—సృగాల మహారాజుసభ

[సృగాల మహారాజును, సింహసార్వభౌముడును, వ్యాఘ్రేశ్వర రావును, శునకాచార్యులును, జంబుకేశ్వర శాస్త్రియు, గ్రామసింహదాసును ప్రవేశించుచున్నారు]

సృగా—ఓసభికసార్వభౌములారా! కుక్కుర సోమయాజుల దుర్మరణవార్త వినడంచేత నాకు యీదినం సభచెయ్యడానికి యెంతమాత్రమూ మనస్కరించకుండా వున్నది. అతడు మహాసత్య సంధుడు; న్యాయమార్గావలంబుడు; లోకోపకారి; పరదార ధనా

పేక్ష లేనివాడు. అటువంటి పరమ సుహృత్తుపోయిన తరువాతకూడా నాప్రాణాలు పోనందుకు నాకెంతో విచారంగావున్నది.

వ్యాఘ్రే—మీరాశ్లే విచారించవలసినపనిలేదు. లోకంలో యెవరికీ దేహం స్థిరంకాదు. మీరు సిద్ధసంకల్పులు. అటువంటి పరమసుహృత్తు పోయిన తరువాత యీ లోకంలో వుండడానికి మీకు నిజంగానే యిష్టం లేకపోయినట్టయితే మీకోరిక శీఘ్రంగానే సిద్ధిస్తుంది. మీకు దేవతల అనుగ్రహంకూడా చాలావున్నది గదా! మిమ్మల్ని తమలోకానికి తీసుకుని వెళ్ళరా?

సృగా—(తనలో) ఈవ్యాఘ్రేశ్వరుడి మాటలుచూస్తే యేదోవిధంగావున్నవి. యెవరయినా దుర్మార్గులు వెళ్ళి మనమీద చాడీలు చెప్పి అతని మనస్సు విరగ చేసివుండరుగదా? రాత్రినిద్ర పోతూవుండగా కుర్కుర సోమయాజులను చంపించిన మాట యెవరయినా చెప్పియుందురా? నేను నీలిగూనలోపడి రాజ్యంసంపాదించు కొన్నమాట చెప్పియుందురా? ఏమిచెప్పినాసరే. నాబుద్ధిబలంచేత శత్రువుల కుట్రలన్నీ సూర్యుడు మంచును విడకొట్టినట్టు విడకొట్టి వేసి తిరిగీవాళ్ళకే యేవో తంటాలు తెస్తాడు. న్యాయంగా వెళ్లే వాళ్ళకు వక్కటేమార్గం కాని నాకులక్షమార్గాలు వున్నవి. (బిగ్గరగా) వ్యాఘ్రేశ్వరుడు గారూ! మీరు సెలవిచ్చినమాట సత్యం. నాకు దేవతల అనుగ్రహం పరిపూర్ణంగా వున్నది. వారికటాక్షం నామీద పూర్ణంగావున్న సమయంలో నే నామిత్రులకూ ఆశ్రితులకూ యేదో వుపకారం చేస్తాను. నేనుచేసేది క్రియచేత కనపరచవలసిందే కాని మాటలచేత కనపరచకూడదు. ఇప్పుడు మంచి తరుణం తటస్థించినది గనుక కుర్కుర సోమయాజులకు దేవేంద్రుడితో చెప్పి మహాయజ్ఞాలుచేసిన సోమయాజులకు సమేతూ దుర్లభమయిన స్వర్గలోకవాసం శాశ్వతంగా యిప్పిస్తాను. కుర్కుర సోమ

యాజుల మరణంమూలంగా నాకనోటికి మెతుకులుపోలేదు. మన స్సులో యేమో పిచ్చియెత్తినట్టున్నది. నేటికి సభచాలింతాము.

వ్యాఘ్రే—దేవరవారిమాటలుచూస్తే నేడు తమరు కుర్కుర సోమయాజులకోసం స్వర్గలోకానికి విజయం చేసేటట్టువున్నది. ఇది వరకే చాలాకాలం కిందటనే మాకందరికీకూడా దేవతాసందర్శనం చేయిస్తామని వాగ్దానంచేసివున్నారు. ఇప్పుడయినా చేయిస్తారా?

సృగా—ఇటువంటి విచారసమయంలో అటువంటి కోరిక కోరడం న్యాయంకాదు. కావలిస్తే మీకు మరివకప్పుడు దేవతా సందర్శనం చేయిస్తాను.

వ్యాఘ్రే—అలాగయితే యిప్పుడు మీరువక్కరే స్వర్గ లోకానికి విజయం చేస్తారా? మీప్రధానమంత్రి గారినికూడా తీసు కునివెళుతారా? వెనుకటవలెకాకుండా యిప్పుడు మీరు రాజవేషం తో స్వర్గలోకానికి వెళుతూ వున్నారు గనుక మంత్రిసహితంగా వెళితే యెక్కువమర్యాదగా వుంటుంది.

జంబు—నేనా? నేనా? నేనీయనతో స్వర్గానికి వెళ్ళను. ఈ లోకంలోనే వుంటాను.

వ్యాఘ్రే—ఇప్పుడు నిన్నెవ్వరు స్వర్గలోకానికి తీసుకుని వెళుతామన్నారు?

జంబు—ఇప్పుడు మీరు సృగాల మహారాజగారిని ప్రధాన మంత్రితోకూడా స్వర్గలోకానికి వెళ్ళమన్నారు. నేను ప్రధాన మంత్రిని గనుక నేనురానన్నాను.

సృగా—నీవు ప్రధాన మంత్రివిగావు, యేమంత్రివీగావు. సింహసార్వభౌము లంతటివారు ప్రధాన మంత్రులయి యెదుట కూర్చుండి వుండగా నలుగురిలోనూ సిగ్గులేకుండా ప్రధానమంత్రినని లేచి చెప్పడానికి నీకునోరుయెట్లా వచ్చిందిరా? మాట్లాడకకూర్చో.

జంబు—మీరు యిదివరదాకా నేనే ప్రధాన మంత్రినని నాతో చెపుతూ శునకాచార్యులూ మొదలయినవారందరి ముందరనూ నాకు మంత్రిత్వం యివ్వలేదా?

సృగా—ఓరినిర్భాగ్యుడా! ఆదంతా నీవునిజమే అనుకున్నావా యేమిటి? నాకు మంత్రిత్వం కావలెనని నీవు అంటూవుంటే నీ తెలివి తక్కువచూచి నిన్ను సంతోషపెట్టడానికి వూరికే వేళాకోళానికి నీకు మంత్రిత్వం యిచ్చినానంటే అదీ నీవునిజంగానే నమ్ముతూ వున్నావా? లోకంలో యెంతటిపిచ్చివాళ్ళయినా వుంటారు.

శున—ఆలాగయితే కుక్కుర సోమయాజులుగారికి సేనాధిపత్యమూ, మాకందరికీ సభికత్వమూ, యిచ్చినమాటకూడా అబద్ధమేనా?

సృగా—అంతాఅబద్ధమే. ఇది అంతా కేవలనాటకము. మీ పశువులకు నిజంగా మీరాపుద్యోగాలకు తగుదుమే అనుకున్నారా? వూరికే ప్రొద్దుపోవడానికి యెవరూ లేనప్పుడు మిమ్మలినందరినీపిలిచి వకడు మంత్రిఅనిన్నీ, వకడు సేనాధిపతి అనిన్నీ కొందరు సభికులనిన్నీ పేర్లుపెట్టి బొమ్మలాటలాగు ఆడిస్తూవుంటే, ఆవినోదం అంతా నిజమేనని మీరుమాత్రం నమ్మినారా? నాటకంకూడా నిజమనినమ్మే బుద్ధిహీనులు లోకంలో యెవరయినా వుంటారా?

గ్రామ—మేము మంత్రులుకావడం మొదలయినదంతా నాటకమయితే మీరు రాజుకావడంమాత్రం నాటకంకాదా? నాటకంలో వకవేషం అబద్ధమయితే వకవేషంమాత్రం నిజమవుతుందా? అయితే అంతా అబద్ధమేకావలెను.

సృగా—మీబంధువుడయిన కుక్కుర సోమయాజులు పోవడముచేత మీకందరికీ మతిపోయి పిచ్చిమాటలంటూ వున్నారు. మీరు యిప్పుడు యిళ్ళకుపోండి తరువాతవచ్చి మాట్లాడుదురుగాని.

నేను గనుక మీరిచ్చిమాటలకు సహించినానుగాని మీరు ఈవాళ్లు తెలియకుండావున్న స్థితిలో సింహసార్వభౌముడూ మొదలయిన వారిని యేమయినా అన్నారంటే ప్రాణాలమీదికివస్తుంది. వేగిరం వెళ్ళండి.

గ్రామ—నువ్వులిని అవమానపరచిన తరువాత మీగుట్టు నేమువూత్రం బయటపెట్టమా? నీలిగూన— నాకెందుకు? నేను చెప్పను.

సింహ—నీలిగూన యేమిటి? యేమిటో చెప్పు చెప్పు.

గ్రామ—నాకెందుకు నేనుచెప్పను. నిజమో అబద్ధమో అది నేను విన్నమాటగాని చూచినమాట కాదు.

వ్యాఘ్ర—(రహస్యముగా సింహసార్వభౌమునితో) నాతో కళ్ళారా చూచిన ముసలినక్క వకటి ఆ సృగాలాధముడు రాత్రి యెవళ్ళ గుడిసెలోనో దూరడంచేత వాళ్ళు తరుముకువస్తే వ్యాక్టోరీ నీలిగూనలో పడ్డాడనిన్నీ అంగుచేత వంటికి రంగుపట్టుకుంటే స్వర్గానికి దేవతలు తన్ను తీసుకుని వెళ్ళి అభిషేకం చేసినారని వేషం వేసి మననందరినీ మోసంచేసినాడనిన్నీ, చెప్పినది. నాకందుమీద మహాకోపంవచ్చి పీడితాళం పట్టింతామనే యిప్పుడువచ్చినాను.

సింహ—(రహస్యముగా వ్యాఘ్రేశ్వరునితో) నీవుతొందర పడబోకు నిలకడమీద నిజం బయలపడకపోదు. మనంచేసే కార్యం నిదానించి మరీ చెయ్యవలెను.

సృగా—ఓసింహసార్వభౌమా! చిత్తగించినారా? వీళ్ళంతా నేటిదినం యేదో కుట్రపన్ని ఆలోచించుకొని వచ్చినారు. దుర్మార్గులు నోర్వలేసితనంచేత యేమిచేసినా మీవంటిసన్మార్గులు వాళ్ళమాటలు నమ్మరు. కుక్కుర సోమయాజుల మరణవార్త విన్నప్పటినుంచీ నా మనస్సు నిప్పులలో పొర్లించినట్టు మండుతూవున్నది. హత్యచేసిన

క్రూరులను పట్టుకోవడానికి నాశాయశక్తులా ప్రయత్నంచేస్తూ వున్నాను. నాకుకొంత రూఢిసమాచారమే తెలిసింది. దాచడం యెందుకు! ఇప్పుడు మీయెదుటనే చెప్పివేస్తాను. ఆహత్యచేసినవాడు యీగ్రామసింహదాసట. జంబుకేశ్వరశాస్త్రీ, శునకాచార్యులూ, మొదలయిన దుష్టులందరూ, కమ్మకుదార్లట. అన్నీ రేపు తెలుస్తవి. రేపు మీయెదుటనే సాక్షివిమర్శ చేయిస్తాను.

జంబు—(తనలో) ఓరిపాపాత్ముడా! యెంతటియెత్తు యెత్తినావురా! ఈకోజంతపనిచేసి వీడు లంచాలిచ్చీ బెదరించీ వుద్యోగాలిప్పిస్తానని ఆశపెట్టి మాయమాటలుచెప్పి మోసంచేసి కాళ్ళుపట్టుకుని బతిమాలుకుని కావలసినంతమందిని దొంగసాక్షులను కుదురుస్తాడు. ఈలోగానేమనం వీడిగుట్టు బయలపెట్టకపోతే రేపు మన ప్రాణాలు దక్కవు. (బిగ్గరగా) ఇందులోనేను వేదోపమూయెరగను. ఈయనను దేవతలు తీసుకుని వెళ్ళలేదనిన్నీ, నీలిగూనలోపడితే యీరంగు పట్టుకున్నదనిన్నీ, పొదలోవుండిచూచిన నాబంధువుడు చెపితే యెరక్కపోయి వీరితో అన్నాను. ఆమాటలు రాజుగారికి యెలాగో తెలిసి నామీద పగపట్టినారు. ఈయన నాకు మంత్రిత్వం యిచ్చినావని చెప్పి సింహాల భార్యలనూ వ్యాఘ్రాల భార్యలనూ తీసుకురమ్మంటే నాచేతకాదన్నానని ఆయనకు నామీద లోపల ఆగ్రహమండి.

మృగా—ఈతుచ్ఛుడుపేలే ప్రేలాపన పెద్దమనుష్యులు మీరంతా వింటూవున్నారుగదా! తనకుతంత్రం బయలపడ్డదని వీడు యివన్నీ కల్పించినాడు. యీ కుక్కలూ నక్కలూ కూసుకుంటే పెద్దమనుష్యులు యెవరయినా నమ్ముతారా? నావంటి ఘరానాగల వారున్నూ గొప్పదర్జాలో వున్నవారున్నూ యిటువంటి తుచ్ఛపు పనులు చేశారంటే యెవరునమ్ముతారు?

వ్యాఘ్రి— (తనలో) వీడిమాటలుచూస్తే నాకువొళ్ళు మండుకుని వస్తూవున్నది. వీడిగొంతుకకోయ కోరికిపారవేస్తాను. వీడికి నిలువల్లా అబద్ధమే. వీడు మొదటినుంచీ మోసాలచేతనే జీవిస్తూ యిప్పుడు యీస్థితికివచ్చినాడు. దుర్మార్గం యెల్లకాలమూ సాగనియ్యకూడదు. మృగరాజంతటివాడికికూడా వీడివంచనవల్ల నక్కపోతుకు సేవచెయ్యవలసిన అవస్థవచ్చింది! (బిగ్గరగా) ఓశృగాలరాజా! నిన్ను దేవతలు స్వర్గానికి తీసుకొని వెళ్ళినమాట నీవు ఋజువుపరచవలెను. లేకపోతే నీరాజ్యం పోవడమేకాకుండా యింత మందిని మోసంచేసినందుకు నీకు తగిన శిక్షకూడాచేస్తాము.

సృగా—ఆమాటన్నారు బాగావున్నది. అదెంతసేపు? నిజమయిన సంగతి నిముషంలో స్థాపనచేసుకుంటాను. రేపటిదాకా వాయిదాయిస్తే ముప్పయిమూడుకోట్ల దేవతలనూ మీయెదుట నిలువబెట్టి వారిచేత మీకు సత్యంయిప్పిస్తాను. (తనలో) ఈగండం యిప్పుడు తప్పిపోతే యీరాత్రియెక్కడికైనా పారిపోతాను. బుద్ధిమంతుడికి యెక్కడకువెళ్ళినా లోపంవుండదు. పేరుమార్చి కొత్త వేషంవేస్తే మళ్ళీ కావలసినంతమందిని మోసం చెయ్యవచ్చును.

వ్యాఘ్రి—అలాగయితే రేపటిదాకా నిన్ను విడువకుండా మేమందరమూ నీవద్దనేవుంటాము. దేవతలను పిలిపించు.

సృగా—మీరు యిప్పుడు మీయిళ్ళకువెళ్ళి యీరాత్రి సుఖంగా నిద్రపోయి తెల్లవారినతరువాతరండి. మీరువచ్చేలోగా దేవతలనందరినీ యిక్కడ సిద్ధముగావుంచుతాను. నాయందు మీకీ అపనమ్మకంయెందుకు? నేను జిహ్వాపడిపోయినా, అబద్ధమాడుతానండీ? దేవతలు రాకపోతే నామహిమలు మీకు ప్రత్యక్షంగా కనపడడంలేదండీ? దేవతానుగ్రహంలేని వట్టినక్కకు యిటువంటి తేజస్సు వస్తుందంటే యెవరయినా నమ్మతగివుంటుందా? దేవతా

ప్రసాదంచేత నాకు వెనుకటి నక్క గుణాలన్నీపోయి నిజమయిన మృగరాజ లక్షణాలన్నీ వచ్చినవి. ఈసత్యం అనుభవంచేత మీాకే తెలుస్తుంది. నాకిప్పుడు సెలవియ్యండి. ఈరాత్రి యిందుమంత్రం పురశ్చరణచేసి తెల్లవారేటప్పటికి దేవతలనందరినీ మీాకు దాసులను చేసి మీాగుమ్మాల యెదుట నిలువపెడుతాను. మంత్రజపానికి రహస్యస్థలం కావలెను.

గ్రామ—(రహస్యముగా) జంబుకేశ్వరశాస్త్రీ! వీడేమో తన వెనుకటినక్క గుణాలన్నీ పోయినవంటూ వున్నాడు. ఇదేసమయం నీవు వెనుక చెప్పినట్టుగా వాడి కేసితిరిగి కుయ్యడానికారంభించు.

జంబు—(రహస్యముగా) ఇదుగో నేనూ ఆప్రయత్నంలోనే వున్నాను. వీడు యెలాగయినా నాయమాటలు చెప్పి యీారాత్రి తప్పించుకుని పారిపోవడానికిచూస్తూయున్నాడు. నేను పోనిస్తానా? నాశక్తి చూడు. (అని మోరయెత్తి సృగాలమహారాజువంక తిరిగి కూయ నారంభించుచున్నాడు.)

సృగా—(తనలో) ఇప్పుడెన్నిమాటలూ చెప్పినా నాకు జాతి స్వభావం మళ్ళించుకోవడానికి శక్యంకాకుండావున్నది! (అని జంబుకేశ్వరశాస్త్రి కభిముఖుఁడై బిగ్గరగా కూయుచున్నాఁడు)

వ్యాఘ్ర—ఇప్పుడు యెన్నిబడాయలు కొట్టినా వీనినక్క చేష్టలు విడువనందుకు యిదే నిదర్శనముగావున్నది. ఇఖనేను దీని మీాదికి దుమికిచంపుతాను.

గ్రామ—శునకాచార్యులూ! వ్యాఘ్రేశ్వరుడు నోరు తెరుచుకొని సృగాలమహారాజుమీాదికి యెలాగు దూకడానికి ప్రయత్నం చేస్తూవున్నాడో చూడు.

శున—అయిపోయింది. సృగాలమహారాజతని నోట్లోపడ్డాడు. తలవేఱుగానూ మొండెం వేఱుగానూ పడిపోయినవి.

వ్యాఘ్రి—ఓసింహసార్వభౌమా! మనము శత్రుసంహారముచేసి యికముందు యిటువంటిమోసం యెవ్వరూ చెయ్యకుండా అందరికి బుద్ధివచ్చేటట్టు చేసినాము. వెళుదామురండి.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

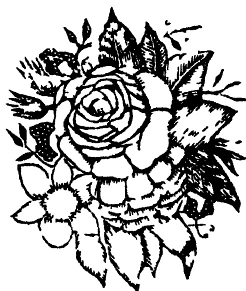
బాక్సు ప్రెస్, రాజమండ్రి—1950.

ప్రహ్లాద నాటకము.

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము
రాజమహేంద్రవరము.

1950

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

హిరణ్యకశిపుఁడు:—రాక్షసరాజు.

విప్రజిత్తి:—హిరణ్యకశిపునిమంత్రి.

శంబరాసురుఁడు:—హిరణ్యాక్షుని కుమారుఁడు.

అలంబసుఁడు, దుర్ముఖుఁడు } రాక్షసభటులు

దితి:—హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులతల్లి.

నారదుఁడు:—బ్రహ్మఋషి.

లీలావతి:—హిరణ్యకశిపునిభార్య.

ప్రహ్లాదుఁడు:—హిరణ్యకశిపుని కుమారుఁడు.

ఇంద్రుఁడు:—దేవరాజు.

వరుణుఁడు, కుబేరుఁడు, యముఁడు } దిక్పాలకులు.

బృహస్పతి:—దేవగురువు.

జయంతుఁడు:—దేవేంద్రుని కుమారుఁడు.

జమదగ్ని, భరద్వాజుఁడు } ఋషులు.

చిత్రరథుఁడు:—గంధర్వుఁడు.

చండామార్కుఁడు:—శుక్రపుత్రుఁడు; ఉపాధ్యాయుఁడు.

త్రిలోచనుఁడు, కాలనాభుఁడు } బడిబాలురు.

నృసింహమూర్తి:—నరసింహరూపమున నుద్భవించిన విష్ణువు.

మునులు, ద్వారపాలకుఁడు, పాములవాడు మొ.

ప్రహ్లాదనాటకము

ప్రథమాంకము

రంగము—సభామందిరము.

(పీఠముమీఁద గూరుచుండి హిరణ్యకశిపుఁడును, విప్రజిత్త్యాది మంత్రులును, కింబరాది భృత్యవర్గములును, వరుసగాను ప్రవేశించుచున్నారు.)

విప్ర—ఓహిరణ్యకశిప మహారాజా! దేవరవారు సెలవిచ్చినది సర్వజన శ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. మీరు సత్వరముగా యుద్ధయాత్ర వెడలి ముల్లోకములును జయింపవలసినదే.

హిర—ఓయివిప్రజిత్తీ! బుద్ధియందు బృహస్పతినిమించిన నీవంటి మంత్రియొక్క మంత్రబలమును, వీరాధివీరుఁడయిన హిరణ్యాక్షునివంటి తమ్మునియొక్క బాహుబలమును, సహాయములయియుండఁగా నాకీముల్లోకములనే కాదు సహస్రలోకములనయినను జయింపఁగలుగుట యెంతపని?

విప్ర—దేవరవారి మొగముముందఱ శ్లాఘింపవలసినది కాదు. కాని, తలఁచుకొన్నయెడల అసహాయశూరులయిన దేవరవారొక్కరే కోటిలోకములయిన క్షణమాత్రమున గోటమీటి వేయసమర్థులు. ఏదీ మీరుదండయాత్ర వెడలిరన్నవార్త చెవినిబడినప్పుడు నిద్రాహారములు

మానిపరిశీలింపక యేయింద్రులును గింద్రులును దేవరయెదుర ప్రతి ఘటించి నిలుతురో చూతము. మీతమ్ముఁడుహిరణ్యాక్షుఁడును నిరుప మానమైన పౌరుషముచేత మీకు గోరంతయు తీసిపోవువాఁడుకాడు. అతనిపేరు తలంపునఁ జూచినమాత్రమున భూపాలకులమాట యేటికి సమస్తదిక్పాలకులును గుండెలు తల్లడిల్ల వడవడ వడఁకుచుందురు. మీయాజ్ఞయైనచో, యతఁ డొక్కఁడే దండెత్తి యరనిమేషములో సమస్తలోకపాలురనుగొని తెచ్చి మీపాదాక్రాంతులను జేయఁగలఁడు.

హిర—అతని శౌర్యసంపద అంటువంటిదే. నాయెడలఁగల భ్రాతృస్నేహముచేత భూమిని చాపగా చుట్టుమన్నను వెనుకదీయక, అసాధ్యములయినను నిమిషములో సాధ్యములు చేయఁగలఁడు. అటు వంటిశూరాగ్రేసరుని బలదర్పములునువనుతోడయియుండఁగా, ఒక్క మూడులోకముల జయించిన మనకేమి ప్రతిష్ఠరాఁగలదు? చతుర్దశ లోకములను గెలిచినను మనకేమి పౌరుషము? ఆహా? బుద్ధిహీను డయిన బ్రహ్మదేవుఁడు మనవంటి అసాధారణ విక్రమధౌరేయులు పుట్టుదురని యెఱిఁగి అనంతకోటి లోకములను చేయఁడయ్యెనుగా?- అవునోయి శంబరకుమారా! ఆబ్రహ్మదేవుని బుద్ధిహీనతను గూర్చి నీవేమి తలఁచెదవు?

శంబ—(తనలో) ఆహా! రాజులయాన కెన్నడును మేర లేదు గదా? యోగులు మూరుమూరలభూమి లభించినను సంతుష్టిపొంది యుందురు; రాజులు మూడులోకములు లభించిననుసంతుష్టిపొందరు. (ప్రకాశముగా) ఓ దేవా! ముదిమివచ్చినప్పుడెంతవారికిని మతులునిలు వవుగదా? బ్రహ్మదేవుఁడు లోకపితామహుఁడయిన పరమవృద్ధుడగుట చేత ముందు దేవరవంటి శౌర్యధుర్యు లుద్భవింతురన్న ఆలోచన లేక లోకకోటులనుసృష్టింపమరచియుండును. ఆకులవృద్ధునిమరవు మన్నించి

మనమిప్పటి కీర్తన మర్త్యపాతాళలోకములు మాటితోనే తృప్తి నొందవలయును.

హిర—ఓయిముగ్ధుఁడా! కశ్యపవంశమునఁబుట్టి యిట్టినిండిన సభలో నాముందర ఎంతపౌరుషహీనమయినపలుకు పలికితివి! నీతండ్రి హిరణ్యాక్షుఁడీమాటవిన్న తానెంత చిన్నబోవునో! సింహముకడుపున లేడిపిల్ల పుట్టినట్లు అంతపౌరుషశాలికడుపున నీవంటి సాధుచిత్తుఁడుపుట్టుట సాధ్యమగునా? "అసంతుష్టా ద్విజానష్టా సంతుష్టా ఇవపార్థివా" అన్నవాక్యమును నీవు వినియుండలేదా? కుమారకా! ఉన్నదానితోనే రాజులు తృప్తినొందవలెనన్న నీమాటవిన్నచో, ఇప్పుడు రాజనీతి నభ్యసించుచున్న నీతోడి రాకుమారులు నవ్వరా!

శంబ—ఓశౌర్యనిధీ! ముల్లోకములతోసంతుష్టి పొందవలెనన్నమాత్రముచేత నాయందు పౌరుషమునకు కొంతగలదని లేశమును భావింపఁబోకుము. మనకులమునకు మూలపురుషుఁడయి, కశ్యపునకు పితామహుఁడయి, మీకు ప్రపితామహుఁడయి, నాకు ప్రప్రపితామహుఁడయిన బ్రహ్మదేవునియొక్క కోపమును వెల్లడిచేయఁగూడదని అతనియందలి గౌరవముచేత నట్లంటినే కాని, ఆబ్రహ్మదేవుఁడే అన్యుఁడయ్యెనా మీరు బుద్ధిహీనుఁడని వట్టిమాటలతో సరిపెట్టితిరి కాని నేనయిననో నిజముగా నాకార్యములచేతనే ఆముదివేల్పునకు బుద్ధిచెప్పియుందును. "నీచోవదతినకురుతే నవదతికురుతేసజ్జనః" అన్న ఆర్యవచనము తాము విన్నదేకదా? నీచులు చెప్పుదురు గాని చేయరు. సజ్జనులు చేసి చూపుదురుగాని చెప్పనేచెప్పరు. నాభుజవీర్యము, శౌర్యము, ధైర్యము, కార్యము వచ్చినప్పుడు మీరే చూచి మెచ్చుకోవలెనుగాని నేనిప్పుడు చెప్పనొల్లను.

హిర—ఔరా! కుమారకా! మాకు బుద్ధి వచ్చినట్లు ప్రత్యుత్తరము చెప్పితివిరా! నీబంధు వాత్సల్యమునకును సౌశీల్యమునకు నేను పరమానంద భరితుఁడనయినాఁడను. దితి కన్నకొడుకునకెన్నఁడయిన విక్రమహీనుండు పుట్టనేర్చునా? నేనిప్పుడు నీపౌరుషవాక్యములను బట్టి లేడికడుపుననే సింహముపిల్ల పుట్టినదని సంభావించెదను. అయ్యో! ముద్దుకుమారుని కర్ణరంజకములయిన ప్రతాపోక్తులువిని సంతోషించుటకిప్పుడు హిరణ్యాక్షుఁడు లేకపోయెనుగా!

(అప్పుడు ద్వారపాలకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ద్వార—మహాప్రభూ! నమస్కారము. అలంబనుఁడురొఁజుచు పరుగెత్తుకొనివచ్చి దేవరవారితో ఏదో అవ్యవధానముగా మనవిచేయవలసినపనియున్నదని మొగము వ్రేలవేసుకొని గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు వాకిట నిలిచియున్నాఁడు. సెలవయ్యెనేని, ఏలినవారి సన్నిధానమునకు వానినితీసుకొనివచ్చెదను.

హిర—వెంటనే తీసుకొనిరమ్ము.

ద్వార—చిత్తము మహాప్రభూ! (అని పోవుచున్నాఁడు.)

హిర—విప్రజిత్తీ! ఇప్పుడలంబసుని విచారమునకు కారణమేమయియుండును? మనకేమి కీడుమాట వినవలసి వచ్చునో కదా? మొందుచేతనో కాని యిప్పుడు నాయెడమకన్నును భుజమును అదరుచున్నవి. అలంబసుఁడీయుదయకాలమునమనహిరణ్యాక్షునివెంట వేటకయి బోయినవాఁడు. అడవిలో ఘాతుక మృగములచేత నాతమ్మునికేదయిన అపాయము కలిగియుండదుకదా!

విప్ర—మృగమాత్రముచేత హిరణ్యాక్షునకు హానికలుగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందునుతలఁపకుఁడు. ఒక్కఘాతుకమృగము కాదు;ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవతలొక్కమొత్తముగావచ్చి మీఁదబడి

నను సీతమ్ముని సిగపువ్వుద్రెంపఁజాలదు. గొర్రెపిల్ల కోపదీపితంబగు సింహమును వధింపగలిగి నప్పుడును, లేడిపిల్ల బొబ్బలిడు బెబ్బులిని మ్రింగఁజాలినప్పుడును సీతమ్ముని ఘాతుకమృగమునొక వేళనొప్పింపఁ గలుగునేమో కాని అందాకకలుగనేరదు.

హిర—అట్లయిన, క్రూరులయిన దేవతలు సమయము వేచి ఘోరారణ్యములో ఒంటిగా సంచరించుచున్న నాతమ్ముని జ్ఞాతిద్వేషముచేత చుట్టుముట్టి చిక్కుపఱిచి యుందురేమో!

విప్ర—ఎలుకపిల్లలొకపదిలక్షలువచ్చి పయినిబడినను గండుపిల్లిని బంధింపఁజాలునా? పిఱికిపందలయిన దేవతలెక్కడ? శౌర్యనిధియైన మీతమ్ముడెక్కడ? వారు మీతమ్ముని జిక్కుపరచుటెక్కడ? మీతమ్ముడు సాయంకాలమునకు కావలసినంత వేటమాంసముతో సుఖముగా యింటికి వచ్చిచేరును. మీరు లేనిపోని వ్యసనము పెట్టుకోకుఁడు. అలంబనుఁ డెవ్వనిచేతనో తిన్నలుతిని దేహమునొవ్వనేర్చుచు దేవరవారితో మొఱ్ఱపెట్టుకొనుటకయి వచ్చియుండును.

అలం—(ప్రవేశించి శోకగద్గదస్వరముతో) స్వాస్వాస్వామీ! ననసమస్కారము. ఏలినవారి—(అని వడఁకుచున్నాడు)

హిర—అలంబసా! మాకడనీవేమియుభయపడక మాబంటవై నీకెవ్వ రేయపాయము చేసినారో చెప్పు. మాపాలసేవకుఁడయిన నీ మనస్సునొప్పించి నేఁడుయమపురమునకు దారిచేసికొన్నవాడెవ్వఁడు?

అలం—(భయోత్కంపముతో) చెప్పుటకునోరాడదు. ఏమని చెప్పుదును! ఓపాపపుదైవమా! ఈపిడుగువంటి దుర్వార్తను ఈ మహారాజుగారి చెవినివేసి హృదయము పగిలిఁ పుసుని ముందుగా నానొసటనె వ్రాసిపెట్టితివా!

హిర—ఓయీ! అప్రియవార్త చెప్పవలసివచ్చెనని శంకిం
పక జంకుమాని చప్పున చెప్పివేయుము. నీవు చెప్పక ఆలస్యము
చేసినకొలఁదిని మామనస్సునందు సంతాప మధికమగుచున్నది.

అలం—(పాదములమీఁదబడి) అటవిలో తమసోదరునితోఁ
గూడ ప్రాణములు విడువక రాతిగుండె వహించి నిర్భరమైన
యీశోకవార్త వింతమూఁటను తీసికొనివచ్చి మిమ్ముఁగూడ దుఃఖసము
ద్రములో ముంచునంతటి పాపమునొడిగట్టుకొన్న పాపాత్ముఁడనైన
నన్ను పాపమనక సంహరించి నామనోవేదనమును పోఁగొట్టుము.

హిర—హా! భ్రాతా! హా! లోకైకవీరా! హా! అసహాయ
శూరా! నీవింతబలఁగము గలవాఁడవయ్యు నసహాయారణ్యమధ్యమున
దిక్కుమాలి యేకాకివయి ప్రాణములువిడువవలసినవాఁడవైతివా?
ఘోరశత్రువులు వెనుకపాటునవచ్చినప్పుడు పైఁబడి చేయూఁతనీయక గదల
తోను ఖడ్గములతోను నిన్ను పడనడిచినప్పుడు అన్నయైననన్ను
తలచుకొని యెంతవిలపించియుందువో? అట్లు మరుపాటున పడియుండక
శత్రువులు నీయెదురనిలిచి ధర్మయుద్ధము చేసియుందురేని, లక్ష
లైనను కోట్లయినను మదపుటేనుఁగు కాలిక్రింద చీమలను నలిపినట్లు
నలిపివేసియుండవా? నీశౌర్యప్రభవము నేనెఱుఁగుదును. ఏమరుపా
టునవచ్చి చుట్టుముట్టినను నీవెందఱినో మట్టుపెట్టి భూమికిబలిపెట్టక
ప్రాణములువిడిచియుండవు. అలంబసా! నాముద్దుతమ్ముని దొమ్మిచేసి
చంపిన పాపాత్ములెవ్వరో ముందుగా వాక్రువ్వుము. ఆచంపిన దుష్టా
త్ముఁడు ప్రళయకాలరుద్రుఁడైనను వానిని నాచేతులకసితీఱ పొట్టచీల్చి
చంపి భూమిమీఁద రక్తనదులను ప్రవహింపఁజేసి, వానిభార్యలకన్నీ
టితో నాసోదరునకుదకప్రదానము చేసినదాఁక నాకోపము తీఱదు.

శంబ—(ఏడ్చుచు) అలంబసా! నాతండ్రిని పొట్టబెట్టుకొన్న
యామహాత్ముఁడెవ్వఁడో వేగిరము చెప్పుము. వాఁడు చేపవలె నీటిలో

చొచ్చినను, తాఁబేలువలె కాలు చేతులు ముడుచుకొని కొండక్రింద నడఁగినను పందివలె గుహలు దూఱినను వెదకిచంపి నాతండ్రి ఋణము తీర్చుకొనెదను.

అలం—అయ్యా! ఒక్కమాయపంది యెక్కడనుండియో బాణమువలె వచ్చి మీఁదబడి కొమ్ముతోఁ బొడిచి మీతండ్రిని నేల పాలు చేసినది.

హిర—పందియేమి? సోదరుని పొడిచి పడవేయుట యేమి! అట్లుజరగదు. ఇవి వట్టి మతిమాలిన మాటలు.

అలం—దేవర పాదములతోడు, నామాట రూఢిగానమ్ముడు. నడికొండవలె ఒక యడవిపంది యెక్కడనుండియో ఆకస్మికముగా వచ్చి మీసోదరునిమీఁదపడి వజ్రాయుధముకన్నను వాఁడియైన కొమ్ముతో కొట్టగా నేను నాకనులార చూచినాను. ఆదెబ్బతో హిరణ్యాక్ష మహారాజు నేలమీఁదవిఱుచుకొనిపడి, కొండనుండిపాఱు సెలయేఱులవలె దేహమునుండి రక్తధారలు కారగ విలవిల తన్నుకొన సాగెను. అది యెక్కడిపందియో కాని సామాన్యపు పంది కాదు.

విప్ర—ఈమూఢుఁడు తప్పత్రాగి వచ్చి తప్పుడుమాటలు వదరుచున్నాఁడు. మీరు వీనిమాటలు పాటిగాఁ బట్టఁబోకుఁడు.

హిర—వీనికన్ను లెఱ్ఱగా నున్నవి; శరీరము వడఁకుచున్నది; మాటతడఁబడుచున్నది. వీఁడుత్రాగివచ్చినట్లే నాకునుతోఁచుచున్నది.

ద్వార—(ప్రవేశించి) స్వామీ! మన యువరాజుగారితో వెళ్ళిన దుర్ముఖుడువచ్చి దేవర సమ్ముఖమున విన్నవింపవలసినదేదో యున్నదని వాకిట నేడ్చుచు నిలవఁబడి యున్నాఁడు.

హిర—వానిని శీఘ్రముగా తీసికొనిరమ్ము.

అలం—నామాట నమ్మరేని నాకంటెముందుగా బయలు దేఱిన యీ దుర్ముఖుని నడుగుఁడు. ఆమాయ వరాహముపోటుచేత

మొదలు నరికిన తరువువలెనే మీసోదరుఁడు నేలకూలఁగానే వెంట నున్న భృత్యులందఱును రాతిమీఁదకొట్టిన గాజుపెంకులవలె నానా ముఖముల చెల్లాచెదరై ప్రాణభీతిచేత పాఱిరి.

దుర్ము—(ప్రవేశించి) స్వామీ! నమస్కారము. మాప్రభువు హిరణ్యాక్షమహారాజు.........(అని యేడ్చుచున్నాఁడు)

శంబ—హా! తండ్రీ! (అని పీఠముమీఁద సోలుచున్నాఁడు)

హిర—నేను వినలేను. హిరణ్యాక్షున కెంతముప్పు సంభ వించినది; అతఁడూపిరితోనున్నాడా? హా! సోదరుఁడా! (అని మూర్ఛ పోవుచున్నాఁడు)

విప్ర—(శైత్యోపచారము చేయుచున్నాఁడు)

అలం—(దుర్ముఖు నివలకులాగి రహస్యముగా) దుర్ముఖా! నీవుభయపడి నాకంటె ముందుగానే పరుగెత్తుకొనివచ్చితివే. ఇంత జాగేల చేసితివి?

దుర్ము—(ఏకాంతముగా) నేను నీవలెభయముచేత పరుగెత్తు కొని పోలేదు. నాయేలినవారికి సంభవించిన విపత్తును ముందుగా హిరణ్యకశిప మహారాజుగారికి నివేదించి యీప్రభువునక్కడకుతీసు కొని పోవలెననికొంతదూరము పరుగెత్తుకొనివచ్చితిని. కాని యేలిన వారట్టి దురవస్థలో నుండఁగా విడిచివచ్చుట భృత్యధర్మము కాదని, యింతలో మరలతలఁచుకొని, 'నాస్వామిప్రాణముఁగొన్న సూవరా హముచేతచచ్చి స్వామితోడ స్వర్గలోకసుఖమైనను అనుభవింపపోవ లెను' అను నిశ్చయముతో నేనుమరల వెనుకకుపోయితిని. ఆపాడు పంది యెక్కడమాయమయ్యెనో కాని యెంతవెదికినను కనఁబడలేదు.

అలం—(రహస్యముగా) నీవు పాఱఁబోతవయి ఆపందితల నఱకలేకపోయితివి గాని, నేనాపందితలను నాచేతిలోనియీఖడ్గముతో

ఒక్కవేటున రెండు ఖండములుగా ఖండించి స్వామియెడ ఋణ ముక్తుఁడనయి నీకంటె ముందుగానే ప్రభువారికీవార్త తెచ్చి విన్నవించినాఁడను.

దుర్మ—నీవు నఱికినప్పుడాపంది జీవముతో నున్నదా?

అలం—అది మన హిరణ్యాక్ష మహారాజుగారి యీఁటెపోటు తిని కాబోలు నేనువచ్చుత్రోవలో చచ్చినట్లు కదల మెదలక పడి యున్నది. కాని నేనీకత్తితో నఱకఁగానే కదలి మొండెమొక ప్రక్కకును తలయొక ప్రక్కకును పోయినది.

దుర్మ—(రహస్యముగా) సరిసరి! ఆపంది మేముప్రొద్దున వేటాడి పొగడచెట్టుక్రింద చంపిపడవేసినదే. నేనిప్పుడు వచ్చు నప్పుడు దాని తలనఱికి యుండగా చూచి, ఆపని యెవ్వరు చేసి యుందురా అని సందేహపడితిని. అది నీపనియైనట్లిప్పుడు తెలిసినది. నీవు చచ్చినపందిని నఱికినపోటుబంటవు.

అలం—మెల్లగామాటాడు. ప్రభువులు మూర్ఛతేరుచున్న ట్లున్నారు.

దుర్మ—నేనింతకంటె మెల్లగా ఏకాంతమాడలేను. నన్నెవ్వ రైన మెల్లగా మాటాడుమని బోధించినపక్షమున, నిద్రపొమ్మని భేరీని జోకొట్టినట్లగును.

అలం—నీవిప్పుడు మఱింత బిగ్గరగా మాటాడుచున్నావేమి పాపము! ఊరుకో వారికి వినబడునేమో! నేను చచ్చినపందిని పొడ చిన పోటుబంటనయితే, నీవు పందిపాఱిపోయిన తఱువాత తఱుము కొనిపోయిన పెద్దబంటవుకావా!

విప్ర—ఓత్రాగుబోతులారా! మీరు మీలో నేమో గుస గుస లాడుచున్నారు. రాజు గారికి తెలియవచ్చుచున్నది. వృథా శ్రమ కలుగచేయక, నిజముగా హిరణ్యాక్ష మహారాజు వరాహము చేతనే సంహరింపబడెనేమో చెప్పుడు.

అలం—నా ప్రమాణపూర్వకముగా వరాహముచేతనే చంపబడినాడు.

దుర్మ—వరాహముచేత చంపబడుట సత్యమే.

హిర—(మూర్ఛతేరి నిట్టూర్పువుచ్చి) హా! తమ్ముడా! సింహశరభముల నవలీలగా చంపినవానికి చెవులపిల్లిచేత చావవలసిన గతి పట్టినదిగదా! హా! నాముద్దుతమ్ముడా! నిన్ను బాసి నాప్రాణము లెట్లునిలుపుదును?

శంబ—హా! తండ్రీ! తొడమీఁద కూర్చుండబెట్టుకొని తల నిమిరి నన్నెవ్వరింక ముందు ముద్దుపెట్టుకొందురు? నాకింక రాజనీతులు బోధించి బుద్ధులుచెప్పువారెవ్వరు? నాశరీరమించుకంత నొచ్చిన వేయివిధముల పరితపించి మందులు మాకులు వేసి నన్నింక ఆదరించువారెవ్వరు? హా! తండ్రీ! హాప్రియజనకా! దిక్కుమాలిన నన్నును నాతల్లిని నీ వెవ్వరికొప్పగించి పోయితివి?

హిర—ఓశంబరా! ఇంక మాతండ్రిని నేనెట్లు తేనేర్తును? తండ్రిపోయిన బిడ్డలను మిమ్ముఁజూచి దుఃఖమెట్లు సహింపనేర్తును?

విప్ర—ఓమహారాజా! శంబరాదులనోదార్చి వానికి బుద్ధిచెప్పి దుఃఖముడుపవలసిన మీరే బాహాటముగా వావిడిచి యేడ్చుచు తండ్రిపోయిన బిడ్డలను మఱింత అడలఁబెట్టుట మీవంటి వివేకులకు తగునా? మీకుగల ధీరత్వ మిప్పుడెక్కడకు పోయినది? ఆపదలు వచ్చినప్పుడే ధైర్యము లేకపోయినయెడల, ఆధైర్యము మఱియెప్పటికి? పోయినవారి నిమిత్తమయి అజ్ఞానివలె చింతించుట మీకుతగునా? ఎక్కడితమ్ములు? ఎక్కడియన్నలు? ఎక్కడిబంధువులు ఏటిలో కొట్టుకొనిపోవు కఱ్ఱలవలె కాలవశముచేత నొకచోట కూడుకొని కొంతదూరము కలిసియుండి కాలవశముచేత మరల విడిపోవుచుందురు. కాబట్టి పోయినవారికయి చింతపడవలసిన పనిలేదు. మీతమ్ముని సంహరించినవాడు మాయావరాహ

రూపుడయివచ్చిన కేవల విష్ణుమూర్తిగాని మఱియొకడు కాడు. సామాన్యవరాహమున కెప్పుడును హిరణ్యాక్షునిబోలిన జగద్విఖ్యాత సత్త్వుని వధించునంతటిబలముకలుగనేరదు. మనము శివభక్తులమగుట చేత ద్వేషముపూని మనరాక్షసకులమును విష్ణుడెప్పుడును బహువిధములయోపాయములచేత వెదకి చంపుచుండును. చేతనయినచో నీవాతనిపగసాధించు ఉపాయము చింతింపుము.

హిర — అవునోయివిప్రజిత్తీ! నీవుతత్వమును బహుచక్కగా కనిపెట్టినావు. నాతమ్ముని మట్టుపెట్టినపాపాత్ముఁడు తప్పక విష్ణుడె. సందేహము లేదు. (రోషముతో) మగటిమికలవానివలె ఎదుటనిలిచి యుద్ధముచేయక పందివలెచాటునుండివచ్చి పొడుచుట విష్ణువునకేమి పౌరుషము? నాయెదుటఁబడక అదృశ్యుఁడయి యిప్పటికిబ్రతికిపోయినాడుగాని, ఒక్కసారి నాకన్నులయెదుటఁ బడినపక్షమున విష్ణునిగిష్ణుని నాకత్తికి బలియియ్యనా? అదిగో అంతఃపురములో పుత్రమరణవార్త తెలిసికాబోలును మాయమ్మ దితిదేవి పుత్రశోకముచేత బొమ్మమోదుకొని విలపించుచు సభామందిరమువంక వచ్చుచున్నది.

[అప్పుడు దితి ప్రవేశించుచున్నది]

దితి — హా! పుత్రకా! హా! తండ్రి! నీతల్లిని నన్ను దుఃఖముల పాలుచేసి యీలోకమును విడిచిపెట్టి నీవుమాత్రము స్వర్గలోకసుఖమనుభవింపపోతివా? ప్రాణసమానుడైన కొడుకుపోయెనని వినియు నాప్రాణములు బొందిని బాయకున్నవి! నేనెంత కఠినచిత్తురాలను! పిడుగువంటి యీదుర్వార్త నాచిత్తము సోఁకియు గుండెలు పగులకున్నవి! ఓయీశ్వరుడా! నీవు నాగుండెలు రాతితోనో యినుముతోనో చేసియుందువు. నేనింకనుఎటువంటికష్టములుచూడనోచితినో, యింతటి గూపదవచ్చియు బ్రదికియున్నాను. అన్నా! హిరణ్యాక్షా!

ఈనీకొడుకులను నీతమ్మునను నన్నును ఎవ్వరి కప్పగించిపోయినావు ! మాకుదిక్కెవరు!

హిర—అమ్మా! నీవు శోకముమాని ఊఱడిల్లుము. చచ్చిన వానికయి వగచిన కార్యమేమి? నీవు వేయేండ్లుదుఃఖపడినను పోయిన కొడుకు మరల లేచిరాడు. ఈబ్రతికియున్నవారిని చూచి దుఃఖము ద్రింగికొమ్ము. ఎక్కడనుండి వచ్చెనో అక్కడికిపోవుట ప్రాణికోటి నైజము. ఎవ్వరును శాశ్వతముగా బ్రతుకువారులేరు. మనమును ఎప్పుడో ఉన్నట్లేయుండి ప్రాణములు విడుతుము. అందఱికిని చావు సామాన్యమేయయినను, అజ్ఞానముచేత మనమేమో చావనివారమైనట్లు చచ్చినవారి నిమిత్తమయి యేడ్చుచుందుము. ఓవెఱ్ఱితల్లీ! నీవు పోయిన కొమారుని తలంచుకొని యేడువవలసినపని యేమున్నది? ఎన్నాళ్లుబ్రతికినను చావెప్పుడయినను ఉన్నదే. భూమిమీఁద జన్మమెత్తినతరువాత రాజయినవాడు యుద్ధభూమియందు వైరివీరులను నిర్వక్రపరాక్రమముతో గెలువనయినను గెలువవలెను; లేదా ఱొమ్ము గాయములతో చచ్చి వీరస్వర్గమునైనను పొందవలెను. నీకొడుకు బ్రతికిన దినములలో సకలరాజులను ఘోరయుద్ధములో జయింపను జయించెను; కడపట ఱొమ్ముగాయముతో చచ్చి వీరస్వర్గమును చూఱగొనెను. ఈరెండును పొందినవానినిమిత్తమయి యేల ఖేద పడియెదవు? అమ్మా! నీవుశోకముమాని అంతఃపురములో శోకించుచుండు నీకోడండ్రకు శోకోపశమనము చేయుము.

దితి—నాయనా! హిరణ్యకశిపా! నీమాటలచేత నాదుఃఖము శాంతిపొందినది. అయినను కారణమేమో తెలియదుకాని నామనస్సులోని పరితాపమడఁగకున్నది. పుత్రశోకముస్వాభావికము. ఎంత తీసివేసికోవలెనని ప్రయత్నముచేసిననుపోదు. ఎప్పుడును చావనికొడుకులను కనుటకయి అదితియేమితపస్సుచేసినదో! నాయనా! కోడండ్ర

దుఃఖమును మాన్పుటకయి నేనంతఃపురమునకు పోయెదను. నీవును శంబరాదికుమారులను వెంటబెట్టుకొనివచ్చి నీతమ్మునికి దహనాది సంస్కారములకు ప్రయత్నింపుము. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

హిర—విప్రజిత్తీ! హిరణ్యాక్షుఁడు పోవుటచేత నాకిప్పుడు కుడిభుజము పడిపోయినట్లున్నది. నేనిప్పుడసహాయుఁడనయి ఱెక్కలు తెగిన పక్షివలె నయినాడను. మాఅమ్మ యిప్పుడుతపస్సుమాటజ్ఞాపకముచేసినది. తపస్సుచేత సాధింపరాని కార్యము లేవియు లేవు. పూర్వము మనపెద్దలు తపస్సుచేసియే సర్వార్థసిద్ధులను పొందినవారు. నేనిక ఈహిరణ్యాక్షుని ఉత్తరక్రియలుజరపఁగానే మందరగిరికి తపస్సునిమిత్తమై పోయెదను. నేను తపస్సిద్ధిపొందివరములనుగైకొని వచ్చిన మీఁదట మనము సమస్తశత్రువులను సాధింతము. నేను తపస్సునకు పోయియుండు కాలములో నా రాజ్యభారమునంతను ఈశంబరునియందు నిలిపెదను, నీవిట్టితనికి సహాయుడవై నేనులేని లోపము లేశమును లేకుండ రాజకార్య భారమును నడపెదవా!

విప్ర— దేవరవారి యనుగ్రహముండఁగా యేవిధమయినలోపమును రాదు. మనశంబరుని మీఁదనూ అనుగాఁజూచుకొనుచుమీరుస్వయముగా ఉండి చూచుకొనుచున్నట్లే రాజ్యభారమునునిర్వహించెదను.

హిర—ఇంట చూలాలు లీలావతి యుండుననుమా! దేవి నెట్లాదరించి వానిమోహగదుఃఖమూమె లేశమును పొందకుండునట్లు విచారించెదవో?

విప్ర—దేవిగారిని మాకన్నతల్లినిగాభావించుకొని, వారికిసమస్తోపచారములను నడపించుచు, మాచేతనయినంతవరకు మీరులేని లోపమేదియు కనఁబడకుండఁ జేసెదము.

హిర—శంబరకుమారుఁడు రాజకార్యములందంతగా అనుభవశాలి కాఁడు. సామదానాద్యుపాయము లెవ్వరియం దేప్రకారముగా

ప్రయోగించవలెనో యీతనికి చక్కగాబోధించి, మంత్రివైయుండి యీ సమస్తకార్యములును నడిపింపుము—ఓశంబరా! నీవీవిప్రజిత్తి యాలోచనయందు గౌరవముంచి, నేను తపస్సుచాలించి, మరల వచ్చుపర్యంతమును ఇతని యాలోచనప్రకారము నడుచుచుండుము.

శంబ—దేవర యాజ్ఞను శిరసావహించి చేసెదను.

హిర—ఓయివిప్రజిత్తీ! దేవతలెప్పుడును మనకు విద్వేషులు. ఆగర్భశత్రువులనుండి ఉపద్రవమేమియు పుట్టకుండ నీవప్రమత్తుడవయి యంతఃపురమును రాజధానిని సహస్రముఖముల రక్షింపుచుండవలయునుజుమీ! యేమో చెప్పితినని అశ్రద్ధచేయక నీవుబహుజాగరూకుడవయి యుండవలెను.

విప్ర—ఈసంగతి దేవరవారు నాకు వేఱే శలవియ్యవలెనా? నేనొక కన్నప్పుడును దేవతలమీఁద కే వేసియుంచెదను. వారికి విష్ణుదేవుఁడు పాలకుడు. అతఁడెప్పుడేమి మోసముచేయునో యని మాత్రము నామనస్సు సందేహపడుచున్నది.

హిర—విష్ణువు పేరుచెప్పిన నాయొడలు మండుచున్నది. అతనిని రూపుమాపి నాసోదరుని చంపినపగ సాధించువఱకు నాకు నిద్రపట్టదు అతనిని చంపుదమన్నను రూపము కనఁబడదు; వెదుకుదమన్నను ఉన్నస్థలము తెలియదు. అతఁడు యజ్ఞములయందును, స్వాధ్యాయములయందును, బ్రాహ్మణులయందును. ఋషులయందును, విష్ణుభక్తులయందును, ఉండునని చెప్పుదురు—ఓ రాక్షసులారా! మీరిప్పుడే నాయాజ్ఞను శిరసావహించిపోయి యజ్ఞములు పాడుచేసి, తపస్సులు చెఱిచి, స్వాధ్యాయములు దగ్ధముచేసి, బ్రాహ్మణులనుజంపి, మానులను భంగపరచి, విష్ణుడొక్కసారిగా నశించునట్లు భూమియంతయు కోలాహలము చేసిరండు పొండు.

దుర్ము—చిత్తము మహాప్రభూ! (రాక్షసులందఱును పోవుచున్నారు)

శంబ—(తనలో) కోపావేశముచేత పరవశులయియున్నవారికి ఉచితానుచితవివేక ముండదుగదా! పాపము! ఈయన తనతమ్ముఁడు చచ్చెనన్న కోపముచేత నిష్కారణముగా సాధువులను బాధచేయ బంపుచున్నాఁడు.

హిర—ఓయీ! శంబరా! మాతండ్రికి ప్రేతసంస్కారము చేయవలెను. మనము పోదము రా. విప్రజిత్తీ! నీవుకూడవచ్చి కావలసిన పరికరములను సిద్ధముచేయించుము.

విప్ర—చిత్తము. (అందఱును పోవుచున్నారు)

ద్వితీయాంకము

రంగము—సభామందిరము

(అలంబుడును, దుర్ముఖుడును ప్రవేశించుచున్నారు)

అలం—ఓరీ దుర్ముఖా! మొన్న దేవేంద్రుడు మన మహారాజుగారు తపస్సునకు వెళ్ళినకాలములో మనపట్టణముమీఁదికి దాడెత్తివచ్చి నగరుకొల్లగొని, రాణిగారిని చెఱగొని పోయినప్పుడు నిన్నుఁ జంపినారన్నారే నిజమేనా?

దుర్ము—నేను చావలేదు. బహురాక్షసులు ఘోరయుద్ధము చేసి చచ్చినప్పుడు శూరాగ్రేసరులలో నన్నొక్కనినే దేవతలుచంపలేకపోయినారు. అంతఘోరయుద్ధము జరిగినప్పుడు శంబరవిప్రజిత్త్యాదులకయినను కాయములనిండ గాయములుతగిలినవి కాని నాశరీరముమీఁద ఒక్కగాయమైనను తగులలేదు. ఇది మహావిచిత్రము కాదా?

అలం—ఈవిచిత్రమున కేమిగాని నీవిప్పుడు చచ్చినావో లేదో నిజముగా చెప్పు. నేనిప్పుడునీతో పరియాచకమాడుచుండ లేనుసుమా. అబద్ధమాడిన పక్షమున మనప్రభువు పాదములతోడు నిజము చెప్పు.

దుర్ము—నేను నిజముగానే చావలేను. కావలసిన పక్షమున ఈసంగతి న్యాయసభలో వేయి ప్రమాణములుచేసి చెప్పఁగలను. నిన్ను చంపుకొన్నట్లు సత్యముగా నేను చావలేదు. నీయెదుట నేను ప్రత్యక్షముగా నిలుచుండి మాటాడుచు స్వయముగాచెప్పుచుండఁగా నామాట నీవేల నమ్మకున్నావు?

అలం—నీమాటయందు నాకు నమ్మకము లేదు. నీవీవఱకబద్ధములాడి నన్నన్నిసారులు మోసముచేసినావు. ఈమాటలుకూడా పెనుమోసమయియే యుండును. నీవెక్కడను కనఁబడలేదు. చచ్చితివని నాతో విరోచనుఁడు చెప్పినాఁడు. అతఁడెప్పుడును కల్లలాడువాడు కాఁడు. నేనతని మాటనే విశ్వసించెదను.

దుర్ము—నీకు నామాటయందు నమ్మకము లేకపోయిన యెడల, నా దేహముతడవిచూచి ప్రత్యక్షముగా తెలిసికొమ్ము. అక్కడికిని నమ్మకము పుట్టనిపక్షమున పదిమంది రాక్షసులకు లంచమిచ్చి ప్రమాణముమీఁద సాక్ష్యమిప్పించెదను.

అలం—(దుర్ముఖుని దేహము తడవిచూచుచు) ఇది పిశాచదేహము కాదుగదా? ఇది నిజమయిన దేహమే అయిన పక్షమున చావకపోయినప్పటికిని యుద్ధములో గాయములుతగిలియుండవలెను. గాయములు లేవుగనుక ఇదినిశ్చయముగా మాయ దేహము. ఇది కేవలము రాక్షసమాయ.సం దేహము లేదు. నీవుచచ్చినమాటయిఁకసిద్ధాంతమే.

దుర్ము—నా అద్భుత సామర్థ్యముచేత గాయములుతగులకుండ విచిత్రముగా తప్పించుకొన్నానని నీతో నేనిప్పుడు చెప్పలేదా?

అలం—ఎట్లు తప్పించుకొన్నావు?

దుర్మ—కోతులగుంపుతో కలసి యొక చెట్టుమీఁద కూరుచుండి నాసహాయము కావలసివచ్చినప్పుడుదిగివచ్చి దేవతలను ఖండఖండములు చేయవలెనన్న యుద్దేశముతో ఎవరెవరేలాగున యుద్ధము చేయుచున్నారో చూచుచున్నాను. దేవదానవులు లక్షమంది నేనున్న చెట్టువద్దకువచ్చినను, ఆమందలోనన్ను పెద్దగద్దెరగానిగా భావించినారే కాని నన్నొక్కరునుఆనవాలుపట్టలేకపోయినారు. ధూళిపయికిలేచుట చేత ఎవరెవరేలాగున యుద్ధముచేసినారో యెవరుచచ్చినారో తెలిసినదికాదు గాని, యుద్ధముతీఱి సందడి యడఁగినతరువాత దేవతలు నిర్మూలమైనారని, రాక్షసులకు విజయముకలిగినదని సంతోషించుచు దిగివచ్చినాను. అప్పటికప్పుడే దేవతలు లీలావతీదేవిని చెఱగొని పాఱిపోయినారనివిని, నాకు మహాకోపమువచ్చి దేవతలనందఱిని నాకోపాగ్నికి పూర్ణాహుతి చేయవలెనని భోజనమయినతోడనే బయలుదేఱి మహావేగముగా తఱుముకొనిపోయినాను. నేనువెనుక వచ్చిపోదునని నాకు జడిసి కాఁబోలును దేవతలొక్కరును నాకంటఁబడక కాకులవలె ఆకాశమార్గమునఎగిరిపోయి స్వర్గములోదూఱి ప్రాణములుదక్కించుకొన్నారు. నాసహాయము పొందకపోవుటచేత మనరాక్షసులకు పరాభవము కలిగినదే కాని నేనున్నయెడల అనుకులకపజయముకలుగదు. చూడు. ముందు నేను హిరణ్యకశిప మహారాజుగారితోపోయి దేవతలు మనల నవమానపఱిచిన ఋణము వడ్డీతోకూడ కక్కించివారి నెట్లు బాధపెట్టెదనో చూడు.

అలం—అయ్యో! హిరణ్యకశిప మహారాజుగారన్నతోడనే జ్ఞప్తికివచ్చినది! తపస్సుచేసి వరములుపొంది వేంచేయుచున్నహిరణ్యకశిప మహారాజుగారిని ఎదుర్కొనితోడుకొని తెచ్చుటకయి మనవిప్ర

జిత్తిమొదలయినవారు పోవునప్పుడు సన్నిసభామంటపమునలంకరించి పీఠములను వేయనియమించినారు. అదిగో వాద్యముల మ్రోత వినబడుచున్నది. వారు వేంచేయుచున్నట్లున్నారు. వేగిరము పీఠములను తగిన స్థలములలో వేయవలెను.

దుర్మ—నన్ను నీకీపనిలో సహాయము చేయుమని పంపినారు. అడిగినపక్షమున, ఈయలంకారాలమంతయు నేనే చేసితినని మనవి చేయుమా. నాకువచ్చెడు బహుమానములో సగము నీకిచ్చెదను. (అని యిద్దఱును పీఠములను సవరించుచున్నారు.)

(అప్పుడు హిరణ్యకశిపుడును, విప్రజిత్తియు, [illegible] [illegible] [illegible].)

హిర—(పీఠము మీఁద కూరుచుండి) ఓయీ! విప్రజిత్తీ! నీవు కూరుచుండుము. కంబకటమా రా! నా చేరువకు వచ్చి కూరుచుండుము.

విప్ర—మహాప్రసాదము.

హిర—మాతపోవృత్తాంతము ప్రోవంశో [illegible] ప్రసంగాంతరముచే చెప్పలేదు. ఇప్పుడు వినుము. మేము మందరపర్వతాగ్రము చేరినకథ విన్నావుగదా?

విప్ర—విన్నాను. తరువాతివృత్తాంత మానతియ్యవలయును.

హిర—నే నాపర్వతాగ్రమున ఒంటికాలితో బొటనవ్రేలి మీఁద నిలువబడి తెప్పవాల్పక సూర్యునివంక తేటిపారఁ జూచుచు, ఊర్ధ్వబాహుడనయి, కొంతకాలము జలాహారుఁడను, కొంతకాలము వాయుభక్షకుఁడను, కొంతకాలము నిరాహారుఁడను, అయి పగము నిష్ఠతో ఘోరతపస్సు చేసితిని.

విప్ర—దేవర వారు పరమదారుణముగా మహోగ్రతపస్సు చేసినారు. ఇట్టి దారుణోగ్రతపస్సును మున్నెప్పుడును ఎవ్వఁడును చేసియుండడు.

హిర—అట్టితపస్స్వియను ఏయుగంబులను జేసియుండరు. నేనునిశ్చలతపోసమాధినుండఁగా నా దేహమంతయుపుట్టలుపెట్టి మేదోమాంసములు చెదలు తినిపోయినవి; నాజడలగుంపులలోపిట్టలుగూళ్ళు కట్టినవి; చెవులలో చెట్లు మొలచినవి. నాతపోవహ్ని ముల్లోకములను ముంచుకోనఁగా దేవతలు భయపడి బ్రహ్మదేవుని యొద్దకుపోయి మొఱ్ఱలు పెట్టుకొనిరఁట.

శంబ—దేవతలెప్పుడును పరులతపస్సులకు విఘ్నము చేయు దుస్స్వభావులే. తమకు వెఱచి కాఁబోలును మీవిషయములో తామట్టి పనిని మానుకొన్నారు.

హిర—కార్యము లేకపోయినదిగానిఆదుష్టులు తమ ప్రయత్నమును మాత్రము మాననేలేదు. వారు కనకాంగియనెడి యప్సరసను సింగారించి, ఆటలచేతను పాటలచేతను తేనెమాటలచేతనునన్నువలపించి, నాతపస్సు చెఱిచిరమ్మని పంపిరిగాని, ఆయప్సరసవచ్చి నా నిగ్రహశక్తిని కన్నారఁజూచి, నన్ను సమీపించి భీతిపొంది తన వచ్చిన పనికే మరల ప్రయత్నముచేయకపోయి,నన్ను మరులుకొల్పుటన చేతఁగాదని చెప్పి పోయెనఁట! ఈసంగతి బ్రహ్మదేవుఁడు నాకు వరములిచ్చినప్పుడు చెప్పినాఁడు.

విప్ర—దేవరవారు బ్రహ్మదేవునిచేతఏయేవరములను పొందినారో వినుటకు నామనస్సులో కుతూహలమగుచున్నది. దేవరవారనుగ్రహించి నన్ను కృతార్థుని జేయవలయును.

హిర—దేవతల ప్రార్థనలచేతనుఁ గాఁబోలును బ్రహ్మదేవుఁడు భార్యాసమేతుఁడయి నేను తపస్సుచేయుచున్న మందరగిరికివచ్చి నా తపస్సుకు మెచ్చి, కరుణాకటాక్షవీక్షణముచేత తనకమండలదివ్యోదకము నాశరీరముమీఁద ప్రోక్షించి,వజ్రశరీరుఁడనయి కన్నులువిచ్చి

చేతులుజోడించికొని వినయ భయభక్తులు ముప్పిరిగొనఎదుటనిలువఁ బడియున్న నన్ను తన చల్లనిచూపునఁజూచి, నాధైర్యస్థైర్యాదులను తపోనిష్ఠను బహువిధముల శ్లాఘించి, కోరినకోరికలిచ్చెదనడుగుమని యానతిచ్చెను.

శంబ—ఆహా! పితామహుఁడు భక్తవత్సలుడుగదా?

హిర—ఆకరుణానిధి తన చల్లని కరపల్లవములతో నామేను నిమురుచు వరములడుగుమనిన, నేనును భక్తిపూర్వకముగా ప్రణామంబుచేసి ముకుళితకరములుఁడనై బహువిధముల స్తుతించి, ప్రసన్నుడయియున్నయాహిరణ్యగర్భునిముఖమునదృష్టినిలిపి, భూమియందును జలమునందును, అగ్నియందును, వాయువునందును, ఆకాశమునందును రాక్షసులచేతను దేవతలచేతినునరులచేతినుమృగములచేతనుపాముల చేతను పక్షులచేతను శస్త్రాస్త్రములచేతనుచావులేనిబ్రతుకును, యుద్ధముల నెదురులేనిశౌర్యమును లోకపాలకుల నతిక్రమించి త్రిభువన విజయముపొందుశక్తియు,కోరితిని. భక్తజనమనోభీష్టితార్థ ప్రదాతయైన యావిధాత కోరినవరములన్నియు నిచ్చి, నన్నుదీవించి, తానంతర్హితుఁడయ్యెను.

విప్ర—ఇప్పుడు మేమందఱమును ధన్యుల మయినారము. ద్రోహులయిన యాదేవేంద్రాదుల గర్వమడఁచి వారియైశ్వర్యము నపహరించి మన పగతీర్చుకొనుట కిప్పుడుగదా సమయమువచ్చినది!

హిర—హిరణ్యాక్షుని వరాహమయి వధించిపోయినవైరము సాధింప ముందుగా విష్ణుమూర్తిని వెదకి సంహరింపవలెను. మాతల్లి గారును, అంతఃపురమున లీలావతిదేవియు, కుశలులయి యున్నారు కదా? మేము తపశ్చరణమునకు పోవునప్పటికే లీలావతి గర్భవతియై యున్నదే. మాకావల పుత్రలాభము కలిగినదా? పుత్రికాలాభము కలిగినదా?

విప్ర—అందఱును సుఖులయి యే యున్నారు కాని—

హిర—(తుళ్ళిపడి) కాని, యేమిటి? నేను లేనిసమయములో విరోధులెవ్వరైన మఱియెవ్వరికైన నేమయిన నపకారము చేసినారా యేమి?

విప్ర—దేవరవారు తపశ్చరణమునకు పోయినతరువాత ఆకస్మికముగా దేవేంద్రుఁ డొకనాఁడు తనసేనలతో మనపురము మీఁద దండువిడిసినాఁడు.

హిర—ఆహా! యేమీ యింతతడవును చెప్పకుంటివి! ఉన్న కన్నులుచాలవని గౌతముఁడు తనకు వేయి కన్నులిచ్చినను దేవేంద్రుఁడింకను కన్నుగానకున్నాఁడేమి? హిరణ్యకశిపుని ప్రతాపానలమును కొంచెముకాలములోనే చవిచూచి యింద్రుఁడు తన మదాంధకారమును విడువఁగలఁడు. అటుతరువాత నేమిజరిగినది? మీరందఱును సేనలను వన్నుకొనిపోయి దుస్సహమయిన మహాయుద్ధము చేసి దేవతలను చీకాకుపఱిచియుందురు.

విప్ర—మేము ఘోరయుద్ధమే చేసినారము కాని దేవరవారు సమీపమునలేని దురదృష్టముచేత మనవారు నిరుత్సాహులుకాఁగా శత్రువులు మనసేనల నతిక్రమించి ప్రాణముల కాశపడక పోరెడుశంబరకుమారాదులగు మాబోంట్లను లక్ష్యముచేయక లోపల ప్రవేశించి నగరు కొల్లపెట్టుకొనిపోయిరి.

హిర—అక్కటా! హిరణ్యకశిపుని శరీరములో ప్రాణములుండఁగానే మనరాజధాని కెటువంటి దుర్యోగముపట్టినది? పట్టణము పరులపాలయి అవమానము తటస్థించిన తరువాత, ఇఁక నా పౌరుష మెందుకు?

విప్ర—ఇంద్రాదులు మనకు చేసిన పరాభవమింతేకాదు—ఓ శంబరా! నేను చెప్పలేను. ఆపయిసంగతి నీవు విన్నవింపుము.

(అని దుఃఖము నభినయించుచున్నాఁడు.)

శంబ—(కన్నుల నీరు వఱపుచు దీనముఖముతో) ఆ అప్రియవార్తను విన్నవింప నాకునోరెట్లాడును? స్వామీ! నగర సంరక్షణముచేయ నేరక శత్రువులకప్పగించి యూరకున్న పాపాత్ముఁడనయిన నేను హృదయము గాయముచేసుకొని ఆపాపపుమాటకూడ చెప్పఁగలుగను. నాతల్లి లీలావతీదేవిని దేవతలు తమసీమకు — (అని సగము చెప్పి శోకముతో) ఇఁక నేను చెప్పలేను.

హిర—హా! నాహృదయేశ్వరీ! నేనుబ్రతికియుండఁగానే యెంతవైపరీత్యము సంభవించెను! హా! హా! సాధ్వీమణీ! వినయవతీ! నిన్నుక్రూరులయి శత్రువులు చెఱఁగొనిపోయిరా? అయ్యో! ఇంకను నేనట్టిపాపపుమాట విననలయునో! ఆదురాత్ములు నిన్నుఁగొనిపోయి నామీఁదద్వేషముచేత నీప్రాణములు గొనరుగదా? ఇట్టి దారుణవృత్తాంతము చెవినిబడియు ప్రాణములు నిలుపుకొన్నాను. ఆహా! నాది యెంత మొండిబ్రతుకు! ఓలీలావతీ! ఓప్రాణేశ్వరీ! నీభర్త నిమీఁద ప్రేమచే పిలుచుచున్నను పలుకకున్నావేమి? నన్నేల యోదార్చవు? ఓపతివ్రతాశిరోమణీ! నీవు ఈ పరరాజునకు భార్యవుగాక యేబీదవానికి భార్యవైనను, ఇటువంటి ఘోరాపదలు లేక సుఖముగా బ్రతికిపోదువే. నిర్భాగ్యుఁడనైన నాకేల భార్యవైతివి? (అని రౌద్రాకారముతో లేచి) ఓయీ సభాప్రజలారా! నాప్రతిజ్ఞ వినుము. బ్రహ్మాదిదేవతలడ్డమువచ్చి కావఁబూనినను, నాప్రాణవల్లభ లీలావతియువచ్చి నాపాదములమీఁదపడి కన్నీరు విడుచుచు వేఁడుకొన్నను, నేనింటలేనప్పుడు దొంగవలెవచ్చి నాయిల్లాలిని పరమసాధ్విని అపహరించిన ఆ పరమనీచుని దేవేంద్రుని పుత్రమిత్రకళత్రసహితముగా నేనంతము నొందించెదను. వంటయింట

కుందేలు నాచేతఁజిక్కి చావకింక నెందుఁబోఁగలవాఁడవు! ఆ విప్రమహీసురుఁడు పరకాంతను నిండుచూలాలి నెప్పుడుతీసికొనిపోయెనో, అప్పుడే చచ్చినవాఁడు. ఈనెలకడ దనుజులకు నేనతని గర్వసంహారము చేయనియెడల, నేనుబ్రహ్మవలన పొందినవరములు వరములుకావు: నాపేరు హిరణ్యకశిపుఁడుకాఁడు; నేను కశ్యపుని పుత్రుఁడనుకాను.

విప్ర—దేవర కింతయాగ్రహము వచ్చినదిగనుక, ఇంద్రునకు నిశ్చయముగా చావుమూడినది. "వినాశకాలేవిపరీతబుద్ధి" యన్నట్టు, ఆత్మవినాశకాలముసమీపించినదిగనుక నేఆదుర్మదాంధునకు నీపట్టపుదేవిని చెఱకొనిపోవు దుర్బుద్ధిపుట్టినది. కుడిచికూరుచుండి సుఖముగా బ్రతుకలేక కండక్రొవ్వెక్కి, గుహలోనిద్రించుచున్న సింహముమీసములులాగ సాహసించినవానికి వెంటనే తత్ఫలము కట్టి కుడువక ఊరకపోవునా?

హిర—విప్రపుత్రీ! ఈవరకే ఆపాపాత్ముఁడు స్త్రీహత్యకూడ ఒడికట్టుకొని యుండునేమో!— ఓప్రాణనాయకీ! ఆమూలదైవము నీకు పగవారిచేత బలవంతపుచావుకూడ పెట్టియుండఁడుగదా!

శంబ—తండ్రీ! నాతల్లిలీలావతీదేవినిమిత్తమయినీవింతపరితపింపవలసిన పనిలేదు. ఆమె క్షేమముగానున్నది. మీమనస్సు నాపెనిమిత్తమయి నిష్కారణముగా ఆయాసపెట్టఁబోకుఁడు. దుర్ణయుఁడయిన యింద్రునకుబుద్ధిచెప్పి చూలాలయియున్న దేవిగారినివిడిపించి నారదుఁడు తనయాశ్రమమునకుఁ గొనిపోయి,ఆదరించి, ఆమహాపతివ్రతను పుత్రరత్నముతోఁగూడ సురక్షితముగ కాపాడుచున్నాఁడు.

హిర—నారదాశ్రమముననే మాకుపుత్రజననముకూడ కలిగినదా! అట్లయిన ఆదేవగాయకుని ముందుమనయాస్థానమునందు వీణపాటకునిగా నుంచుకొందము.

విప్ర:—అతనికి చక్కని బ్రతుకుతెరువు కల్పించినారు. అట్లు చేయుట నారదునకు పరమానుగ్రహముకదా? అదె మన మాటలోనే నారదుఁడును దేవిగారిని, మీపుత్రతిలకమును వెంట బెట్టుకొని మన యాస్థానమునకువచ్చుచున్నాఁడు. అతనికి నూఱేండ్లు పూర్ణాయుస్సున్నది.

(అప్పుడు నారదుఁడును, లీలావతియు, కొమారుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

నారః:—దిగ్విజయమస్తు! చింతితకళ్యాణ సమృద్ధిరస్తు! ఓ మహారాజా! ద్వారపాలకుఁడు నన్ను వెనుకకు లాగుచున్నాఁడు. యమపాశములవంటి వీని బాహుపాశములనుండి నన్ను విముక్తుని చేయుఁడు.

హిర:—ఓరీ ద్వారపాలకా! నీకిదె యొక్కసారిగా నాజ్ఞ యిచ్చుచున్నారము. ఈ నారదుఁడు మన సభాభవనమున కెప్పుడు వచ్చినను నీవడ్డపెట్టక మన భృత్యుల తోడిపాటుగా నతనిని రానిచ్చుచుండుము. మునులలో మనకీతఁడు విశ్వసనీయుఁడు.

ద్వార:—మహాప్రసాదము.

హిర:—ఓహో! ఏమి నాభాగ్యము! లీలావతీదేవి నాకిప్పుడు నేత్రోత్సవము చేయుచున్నది! ఓ ప్రాణేశ్వరీ! నిమిషముక్రిందట నీ నిమిత్తమై శోకబాష్పములు విడిచినకన్నులతోనే యిప్పుడు ఆనంద బాష్పములు విడుచుభాగ్యము లభించినది. ఏమి నీవింత చిక్కి యున్నావు? ఇంతకాలము దయమాలి నిన్ను వియోగదుఃఖముల పాలుచేసి పోయిన నాకు దూరస్థురాలవై యుండియు, దైవరక్షణము చేత సుఖముగా నున్నావుగదా? ఓహృదయేశ్వరీ! నీచల్లనిచేయి నా ఱొమ్మునమోపి నా దేహతాపమడపుము. (అని చేయిపట్టుకొని చేర దీసి అర్ధాసనముమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

లీలా:—ఓప్రాణేశ్వరా! నాశరీరము దూరముగానున్నను హృదయము మాత్ర మెప్పుడును మీకు దూరముగానుండ లేదు. అయ్యో!

ఘోరతపస్సులచేత శరీరమును దుఃఖపెట్టి పెద్దకాలమునకు గృహమునకు విజయంచేసిన దేవరవారి కుపచార శతములచేత దేహము చల్లచేయ లేకమీఁదిమిక్కిలినిర్భాగ్యురాలనయిన నేనుమీకుసంతాపమును కూడకలుగఁజేసితినిగదా? ఓప్రాణవల్లభా! మీరు క్షేమముగా మరల వచ్చితిరా? మీవియోగదుఃఖముచేత ప్రాణములుపోవలసిన వేయయినను, ఈనారదుఁడు ప్రతిదినమును మీ క్షేమసమాచారమును చెప్పుచు శ్రోత్రయాశను పుట్టించుచువచ్చుటచేత నాయాశాబంధమే బొందిలో ప్రాణము వెడలకుండ నిలిపినది. దేవరవారి పునర్దర్శనమగుటచేత నానహానములవలని ఫలమిప్పుడు కలిగి నేత్రసాఫల్యమయినది. ఓయి కుమారకా! చిరకాలమునకు చూడఁగలిగిన నీతండ్రికి మ్రొక్కుము. (అని తండ్రికాళ్ళమీఁద పడవేయుచున్నది.)

హిర — (తొడుకును లేవనెత్తి ముద్దుపెట్టుకొని) దీర్ఘాయుష్మమస్తు! సామ్రాజ్యమస్తు! ఓచిన్నికుమారా! నన్నుగన్నతండ్రీ! లెమ్ము లెమ్ము. నీవుఅల్లారుముద్దుగా ప్రాకుచుండగాను, తప్పటడుగులుపెట్టుచుండఁగాను, విద్దెములు చేయుచుండఁగాను, వచ్చిరాని ముద్దుపలుకులు పలుకుచుండగాను, కన్నులు చల్లగాచూచి సంతోషించుటకు నేను నోచుకోనైతినిగదా? అట్లయినను, ఓతండ్రీ! నిన్నిప్పుడు చూడగా నే నాకన్నులుచల్లపడి, నీగాత్రము సోఁకుటచేత నాశరీరము సంతోషపులకితమగుచున్నది. నీవంక చూచినకొలఁదిని నాకంతకంతకు హృదయాహ్లాద మధికమగుచున్నది. గనుక, నేఁటినుండి నిన్ను ప్రహ్లాదునని పిలిచెదను. (అని తొడమీద కూరుచుండఁబెట్టుకొని, మేనునిమిరి నిమిరి, బుగ్గముద్దుబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

లీలా — ప్రాణనాథా! మనకీపుత్రభిక్షపెట్టి యిట్టి ఆనందము కలుగఁజేసినది యీనారదులు. వారిమేలునుమనముమఱవఁగూడదు.

కుతెని నామకరణ మహోత్సవకాలమున నారముని సత్కరింప వలయును.

హిర—మనమవశ్యముగా సత్కరింతము (నారదునివంకతిరిగి) ఓయీ! నారదా! నీవింకను నిలువఁబడియే యున్నావా? యాసీనుడవు మీరు కూర్చుండుము. (భార్యవంకతిరిగి) ఓప్రాణేశ్వరీ! ఇంద్రుఁడు నీకుచేసిన పరాభవమును నీవలన వినఁగోరుచున్నాను.

లీలా—ఓప్రాణవల్లభా! అప్పటినాయవస్థతలఁచుకొన్న ఇప్పటికి నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది. ఆయింద్రుఁడు దండెత్తివచ్చినసమా చారము మీకీవఱకే యీవిప్రజిత్త్యాదులు విన్నపము చేసియుందురు గదా! అతడంతఃపురమును ప్రవేశించునప్పటికి వ్యాఘ్రమును గన్న లేడివలె బెదరి ఆపాదమస్తకము చెమ్మటపట్ట, దేహము వడవడ వడక, నేనొక తలుపుమూల నొదిగి నిలువఁబడినాను.

హిర—ఆహా! మహారాజపత్నీ! నీకెటువంటి దురవస్థ సం ప్రాప్తమయినది! అతఁడుతాని.

లీలా—ఆదుష్టాత్ముఁడు వజ్రాయుధమునుపట్టుటచేత కాయలు కాచిన మోటుచేతితో నామృదుహస్తమునుపట్టుకొని యీవలకీడ్చిన వాఁడు. అంతవఱకు నేనెఱుఁగుదును. ఆపైని నేమి జరిగినదో నాకు తెలియదు. మూర్ఛతేఱి నేనుకన్నులువిచ్చిచూచునప్పటికినారదుడు నాయెదుటనుండి నా శుశ్రూషచేయుచు, ఇంద్రుని మందలించు చున్నాఁడు. తదనంతర వృత్తాంత మీయన నడుగుఁడు.

హిర—ఓయీ! నారదా! ఆయింద్రుని దౌష్ట్యమంతయు నీ వేమి మఱుఁగుపఱచక ఉన్నది యున్నట్లు చెప్పుమా.

నార—నాకు తెలిసినయున్నంతవఱకు దాచక చెప్పెదను వినుఁడు. మీభార్యను దారుణ తపస్సుచేయుచు అస్థిచర్మావశిష్ట దేహముతో

ముక్కునమూతిరి లేక, స్థాణువువలె నుండగా చారులు చూచిపోయి నీవు వచ్చితివని యింద్రునకు విన్నవించిరి, అంతనతఁడు నీపాపుడు తేటి మూడరాకన్న రాక్షసులను సంహరించుట కదే సమయమనుకొని తక్షణమే దండయాత్ర బయలు దేరినాఁడు.

హిర—హిరణ్యకశిపుఁడు కాలధర్మము నొందెననియే యింద్రుఁడు నానగరిమీఁదికి దండెత్త సాహసించెనుగాని, లేనిపక్షమున ఇంద్రునికట్టి చొరవ యెక్కడనుండివచ్చును? నాపేరువినబడిన దేవలోకములో సహితము గర్భనిర్భేదము కాదా? అపయిసంగతి కొంత విన్నాగము దేవినెత్తుకొనిపోయినతరువాత నేమిజరిగినదో చెప్పు.

నార—అతఁడు లీలావతిని రథముమీఁద పెట్టుకొని, ఆకాశ మార్గమున ఎగయునప్పుడు దేవి దేహము తెలియక యే కాఁబోలును "ఓనాథా! ఓరాక్షససార్వభౌమా! దిక్కుమాలియున్న నీభార్యనైన నామానమును కాపాడుము" అని పలవించినది.

హిర-ఓ దేవీ! ప్రాణేశ్వరీ! అడలఁబోకు. ఇదిగోనిన్ను కాచుటకయి నేనువచ్చుచున్నాను. ఓరీ! ఇంద్రా! హిరణ్యకశిపుని ముందర నీ వెటుబోయెదవురా? నిలువు నిలువు; ఈభల్లమున నీతలడొల్లసేసెదను (అని లేచుచున్నాఁడు)

నార— దేవా! ఇప్పుడింద్రుడిక్కడ లేడు. దేవి విలపించిన విధమున నేను చెప్పినాను.

హిర—అలాగునా? దేవివిలాపము నా చెవిసోకఁగానే నా దేహము పరవశమయి పయిమాట చెవినిజొరక నిజముగా దేవేంద్రుడు నాకన్నులయెదుట కట్టినట్లేకనఁబడినాడు. అందుచేత నేను లేచినాడను. నారదా! తరువాత నేమిజరిగినది?

నార—నేనాఁడుదాని యేడుపువిని జాలిపడి, అపన్నివారణముచేయువలెనని నాయాశ్రమమునుండిబయలు దేరివచ్చి, నిండుగర్భ

ణితోనుండి దేహము తెలియక యేమేమో పలవరించుచున్న లీలా వతిని ఇంద్రుని రథముమీఁదఁ జూచితిని.

హిర—ఆహా! ప్రాణనాయకీ! నీహృదయమప్పుడెంత సంక్షోభపడియుండెనో! ఆదుండగీని దుండగములు విన్న నాశరీరము మండుచున్నది. నారదా! కానిమ్ము.

నార—“ఓయియింద్రా! పతివ్రతాశిరోమణియైన పరస్త్రీని తెచ్చుట ధర్మముకాదు. ఒక్కవీరపతివ్రతయొక్క కన్నులనుండి జారిన నీటిబొట్లన్నియు అన్ని అగ్నికణములయి నీకులమునుదహింపవా? నా బుద్ధివిని యీరాక్షసరాజు భార్యను విడువుము” అని నేను బుద్ధి చెప్పితిని. అంతకతఁడు శత్రుశేషముండఁగూడదు గనుక. హిరణ్యకశిపుని కడుపున పుట్టినవాఁడు వానికంటెను మహోగ్రసత్త్వుఁడు కావచ్చునని యెంచి పుట్టినతరువాత శిశువునుమాత్రము చంపి వదలిపెట్టవలెనని యీమెను తెచ్చితినేకాని నేను మఱియొక ద్రోహము తలఁచుకొనలేదని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

హిర—ఓరా! ఆక్రూరుఁడు కడుపులోనున్న నిర్దోషియైన యీశిశువునుచంపి నన్ను పుత్రశోకమునకూడ ముంచదలచుకొన్నాఁడుగా? ఆపాపఫలమతడు త్వరలోనే యనుభవింపఁగలఁడు. నారదా! అందుమీఁద నీవేమన్నావు?

నార—‘ఓయింద్రా! నీవు రాక్షససార్వభౌముని రాణిని తెచ్చి లోపువుపని చేసితివి. ఆరాక్షసేంద్రుఁడు సామాన్యుడనుకొన్నావా? రేపే తపఃప్రభావముచేత దుర్లభవరములు పొందివచ్చి త్రిజగత్సంహారము చేయఁడా? ఎంతపనిచేసితివి! ఆదుదానిని తెచ్చుట మహాపాపమని యెంచితివా? తండ్రిబలవంతుడయినను కొడుకుబలహీనుడు కావచ్చును; జనకుఁడు గుణహీనుడయినను పుత్రుఁడు గుణవంతుఁడు గావచ్చును.

తండ్రిచేసినదోషమునకయి పుత్రకుని దండించుట క్రూరకర్మము గాని రాజధర్మము కాదు. చంపుటకయి గర్భములోనున్న నోరులేనిశిశువు నీకేమిఅపకారముచేసినాడు? ఈపాపకర్మమునకొడిగట్టిలోకనిందపాలు కాకుము" అని నయమున భయమున బోధించి యొప్పించి నీవిభుఁడు వచ్చినదాఁక నాయుండను తలదాచుకొమ్మని యీమానవతిని మా ఆశ్రమమునకు వెంటబెట్టుకొనిపోయి భద్రముగా సంరక్షించితిని. ఆ మహేంద్రుఁడు లీలావతిని నాకప్పగించునప్పుడు "మీయాజ్ఞనుల్లఘింప రాదనియీపఁడతినివిడుచుచున్నానే గాని రాక్షసాధీశ్వరుని దోర్దర్పమునకు వెరచి కాదుసుఁడీ! నాచేత వజ్రాయుధముండఁగా లక్ష రాక్షసాధ్యక్షులు వచ్చినను నేను భయపడను" అని చెప్పి మఱి విడచినాఁడు.

హిర — ఆహా! ఏమియాతనిగర్వము! నేను స్వర్గమునుజొచ్చినప్పుడీమాటలు మఱచిపోక జ్ఞాపకముంచుకొమ్మనుము. నీవుచేసిన పని మంచిదే కాని లీలావతీదేవిని వెంటనే తీసుకొనివచ్చి మాశంబరాదులకు ఏలయొప్పగించినావు కావు?

నార — ఈయబలక్షేమముకోరియే మీరువచ్చినదాఁక ఇందు తీసుకొనిరాక మాఆశ్రమముననే యీపావనిని పుత్రసహితముగానుంచి కాపాడినాను. నేనట్లు చేయకుండినయెడల నీశత్రువులు నీవులేని సమయముల పలుమారు దండెత్తి వచ్చి అలజడిపెట్టుచు వచ్చినచో ఉపద్రవ మధికముగా నుండునుకదా!

హిర — ఔరౌరా! ఇంద్రుడెంత ద్రోహము చేసినాఁడు! నా సవతితల్లిపుత్రుఁడయినందున కీలాగునఁ జేయవలసినదే. ఏమి యీఅన్నదమ్ముల శత్రుత్వము! ఎవ్వరిని నమ్మినను నమ్మవచ్చునుగాని జ్ఞాతిని మాత్ర మెన్నఁడును నమ్మరాదు. కాని యెడల 'జ్ఞాతిశ్ఛేదనకిమ్మ' నెడిమాట యూరకేపుట్టినదా? జ్ఞాతియున్నయెడల, అగ్నిహోత్రము లేకయే దగ్ధముచేయును. కాబట్టినీ దేవజాతి జ్ఞాతిపుఙ్గునుపోరు లేకుండ

రూపుమాపెదను. ఔనోయి విప్రజిత్తీ! నిన్నొకటి అడుగమరచి పోయినాను. మదాంధుఁడయిన యింద్రుఁడు దండెత్తి వచ్చినప్పుడు దిక్పాలకులుకూడ వచ్చినారా?

విప్ర—కేవలము వచ్చుటమాత్రమే కాదు పరాభవ దుఃఖితు లయియున్న మనశంబరాదులను ఎన్నెన్నో కారులుకూడ ప్రేలినారు.

హిర—ఏమేమి! మిడుతలు మహోగ్ర దవానలము మీఁద పడి సూడనెంచినవిగా? మనలను దిక్పాలకులు కాక మరియెవ్వరా క్షేపింతురు? వారాడిన దుర్భాషలిప్పుడు మఱవకుందురుగాక! మన మిందరిలోకమునకు పోవునప్పుడు త్రోవలో ముందుగా ఈదిక్పాల కుల పొగరే అడఁతము.

విప్ర—వారికండకొవ్వడచవలెను. వారు మిక్కిలి మిడిసి పడుచున్నారు.

హిర—ఓయీ నారదా! దండ్రులెప్పుడును కొమాళ్ళు బుద్ధి మంతులు కావలెననియు, శౌర్యవంతులు కావలెననియు, దీర్ఘాయు ష్మంతులు కావలయుననియు, కోరుచుందురు. ఈప్రహ్లాదుఁడు నీయొ ద్దనున్నప్పుడు బుద్ధికలిగి యుండెనా? ఈతఁడు రాజనీతి నభ్యసించి, అస్త్రవిద్యయందసమానుఁడయి. నిజప్రతాపముచేత తనతల్లిని పరా భవపఱిచిన దేవేంద్రాదులను సంగరరంగమున భంగపఱచి యేలు చుండగాకన్నులపండువుగాఁజూచెడుభాగ్యము నాకెన్నఁడులభించునో!

నార—నీకొమారుఁడు బహుబుద్ధిమంతుఁడు. ఆటలయందైనను ఎన్నడును బొంకియుండఁగఁడు; దీనులనుజూచినవారిని కావపరితపించు చుండును; తోడిబాలురతన్ను నిష్కారణముగా నొప్పించినను వారికి బుద్ధిచెప్పనే కాని వారిమీఁద కోపపడఁడు; తల్లిదండ్రులను గురువులను దైవముగా భావించు కొనుచుండును. వేయిమాటలెందుకు? సమస్త

సద్గుణములును సంఘీభవించి వచ్చినీకొడుకును ఆశ్రయించినవని చెప్ప వచ్చును. నీకు పుత్రుఁడయినవాఁడు శౌర్యవంతుఁడగునాయని సందేహ పడవలెనా? సింహముకడుపున పిల్లిపిల్ల యెప్పుడును పుట్టదు. ఈతఁడు ప్రతాపమున నిన్నుమించినవాఁడే కాగలఁడు.

హిర — కోమాళ్ళట్లయినప్పుడేకదా తల్లిదండ్రులకు మనోరథ పరిపూర్తియగును. ఓపుత్రకా! నీవీయరివర్గము నెప్పుడు నిర్జించెదవు?

ప్రహ్లా — నేనీవఱకే జయించినాను.

హిర — వీఁడు శత్రువిజయమనఁగా నేమో తెలియని పసి బాలుఁడయ్యును, జయించినంతమాట చెప్పినాఁడు. వీఁడు నిశ్చయ ముగా శత్రువులను జయించినట్లే సంతోషించెదను. తండ్రీ! నీశత్రు విజయమునకు సేనలు కావలెనా?

ప్రహ్లా — నేను సేనలు లేకయే గెలువఁగలను.

విప్ర — ఆహా! ఏమి యీబాలుని అసహాయశూరత్వము! పువ్వుపుట్టగానే పరిమళించునుగదా!

హిర — పుత్రకా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము. నీవంతటి వాడవుకావలయునని యే నాకోరిక. ఓవిప్రజత్రీ! దేవలోకముమీఁదికి దండెత్తుటకయి సైన్యములను సిద్ధపఱుపుము. మేము జననీజనకుల వద్దకుపోయి వారి యాశీర్వాదమును పొందివత్తుము. మనరాకవిని ఆనందించుమండెడి నీఅత్తగారికి కొడుకుకోడకూడ మ్రొక్కుదీవెన లందుకువుగాని రమ్ము.

లీలా — ఓప్రాణనాథా! నేను యింతకుముందే దేవరవారిని ఈకోరిక కోరవలెనని అభిలషించితిని. మీరు మిత్రులతో సల్లాప సుఖము సనుభవింపుచుండగా నడుమ రసభంగము చేసినయెడల తమ చిత్తము కేమితోచునోయని సంకోచించి ఊరకున్నదానను.

హిర—అట్లయిన అంతఃపురమునకు పోవుదము లెమ్ము. విప్ర జిత్తీ! ప్రభువారు రేపే దేవతలను శిక్షించుటకయి దండయాత్ర వెడలుదురని సేనానాయకుల కాజ్ఞాపింపుము.

విప్ర—మహాప్రసాదము. మన రాక్షససేనలను దేవతలమీద దండెత్తనోచిన దినమేకదా పండువు? వారీమాటవిన్న అపరిమితోత్సాహులయి పెండ్లికిపోవునట్లు సంతోషింతురు.

హిర—నారదా! నీవు రేపు మా వెంట వత్తువుగాని నేటికుండు నిలువుము.

(అని అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయాంకము

రంగము — ఇంద్రభవనము

[ఇంద్రుడును, వరుణుడును సుఖాసీనులై
పరివారమును, యమాదిగ్పాలురు, [illegible]

ఇంద్రు—ఓయి వరుణదేవుడా! మేము పిలుచుచున్నదని పిలువ పంపినను, దిక్పాలకులలో నిద్దఱు మాత్రమే వచ్చినారు. తక్కిన వారేమయినారు? వారికి నామాట యందింత అలక్ష్యమేమి?

వరు—దేవా! వారు మీ యాజ్ఞయందు అనాదరముచేత రాక పోయియుండరు. రాకపోవుటకు వారికేదో విపత్తు సంభవించియుండును. బ్రహ్మచేత వరములుపొంది శౌర్యగర్వముచేత మదాంధుడయి హిరణ్యకశిపుడు దిక్పాలకులపట్టణములమీదికి దాడి వెడలినాడని విన్నాను. ఆ దురాత్ముని చేతిలోబడి యెట్టి దుఃఖములననుభవించుచున్నారో!

వారంకుచేతనే మేలినవారిదర్శనమునకు రాకపోయియుందురు. మా పట్టణముమీఁదికి ఆ దుష్టరాక్షసుఁడు దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడని చారులు వచ్చి చెప్పినను, సిగ్గుమునిలువక భార్యాపుత్రులను మహాసముద్రములో విడిచి నేను తమసేవయునదనిపరుగెత్తుకొనివచ్చినాను.

ఇంద్రు—నీస్వామిభక్తికి సంతోషించినాము. ఆఖలుఁడెంత దుర్ణయకార్యము చెప్పినాఁడు. ఇంతకు వచ్చినతరువాత వాఁడిఁక మన పట్టణములోనికి రాకమానఁడు. ఓయీ కుబేరా! బ్రహ్మదేవుఁడు వానికి దేవతలకు దుర్జయుఁడగునట్లుకూడ వరము నిచ్చినాఁడుగా?

కుబే—మనస్సాక్షియైనవాని తపోవహ్నికి భయపడినవాడు కోరినవరములిచ్చి మున్ను బ్రతికింపుమని మనమేపోయి బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థించినప్పుడు, అతఁడిచ్చియుండునా? ఆవరప్రభావము చేతనే మహాసాహసముతో ప్రళయకాలరుద్రునివలె తేజీమీఁద రాక లోకపాలకుల పట్టణములమీఁదికి దండువెడలినాఁడు. వాఁడు నిర్వృతినిజయించి, అలకాపురముమీఁదికి వచ్చుచున్నాఁడని దూతలు వచ్చి చెప్పఁగానే ఆలుబిడ్డలను నామిత్రుఁడయిన శివునివద్దదాఁచి దేవరవారియొద్దకు పరుగుపరుగున వచ్చినాను. నానవనిధులును ఈపాటికి రాక్షసాధీశ్వరునిపురము చేరియుండును. అర్థములేనివాని బ్రతుకువ్యర్థముకదా? అదిగో యముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడు మనకేమయిన విశేషవార్తలు తెచ్చియుండును.

[యముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ఇంద్రు—ఓ యమధర్మరాజా!

యము—ఓ మహేంద్రా! ఇఁక నన్నా పేరుతో పిలువకుము. ఇప్పుడు యమునిపాలిటికిం పెద్దయముఁడొకఁడు బయలుదేఱినాఁడు,

ఇంద్రు—ఏమి! నీవంతనిసుకుదలతో మాటాడుచున్నావు? నీవుక్షేమముగా నున్నావా?

యమ—పిడిగుద్దులతో దేహమంతయు బలిసి, పీసెగుద్దుల ప్రభావముచేత ఒక్కొక్క అవయవము రెండేసిఅయి, ఈప్రకారముగా మోచేతికి దెబ్బతగిలినవానివలె సుఖమనుభవించుచున్నాను. నేనీవర కెవ్వండును పశులను శిక్షింపుచుందునేగాని పశులచేత శిక్షపొంది యెఱుంగను. ఏకాలమున కెవ్వరికేగతిబట్టునో యెవ్వఁడెఱుఁగును? ఆదుష్టరాక్షసుఁడు పొడిచిన మోకాటిపోట్లచేత శరీరమంతయు తేలు కుట్టినట్లు నొచ్చుచున్నది: నన్నుఏయనామధేయునిగానైనను చేయక బ్రహ్మదేవుఁడు నిర్దయుఁడయి దక్షిణదిక్కునకేల ప్రభువునుగాఁ జేసెను?

ఇంద్రు—ఆహిరణ్యకశిపుడు మీలోకమునకు దండెత్తినాడా?

యము—శ్రీహరీ! (అని చెవులు మూసికొని) నేను వినలేను. ఆ పాపాత్ముని పేరు నాముందర తలపెట్టఁబోకుము. ఆపేరు విన్నమాత్రముచేత నా దేహమిప్పుడు తురలకంపమెత్తుచున్నది. (అనివడకుచున్నాడు)

ఇంద్రు—ఓయమధర్మరాజా! భయపడఁబోకు భయపడఁబోకు. ఆ పేరుమరచిపో.

యము—నిన్న నన్నాఖలుఁడు పెట్టినబాధ తలఁచుకోఁగా, వేయిజన్మములెత్తినను వానిపేరిఁక నాకు మఱపునకు వచ్చునట్లుకనఁబడదు. నిన్నటినుండి యేపని చేయబోయినను నాకువాఁడేతలఁపునకు వచ్చుచున్నాఁడు. భోజనమువద్ద కూరుచుండునప్పటికి వానిరూపము ఎదుటకనఁబడిముద్దలోపలికిపోయినదికాదు. పరుండవలెననిమంచము చేరి కన్నులు మూసికొనునప్పటికి దయ్యమువలె వాఁడువచ్చి చెంత నిలువబడినట్లాయు లేచిమంచముదిగివచ్చి తెల్లవాఱినదాఁకనిద్రపట్టక పడవలో జాగరణముచేసినాను. దేవరవారివద్దకువచ్చిదుఃఖముతీర్చుకో

వలెనని బయలు దేఱఁగా క్రొవ్వపోడుగునను వాఁడు నన్ను వెంబడించి తఱుముకొని వచ్చుచున్న ట్లెత్తోఁచి, చీమచిటుక్కుమన్న అదరిపడుచు వచ్చితిని. మూలిగెడు నక్కమీఁద తాటిపండుపడ్డట్టు సగము దూరము రాగానే, ఒక తాటితోటలో వాని సేనలే నాకు ప్రత్యక్షమై మీఁది ప్రాణములు మీఁదికిపోయి నడవ కాళ్ళురాక భయజ్వరము తగిలి తమ దర్శనము చేసికోవలెననెడి యుత్సాహముచేత ఎట్లో శరీరమిక్కడికి చేరవేసినాను.

ఇంద్రు:—అయ్యో! వాడుమనపట్టణముమీఁదికి వచ్చుచుండ లేదుగదా? ఇఁక స్వర్గమున కేమిపాట్లు సంభవించునో! ఓయీ! అంతకా! వాఁడును వాని సేవలును నీపట్టణములో ప్రవేశించి యేమి చేసినారు?

యము:—చేయవలసినదెల్లను చేసినారు. పట్టణము ఏనుఁగు తిన్న వెలగపండువలె నయినది. ముందుగా విప్రజిత్తివచ్చి లెక్కలు వ్రాయుచున్న చిత్రగుప్తునిచూచి, ఏమివ్రాయుచున్నారో చూపుఁడని వారిచేతిలోని లెక్కలను బలవంతముగా లాగుకొని తాటాకులు తిరుగవేసి, లెక్కలలో నాకు పాపమెందుకు వ్రాసినారని వారికంటిమీఁద ఒక్కగుద్దు గుద్దినాఁడు. ఆగుద్దుతో చావుతప్పి కన్ను లొట్టపోయి చిత్రగుప్తులావలికి పోయినారు. ఆక్రూరాత్ముడు మరల వారిని రాక్షసకింకరులచేత ఈడిపించి తెప్పించి వారు వ్రాసిన లెక్కలు పుట్టున చింపివేసి, రాక్షసులందఱును పుణ్యాత్ములయినట్టు క్రొత్తలెక్కలు వ్రాయునట్లు నియమించి, రాక్షసుని కెవ్వడైనను పాపము వేసినపక్షమున మీఁదొక్క బద్దలుచేసెదనని చెప్పి, వాఁడు ముందుకు సాగి పోయినాఁడు.

ఇంద్రు:—చిత్రగుప్తుడు ఆలాగే వ్రాసినారా?

యమ:—వచ్చినట్లు వ్రాసినారు. వ్రాయకపోయినపక్షమున వారి దేహములో నున్నమాన కెముకలుండునా? ఒక్క అక్షరము హెచ్చుతగ్గు వ్రాసినయెడల రాక్షసకింకరులు వారిని నంచి పిండి పెట్టుదురు.

ఇంద్రు:—తరువాత నేమిజరిగినది?

యమ:—తరువాత కొంతసేపటికి యొక బాలుఁడువచ్చి వారిలెక్కలు పరీక్ష పట్టినాఁడు కాని, అతఁడు కొంచెము మంచివాఁడు గనుక, దేవతలకు పుణ్యమెందుకు వేసినారని కోపపడి తీసివేయించి, ముందుకు నడిచిపోయెను. అతనివెనుక రాక్షసులొక్కరొక్కరే వచ్చి, నాకెంత పుణ్యము వేసినావు నాకెంతపుణ్యము వేసినావు చెప్పుమని యడుగుచు పదిమందిచేరి నాకు ముందుచెప్పు నాకు ముందుచెప్పుమని తొందర పెట్టుచు ఇంత యాలస్యమేమని యొకడును, నేనుండఁగా వానికేల ముందుచెప్పినావని యొకఁడును, నన్నుచూచి లేచినావుకాదేమని యొకడును, నాకుమర్యాద చేయనేలేదని యొకఁడును, చిత్రగుప్తులను తలయొక చెంపకాయకొట్ట మొదలుపెట్టిరి. రెండుగడియలసేపు వారిదౌడలు రణభేరులవలెమ్రోగి, బూరెలలాగపొంగి, భయము చేత తొలగిపోయి సఖ్యము చేసికోవలెనని కాఁబోలును తమ స్థానమును బాసి రెండుదౌడల పండ్లును ఒక్కచోట నోటిలో గుంపుగా చేరినవి.

ఇంద్రు:—అయ్యో! పాపము! చిత్రగుప్తుల కెంతటివిపత్తు సంభవించినది!

యమ:—ఒక్క చిత్రగుప్తులకే కాదు. రాక్షసాధీశ్వరుఁడుసభలో కూరుచున్న తరువాత మాపురములోనివారి కందఱికిని బోసి నోళ్ళైఅయిపోయినవి. ఎవ్వరైనకొంద అదృష్టవంతులైన పక్షమున

వారు యేకదంతులయినారు. రాక్షసభటులు కొట్టినదిప్పన కాయలవలన మాభటులకొకరికిని తలమీఁద వెంట్రుకలులేవు. మీరొకవింతవిన్నారు కారుగదా? నేను త్రోవలో వచ్చునప్పుడు బట్టతలవాఁడుకనఁబడినను బోసినోటివాఁ డెదురుపడినను మావారేమో అని నేను పరామర్శ చేయబోవుచువచ్చినాను. చూడు నాతలమీఁదకూడ వెంట్రుకలు లేవు. (అని కిరీటమును తీసి తలతడవుకొని) నాతలమీఁద వెంట్రుకలు కనబడు చున్నవి. నేను నేనుగానేమో!

ఇంద్రు—(నవ్వి) ఏమోయి యమధర్మరాజా! నిన్ను నీవే యెఱుఁగనట్లు మాటాడుచున్నావు. అదుష్టునిభయముచేత మనసు చెదిరినది కాఁబోలును.

యము—బోడితల కాకపోవుటచేత నిజముగా నేనుయముఁ డను కానేమో అను సందేహము కల్గుచున్నది. నేనేయముడనయిన పక్షమున, నెత్తిమీద అన్ని దెబ్బలు తగిలిన తరువాత ఇంకను వెంట్రుకలుండునా? మీరీ ధర్మసందేహము తీర్చవలెను.

ఇంద్రు—సందేహము మాట తరువాత చూచుకొందముగాని, తరువాత జరిగిన సంగతి చెప్పుము?

యము—తరువాత సంగతియేమున్నది? ఉక్కుతునియలువంటి రాక్షసులు పలువురువచ్చి సింహాసనములమీఁద కూరుచుండియున్న మునులను పితృదేవతలను చేయిపట్టుకొని యీడిచివైచి తామాసింహా సనములమీఁద కూరుచున్నారు. అప్పుడు బ్రతికిపోయితిమిగదా అని తలలు తడవుకొనుచు నిలుచున్న పితృదేవతలనుచూచి మఱికొందఱు రాక్షసులు, "వీరినివిడువకూడదు. రౌరవాదినరకములలో పడ వేయవలె" నని పడగెంటుచు రాక్షసరాజు వెంటనెట్టుకొనిపోయిరి. ఒక్క నిమిషములో రౌరవాదినరకములలో ఉన్న రాక్షసులకందఱకును

విడుదల ఆరంభమయి, వారిస్థానమునపితృదేవతలకునరకలోకనివాస ప్రాప్తికలిగినది. అటుతరువాత రాక్షసులను నరకలోకములోవేసిన నేరమునిమిత్తము మాకుశిక్షలారంభమయినవి. అటుతరువాత మా దేహములమీఁద పుట్టిన పిడుగుల చప్పుళ్ళు మీకు స్వర్గములో వినబడియేయుండును. పితృలోకరాజ్యసుఖమిఁక చాలును. ఇఁక నాయెత్తు ధనము గ్రుమ్మరించినను నేను పితృలోక పరిపాలనమునకు ఒప్పుకోను. ఇది నిశ్చయము.

ఇంద్రు—మనదూతలెవరో వచ్చుచున్నట్లున్నారు. చూడు ఆవచ్చువాఁడు చిత్రరథుఁడులాగున నున్నాఁడు.

[చిత్రరథుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు]

చిత్ర—ఓత్రిలోకాధీశ్వరా! నమస్కారము. మనపురమునకు యోజనదూరములో హిరణ్యకశిపుఁడు సేనలతో నిలిచియున్నాఁడు. వెనుకపడినవారువచ్చి కలిసికొన్న తరువాతవచ్చిఅమరావతీనగరమునకు ముట్టవేయునట్లు తోఁచుచున్నది.

యము—గోరుచుట్టుమీఁద రోకటిపోటుపడ్డట్లు, నానెత్తిని దెబ్బలమీఁదనే దెబ్బలు వ్రాసి పెట్టినట్లున్నవి. ఈసారి మంగలివాడక్కఱలేకయే నాతల నున్నపడును. నాకు స్వర్గమునకు వచ్చినను గ్రహచారము తప్పినది కాదు. ఏమిచేయుదును?

కుబే—చుట్టమయి చూడవచ్చిన దయ్యముపట్టుకొన్నట్లు, మహేంద్రునిచూడవచ్చిన నన్ను రాక్షసులు పట్టుకొని మర్దింతురేమో! ఏమిదిక్కు?

వరు—ఊరువిడచి పొరుగూరికి వచ్చినను పూనినకర్మము మానదన్నట్లు నాకేమిపాట్లు రానున్నవో!

ఇంద్రు—ఓదిక్పాలకులారా! మీరేమియు జడియవలసిన పని లేదు. ఆపదవచ్చినప్పుడు బుద్ధిమంతులైనవారు దానిని తప్పించుకొను ఉపాయ మాలోచించవలెను గాని ఒకరిమొగము నొకరుచూచుకొనుచు తెల్లపోయి యుండరాదు. మీరందఱు బహుబుద్ధిమంతులు. మీమనస్సులు చెదరనియ్యక కొంచెముసేపాలోచించి మన మిప్పుడేమిచెయ్యవలెనో చెప్పుఁడు.

యము—నాపట్టణము మాత్రమే కాక నామనస్సు కూడ ఏనుఁగు త్రొక్కిన తామర కొలనువలె పాడయియున్నది. నాకిప్పుడేమియు ఆలోచన తోఁచదు. తక్కినవారి నడుగుఁడు.

వరు—ఇక్కడనున్నవారిలో బుద్ధివైభవముచేత బృహస్పతిని మించినవారెవరును లేరు. అతని ఆలోచనవిని ఆయన మాటప్రకారము మన మందరమును నడుచుకొందము.

కుబే—ఔను. ఈమాట యుక్తముగానున్నది.

ఇంద్రు—ఓబృహస్పతీ! మీబుద్ధిబలముచేతనే యింతకాలమును మేమే యాపదలను పొందక సుఖముగానున్నాము. మనపట్టణముమీఁద ఘోరరాక్షసుఁడు దండెత్తివచ్చుచున్నాఁడు. ముందు చేయవలసినపని యేమో సెలవిండు. ఇఁక మాటలకవకాశము లేదు.

బృహ—నాబుద్ధికిచూడఁగా వానితోయుద్ధముచేయుట కార్యముగా కనఁబడదు. ఆరాక్షసేశ్వరుఁడు బ్రహ్మదేవునిచేత దుర్లభములయిన వరములనుపొంది పరులకజేయుఁడయి యున్నాఁడుగనుక మనమవశ్యముగా యుద్ధమున పరాజయము నొందుదుము. ఓడిపోయిన తరువాత వానిచేపొందెడు పరాభవమును అవమానమును పదిరెట్లు హెచ్చుగానుండును. నేనుచెప్పవలసిన ముఖ్యాంశము చెప్పితిని. పిమ్మట మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుఁడు.

ఇంద్రు—మనము పరాజితుల మగుదుమని నిశ్చయముగా తెలిసినప్పుడు యుద్ధమునకు పోవుటకంటె బుద్ధితక్కువ మరియొకటి లేదు. నాకుచూడఁగా మనమిప్పటి కారాక్షసుని మంచిమాటలతో సమాధానపరిచి సంధిచేసికొనుటయే ముఖ్యకార్యముగా తోఁచు చున్నది. అయినను మనవారిలో ఈపని నిర్వహింపఁగలవారు మీ రొక్కరుతప్ప నాదృష్టికి అన్యులెవ్వరును కనఁబడకున్నారు. కాఁబట్టి మీరు శిష్యవాత్సల్యముంచి మాజయంతునికూడ మీ వెంటఁబెట్టు కొని రాక్షసరాజున కెదురుగాపోయి, కానుకలు సమర్పించి మా టాడవలసిన రీతిగామాటాడి; ఆతని నాగ్రహముడిపి, స్వర్గము లోనికి తీసికొనివచ్చి కడిదలుకవిచ్చి అంతఃప్రవేశపెట్టుదము. అటుపిదప వాత అప్పటికిపోలినట్లు చూచుకొందము.

బృహ—దేవకార్యము నిమిత్తమయి యగ్నిహోత్రములో ఉఱుకుమన్నను ఉఱికెదను. కాఁబట్టి నేనవశ్యముగా పోయి నా చేత నయినట్లెల్లను ప్రయత్నముచేసి రాక్షసాధీశ్వరుని ప్రశాంతుని చేసె దను. అటుపయిని వానిచిత్తము మీభాగ్యము. మననారదుఁ డక్కడ ఇచ్చకములాడుచు, ఆరాక్షస రాజువద్దచనవుగా తిరుగు చున్నాడు గనుక, అతడు మనకు కొంతసహాయము చేయవచ్చును. అయినను నీనిమిత్తమయి నాకు పరితాపము కలుగుచున్నది. నీకిఁక సేవకవృత్తియే కాని దొరతనము కొంచెమైనను సాగదు. వజ్రాయుధ మును పట్టెడు చేతులతో కాళ్ళుపట్టవలయును; హంసతూలికాతల్ప ములఁ మీఁద మోపెడుపాదములతో పల్లకుల వెంట పరుగులెత్తవల యును; కొట్టు తిట్టుమను మాటలు మఱచిపోయి 'అయ్యా' 'చిత్తము' అనుమాటలు నేర్చుకొనవలయును. హా! ఇంద్రభోగమనుభవించెడు మహాభోగివి నీవు సేవకవృత్తి కెట్లుసహింపగలుగుదువు? హా! విధీ! ఎంతచేసితివి!

ఇంద్రు — మీరు నానిమిత్తము విచారింపఁబోకుఁడు. ఏ యెండకాగొడుగు పట్టవలెను. ఎప్పటికిని కాలమొక్కరీతిగానుండదు. అత్తకాలము కొన్నాళ్ళును కోడలికాలము కొన్నాళ్ళును వచ్చును. ఇంతవఱకును మనకుసుఖకాలము; ఇఁకనుకష్టకాలమువచ్చుచున్నది. అనుభవించి తీఱవలెను. మీరు వేగిరము విజయంచేసి కార్యసాఫల్యము చేసికొనిరండు.

బృహ — జయముగా మనము వెళ్లుదమురమ్ము.

(అని యిద్దఱును పోవుచున్నారు)

ఇంద్రు — ఓ మునీశ్వరులారా! ఇంకొకనిమిషములో రాక్షసరాజిక్కడకు వచ్చును. అప్పుడు మీరీవేషములతో నున్నపక్షమున మాండిపడును. మీరు భుజములయందలి శంఖచక్రములను శ్రీగంధము చిక్కఁగాఁ బూసి మాఁచుకొనుఁడు; ముఖములయందు నామములను దీసివేసి విభూతిపట్టెలు పెట్టుఁడు; తులసిపూసలతావళములుదాఁచి రుద్రాక్షమాలలు ధరింపుఁడు.

జమ — ఓమహేంద్రా! మాకు శివకేశవులిద్దఱును సమానులే. మే మేచిహ్నములుధరించినను ధరింతుము. ఏదేవునికొలిచినను కొలుతుము. లోకములో మూఢభక్తిగలవారు కొందఱు తమకీసను భావములేక విష్ణుభక్తులను చూచిన శివభక్తులును, శివభక్తులను చూచిన విష్ణుభక్తులును, ద్వేషించుచు, మానుషస్వభావమును మరచి, తామే యధికులము తామే యధికులమని తగవులాడుచు, నిజమయిన భక్తియు సత్యమును దయాళుత్వమునులేక, బాహ్యచిహ్నములను మాత్రముధరించి వానినిమిత్తమయి పోరాడుచు, తాముకొలిచిన చిల్లరదేవతను కొలువనంతమాత్రముచేత శమ దమ దయా సత్యశౌచాది సమస్తసద్గుణ సంపూర్ణులయిన పురుషులనైనను

పరమ శత్రువులనుగా భావించి ప్రేమానుబంధమును కోసివేసి బహువిధముల బాధలుపెట్టుచు రాక్షసకృత్యములు చేయుచుందురు. మేము మోహములనుగుటచేత లోకమునిమిత్తము మేమే దేవతలను కొలిచినను, పరమార్థమునిమిత్తము సకలాంతర్యామి అయిన పరమాత్మునిని ఒక్కనినే హృదయములయందు నమ్మియుందుము.

ఇంద్రు—మునీంద్రా! ఈరాక్షసులు మీరు చెప్పిన మూఢాత్ములలోనివారు. వీరుశివభక్తులయివిష్ణువును నిష్కారణముగా ద్వేషించుచు, దురభిమానము కలవారయి శివభక్తులు కానివారినందఱిని దయాదాక్షిణ్యములులేక సకలహింసలను పెట్టుచుందురు. వీరిలో నొకడు విష్ణునామము చెవిసోకునని చెవులకు ఘంటలు కట్టుకొని తిరుగుచున్నాడు; మఱియొకడువిష్ణుభక్తుడగపడునేమోయని కన్నులకు గంతలుకట్టుకొన్నాడు. వీరెంత యజ్ఞానులో చూచినారా?

జమ—వీరొక్కరేకారు. ఇటువంటి అజ్ఞానులు సమస్తమతములలోను ఉందురు. ఆలోచనలేక వంశక్రమాగతమైన మతమునందును ఆచారములయందును దురభిమానము కలిగి, సత్యమునెఱుగ కొల్లకుండుట జనసామాన్య స్వభావము. ఎక్కడనో ప్రాజ్ఞులు కొందరుమాత్రము ఏమతమువారిని ద్వేషింపక సత్యమెక్కడనున్నను గ్రహింపుచు, సదాచారముల నవలంబించుచు, సత్యము శాంతము భూతదయ మొదలగు సమస్తసద్గుణములును కలవారయి, తమ్ము ద్వేషించువారినికూడ ప్రేమించుచు, అజాతశత్రువులయి లోకోపకారమే పరమవ్రతముగా పూనియుందురు. అట్టిమహానుభావులు మాత్రమే పరమేశ్వరునియొక్క సంపూర్ణానుగ్రహమునకు పాత్రులయి, శాశ్వతసుఖ మనుభవింతురు.

ఇంద్రు—మునీంద్రా! తాళుము. ఏదో కోలాహలము వినబడు చున్నది. రాక్షసరాజు వచ్చుచున్నట్లున్నాఁడు. మీరందఱును సింహాసనములుదిగి తగిన సత్కారము చేయవలెను.

(అప్పుడు హిరణ్యకశిపుఁడు, విప్రజిత్తి, శంబరుఁడు మొదలగు రాక్షసులును తంబురా కట్టుకొని నారదుఁడును, వారివెనుక బృహస్పతియు ప్రవేశించుచున్నారు.)

హిర—(కోపముతో సభకలయఁజూచి) ఆదురాత్ముఁడయిన యింద్రపశు వెక్కడ నున్నాడురా?

ఇంద్రు—(వల్లెవాటుగానున్న ఉత్తరీయము నడుమునకు చుట్టుకొని) స్వామీ! ఇదిగో మీదాసుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. నేను మీవాఁడను. నాకభయమిచ్చి రక్షింపుఁడు. (అని పాదములమీఁద పడుచున్నాఁడు.)

హిర—(తల యెడమకాలితో త్రోసివైచి) ఓరీకుత్సితా! నీవందిన సిగయు అందకున్న కాళ్ళును పట్టుకొనియెదవు. నీవెంత వేఁడినను మాకు నీమీఁద దయరాదు. ఓరిదురాత్మా! అవివేకీ! నాఁడు నారదునితో "నాచేతవజ్రాయుధముండఁగా లక్ష రాక్షసాధ్యక్షులు వచ్చినను నేను భయపడను" అన్న కండక్రొవ్వు నేఁడయిన అడఁగినదా? లెమ్ము. పాదములమీఁదనుండి లెమ్ము. నీవు నాపాదములు ముట్టతగవు.

ఇంద్రు—(లేచి చేతులు జోడించుకొని) దేవర వారిప్పుడు సెలవిచ్చినట్లు నాయందవగుణము లెన్నియైనను ఉన్నవి. నేను కుత్సితుఁడను. దురాత్ముఁడను. నేనవివేకినగుదును. నేరిచియో నేరకయో నేనుచేసిన నేరములు క్షమించి, కూరుచుకొనిరాక మీరే కోపపడినపక్షమున నాకిఁక దిక్కెవ్వరు? మన మొక్కతండ్రిబిడ్డలము. అన్నదమ్ములము. మనలోమనమే యింత దుర్మాత్సరముపూని తగవులాడుచున్న యెడలపరులుమనలను వేలెత్తిచూపరా? మనకదిచిన్నతనము కాదా?

హిర—ఓరీ! నీవిప్పుడు చెప్పిన బంధుత్వమంతయు లీలావతీ దేవిని చేయిపట్టియీడ్చి యింద్రలోకమునకు తీసికొనివచ్చినప్పుడేమై పోయినదిరా? ఈ వెఱ్ఱిమునులు నిన్నొక పెద్దనుచేసి పొగడుటచేత నీవు విఱ్ఱవీఁగి విశ్వము తెలియలేక కండకొవ్వెక్కియున్నావు. అట్టి వ్వెల్లను నేఁడు త్రొక్కించెదను? చూడు.

ఇంద్రు—స్వామీ! నిగ్రహములకేమి? ఈయొక్క తప్పును సైపుము. ఇఁకమీఁదట నేనేమయిన చేసిన నీయిచ్చవచ్చినట్లు నన్ను శిక్షింపుము. నేనట్టియపరాధినైనను దాసుఁడనని మీపాదములు చేఁతిని గనుక దయతో రక్షింపదగును. ఆవల మీచిత్తము.

హిర—ఓరీ! వివేకహీనా! నీదయకుకోరిన బృహస్పతి మొదలయినవారు నీతప్పును సైరింపవలయునుగాని సైరించినదాఁకనూ కేమిరా? నీయిచ్చకములుమాని రాజ్యమువిడిచి యెందయిన పొమ్ము.

ఇంద్రు—శరణన్న రక్షించుటవీరధర్మము. మీరుమహావీరులు, నేను మీదాసుఁడను; శరణార్థిని. నామీఁదకోపముంచక రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. దేవరాజ్యమువిడిచి తొలఁగుమని సెలవిచ్చుటకీరాజ్య మెవరిది? నేనెవఁడను? మేమందఱము మీవారము కామా? కావలసినపక్షమున, ఈ దేవర రాజ్యమునుకూడ దేవరవారేపుచ్చుకొని నేఁటి నుండి మీపాద సేవకుని నన్ను భార్యాపుత్రసహితముగా పోషింపుడు. ఇంతటినుండి దైత్యులను దేవతలనుకూడ మీరేయేలుచు, మీసేవకుఁడనయిన నాకు మీచిత్తమువచ్చిన పనియేదో నియోగింపుఁడు. ఈ దిక్పాలకుల కందఱికిని కూడ మనసువచ్చినపని పెట్టుఁడు.

హిర—(ఇంద్రుని పీఠముమీఁద కూరుచుండి) ఓరియింద్రా! మీరందఱును నాచేతిలోనివారే. రేపీమంత్రులతో నాలోచించి పిమ్మట మీవిషయమయి మాయిచ్చవచ్చినట్లు చేసెదము. నీవిప్పటికి దెబ్బలులేక బ్రతికిపోయినావు. మాయెదుటదూరముగానిలువబడుము.

విప్ర—ఓరీ! దుర్ముఖా! ఊరక చూచుచు నిలుచున్నా వేమిరా? ఈదిక్పాలకులను మునులను ఆవలకీడ్చి మనవారికి పీఠములను చోటుచేయుము.

దుర్ము—చిత్తము. (అని దిక్పాలకులను మునులను పడ గెంటుచున్నాడు.)

మునులు—ఇదిగో పీఠములను మీకుసమర్పించి మేమే తొలగుచున్నాము. మమ్ము బాధింపకుఁడు నమస్కారము. (అని తొలఁగి అక్కడక్కడ నొదుగుచున్నారు.)

దిక్పా—మమ్ము కొట్టకుఁడు. మేమిదె పీఠములను విడిచి వచ్చుచున్నాము. (అని వడఁకుచు దిగివచ్చి క్రిందనిలుచున్నారు.)

విప్రజిత్తి, కాలబాహుడు—[పీఠములపైఁ గూర్చుచున్నారు]

విప్ర—ఓరీ దుర్ముఖా! ఈదిక్పాలకులందఱును మనకడ్డముగా నిలుచున్నారు. వీరిని ప్రక్కలకు తొలఁగించు. ఓరీ! అలంబసా! ఆ మునులను చేతులు జోడించుకొని నిలువఁబడుమనుము.

దుర్ము—తొలఁగుండి. (అని త్రోయుచున్నాఁడు.)

అలం—చేతులు జోడించు. (అని చేయిపట్టుకొని విఱుచుచున్నాఁడు.)

హిర—ఓరీ! ఇంద్రా! ఆమూట మోచుకొని వచ్చువాఁ డెవఁడురా?

ఇంద్రు—స్వామీ! అతఁడగ్నిహోత్రుఁడు. భూలోకము నందు బ్రాహ్మణులు యజ్ఞములుచేసినందున దేవతలనిమిత్తమై హవిర్భాగములను తెచ్చుచున్నాఁడు.

(అప్పుడొక మూటపట్టుకొని, అగ్నిహోత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

హవిర్భాగములు దేవతలకేమి? ఆ హవిర్భాగములు మాకిటు తెమ్మను.

ఇంద్రు—అగ్నిహోత్రా! నీ వా హవిర్భాగములను తీసికొని పోయి హిరణ్యకశిప మహారాజుగారికి సమర్పింపుము.

అగ్ని—చిత్తము. (అనితీసికొనిపోయిసమర్పించుచున్నాఁడు.)

హిర—(మూటవిప్పి కొంచెము నోట్లో వేసికొని)ఛీ! ఛీ! ఈ హావిర్భాగములు చప్పగా ఏడిచినట్టేయున్నవి. (అని మూట పార వేసి, అగ్నిహోత్రుని మొగముమీఁద నుమియబోవుచున్నాఁడు.)

అగ్ని—(మొగమునకు చేయడ్డము పెట్టుకొని) స్వామీ! కృతార్థుడనయినాను.

హిర—ఓరీ! అగ్నిహోత్రా! భూలోకమునందు యజ్ఞములలో సంకల్పమేమని చెప్పుచున్నారురా?

అగ్ని—శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థమని చెప్పుచున్నారు మహాప్రభూ!

హిర—అట్లుకాదు. ఇఁకముందు శ్రీహిరణ్యకశిప ప్రీత్యర్థమని సంకల్పము చెప్పించుము. అట్లు చేయకపోయినయెడల నీనిపుచర్మ మొలిపించెదనుసుమా, జాగ్రత్త.

అగ్ని—చిత్తము, చిత్తము.

హిర—మేము దిక్పాలకులకందరికిని పనులు చెప్పుచున్నాము. ఓరీఅగ్నిహోత్రా! నీవుమాకు వంటలవాడవుగానుండుము. ఇప్పుడే నీవుపోయి మేము వచ్చులోపల స్నానమునకు నీళ్ళు కాచుము పో.

అగ్ని—మహాప్రసాదము. (అనిపోవుచున్నాఁడు.)

హిర—ఓరీ! వరుణా! నీవుమాకు నీళ్ళకావళ్ళు మోచువాడవుకమ్ము. నీవిప్పుడే అగ్నిహోత్రుని వెంటపోయి స్నానమునకు నీళ్ళు సిద్ధముచేయుము పొమ్ము.

వరు—చిత్తము (అని పోవుచున్నాఁడు)

హిర — ఓయి కుబేరా! మా యిష్టదైవమయిన ఈశ్వరునకు నీవు సఖుఁడవుగనుక నీకు మంచిపని పెట్టెదను. నాయింటవెచ్చము తెప్పవుగాని నీవుమాతో నుండుము.

కుబే — మహాప్రసాదము.

హిర — ఓయీ! విప్రజిత్తీ! నీవు వాయుదేవుని మనవీధులు తుడుచుటకు నియమించి, తక్కిన దిక్పాలకులకు కూడ నీయిష్టము వచ్చిన పనులు చెప్పుము.

విప్ర — దేవరవారు సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను.

హిర — (యమునివంక చూచి) చలిజ్వరము వచ్చినవానివలె వడఁకుచున్న, ఆమూల కొదిగియున్నవాఁ డెవఁడురా?

యము — స్వామీ! నేను దండధరుండను యమదాసుఁడను.

హిర — నీవు దండధరుఁడవా? నీవు యమలోకమునుండి మా కింకరుముందుగా వచ్చితివే. ఓ విప్రజిత్తీ! ఇతని పేరు సార్థకమగునట్లుగా వీనిచేతికొక కఱ్ఱ యిచ్చి వీనిచేత మనపశువులను కాపించుము.

విప్ర — చిత్తము.

హిర — ఓయీ నారదా! నీవొక్కసారి తంబురశ్రుతిచేసి, ఒక్కగీతమును పాడుము.

నార — చిత్తము. (అని తంబురశ్రుతిచేయఁబోవుచున్నాఁడు)

హిర — నీచేతకాదు. నేను శ్రుతిచేసి చూపెదను. తంబుర యిమ్ము తే. (అని పుచ్చుకొని టింగుటింగుమని మీటి బిరడత్రిప్పి తీగ త్రెంపివేయుచున్నాఁడు) నారదా! ఈతంబుర మంచిది కాదు. దీనినెవఁడు చేసినాఁడో వాని పేరు చెప్పుము. పట్టితెప్పించి వీపు పొక్కబద్దలుచేయించెదను. (అని తంబురనిచ్చుచున్నాఁడు)

నార — చిత్తము. (అని తంబురపుచ్చుకొన్నాఁడు)

హిర—తావళములిప్పుచు, ఏమేమోగొణుగుచు, వేళ్లు గడ్డములలో మూగవాండ్రిలాగున నిలుచున్నారు. ఈయుద్దులును ఎవరు?

ముని—మేము మహార్షులము మహాప్రభూ!

హిర—మీరిప్పుడు చేసెడిదేమిటి?

ముని—మేము జపము చేసికొనుచున్నాము.

హిర—ఎవరిని గురించి.

ముని—పరమేశ్వరుని గురించి.

హిర—ఛీ. ఛీ. వెర్రిలరు. ఇంకముందు మీరట్లు చేసినపక్షమున గుండెలు బద్దలుచేయించెదను. ఇంకమీరు చేయంబోయెడు జపము హిరణ్యకశిపునిగూర్చి చేయుండు. మీకు కావలసినవరములు మేమే యిచ్చెదము.

ముని—చిత్తము స్వామీ!

హిర—మహర్షులు మీరెంతమందిరా?

ముని—మే మేడుగురము మహాప్రభూ!

హిర—సప్తమహర్షులా? సరిసరి; సంఖ్యకు చక్కగానే కుదిరినారు. ప్రక్కకుముగ్గురేసిచొప్పున మీలో ఆలుగురు మాపాలకీపట్టి మిగిలినవాండు కాగడాపట్టుడు. వేగిరముపోయి పల్లకిని సిద్ధముచేసికొనిరండు. మేమిప్పుడు నందన వనమునకు పోయెదము.

ముని—చిత్తము. (అని పోవుచున్నారు)

హిర—ఓరీ యింద్రా! రేపు మేముపోవునప్పుడు మాతోంటలో వేయించుటకు నందనవనములోని కల్పవృక్షములన్నిటిని తీసికొనిపోవలెను. దేవతలను త్రవ్వి సిద్ధముగానుంచుమను. మాతోంటలోని క్రీడాసరస్సునందునాటించుటకయి మానస సరస్సులోని బంగారు కమలములను దుంపలతోకూడా పెల్లగించి యుంచుమని చెప్పు.

ఇంద్రు—చిత్తము. ఈర్వర్గ మేతరుది. సమయాజ్ఞ పరికార ముగ చేసెదను.

హిర—నీవద్దనున్న అమృతభాండము మా విడిదికిపంపి విప్ర జిత్త్యాదులకు పదిలముగా ఒప్పగించుటకయి జయంతుని నియమించి మేము మాపురమునకు తీసికొనిపోవుటకయి కామధేనువును, ఉచ్చై శ్రివమును, ఐరావతమును, మావాకిటిముంగల చెట్లకుకట్టించి సిద్ధ ముగా నుంచుమని చెప్పు.

ఇంద్రు—చిత్తము. దేవరసెలవిచ్చినట్లెల్లను చేయించెదను. ఓ జయంతా! నీవును బృహస్పతియు పోయి ప్రభువువారిప్పుడు నియమించిన పనులనెల్లను చేయింపుఁడు.

(బృహస్పతియు జయంతుఁడును పోవుచున్నారు.)

హిర—నారదా! నీవు ముందుగాపోయి సమస్తమహర్షులు వీధిలోపల్లకిని ఉంచినారో లేదో చూడు. ఓయీ! విప్రజిత్తీ! నీవు విడిదికిపోయి కామధేనువు మొదలయినవి వచ్చినతరువాత ఒప్పగిం చుకో. మేము శంబరునితోఁగూడ నందనోద్యానమునకుపోయెదము.

విప్ర—చిత్తము. (అని నారదునితోఁగూడ పోవుచున్నాఁడు.

హిర—ఓరీ! దుర్ముఖా! అలంబసా! మీరిద్దరును ఈయిం ద్రుని మీావళములో నుంచుకొని మావెనుక నడిపించుకొని తీసికొని రండి. మేము నందనవనమునకు పల్లకిలో పోయెదము.

దుర్ము—మహాప్రసాదము.

హిర—ఇంద్రుఁడు పాఱిపోవునుసుమా! పదిలముగా తీసికొని రండి. మనమూటలేవైన ఉన్నపక్షమున వీనినెత్తి నెత్తి మోపించు కొనిరండు. (అని శంబరుని వెంటబెట్టుకొని పోవుచున్నాడు.)

దుర్మ—(ఇంద్రుని చేయిపట్టిలాగుచు) ఉండు వెళ్లెదము. ఈరాత్రి నీవు మాయింటికి రంభను పంపవలెనుసుమా. నాకు మంచి యిల్లు సిద్ధముచేయించినావా?

ఇంద్రు—మీ సెలవుప్రకారము చేసెదను.

అల—(రెండవచేయి పట్టుకొని లాగుచు) రంభ లెంతమంది యున్నారు? రంభను మాయుభయులకు పంపినపక్షమున మఱిరాత్రో?

ఇంద్రు—స్వర్గములో రంభ ఒక్కతెయున్నది. నీకు ఊర్వశిని పంపెదనులే.

అల—నాకూర్వశి పనికిరాదు. ఈసారి మాప్రభువుగారితో బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్ళినప్పుడు స్వర్గములోని వారినందఱిని రంభలనుగా ఎందుచేత చేయలేదో బ్రహ్మదేవుని పనిపట్టించెదను. యజ్ఞములు చేసినవారికి రంభాసంభోగము దొరుకునని చెప్పుకొందురు. ఈ రంభ యిదేనా?

ఇంద్రు—ఇదే.

అల—నాకు తెలియకుండ ముందుగా నీవెందరవు గాడిదకొడుకులు రంభనువారనుభవించుచున్నారా? ఇంటికిపోయినతరువాత స్వర్గములో నున్న సోమయాజుల నందఱిని నాకప్పగించు. ఇకరంభపేరు తలపెట్టకుండ ఒక్కొకనినే పట్టుకొని మెత్తగా దంచి వదలిపెట్టెదను.

ఇంద్రు—చిత్తము. ఆలాగున చేసెదను. మీయిల్లుసోమయాజుల మయముచేసెదను.

దుర్మ—అమృతమంతయు మారాజుగారికే పంపెదనని యొప్పుకొన్నావే. నాకెక్కడినుండి అమృతము తెచ్చెదవు? నాకమృతము పోయకపోయినపక్షమున క్రోవపొడుగునను దంచి రాజుగారిదగ్గరకు పోవునప్పటికి నీదేహము పిండిచేసి వదలిపెట్టెదను.

ఇంద్రు:—అమృతము ముందుగా నీకు పోసినతరువాత నే రాజుగారికంపెదను.

అల:—ఇప్పుడు మా రాజుగారికే గౌరవము చేసినావుకాని నాకు మర్యాదచేసినావుకాదుగదా? ఈసంగతి మఱచిపోను. నిన్ని రాత్రి కొట్టులోపెట్టి రేపు మణగకొట్టెదను.

ఇంద్రు:—ఈతప్పు క్షమింపుము. ఇంక ముందు రాజుగారి కంటె ముందుగా నీకే పెద్దరికము చేసెదను.

దుర్ము:—అలంబసా! మనము వేగిరము పోకపోయినయెడల ప్రభువుగారు కోపము చేయుదురు. మనబట్టలమూట ఈయింద్రుని నెత్తిమీద పెట్టి వీనిని వెంటబెట్టుకొని పోదము రా.

(అని యందఱును పోవుచున్నారు.)

పతుర్థాంకము

రంగము:—హిరణ్యకశిపుని సభాభవనము.

అల:—దుర్ముఖా! మనమహారాజుగారిప్పుడు మూడులోకములను జయించినారు. యక్ష, పన్నగ, గరుడ, కిన్నర, కింపురుషాది సమస్తదేవతలును భృత్యులయి ప్రభువారిని సేవించుచున్నారు. దిక్పాలకు లందఱును తమదిక్కులనువదలి నీవేదిక్కని మనరాక్షస సార్వభౌముని నే కొలుచుచున్నారు. మూడులోకములయందునుగల ప్రశస్తవస్తువులన్నియు మనపురము చేరినవి. మనమందరముపోయి యజ్ఞ

ములు చెరచి, మునులను బాధించి విష్ణుభక్తులను వెదకిచంపి, విష్ణు పేరు లేకుండ రూపుమాపివచ్చినారము. మనరాజుగారికి ఇతరయేవిధ మయిన విచారమును లేదుగాని కుమారుని విషయమయి మాత్రము కొంచెము మనోవ్యథ పట్టుకొన్నది.

దుర్ము:—అలంబసా! ఏమీ చెప్పవు? కొమారుని విషయమయి యేమిమనోవ్యధ? మీారు స్వర్గమును కొల్లగొనివచ్చినతరువాత నేనిన్ని దినములక్కడనే రంభనిమిత్తమై కనిపెట్టుకొనియుండి స్వర్గమునుండి నేటిప్రొద్దుననే వచ్చుటచేత నాకీలోకమే క్రొత్తగానున్నది. నాకిక్కడి సంగతులేవియు తెలియవు. మీా వెనుక నేవచ్చుచున్నానని చెప్పి మిమ్ము మోసపుచ్చి యింతికాలము స్వర్గములోనున్నను తుదకు నాకు రంభ యొక్క ముఖదర్శనమయినను లభించినదికాదు. మనరాజుగారు స్వర్గముమీాదికి దండెత్తివచ్చినారని విని, తనకెక్కడమానభంగము వచ్చునో యని జడిసి రంభ యెవ్వరికిని తెలియకుండ ఆత్మహత్య చేసికొన్నదఁట? ఇది మహారహస్యము. నీవీసంగతి యెవ్వరితోను చెప్పకుమా. నేనీమాట మొట్టమొదట నమ్మక నన్ను దేవతలు మోసముచేసియుందురేమో యని తలఁచి యింతకాలమక్కడ సహస్రాక్షుడనై యుండి చెట్లు పుట్టలు రాళ్ళు రప్పలు సమస్తమును శోధించి చివరకు వారిమాటసత్యమనినమ్మి బయలుదేఱి వచ్చినాను. నన్ను మోసపుచ్చుటకు దేవతలకు గుండెలున్నవా? వారు సత్యమే చెప్పినారు. రంభ యెక్కడను కనఁబడలేదు. అందుచేత రంభ నిమిత్తమయి వచ్చిన సోమయాజులనందఱిని చావమోఁది రంభా సంభోగము దొరికినంత సంతోషమును పొంది వచ్చినాను.

అలం—సోమయాజుల విషయమై నేను చేయదలఁచుకొన్న పనిని నీవే చేసివచ్చినావు గనుక, నాకు పరమానందముగానున్నది.

దేవతలు నిన్నిట్టే మోసముచేసినారుగదా! రంభ చావదు. దేవతలకు చావులేదని నీకు తెలియదా? రంభ ఆత్మహత్య చేసికొన్నదన్న నీవెట్లు నమ్మినావు? రంభయిల్లు గంధర్వవీధిలో కొట్టకొనవున్నదే, నీవా బంగారుమేడను వెదకినావా?

దుర్మ—అయ్యో! నేనిండ్లమూలే మఱచిపోయినాను. నే నేయిల్లును వెదకలేదు. మనము బాల్యమిత్రులమయియుండఁగా, దేవతలకు చావులేదన్నమాట యింతవఱకును నాకుచెప్పినావుకావుగదా? ఇంతమిత్రద్రోహముచేసినావుగనుక, నేను తెచ్చుకొన్న వస్తువులలో నీకొక్కటియునియ్యను. ఆహా! దేవతలు నన్నెంత మోసముచేసినారు! నేనుపోయి వారినిశిక్షించిరావలెను. ముందుగా మన ప్రహ్లాదునికథ నాకుచెప్పు. ఆకథ విని నేను స్వర్గమునకుపోయెదను. నేను స్వర్గమునకు దారి మఱచిపోయినాను. నీవేచెప్పవలెనుసుమా! మఱచిపోక తరువాతచెప్పు.

అలం—నేనిప్పుడేచెప్పెదను. తరువాత నేను మఱచిపోయినయెడల, మరలమిత్రద్రోహముచేసినావందువు. ఇప్పుడే తిన్నగావినుము. మరలచెప్పుచున్నపక్షమున నాకీచెప్పినశ్రోవరాదు. నీవిక్కడనుండి తిన్నగాపయికిలేచి, ఆకాశమార్గమున పదియోజనముల దూరము పోగిరి, అక్కడనుండి తూర్పునకుతిరిగి, పడమరకుమరలి, నూటిగాదక్షిణము చేరి, ఉత్తరపుదిక్కుకేసినడచి, అక్కడనుండి తిన్నగా మోచేతవంపుగా మూలకుపోయి పయికెక్కి క్రిందికిదిగి, వాయవ్యమూలచేరి, ఆగ్నేయమూలనుండి యీశాన్యమూలకువంగి, నైరృతిమూలను విశ్రాంతిపొంది బయలుదేరి, అక్కడనుండి ముక్కుకునూటిగా పయికెరిగినపక్షమున తిన్నగా రాజవీధినిపడి కాళ్ళు నొప్పులెత్తువఱకును నడచినసరిగారంభయొక్క పెరటిగుమ్మముచేరుదువు. ఇంక రెండవవారి నడుగవలసినపని లేదు. నీవు రంభాసంభోగముచేసి వచ్చునప్పుడు నా

కమృతమును తీసికొని రావలెనుసుమా. అప్పుడు రేయుంబగళ్ళు ప్రభువుగారితో ఉండవలసివచ్చుటచేత మరల ఇంద్రునిమోచి అమృతము తెచ్చుకొనుటకవకాశము చిక్కినది కాదు.

దుర్మ—స్వర్గములోని అమృతపుకుండనే యిక్కడికి పట్టుకొనివచ్చెదను. ఇప్పుడు నీవుచెప్పిన స్వర్గమార్గవృత్తాంతము నామనసున పట్టలేదు. ముందుగా ప్రహ్లాదుని సంగతిచెప్పుము. స్వర్గమునుమాట తరువాత చూచుకొందము.

అలం—అట్లయిన వినుము. మా మహారాజుగారి పుత్రుండు తల్లిదండ్రులుపిలిచినను పలుకక తనలోనే యేమోమాటలాడుకొనుచు ఆడుచు, పాడుచు, నవ్వుచు, చేతులుజోడించుకొని నమస్కరించుచు, ఆనందించుచు, తలవంపుగా పరధ్యానముతో నుండగాచూచి, హిరణ్యకశిప మహారాజుగారు చిన్నబోయియుండి, పిల్లకి యేమి పిశాచమో భూతము సోకినదో యని విచారించి, ఆతం డప్పుడప్పుడు తల్లిదండ్రుల వద్దకుపోయి ప్రేమతో పలుకుచు ముద్దులుచూపుచు వచ్చుచుండుట చేత మరల కొంత సంతోషము తెచ్చుకొని, విద్యచెప్పించగాని యీ చిన్నిపాపడు మతిమంతుడు కాడని నిశ్చయించి, గురుపుత్రులగు చండామార్కులను రప్పించెను.

మర్క—తల్లిదండ్రులెప్పుడును పుత్రులు విద్వాంసులైనపక్షమున పరమానందభరితులగుదురు; కొడుకులు జడులయినపక్షమున చింతాక్రాంతులయి తక్కినసుఖముల నన్నిటిని దుఃఖములుగా నెంచుకొందురు. ఆహా! లోకములో కొడుకుల మీఁది ప్రేమానుబంధ మెంత యధికమయినది? శుక్రాచార్యుని పుత్రులను పిలిపించినతరువాత రాజుగారేమిచేసినారు?

అలం—చండామార్కులు రాఁగానె రాజుగారు వారికి నమస్కారముచేసి తగినపీఠములమీఁద కూర్చుండ నియోగించి, అంతః

పురమునుండి కొడుకును పిలిపించి, నాయనా రమ్మని చేరఁదీసి తొడమీఁద కూరుచుండఁ బెట్టుకొని బుజ్జగించుచు "లోకములో చదువెఱుఁగనివాఁడు మూఢుఁ డగును; విద్య నేర్చిన పశువును సదసద్వివేకము కలిగి పండితుఁడగును. కాఁబట్టి, తండ్రీ! నీ వీ గురువులవద్ద విద్య నేర్చుకొమ్ము" అని, గురుకుమారులవంక చూచి "ఓ గురుపుత్రులారా! వీఁడు విద్యాగంధము లేని హేతువుచేత రాక్షసవంశమునకు సహజమైన ప్రతాపగుణ మేమియు లేక, అడవులలో తపస్సులు చేయు మునులవలె శాంతాత్ముఁడయి కనఁబడుచున్నాఁడు. మన్నుతిన్న పామువలె మందుఁడయియున్న వీనిని మీ వెంట తీసికొనిపోయి విద్యాభ్యాసము చేయించి కన్ను తెఱపి నీతిశాస్త్రకోవిదునిచేసి రక్షింపుఁడు" అని చెప్పి కొమారుని వారికొప్పగించెను.

దుర్మ — వారేమి చేసినారు?

అలం — వారు రాజుగారివలన సత్కారములు పొంది సెలవు పుచ్చుకొని, బాలకుని తమయింటికి తీసికొనిపోయి, అక్షరాభ్యాసము చేయించుటకయి ముందుగా గురువులు "ఓం నమశ్శివాయ" యనుదేశింపఁగానే ప్రహ్లాదుఁడు "ఓం. నమో నారాయణాయ" అని చెప్పెనఁట?

దుర్మ — శివశివా! ఎంతపాపపుమాట వినఁబడెను! నోరెఱుఁగని పసిబాలకునకీదుర్బోధ యెవరుచేసినారో? అపాత్ముని పేరిఁక నాయెదుట నుచ్చరింపఁబోకు.

అలం — విష్ణునామము లేకుండ నేను కథ యెట్లు చెప్పఁగలను! ముందుకథ అంతయు ఆ పేరుతోనే యున్నది.

దుర్మ — అట్లయిన నాకు ఇఁక నీ వేమియు చెప్పనక్కఱలేదు. నీవు చెప్పఁబోయెడి దంతయు నాకు తెలిసిపోయినది.

అలం—ప్రహ్లాదుఁడు గురువులేమి చెప్పినను చెవిబెట్టక, విష్ణు నామము పాటగా పాడమొదలుపెట్టినాఁడట!

మర్క—ఛీ! ఛీ! మాటాడకు. ఆపాపు పేరు నా చెవిని వల దన్నను, పడనీయమానక నామతి చెడఁగొట్టుచున్నావు. మఱచిపోయి నాను. నేనిప్పుడిక్కడి కెందుకు వచ్చినానో చెప్పఁగలవా?

అలం—నే నెందు నిమిత్తము వచ్చినానో కూడ పరాకుపడి నాను. నే నేపనిమీఁద వచ్చియుందును?

మర్క—నీపని మఱచిపోతే పోయినావుగాని నాపనియేదో చెప్పు. నీకేమి? చెప్పినపని నేను చేయకపోయిన పక్షమున రాజుగారు నన్ను చంపివేయుదురుసుమా. నేను దెబ్బలుతినలేను. వేగిరము చెప్పు.

అలం—నేనువచ్చినపని నీవు చెప్పిన పక్షమున, నీవు వచ్చిన పని నేనూహచేసి చెప్పెదను. నీవు చెప్పనిది నేను చెప్పుటకు నేను మాత్ర మంత వెట్టివాఁడ ననుకొన్నావాయేమి? నేను దెబ్బలుమొదలే తినలేను.

మర్క—నీ వీ సభాభవనములలో ప్రహ్లాదునికథ చెప్పుటకు వచ్చినావు.

అలం—నీవు వినుటకువచ్చినావు. ఏమీ! ఇదిసభాభవనమా? అట్లయిన నేనువచ్చినపని నాకు జ్ఞప్తికివచ్చినది. నాకు దెబ్బలు తప్పి పోయినవిలే. ప్రహ్లాదుని చదువు పరీక్షచేయుటకయి రాఁబోవు చున్నాము గనుక సభాభవనములో పీఠములు వేయుమని రాజుగారు నన్ను పంపినారు. ఇది నేనుప్రతిదినమును చేసెడు పనియే అయినను నేనెంతలో మరచిపోయినానో చూచితివా? ఒకానొకప్పుడెంతటి బుద్ధిమంతులకయినను, మఱపుండును. "ప్రమాదో ధీమతామపి" అని మాగురువుగా రెప్పుడును చెప్పుచుండెడివారు.

దుర్మ—నా దెబ్బలంతకమునుపే తప్పిపోయినవి. 'చతుర్వు పరీక్ష' అన్నతోడనే నాపని నాకును స్మరణకు వచ్చినది. నన్నును చండామార్కులను శిష్యసహితముగా వెంటఁబెట్టుకొనిరమ్మని రాజుగారే పంపినారు. నేనుపోయి తీసుకొనివచ్చెదను. అయ్యో! నావంటి బుద్ధిమంతునకుకూడ మఱపుకలిగినదికదా? (అని పోవుచున్నాఁడు)

అలం—నేను పీఠములను వేసెదను. వీధిలో కలకలము వినఁబడుచున్నది. రాజుగారు వచ్చుచున్నారేమో!

[హిరణ్యకశిపుఁడును, లీలావతియు ప్రవేశించుచున్నారు]

హిర—ఓరీ! అలంబసా! నీవింకను పీఠములు తిన్నగా వేసినావు కావేమిరా? నీకు భయభక్తులు లేనట్లున్నవే. (అని పీఠముమీఁద కూరుచున్నాఁడు)

అలం—స్వామీ! దేవరవారియెడ నాకున్న భయభక్తులు మఱియెవ్వరికిని లేవు. నాకున్న భయముచేతనే చేతులు వడఁకి పీఠములు తారుమారులయినవి. చేతులుజోడించుకొని వంగినిలుచున్న యీ వాలకము చూచినమాత్రముననే నాభక్తి యేలినవారికి విశదము కాఁగలదు.

హిర—ఏడిచినావులే. ఈ వక్రవినయములుమాని తిన్నగా నిలుచుండు. దేవీ! నీవీపీఠముమీఁద కూరుచుండుము. మనము ప్రహ్లాదుని గురువులయింటికి పంపివేసి చిరకాలమయినది. వానినిగురువులు కఠినశిక్ష చేసినట్టు నాకు రాత్రి స్వప్నమువచ్చి నామనస్సెంతో పరితాపపడినది. అప్పటినుండియు వానిని చూడవలెనని నాబుద్ధి వానిమీఁదికిపాఱి తెల్లవారినదాఁక నిద్రపట్టినదికాదు. నాధ్యానమంతయు వానిమీఁదనే యుండుటచేత తెల్లవారుజాముననే యొకభటుని లేపి గురువులవెంట ప్రహ్లాదుని తీసికొనిరమ్మని పంపినాను. ఇంతకాలమును

గురువులేమేమి బోధించినారో, బాలుఁడేమి నేర్చుకొనెనో మనమిప్పుడు పరీక్ష చేయుదము. కొడుకులవిద్యాబుద్ధులుచూచి సంతోషించుటకంటె తల్లిదండ్రుల కధికసంతోషము మఱియొకటియుండునుగదా!

లీలా — ప్రాణనాథా! మనముద్దుకుమారుని నెడబాసియెంతో కాలమయినది. అప్పటినుండియు నాప్రాణములన్నియు వానిమీఁదనే యున్నవి. వాఁడు విద్యాబుద్ధులు నేర్చుకొనుచున్నాఁడన్న ధైర్యము చేతనే యింతకాలము నిమిషమొకయుగముగా సహింపఁగలిగితిని గాని వాని ముద్దుమొగము చూడక నేనిఁక నొక్కదినమయినను తాళలేను. అందుచేతనే ప్రహ్లాదుని నొక్కసారి పిలిపింపుఁడని దేవరవారితో మనవిచేసినాను.

హిర — దాసిని తీసుకొని రమ్మని నేను రెండవసారి మర్కునిఁగూడ పంపినానే! వాఁడును పోయినదేపోక అయినాఁడు. చండామార్కులు శిష్యునితీసికొని యీపాటికే వచ్చియుండవలసినది. అదిగో వారు వచ్చుచున్నట్టున్నారు. వారికంటె ముందుగానే మన విప్రజిత్తియు వచ్చుచున్నాఁడు. విప్రజిత్తీ! వచ్చికూరుచుండుము.

విప్ర — చిత్తము. (అని కూరుచున్నాఁడు)

[అప్పుడు చండామార్కులును, ప్రహ్లాదుఁడును [illegible] ప్రవేశించుచున్నారు]

లీలా — అదే నాముద్దుకొమారుఁడు నాకు కన్నులపండువు చేయుచున్నాఁడు. (అని చేతులుచాఁచి కొమారుని కౌఁగిలించుకొని ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నది)

హిర — గురువులకు నమస్కారము. పీఠముమీఁద దయచేయుఁడు.

చం — చిరంతర కళ్యాణసమృద్ధిరస్తు. (అని కూరుచున్నారు)

లీలా — ప్రహ్లాదా! నీతండ్రిగారు నీవిద్యామహిమను జూచి

సంతోషింపవలెనని కడు వేడుక పడుచున్నవాడు. నీవు నేర్చిన విద్య చూపి వారికానందము కలుగజేయుము,

హిర—ప్రహ్లాదా! నాతండ్రీ! ఒకసారి నా తొడమీఁద కూరుచుండి నాకు ముద్దిమ్ము (అని చేరదీసి తొడమీఁదకూరుచుండఁ బెట్టుకొని బుగ్గలు ముద్దుబెట్టుకొని జుట్టునిమురుచు) నాయనా! నీతల్లి నీచదువుచూడవలెనని ముచ్చటపడుచున్నది. నీ వేమేమి చదివినావో నీగురువులేమేమి నీతిశాస్త్రములు నీకు నేర్పినారో చెప్పి, నీవు చదివిన వానిలో నొక్క పద్యము చదివి, యేదీ దానియర్థము చెప్పుమా చూతము.

ప్రహ్లా—తండ్రీ! నేను చదివినచదువు లెన్నియైన యున్నవి. నాకు గురువులెన్నియైనను చెప్పినారు. చదువులన్నియు వట్టి నిస్సారములు. సకలశాస్త్ర సారమయిన చదువు వేరొకటియున్నది.

హిర—నాయనా! నీవు సకలశాస్త్రములుకూడ గ్రహించినావుగా? ఏదీ నీవెఱిఁగిన సారాంశము? నేనుకూడగ్రహించి సంతోషించెదను చెప్పు.

ప్రహ్లా—ఓదానవేంద్రా;

గీ. ఏను నేర్చిన సారాంశ మిదిగొవినుము—
సారహీనము లిహలోక సౌఖ్యతతులు;
సారమొకవిష్ణుభక్తియె సత్యముగను;
కడమవన్ని యసారముల్ పుడమిమీఁద.

హిర—(తనలో) ఆహా! ఏమి నాపుత్రుఁడు కులాచారవిరుద్ధమయిన విష్ణువినుతిచేయుచున్నాఁడు! (ప్రకాశముగా) నాయనా! నీకిది బుద్ధికాదు. విష్ణునిస్తుతించుట మనరాక్షసకులములో తప్పు. నీవు తెలియక యీవరకేమిచేసినను చేసితివిగాని యిఁకముందెప్పుడును నాకు

విరోధమయిన విష్ణుని పేరు తలపెట్టకుము. మన వంశములో లేని విష్ణుభక్తి నీకేందుకు! అదిమాని కావలసినపక్షమున శివుని బ్రస్తుతింపుము.

ప్రహ్లా—

సీ. విష్ణుభక్తితో వినుతింపఁగా లేని
జిహ్వాజిహ్వయె గొడ్డుజిహ్వగాని
పురుషోత్తముని ప్రేమఁబూజింపఁగా లేని
చేయిచేయియె మొండిచేయికాని
యచ్యుతుఁ బ్రీతితో ధ్యానింపఁగా లేని
మనసుమనసె కొయ్యమనసుగాని
నారాయణునిఁగూర్చి నారయఁగా లేని
బుద్ధిబుద్ధియె మంకుబుద్ధిగాని
దేవదేవుని నిర్మలసేవ లేని
జన్మజన్మయె దురితంపు జన్మకాని
పరమపావన పరిశుద్ధభజన లేని
నరుఁడు నరుఁడె కాఁ డెడ్డె వానరుఁడుఁగాని.

హిర—పుత్రకా! నీవాక్యము నాకిప్పుడు కర్ణములకు శూలమై నాటుచున్నది. అతిపాపాత్ముఁ డెవ్వఁడో యిప్పుడు నీమనస్సులో నావహించి యున్నందున, నాయెదుట వినరాని పలుకులు పలుకుచున్నావు. ఆవిష్ణుఁడు మనకు శత్రుపక్షమువాఁడు. మన వంటి పాపాత్ముని పేరెప్పుడును స్మరింపరాదు. నాబుద్ధివిని విష్ణుస్మరణము మానుము. (విప్రపత్నివంకఁ జూచి) ఓయీ విప్రపత్నీ! విన్నావా మన ప్రహ్లాదుని విపరీత సంభాషణము! బాలకులేమియు నెఱుఁగరు. ఎవ్వరేమను మన్నను వానినట్లందురుగాని మంచియు చెడ్డయు విచారింపఁజాలరు. నోరెఱుఁగని వీని కెవ్వరో దుర్బోధచేసి విష్ణుభక్తిని గట్టిగా

మనసునపట్టించి నారు. అంతేగాని వీనికిబుద్ధి లోపల పుట్టినదికాదు. నీ వేమితలంచెదవు?

విప్ర—తెలియనివానిని జేసి యీ బాలకున కెవ్వరో నీతి మాలినవారు తప్పక యీదుర్బోధచేసియుందురుగాని యిది యీపసి పాపనికి తనంతపుట్టినబుద్ధి కాదు.

హిర—(కన్నులెఱ్ఱజేసి గురుపుత్రులవంకఁజూచి)ఓబ్రాహ్మణ బ్రువులారా! నీతిశాస్త్ర పారంగతుని జేసెదమనిచెప్పి నాకుమారుని మీయింటికిఁ దీసికొనిపోయి యీపాడువిష్ణుభక్తినా యిన్నాళ్ళను నేర్పినారు? మీ రీ బాలకుని నేమో నీతికోవిదుని చేయుదురని భ్రమ చేత గురుపుత్రులని నమ్మి మీకొప్పగించినందుకు మీ రీపసిబిడ్డనికి రాక్షసాంతకుఁడయిన విష్ణుని వినుతింపుమని చెప్పి మంచినీతి నేర్పినారు. ఈపసిపాపని కీలాగున శత్రుపక్షము బోధించుట మీకుతగునా? నిజముగా బ్రాహ్మణ వేషధారులయియున్న కిరాతులుగాని మీరు గురువులు కారు.

చండా—ఓరాక్షససార్వభౌమా! మామీఁద కోపపడఁబోకుము. మేము నీక్షేమమునుగోరెడు గురుపుత్రులము కాని శత్రులము కాము. అట్టి మేమెప్పుడయిన నీపుత్రునకు శత్రుపక్షము చెప్పుదుమా? మీపాదములతోడు. వీనికి విష్ణుభక్తితనంత నేకలిగినది కాని యొకరుచెప్పి పెట్టినదికాదు. ఓమహారాజా! మాయెడ లేశమాత్రమును తప్పులేదు. మమ్ము మన్నింపుము. నీకొమారుని చేష్టలునాశిష్యులెఱుఁగుదురు; వారినడిగి తెలిసికొమ్ము. (అనిప్రహ్లాదునివంకఁజూచి) ఓకుమారకా! చూడఁబోయిన నీవింత లేవు. మేము చెప్పినశాస్త్రము లోని ముక్క యొక్కటియైనను చెప్పక, విష్ణుని బంటువలె పొగడి యీసభలోమహారాజుగారిముందరమమ్ము తలలువంచుకొనునట్లు చేసి

నావు. ఇటువంటిమంచిశిష్యుఁడు దొరకినతరువాత మాకుఁగలవంతులు రాక యెట్లుండును? విద్య చెప్పిన గురువులకు నీవు పేరును ప్రతిష్ఠయు చక్కఁగా తెచ్చినావు. అన్నా! నీతండ్రివద్ద విష్ణుకథలు చెప్పక మేము చెప్పినవనీతులు చెప్పుమని త్రోవపాదుగునను బోధచేసినందుకు మంచిపని చేసినావు.

హిర — ఓగురుపుత్రులారా! జ్ఞానమెఱుఁగనియీపసిబాలకుని మీరెందుకు కసరెదరు? గురువులు శిష్యులను మంచిమాటలచేత తమకు లోఁబఱుచుకొనవలెనుగాని కోపపడి కాదు. వీనికెవ్వరో దురాత్ములు దుర్బోధచేసియున్నారు. మీరూరకుండుఁడు. నేను బుజ్జగించి యడిగెదను. (కుమారునివంకతిరిగి) నాయనా! గురువులు చెప్పనియీ బుద్ధులు నీకెవ్వరు చెప్పినారు? నీకీదుర్నీతులు మనసున పట్టించినవారెవ్వరో వారిపేరు చెప్పుము. నేనిప్పుడే వానినిపట్టి శిక్షించెదను.

ప్రహ్లా — తండ్రీ! దుర్లభమయిన యీవిష్ణుభక్తి ఒకరు చెప్పినంతమాత్రముచేత వచ్చునా! ఆజగదీశ్వరునియొక్క నిర్హేతుకజాయమాన కటాక్షముచేతనే నాకు హరిభక్తియను నిధానము లభించినది. ఆహా! యేమిభాగ్యము!

గీ. విష్ణుభక్తికంటెను విష్ణువిభుతికంటె
నెక్కుడయినట్టి ధర్మమీయిలను లేదు
భాగ్యవశమున నాకిదె పట్టువడియె
విబుధులకు దుర్లభంబైన విష్ణుభక్తి.

హిర — (కోపముతో) ఓరీ! కుమారకా! నీవు రాక్షసకులమున పుట్టియు కులాచారమును విడిచి నాసమ్ముఖమునఁగూడ రాక్షసకులమునకు శత్రువయిన దుర్జనునివిష్ణుని సంస్మరించుచు నాబుద్ధినివినకున్నావు. ఓరీ పితృద్రోహీ! జనకునియాజ్ఞనుమీఱికులాచార విరుద్ధ

మయిన విష్ణునామస్మరణము చేయుటకు నీకు తగునా! నీవింతటనైన బుద్ధితెచ్చుకొని విష్ణుభక్తి విడువని పక్షమున, నిన్నిప్పుడు పట్టి శిక్షించెదను సుమా!

ప్రహ్లా—ఓ తండ్రీ! క్షణభంగురమయిన యీశరీరమును మీ రెన్ని బాధలు పెట్టినను, నాహృదయమునుమాత్రము శాశ్వతానంద ప్రదాతయయిన యీపరమేశ్వరునినుండి మరలనేరదు.

గీ. తండ్రి! నీయాజ్ఞయైన వోఁ దడవులేక
ప్రాణమైనను నిచ్చెదభక్తితోడ;
చెలఁగి మఱియేమి చెప్పినఁ జేయువాఁడ
విష్ణుభక్తిని మాత్రమే విడువఁజాల.

హిర—ఓరీ! కులద్రోహీ! నీవింక నాతోడమీఁద కూడదుండఁదగవు. పో. పో. (అని క్రిందికిపడఁద్రోచి) ఓరీ! దుర్ముఖా! ఓరీ! అలంబసా! ఈపాపాత్ముఁడు మేమెంత చెప్పినను తన మార్గమును మానకున్నాఁడు. వీఁడు శిక్షలచేతఁగాని మంచిమాటలచేత చెప్పినట్టు వినఁడు. మీరు వీనిని పట్టికొట్టుఁడు. పొమ్ముఁడు; అప్పుడు వీనికి విష్ణుఁడెవఁ డడ్డమువచ్చునో చూతము.

దుర్ము—మహాప్రసాదము. స్వామీ! దేవరయాజ్ఞ శిరసావహించి చేసెదము.

హిర—ఏమీ? మీరు మొద్దులలాగున కదలకున్నారేమి! వీఁడు దండనముచేతఁగాని మంచి మాటలచేత చక్కఁబడఁడు. తన్నుఁడు; పొడువుఁడు.

[దుర్ముఖుఁడును, అలంబుఁడును ప్రహ్లాదుని తన్ని, గ్రద్ది పొడిచి బాధించుచున్నారు.]

ప్రహ్లా—ఓదీనశరణ్యా! ఓజగదీశ! ఓభక్తవత్సల! ఓప్రసన్నరక్షక! (అని స్మరించుచు నిశ్చలుఁడుగా నున్నాఁడు.)

లీలా—(మగనితో రహస్యముగా) ఓప్రాణనాథా! ఈపసి బాలకుని రాక్షసులిట్లు క్రూరచిత్తులయి ప్రహరించుచుండఁగా కన్నకడుపగుటచేత నేను చూడఁజాలకున్నాను. వారెంతకొట్టినను వీని మొగమున దీనభావము గపడదు. అట్లయినను నామనస్సుమాత్రము వేఁడిపాలలోఁబడ్డ బల్లిలాగున పరితపించుచున్నది. వీనికి మనము మిత్రత్వముననే బుద్ధిచెప్పవలెను గాని యీపసిబాలకుని యెడల మనము శత్రుత్వము సాధించ తలఁచుకోరాదు. నామనవి చిత్తగించి యీబాలకుని సామవచనములచేతనే బుద్ధిచెప్పి సాధునిచేయు నట్లను గ్రహించి యాజ్ఞాపింపుఁడు.

హిర—(రహస్యముగా) ఓప్రాణేశ్వరీ! నాకుమాత్రము వీనియందుపగయున్నదా? వీనిశ్రేయస్సునుగోరియే బాలుఁడు నిష్కారణముగా చెడిపోవునని నయమున భయమున బుద్ధిచెప్పవలసి వచ్చినది. పుత్రకుని రాక్షసులకప్పగించి పయికి నేనెంతగంభీరముగాఁ గూరుచున్నను, వానినికొట్టెడు దెబ్బలన్నియు నాదేహముమీఁద పడినట్లుండి లోపల నామనస్సెంతో బాధపడుచున్నది. అయ్యో! నాకెంత కష్టమయిన యవస్థతటస్థించినది! నేనేమిచేయుదును? ఏమిచేయుటకును తోఁచకున్నది. (అని దుఃఖమభినయించుచున్నాడు.)

విప్ర—(వారియభిప్రాయ మెఱిఁగి రాజుతో రహస్యముగా) ఓరాజేంద్రా! ఇతఁడుమీకుఁబుత్రుఁడుగాని పగవాఁడు కాఁడుగదా? మీకీబాలునితోడిదేమి? కొంతకాలముపోయిన వీనికే బుద్ధివచ్చును. మీరింక నిగ్రహములుమాని పుత్రుని ననుగ్రహింపుఁడు.

దుర్మ, అలం—(బాధ నభినయించుచు నిలుచుండి) ఓరి బాలకా! నిన్ను కొట్టికొట్టి మాచేతులునొచ్చుచున్నవిగాని నీకుకంట తడిరాదు; లేశమయినను భయము గపడదు; విష్ణుభక్తిని విడిచెదనని

తండ్రివైనను శరణుచొరవు; రక్షింపుమని తల్లివద్దికి నను పాఱిపోవు. ఇదియేమో మహామాయగానున్నది. నిన్నుకొట్టిన దెబ్బలచేతమాకీళ్ళన్నియు పడిపోయినవి. మేమికకొట్టలేము. (అని చేతులు నలుపుకొనుచు, బాధపడుచు బాలునివిడిచి దూరముగా నిలుచున్నారు.)

ప్రహ్లా—(చేతులు జోడించుకొని కన్నులుమూసుకొని తల పైకెత్తి) ఓవిష్ణూ! ఓపరమపురుషా! ఓయదుబాంధవా! ఓదీనశరణ్యా! నాకెన్నికష్టములు వచ్చినను నాహృదయము మాత్ర మెప్పుడును నీభక్తికైంకర్యాదులనుండి తొలగకుండునట్లు చేయుము. నాబుద్ధియెల్లప్పుడును ధర్మమునందును, సత్యమునందును, నీధ్యానమునందును, నీయాజ్ఞలయందును తగిలియున్నట్లు కటాక్షింపుము. నే నేకార్యమును చేయబూనినను మనుష్యుల యంగీకార సంతోషాదుల నిమిత్తము చేయక నీప్రీతినిమిత్తమే చేయుచుండునట్లుచేయుము. ఓభక్తవత్సలా! నే నీ యిహపరలోకములలోని సమస్తసుఖములను వైభవములను త్యజింపవలసి వచ్చినను, నాకత్యంత ప్రియములైన పదార్థములలో నెల్లను ప్రియతముడవయిననీయొక్క కరుణాకటాక్ష సంపాదనకొఱకు వానినన్నిటిని సంతోషపూర్వకముగా విడుచునట్టి ధైర్యోత్సాహములను నాకనుగ్రహింపుము. ఓపరమకృపాళూ! ఈలోకమంతయునన్నొక్కసారిగా నెదిర్చిబాధపెట్టబూనినను, నాచిత్తమునుమాత్రమును నిన్నువదలి చరింపకుండునట్లు చేయుము. నాకు నీయాజ్ఞలకంటెను, సత్యముకంటెను, ధర్మముకంటెను, ప్రాణము లధికప్రియములుగా నుండకుండునట్లు మన్నింపుము. ఓజగదీశ్వరా! నేనీలోకములోని మోహాదిబంధములకు వెఱచి నీపాదారవిందములు శరణుచొచ్చుచున్నాను. ఓభక్తభయార్తినివారకా! నాకభయహస్తమిచ్చి రక్షింపుము. ఓయనంతకరుణాకరా! అసత్యము, అహింస, చౌర్యము, కాపట్యము మొదలయినపాపములలో నొక్కటియు నాదరికి చేరకుండు

నట్లు కాచిరక్షింపుము. నాహృదయమునంతయుశోధించి దానియందు నాకు తెలియకుండ దాఁగియున్న దుష్టచింతలను, దుర్బుద్ధులను, దురాలోచనలను, దుర్వాంఛలనుదూరముగాఁ దొలఁగఁద్రోలుము. నేను బ్రతికినదినములు వ్యర్థము కాక నీభక్తికైంకర్యములయందువినియోగ పడునట్లుప్రసాదించి, నాకునన్నును ప్రేమానుబంధముచేతనీతోలంకె వేసికొని యెప్పుడును నన్నువిడిచి పోకుండునట్లు కాపాడుచుండుము. ఆపదలయందును, సంపదలయందును, సుఖములయందును, దుఃఖ ములయందును, రోగమునందును, ఆరోగ్యదశయందును, నిత్యకృత్య ములయందును, కాలోచితకార్యములయందును, సమస్తవ్యాపారముల యందును, నన్ను నీస్మరణము విడువకుండునట్లు చేయుము. నీభక్తులను, సన్మార్గవర్తులను, లోకోపకార శీలురను ప్రేమించి సేవించునట్లు చేసి నాజన్మసాఫల్యము చేయుము. మనోవాక్కాయ కర్మలచే నీభజనము మానకుండునట్లు చేయుము. ఓపాపవిమో చకా! ఓదయాస్వరూపా! అజ్ఞానముచేత నన్ను హింసింపఁబూనిన నాతండ్రి మొదలయిన వారిని పితృవాత్సల్యము చూచి వీరి యజ్ఞానమును బాపి, వీరి హృదయములు నీభక్తియందును సత్కా ర్యములయందును తగులునట్లాశీర్వదింపుము. వీరికి జ్ఞానదానముచేసి వీరిమనస్సులను దురభిమానమునుండియు దుర్మార్గమునుండియు మర లించి, తుచ్ఛములైన యిహలోకసుఖములకంటె వీరికి పరలోకసుఖ మెక్కువగా తోఁచునట్లుచేయుము. ఓదీనదయాళూ! నానిమిత్తమై వీరేదుర్గతిని పోకుండునట్లు కటాక్షింపుము. ఓభక్తజనానందసంధా యకా! నన్నెల్లవారును విడిచిపెట్టినను నీవుమాత్రము చేయివిడువక సదా నాహృదయమును కాయుచుండుము.

[అని కన్నులు విచ్చుచున్నాఁడు.]

హిర—(తనలో) ఓహో! ఉన్మాదములో సహితము వీఁడు పితృభక్తిని నామీఁది ప్రేమను విడువకున్నాఁడే! (ప్రకాశముగా) ఓరీ

దుర్ముఖా! బాలునిజోలికి పోక మీరు దూరముగా తొలగుండి—ఓయి పుత్రకా! నిష్కారణముగా నామనస్సున కాయాసము కలుగఁజేసి నీవేల క్లేశనుపడియెదవు? ఇఁకనైనను నాబుద్ధివిని విష్ణుని స్మరింపకుండుము. నేను నీకభయ మిచ్చెదను—ఓగురుపుత్రులారా! మీరీ బాలకుని మరల మీవెంటఁగొనిపోయి కాలవిద్య చెప్పి, నయమున భయమున బహువిధోపాయములచేత వీనిమతిమగలించి సన్మార్గమునకు ద్రిప్పఁడు. మామనస్సేమో వ్యాకులముగానున్నది. మేమంతఃపురమునకు పోయెదము మీరుపొండు.

చండా—చిత్తము ఓరాక్షసేంద్రా! మేమన్నియుపాయముల చేతను నీపుత్రునకుబుద్ధి చెప్పి మా చేతనయినన్ని పాట్లుపడిచూచెదము. ఆవల వీని యదృష్టము.

హిర—మీరు మీచిత్తమువచ్చినట్లు చేయుండి. పొండి.—దేవీ! మనమంతఃపురమునకు పోదముగమ్ము. విప్రజిత్తీ! నీవుకూడా లెమ్ము. (అని భార్యాసహితముగా నడుచుచున్నాఁడు.)

దుర్మ—ఓగురువర్యులారా! మీకు నమస్కారము. నేఁటికి మీరుపాయముగా శిక్షను తప్పించుకొన్నారు. ఇఁకనైనను మీరీ బాలకునకు దుర్బోధలుచేయక మంచిబుద్ధి చెప్పఁడు. ఈసారిమామహారాజుగారు ప్రహ్లాదునకు మారుగా మిమ్మును మాకప్పగించిన పక్షమున గురువులమని మమ్ము నెపపెట్టవలసిన పని లేకనుండీ. ముందుగానే చెప్పుచున్నాను. మా చేతి కోపడిన తరువాత మీరు ప్రహ్లాదుని వలె తేలికగా తప్పించుకొనిపోలేరు.

చండా—ఓరిదుర్మార్గుఁడా! నీవు మాముందఱ బ్రహ్మచారి చేష్టలు చేయుచున్నావేమిరా! అధిక ప్రసంగము చేసినపక్షమున నిన్ను శపించెదముసుమా.

దుర్మ—స్వామి! నేనుమావంశాచారమునే చేయుచున్నాను. నేను బ్రహ్మచారిని; నాతండ్రి బ్రహ్మచారి; నాతాత బ్రహ్మచారి; సృష్ట్యాదినుండియు మాపూర్వులందఱును బ్రహ్మచారులే. అందుచేతనే నేను బ్రహ్మచారిచేష్టలుచేయుచున్నాను. కులాచారమెన్నటికిని మీఱరాదని మావంటివారికి గురువులు మీరానతిచ్చిన ధర్మమే కదా? గురువులు మీరేయాగ్రహముచేసినయెడల, శిష్యులము మేము తాళఁగలమా? క్షమింపుఁడు. నాగునితప్పు దండముతోసరి. (అని చేతులు జోడించుచున్నాఁడు.)

చండ—పెండ్లిలేదుగనుక నీవు బ్రహ్మచారి వయినావుగాని, నీతండ్రి మొదలయినవారెట్లు బ్రహ్మచారులైనారురా?

దుర్మ—స్వామి ! గురువులకు తెలియనిదేమున్నది? అది దేవరహస్యము. ఎవ్వరితోను చెప్పఁగూడదు. తగిన శుశ్రూషచేసి గురుదక్షిణయిచ్చిన పక్షమున, ఆరహస్యము ముందు నాశిష్యులకుపదేశముచేసెదను. ప్రభువువారింటికి వేంచేయుచున్నారు. మేము వారి వెంటఁబోవలెను. అలంబసా! రమ్ము. (అని వానిని లాగుకొని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

చండ—ప్రహ్లాదా ! మనముకూడ మనయింటికి పోదము రమ్ము. నీతండ్రి విష్ణువును బోధించునని వేదములను శాస్త్రములను తగులఁబెట్టించినాఁము; పురాణములను కాల్పించినాఁడు. ఇఁక నీవాతని పేరు తలపెట్టక మాగురూపదేశమునమ్మి గురుసేవచేత నీతిమంతుడవయి వర్ధిల్లుము.

[అని చెప్పుచు ప్రహ్లాదుని తీసికొనిపోవుచున్నాఁడు.]

పంచమాంకము.

---

౧. రంగము—గురుగృహము

[ప్రహ్లాదుడును, చండామార్కులును, త్రిగోతన, కాలనాభాది శిష్యులును కూరుచుండి యున్నారు.)

చండా—ఓప్రహ్లాదా! నీకు దేనిచేతను బుద్ధిరాకున్నది. నేనేమి చేయుదును? నీవెంత చెప్పినను వినక విష్ణుభక్తియేపరమార్థమనిపట్టు పట్టికూరుచున్నావు. రాజనీతి మోసమనుచున్నావు, ఇది నీకుతగదు. మామాటవిని బుద్ధిమంతుఁడవయి విష్ణుభక్తినివిడువుము.

ప్రహ్లా—ఓగురువర్యులారా! మాతండ్రిగారిని బట్టిన వెఱ్ఱియే మీకును బట్టినదేమి? మతావేశముచేత యుక్తాయుక్తముల నాలోచింప లేకున్న మానాయనగారి మాటలను బట్టుకొని ప్రాజ్ఞులయిన మీరును విష్ణుభక్తివలదని బోధించుచున్నారేమి? ఇదియేమిపాపము? పండితులయ్యును మీరెంత యజ్ఞానులుగా కనఁబడుచున్నారు! మీరు రాక్షసులకు పురోహితులయినంత మాత్రముచేత తుచ్ఛసంపదనమ్మి ముక్తిప్రదాతయైన బరమేశ్వరుని మఱచిపోవుట మీవంటివివేకులకు తగునా? ఈవిషయమున మీవివేకమెక్కడకుపోయినది? వంశక్రమాగతమైనవాడయి జగద్వ్యాపియైన విష్ణుని కొలువులేక చెడిపోవఁదలచుకొన్న మాతండ్రిగారివలెనే మీరును చెడిపోకుఁడు.

చం—ఔరా! ప్రహ్లాదా! గ్రుడ్డువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించిన దన్నట్లు నీవేమాకుబుద్ధిచెప్పవచ్చినావా? ఓరీ! ప్రౌఢుఁడా! మొన్న పుట్టినవాఁడవు, నీవు మాకే వేదాంతవాక్యముపదేశింపఁబోయెదవు. చాలుచాలు ఇంతటితో నీచదువు చాలించి మేము చెప్పిన నీతిశాస్త్రములు చింతనము చేయుచుండుము. మేమింతలోభోజనముచేసి మరల

వచ్చెదము. తాఁజెడ్డకోఁతి వనమెల్ల జెఱచినదన్నట్లునీవు చెడ్డదీచాలక బుద్ధిమంతులయిన యీ రాక్షసబాలకుల మతులుకూడ చెడగొట్టుచున్నావు. వీరికి నీగాలిసోఁకి విష్ణునిమీఁదికిమనసుపోవుచున్నట్టున్నది.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

ప్రహ్లా—ఓత్రిలోచనా! మన గురువులిప్పుడు మధ్యాహ్నికకర్మానుష్ఠానము నిమిత్తము గృహమునకు విజయముచేసినారు. వీరెంత సేపు చెప్పినను ధనార్జనమునకును తుచ్ఛసుఖములకును తగిన మార్గములను చెప్పుదురే కాని శాశ్వతసుఖమునకనుకూలమయినపరమార్థమును లేశమును బోధింపరు. నిన్న నీవును కాలనాభుఁడును చేరి పరమేశ్వరుని గురించియు నిత్యసుఖమును గూర్చియు నన్ను కొన్ని ప్రశ్నలు వేసినారే. ఇప్పుడుత్తరము చెప్పెదను వినియెదరా?

త్రిలో—ఓరాజకుమారా! సంతోషపూర్వకముగా వినియెదను. మీయుపదేశమును వినుటకునిమిత్తమేయింతవఱకునుమనగురువులెప్పుడు పోయెదరాయని తొందరపడుచుంటిమి. వారిప్పుడు లేరుగనుక శీఘ్రముగా సెలవిండు. ఇంతకంటె మనకుమంచిసమయముదొరకదు.

కాల—ఓమహారాజపుత్రా! నిన్న తమరు విష్ణుపదమున కర్థము సెలవిచ్చెదమని చెప్పినారు. ఇంతలో గురువుగారు వచ్చుట చేత చెప్పలేదు. ఇప్పుడు సెలవిచ్చెదరా?

ప్రహ్లా—అవశ్యముగా చెప్పెదను. విష్ణువనఁగా 'సర్వవ్యాపి' అని యర్థము. సమస్తలోకములను సృజించి దయతో కాపాడుచు మన లోపలను వెలుపలను సమస్తలోకములయందును వానిపయిని అంతటను వ్యాపించి నిండియున్న భగవంతునకు విష్ణువని పేరు. అతఁడు రూపము లేనివాఁడు; ఆద్యంతము లేనివాఁడు; నిత్యుఁడు; సర్వవ్యాపి; సర్వజ్ఞుఁడు; సర్వశక్తుఁడు; సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడు; దయామ

యుఁడు; పరిశుద్ధుఁడు; దోషరహితుఁడు; సమస్తకళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడు; మోక్షప్రదాత.

కాల—మాటిమాటికి మీరువిష్ణుభక్తిని బోధించుచుందురే, ఆభక్తివలన ప్రయోజనమేమి?

ప్రహ్లా—మనకు సమస్తప్రయోజనములును సమస్త సుఖములును భగవద్భక్తి వలననే కలుగును. అట్టిభక్తి లేకపోయినయెడ మనుష్యుడెప్పుడును నిజమైనసుఖమును పొందనేరఁడు. మనముసమస్తవస్తుప్రదాతయైన పరమేశ్వరునే నమ్ముకొనియుండి ఆయనయాజ్ఞలను సదా చెల్లించుచు, ఆయన భక్తులయెడలను ఆయన ప్రేమించుసమస్త భూతకోటుల యెడలను ప్రేమగలవారమయి, మనముచేసెడిసమస్త కార్యములనుభగవత్ప్రీతికయి చేయుచు, ఆయనపాదారవిందధ్యానము విడువకయుక్తముగాప్రవర్తించుచున్నపక్షమున, భగవదనుగ్రహము వలన మనకు నిత్యానంద పదవి దొరకును. లోకములో సమస్తజీవులును కోరునది ఆనందమేకదా! అందఱును సుఖమునేపొందవలెనని కోరుచున్నను, నిజముగా సుఖము పొందువారు కొందఱేయుందురు.

కాల—ఎందుచేత?

ప్రహ్లా—ఎందుచేతనా? నిర్మలాంతఃకరణముతో భక్తజనానంద సంధాయకుఁడయిన పరమ విష్ణుని త్రికరణశుద్ధిగానమ్మి కొలువకపోవుటచేత హృదయమునందు నిశ్చలమయిన భక్తిలేక, ఆయనను నోటితో స్మరించినంత మాత్రముచేత ఫలములేదు; ఆయన సృష్టించి రక్షించుచున్న భూతకోటియందు దయగలిగి సత్యశౌచ పరోపకారాదులు విడువక, మాటలచేతనేగాక కార్యములచేతఁ గూడ భగవదాజ్ఞలను చెల్లించనిపక్షమున బాహ్యవేషములన్నియు నిరర్థకములు. సత్య శమ దమ దయా దాక్షిణ్యాదులు లేనియెడల, శరీరమున ధరించిన తులసిపూసలు మొదలయినవి మోసచేటుగాని

మోక్షదాయకములు కావు. నిత్యమయినసౌఖ్యానందములను పొందు టకై నిష్కళంకమయిన భక్తికలిగి వాక్కుచేతను మనస్సుచేతను కార్యముచేతను భగవత్ప్రీతికరముగా నడుచుకొనవలెను. భూమి మీఁద మన దేహములు నిత్యములుకావు. అవిక్షణభంగురములు. ఉన్నట్టుండి మనమెప్పుడో యీ దేహములను విడువవలసినవారమగు దుము. మనకన్నుల యెదుర నే మనతోడిబాలు రెంతమంది కాలము చేసినవారు కారు? దేహము లనిత్యములగుటచేత దేహముతో సం బంధించిన విషయసుఖములును నిమిషభంగురములయి యుండును. కాబట్టి ప్రత్యేకముగా విషయసుఖముల నిమిత్తమే పాటుపడువారి కెప్పుడును పూర్ణసుఖము కలుగదు. ఈయింద్రియసుఖములు మృగ ములకును మనకును సామాన్యము లే. అల్పతుచ్ఛసుఖముల నిమిత్తమే మనము కాలము గడిపినయెడల మృగాదులకంటె మనకేమి యాధి క్యము రాఁగలదు? అదిగాక ఆహారస్త్రీసంభోగాదులయందు మృగా దులకు లేనికష్టములును రోగాదులును మనకెక్కువగా నుండుటచేత, పరమార్థచింత లేక కేవల విషయసుఖాసక్తులయిన వారిబ్రతుకు మృగాదుల జీవనముకంటెను నికృష్టమయినదని చెప్పవచ్చును. ప్రపంచములోని సృష్టికోటిలో మానుషజన్మ ముత్తమమయినది. మనశ్రేష్ఠత యుక్తాయుక్తజ్ఞానమునలనను, ధర్మచింతవలనను, పరోపకార శీలవలనను, భక్తికైంకర్యములవలనను కలిగినది కాబట్టి మనమా శ్రేష్ఠత్వమును నిలుపుకోఁదలఁచినపక్షమున, అల్ప ములైన శరీరసుఖములకంటె నిత్యమయిన మనయాత్మ సుఖమును ప్రధానముగా చూచుకొనుచు, భూతదయ కలవారమయి ధర్మమా ర్గము తప్పక సంచరించుచు, భక్తజనప్రమోద సంధాయకుఁడయిన యాపరమపురుషుని యనుగ్రహమునకు పాత్రులము కావలెను.

కాల—ఆపరమపురుషుఁడయిన విష్ణునకు మనమీఁద దయ యెట్లు వచ్చును? ఆయన విషయమున మనమేవిధముగా నడుచుకొన

పలుకును? ఏవ్రతములు చేయవలెను? మన మనసునకు పట్టవలసిన భక్తి
మార్గము లేవి? నాయందనుగ్రహించి చెప్పుఁడు.

ప్రశ్న—ఆ పురుషోత్తమునియందు భక్తిగలిగి ఆయనయాజ్ఞలను మీఱక వర్తించుటవలనను, స్వార్థపరత్వమునువిడిచిభగవత్సృష్టిలోని సమస్తజీవులయందును దయగలిగి పరార్థశీలురమగుటవలనను, భగవత్కటాక్షము మనమీఁద వచ్చును. లోకములో తెలియనివారనేకులు తమప్రవర్తన మెట్లున్నను, భగవన్నామోచ్చారణము వలనను స్తుతివలనను తాము పాపవిముక్తులై మోక్షమును పొందుదుమని భ్రమించుచున్నారు. అట్టివారెండమావులయందు దాహముతీర్చుకొన ప్రయత్నించువారు. తన్ను ముఖస్తుతిచేయుచున్నంతమాత్రముచేత, సదా తనయాజ్ఞల నుల్లంఘించి తనకు ప్రేమాస్పదులైనయితర పుత్త్రాదులయెడ కల్లలాడి వారిని మోసముచేసి బాధించుచుండు కొమారునియందు న్యాయబుద్ధిగల తండ్రి కెన్నఁడైనదయకలుగునా? అప్రకారముగానే న్యాయస్వరూపుఁడయిన యీలోకపితకును తన్ను స్తుతించినంత మాత్రముచేత తనకు ప్రేమాస్పదమయిన యీలోక కుటుంబమునెడల న్యాయముగా ప్రవర్తింపనివానియం దనుగ్రహము పుట్టదు. తనకార్యములచేత మనస్సునకు నొప్పికలుగఁజేయుచు నోటిచేత తండ్రివిషయమున స్తుతిపాఠముచేయుట పితృభక్తియెట్లుకాదో, అట్లే భగవంతుని కప్రియముగునట్లుగా లోకవిషయమున న్యాయము తప్పి ప్రవర్తించుచు భగవన్నామస్మరణము చేయుటయు భగవద్భక్తి కానేరదు. కాఁబట్టి నీతిమార్గమునసంచరించుచు త్రికరణశుద్ధిగా పరమేశ్వరుని సేవించుటయే విష్ణుభక్తియగును. అట్టిభక్తిచేతనే సమస్త కళ్యాణగుణములును కలుగును. అట్టిసద్భక్తి మనకు బాల్యమునందే పట్టుపడవలెనుగాని యేండ్లుముదిరి రాగద్వేషాదులచేత మనస్సుచెడి జాతిమతాదులయందలి దురభిమానములు బలపడిన తరువాత పట్టు

పమటకష్టము. అట్టిభక్తి కైంకర్యాదులచేతసంపాదింపవలసిన భగవ దనుగ్రహమునుబొందుటకై వ్రతములు, క్రతువులు, జపములు, ఉప వాసములు, ఉప్పిడులు, ఏమియునక్కరలేదు. మనలను సృజించి పోషించుచుండుటచేత పరమప్రేమమును, మనసుఖభోగములకువలసిన సమస్తమును ప్రసాదించియుండుటచేతకృతజ్ఞతను, మనలనుపాలించు ప్రభువగుటచేత పరమవిధేయతను, న్యాయస్వరూపుడగుటచేత పరమ విశ్వాసమును, సర్వశక్తుఁడై సమస్తకళ్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడగుట చేత పరమగౌరవమును, భగవంతునియెడల కనఁబఱచుచు మన యాత్మనే యాశ్వరార్పణముచేసి మనకాయన కీడో మేలో యేది యనుగ్రహించిన అదే పరమానుగ్రహముగా భావించుకొనుచు ఎన్ని కష్టములువచ్చినను భగవత్ప్రీతికరమయినకృత్యమునువిడువక పరమ సంతోషముతో చేయుచుండవలెను. దేహప్రాణములను భగవదర్పి తముచేసితృప్తివహించునంతటిపరమభక్తికలిగినప్పుడే మనకు బ్రహ్మా నందము కలిగి, మనము శాశ్వతమోక్షపదవి నొందుదుము. నిశ్చల మైన విష్ణుభక్తియొక్కటి కుదిరెనా, సమస్తసద్గుణములునుతమంతనే వచ్చిచేరును. భగవంతునియెడలహృదయపూర్వకమైన భక్తికలిగిన యెడల, నీతిమార్గముతొలగి సంచరించుటయే యసాధ్యము. కాలము మనదికాదుగనుక, యౌవనగర్వముచేతకన్నుగానక కామాంధులమై సంచరింపకముందే, ముదిమివచ్చిరోగాదులాశ్రయించి కఫశ్లేష్మాదుల చేత దేహస్మృతి తప్పకముందే, మనమట్టి సంపూర్ణభక్తిని పొంది మోక్షసామ్రాజ్యమును చూరగొనుటకై ప్రయత్నింపవలెను.

త్రిలో—ఓప్రహ్లాదా! నీయొక్క వచనామృతముచేత మేము మహానందపదవిని పొందినారము. ఇంత చిన్నతనములోనీకిట్టి దివ్య బోధ యెట్లుకలిగినదాయని మా కాశ్చర్యమగుచున్నది. ఇఁకముందు మేమంతరమునుఛాండసవిషయములనుబోధించెడి గురువులనువిడచి

నిన్నే మాకు గురువునుగాఁ జేసికొనెదము. మాకుమకమగురుఁడవయి జ్ఞానోపదేశముచేసి మాకెన్నడును తఱుగని యానంద పదవిని సమకూర్పుము.

ప్రహ్లా—నేను మాతల్లితోఁగూడ నారదాశ్రమమున నున్నకాలములో నారదమహాముని నాకీజ్ఞానోపదేశముచేసినాఁడు. ఆయన దివ్యోపదేశము నాలేఁతమనస్సులో శిలాక్షరమువలెనాటుకొని,అప్పటి నుండియు నామనస్సు భగవంతునియందు లగ్నమయిపోయినది. నా మనస్సు బ్రహ్మానందపరవశమయియుండుటచేత నా దేహమునకు వేయి బాధలుచేసినను నామనస్సునకు నాటవు. నాకెక్కడఁజూచినను పరబ్రహ్మము నిండియుండినట్లు తోఁచి పరమానందము కలుగుచున్నది. ఆహా! ఏమినాభాగ్యము!

కాల—ఓప్రహ్లాదా! మన కులాగతమయిన శివమతమునందు నీకాదర మెందుచేత తప్పిపోయినదో వినవలెనని మాకు వేడుక కలుగుచున్నది. మాయందనుగ్రహించి చెప్పెదవా?

ప్రహ్లా—అప్పుడే నారదుఁడు మనవారారాధించు లింగము యొక్కయు పానవట్టముయొక్కయు స్వరూపమును నాకు వివరించి చెప్పినాఁడు. వానిస్వరూపమిప్పుడు మీవద్ద వివరించి చెప్పఁగూడదు. ఆరెండును వేనినుచ్చరించిన మనవారిప్పుడు బండబూతులనిభావించెదరో యట్టిపురుషునియొక్కయు స్త్రీయొక్కయు రహస్యావయవములు సుమా. ఆసంగతి విన్నతోడనేనామనస్సు లింగార్చనము నుండివిముఖమయినది. అదె మనగురువులు వచ్చుచున్నారు.

[అప్పుడు చండామార్కులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

చండా—ఓరీతిప్రలోచనా! కాలనాభా! మీపాఠములు చదివి నారా?

త్రిలో—ఇఁక మీపాఠములు మాకక్కరలేదు. మీరొక్క-నాఁడును మాకు మంచిచదువు చెప్పలేదు. ఇంతవరకు ప్రహ్లాదుఁడు మాకు విష్ణుభక్తిని నేర్పినాఁడు మాకదేకావలెను.

కాల—మేమిఁక మీచదువు వినము. మీచదువు మీవద్దనే యుంచుకొనుఁడు. మాకక్కరలేదు. మాకీప్రహ్లాదుఁడే గురువు.

చండా—ఓరిప్రహ్లాదా! ఎంతపని చేసితివిరా! ఇప్పుడు నా ప్రియశిష్యులుకూడా నామాటవినకుండ చేసితివుగా! నీవు చేసిన దుర్నయమిప్పుడేపోయి మీతండ్రిగారితో చెప్పి నిన్నేమి చేయించెదనో నిమిష మోపికపట్టుము. (అని కోపముతో పోఁగా, అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

---

౨. రంగము—హిరణ్యకశిపుని సభాభవనము.

[హిరణ్యకశిపుఁడును, విప్రజిత్తియు, చండామార్కులును, అమాత్యుఁడును, దుర్ముఖుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హిర—(కోపముతో) ఏమేమీ ? రాక్షసబాలకులుకూడ ప్రహ్లాదునిమతమే యనుసరించుచున్నారుగా! గురుపుత్రా! ఇంకొకసారిచెప్పు. వీఁడు నాకు శత్రుఁడు కాని పుత్రుఁడు కాఁడు. శుద్ధమైన యీ రాక్షసవంశమను చందనవనములో వీఁడు విషవృక్షమువలె పుట్టినాఁడు. దేహమున దుర్మాంసమువలె పుట్టిన యీకులద్రోహిని ఖండించి రాక్షసకులము నిర్దోషముగా చేయవలెను.

చండా—ఈచెడుగును కొడుకనిచూడక చంపించవలసినదే. ఇప్పుడుగోరంతకు వచ్చినది. రేపు కొండంతకు రాకమానదు. నేడు రాక్షసబాలకు లయినారు. రేపురాక్షసవృద్ధులే విష్ణుభక్తులగుదురు.

ఇఁక నుపేక్షచేయక రోగమింకనుముదిరి యసాధ్యము కాకమునుపే తగిన చికిత్సచేయవలెను.

హిర — ఈపాపాత్ముని నాకేవిధముగా రూపుమాపుటకును ఉపాయము తోఁచకున్నది. వీని ప్రభావ మేమో కాని వీఁడేవిధమున చావకున్నాఁడు. మందో మంత్రమో వీనివద్దనేమున్నదో తెలియరాకున్నది. వీనిని నేనీవరకు ఏనుగులచేత త్రొక్కించినాను; శూలములతో పొడిపించినాను; సముద్రములో ముంపించినాను; పర్వతముల మీఁదనుండి త్రోయించినాను; ఇటువంటి మారణోపాయములను వాటియన్నిటినో చేయించినాను. దేనివలనను కార్యము లేకపోయినది. ఇంకొకవిచిత్రము చూచినారా? నేనెన్నిబాధలు పెట్టించినను నేనుచేసిన నిగ్రహములను పరులతో చెప్పకొని యొక్కనాఁడును నన్నునిందింపఁడు. కోపమైనను చూపఁడు. వీనిశాంతతకుమాత్రము మనమద్భుత పడవలసినదే.

చండా — ఒక్కవిష్ణుభక్తి తప్ప నీకొమారునియొద్ద వెదకినను మఱియొక దుర్గుణ మగపడదు. ప్రాణాంతమువచ్చినను అసత్యమాడఁడు; తనవిరోధులమీఁదనయినను ప్రేమమానఁడు; తన్నునొప్పించువారిపైనైనను పరుషవాక్యము నోటరానీయఁడు; తన్ను మేమెన్ని విధముల శిక్షించుచున్నను, మాయెడల వినయభయభక్తులు తక్కువ కానీయఁడు. ఇంతమంచివానికీపాడువిష్ణుభక్తి యెట్లు పుట్టినదాయని చింతపడుచున్నాము.

హిర — వాని నింకొకసారి యీసభకుపిలిపించి, విష్ణుభక్తి విడుచునో లేదో యిదే కడపటిసారి ఖండితముగా నడిగి ఇంకను తన బుద్ధి విడువకున్న పక్షమున వానినేవిధముననయినను సంహరింతము.

చండా — వీనిని సంహరించుటకు నాకిప్పుడు రెండుపాయములు తోఁచుచున్నవి. మనమువచ్చునప్పుడు వాకిటనిలచియున్న పాముల

వాండ్రవద్ద క్రొత్తగాపట్టిన తక్షకజాతి క్రూరసర్పమున్నదట. దాని చేత కఱిపించినయెడల బాలుఁడు తప్పక ప్రాణములు విడుచును. అప్పటికిని చావక బ్రతికినపక్షమున మీ మభిచారహోమముచేసి, అగ్నికుండమునుండి కృత్తియను శక్తిని పుట్టించి దానిచేత నిమిష ములో చంపించెదము.

హిర—అట్లుచేయుఁడము. మనస్సులో సహజమయిన పుత్ర వాత్సల్యమపుడపుడుపుట్టి నన్ను బాధించుచున్నను, మత్తాభిమానము చేత మోహపాశమును కోసివేసి దానిని చంపుటకే యిప్పుడు నిశ్చ యము చేసికొన్నాను. అలంబసా! సంగీతశాలలో లీలావతీదేవి కొమారునికి బుద్ధిచెప్పుచు కూర్చుండియున్నది. నీవక్కడకుపోయి మాసెలవైనదని ప్రహ్లాదునిక్కడకు తీసికొనిరమ్ము.

అలం—చిత్తము మహాప్రభూ! (అని నాలుగడుగులు నడిచి) దేవా! అదిగో! కుమారుని వెంటఁబెట్టుకొని దేవిగారేయిక్కడకు వచ్చుచున్నారు.

(అప్పుడు ప్రహ్లాదుని ముందుంచుకొని లీలావతి ప్రవేశించుచున్నది)

హిర—దేవీ! రమ్ము కూరుచుండుము. (అనిపీఠమును చూపు చున్నాఁడు)

లీలా—పుత్రకా! ఇఁకనైనను నామనస్సును మఱింత ఖేద పెట్టక నీతండ్రిగారు పొమ్మన్న మంచిదారిని పొమ్ము.

ప్రహ్లా—అమ్మా! నేనెప్పుడును మంచిదారినే పోయెదను. నానిమిత్తమై నీవు ఖేదపడకుము—ఓతండ్రీ! నీకు నమస్కారము— ఓగురులారా! మీకు నమస్కరించుచున్నాను. (అనిచేతులుజోడించు చున్నాఁడు)

హిర—ఇప్పుడు నిన్ను నేనేమని యాశీర్వదింపను? ఏమై నయినను మంచిది. పుత్రకా! సుఖశాంతిరస్తు!

చండా — మేమును రాజుగారి త్రోవనే త్రొక్కెదము. సుఖశాంతిరస్తు.

హిర — కుమారా! ఇంతసేపు కష్టపడి నీతల్లి చేసిన హితబోధ చేతనైనను నీమనసు తిరిగినదా? ఇంకను మునుపటివలెనే యున్నదా?

ప్రహ్లా — నామనస్సెప్పుడును శ్రీమహావిష్ణుని పాదారవింద ధ్యానమునుండి మరలదు. ఓతండ్రీ! నీకు సర్వాంతర్యామి యయిన విష్ణుదేవునిమీఁద వృథాద్వేష మెందులకు? నీకువరములిచ్చి నిన్నింతవానిగా జేసిన బ్రహ్మదేవునకు అతఁడు జనకుఁడుగదా! నీవంటిఘనుఁడు సాత్వికుఁడయి విష్ణునికొలవక తామసుఁడయి చెడఁదగునా! ఆమహానుభావున కొకరిమీఁద ద్వేషమున్నదా? అతఁడు భక్తవత్సలుఁడు. సత్ప్రవర్తనము కలిగి మనోవాక్కాయ కర్మలచేత సత్యము తప్పక స్వార్థపరులుకాని భక్తాగ్రేసరుల నందఱను ఆయన మన్నించును. ఆయన మన్ననగలవారి కెన్నఁడును తఱుగని మోక్షసామ్రాజ్యము లభించును. ఎంతకాలమున్నను నీకీరాక్షసరాజ్యసంపద శాశ్వతము కాదు గనుక చిన్నవాఁడనని నాప్రార్థనదీసివేయక నీవాపరమాత్ముఁడయిన విష్ణుని శరణము వేఁడుము.

హిర — ఓరి దుర్మతీ! నీకింకను కావరమడగలేదా? నీకంతకంతకు వెఱ్ఱి ముదురుచున్నది. పలుగడపందియైవచ్చి నీపినతండ్రిని చంపినవాఁడన్న యభిమానమయినను లేక సిగ్గువిడిచి నీవావిష్ణునిబంటువలె సేవించుటయే కాక, నన్నుకూడ ఆపాపకర్ముని శరణు వేఁడుమనుచున్నావుగా! ఎంతమాటాడితివి?

ప్రహ్లా — నాపినతండ్రినిఅతఁడుచేసినపాపమేవరాహరూపమున వచ్చి చంపినదికాని విష్ణుఁడు చంపలేదు. ఆ మహామహునకు రాగద్వేషము లెక్కడివి? ఓతండ్రీ! విష్ణుదేవునకు దేవతలు చుట్టములయి రాక్షసులు కాకపోయినారా?

హిర—ఓరీ! కులకళంకా! ఏలప్రేలెదవురా? నీ నాలుక వ్రయ్యలుగాను! నీకారుకూతలుచాలించుము. (అని కోపముతో లేచివచ్చి తన్నుచున్నాఁడు.)

ప్రహ్లా—శ్రీహరీ!

హిర—(కన్నులెఱ్ఱఁజేసి) వీఁడుహరిగిరియనియింకను మొఱలిడుచున్నాఁడు. అలంబసా! నీవుపోయి వాకిటనిలుచున్న పాములవానిఁ డను లోపలికి తీసికొనిరమ్ము. ఆ కాలసర్పము ఘోరవిషజ్వాలలతో కఱచినప్పుడు విష్ణునిప్రభావమును వీనిభక్తియు నేమగునోచూతము.

అలం—చిత్తము. తీసికొనివచ్చెదను. (అనిపోవుచున్నాఁడు.)

లీలా—(దీనవాఖముతో) ఓకుమారా! యమకింకరులవలె రాక్షసకింకరులు నీయొద్దనున్నజే పాములచేత కఱపించి బాధించుచుండఁగా చూచి నేనెట్లు సహింపఁగలుగుదునురా? నిన్ను గడ్డముపట్టుకొని బతిమాలుకొనెదను. నాతండ్రీ! నీతల్లి ప్రార్థనను విని యింకనయిన నీవు విష్ణుభక్తిని విడిచి నీతండ్రిగారి యాజ్ఞప్రకారము చేయుము. నీవెప్పుడును నామాట త్రోసివేయువాఁడవుకావు. ఈ యొక్క విషయములో మాత్ర మింతపట్టుదల పట్టెదవా? నీపంతము చాలును.

ప్రహ్లా—తల్లీ! నీవు మఱియేమాజ్ఞాపించినను శిరసావహించి చేసెదనుగాని. నిరంతర పరలోకసుఖమునకు భంగమువచ్చెడి యీ విషయములో మాత్రము మీమాట వినఁజాలను. ఈలోకములో మీరుకలుగఁజేసిన యీదేహమును కావలసినపక్షమున మీకు సమర్పింప సిద్ధముగానున్నాను. దీనినిమీరు మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొనుఁడు. ఇఁకముందులేక, ఈజన్మమునకు వెనుకనులేక, నడుమకొంత కాలముతల్లిదండ్రులుఁగానటస్థించినమీనిమిత్తమై, ఇప్పుడును వెనుకను ముందును అనంతమయిన సర్వకాలమును తల్లియుదండ్రియు రక్షకుఁ

డును పాపవిమోచకుఁడును సుఖదాతయు భయత్రాతయు సమస్తము నైన యీజగదీశ్వరుని నేనెట్లు విడువఁగలను? నాఆత్మానందముతో సంబంధింపక భగవదాజ్ఞకు వ్యతిరిక్తముకాని సమస్తవిషయముల యందును నే మీఆజ్ఞను శిరసావహించిచేసి నాదేహసుఖముల నన్నిటిని విడువుమన్నను విడుచుటకు సంసిద్ధుఁడనయియున్నాను.

లీలా — పుత్రకా! నీప్రాక్తనఫల మిట్లుండఁగా, నేనేమిచేయ గలను? నీవు నాకడుపున పుట్టిన దోషముచేత మనసుపట్టలేక, అఁడదానిని గనుక దుఃఖపడియుందును. నీవేమో మహావైభవముతో సమస్తసంపదలనుపొంది సుఖించుచుండగా చూచి సంతోషించు భాగ్యము లభించునని యెదురుచూచుచున్న నాకు నీదురవస్థచూచిన మనసెట్లు పుత్రశోకముపాలు గాకుండును?

ప్రహ్లా — అమ్మా! నీవు నానిమిత్తమై చింతబొందఁబోకుము. ఆ జగదీశ్వరుఁడు నన్నేమి చేయదలఁచుకొనెనో యట్లుకాఁగలదు. నన్నాపద పెట్టుచున్నారని నాయనగారిని మాత్ర మెప్పుడును దూషింపఁబోకుము. నేన నీకు పుట్టనే లేదనుకొని నన్ను మరచిపొమ్ము. అంతఃపురమునకు పొమ్ము.

లీలా — ఓప్రాణనాథా! కన్నకడుపగుటచేత మనసు నిలువక మీకొక్క విన్నపము చేయుచున్నాను. నేనుమిమ్ము వేఱుకోరిక యెన్నఁడును కోరినదానను కానుగనుక, యీయొక్క ప్రార్థనమాత్ర మంగీకరించి వీనిని ప్రాణముతో విడిచిపెట్టుఁడు. ప్రాజ్ఞతరానికొడుకు మీఁద మీకాగ్రహమెందుకు? ఈసంపదలు లేకపోయినను ప్రాణమున్న పక్షమున వీఁడు బలుసుకూర తినియైనను బ్రతుకఁగలఁడు. క్షమించి విడిచిపెట్టుఁడు. వీనిని మీయొద్దనుంచుకొనుట కిష్టములేని పక్షమున వీని నడవులకయినను పంపివేయుఁడు: లేదా దూరదేశములకయినను పంపివేయుఁడు. (అని కాళ్ళమీఁద పడుచున్నది.)

హిర—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీవు మరియేమిచెప్పినను విందునుగాని నేను యీమాటమాత్రము వినను. లెమ్ము పాదములమీఁదనుండి లెమ్ము. (అని లేవనెత్తును) వీఁడు మనకు శత్రుఁడుకాని, పుత్రుఁడు కాఁడు. వీని శిక్షను చూడఁదగదుపొమ్ము.

అలం—(పాములవానితో ప్రవేశించి) స్వామీ! ఇదిగో! పాములవానిని తీసికొని వచ్చినాను.

లీలా—నేనీ పాపకర్మమును చూడఁజాలను. నాదెప్పుడును దుఃఖపడవలసినబ్రతుకయిపోయినది. అంతఃపురమునకుపోయి, అక్కడనే విలపించెదను. (అని రెండడుగులు నడిచి) నాకు నడువ కాళ్ళు రాకున్నవి. (అని పోవుచున్నది.)

పాము—సామీ! దండాలు.

హిర—ఓరీపాములవాఁడా! నీవద్ద మంచి పాములున్నవటరా?

పాము—యేలినవారి సిత్తంవచ్చిన పాములుండాయిసామీ (పెట్టిమూఁతతీయుచు) యీనాగుపామును నిన్ననే కోటప్పకొండలో పట్టుకున్నాము. దీనివిసం సోకితే యేనుగులు పీనుగులయిపోతాయి సామీ! నాపాములపెట్టెకిత్తోడు. నేనబద్ధాలాడను మాప్రబో.

హిర—ఓరీ! నీ వెప్పుడయిన నిదర్శనంచూచినావురా?

పాము—నీదరిసినమా? యిదివరకు నేనెప్పుడూ సెయ్యలేదు. ఇదే సెయ్యడం.

హిర—మాదర్శనము కాదు. నిదర్శనము.

పాము—నీదరిశినంరాదు? నిదర్శనమా! అదేంటో నాకు తెలియదు.

హిర—ఓరిభ్రష్టా! నీకు నిదర్శనమన్న మాటే తెలియదురా! నిదర్శనమురా నిదర్శనము.

పాము—నిదర్శనమా? తెలిసింది. తెలిసింది. మేము తిరిగే అడవుల్లో యెక్కడా మాకా మెకం యిదివరకు కళ్ళపడలేదు. బాబూ!

హిర—ఓరిని ర్భాగ్యుఁడా! అదిమృగముకాదు. నిదర్శన మనగా దృష్టాంతము. ఇప్పుడు తెలిసినదా!

పాము—బాబూ! మీరు బలేబలేమాటలు యేస్తున్నారు. ఇప్పుడునాకు తెలిసింది. దృష్టాంతమంటే నుప్పికాదుసుష్టుపాకు. దాని కింత లేసి కాయ:ఉంటవి. (అనిట్రవేలితో చూపుచున్నాఁడు.)

హిర—ఈమూఢుని కేమాటలును తెలియకున్నవి. అలంబసా! మాయభిప్రాయమును నీవు వీనితో విప్పి చెప్పు.

అలం—ఓరీ! "ఈపాము ఏనుఁగునుచంపఁగా నీ వెప్పుడైనను దాఖలాచూచినావా?" అని నిన్ను రాజుగారడుగుచున్నారు.

పాము—డాఖలా? డాఖలా? లచ్చసారులు సూచినాము. బిచ్చువులచ్చులు లచ్చలేంలెక్క? డబ్బయిపదకొండుసార్లు సూశాం. నెల్లాళ్ళకింద వొక్కొక్కకాటేసేటప్పటికి యేనుగులమంద మందంతా చచ్చిపోయింది. వొక్క యేనుగని లెక్కయేంటి? దీన్ని రెణ్నెల్లుకాచి యెరమింగివున్నప్పుడు పట్టుకున్నాము.

హిర—ఓరీ పాములవాఁడా! ఈపాముచేత బాలకుని కర పించు—ఓరీ! అలంబసా! దుర్ముఖా! ఈబాలకుని మీరిద్దరును కదల కుండగట్టిగాఁబట్టుకొనుడు. ఓరీ! ప్రహ్లాదా! నీవిక నైననువిష్ణుభక్తిని మానెదవా? ఈవిషసర్పముచేత మరణింపుచున్నావా?

ప్రహ్లా—ఈవిషసర్పముకంటె క్రూరములయినపాపసర్పముల నుండి సహితముకాపాడి నాకాత్మరక్షణము దయచేయఁగలిగినలోకే శ్వరుఁడు పెనుప్రాపయియుండఁగా, దేహమాత్రమును బాధించెడి

యీపాములు నన్నేమిచేయఁ గలవు ? మీచిత్తము వచ్చినట్లు చేయింపుఁడు.

హిర—(పండ్లుపటపటకొరికి) ఓరి మొండీ! ఏమి నీకండ్లు కొ్రివ్వు!—దుర్ముఖా! మీరింకను పట్టుకోరేమి? ఓపాములవాఁడా! ఈపాముచేత కరిపించు.

పాము—(చిత్తం అని, అలంబస దుర్ముఖులు పట్టుకొనఁగా పాముచేత కరపించుచున్నాఁడు.)

అలం—పాముచచ్చినది. ప్రహ్లాదునకువిషమెక్కలేదు. పాము కఱవనప్పటివలెనే నిర్భయముగా నున్నాఁడు.

హిర—ఓచండామార్కులారా! మీరు లోపలికిపోయి, అభిచార హోమముచేసి వేగిరము శక్తిని పుట్టింపుఁడు.

చండా—నిమిషములో మేము శక్తినిపుట్టించి తీసికొని వచ్చెదము. అప్పుడుగానిప్రహ్లాదుని పొగరడఁగదు. (అని పోవుచున్నాఁడు)

హిర—అలంబసా! ప్రహ్లాదుఁడు పాముకరచినను చావ లేదుగా! ఏమి యీఆశ్చర్యము!

అలం—ప్రహ్లాదుఁడుచావలేదు పామేచచ్చినది. ఈపాములఁ వాఁడొకవేళ చచ్చినపామునే తెచ్చినాఁడేమో! అవునవును. వీసనాగ స్వరముచేతనుమంత్రశక్తిచేతనుపాముకదలికరచివదేకాని, నిజముగా వీఁడు ప్రాణములేని పామే తెచ్చినాఁడు. వీనిని శిక్షించవలెను.

పాము—బాబూ! ముసలాణ్ని, నేను సిచ్చలకు తాళలేను. నావరాలకెత్తుకెత్తుపాము నిముసంలోసచ్చింది. అదిసంపినా చచ్చేది కాదు. యేంసేతునుసామీ! నేను తెచ్చింది సచ్చినపాం కాదు.రచ్చిం చండి. వాకిట్లో ఈమారాజులందరూ సూశారు.

దుర్ము—నీది చచ్చినపాము కాదా? అలాగయినపక్షమున, ఈ పాము చచ్చుటకు ప్రహ్లాదుని దేహములోనే విషమున్నది. ఖలులకు

నిలువెల్లను విషమేఅని పెద్దలు చెప్పుదురు. వెనుక రాజుగారు ఖలుఁడయిన యీబాలకుని శిక్షించుచున్నప్పుడు నేనెఱుఁగక కలవినాను. నాకెక్కడ విషమెక్కునో? ఏమిబుద్ధి? ఏమిచేయుదును?

అలం—మానిసికాటునకు మందులేదు. నీవంటివాఁడొకఁడు రాజుగారి చెవి కొఱికినపక్షమున, నావంటివారు నూఱుగురు చత్తురు.

దుర్ము—అయ్యో! నరవిషమునకు మందుమాత్రమే కాక మంత్రమునులేదట! నేను మీఁదటికి పెండ్లి చేసుకోఁబోవు భార్యకు దిక్కు లేకుండ చచ్చిపోదును కాఁబోలు!

అలం—దుర్ముఖా! విచారపడఁబోకు. విషమెక్కెడుపక్షమున, ఎనిమిదిజాములలోనే యెక్కును నీవు ప్రష్ఠుని కరిచి బహుదినము లయినది. గనుక నీవిప్పుడు చావవు. బెంగపెట్టుకొనకు. ప్రష్ఠుఁడు విషముగలవాఁడు కాఁడు.

దుర్ము—నేనెట్లు బెంగపెట్టుకొనకుండఁగలను! ఈపాముల వాఁడు చచ్చినపాము కాదని చెప్పినప్పటినుండియు నాకింకొకభయము కలుగుచున్నది. ఈముసలిగాడిదకొడుకు త్రాగివచ్చి ప్రష్ఠుని కాలను కొని నాకాలు కరిపించినాఁడేమో! అవును. నన్నే కరిపించినాఁడు. నా కాలు తిమ్మిరెక్కుచున్నది. నా దేహము వడకెత్తుచున్నది. అలంబసా! వేగాఁ తప్పించు తియ్యగా నుండునేమో చూచెదను. విషవైద్యునికొరకు పరుగెత్తు. దిక్కుమాలినవానికి నాకు విషవైద్యము చేయించు ప్రాణదానము చేసినపక్షమున నీకు బహుపుణ్యము వచ్చును. పరుగెత్తు పరుగెత్తు. (అని నేలబడుచున్నాఁడు)

అలం—నీకాలికి కాటులేదు. భయపడకు.

దుర్ము—నాకాలిని కాటులేదా? నీతల్లికడుపుచల్లగా; నీఅత్తకడుపు చల్లగా వర్ధిల్లుము. ఈశుభవార్త చెప్పి నాప్రాణములు నీవు నిలువఁబెట్టినావు. నాకన్నియు గండములేవచ్చి నామంచితనముచేత తప్పిపోవుచున్నవి. నేనదృష్టవంతుఁడను గనుక, నాకు కష్టములు కొండలలాగునవచ్చి మంచులాగున విడిపోవుచున్నవి.

అలం—ఓమహారాజా! నాకు భయమగుచున్నది. మనచండామార్కులు నెత్తియెత్తినవానివలె కేకలు వేయుచు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. ఇంత వేగముగా పిచ్చియెత్తుట కతనిని వెఱ్ఱికుక్క కఱచినదేమో! భూతముసోకింది. నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది. అదిగో భూతము. భూతము. (అని పాఱిపోవుచున్నాఁడు)

మర్క—అయ్యో! వెఱ్ఱికుక్క కాటుకు మందు లేదు. ఏమి చేయుదును? ఎందు చొత్తును? (అని లేచిపోవుచున్నాఁడు)

చండ—బ్రాహ్మణుని చంపకు చంపకు. (అని పరుగెత్తుకొని వచ్చి ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విప్ర—స్వామీ! వెఱపింపఁబోయి మీరే వెఱచి వచ్చినారేమయా? తొందరపడక సంగతి చెప్పుఁడు.

శక్తి—ఓరీ! పాపాత్మా! నన్ను విష్ణుభక్తునిమీఁద కెందుకు పంపినావురా? మూఁడు నిన్నిప్పుడే పట్టి మ్రింగెదను.

(ఇట్లు కేకలు వేయుచు శక్తి ప్రవేశించుచున్నది)

హిర—(నిశ్చేష్టుఁడై సింహాసనముమీఁద కూరుచున్నాఁడు)

చండ—ఈశక్తి నా వెంటఁబడినది. విప్రజిత్తి పీఠమునుండి కదలఁడు. మహారాజుగారు నిశ్చేష్టితులై యున్నారు. నీవే దిక్కు ప్రహ్లాదా! దిక్కుమాలిన బ్రాహ్మణుని నన్ను రక్షింపుము. (అని ప్రహ్లాదుని వెనుకకు పోవుచున్నాఁడు)

విప్ర—భయభ్రాంతులయినవారికి మతిపోవునుగదా! ఈ బ్రాహ్మణుఁడు మావంటి మహావీరులనందరిని విడిచి బాలుఁడయిన ప్రహ్లాదుని మఱుఁగు చొచ్చుచున్నాఁడు.

శక్తి—ఏఁడీ? ఏఁడీ? బ్రాహ్మణుఁడు. వీఁడు నన్ను హరిభక్తునిమీఁద ప్రయోగించినందుకు, వ్యాఘ్రము మేకపిల్లను నమలినట్లు తల నాపండ్లసందున పెట్టి పటపట నమలెదను.

ప్రహ్లా—నేను నిజమయిన విష్ణుభక్తుఁడనయిన పక్షమున, ఈ బ్రాహ్మణుఁడు రక్షింపఁబడుగాక!

శక్తి—ఈపరమభాగవతోత్తమునిదయవల్ల బ్రతికిపోయినావు. నిన్నువిడిచితిని. పో. (అని పోవుచున్నది)

హిర—(కన్నులు విప్పిచూచి) ఈకలకలమేమి?

విప్ర—శక్తివచ్చి ప్రహ్లాదుని చంపకయే పాఱిపోయినది. అమ్మవారినిచేయఁబోగా రాకసి అయినట్లు గురుపుత్రులనే బ్రింగ బయలు దేఱినది.

హిర—అయ్యో? ఈసంక్షోభములో తప్పించుకొని శక్తిపాఱిపోయినదిగదా! ఆహా! ఎంతప్రమాదముసంభవించినది! ఓరీప్రహ్లాదా! ఓరిమూర్ఖ! నీవింకను విష్ణువు విష్ణువనియే పలవించుచున్నావు. నీవిష్ణువెక్కడ నున్నాడురా!

ప్రహ్లా—గీ. ఎచ్చటనున్నాఁడు శ్రీవిష్ణుఁడిప్పుడంచు,
అసురనాయకా! నన్నునీవడుగనేల?
అఖిలవిష్టపాంతర్యామియైనయతఁడు
లేనిచోటేది గలదయ్య వూని వెదక ?

హిర—(తలతడవుకొనుచు పరధ్యానముతో నున్నాఁడు.)

విప్ర—ఓమహారాజా! మీరాలాగున తల తడవు కొనుచున్నారేమి ?

హిర—ఓయీ! విప్రజిత్తి! ఇప్పుడుచూచుచుండఁగా నాకన్నులు మూతపడి నాకుపాముకల యొకటివచ్చినది. నాకు తలలేనట్టు దుస్స్వప్నమయినది. అందుచేత నామనసిప్పుడు కలఁగియున్నది. ఓరీప్రహ్లాదా! విష్ణుఁడిప్పుడెక్కడ నున్నాడన్నావు?

ప్రహ్లా—గీ. ఎచటనున్నాఁడు శ్రీవిష్ణుఁడిప్పుడంచు,
అసురనాయక! నన్నునీవడుగనేల ?
అఖిలవిష్టపాంతర్యామియైన యతఁడు
లేనిచోటేది గలదయ్య వూని వెదక ?

అన్నాను.

హిర — విష్ణుఁడంతటను ఉన్నాఁడుగా? ఏఁడి యీస్తంభమున నుండుమను. (అనిలేచి చేతిఖడ్గముతో స్తంభమునుకొట్టి) నీవిష్ణుఁడీ స్తంభమున విష్ణుని చూపకపోతివేని ఈఖడ్గముతోనే నీతల సహస్ర ఖిన్నములు చేసెదను.

ప్రహ్లా — గీ. అఖిలజగముల నిండియున్నట్టి ఘనుండు
స్తంభమున నుండఁడే సభాస్థలినినిపుడు ?
దనుజనాయక! యీ స్తంభమునను గూడ
నిశ్చయంబుగ నున్నాఁడు నెమకిచూడు.

హిర — ఈ స్తంభములోనున్నాఁడా! ఉన్నయెడల పయికివచ్చి చాటుమాని పోటుబంటయి హిరణ్యకశిపుని యెదుట నిలువుమను. సింహము మేకపిల్లను చంపినట్లు విష్ణుని గిష్ణునికూడ నేనీవాడిగోళ్ళతో పొట్టచీల్చి చంపివేసెదను. హిరణ్యాక్షుని పందినయి చంపిపోయిన పాపాత్మా! నీకేపౌరుషమున్నయెడల పురుషసింహుఁడవయి నాయెదుట నిలిచి నీసుగతనము కనఁబరుపుము. నిన్నొక్క నిమిషములో పరమపదమునకుపంపి నాతమ్ముని పగ తీర్చుకొనెదను.

(అప్పుడు విష్ణుఁడు నరసింహమూర్తియయి స్తంభము బద్దలుచేసికొని బయలుదేఱి ప్రత్యక్షమగుచున్నాఁడు.]

నర — ఓరీ రాక్షసాధమా! నోటికివచ్చినట్లు దురాలాపములు పెక్కులు పేలుచున్నావు. తాలఁగక నిలువుము. ఈసూర్యుఁడస్తమించులోపల నీనోరడఁచి నిన్నును నీతమ్మునివద్దకు పంపెదను. నాభక్తుని నీవు నిష్కారణముగా హింసింపుచుండగా చూచి యింతకాల మోర్చి యూరకుంటిని. ఇఁక సహింపను.

హిర — సహింపక నీవేమిచేయఁగలవు? నేనాయింద్రుని మద మడఁచినప్పుడు నీవెక్కడకుపోయితివి? యముఁడుమొదలయిన దిక్పాలకులను బాధించునప్పుడేమయినావు? నేనువయికుంఠమునకు దండెత్తినపుడు నీవెందుదాఁగినావు? ఈబుద్ధియింతవఱకునునీకెక్కడికిపోయినది? ఓహో! నేఁడుగదానాకుపండువు! నాతమ్ముని చంపినప్పటినుం

డియు నేను నీనిమిత్తమై వెదకుచుండఁగా, ఈప్రహ్లాదుని మూలమున నైనను నేటికాలమునకు నాకంటఁబడినావు. ఓరీ! ప్రహ్లాదా! నిన్ను మెచ్చుకోవచ్చును. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము. నాసోదరుని చంపిన పగ సాధించుటకయి యెన్నాళ్ళు వెదకినను కానరాని యీ మాయగానిని నిమిషములో గాకన్నులకుచూపి నాకు మహోపకారము చేసినావు. ఇదె పిడుగువంటియీపిడికిటిపోటుతో నాపుణ్యవశముచేత దొరికిన యీవిరోధి శిరస్సు సహస్రఖండములు చేసెదను. కుందేలు వంటయిల్లు చొచ్చినది. హిరణ్యకశిపునియెదుట వీఁడిక నెట్లుతప్పించు కొని పోఁగలఁడు? (అని నృసింహునిమీఁదికి నడుచుచున్నాఁడు.)

నర—ఓరీదుష్టాత్మా! యముఁడు మొదలయినవారిని బాధ పెట్టితినని గర్వపడకుము. నీవీవఱకాయమునిపెట్టిన బాధయంతయు వడ్డితో గూడ నేఁడాతెఁదుదీర్చుకొనును. యమలోకమునకు ప్రయాణము కట్టుము. ఇదెనీడొక్క బద్దలుచేసి, దుష్టులు కొంతకాలము ప్రబలు లయియున్నను కడపట దురంతమునొందుదురన్న సత్యమును నేను లోకమునకు వెల్లడించెదను. (అని హిరణ్యకశిపుని పట్టుకొని చాటున కీడ్చుకొనిపోవుచున్నాఁడు.)

విప్ర—అయ్యో! నేనెంతపాపాత్ముఁడను! హిరణ్యకశిపుని వధనుగూడ చూడవలసిన వాఁడనయినాను. నృసింహమూర్తి తా నన్నంతపనియుచేయుచున్నాఁడు. అదిగో సింహద్వారమువద్ద ఘోరా కారుఁడయి నృసింహమూర్తి హిరణ్యకశిపునిపైకెత్తిపట్టి తనవాఁడి గోళ్ళతో పటపటధ్వనులువుట్ట పొట్టచీల్చుచున్నాఁడు. హిరణ్యకశి పుని పనితీరినది. హా మహారాజా! రాక్షసకులమునకు నేడెంతదుర్యో గము పట్టినది! (అని దుఃఖమునభినయించుచు) అదిగో నృసింహుఁడు రాజకళేబరమును భూమిమీఁదఁ బడవైచి, రక్తముతోతడిసిన శరీ రముతో ఈవంకకే మహారోషముతో వచ్చుచున్నాఁడు. ఇక్కడ నున్నపక్షమున నన్నుకూడ చంపకవిడువఁడు. నేనుపాఱిపోయెదను.

(అని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

(అప్పుడు నృసింహమూర్తి మరల ప్రవేశించుచున్నాడు.)

నృసిం — ప్రహ్లాదా! నీభక్తికిమెచ్చి ప్రత్యక్షమయినాడను. నీవు తలవంచుకొని నేలచూచుచున్నావేమి? నీవు పోయినతండ్రినిమిత్తము చింతపడకుము. దుర్మార్గుల కెప్పుడునులోకములోనిటువంటిదుర్మరణమే సంభవించును. నిన్ను హింసబెట్టిన రాక్షసబాధ నేడు తొలగినది గదా? ఇక నీవే యీరాక్షసరాజ్యమున కధిపతివయి ప్రజాక్షేమకరముగా పరిపాలనము చేయుచు సుఖింపుము.

[అప్పుడు దిరుమణి నామములు ధరించుకొని, తులసితావళములతో అలంబసుఁడును, దుర్ముఖుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

అలం—(వచ్చుచు దుర్ముఖునితో) మనమిప్పుడు వీరవైష్ణవులవలె నున్నాము. ఈ వేషము చూచి మనము నిజమయినభక్తుల మనుకొని నృసింహదేవుఁడు మనలను తప్పక మన్నించును.

దుర్ము—(నమస్కరించి) స్వామీ! మీదాసులము. వైష్ణవులము. ఆదురాత్ముని మూటవిని ప్రహ్లాదుని బాధించితిమని మమ్ము సంహరింపక దీనులమై మీపాదములుచేరిన మమ్ము రక్షింపుఁడు. ఇదె మాపెరటిలో గాచిన వెలగపండ్లను కానుకగా తెచ్చినాఁడను స్వీకరింపుఁడు.

నృసిం—మీరాక భయమాస్తమిచ్చినాఁడను. ఇకముందుమీరు బుద్ధిగలిగి బ్రతుకుఁడు. మాకీకానుక లక్కరలేదు. మేమొక్క హిరణ్యకశిపుని శిరస్సు కానుకగానే తృప్తినొందుదుము.

దుర్ము—(తనలో)అట్లైన నీవీవెలగపండు బట్టలో వేసిశిరస్సని చూపి యీదేవునిమాయచేసి సంతోషపెట్టెదను. (తాను తెచ్చిన వెలగపండునుబట్టలో వేసిచూపుచు) స్వామీ ! అట్లయినచో హిరణ్యకశిపునిశిరస్సునే మీకు సమర్పించెదను. ఈ కానుక నందుకొనుఁడు.

అలం—(దుర్ముఖునితో) ఓరీ! ఇంతచిన్నది హిరణ్యకశిపుని శిరస్సన్న నమ్మడు. నేను తెచ్చిన కొబ్బరికాయను బట్టలో వేసి హిరణ్యకశిపుని శిరస్సని సమర్పించెదను.

దుర్ము—(అలంబసునితో) నీదిమాత్రము మన రాజుగారిశిర స్సంతయున్న దా? నీవట్లు చెప్పినపక్షమున స్వామివారు నేనసత్య మాడితినను కోరా? నీవూరుకో; ఇదిరాజుగారిశైశవావస్థలోని శిరస్సు నేను సంపాదించినానని చెప్పెదను.

అలం—(దుర్ముఖునితో) నీవే ఊరుకో. ఇదిరాజుగారిబాల్యా వస్థలోని శిరస్సు. నేనే సంపాదించినానని చెప్పెదను. మనరాజుగారు పెద్దవారయి నేఁటిదాఁక బ్రతికియుండఁగాచిన్ననాటిపుఱ్ఱెనీకెట్లువచ్చి నది? నాదందువో విశ్వామిత్రసృష్టి.

దుర్ము—(అలంబసునితో) నాది బ్రహ్మసృష్టి.

ప్రహ్లా—(చేతులుజోడించుకొనిపిలువఁబడి ధ్యానముచేయుచు)

ద్విపద. జయజయసర్వేశ! జయపాపనాశ!
జయజయగతపాశ! జయస్వప్రకాశ!
నిరతంబు నామది నీభక్తినుండి
మరలకుండఁగఁజేసి మన్నింపవయ్య;
దయయు సత్యంబును దప్పక, నీకుఁ
బ్రియమైన కార్యముల్ ప్రేమమీఱంగ
సతతంబు భువిలోన సలిపెడుబుద్ధి
నతులొనరించెద నాకియ్యవయ్య;
నీదుభక్తులయెడ నిత్యంబునాకు
నాదరమొదవెడు నట్లొనరించి
జనులనెల్లను భాతృసములనుగాఁగ
వనితలఁ దోఁబుట్టువులుగాఁగ
భావించుకొనుచుండి వారి క్షేమంబు
భావంబులోఁగోరి పనిచేయునట్లు
నాకుఁబ్రసాదింపు, న్యాయస్వరూప!

ప్రాకటధర్మంబు పాయకుండంగ
నీతిమార్గంబున నియమంబుతోడ
నేతజీ నేఁజరియించెదునట్లు
వరములునాకిమ్ము వాత్సల్యమానను
వరదయాకర! భక్తవరద! లోకేశ!
త్రికరణశుద్ధిగా, దేవాదిదేవ!
సకలార్తిహార! నీకుఁజాల మ్రొక్కెదను.

నృసిం—(ప్రహ్లాదుని చేతులతో దువ్వుచు) వత్సా! నీవుకోరిన వరము లన్నియు నిచ్చినాఁడను. పరమభాగవతోత్తముఁడవై వర్ధిల్లుము. మీరీసభాసదులకుఁగూడ నొక్కహితోపదేశముచేసి, అంతర్హితుల మయ్యెదము.

సీసమాలిక.

శ్రీమహావిష్ణుఁడ సింహముఖంబునునరరూపమునుదాల్చికరుణతోడ, భక్తునిగావంగ వచ్చితినిటకు వినరయ్య జనులార వీనులలర, దుద్దునామము పెట్టి తులసిపేరులుదాల్చి మ్రొక్కుమాత్రనె మీకు ముక్తిలేదు, నాపాదభక్తులై నను దృప్తుఁజేయఁగఁ దలఁతురేనియు మీరు తెలియ వినుఁడు, ముందుగామీరలు భూతకోటులయందుదయ గల్గిసత్యంబు తప్పకెపుడు, కామాదులజయించి కరుణాప్రపూర్ణులై పరవంచనములేక పరవనితల, తోడఁబుట్టువులట్లుఁ దోడిమానవులను సోదరులట్లును జూచుకొనుచు, నీతిమార్గంబున నిత్యాదరముతోడ మీరెల్ల నిరతంబు మెలఁగవలయుఁ, జిత్తశుద్ధిలేనిసేవచే నింతయు, ఫలములేదుగాన భక్తితోడ, నన్నుఁగొలుచుచుండి నాకుఁదృప్తినొనర్చి పనులుసలిపిముక్తిపదవి గనుఁడు. (అనియంతర్హితుఁడయ్యెను.)

బాన్సు ప్రెస్, రాజమండ్రి—1950.

సత్యహరిశ్చంద్రనాటకము

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు

పదకొండవ కూర్పు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము

రాజమహేంద్రవరము.

1950

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు.

ఇంద్రుఁడు—దేవరాజు

బృహస్పతి—దేవగురువు

జయంతుఁడు—దేవేంద్రుని కొమారుఁడు

వశిష్ఠుడు, విశ్వామిత్రుఁడు, అగస్త్యుడు, గౌతముఁడు, అత్రి, కశ్యపుఁడు, వామనుఁడు } మహర్షులు

జాబాలి—మార్కండేయుని శిష్యుడు

గాలవుఁడు—హరిశ్చంద్రుని వేడుక చెలికాఁడు

హరిశ్చంద్రుఁడు—అయోధ్యాపురాధీశుఁడు

చంద్రమతి—హరిశ్చంద్రుని భార్య

లోహితాస్యుఁడు—హరిశ్చంద్రుని కొమారుడు

సత్యకీర్తి—హరిశ్చంద్రునిమంత్రి

భద్రుఁడు, పాలకుఁడు—భటులు

మాలెతలు—విశ్వామిత్రుని వనపాలకురాండ్రు

జనమిత్రుఁడు, కామపాలుఁడు—అయోధ్యాపురపౌరులు

నక్షత్రకుఁడు—విశ్వామిత్రుని శిష్యుఁడు.

దంతఘాతకుఁడు—విశ్వామిత్రప్రేరితుఁడగు రాక్షసుఁడు

కపాలకుండలుఁడు—పిశాచరాజు (భేతాళుఁడు)

కాలకౌశికుడు—చంద్రమతిని వెలకుగొన్న కాశీపురబ్రాహ్మణుడు

కలహకంటకి—కాలకౌశికుని భార్య

వీరబాహువు—ప్రేతభూమికధికారి

వీరదాసు—వీరబాహువు హరిశ్చంద్రుని కొనఁగిన మాఱుపేరు

మధుదాసుఁడు—వీరదాసుని యనుచరుఁడు

భీమణుఁడు, తామ్రాక్షుఁడు—కాశీరాజభటులు

ప్రతాపచంద్రదేవుఁడు—కాశీపురాధీశుఁడు

శివుఁడు—కైలాసపతి

పార్వతి—శివుని భార్య

సత్యహరిశ్చంద్రనాటకము

ప్రథమాంకము

శా. శ్రీకళ్యాణగుణాకరుండు త్రిజగత్సేవ్యుండు నిత్యుండు సు
శ్లోకుం డాద్యుఁ డతీంద్రియుండు పరమేశుం డప్రమేయుండు లో
కైకాధారుఁడు సర్వశక్తుఁ డమలుం డాద్యంతశూన్యుండు ప్రే
మైకస్థానుఁడునైన దేవుఁ డిడు మీ కత్యంత సౌభాగ్యముల్.

సూత్ర—(తెరవంకజూచి) ఓయీ! స్థాపకా! మీయలంకారము పూర్ణమయినపక్షమున నీవొక్కసారి యిటురమ్ము.

నటు—ఇదిగో వచ్చినాడను. ఈ సేవకుని కేమియాజ్ఞ?

సూత్ర—ఈ రాత్రి మనమేమో వీరిని వినోదపెట్టుదుమని విని యీసభవారందఱును మననాట్యశాలకు విజయంచేసి చకోరపక్షులు వెన్నెలనిమిత్తమయి యాసపడి చూచుచున్నట్లు మనవంక నెల్లచూచుచున్నారో చూడు. ఈ వేసవికాలపు సెలవులలో నొక యపూర్వనాటక మాడి పురజనులను సంతోషపెట్టెదమని యీ వరకే ప్రకటన చేసి యున్నాము గనుక, మనమిప్పుడాలస్యము చేయక యీనూతన హరిశ్చంద్రనాటకమును ప్రయోగించి వేడుక చూడవచ్చిన వీరిడెందముల నానందింపఁజేయుదము.

నటు—సరిసరి! చక్కగాఁ జెప్పినారు. నాటకప్రయోగమునందు బాలప్రాయులమయిన మన మెక్కడ? స్తనశల్యపరీక్షచేసెడి యీమహాసభ్యులహృదయరంజన మెక్కడ? ఈమహాసభను సంతోషపెట్టగలవా రెంతటి శక్తివంతులు కావలెను?

సూత్ర—గుణగ్రహణైకపారీణులైన వీరికడ మన మింత మాత్రమును భయపడవలసిన పనిలేదు. ఆటపాటలయందు మన యొద్ద నెన్నిలోపములున్నను వానిని పాటింపక ముగ్ధజనసమాదరణ పరాయణులయిన వీరు మనయందలి వాత్సల్యాధిక్యముచేత మన గుణలేశములనే మెచ్చి సంతోషపడుదురు సుమా. అట్లుగాక వీరొ కవేళ మన లోపములను జూపినను మన కది శ్రేయస్కరమే యగు ను. ఎట్లన—

క. రసికులు కానిమనుష్యులు
  పొసఁ గన్వీక్షించి మెచ్చి పొగడుటకంటెన్
  రసికు లగువార లారసి
  పస లేదని తెగడుటెంతొ వాసియొసంగున్. 2

నటు—అదిసరేకాని కాళిదాసాది మహాకవులచేత రసవంత ము లయిన మృదు మధుర వాగ్గుంభనలతో రచియింపఁబడిన రమ్య తరములయిన ప్రాచీన గీర్వాణనాటకము లనేకము లుండగా, దేట తెలుగు మాటలతోఁ గూర్పఁబడిన యీ నవీననాటక మిప్పుడు వీరి మనసుల కెట్లెక్కగలదు!

సూత్ర—మనమీవిషయమునను శంకింపవలసినపని లేదు. ప్రౌఢకావ్యములరుచి మరఁగిన నవరసరసికులకు సహితము బాలుర ముద్దుమాటలు హృదయ రంజకములు కాకుండవుసుమా! అదిగాక, యభిజ్ఞులైనవారెప్పుడును సారస్య మెందున్నను గ్రహించి యాద రింతురుగాని యిదిపురాతన మనియు నాలోచింపరు. అందుచేతనే కవికులసార్వభౌముఁడయిన కాళిదాసుఁడు మాళవి కాగ్నిమిత్రమను నాటకరాజము నందుఁ బూర్వము,

ఉ. ప్రాఁతది యన్నకారణముఁ బట్టియెసర్వము మేల్మిఁజెందునే?
  నూతనమన్న హేతువున న్యూనతఁజెందునె క్రొత్తవన్నియున్

ఖ్యాతిగనుత్తముల్గుణము నారసి మంచి గ్రహింతురెప్పుడున్
భ్రాంతవె మంచి వందు రవిమర్శితం గేవల మూఢమానవుల్ 8

అని చెప్పియుండ లేదా? ఇది కాళిదాసాదుల మహా నాటకరత్నముల వలె నంత మనోహరముగా నుండకపోయినను నిత్యసత్యవ్రతము చేతం బ్రఖ్యాతి చెందిన శ్రీహరిశ్చంద్ర మహారాజచంద్రుని పవిత్ర చరిత్రముగుటచేతం గత్క థామృతపానమునందలి యుపేక్ష చేతనైనను సభవారు దీనినంగీకరించి యాదరింపకపోరు. లోకములో సత్పురుషుల కర్ణములకు నీతికథాశ్రవణముకంటె మధురమయినది మఱియొకటి యుండదుగదా?

నటు—మీరిప్పు డెప్పటిదో కృతయుగవార్త సెలవిచ్చుచున్నారు. మీరన్నది పూర్వకాలపుమాట గాని యీకలికాలములో నీతివాక్యములయందు బద్ధాదరులగువారెవ్వరున్నారు?

సూత్ర—నీవు బుద్ధిమంతుండవే కాని యీవిషయములో నీబుద్ధిభ్రమసిపోయినది. ఇదియెంత కలికాలమయినను నీతి యిప్పటికిని మొదలంటంజావలేదు. ధర్మస్వరూపుండయిన భగవంతుండు పయినుండి పరిపాలించు చున్నంత వఱకును లోకములో నీతియెప్పుడును నిర్మూలము కానేరదు. దుర్నీతియెంతప్రబలముగా నున్నను నీతియే యెల్లప్పుడు బ్రజల యుల్లములమీంద రాజ్యము చెల్లించుచుండును. అవివేక ప్రేరణముచేత నీతివర్తనమును గొందఱు విడిచినంత మాత్రమున దానిమహిమ యెక్కడపోవును.

ఉ. తామిల నీతిమార్గమును దప్పిచరించెడువారుకూడ నీ
భూమిజనంబు తమ్మెపుడు ప్రోజ్వలనీతిపథానువర్తులం
చే మెయి నెంచునట్లునటియింతురు వేషముపూనిభూమిలో
నోమహితాత్మ! చాలదెయిదొక్కటె నీతిబలంబుచాటంగన్. 4

నటు—మీరు నీతిమార్గప్రభావము నెంతగా వర్ణించుచున్నను, నా ప్రత్యక్షానుభవమును బట్టి చూడఁగా లోకములో దుర్నీతియే యధికసంఖ్యాకుల మనస్సులను లోఁబఱచుకొని యధికారము చెల్లించుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

సూత్ర—నీవన్నట్లు దుర్నీతి యెంతదూరము వ్యాపించి యెందఱిని తానిమార్గము పట్టించుచున్నను, అది దొంగవలె నడఁగి యుండి చాటునఁ బనిచేయవలసినదే కాని బహిరంగముగాఁ దల యెత్తుకొని యెప్పుడును నిర్భయముగాఁ జరింపనేరదు.

చ. వినుపగలీశ్వరుం డిడిన వెల్తురులోఁ దలచూపనోడి మూ
లనడఁగి రాత్రిఁ జీఁకటి మెలంగెడుక్రూరమృగంబుకై వడిన్
దనజయవేళయందు సహితమ్ము బయల్పడలేక చాటునన్
బనియొనరించుఁ జూవె భయభావముతో నవినీతి యెప్పుడున్.

ఇంకొక్కవింతవినుము. అంతరంగమున దుర్నీతికి దాసులయి దాని కనవరత శుశ్రూష చేయువారు సహితము బహిరంగముగా దుర్నీతిని సేవింపనొల్లక నీతినే గౌరవించి భూషించుచు, తమ్మెవ్వరయిన నీతిమాలినవారని పలికినంత మాత్రమున వారిమీఁద మండిపడుచుందురు. ఇందువలననే నీతియొక్క పూజ్యతయు గౌరవాధిక్యమును నీకు వెల్లడి యగుచుండలేదా? అదిగాక యెంతటి నీతిమాలిన పరమనీచులకయినను నీతియందును నీతిమంతులయందును గౌరవమును ప్రేమయును బరమాదరమును నుంచుట సహజగుణముగా నున్నది.

సీ. ఆగౌరవాదుల కారయ ధర్మంబె కారణంబియ్యిలఁ గాదె యేని
దీర్ఘకాలము క్రిందదివి కేగియున్నట్టి రాముని నా ధర్మరాజుని పుడు

దేవసన్నిభులఁగ భావించి పూజింప వారిసచ్చరితల గారవింప
మహిమీఁదవారలుమనకు జేసిన యట్టియుతులోపకార మేదైన
మనము రావణు దుర్యోధనునిఁగరంబు [గలదే!
దూషణమొనరించి ద్వేషింపఁ దొల్లివారు
మనకు నపకార మిమ్మహీమండలమున
నెప్పుడైనను జేసిరే యించుకైన? 6

ఉ. సీతవిపత్తులంబొరలి చేడ్పడెనన్నపు డార్తి చెందగా,
సీతమహోపకారమిటఁ జేసినదేది జగజ్జనాళికిన్?
ఖ్యాతలమందు శూర్పణఖ కష్టపరంపర చెందెనన్నచోఁ
జేతములంజెలంగ నదిచేసినదేది మహోపకారమున్? 7

లోకములో నెప్పుడును స్థిరమయిన గౌర వాదరములకు జనుల సుగుణ సుచరితలు పాత్రములగునుగాని యవిలేని కేవలధనాధి కార సంపదలు కావుసుమా!

గీ. గుణవిహీనుఁడు సామ్రాజ్య గురుతఁగన్న
వసుధవానికి స్థిరగౌరవంబు రాదు;
ధరణిఁలోపలదారిద్ర్య దశగన్నఁ
గలుగు గుణవంతునకె స్థిరగౌరవంబు. 8

నటు—మీరిప్పుడువచ్చిన కార్యమును మఱచి ధర్మోపన్యాసములు చేయుచున్నారు. ఈసభవారో, కాలహరణమున కోర్వలేక త్వరపడుచున్నారు. నన్నిప్పుడు పిలిచిన కార్యముసంగతి తలఁపున నిలుపుఁడు.

సూత్ర—ఓహో! నేనిప్పుడు ధర్మప్రసంగాదర పరవశుఁడనయి ప్రస్తుతకరణీయమును మరచిపోయితినిగదా! ఇదిగో చూడుము.

ఉ. ఇంద్రసమానభోగులు కవీంద్రులు విత్తపతుల్గురు ల్బుధుల్
సాంద్ర యశస్కులై యిచటసభ్యులునిండి చెలంగఁగాహరి

శ్చంద్రుని గూర్చివింతగఁ బ్రసంగము చేయుచు నుండినట్టి దే
వేంద్ర సభాగృహంబుగఁది నీసభ శోభిలుచున్న దెంతయున్. 9

ఇఁక వేగిరము పోయి మన యపూర్వ నాటక ప్రయోగముచేత మన మీ సభారంజన ప్రయత్నము చేయుదమురమ్ము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రస్తావన.

రంగము—ఇంద్రసభ.

[సుధర్మాసనంబునఁగూరుచుండి దేవేంద్రుఁడును, జయంత బృహస్పతి ప్రభృతి ప్రకృతివర్గమును, వరుణ కుబేరాది దిక్పాలకులును, అత్రిగౌతమాగస్త్య వశిష్ఠ వామదేవ కశ్యప నారద విశ్వామిత్రాది మహర్షులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఇంద్రు— (బృహస్పతివంకఁజూచి) ఓయాచార్యోత్తమా! ఏమి యీమధుర్యము! రచియించినప్పుడు మీరెంత యానందము పొందియుందురో కాని మే మిప్పుడీవాచస్పత్య నీతిశాస్త్రమును కర్ణరసాయనముగా వినుచున్నకొలఁదిని శ్రోత్రచవులుపుట్టి మాకర్ణములు చరితార్థములగుచున్నవి.

ఉ. భూతలమందు స్త్రీలయెడ, బుణ్యవివాహములందు బ్రాణమున్
భూతియు మానముం జెడెడుపొందున, గోద్విజరక్షణార్థముల్
నీతియటంచుబొంకుమని నేర్పినశుక్రుని నీతినవ్వి, స
న్నీతిగ మెచ్చిరిమ్మునులు నీకృతిలోని విశుద్ధనీతినిన్. 10

చెవులొగ్గి ఈమహర్షులు మహాదరముతో వినవేచి యున్నారు. ఏదీ తరువాత పద్యమును జదువుఁడు.

బృహ—ఓమహేంద్రా! ఇటువంటి యపూర్వదివ్యసభలోఁ ద్రిలోకాధినాథులైన దేవరవారును, కేవలధర్మశాస్త్రకారులయిన జడదారులును విని యీప్రకారముగా శ్లాఘించుటచేత నాగ్రంథ మిప్పుడుగదా పావన మయినది! ఇఁక నేను నీతిశాస్త్రప్రణేతలలో ధన్యతముఁడను. ఇదె యీపైపద్యమును జిత్తగింపుఁడు.

చ. కులసతిబాసినన్, సుతుఁడుకూలిన, నాపదలెన్నివచ్చి త
న్నలమిన, మానభంగమయినన్, సిరిపోయిన, రాజ్యమూడినం

జెలులుత్యజించిరక్, దుద కసింగొని ప్రాణముతీయవచ్చినం,
బలుకఁగ రాదుచూ వెరుఁగుమాత్రమసత్యము మర్త్యుఁ డెప్పుడున్ 11

వశి—ఓహో! ఈనీతివాక్యము దేవతా శ్రేష్ఠులును శిరసా వహించి శ్లాఘింపఁ దగియున్నదిగదా! మేలు! ఇట్టి నీతివాక్య రత్నముల కాకరమైన యుత్తమశాస్త్రమునురచియించిన మహానుభావుఁడు దేవగురుఁడనిపించుకొనుటకుఁ దగినవాఁడే.

విశ్వా—(తనలో) ఏమీ! ఈముదిబ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మసృష్టికి బ్రతిసృష్టి చేయఁజాలిన నేనును, అఖండ తపోమహిమచేత నొక్కఁడనే యీలోకముల నాకులపఱుపఁ జాలిన యీమహర్షిసత్తములును, ఉండఁగా మమ్మెవ్వరిని గణనచేయక తపోగర్వముచేత తానేఘనుఁడయినట్లు సభలోముందుగా మాటాడి మాయెడ దిరస్కారభావము చూపుచున్నాఁడు! మాపూర్వవైరమునుబట్టి యీతని మాటయున్న నాదేహము భగ్గునమండుచున్నదును. ఈసభ చాలించెడి లోపల నేనేదో మిషకల్పించి యీతని గర్వభంగము చేసెదను. (అని తలయూఁచుచున్నాఁడు)

ఇంద్రు—జయంతా! ఏమి యీబృహస్పతిపుణ్యము! అధ్యాత్మవిద్యాగరిష్ఠుఁడైన యీవశిష్ఠుఁడును సకల మహర్షి సమక్షమ్మున నీతని నిట్లుశ్లాఘించుచున్నాఁడు. ఏదీ నీవిందాఁకమందాకిని యందలి పొందామరాకులోఁ బొదివి తెచ్చిన యాసుందర మందార ప్రసూన దామ మిటుతెమ్ము. నేనది యీబృహస్పతి కంఠమునవైచి దానిని సార్థకపఱిచెదను.

జయ—ఇదిగో మందారమాల. ఈతనిమెడ నలంకరింపఁ గలుగుటకిది తప్పక యేదో గొప్పసుకృతము చేసికొన్నది. (అని పుష్పమాల తండ్రిచేతి కిచ్చుచున్నాఁడు.)

ఇందు౹—(పుచ్చుకొని బృహస్పతి మెడలో వేయుచు) ఓగురుసార్వభౌమా! మీ రిప్పుడు చదివినపద్యమునకుఁ ద్రిలోకాధిపత్యము నిచ్చినను మీయోగ్యతకుఁజాలినదిగానుండదు. అయినను భక్తిపూర్వకముగా నిచ్చెడి యీపుష్పదామమును శిష్యవాత్సల్యముతో నంగీకరించి యీగ్రంథరచనచే మీ కాచంద్రార్కముగాఁ గలుగఁబోయెడు ధవళకీర్తికి సూచకముగాఁ గంఠమున ధరింపుడు.

బృహ—త్రిలోకాధిపతులయిన దేవరయంతటివారు సమస్త లోక పాలదత్తోప సిరగ్రహణ ప్రశస్తములయిన దివ్యహస్తములతో స్వయముగాఁ బుష్పమాల మెడనువేసి సేవించెడి యసాధారణ గౌరవమునే నేనిప్పుడు పొందుచుండఁగా నాకుఁ ద్రిలోకాధిపత్యమేల కావలెను? నా యందలి మీ నిర్హేతుకజాయమానకటాక్షముచేత నేను జరితార్థుఁడ నయినాను.

ఇంద్ర—ఎదుటజెప్పిన ముఖస్తుతిగాఁ దోఁచునేమో కాని యెసత్కారము జేసిన మీయర్హతకుఁ దగియుండునో నేనూహింపజాలకున్నాను. మీరుచెప్పిననీతి వాక్యము సర్వజన సమాదరణీయ మయినదే కాని దాని నాదరించుట మాత్ర మెవ్వరికిని పూర్ణముగా సాధ్యముకాదని నాకుం దోఁచుచున్నది.

బృహ—లోకములో నసాధ్యమయిన నీతిని విధించుటవలనఁ బ్రయోజనమే లేదు. శాస్త్రమున విధింపఁబడు ధర్మ మెప్పుడును సర్వజనాదరణ సాధ్యముగానే యుండవలయును. దేవరవారు సెల విచ్చునట్లుగా లోకములో నీతు లుపదేశించు వారివలె ననుష్ఠించు వారంతగాఁ గానరాక పోవుచుండుటనుబట్టి తమ కట్టి సందేహము పుట్టుటకు హేతువయినది. కాని, విమర్శతోఁ జూడఁగా నేనిప్పుడు సత్యవిషయమున విధించిననీతి యాచరింప మనసుగలవారి కందరికిని బరమసాధ్యమే కాని యసాధ్యమెంతమాత్రమునుగాదు. అయినను

నీతులుచెప్పుటవలె నడుచుకొనుమాత్రమంత సులభముకాదని నేనె రుంగుదును.

చ. పరులకు నీతులం గఱపువారలు లక్షలుఁ గోట్లు నుండు; రెం
డరసినలక్షలోఁ బదువురైనను నుండరు చెప్పినట్ల యా
చరణమొనర్చువారు; బలశాసన అయ్యుపదేశమట్ల యా
చరణయుఁ దేలికై తగిన, స్వర్గముకాదె సమస్తభూమియుఁ? 12

ఇంద్రు—ఓగురువర్యా! నాచిన్నవిన్నపంబొకటి చిత్తగింపుడు.

చ. పదుపురుకారు, భూతములపై మఱిలక్షకు నొక్కఁడైనసుఁ
వెదకఁగ గష్టములొందరువేళను సత్యముతప్పకుండువాఁ
డొదవునొ బొత్తిగానొదవఁడో యనిసంశయమయ్యెడిన్మదిన్
వదలకసత్యమేయెపుడుఁ బల్కుట దుష్కరమంచు నెంచెదన్. 13

ఓమహర్షులారా! మీయభిప్రాయమేమి? నాయభిప్రాయము సరి కాదని తోఁచినపక్షమున త్రికాలవేదులయిన మీ రెఱుంగనివారు ముల్లోకములయందును లేరుగాన వెనుక చన్నవారిలోఁ గాని యిప్పు డున్న వారిలోఁ గాని నిరంతరసత్యవాక్య ధురీణుఁడయిన నీతివిద్యా పారీణుఁడెవ్వఁడయిన మీ బుద్ధికి గోచరుఁడగునేని త్రవేలు మడఁచి యొక్కని పేరుచెప్పుఁడు.

అగ—(క్రిందచూచుచు నేలవ్రాయుచున్నాఁడు)

గౌత—(మీఁదుచూచుచు నాలోచించుచున్నాఁడు.)

అత్రి—కశ్యపునిముఖమువంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

కశ్య—వామదేవునికి కనుసైగ చేయుచున్నాఁడు)

వామ—(నారదునిగోఁకుచున్నాఁడు.)

నార—(వశిష్ఠునితోఁజూపి) నీవుత్తరమిమ్ము (అని తలమొగుర వేయుచున్నాఁడు)

వశి—(ముందునకు జరుగుచున్నాఁడు.)

విశ్వా—(తనలో) ఏమి యీతని సాహసము! తపోమహిమ చేత ముల్లోకముల నల్లలనాడింపఁగల మేముండఁగను నిటనుండఁగా మరల నితఁడేయిప్పుడును దానేమో చెప్పవలెనని ముందుకు జరుగు చున్నాఁడు.

నార—(ఋషులవంకఁజూచి) ఈమహేంద్రుఁడు మీావలనఁ దనప్రశ్నకుత్తరము గానక తహతహ పడుచున్నాఁడు. ఓవశిష్ఠా! తక్కినవీరివలె నీళ్ళునములక జపసమయమునందు మాత్రమేకాక యీసభయందునుమౌనముద్ర ధరియించియున్న వీరి కందఱికిని సిగ్గు వచ్చునట్లుగా నీవే వేగిర మేదో చెప్పు.

విశ్వా—(తనలో) ఏమి యీనారదుఁడు మమ్మెత్తి పొడుచు చున్నాఁడు!

వశి—ఓ దేవాధీశ్వరా! నీవడిగినరీతి జగన్నుతుఁ డయిన నిత్య సత్యవ్రతుఁడొక్కఁ డిప్పుడు నాకన్నులకుఁ గట్టినట్టు పొడకట్టుచు న్నాఁడు. ఎప్పటివాఁనో యిప్పుడు చెప్ప నేల? ఈవర్తమాన కాల మందున్న మహాత్మునినే చెప్పెదను వినుము.

వామ—(ఋషులతో రహస్యముగా) ఇప్పుడితఁడు మనలో నెవ్వని పేరైనఁ జెప్పునేమో!

గౌత—(తనలో) నాపేరు చెప్పిన బాగుండును.

ఇంద్రు—వశిష్ఠా! అట్టియాడితప్పని పురుషరత్నము పేరుగా నోచినపుణ్యాక్షరము లేవో నాచెవుల వేసి కర్ణోత్సవముచేయుము.

వశి—భూకాంత కలంకారమన సౌందర్యరాశియై సమస్త ప్రశస్తవస్తుసంపదల చేతులనునిస్తులంబయి యోధజనాసాధ్య మ యిన యయోధ్యానగరము ముక్తిదాయకములయిన సప్తపురముల లో నగ్రగణ్యమయి భూలోకమున నున్నసంగతిమీారెఱిఁగిన దేకదా!

ఇంద్రు—మేమది యెఱుఁగుదుము. అదిమాకాప్తులయినకోసల దేశాధీశ్వరులకు రాజధాని,

వశి—ఆపుణ్యపురమున కధీశ్వరుఁడయి, అనన్యసామాన్య విక్రమధురంధరుఁడై, సకలసద్గుణబంధురుఁడయియున్న హరిశ్చంద్రుఁడనుసార్వభౌముఁడు తన యపార్య శౌర్యముచేత సప్తద్వీపములను జయించి, రాజాధిరాజయి, అవక్రపరాక్రమంబున భూచక్రమెల్ల నేకచ్ఛత్రముగాఁ బాలించుచున్నాఁడు. అతఁడుస్వచ్ఛకీర్తులయిన షట్చక్రవర్తులలోను బ్రథమ గణ్యుఁడు. అగణ్యపుణ్యుఁడు ఆటల యందును బొంకెఱుఁగని పరమసత్యనిరతుఁడన్న లోకములో నతఁ డొక్కఁడే.

విశ్వా—(తనలో) ఆహా! మాక్షత్రియ వర్ణములో వర్ణనీయుఁడయిన యటువంటిసత్యశీలుఁ డున్నాఁడని యింద్రసభలో వర్ణించుటచేత నేనిప్పుడు గర్వపడుచున్నాను. అట్టిసత్యవ్రతాదరణ పరాయణులు మాక్షత్రియకులమునందుఁ గాక మఱి యెందుందురు? బ్రహ్మర్షి నయినను దొంటికులాభిమానము నన్నిప్పటికిని విడువకున్నది గదా! ఈచక్రవర్తిమూలమున మారాజవంశముకీర్తి కెక్కినదని లోపల నేనెంతపరమానందభరితుఁడనై యున్నను, బ్రహ్మ విద్యాధురంధరుల మయిన మేమిందఱ మిక్కడనుండఁగా మమ్మెవ్వరిని లక్ష్యము చేయక యీతఁడు స్వతంత్రమువహించి మేమందఱమును జేతకాని వార మయినట్లు తాను ముందునిలిచి పలికిన యవమానముకూడ నా మనస్సు నొకమూల వేధించుచున్నది. ఇప్పు డీతని గర్వసంహారముచేసి నాపూర్వవైరమును సాధించుటకు సాధనమేమున్నది?

నార—ఓవశిష్ఠా! నీవే నామనస్సువచ్చిన వాడవు. తామే సర్వజ్ఞులమని విఱ్ఱవీఁగుచుండెడి యీవిశ్వామిత్రాదుల గర్వమంతయు నడఁగి వీరికి సిగ్గువచ్చునట్లుగాఁ జెప్పినావు.

విశ్వా—(తనలో) ఏమీ! ఈనారదుఁడు కూడ కొసల నా పేరే యెత్తుచున్నాఁడు! ఇంతకు వచ్చినతరువాత నిఁక నూరకుండఁ

కూడదు. ఈనారదముని కుటిలవాక్యములకన్నను నాపూర్వవైరమే యీబ్రాహ్మణుని బరాభవింపుమని నన్ను వేయివిధములఁ బ్రేరేపించుచున్నది. కాని నా కుపాయముమాత్రము తోఁపకున్నది.

ఇంద్రు—ఓవశిష్ఠా! ఆరాజు కొంతవఱకు సత్యసంధుఁడే కావచ్చునుగాని నీ విప్పుడాతని నత్యధికముగా వర్ణించుచున్నావేమో యని నాకు సందియము తోఁచుచున్నది.

వశి—నేఁజేసిన దతివర్ణనకాదు. ఆమహారాజుయొక్క సత్యసంధతకు నావర్ణనము చాలనిదయ్యెను గదాయని నాకు సిగ్గగుచున్నది.

విశ్వా—(తనలో) ఇప్పు డీయింద్రుఁడొక యుపాయము తోఁపించి నాకుమార్గదర్శియగుచున్నాఁడు. నేనాహరిశ్చంద్రుఁడు సత్యసంధుఁడు కాఁడని వివాదము పెట్టుకొని యీతనిని బరాభవించెదను. అదిగాక నేనిప్పుడీతని వచనమును బూర్వపక్షముచేసి చెర్చపెంచుటచేతఁ గూడ హరిశ్చంద్రుని సత్య నిత్యతయే సిద్ధాంతమయి మారాజవంశమున కంతకును మఱింత వన్నెయు రావచ్చును. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు సంకోచింపవలసిన పనిలేదు. (ప్రకాశముగా) వశిష్ఠా! ఇంతకుమున్ను నీవీపురందరుని ముందఱ నేమన్నావు? పరాకుగావిన్నాను. నీవిప్పు డెవ్వనినో నిత్యసత్యవ్రతుఁడని కైవారము చేసినావే వానిపేరేదీ, యింకొకసారి చెప్పుము.

వశి—విననిష్టమున్నచో నామహామహుని పేరు మనపాపపరిహారమగునట్లుగా నీక వేయిమాఱులు చెప్పుమన్నను చెప్పెదను. జగద్విశ్రాంతయశస్సాంద్రుఁడగు నారాజచంద్రుని పేరు హరిశ్చంద్రుఁడు, హరిశ్చంద్రుఁడు, హరిశ్చంద్రుఁడు.

నార—ఓవిశ్వామిత్రా! మునిజనవరిష్ఠుఁడయిన యీవశిష్ఠుఁడు దేవసభామధ్యమున నిర్భయముగా ముమ్మాటికిని హరి

శ్చంద్రుఁ డని చెప్పుచున్నాఁడు. ఇఁక నీచేత నగు నేని హరిశ్చంద్ర సార్వభౌముఁడు సత్యవాక్య ధౌరేయుఁడు కాఁడని సాధింపుము.

ఇంద్రు—(తనలో) ఓహో! ఇతఁ డెప్పుడును కలహప్రియుఁ డుకదా! కలహ విద్యావిశారదుఁ డయిన యీనారదుఁడు వీరికి కోపమెక్కించి యొండొరులను బురికొల్పుచున్నాఁడు. ఇతనికిఁ గలహ మున్నపక్షమున వేఱె భోజన మక్కర లేదు. అందుచేతనే కలహ భోజనుఁ డన్న పేరితనికి సార్థకముగాఁ జెల్లుచున్నది.

విశ్వా—ఏమేమీ! అఖర్వరాజ్య గర్వాంధుఁడయి కన్ను గానకున్న యీహరిశ్చంద్రుని నా యీమునులెల్ల వినుచుండ జంకులేక నీవు నాముందఱ సత్యసంధుఁడని పేర్కొనుచున్నావు? ఇంద్రుని యెదుట మహాసభలోఁ బ్రజ్ఞలకయి యీరీతిగాఁ గల్లలేలయాడెదవు? ఉగ్గుపాలనుండియుఁ బరవంచనమే కులవిద్యగా నభ్యసించెడి రాజు లెక్కడ? సత్యవాక్యము లెక్కడ? చాలు ఇంతట నూరకుండుము. ఈమాట లెవ్వరయిన విన్న నవ్విపోదురు. మారాజవంశమునఁ బుట్టిన హరిశ్చంద్ర మహీకళత్రుని చరిత్రమును నాకంటెను నీ వెక్కువ యెఱుఁగుదువా? (అని కన్నులెఱ్ఱచేసి చూచుచున్నాఁడు)

ఇంద్రు—(తనలో) అయ్యో! ఇతఁడు కోపమునే ప్రధాన ముగాఁ జూచుకొనుచున్నాఁడు కాని మఱియేమియు నాలోచింప కున్నాఁడు.

వశి—తాటాకుల చప్పుళ్ళకుఁ దోడేళ్లు బెదరవు. సూర్య వంశపు రాజులకెల్లను కులగురువైన వశిష్ఠుముందఱనా నీబింకములు గనఁబఱచెదవు? ఇఁక నీబెదరింపు లటుండనిచ్చి న్యాయమునకురమ్ము. ఆడితప్పనివాఁడన్న లోకములో నాహరిశ్చంద్రుఁ డొక్కఁడే. నీవా తనినొక్క రాజసామాన్యుఁ డనుకొను చున్నావే కాని సాధుకీర్తి మైన యీచక్రవర్తి మహాత్త్వము నించుకంతయు నెఱుఁగకున్నావు.

విశ్వా—కొలువులో నీవిచ్చకములకయి కల్లలాడుటయే కాక యెఱుఁగమని మాయందజ్ఞానమునుగూడ నారోపించుచున్నావుగా! సరిసరి! నీమాటలవలననే యిక్కడ నీగుట్టంతయు బట్టబయలయినది. నీవు మొదటినుండియు సూర్యవంశపు రాజులకెల్లను బురోహితుఁడవయి వారిసొమ్ము తినుచుండుటచేతనే చీకుకుఁ జేవకల్పించి నీవిశ్వ డాతనిని బట్టువలెఁ బొగడుచున్నావు. ఇందున్నవారిలో నీస్తోత్రపాఠములు విని మోసపోవు వారెవ్వరునులేరు. ఇంతటివాఁడు లేఁడని యీమహాసభలో నిన్నందఱును మెచ్చుకొందురని కాఁబోలు, నీవీ కల్లప్రజ్ఞలు ప్రకటించుచున్నావు. పిలువని పేరంటముగ నీకీకంఠశోషణమెందుకు? నీవే ప్రత్యుత్తరము చెప్పుమని నిన్నీపురందరుఁడేమయిన బొట్టును గాటుకయుఁ బెట్టి పిలిచి ప్రార్థించినాడా? మహాతపోధనులైన యీమునులందఱు నూరకుండఁగా ముందువచ్చి చెప్పుటకు నీ కీయహంకారమేల? నీపలుకు లీ శచీధవుని చెవులకుఁ జవిగానుండిన నుండనిమ్ము. మాకుమాత్రము హాస్యాస్పదములుగా నగపడుచున్నవి. పురోహితత్వముచేయు నీవే కాని యీరాజును మేమెఱుఁగమా? నీవూరక గోరంతలు కొండంతలుచేసి యేల కొనియాడెదవు?

ఉ. చిక్కనిపాలుఁ బాయసముఁ జేరల నిండ ఘృతంబు, జుఱ్ఱుచున్
చక్కెర రుచ్యభక్ష్యములె సారవుమాంసవుఁ గూరలున్ సదా
మెక్కుచుఁ గ్రొవ్వి సంపదల మిక్కిలి త్రుళ్లెదు మేదినీపతుల్
నిక్కముతప్పరంట ధరణింబరిహాసపుమాట యోఁజుమీ.

వశి—(కోపదృష్టితోఁ జూచుచు) ఓయీ! విశ్వామిత్రా! వినుము. సభలో నెవ్వరయిన నొకధర్మసందేహ మడిగినప్పుడు తెలిసినవారుండి సదుత్తరమీయకుండుట ధర్మము కాదుగనుక, ఇప్పు డీయింద్రుఁ డడిగిన ప్రశ్నకు నీఱుచెప్పక యొకరిమొగము

లోకరు చూచుకొనుచు మీరందఱు నూరకుండఁగా నెటిఁగినవాడ నగుటచేత నే నుచితోత్తరము నిచ్చినాడను. పైత్యరోగిజిహ్వకుఁ బంచదారయుఁ జేఁదయినట్లు విశ్వామిత్రద్వేష వివశుడ వయియున్న నీదృష్టికి నేను త్తరము చెప్పుటయుఁదప్పిదముగానే కనఁబడుచున్నది. ఈవిధముగా వ్యర్థప్రలాపము లేల ప్రేలెదవు? సముద్రము లంఘించిన హనుమంతుని ముందర నా కుప్పిగంతులు? నీప్రతాపములు నాముందు సాగిరావు. గరుత్మంతునితో నూరఁబిచ్చుకలను సాటి తెచ్చునట్లు నీవిప్పు డాసంతత సన్మార్గవర్తి యయిన హరిశ్చంద్రచక్రవర్తిని సామాన్య రాజన్యాధములతో సరిపోల్చుచున్నావు. లోకములోని రాజలోకము నెల్లను గైకొన్నను వారి నందఱిని కలిసి యాతని సత్యములో సహస్రాంశ మయిన నుందురా?

ఉ. సందియ మింత లేక బలశాసన దివ్యసభాంతరంబునం
దందఱు నాలకింప విన వచ్చుమురాని యసత్యవాక్యములే
నిందయొనర్చె దీవు ధరణీధవచంద్రుని; నింతమాత్రనే
యిందలివారు మెచ్చుదురె యిప్పుడు నిన్నిటఁ? దాపసాధమా! 15

ఉ. ఎంతయుఁ బాతకం బొడవు నిట్టిదురుక్తులు వించు నున్న; నే
డింతటితోనె యానృపకులేశ్వరు సూనృతవాఙ్మహత్త్వ మా
వంతయులోపముం గనునె? యారయ వించుక మైన; దీవనొ
క్కంత త్వదీయ నైజగుణమే యిట వీరి కెఱుంగవచ్చెరుర్. 16

విశ్వా—(పటపట పండ్లుకొరుకుచు)

ఉ. క్రొవ్వి, వశిష్ఠ! యేమిటికిఁ గొవ్వున నోరికివచ్చినట్లుగా
నివ్వసిఁ బ్రేలెదీవు? వినుమే నల గాధిసుతుండఁ జుమ్ము; న
న్నెవ్వనిఁగాఁ దలంచి తపుడే మఱిపొందితె నన్ను? పంతమే
యివ్వడి వచ్చెనేని, చలియించుని కౌశికుఁ డల్లబ్రహ్మకున్! 17

ఓవశిష్ఠా! తొల్లిపంతము వచ్చినప్పుడు నీసుతశతమును గృతాంత నిశాంతమునకుఁ బంచిన విశ్వామిత్రుని గా నన్నెఱుంగుము.

మ. ఒకరాజాధము నిప్పుడీ విచట నెంతో పెద్దగా జేసి మా
నక వర్ణించెదు సత్యసంధు డనుచున్నా ప్రేమాల; చాల్చాలు; నూ
రకయాయాస పడంగ బోకు, మిక విశ్రాంతిం దగంబొందుమా;
యకటా! స్తోత్రము చేయు లే కలసి తత్యంతంబు నీ విమ్మ్యేడన్.

చ. జలనిధి గ్రుక్కఁగొన్న మునిసత్తము డల్లయగస్త్యుఁ డుండ, న
త్తులు హరికిన్ సహస్ర మొడగూర్చిన గౌతము డీతడుండ, ని
ర్మలమతి నేను నుండ, నిట మమ్ము గణింపక నీవు వజ్రితో
బలుకఁగ నేల? మేటివె తపంబున నందరకన్న నీవిటఁ? 19

(సభవారివంక దిరిగి)

శా. సందేహం బొకయింత లేదు వినుఁడీ చర్చింప గాలోకమం
దెందున్; లేదు విశుద్ధసత్యనిరతుం డీమాట మున్మాటికే
నంచున్; కాదనఁ జాలు మేటిమగఁ డెందైనం గలండేని, నా
ముందేఁడీ యిట నిల్చి పల్కు మనుడీ ప్రోద్దామధైర్యంబునన్.

వశి—(లేచి ముందుకువచ్చి పండ్లుకొఱుకుచు) ఓసభాసదులారా! వినుండు. ఆత్మస్తుతియు బరనిందయుఁ ననర్హములేయైనను నేనిప్పు డీబాలీశుని మూలమున నన్ను నే నించుక చెప్పుకోవలసి వచ్చినది. తపశ్శక్తియందలి మాయిద్దరి తారతమ్యములను మీరందఱు నెఱుఁగ బూర్వమా బ్రహ్మదేవుడే నిర్ధారణ చేసియున్నాడు గాన దానధికుడ నని యిప్పుడెంత త్రుళ్ళిపడుచున్నను జగత్ప్రఖ్యాతమయిన యీ విషయమయి నేనిక్కడ జెప్పవలసిన పనిలేదు. ఈ దురాత్ముడు సభలో నన్ను నిష్కారణముగా నపహసించి దూషించుచు ధర్మదేవతాపరావతారు డని చెప్పదగిన యీహరిశ్చంద్రుని

నక్కసక్కములాడి నిందించుచున్నాడు. ఆబోతు అంకెవేసినదని సింహ మెప్పుడయిన బెదరునా!

మ. వినుఁడీ, సభ్యులు! మీరు నాపలుకు లీ విశ్వంబు తార్కాణగా
జనిసఁ సూర్యుడు నగ్ని చల్లపడినన్, సంద్రంబు లొత్కుమ్మడిన్
జనముల్ భీతిల నెండిపోయిన, హరిశ్చంద్రుండు సత్యంబు పే
ర్మిని దప్పం డని నిల్చి పల్కెద నిదే మీరంద అాలింపగన్.

చ. పరసతులెల్ల తల్లులు, స్వభావ గుణంబులు ధర్మవర్తనల్
పరమసుహృత్తు సూనృతము, బంధుచయంబు జగజ్జనంబు స
త్కరుణ విభూషణంబు, గమదంచిత శాంతత విత్త, మట్టి యా
నరపతి స్వప్నమందయిన నవ్వుల కయినను గల్లలాడునే?

ఇంద్ర—(నారదునితో రహస్యముగా) ఓ దేవమునిపుంగవా! నీవంతకంతకు గోపములు రూపములు దాల్చినట్లు రౌద్రమూర్తులయి మత్సరము హెచ్చనొకరినొకరు నిందించుకొనుచున్నారు. వీరియా కారములు చూడఁగా నాకు భయ మగుచున్నది. నీ వేలాగున నైన వీరి నిప్పుడు వారించి శాంతచిత్తులం జేయుము.

నార—(ఇంద్రునితో రహస్యముగా) మనము వారించినను వీరిప్పుడుప్రశాంతులగువారు కారు. ఈమునివృషభు లిద్దఱును గోపా వేశముచేత దేహములు తెలియక బలిసి క్రొవ్వియున్న యాఁబోతు లవలె అంకెలు వేయుచు నొకరిమీఁద కొకరు దుముకుచు, గయ్యి మునకుఁ గాలు ద్రవ్వుచున్నప్పుడు మనము వలదన్న మరలుదురా? ఎవ్వరికో యొకరికిం బరాభవము సంభవించినతరువాత మనప్రార్థన మొక్కఅలేక తమంతనే వీరూరకుందురు. అయినను సమయము చూచి యీవిశ్వామిత్రుని శాంతస్వాంతునిఁ జేసెదను.

విశ్వా—(వసిష్ఠునివంకఁ దిరిగి) ఓరీ దురాత్మా! అతనిని బొగడుటకు నీయొక్క నాలుక చాలదు. నీ నాలుక లిప్పుడు వేయి కావలెను.

ఉ. చాలును జాలు డస్సితివి; సభ్యులు మెచ్చి రయారె నీదు వా
చాలత; యూరకుండు మిఁక; చప్పిడిమాట లివేల! నేను వే
లీలలఁ జిక్కువెట్టి యవలీలఁ ద్రిశంకునిపట్టిచేత వే
వేలు మృషోక్తు లెల్లి యనిపించెదఁ; బన్నిద మేమి! చెప్పుమా.

మ. చని నీ విప్పుడు తిన్నగా నలహరిశ్చంద్ర క్షమాధీశునిం
గని ధైర్యాన్వితుఁ జేయు మాతనిని నీ గర్వోక్తుల న్మాని, నీ
ఘనశక్తిం గొనియాడువాఁడ నటుపై త్వన్మభర్త ధైర్యంబుతో
నఁఖసూత్రంబును బొంకకుండిన మదీయానూనయత్నంబునన్.

వశి-మ. అవురా! యేమి ప్రతాపవాక్యములు! మాయ ల్సేయుదే నీవు భూ
ధవునిం దేవుఁడె ధైర్యవంతునిగఁ దొల్తం జేసెఁ బుట్టించుచో;
నవనిం గ్రొత్తగ నొక్కఁడేల యిఁకఁ జేయం ధైర్యధారేయుగా
అవలీలం జని చేత నైన ననృతం బాడింపుమా యాతనిన్. 25

ఉ. నీవును నిన్నువంటియవినీతులు వేల్పులకోటి కూడి యీ
భూవలయంబునం గలుగుబూటకముల్ మటుమాయ లింద్రజా
లావళు లెన్ని పన్నిన, మహాపద లెన్ని ఘటించినన్, నృపున్
గేవలమిథ్య యింత పలికింపఁగ మీతర మానె యెప్పుడున్? 26

శా. వేయేడు ల్తలక్రిందు లైన, విను మావిశ్వంభరాధీశ్వరున్
మాయ ల్పన్ని యసత్యమీవు పలికింప న్లేవు; నిష్కారణం
బాయాసంబడ నేల! మానుకొనుమీ వ్యర్థప్రయత్నం బటుల్
సేయంగా మదిఁ గొల్పదేని, త్వరలో సిద్ధించు నీ కోటముల్. 27

(సభవంకఁదిరిగి ఓ సభ్యులారా!

మ. వినుఁడీ నాప్రతిజ్ఞ; యీతఁ డలయుర్వీనాథు బొంకింపఁగ
ల్గినచో, నేను గులంబులోన వెలినై, లీలన్ శిరస్సంతయున్
మునుముట్టన్ గొఱిగించుకొంచును, దపోముఖ్య క్రియల్ మాని, లో
కనుమానింపక వీధులందు ఖరవాహనంబెక్కి యూరేగెదన్. 28

విశ్వా—(సభవంక దృష్టి నిగిడించి)

ఉ. వింటిరె యీదురుక్తులను? వేలుపులార! మునీంద్రులార! నా
వంటిమహాతపోధనుఁడు పంతము పట్టిన, నొక్కఁ డుత్త్యునిన్
బంటుతనంబు మానిచి యబద్ధములం బలికించు టెంత? నేఁ
గంటున నానృపాధమునిఁ గష్టము పెట్టి, కలంతు స్వాంతమున్.

చ. అతఁడొకపట్టునన్ మృషల నాడక యుండిన, రాజ్యమంతయుం
జతురతఁ గొల్లువుచ్చి, ఘనసంతదల న్హరించి నెయ్యపున్
సతి నెడఁబాపి పుత్రకునిఁ జావఁగ, జేసి, కులంబు కూల్చి, పె
న్వెతలును బెట్టి ధైర్యమును వేయివిధంబుల రూపు మాపెదన్.

ఉ. ఇంచుకయేనతఁడు చలియింపక బాధల కోర్చి నిల్చినన్
మంచుమలన్ జలాశనతమై బహుకాలము నిష్ఠ నిల్చి యా
ర్జించిన యాతపస్సున నరేంద్రునకర్ధము ధారపోసెదన్?
వంచనకాదు; నేఁ బ్రతిన పట్టితి నింతఱ సమ్ముఖంబునన్. 31

నార—ఓ విశ్వామిత్రా! కోప ముపసంహరింపుము. ఆఁబోతును ఆఁబోతును గ్రుమ్ములాడి నడుమ లేగకాళ్లు విఱుగఁగొట్టినట్లు మీలో మీరు పంతములుపట్టి నిష్కారణముగా హరిశ్చంద్రుని బాధింపఁ బూనినారేమి? ఇది మీకు బుద్ధికాదని చెప్పి యీ మహేంద్రుఁడు మీ యిరువుర కలహములను వారింపు మనుచున్నాఁడు.

విశ్వా—(కోపముతో) ఏమేమీ! ఈ యింద్రుఁడు శరీరము నిండ వేయికన్నులున్నను స్వపర తారతమ్యమునుగానఁజాలకున్నాఁడు!

నన్ను శాంతింపుమని చెప్పుట కీ శచీకాంతుఁ డెంతటివాఁడు? ఈతని యాజ్ఞకు లోఁబడుటకు నే నీతని సేవకుఁడను గాను. స్వర్గము ముట్టును దిరిగి నిత్యమును వీణవాయించుచు ననుసరించెడు నీవును ఎల్లప్పుడు నిల్లుకాచుకొని దీవించి యాశ్రయించు బృహస్పతియును, ఈతని యాజ్ఞ వినవలెను గాని స్వచ్ఛందవిహారుల మయిన మే మేలవిన వలెను? ఈ వెడఁగు మును లందఱును తన్నొక పెద్దఁ జేసి వెట్టిస్తుతులు చేయుటచే నింతలోనే తలక్రొవ్వి యితఁడు తారతమ్యపరిజ్ఞాన మెఱుఁగఁ జాలకున్నాఁడుగా! తనభార్యయెడ మహాపరాధముచేసినను సహించి యూరకుండుటకు నే నానోరుమూలిన గౌతముఁడ నను కొన్నాఁడేమో? కాదని చెప్పుము. వెనుక నేను స్వర్గమునకుఁ బంపిన త్రిశంకు నీతఁడుదుర్వినీతుఁడయి క్రిందికిఁ బడద్రొబ్బినప్పుడు క్షమించి యూరకున్న దాని కిది ఫలము కాఁబోలును? ఆ యవమానశల్యము నామనస్సున నాటియున్నది. మఱచిపో లేదని యింద్రునకు నీవు స్మరణకుఁ దెమ్ము.

గౌత — నేనిఁక నిట నిలువఁగూడదు. (అని చివాలున లేచి పోవుచున్నాఁడు)

కశ్య — (మునులను సైగచేసిపిలిచి) ఓ తాపసోత్తములారా! ఈ తామసుఁడు వెడఁగులమని మనలనందఱను నిందించుచున్నాఁడు. దుష్టున కెప్పుడును దూరముగాఁ దొలఁగవలెను. మన మిచోటు పాయక మన మొకటియు నీతఁడొకటియు ననుచున్న పక్షమున వివాదము పెరిఁగి యన్యోన్యశాపములవఱకును వచ్చును.

వామ — అవును, మీరు సెలవిచ్చినది సత్యము. వేగముగా మనమిక్కడనుండి తరలుటయే మంచిది. ఈతనికిఁ దగినవాఁడొక్క మనమురార్వాసుఁడే. అతఁడిప్పు డిక్కడ లేఁడు. పోదమురండు.

(అని ఋషులు నిష్క్రమించుచున్నారు)

వశి—(తనలో) ఈమునులందఱు లేచిపోయిన తరువాతఁ గూడ నేనిక్కడనుండి యీమూఢుని కోపవచనములు వినుచున్న బాప మొదవును. నేనును మా యాశ్రమమునకుఁ బోయెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

ఇంద్రు—(తనలో) ఇతఁ డతిమూర్ఖుఁడు; పరమకోపి నన్ని ప్పుడు శపించినను శపింపవచ్చును. మూర్ఖుల కెప్పుడును గోపము ముక్కుమీఁదనే యుండును. ఈతని కోపమునకు వెఱచి మునులంద ఱును లేచిపోవుచున్నారు. ఇక్కడ నేనొక్కఁడను జిక్కుపడినాను. మంచిమాటలతో నేలాగునైనను నేనీతని నిప్పుడు మెల్లఁగా నద ల్చుకోఁ గలిగితినా తలతడవి చూచుకోనెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! నారదుఁడు దేవరవారి ప్రభావ మెఱుఁగక యేమో విన్న వించినాఁడు. మిమ్మాజ్ఞాపించుటకు నే నేపాటివాఁడను! దేవర యీ సేవకున కేదయిన నాజ్ఞ యిచ్చినపక్షమున, శిరసావహించి చేయుట కిదిగో సిద్ధముగా నున్నాఁడను. దేవరవారు హరిశ్చంద్రుని సత్య సంధతకు మెచ్చి మీ తపస్సులో సగమాతని కనుగ్రహించినయెడల దేవరవారికిఁ బ్రీతికరముగా నుండునేని నేనును యథాశక్తికి హరి శ్చంద్రునిఁ బదునాలుగు మన్వంతరములు నాయర్ధాసనంబున నిలిపి దేవరయనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడ నయ్యెదను.

విశ్వా—విశ్వామిత్రుఁ డొక్కనిఁ జక్కఁగాఁ బరిశోధించిఁ మెచ్చి సత్యసంధుఁడని నిర్ధారణము చేసినప్పుడ స్వర్గసత్కారమాతఁడే చేయవలెనుగా సత్కరించుటకుఁ బరులెంతవారు! ఈ దేవతాధము లెంతవారు! వీరికి నాథుఁడవైన నీ వెంతవాఁడవు! ఏబహుమానము చేసినను నేనే చేయవలెను. కాఁబట్టి నీ విప్పుడు చెప్పిన పదునాల్గుఁ మన్వంతరములును నేనే యాతనిని భూమినేలించి మఱి పదునాలుగు మన్వంతరములు కూడ నేనే నీయర్ధాసనమునం దారాజును నిలిపె

దను. నీవు నీగర్వమును విడిచి దాసుఁడ ననుచున్నందున నిన్ను క్షమించినాఁడను. ఇఁక నీవు నీచింతామణిపీఠమును సిద్ధముగానుంచి మాయాజ్ఞను వేచియుండుము.

దేవతలు—ఉన్నట్టుండి యీతనికోప మిప్పుడు మనవంకఁ దిరుగుచున్నది. మనముకూడ శీఘ్రముగా మునులు చూపినమార్గమునే పట్టుదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇంద్రు—(తనలో) ఈమూర్ఖుఁ డిక్కడనుండి మనల శపింపకుండ లేచిపోవువఱకును, ఈతఁ డేమిచెప్పినను నౌనని తలయూఁచుచుండవలెను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! దేవరయాజ్ఞను శిరసావహించి చేసెదను. నేను తెలియనివాఁడను; పూఁడుమాటలు కాఁబోలు తప్పులువచ్చెను. అజ్ఞానముచేత నేనన్నదాని మఱచిపోయి, మీరిచ్చవచ్చినన్నాళ్ళు హరిశ్చంద్రుని స్వర్గమున నిలుపుఁడు.

నార—ఓవిశ్వామిత్రా! చూచినావా? భూలోకమున హరిశ్చంద్రుఁడు చేయఁబోవుచున్న రాజసూయయాగములో హవిర్భాగములు తెచ్చుకొనుటకై కాఁబోలును సభలోనున్న దేవతలందఱును విజయం చేయుచున్నారు. ఇఁక నింద్రుఁ డక్కడకే పోఁదలఁచినట్టున్నది. అధ్వర్యులును, ఉద్గాతలును, హోతలును, బ్రహ్మలును గాఁగోరి కాఁబోలును మనతోఁ జెప్పకయే ఋషులందఱును దేవతలకంటె ముందుఁగా బరుగెత్తుచున్నారు.

విశ్వా—నారదా! నీవుచక్కఁగా స్మరణకుఁ దెచ్చినావు. నే నిప్పుడాయజ్ఞమునకుఁ బోయి హరిశ్చంద్రుని విశేషవిత్తమడిగిపుచ్చుకొని మాయచేసి బొంకింపఁదగు ప్రయత్నములో నుండవలెను. (చూపునలుఁగడలఁబఱపి) అదుగో దూరమున దర్భాసనములు మడఁచి చంకఁబెట్టుకొని యొకరుపోయినత్రోవ నొకరుపోక మును తొల్లుపడగెత్తుచున్నారో చూడుము. వారివెనుక దేవతలును భయము

చేత మాటిమాటికి వెనుకతిరిగి చూచుచుఁ బరుగెత్త శాక్యరాక మెల్లఁగా నడుచుచున్నారు. ఈపిఱికిపందలందఱు నాకు వెఱచి పారి పోవుచున్నారుగాని యజ్ఞమునిమిత్తము కాదు. నాకోపమునకు దిక్పాలకులును దేవతలును మునీంద్రులునే యిట్లు వడవడవడఁకుచు నిలువలేక పాఱిపోవుచుండఁగా నిఁక మనుష్యమాత్రుఁడైన హరిశ్చంద్రుఁ డెంతవాఁడు? నేనిప్పుడ మర్త్యలోకమునకుఁ బోయి హరిశ్చంద్రుని బొంకించి నాచిరకాలశత్రువైన వశిష్ఠుని పరాభవమును శీఘ్రముగాఁ జూడవలెను పోదము రమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము

[రాతిపైఁగూర్చుండి మార్కండేయుశిష్యుఁడు జాబాలి కనఁబడుచున్నాఁడు.)

జాబాలి—(తనలో) మాగురువుగారు నన్ను సాహోదసరస్సునకుఁబొమ్మని పంపినారు. నేనిక్కడకు వచ్చునప్పటికి కెదుట రెండు దారులు కనఁబడుచున్నవి. ఇం దేదారి సాహోదమునకుఁ బోవునో తెలిసికొనఁజాలకున్నాను. ఏపుణ్యాత్ముని నైన నడుగుదునంటినా యీనట్టడవిలో మనుష్యసంచారమే కానరాదు. ఏమిబుద్ధి? (ముందువంక చూపు నిగిడించి) అదిగో దూరమున నెవ్వఁడో బ్రాహ్మణుఁడు కుంటుచు వచ్చుచున్నాఁడు? అతని నడిగి తెలిసికొనెదను.

(అప్పుడు రాజుయొక్క వేదుకచెలికాఁడయిన గాలవుఁడు, కఱ్ఱచేతఁ బట్టుకొని మెల్లఁగా నడచుచు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

గాల—(నిట్టూర్పువిడిచి తనలో) అయ్యో! వేఁటగాండ్ర మాటలు నమ్మి మోసపోతినిగదా! మొదలే నాసీడను జూచి నేను జడిసికొనెడు ధైర్యశాలిని; ఆమీఁద రాజుగారి కత్తితోఁ బొడిచి చంపినపులిని జూచి హృదయము చెదరియున్నాను. అట్టి నన్ను దిగవిడిచి యాకిరాతులు రాజుగుఱ్ఱము వెంట ముందుపడ గెత్తుటచేత వాండ్రను కలిసికోలేక వెనుకపడి దారితప్పి యీప్రకారముగా వనచరుఁడనయి యిందుఁ దిరుగుచున్నాను. ఈ రాళ్ళలో నడచుటచేత కాళ్ళు బొబ్బలెక్కినవి. అంతేకాక కురుపుమీఁద తేలుకుట్టినట్లు కుడికాలిలో ముల్లుకూడఁ గ్రుచ్చుకొని వేధించుచున్నది. బ్రాహ్మణుఁడ నని యైనఁ జూడక భక్తిమాలిన ఘాతుకమృగ మేది యేపొదలోనుండి వచ్చి పాపముకట్టుకొనిపోవునో యని నాకు భయమగుచున్నది. జన్మమెత్తినతరువాత జ్వరమువచ్చినప్పుడైన నొకపూట భోజనము మానియెఱుఁగని సుకుమారుఁడనైన నేను రాత్రి నుండి తిండిలేక శుష్కోపవాసము చేయుచున్నాను; కడుపు వెన్నంటుకొనిపోయినది; కన్నులు గుంటలుపడినవి. నా యరణ్యరోదనము విని నాకిక్కడ సమాచారము చెప్ప వారెవ్వరున్నారు? నాపుణ్యవశముచేతఁ బూర్వము చూచియున్న సారోదసరోవరమార్గమునకు వచ్చియున్నాను. ఈయడవిలో నిడుములుగుడుచుచు పరిభ్రమించుచుండుటకంటె రాజుజాడ తెలియకపోయినయెడల సారోదముమీఁదుగా దిన్నగ మాయూరికి దారితీసి యింటికిఁబోయి నాభార్యతో నాకష్టములు చెప్పుకొని మరలఁ బ్రజలలోనైన బడెదను. అదిగో ముందెవ్వఁడో ఋషికుమారుఁడొకఁడా శిలాతలముమీఁదఁ గూరుచుండి నావంకఁ జూచుచున్నాఁడు. అతనికి రాజుజాడ యేమయినఁ దెలియునేమో పోయి యడిగెదను.

జాబా—ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! నమస్కారము. నీవెఱిఁగిన పక్షమున సారోదసరస్సునకు దారిచూపి నాకు మాగురువుగారివలని చీవాట్లు తొలఁగించి పుణ్యముకట్టుకొమ్ము.

గాల—ఓఋషికుమారా! నమస్కారము. నాకు హరిశ్చంద్ర మహారాజుగారి జాడ కొంచెము చెప్పినపక్షమున నీకు సారోదమునకు దారిచూపెదను. మీగురువులెవరు? సారోదమునకు మిమ్ముఁ బంపినపని యేమి?

జాబా—నీవెవరిజాడ నన్నడిగితివో వారిపనిమీఁదనే పోవుచున్నాను. నేను మార్కండేయశిష్యుఁడను. నన్నందఱు జాబాలి యందురు. మా తపోవనమిక్కడకు మిక్కిలి సమీపముననున్నది. ఇంతకుముందే హరిశ్చంద్రమహారాజుగారు దూరముగా నశ్వమును దిగి పాదచారులయి మాయాశ్రమమును బ్రవేశించి మాగురువుగారివలన నతిథిసత్కారమును బొందినారు. హరిరువురును మాటాడుచో గురువుగారు నన్నుఁబిలిచి, యీరాజుగారు వేఁటతమకముచేతఁ బరివారమును వెనుకవిడిచి వరాహమువెంట నొంటిగా ముందువచ్చినారు. నీవుపోయి సారోదమువద్ద నీరు నిలువనియమించివచ్చిన చంద్రమతి మొదలయినవారిని సపరివారముగా సిద్ధపటమునకు వెంటఁబెట్టుకొని రమ్మని సత్యకీర్తితోఁ జెప్పుమని చెప్పినారు. నీవేల హరిశ్చంద్రుని వెదకుచున్నావు?

గాల—నేనాహరిశ్చంద్రమహారాజుగారి చెలికాఁడను. నా పేరు గాలవుఁడు. నేనును రాజువెంటనే బయలుదేఱి దారితప్పి కుడుగులజాడనుబట్టి యింతవఱకు వచ్చినాను. ఇక్కడ వాళ్ళెంగోగాడ తెలియరానందున నెటుపోవుటకును దోఁచక నాకు దారి చెప్పెడు పుణ్యాత్ము లెవ్వరయిన దొరకుదురాయని చింతించు చుండఁగా, వెదకఁబోయిన తీఁగ కాళ్ళను జుట్టుకొన్నట్టు భాగ్య

వశమువేత నీవు నాకంటఁ బడినావు. నాపాలిటి భాగ్యదేవతయే నిన్నిక్కడకుఁ బంపినది కాఁబోలును.

జాబా—ఆహా ! ఏమి యీరాజురూపరేఖావిలాసములు ! అతనిని జూచినప్పుడు విలాసార్థముగా భూమిమీఁద విహరింప వచ్చిన యింద్రుఁడో చంద్రుఁడో యని నేను భ్రమపడినాను.

గాల—అయన దర్శనమువలనఁ గృతార్థుడవైన నీకు బతివ్రతాశిరోమణియైన చంద్రమతి సౌందర్యమును సందర్శించుభాగ్య మెప్పుడయిన లభించినదా ?

జాబా—అట్టిభాగ్యమింకను నాకన్నులకు లభింపలేదుగాని, సృష్టియారంభించినతరువాత నేఁటికాలమున కిట్టి యనన్యసామాన్య లావణ్యమూర్తులయిన యీదంపతులను సృజింపఁ గలిగితినిగదాయని బ్రహ్మదేవుఁడు తననిర్మాణచాతుర్యమునకుఁ దానే గర్వపడుచున్నాఁడని మాగురువుగారు చెప్పుచుండఁగా వినెడుభాగ్యము నాకర్ణములకుమాత్రము లభించినది. అందొకరూపమును జూడనోచి నాకన్నులింతకుమునుపే సగము పావనములయినవి కాని యింకొక నిమిషములో నీసాయముచేత రెండవరూపమునుగూడఁ గాంచిపూర్ణముగా ధన్యములు కావచ్చును.

గాల—అందుకు సందేహములేదు. అందఱును మహాసౌందర్యశాలులని చెప్పుకొను రతీమన్మధు లొకవేళసరివచ్చినవత్తురేమో కాని నేను జూచినంతవఱ కీలోకములోఁ జక్కనిచుక్కలని పేరుపొందిన వారెవ్వరును మారాజదంపతుల కాలిగోరునైనను బోలరు.

జాబా—సరిసరి! ఈరాజుసౌందర్య మెక్కడ? కందర్పుల సౌందర్య మెక్కడ? ఈయన రూపమునకు మన్మధునిరూపమునకును హస్తిమశకాంతరమున్నదట! చిరకాలజీవు లగుటచేత మాగురువుగారా రతీమన్మధులను శివుని నేత్రాగ్ని వెలువడని కాలమునుండి యెఱుఁగుదురు, మాయాళ్రిమ

మునకు వచ్చినవా రెవ్వరైనఁజంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులను రతీమన్మ థులతోఁ బోల్చునప్పుడు మాగురువుగారు కోపపడి రూపమునుబట్టి చూడఁగా రతీమన్మథులు వీరిపాదములకు దాస్యముచేయుటకైన నర్హులు కారని యానతిచ్చుచుందురు.

గాల—అట్లయిన నీఁక నిశ్చయముగా జయుంతవసంతాదులకు సౌందర్యగర్వభంగ మగును.

జాబా—సందేహమేమి? వీరిమూలమునఁ దాము సౌందర్య వంతులన్న ఖ్యాతిపోయినదని సిగ్గుపడి రతీమన్మథు లిప్పు డెవ్వరికం టను బడకున్నారు. చంద్రమతి సోయగమును విని రంభ యంతటిది తలవంచుకొన్నదఁట! ఇఁక్కఁడక్కిన యప్సరస స్త్రీలమాట చెప్పనే టికి?

గాల—అవును వారిచక్కఁదన మచ్చరలనైనఁ జిన్నపుచ్చఁ దగినదే. కాని నేనిప్పుడు వారిని శరీరసౌందర్యమున కంటెను గుణ సౌందర్యముకొఱ కధికముగా గౌరవించెదను. ఈదంపతు లిరువురు ను కేవలరూపముచేతనే కాక గుణములచేతఁగూడ నిరుపమాన శోభాపరిపూర్ణులునుమా.

జాబా—నీవురూపమునకంటె మీరాజుగారి సద్గుణములనే హెచ్చుగా మెచ్చుకొనుచున్నందున మీరాజుసత్కార్య మేదియైన నేను వినఁగోరెదను.

గాల—మొన్న మారాజుగారు చేసిన రాజసూయయాగము నకుమీగురువులును వేంచేసి యుండిరిగదా?

జాబా—అవును మాగురువుగారాయజ్ఞవైభవమంతయు వే నోళ్ళఁబొగడినారు. దేశదేశములనుండి దక్షిణలనిమిత్తమై రాకపోక లుచేసెడుబ్రాహ్మణులకప్పుడురాత్రిందివములు వరానవమార్గములే రాజమార్గములయినవి. నీవు దాతృత్వవిషయమును చెప్పబోవుచు

న్నావు. గాఁబోలును. అది చెప్పనక్కర లేదు. అప్పటి దానధారాప్రవాహములచేత నూరిబయులఁ జిన్న యేఱులు పాఱినవని కన్నులారా జూచిన ఋషులే సెలవిచ్చినారు. ఆతఁడర్థుల కిచ్చిన ధనకనకరత్నరాసులనుజూచి యీభూమిలో నింతధనమున్నదాయని మునులందఱు నత్యాశ్చర్యపడినారు.

గాల—యజ్ఞకాలముమాట యటుండనిమ్ము. యాజ్ఞానంతరమునఁగూడ విశ్వామిత్రుఁడువచ్చి యజ్ఞార్థము యాచింపఁగా విశేష విత్తములేని యసమయమయినను వచ్చినయర్థిపుంగవుని సంతుష్టాంతరంగునిఁ జేయుటకై యూరకపంపుట కిష్టములేక యేనుగుమీఁద నెక్కి మనుష్యుఁడు నిలుచుండి రత్న మెగమీటినంతయెత్తు ధన మాతనికి దానమిచ్చిరి.

జాబా—ఆహా! ఏమి యాదాతృత్వము! అంత ధనము విశ్వామిత్రుఁడును శిష్యులును మోచుకొని పోఁగలిగిరా?

గాల—వా రాధనమును దీసికొనిపోనేలేదు. కావలసినప్పుడు వచ్చి పుచ్చుకొందుమని చెప్పి విశ్వామిత్రుఁ డాధనరక్షణభారమును మారాజుమీఁదనే మోపిపోయినాఁడు.

జాబా—సరిసరి. ఇప్పుడునీవలన విన్నదానికిని మాగురువుగారన్నదానికిని సరిపోయినది. ఏదోకపటోపాయముచేత నీరాజుగారిని మోసపుచ్చుటకయి విశ్వామిత్రుఁ డీ తంత్రము పన్నినాఁడుకాని నిజముగా ధనము కావలసి యీపని చేయలేదు. అతనికి ధనమే కావలసియుండినయెడల యజ్ఞదినములలో సమయమున కేల రాకుండును? ఇచ్చినప్పుడే యేల తీసుకొనిపోకుండును? అతఁడు మీరాజు నేలాగునైన బొంకింతునని ప్రతిజ్ఞ పట్టియున్నాఁడఁట! ఇది యాతనికృషి కంతకుఁ గారణము.

గాల—విశ్వామిత్రుఁడు కాఁడుకదా వేవురువిశ్వామిత్రు లొక్కసారిగా వచ్చి వేయేండ్లు తలక్రిందుగాఁ దపస్సు చేసినను మారాజు నొక్కయసత్యమును బలికింపలేరు. విశ్వామిత్రుఁడు మహాతపశ్శాలియనివిందుమే. యట్టివాఁడు తనకు ధనమిచ్చినదాత యెడల నంతటిద్రోహము తలంచునా?

చ. తన కుపకారమున్ సలుపుదాతయెడం గరముం గృతఘ్నుఁడై
మని యతఁ డెగ్గుచేసినను, భూమిపయింగదు డస్సియాఁకటన్
వనరుచుఁ జెట్టు చేరఁ జని బాగుగ నీడను విశ్రమించి పం
డ్లను దిని యమ్మహీజ మొకటం దెగఁగొట్టు కిరాతుఁ బోలఁడే.
దయారసవిశిష్టులయిన మునిశ్రేష్ఠు లంతటిపనికి సాహసింతురా?

జాబా—మనబ్రాహ్మణోత్తము లెంతటికైనను సాహసికులే. పూర్వము బ్రాహ్మణుఁడు నృగమహారాజువద్ద దానముగొని యాతని నేయూసరవల్లివగుమని శపింపలేదా? ఆసంగతి యటుండనిమ్ము. మీరాజు సకలసద్గుణ సంపన్నుఁడని చెప్పుచున్నావుగదా సప్తవ్యసనములలో నొక్కటైన యీవేటయందేల యాసక్తుఁడయ్యెను?

గాల—మారాజు కేవలవినోదార్థముగా వేఁటకు రాలేదు. భూమి యీవినట్లాకస్మికముగా లెక్కలేని జంతువు లొక్కసారిగాఁ బుట్టి యెల్లయెడలను దామే యయితోఁటలు దొడ్లు పయిరులు పంటలు పాడుచేయుచున్నవని కాపులువచ్చి మొఱ్ఱపెట్టుకోఁగా ఘాతుకమృగబాధ తొలగించి ప్రజాసంరక్షణముచేయుట రాజధర్మమగుటచే మారాజుగారిప్పుడు జనక్షేమముకొఱకే వేఁట తలపెట్టినారు.

జాబా—ఇటువంటి సమయములయందు వేఁట దుర్వ్యసనమని నేను నిందింపను గాని యిన్నిజంతువు లాకస్మికముగాఁబుట్టుట చూడఁగా నాకిది విశ్వామిత్రసృష్టిగాఁ దోఁచుచున్నది.

గాల—నేనట్లు భావింపను. మనుష్యమాత్రుఁడయిన యొక ఋషి యెక్కడ? జంతుసృజనయెక్కడ? ఈమాట నమ్మనర్హముగా నుండలేదు.

జాబా—పూర్వమొకసారి బ్రహ్మతోఁ బ్రతిఘటించి సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయఁగలిగిన మహానుభావుఁ డీజంతుసృష్టి చేసినాఁడన్న వింతయేమున్నది? (పరువంకఁజూచి) అయ్యో! మనము మాటల పరాకున వచ్చినకార్యమును మరచి యాలస్యము చేయుచున్నాము గదా! అంతకంత కెండ యెక్కుచున్నది. నాకు శీఘ్రముగా సారోద మునకు దారిచూపి పుణ్యమునఁ బొమ్ము.

గాల—ఇదేమార్గము. నీవు తిన్నగాఁ బొమ్ము. నే నీమార్గ మునఁ బోయి మారాజును గలిసికొనెదను. ఇదేమి యీమార్గమున కడ్డముగాఁ జమురొలికియున్నది! దొప్పలతో నెయ్యికొనిపోవునప్పుడు మీ తాపసకుమారు లెవ్వరో దారిపొడుగుననొలుకఁబోసియుందురు.

జాబా—ఇది చమురొలుకుట కాదు. రాజుగారి యీతుపోటు తిని పాఱిపోయిన యడవిపంది కడుపులోనుండి కాఱినక్రొవ్వు. నీకా పందియడుగులు కనఁబడుచుండలేదా? ఇదియేమి? ఆముందు చూడుము. దారికడ్డముగా రక్తప్రవాహములు కాఱఁగా నేటుతిన్న వ్యాఘ్రము మెట్లు కాలీడ్చుకొనుచు మెల్లఁగా నడిచి ప్రక్కయడవిలో దూఱినజాడ కనఁబడుచున్నదో! నీవు పోయినకొలఁదిని కుప్పలుగాఁ గూలియున్న క్రూరమృగములను జూచి మీరాజుగారి మృగయా విహార సామర్థ్యమునకు సంతోషించెదవు.

గాల—చాలును. నాకిప్పు డామృగములపేరు చెప్పిన దేహము కంపమెత్తుచున్నది. నేనాదారిని నిఁక నొంటిగాఁ బోలేను. నేనును నీతోడ నేవచ్చి తరువాత రాజుగారిని గలిసికొనెదను. పోదమురమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము

రంగము—విశ్వామిత్రాశ్రమోపాంతవనము

[హరిశ్చంద్రుడును, చంద్రమతియు, లోహితాస్యుడును, సత్యకీర్తియు, గాలవుడును, భటులగు భద్రుడును పాలకుడును ప్రవేశించుచున్నారు]

లోహి—(చేయి చాపి వ్రేలితో జూపుచు) నాన్నగారూ! ముద్దులమూటకట్టుచున్న యాలేడిని నా కాడుకొనుట కయి పట్టి తెచ్చిపెట్టరా?

హరి—కుమారా! సర్వవిధముల నేను దానిని నీకిప్పుడు జీవముతోనే పట్టియిచ్చుటకు బ్రయత్నించెదనుగాని, అది యొకవేళ పట్టుపడకపోయినయెడల నావాడిబాణముతో దానిప్రాణమునుగొని నీ వాడుకొనుటకయి దానిచర్మమునైనను దెచ్చియిచ్చెదను. ఓ గాలవా! నాధనుర్బాణముల నిటు తెమ్ము.

చంద్ర—ఓప్రాణేశా! వేటాడియాడి యలసియున్న మీ రిప్పుడీపిల్లవాని మాటలనుబట్టి యీలేడివెంట మరల వ్యర్థప్రయాసమేల పడెదరు? కొంచెముసేపిట విశ్రమింపుడు.

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! అట్లుకాదు. ఎంతో ముచ్చటపడి బాలకు డింతచిన్నకోరికను గోరినప్పుడు చేతిలోనున్న యీపనిచేసి నేను వీనిముద్దులు చెల్లింపకుండగలనా? నేను దీని నింతలో బట్టి తెచ్చి, అనాయాసముగా వీనికోరిక తీర్చెదను.

లోహి—మీరలసియున్నయెడల నేనే యాలేడిని బట్టుకొనెదను లెండి. మీరిక్కడ నుండుడు. (అని ముందుకు నడువబోవుచున్నాడు)

సత్య—ఓలోహితాస్యా! నిన్ను మెచ్చవచ్చును. నీపితండ్రి బిడ్డ వగుటకు దగినమాట చెప్పినావు. లోకములో బువ్వు పుట్టిన తోడనే పరిమళము తెలియవచ్చునుగదా!

క. ఘనపంచాస్యముకడుపున
జనియించినపిల్ల కూడ సమదగజంబున్
గనుఁగొన్న బయికి దుముకఁగఁ
జనఁ జూచును గాదె సహజసాహసగరిమన్.

హరి—(చేయి పట్టుకొనిలాగుచు) కుమారకా! ఈసాహసము చాలును. నీవిఁక నిలువుము. నేనుబోయి యీ కురంగమును గొని వచ్చెదను. (అని గాలవునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు)

గాల—మీశరశరాసనము లిప్పుడే యిచ్చెదనుగాని, పేద బ్రాహ్మణుఁడను నన్నుమాత్ర మొక కంటఁజూచి మతిబాణమును విడువుము. నా ఋణఫణములను నేను వచ్చునప్పుడింటివద్ద నా భార్యతోఁ జెప్పియైనను రాలేను.

హరి—ఓయీ! మహాశూరుఁడా! భయపడఁబోకు. లేడి యీ సుందర మాకందపాదపసమీపమునముందువైపున నున్నదికాని నీవైపున లేదు. అదిగో—

ఉ. కెంపులచాయ మేనఁ దులకింపఁగ, వాఁడిలు వజ్రకాంతులన్
నింపఁగ, జెక్కుచాలుహరి నీలములన్ హసియింపఁగా, మెడన్
సొంపుగఁ ద్రిప్పి యీకడన చూచుచు, పచ్చికనల్లమేయుచున్
బెంపుదులేడిరో యనఁగ భీతిలకున్నది చూడు గాలవా!

గాల—అట్లయిన నివిగో బాణములనుబాణాసనమునుబుచ్చుకొని యీదిక్కున నీ మనసువచ్చునన్ని మృగములను వేఁటాడుము. నేనిప్పు డన్నమాట మిత్రోత్తముఁడవైన నీకు బ్రహ్మహత్యామహాపాతకము వచ్చునన్న సంకోచముచేతనే కాని నా ప్రాణభీతిచేతఁ గాదుసుమా. ఏమి యీలేడి మనలను జూచియు బెదరిపాఱక నిశ్శంకముగా నిలుచున్నది. ఇఁక నీవు పోయి చేయిచాఁచి దాని బట్టుకోవచ్చును. ఇది మాంసభక్షణముచేయని మావంటి జీవదయాపరు

లయిన బ్రాహ్మణులుండుచోటు కాఁబోలును! కాకున్న నీపిల్లలేడి యిట్లు నిర్భయముగా మనమాటలు వినుచు నిలువఁబడదు.

హా!—నీవన్నది సత్యమే. అదిగో చూడుమా పయిదేదో తప్పక యొక ఋష్యాశ్రమమే. [దుష్;

మ. అదె యాలింపుము దూరమందు శ్రుతివాక్యంబుల్ విన న్వచ్చె
జదలం దోఁచెడు హోమధూమచయమూ చాయందగంజూడుమీ;
యిదె యీవంకనుమోదుగుల్సమిధలెంతేఁబ్రుంపఁబ్రోవైయ్యెఁన
ల్లదె దర్భల్ కదుఁగోయ సిప్పుడిపుడే యానేల మోసెత్తెడున్.

కాసియ్యి. ఈహరిణము నన్ను దూర మలయించి తీసికొనిపోకుండ నేనిప్పుడే మెల్లగాఁబోయి పట్టకొనెదను. (అని పొంచితాఁకుచు ముందువంక మెల్లఁగానడుగు లిడుచున్నాఁడు.) గాలవా! చూడు మనమిప్పుడు తన్నుఁ బట్టవచ్చుచున్నామని తెలిసికొని కాఁబోలును చెంగుచెంగున దాఁటుచు నడుమనడుమ మనవంకఁ దిరిగి బెదరి చూచుచు లేడి యెట్లు పరుగెత్తుచున్నదో!

సీ. పేరెముల్ వాఱుచుఁ బెద్దదాఁటుల బయల్ కాళ్లుజాడించెడుఁ
గరముఁజూడు । ఖురములనుదరంబు గోఁకుకొంచును బ్రక్కలెగ
యఁరోఁజుదుసిల్చెనిపుడుచూడు । మెఱుఁగు మెఱసినట్లు మీఁదఁ
దళుక్కని పల్లమున నడంగెఁబయిని జూడు । మఁరలమిట్టకు నిక్కి
మనవంక మెడత్రిప్పి బెదరి చూచెడులేడి యదిగొచూడు

గీ. నోట గడ్డిపోచలతోడ నురుఁగు జాఱ
మింటఁ గొమ్ములు చిమ్మెడు మీఁదఁ జూడు
తోఁక జాడించి క్రమ్మఱ పీఁక తోడఁ
బరుగువాఱెడుఁ గనుఁగొమ్ము బహులిమీఁద.

ఆలేడి మనము చూచుచుండఁగానే యింతలోనే యెంతదూరము పాఱిపోయినదో! నేనిప్పుడు శీఘ్రముగా వెంబడించి యించుకసేపు

లోన దాని నలయించి పట్టితెచ్చి యీ బాలకుని సంతోషపెట్టెదను.
(అని విల్లును బాణములను చేతఁబూని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

గాల—అమ్మా! రాజుగారు నన్నిక్కడ దిగవిడచి యేగుటచే, వారు భూతదయాపరులన్నమాట నేఁటికి సత్యమయినది. వారిఁక నన్నిలేళ్ళను జంపినను జంపనిండు. నే నదృష్టవంతుఁడను. మిట్ట మధ్యాహ్నవేళ నేనీయెండలోఁబడి కాళ్లుమండ నోరెండ నెత్తిమాడ ధైర్యముపీడ హృదయమెద్ద కాళ్ళు వెనుకకీడ్వ బరుగెత్తి వచ్చి నెత్తురు గ్రావెడి యే పులివాతను బడక నాతల్లికడుపు చలువచేతను నాభార్యమంగళసూత్రబలముచేతను నేఁటికిఁ దప్పించుకొని వచ్చి నాను.

చంద్ర—ఓభూసురోత్తమా! నీఘోరాలాపములు కొంచెము చాలింపుము. దూరమున రాజుగారి కంఠస్వరమువలె వినఁబడు చున్నది.

హరి—(తెరలో)

చ. కరమును దప్పినాఁడ; కనుగందెను దేహము జిహ్వయెండెడుఁ:
 చరణము లెత్తవాతె; వదనమ్మునఁ జెమ్మట గ్రమ్మె; నింతలో
 దొరకదు జింక; యింకఁ గడుదూరము నేఁ బరుగెత్తఁజాల; నీ
 శరమునఁ గూల్చువాఁడ నిమిషంబున నీహరిణంబు నిమ్మ్యోడన్.

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) ఓసత్యకీర్తీ! అలసితివన్న ప్రాణ వల్లభుని బలుకులు ములుకులవలెఁ జెవులకు సోఁకి తామరాకులోని నీరువలె నాయుల్లము తల్లడిల్లుచున్నది. నన్నిప్పుడు కొనిపోయి హృదయేశ్వరుని చరణసన్నిధానమునఁ జేర్పుము. (అని కన్నీరు విడుచుచున్నది)

సత్య—అమ్మా! కన్నీరు తుడుచుకొని నీహృదయము పదిల పఱచుకొమ్ము. నీవు కేవల స్త్రీస్వభావముచేతను భర్తగారిమొదలఁ

గల ప్రేమావేశముచేతను మనసుచెదరి దిగులొందుచున్నావే కాని యిప్పుడు ప్రభువువారికి వచ్చినభయమేదియు లేదు. అత డీపాటికి లేడిని యమపురికిఁబుచ్చి మరల వచ్చుచుండును.

గాల—అదిగో మరల నామిత్రునిమాట వినవచ్చుచున్నది. మీసందడిచాలించి వినుండి.

హరి—(తెరలో) అహా! మనుష్యుఁడెంతటి క్రూరకర్ముఁడు! కలలోనుఁ బరులకెన్నఁడును కీడుతలఁచి యెఱుఁగక మహారణ్యములయందు మునులవలె నాకలములుతిని కేవల వన్యాహారములతోనే శరీరధారణము చేసికొనుచు దినములు పుచ్చెడి లేళ్ళ యంతటి సాధుమృగములనుగూడ వేడుకకయి నిష్కారణముగా మారణము నొందించుచున్నాఁడు!

ఉ. నాదుశరంబు లేడితొడ నాటినయట్లు తదార్తనాదముల్
నాదుహృదంతరంబునను నాటిశరంబయి, నగ్గలంచెరున్;
పేదమృగంబు కన్గొనల వెంబడిఁ జాఱెడు బాష్పబిందువుల్
ఖేదము పెంచి నాకనుల క్రేవల నశ్రుల జాలుకొల్పెడున్. 7

చంద్ర—ఇప్పుడు నాహృదయము కుదుటఁబడినది. నా హృదయవల్లభుఁడు ప్రజాపీడాకరములయిన ఘాతుక మృగోత్కరములనే కాని యీవఱకెన్నఁడును మృగయాసక్తుఁడయి వినోదార్థముగా దయనీయములయిన సాధుమృగములను బాణముపూని వేసి యెఱుఁగనివాఁడగుటచేతఁ దానీయేణమును బాణముపాలుచేసి నందులకుఁ జింతనొందుచున్నాఁడు. అహా! నాప్రాణేశ్వరుని హృదయ మెప్పుడును నవనీతకోమలముకదా.

గాల—తాళుఁడు నాచెవులకెవ్వరిదో మఱియొకమాట వినఁబడుచున్నది!

(తెరలో విశ్వామిత్రశిష్యుఁడు.)

ఓరాజా! తప్పించుకొని పోతిననుకొనకుడి రాజ్యగర్వముచేత దేహము గ్రొవ్వి నీ వాశ్రమమృగమును గొట్టినమాట నేనిప్పుడేపోయి యనుష్ఠానపరులయిన తరువాత మాగురువులయిన విశ్వామిత్రుల వారితో నివేదించి నిన్నేమిచేయించెదనో చూడు.

చంద్ర—(భయముతో) ఈమాటలు విన్నను విశ్వామిత్రుని దలంచుకొన్నను నాచిత్తము స్వాయత్తముకాక తత్తరిల్లుచున్నది. ఈవిశ్వామిత్రుఁడు కోపులలోఁ బరమకోపి. ఆశ్రమమృగమును గొట్టినందున కేమిశపించునో! అన్నిటికి నీశ్వరుఁడేయున్నాఁడు. కానున్నదికాక మానదు. మించినదానికి వగచిన ప్రయోజనమేమి!

సత్య—(ఆలకించి) ప్రభువువారు వేంచేయుచున్నారు. వారి మాట యీచేరువనే వినఁబడుచున్నది.

హరి—(ప్రవేశించి) దెబ్బతినిపడక లేడియుఁ దపోవనములో దూఱి యదృశ్యమయినది. మునికుమారుఁడును నేనెంతబతిమాలుచు వెంబడించినను నామాటవినిపించుకొనక కోపముతోఁ దొలఁగిపోయినాఁడు. నిష్కారణముగాఁ జేజేత ద్రాఁచుపాము నలగించి గొడవ తెచ్చుకొన్నాఁడను. ఏమికీడు మూడునో, ఆశ్రితాభయప్రదాతయైన యీశ్వరునిమీఁదనే భారమువేసి యాతనినే సర్వమునకు నమ్ముకొనియుండెదను. (అనుకొనుచు వచ్చుచున్నాఁడు)

చంద్ర—(ఎదురుగాఁబోయి) ఓప్రాణేశ్వరా! మీరు సుఖముగావచ్చి మరల నాకన్నులు చల్లపఱచితిరా! మీరెంతో వడదాఁకి బడలి లేఁతతోటకూరకాడవలె వాడుపాఱి యున్నారు. మొగము కందగడ్డవలెఁ గందిపోయినది. క్షణకాల మీచిగురాకుసెజ్జను విశ్రమింతురుగాని రండి (అని చేయిపట్టుకొని తెచ్చుచున్నది)

హరి—(స్పర్శసుఖము నభినయించుచు) ఓమనోనాయకీ! అహా! ఏమి యీ స్పర్శసుఖము! నీకరసంస్పర్శనముచేత మంత్రించి

వట్లుగా నాయీయాగమంతయు క్షణములోఁ బోయినది! నీకర పల్లవమే యిటుసోఁకి నామేను చల్లపఱచి యపూర్వసుఖము నిచ్చుచుండఁగా నిఁక నాకీచిగురాకు పానుపేల?

చంద్ర—అయ్యో! నాప్రాణవల్లభుల దేహమున కెంత చెమట పట్టినది! హృదయేశ్వరా! మీచూపులును ముఖభావమునుజూడఁగా మీస్వాంతమం దేదోచింతగదిరి యున్నట్లున్నది. మీ రేలాగునవో కనఁబడుచున్నారు. వాడియున్న మీ యంగముల నొక్కింతసేపీ మెత్తనిపాన్పుపయిఁ జేర్పుఁడు.

హరి—ఓప్రియురాలా! నీహస్తస్పర్శనముచేత నాశరీరతాప మడఁగినట్లేనీవచ నామృతవర్షముచేత నాహృదయతాపమును శాంతించుచున్నది. నీమాట దాటరాదు గనుకఁ గొంతసేపీ పల్లవ తల్పమునందు నామేనువాల్చెదను. (అని కూరుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—మీదేహమునందలి యీచెమ్మటసోనలు చూడఁగా నెండశాఁకచేత మీదేహసువర్ణము కరఁగి పాఱుచున్నదో యన్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈపైటచెఱగుతోఁ గొంచెము విసరుదునా? (అని విసరుచు) ఏమి! పద్మగంధ మిప్పుడు గుప్పున ముక్కునకు గొట్టి ఘ్రాణేంద్రియమునకు విందుగొలుపుచున్నది! ఈగాలియెక్కడనుండి వచ్చియుండును?

హరి—ఈమందమారుతమా తామరకొలఁకునుండివచ్చినది. ఆహా! చెమ్మటలోఁ దొప్పదోఁగియున్న యీయంగముల కెంత చల్లఁగా సోఁకి, యపారసుఖము నిచ్చుచున్నది! మనము మణి మందిరములలో హంసతూలికాతల్పములయందు శయనించి పన్నీరు చిలికివట్టిశైత్యపువిసనలతో విసరించుకొనుచున్నను మధ్యాహ్నవేళ నెప్పుడయిన గాలి మనకింతహాయిగా సోఁకినదా? ఇట్టిగాలి ననవ రతము ననుభవించెడి యీవనచరులు చేసికొన్నభాగ్యమేభాగ్యము.

ఉ. రాజులు దివ్యసౌధముల రమ్యసుశయ్యలఁ బండి తామె యు
వ్యాజసుఖోన్నతుల్ గనుదు మంచును గర్వముపొందుచుండినన్,
సాజముగాఁ బనుల్ సలిపి సల్పి శ్రమంపడుబీద లొందుని
ర్వ్యాజపు గాలిసౌఖ్యమున నబ్బునె వారికి షోడశాంశమున్! 8

చంద్ర—వారివలె నేఁడు మనము గష్టజీవులమయితిమి గాన మన కీసుఖము లభించినది.

హరి—సందేహ మేమి! కష్టపడినతరువాత ననుభవించుసుఖ మెప్పుడు నధికసంతోషజనకముగా నుండును. దానికి దే నిదర్శనము.

ఉ. ఎండను మార్గము న్నడిచి యెంతయు డస్సినయట్టిపాంథుఁడే
నిండుసుఖంబు పొందఁగను నేర్చును జల్లని చెట్లనీడలన్
మెండుగఁ గాయకష్టపడి మేనను జెమ్మట పట్టియున్న యా
తం డొకఁడే కనం గలుగు ధారుణిలోపల గాలిసౌఖ్యముల్. 9

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగానే భూమిలో నాపదల తరువాతవచ్చు సుఖములుగూడ నధికానుభవయోగ్యములుగా నుండునేమో?

హరి—(కొంచెము భయపడినవానివలె నగపడుచు గద్గదస్వరముతో) సుఖాధిక్యము నిమిత్తమయి బుద్ధిపూర్వకముగా నాపద లెవ్వరును గోరుకొనకుందురుగాక! (అనిబిచ్చబడి చూచుచున్నాఁడు)

చంద్ర—ఓప్రాణవల్లభ! అదియేమి! ఆపదయనుపేరు నా నోటినుండి వెడలఁగానే మీరు భయపీడితులవలెఁ గంపించినారు! మీచూపులేమో యిప్పుడు వింతగా నున్నవి. మీమనసు చెదరియున్నట్టు మీ ముఖచిహ్నములు చెప్పకచెప్పుచున్నవి. మీభయహేతువేమో నేనించుక యడుగవచ్చునా?

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! నాహృదయము తెలిపెదవినుము. నే నిప్పుడు తలచుకొనిపోయినది విశ్వామిత్రునియాశ్రమ మృగమఁట!

నీవిప్పు డాపదయని పేర్కొనఁగానే నాకామృగవార్త మనస్సునం దట్టి నేను దానిని గొట్టినందునకయి చిమ్ములేక యుండిపడెడి యా తాపసుఁ డేమియాపదలఁ బెట్టునోయని నాహృదయమున బెదరు గదిరినది.

చంద్ర—మీరు భయపడవలసిన పనిలేదు. ఎఱుఁగకచేసిన దానికి విశ్వామిత్రుఁడుమాత్ర మేమిచేయును? విశ్వామిత్రుఁడు మహాతపస్వి కాఁడా? నాయెడ నపరాధము వచ్చినదని యున్నది యున్నట్టు చెప్పి క్షమింపవేఁడినప్పుడే సైరణ వహింపఁడేని, ఇఁక నాతపస్వితన మెందుకు?

హరి—కార్చిచ్చువచ్చి చుట్టుకొన నున్నప్పుడు నిప్పు నీళ్ళ వలెఁ జల్లగానుండునని చెప్పిన నెవ్వరికూరట కలుగును? నీవుచెప్పెడి యాశాంతిపరులయిన ఋషులు వేరు; విశ్వామిత్రుఁడు వేరు. నిప్పు యినను జల్లపడవచ్చునుగాని విశ్వామిత్రుఁడుమాత్ర మెప్పుడు శాంతుఁడుకాఁడు. అతఁడు చండకోపి. అతనిపేరు విన్న ఫాలాక్షుఁడును సంచలింపును. నీవాతని కోపస్వభావ మెఱుఁగని ముగ్ధురాల వౌటచే ధైర్యము వహించుచున్నావుగాని యెఱిఁగి యెఱిఁగి నేనెట్లు మన స్థయిర్యము నిలుపుకోగలను!

సత్య—ఓరాజేంద్రా! దేవరవారు మిన్నువిఱిగి మీఁదబడి నను జలింపని ధైర్యశాలులే. ఇప్పుడిట్టి పేదమాటలేల యాడెదరు? ఇట్టి సమయములోఁ పిఱికిగుండెగల యబలలకు ధైర్యము చెప్పవలసిన మీరే వారికిదిగులు పుట్టించినచో నిఁక మాకుదిటము చెప్పువా రెవ్వరు? మీరు మీసహజధైర్యమును మరలఁ దెచ్చుకొనుఁడు. ఋషుల వచనములే కఠినములుగాని మనస్సు లెప్పుడును మృదువులు గానే యుండును ఒకవేళ విశ్వామిత్రుఁడు కఠినచిత్తుఁడై కోపమిత్తి నిన్నిమిత్తముగా మిమ్ము విపత్తులపాలుచేయుననుకొన్నను, మీరప్పుడే

కదా ధైర్య మవలంబింపవలెను! దైవమాయ యేమోకాని యీ లోకములో జనుల కాపదలు వచ్చునని కొనుచుండునప్పు డుండుభయ ములో సహస్రాంశమయినను నిజముగా విపత్తు వచ్చినప్పు డుండదు.

గీ. అందుచేతనె జగతిలో సకలజనులు
నాపదలచేతఁ బొందెడు వ్యథలకన్న
నాపదలువచ్చు నన్నభయంబుచేత
శతగుణములెక్కువగఁ గాంత్రు వెతలనెపుడు. 10

హరి—మీ రిప్పుడేమో యీబయలితో మాటాడుచున్నారు. మీమాటలను వేనిని నావీనులు వినకున్నవి. నాకన్నులు మూఁతఁబడుచున్నవి. నాయింద్రియములు నాకు వశములుగాక యెక్కడికో పరుగువాఱుచున్నట్టున్నవి. విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చి కోపము చూపకమునుపే యీయింద్రియములవలెనే మనమును పాఱిపోదమా?

చంద్ర—నిద్రచేతను గాఁబోలును మీరు జోగుచున్నారు. ఎండలో బడలివచ్చిన మీయవయవములు విశ్రాంతిఁగోరుచున్నవి. మీరు విశ్వామిత్రునిమాట మఱచిపోయి క్షణకాలము నాతొడ తలగడఁగాఁ జేసికొని యీశయ్యమీఁద శయనింపుడు. (అని పాన్పు మీఁదఁ జేర్చుచున్నది)

హరి—హృదయము కలఁగియున్నవారికి నిద్రరాదని చెప్పుదురు. నాకంటి కిప్పుడేమో నిద్ర కూరుకొనివచ్చుచున్నది. నన్ను జోకొట్టి నిద్రపుచ్చుటకో యనఁ గోయిలలును తుమ్మెదలును మధుర స్వరముతో జోలలు పాడుచున్నవి. నాచిత్తశాంతికయి యీశ్వరుఁ డంపిన దూతవలెవచ్చి యిప్పుడీనిద్ర నన్నోదార్పఁ జూచుచున్నది. నేనొక్కనిమిషము నిద్రించి యామనోవేదనను మఱచిపోయెదను. (అని చంద్రమతి తొడమీఁద శిరస్సిడి పరుండి నిద్రపోవుచున్నాడు)

చంద్ర—ఓహో! నిద్రయెంతదొడ్డది! నాప్రాణనాథుఁడు మహావ్యాకులదశలోనుండ మాంపాలిఁటి భాగ్యదేవతవలెఁ బ్రసన్నమయి దుఃఖోపశమనము చేయుచున్నది. ఏమి యీ యాశ్చర్యము! దివ్యభవనముల యందు బంగరు తూగుటుయ్యెలలో హంసతూలికా తల్పముమీఁద బరుండినప్పుడును రాజకార్యచింతాపరత్వముచేత నే వేళకును గన్ను మూయకుండునా మనోవల్లభుఁ డిప్పు డీచెట్టునీడలో గటికినేలను జిగురాకులమీఁద నింతలో గన్నుమూసినాఁడు!

సత్య—అమ్మా! నిద్రసుఖ మెఱుఁగ దన్నమాట మీరు వినియుండలేదా?

గీ. ధనికుల గృహంబులందు నిద్రావధూటి
హంసతూలికాతల్పంబులందుఁ దాను
నిలువనొల్లక బీదల నెలవు చేరి
కటికి నేలనె సుఖయింపఁగనమె మనము?

గాల—అమ్మా! నాకితఁడు చెప్పినది స్వానుభవసిద్ధము. ధనికులైన మా పొరుగువారు పట్టెమంచములమీఁదను పట్టుపరుపుల మీఁదను బరుండి చోరభీతిచేత నిద్రపట్టక పొరలుచుండగా, ధనము లేని నేను మా నులకమంచముమీఁద మేనుచేర్చుటయే తడవుగా గుఱ్ఱుపట్టి హాయిగా నాదమఱచి నిద్రపోవుచుందును. ఆవల నా చెవిలో మాఱుభేరులు మ్రోగుచున్నను నాకు మెలఁకువరాదు. నాగుఱ్ఱు మీ రెప్పుడును వినలేదుగదా! ఏల వినకుందురు? మంచమెక్కి మాయింట గుఱ్ఱుపట్టితినా మీయింట మీరు నిద్రమేలుకొనవలసినదే.

చంద్ర—ఓయీ! నీయతిభాషిత్వము కొంతసేపు కట్టిపెట్టుము. ఓ సత్యకీర్తీ! అదియేమో కాని నాచిత్తము చేయి పెట్టి కలఁచినట్లు వ్యాకుల పడుచున్నది. ఈ నట్టడవిలో మా కేమికీడు మూడనున్నదో!

సత్య—అమ్మా! దంపతులు మీరిరువురును భగవదనుగ్రహము కలవారు. మీరితరుల కెప్పుడును గీడుచేసి యెఱుఁగరు. మీకే కీడును రాదు. విశ్వామిత్రుఁడు మీకొక యెగ్గుతలఁచినను, చిరకాలముండక మీకది యీశ్వరకటాక్షమువలన సూర్యునిముందు మంచు విడి పోవునట్లు విడిపోవును.

హరి—(ఉలికిపడిలేచి) ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నా కిరీటము తన్నకు తన్నకు. నే నపరాధిని గాను (అని పడఁకుచున్నాఁడు)

చంద్ర—(వీపుచఱచి) ఓ ప్రాణనాయకా! భయపడకుము. మీకేదో పీడకల వచ్చినది కాఁబోలును. ఈశ్వరుఁడు మీకీదుస్వప్న ఫలము కలుగకుండఁ జేయునుగాక.

హరి—ఔరా! బ్రాహ్మణుఁడు నన్నెంత తన్ను తన్నను. నాతలయంతయు నొచ్చుచున్నది. ఈబ్రాహ్మణుఁడు నన్ను సింహాసనమునుండి పడఁద్రోచి రాజ్యమంతయు నపహరించి, పురము వెడల నడఁచి, ఈ యడవిలో నన్నెంతలేసిబాధలు పెట్టినాఁడు! ఓయీశ్వరా! నీవే దిక్కు నన్ను రక్షింపుము.

చంద్ర—ప్రాణేశ్వరా! ఇందుఁ బరులెవ్వరునులేరు. భయపడఁబోకుము. ఇది కలకాని సత్యముకాదు. కలలోఁదోచినయర్థము లెప్పుడయిన సత్యమగునా? మీరు తెలివితెచ్చుకొని మా మొగముల వంకఁ గన్నులువిచ్చిచూడుఁడు. నేను మీ ధర్మపత్నిని జంద్రమతిని. వీఁడు లోహితాస్యుఁడు. ఈతఁడు మీమంత్రి సత్యకీర్తి. మేమందఱమును మీ యొద్దనే యున్నాము.

హరి—(కన్నులువిచ్చిచూచి) స్వప్నములు సత్యములు కావు గాని యిప్పుడు ప్రత్యక్షముగా జరిగిన యిదిమాత్రము స్వప్నము కాదు. అతఁడు తన్నిన తన్నుచేత శిరస్సింకను నొచ్చుచున్నది. మీ రందఱు నిక్కడ నుండఁగనే యొంతలో నయోధ్యకుఁబోయి సింహా

సనమును గోలుపోయి, అడవులలో నిడుమలుపడిచి మరల మిమ్మం డతిని గలసికొన్నాను! ఆబ్రాహ్మణుఁడు కోపముతో నన్నిన్నియాప దలఁ బెట్టియుఁ గట్టఁకడపట నా సింహాసనము నాకు విడిచియే పోయి నాఁడు.

సత్య—ఓమహారాజా! మీ రిప్పుడు చెప్పినదంతయు మీరు కలలోఁగన్నవార్త. ఇంత యల్పకాలములో మీకెంత పెద్దకలవచ్చి నది! ఇఁక మీరీకలను మఱచిపొండి. దీనినే మరల మరలఁ దలివ్వ తలపోయుచున్నయెడల, మీ మనస్సునకు లేనిపోని చింతకలుగును.

హరి—ఇది స్వప్నమా? నిజముగా జరిగినట్టే యున్నదే! (తలతడవుకొనుచు) నన్నతఁడు తన్నలేదా? ఇదికల కాదు. నిజము గానే యతఁడు నా కిరీటమును తన్నినాడు.

చంద్ర—అయ్యో! నా హృదయేశ్వరుని హృదయము చెదిరి పోయినది. ఈ మనోవ్యధ మాన్పుట కేదియుపాయము? ఇందెవ్వ రయినఁ గర్ణరసాయనముగా సంగీతము పాడఁగలవారయిన నున్న యెడల, నా ప్రాణవల్లభుని మనస్సు కలంక కొంత దీఱునుగదా?

సత్య—ఇది మహారణ్యము. శ్రావ్యముగా ఝుంకారములు చేయు మధుపాంగనలుతక్క నిక్కడ సంగీతము పాడువా రెవ్వరుం దురు? మన యాస్థానమందలి గాయకు లెవ్వరును మనవెంట రాలేదు.

గాల—ఎవ్వరును రాకపోనేల? సంగీతశాస్త్ర ప్రవీణుఁడను నేనే వచ్చియున్నాను. నే నిప్పుడు నా యపూర్వ సంగీతముచేత మనస్సు కలఁకతీర్చి నా మిత్రుని దేర్చెదను. గాంధర్వస్వరమును పరిహసింపఁ జాలిన నాగాత్ర మాధుర్యమును జిత్తగింపుఁడు. (అని పాడుచున్నాఁడు.)

క. కలలో గాంచిన యర్థము
లిలలో సత్యములుకావు హితమిదివినుమా

కలలోన వరుసలాడినఁ

గలుగును గాయంబు లెందుఁ గాయము నందున్!

ఓ సభ్యులారా! నా గాత్రమెట్లున్నది?

సత్య—ఎట్లుండవలెనో యట్లున్నది. అర్థాంతరముచేత నీ వన్నట్లు గాంధర్వస్వరమే.

హరి—ఈగాలవుని పాటవలన మనస్తాపము పోయి నాకిప్పుడు కొంత స్వస్థత గలిగినది. ఇంతవఱకును మీరు చెప్పినమాటలు నా చెవిని చొరనే లేదు. ఓహృదయేశ్వరీ! మీరింతకు ముందేదో యన్నారే, అదియేమి?

చంద్ర—ను రేమియును లేదు. దేవరవారిమనస్సు కలతఁ దీర్చుటకు హృదయరంజకముగా గానముచేయువారెవ్వరయిననుండిన బాగుండుననుకొన్నాము.

హరి—ఓమధురభాషిణీ! నీవు చెంతనుండి మాటాడుచుండఁగా వేఱుగ సంగీతమేల కావలెను? నాకు నీమాటలే సంగీతము. ఆపయిని పాటపాడి నవ్వించుటకు సంగీతశాస్త్రపండితుఁడు గాలవుఁడు డొకఁడు మనయొద్ద నున్నాఁడు.

గాల—అట్లయిన నిప్పుడిక్కడ నిద్దఱుపాటకు లున్నారు.

పాల—ఓమహాప్రభూ! శుభమగుగాక! మాతంగాంగనలఁట! ఇద్దరుమూర్ధియులు యాచనార్థమువచ్చి, యిచ్చట చెట్టునీడను నిలిచి పాటలుపాడి వినోదింపఁ జేయఁగలమని విన్నవింపుమను చున్నారు. సెలవయ్యేనేని వారిని గొనివచ్చెదను.

హరి—వారిపాటలచేతనైన నా మనసులోని యారాటము తొలగునేమో! పాడింతము తీసికొనిరమ్ము.

[ఇద్దఱు మాలెతలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

మాలె—(చేతులుజోడించి మ్రొక్కి) ఓరాజసార్వభౌమా! దేవరవారికి మేలగునుగాక! ఇంతకుముందప్పుడప్పు డేలినవారినుగుణ

సురూపాదులను శ్రవణానందముగావిని సంతోషించుచుండుటయే కాని కన్నులపండువుగా సందర్శించి యానందించు భాగ్యమీావఱ కెన్నఁడును లభింపలేదు. మీాదివ్యసుందరవిగ్రహములు మాకన్నుల నిండఁ గూడఁ గాంచుటచే నేఁడు కదా మేము భూమిమీాఁద జన్మ మెత్తినఫలము పొందఁగలిగితిమి! మాకన్ను లిప్పుడు ధన్యము లయి నవి. మేము చేసినపుణ్యము మఱి యెవ్వరును జేయలేదు.

హరి—(సత్యకీర్తితో రహస్యముగా) ఓమంత్రిపుంగవా! దృష్టి మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్న యీామందయానలసుందరాకార మును జూచినను వీనులకు విందులుగొలుపు మృదుమధురవచోర చనా చమత్కారములు విన్నను వీరు విహారార్థముగా ధారుణి కవతరించిన లక్ష్మీసరస్వతులో, గానకళాకౌశలమును జూపవచ్చిన రంభోర్వశులో, రూపముధరించి సంచరించుచున్న పంచసాయకుని సమ్మోహనవిద్యలో యున్నట్లున్నారు గాని మాతంగకాంతలుగా నెంతమాత్రమును లేరు.

ఉ. వా తెఱ లల్లకెంపులకు వన్నియ వెట్టగ, ముద్దుమోములుం
బ్రాఁతిగఁ బూర్ణి మాశశికి వంకలు దిద్దఁగ, నవ్వు చంద్రికా
వ్రాతము తెల్పుఁ బెంపఁ, గనుపట్టెడ రింతులు నల్లరూపునన్
జేతన దాల్చి క్రుమ్మరెడు చెల్వపు నీలపు బొమ్మలో యనన్.13

మానవజాతిలో నిట్టిలావణ్యవతులను మన మెన్నఁడయినఁ జూచి యెఱుఁగుదుమా?

సత్య—ఒక్కమానవజాతిలోనే కాదు గంధర్వకామిను లలోఁ గూడ వీరిని బోలిన యందకత్తెలుండుట దుర్లభము. వీ రలం కారములు లేకయే నిసర్గమనోహరాకారములతో నెట్లు ప్రకాశించు చున్నారో!

మాలి—స్వభావచారుమనోహరశరీరముల కలంకారము లక్క-ఱయే లేదు.

చ. తళుకు మెఱుంగు పోయగపుఁడావిశరీర మలంకరింపఁగా
వలయునె రత్నభూష లవి వట్టి వికారము లౌను గాక! మిం
చులకు మెఱుం గిడ న్వలెనె? శుద్ధసువర్ణము పూఁతఁ గోరునే?
యిలపయి రం గిడఁగ వలెనె యింద్రధనస్సునకింత యేనియుఁన్? 14

ఓసత్యకీర్తి! సర్వసంగపరిత్యాగు లయినయోగులకును భ్రమలు పుట్టించు వీరి యసమానరూపకళావిభ్రమములు చూడఁగా విశ్వామిత్రుఁడే తనతపోబలముచేత వీరిని సృజించి మనలను వంచించుట కయి యిట్లు పంచి యుండునేమో యని యింతుకసంశయ మంకురించుచున్నది. ఇది యాసంయమి చేసినమాయ యయియుండదు కదా?

సత్య—ఓ రాజేంద్రా! మీ రిఁక విశ్వామిత్రుని పేరు మఱచి పోవలెను. అప్పుడు లేడిని గొట్టినప్పటినుండియు విశ్వామిత్రుఁ డేమి చేయునో యన్నభయము మీమనస్సునబట్టి విడువక యన్యచింత పోఁగొట్టినందున మీకిప్పుడు సర్వమును విశ్వామిత్రమయముగానే తోఁచుచున్నది. మీరింతకుముందు నిద్రయందును విశ్వామిత్రునే చూచి యదరిపడి లేచితిరి. ఇప్పుడు మేలుకొని యుండియు విశ్వామిత్రునే పలువరించుచున్నారు. మీరొక్క-సారి యిటు తిరిగి యించుక సేపు వీరిపాట యాలకింపుఁడు.

మాలి—ఓభూలోకదేవేంద్రా! అర్థు లడిగిన దానిని లేదనక యిచ్చెడుదొడ్డదాత లని దేవరవారి నెల్లవారును వేయినోళ్ళ శ్లాఘింపఁగా చెవులు చల్లఁగావిని, మీవలన మాయభిమతార్థసిద్ధి యగు నన్నయాశతో మిమ్మిట వేఁడవచ్చినారము. మేము నృత్తగానవిద్యలయం దించుక ప్రవీణురాండ్రము. రసికజనశిఖామణు

లయిన యేలినవారు మావిద్య కొంచెము చిత్తగించి మాయభీష్ట మును దీర్చి మమ్ము సంతోషపెట్టి పంప నను గ్రహింపవలెను.

హరి—లోకములో గానరసమునందు బాలవృద్ధము నాదరము లేనివారెవరుందురు? భువిలో సంగీతశ్రవణమునందు జవిలేనివా రొక్క చెవిలేనివారే. ఏదీ మీరొక్క మంచి రాగము నాలాపన చేసి మీకు వచ్చు సగీతము నొకదానిని వీణెమీద జక్కఁగాఁబాడి మాకు గర్ణోత్సవము చేయుఁడు.

మాల—(వీణెలు శ్రుతిచేసి మీటుచుఁ గంఠ మెత్తి పాడుచున్నారు.)

ద్విపద.
నాయక! నీమీఁద నాదుచిత్తంబు
పాయక యెప్పుడుఁ బగలునురాత్రి
చిరకాలమందుంటి చిక్కి వేరూని
మరలించుకొన్నను మరల దే మందు?
కనికర మొదనుంచి కావుము నన్ను;
నను నిట్లు కలఁచుట న్యాయంబుకాదు.
మనుజులు కొందఱు మహిమీఁదఁ దమకె
ధన మున్న దనియు సౌధము లున్న వనియు
సిరు లున్న వనియును జెలు వున్న దనియుఁ
బరువ మున్న దనియుఁ బట్టరానట్టి
గర్వాతిశయమునఁ గన్గాన లేక
యుర్విపై మావంటియువతీజనంబు
వెతపెట్టుదురు వారి వేఁడికో ల్విసర
ఎల్లకు భూమిలో నేడు జేనలకై
యల్లపు డధికారు లంత్యకాలమున,
తలఁ గొట్టుకొని పోము ధరణిలో డేది;

యిలమీఁద నటువెన్క నెల్లవారలము
సములమే యౌదుము సత్యంబుసుమ్ము.
సమయంబు మించినఁ జాలఁ జింతించు
కార్య మేమియు లేదు; కావున వేగ,
ధైర్యంబు విడనాడి తాళంగ లేక
ఘనసాహసమునకుఁ గడఁగకమున్న
ననుఁ బ్రోవు మోప్రాణనాయక! నీవు.
కడసారి ప్రార్థింతుఁ గాంతుతో నిన్ను;
విడువకు విడువకు విడువకునన్ను.
ఆఁడువా రను రన్న నవనిలోపలను
గీ డెంతవారికిఁ గెరలక కల్గు.
చెప్పితి ముమ్మాఱు చేయు మేదైనఁ
దప్పింక నామీఁదఁ దగదు బ్రోయంగ.

హరి—ఓహో! వీరిపాట యెంత ముచ్చటగా నున్నది!

చ. జిలిబిలిపాట లంగుళులఁ జిమ్మెడుతంత్రులసుస్వరంబుతోఁ
గలసి చెలంగె; హస్తముల గాజులచప్పుడు తాళమానమై
చెలఁగెను; లోచనాభినయచిహ్నము గీతములోని భావముం
దెలిపె; మనోజ్ఞమై లయను దెల్పె బదాభినయంబు చక్కఁగన్ 16

ఈగానరస మచ్చటి మోళ్ళను జిగురింపఁ జేయుచున్నను సంతోషాంకురము లేక మోడువాఱియున్న నాయుల్లమును బల్లవింపఁ జేయలేకున్నది.

సత్య—(తనలో) ఏమి! రాళ్ళుకరఁగెడి యీమనోహర సంగీతమువలనను రాజుగారి మనస్సు దుఃఖమును మఱచిపోకున్నది! ఇఁక నే నిందలి కథాంశమునకు దింపి మఱపించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓరాజేంద్రా! ఈగీతమునందలి నాయికవాక్యములను జిత్తగించినారా!

హరి—ఇవి చాతుర్యముచాలని ముగ్ధనాయికయొక్కయప్రౌ ఢవాక్యములుగానున్నవి. ఈనాయికయొక్క యీప్రార్థన నాకుఁ జూడఁగాఁ బ్రియుని మరులు గొల్పుటకంటె నిట్టితుచ్ఛసుఖములనుండి మరలుకొని ధర్మమునే చూచుకొమ్మని నాయకునకు వైరాగ్యములు బోధించుచున్నట్టు కనఁబడుచున్నది. తనువులు శాశ్వతములుకావన్న యీ హెచ్చరిక విశ్వామిత్రుఁ డెన్ని బాములు పెట్టినను ధర్మమును మాత్రము విడువవలదని నాకును హితబోధ చేయుచున్నది. ఇప్పుడు నామనస్సు వీరి పాటనుండి విముఖమగుచున్నది. ఓసత్యకీర్తీ! తగిన సత్కారముచేసి వీరిని బంపివేయుము.

సత్య—మనస్సులో దీర్ఘవిచారమున్నప్పుడు సర్వమునసహ్యముగానే తోఁచును.

హరి—అవు నది సత్యమే. నామనస్సులోపలనే పరితాపముండి నన్ను బాధించుచున్నప్పుడు బాహ్యము లయినవస్తువులు నా కెట్లు సంతోషమును బుట్టింపఁగలవు! దుఃఖమునందు వస్తుగుణములను వ్యత్యస్త పఱిచెడు యద్భుతశక్తియేదో యున్నది సుమా! అట్లు లేక పోయినయెడల నాకింతవఱకును హృదయరంజకముగానున్న యీవస్తుజాలమంతయు నిప్పుడింతలోనే యేల యసహ్యమగును! కర్ణరసాయనమయిన గానరసమేల చెవులకు రుచియింపక పోవును! ఆహా! దుఃఖము బ్రహ్మసృష్టిని మార్చి నాకుఁ గ్రొత్త సృష్టిని జేయుచున్నది! ఓసత్యకీర్తీ! వీరికి రత్నభూషణాదులు బహుమానమిచ్చి వేగిరము పంపివేయుము.

మొదటిమాలె—ఓసీ! ఈవింత చూచినావా? ఈరాజు రూపమునుజూచినప్పటినుండియు నామనస్సు నాకు వశముగాక సంచలించుచున్నది. అందుచేతనే చేతనముల నచేతనములను జేయవలసిన నాపాట యిప్పు డీరాజుమనస్సున కెక్కినది కాదు.

రెండవమాలె-నీమనస్సు చలించినదే కాని నిన్ను విడిచిపోయినదికాదు. ఇఁక నామనస్సో నన్నిప్పుడే విడిచి నాలోపల నిలువక పరుగువాఱి పాటపాడినఁతసేపును రాజుమీఁదనే యున్నది. నేనిప్పుడేమి పాడితినో యే నెఱుఁగను.

సత్య—ఓగోసంగిపడుచులారా! ఇవిగో కాంచనాంబరాభరణములు రాజుగారనుగ్రహించి దయచేయుచున్నారు. వీనిని బుచ్చుకొనుఁడు.

మాలె—ఓమంత్రిచంద్రా! మేమీభూషణముల నొల్లము. ఈమండు వేసవికాలములో దుస్సహమయిన యాతపముచేత మాదేహమంతయు లోపలను వెలుపలనుగూడ దహించుకొనిపోవు చుండఁగా మాకిప్పుడీయలంకారములెందుకు? బాహ్యతాపమయిన నించుక శాంతించుటకు మీ రాజుగారి శ్వేతచ్ఛత్రము నిచ్చినను గొంత తలదాఁచుకొని సంతోషించెదము.

సత్య—ఓరాజేంద్రా! ఈమాలపడుచ లిప్పుడు కోరరాని కోరికలను గోరుచున్నారు. ఏమి చేయుదము?

గాల—మంత్రివైన నీకాలోచన తోఁపనిపక్షమున వీరిని నాకప్పగింపుము. చెఱినాలుగు లెంపకాయలు బహుమాన మిప్పించి, వీరు ముం దెవ్వరి నిట్టికోరికలు కోరకుండఁ జక్కచేసి సాగనంపెదను. వీరికి బాహ్యతాప మడఁగవలెనఁట! నేను జేసెడి యుపచారముచేత బాష్పవర్షము కురిసి యున్నితాపములును దీఱును. అయ్యో! నేను వీరిని దాఁకగూడని బ్రాహ్మణుఁడ నయిపోతినిగాని, కాకపోయినయెడల వీ రీపాటి యిల్లాంధ్రకేశఖండనమహోత్సవము నాటి రాగములు తీయుచుఁ బరుగెత్తి యిల్లు త్రొక్కిచూడరా!

హరి—ఓయి వెఱ్ఱిబ్రాహ్మణుఁడా! తప్పుచేసినప్పటికిని స్త్రీలయెడలఁ గోపముచూపరాదుసుమా. నీ వూరకుండుము. నేను మంచి

మాటలతో వీరిని సమాధానపఱిచి సంతోషపెట్టి పంపివేసెదను. (అని మాలెతలవంకఁ దిరిగి) ఓకాంతలారా! మీరజ్ఞానముచేత నడుగరాని వస్తువడుగుచున్నారు. యాచకులెప్పుడును రాజులను ఛత్రచామరము లడుగరాదు. ఇయ్యఁదగిన మఱి యేవస్తువునయిన వేఁడుఁ డిప్పించెదను.

మాలె—అట్లయిన మేము మఱియొక వస్తువునే వేఁడెదము లెండి. ఈపయితాపమును మే మేశీతలవస్తువులచేత నయినను బాపుకోఁగలము. అడఁచుకొన్నను నడఁగక 'పయికిఁ' బొంగివచ్చెడి మాయంతస్తాపమును నీదయారసవృష్టిచేతఁ గాక మఱియెట్లు వారించుకోనేర్తుము! నిన్నుఁ జూచినప్పటి నుండియు మాహృదయములలో బెరుఁగుచున్న దురాపమయిన మన్మథతాపము పోవునట్లుగా మాకొక్కసారి నీచల్లని కౌఁగిలిదయచేయుము.

హరి—హరిహరా! (అని చెవులుమూసికొని) పాపము శమించునుగాక! ఔరా! ఏమి వీరి కండ కావరము! ఈచండాలాంగనలు యౌవనమదముచేతఁ గన్నుగానక కండక్రొవ్వున నోర నుడువరాని పాపపుఁ గోరికలను గోరుచున్నారు. వీ రసలేపరకాంతలు. అమీఁద మాట్లను ముచ్చటింపను గూడని చండాలాంగనలు నా మనస్సు స్వప్నమందయినఁ బరసుందరులమీఁదికిఁ బోవునా! ఇఁక వీరితో మాటలాడినదోషమువచ్చును. పాకము మఱింత ముదురకమునుపే వీరిసిక్కడనుండి సాగనంపింపవలయును. ఓసత్యకీర్తి! ఉచితానుచితపరజ్ఞానము లేక తప్పఁద్రాగి నోరికి వచ్చినట్లు కారులు పేలుచున్న యీమదవతులను మనభటులచేత మాయెదుటనుండి సాగఁ దోలింపుము.

సత్య—దేవరవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. ఓభద్రా! ఓపాలకా! మీరిద్దఱు నూరక చూచున్నారేమి? సురాపానవికార

ముచేత శరీరము లు మఱచి యున్మత్త ప్రలాపములు చేయుచున్న యీ త్రుడ్రికాంతలను దత్క్షణమావలికి గెంటివేయుఁడు.

పాల—మేమును దేవరవారి యాజ్ఞకొఱకే యెదురు చూచు చున్నాము. ఓ చండాలులారా! గుండెబెదరులేక రాజుగారి నిట్టి దుండగపుఁగోరికలు కోర మీకెట్లు నోరువచ్చినది? ఇఁక మీరిక్కడ నోరెత్తినపక్షమున నేనీ కత్తితో మీనాలుకలు కోసెదను. లేచిపొండి.

(అని కొట్టుచున్నాఁడు.)

భద్రు—సంకోచము లేక వెఱ్ఱిపోకలు పోవుచున్న యీసీ చురాండ్రమదము నేనడఁచెదను. (అని కొట్టుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—ఓసత్యకీర్తి! ఈయబలలవీపులమీఁదబడిన దెబ్బలు నాహృదయము మీఁదఁ బడినట్లు తాఁకి నామనస్సు నొప్పించుచున్న వి. ఈబాధ నేను సహింపలేను. భటులను వెంటనేవారించి యజ్ఞా నముచేత ననరానిమాట లన్న యీకన్నియలను గొట్టకుండఁ జేయుము.

హరి—ఓమంత్రివరా! దిక్కుమాలిన యీయాఁడువారిని జేయిచేసికొని నొప్పించుట నేను జూడలేను. నేనువీరిని దృష్టిపథము నుండి తొలగింపు మంటినే కాని యిట్లు దయమాలి చబుకులపాలు చేయుమనలేదే. సమయమువచ్చినప్పుడు శత్రురాజులమీఁద మన ప్రతాపముఁ జూపవలెనుగాని యిట్టి యబలలమీఁదనా చూపుట? ఎదిరింపఁజేతకాని మానవతులను మొత్తుటబో నీవీరభటుల కేమి పౌరుషమున్నది?

ఉ. అర్థులమీఁదఁ జూపనగునా? తనశూరత వీరుఁ డెందుఁ బ్ర
త్యర్థులమీఁద యుద్ధసమయంబునఁ జూపఁగఁ జెల్లుగాక! సం
వర్ధితదీర్ఘవృక్షములపైఁ దనశక్తి మహాబలుండు తా
నర్థిని జూపుఁగాక యడుగంటినతీఁగెలమీఁదఁ జూపునే!

మ. అలుగుం గాంతల యూరుయుగ్మములు మత్తారిభ హస్తంబులే!
లలనాపాంగనిరీక్షణంబు లరిరాడ్న్యతోగ్రబాణంబులే!
తిలకింప న్వారిబోండ్లకన్బొమలు శత్రూత్క్షిప్తచాపంబులే!
వల దీక్రొవ్వారిబోండ్ల నంట; నివు డీబంట్ల న్నివారింపుమా.

సత్య—ఓవీరభటులారా! వీరి నావలకు గెంటుఁడని నేను నియోగింపఁగా మీరు మీశూరత్వమంతయు నీయాఁడువారిమీఁదనే కనఁబఱుచుచున్నారేమి? ప్రభువువారు కోపపడుచున్నారు. వీరిని గొట్టక విడువుఁడు.

పాల—ఓమంత్రిపుంగవా! రాజుగారిమనస్సు కలఁగియుండుట చేత వారికాగ్రహము తెప్పించి చిత్తమును జింతనుండి మరలింప వలయునని యిట్లు చేసినారమే కాని యాఁడువారిని జేయిచేసికొని కొట్టుటకు హరిశ్చంద్రునిబంట్లమయిన మేముమాత్ర మంతక్రూర చిత్తులమా?

మాలె—(ఏడ్చుచు) ఓరాజధమా! నీవాఁడుతోడునఁ బుట్ట లేదా? కిరాతుఁడవా? యాచింపవచ్చిన మావంటిపువ్వుబోఁడులను గొట్టుఁడని యీయమకింకరులవంటి క్రూరులను గరుణమాలి నియోగింప నీకు నోరెట్లు వచ్చినది? మా మెత్తని దేహములు దెబ్బలచేత నెట్లు కందినవో చూడు. మాకొప్పులు వీడి యీనేలమీఁద, పువ్వు లెట్లు చిందినవో చూడు. ఓదయావిహీనా! ఇప్పుడయిన నీకన్నులు చల్లబడినవా? ఆఁడువా రుసురుసురని క్షోభపడినఁ దగ్ధులము కట్టి కుడుపక యూరకపోదు. మమ్ము బిడ్డలవలె జూచుకొనుచున్న విశ్వామిత్రునికి నీదుర్నయమును నివేదించి నిన్నెమిచేయించెదమో చూడు ఇంకొక్కనిమిష మోపికపెట్టుము. (అని వెడలిపోవుచున్నారు)

హరి—ఓసత్యకీర్తీ!

ఉ. కొప్పులువీడ, మోములను గ్రొంజెమరింతయుఁ గూడ, బాష్పముల్
గుప్పలు గూరి యూరి కనుఁగొల్కుల జాలుగ నోడ, నయ్యెడ
ళొప్ప తొ అంగివాడ గవ్వ నొక్కట నల్లల నాడఁ జేడెలా
చొప్పునఁ జూడు పోయెదరు శోకము రూపము దాల్చినట్లుగన్.

నిష్కారణముగా స్త్రీలను గొట్టించి మనము పాపమునకొడి గట్టుకొన్నాము. ఇట్లాడువారి నేడిపించిన క్షోభము మనకుఁ దగులక పోదు. వారు విశ్వామిత్రునిగూడ బేర్కొనుచున్నారు. నాకిదియంతయు నేదో కపటనాటకముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని సత్యము వలె లేదు. ఋష్యాశ్రమములెక్కడ? చండాల స్త్రీలుండుటెక్కడ?

సత్య—దేవరవారూహించినది యథార్థము. తపోవనములయం దెక్కడను మాతంగాంగన లుందురని యీవఱకెన్నఁడును విని యుండలేదు. నాకుఁ జూడఁగా వీరేదో కపటము మనస్సులో నుంచుకొని యీప్రకారముగా వేషములు వేసికొని వచ్చినట్లుగాఁ దోఁచుచున్నది కాని నిక్కంపుమాలెతలుగాఁ దోఁచరు.

చంద్ర—ఇదియేమో నాకును మహేంద్రజాలముగానే యున్నది. మనము భూతభూమికి వచ్చియుండలేముగదా? లేక విశ్వామిత్రుని మాయయైయుండునా? తాళుఁడు మేఘగర్జనమువలె దూరమున నెవ్వరిదో గంభీరఘోషణము వినవచ్చుచున్నది.

హరి—(ఆలకించి) మాలెతలమాటలు విని దురాగ్రహము చేత మండిపడుచు మనమీఁదికి వచ్చుచున్న విశ్వామిత్రుని కోపవాక్యమువలెనున్నది వినుండి.

అందఱు—(చెవియొగ్గి వినుచున్నారు)

(తెరలో)

శా. ఏమేమీ! తనబంట్లచేత మము రాజరీతి మొత్తించెంగా!
యేమూఢుండు తపఃప్రభావమును నావంతేనియు న్నన్నివి

శ్వామిత్రుం డెలియం డీకం డెలిసి నస్మచ్ఛండకోపాగ్నిచే
భీమోద్యద్గ్రీవయాగ్నిమీఁద శలభంబై మాఁక నుంకించెనే! 2

సత్య—అవు నతఁడు విశ్వామిత్రుఁడే. నూలెతలుపోయి నే
ములు చెప్పి మాతనిని దీసికొనివచ్చుచున్నారు. ఓరాజేంద్రా! మీ
ధైర్యము వహింపవలసిన సమయమిది. దూరభీరుతయు నాసన్నధీ
తయు మహాత్ములకు సహజగుణములు.

చంద్ర—ఓప్రాణనాథా! గాధేయుఁ డెల్లుకోపప్రకంపమాను
డయి మనదిక్కునకు వచ్చుచున్నాఁడో చూచితిరా ? మీ రించుకయు
నంచలింపఁగూడదు.

హరి—ఓసత్యకీర్తి! ఆవంకం జూకుము.

మ. కనుల న్నిప్పులు రాల నద్దెరలు రూక్షప్రౌఢి నీక్షింపుచున్
ఘనదండాగ్రముతోడఁ బల్మఱును వీఁక న్నేల తాటింపుచున్
వనదుష్టిక్రియఁ బుస్లు దీయుచు జటాభారంబు తూఁగాడ గ్ర
క్కున నేతెంచెడుఁ జూడు మాతఁ డదిగోఁగోపంబు రూపొంది నా 2

అతఁడు మనమీఁదఁ గోపము చూపకమునుపే మనమిప్పు డెదురుగా
బోయి భక్తిఁజూపి శాంతచిత్తునిఁ జేయుదము. మా ర్వారమయి
కోపాగ్నిని శాంతిజలముచేతనే యార్పవలయును.

చంద్ర—సలసలఁగాఁగుచున్న చమురులోఁబోసిన చల్ల
నీరువలెనే మనశాంతవచనములు కోపపరవశుఁడయి యున్న యీ
తాపసుని మఱింత మండఁజేయునేమో! అయినను మనము శాంత
విడువరాదు. శాంతాత్ములయెడఁ గోపముచూపి యాతఁడే దుష్టుఁ
డానిందు. మం మెదురుగాఁ బోయి సాదాక్రాంతుల మగుదము.

విశ్వా—(ప్రవేశించి పండ్లు పటపటకొఱుకుచుఁ గను
లెఱ్ఱచేసి) నీకంద్రనిమిత్త మెంతో కష్టపడి నాతపస్సు ధారపో

క్రొత్తగా స్వర్గమును నిర్మించి నీజనకునికి బొందితో స్వర్గ మిప్పించిన మేలు నైనం దలంపక యిప్పు డెంతపని చేసితివిరా? ఓరికృతఘ్నుండా! (అని చేతిలోని యక్షమాలను గ్రిందఁబడవైచి కాలు నేలఁ జఱచుచున్నాడు)

హరి—(ఎదురుగాఁబోయి పయిబట్ట మొలకుఁజుట్టుకొని సాష్టాంగపడి) ఓమునిసార్వభౌమా! నమస్కారము.

విశ్వా—(తల కాలితో తన్ని) ఓరిపాపీ! ఈవఱకుఁజేసినది చాలక యిప్పుడు నీశిరస్సుమోపి నాపాదములనుగూడ నంటుచేయుచున్నావేమిరా? తొందరపడకు. నీవుచేసిన పాపఫల మిప్పుడే యనుభవించెదవు.

హరి—స్వామీ! దేవరవా రింతయాగ్రహముచేయుటకు దాసునియెడ నేమితప్పువచ్చినది? నవరత్నఖచితమయిన యీకఠిన కాంచనకిరీటము సోఁకి దేవరవారి మృదుపాదము నొచ్చినదేమో యని చింతిల్లుచున్నాను.

విశ్వా—ఓరిద్రోహీ! ఇప్పు డొక్కపాదముమాత్రమే కాదు నీదుశ్చరిత్రముచేత నాసర్వాంగములును నొచ్చుచున్నవి. నీవు మాయాశ్రమమృగమును నొప్పించితివన్న దుఃఖముతోనే కోపాగ్నిరగుల నీకిదిబుద్ధి కాదని చెప్పవచ్చుచుండఁగా నింతలో గోలుగోలున నేడ్చుచు దారిలో వీరెదురుపడి గోరుచుట్టుమీఁద రోకలిపోటు వేసినట్లు తమ్ముఁగొట్టించితివన్న పిడుగువంటి దుర్వార్తను నాచెవులవేసి రాఁజుచున్న నాకోపాగ్నిని భగ్గునమండఁజేసినారు. ఆశ్రమమృగముల హింసించు దుర్బుద్ధి నీకేలపుట్టినది? ఇల్లునోరు లేని సాధుజంతువులను తపోవనములుదూఱి సంహరింపుమని నీకునీకుఱుమ యుపదేశించినాఁడా?

ఉ. రాజులు మున్ను వేఁటలకురారె? మదించినదుష్టజంతులన్
దేజముచూపి కానలను దీవ్రశరంబుల రూపు మాపరే?

యాజననాథు లేయెడల నాశ్రమభూములు చొచ్చినీవలెన్
నైజమదోద్ధతిన్ మునివనంబుల సాధుమృగాళిఁ గూల్చిరే!

హరి—ఓతాపసోత్తమా! ఈవిషయమున నే నేపాపము నెఱుఁగను. బాల్యచాపలముచేత వీఁ డాడుకొనుటకయి నన్నా లేడిని బట్టియిమ్మని వేఁడఁగా సామాన్యమృగంగ మనుకొని తఱిమితినే కాని నేనప్పుడది యాశ్రమమృగ మని యెఱుఁగను. ఎఱుఁగక చేసిన యీయపరాధమును క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—మృగమును గొట్టుటయన్న నెఱుఁగక చేసితి నని బొంకితివి. వేఁడవచ్చిన యీనిరపరాధిను లయినకన్నియలను గొట్టించిన యపరాధము నేమని బొంకెదవురా? నీకీచక్రవర్తిత్వమువచ్చుట యడవులలోఁ గందమూలాదుల నేఱుకొని తిని బ్రదుకు మావంటి సాధులను బాధించుకొఱ కా? శిరీషపుష్పకోమలు లయినయీముద్దరాండ్రను కఱకుకశలతో మోఁదు మన నీకు నోరెట్లువచ్చెను.

హరి—ఓమునీంద్రా! ఇఁక మాటలెందుకు? నేను జేసిన వన్నియు నపరాధములే నేనప రాధములు లక్ష చేసినను శరణంటిని గనుక నన్ను మన్నింపుఁడు. శరణన్నమాత్రమున శత్రునకైనవభయ మియ్యవలెను. తన్నునఱకవచ్చినవారికిఁగూడ వృక్షమునీడనియ్యదా? ఓదయామయా! శాంతింపుము, శాంతింపుము.

విశ్వా—శాంతిపరు లయినయాఋషులు వేరు; మేము వేరు. మమ్ము వారివలెఁ దలంపకుము. నీవు చంకదుద్దును శరణార్థియ ననుచున్నావు. నీ విఁక లక్ష చెప్పినను నీమీఁద మాకు దయరాదు. నాదుర్వారకోపాగ్నికి నిన్నిప్పుడు మిడుతనుజేసెదఁజూడు.

గాల—ఓబీదతాపసీ! మారాజు వెఱ్ఱివాఁడయి బతిమాలు కొన్న కొలఁదిని నీవంతకంతకు బిఱ్ఱబిగిసి మిట్టెక్కుచున్నావు. దయా

లేకములేని ఈ నీ తపమెందుకు? జప మెందుకు? దమ మెందుకు? స్వాధ్యాయ మెందుకు? కాల్పనా.

చ. అరయఁగ నంతరాత్మను దురాగ్రహపాపమునుండి పాపి సు
స్థిరమతి నిష్కళంకముగఁ జేసినఁ గాక, జపంబు వల్కలాం
బరములు, మౌనమున్, జడలు, వహ్నులుఁ, గృష్ణమృగాజినంబు
లున్
బుధుఁడఁ దపస్విఁ జేయునె? సమూలము వమ్మగుఁగాక యన్నియున్.

సత్య—ఓగాలవా! పెద్దల నట్లనరా దూరకుండుము. ఋషులు మాటలలోఁగాఁ గను జూపినను గ్రియలలోఁ జల్లదనమునే కనఁబఱు తురు. వీరి పలుకులు వజ్రకఠినము లయినను హృదయములు నవ నీతకోమలములు.

గీ. కఠినముగ ముందు కోపవాక్యంబు లన్న
ఋషులు మేలునె చేయుదు రెందుఁ బిదప;
మొదల మేఘంబు లుఱిమినఁ బిదప నవియె
వానఁ గురిపించు గాదె యీవసుధమీఁద. 24

విశ్వా—ఓరీ! విప్రాధమా! మమ్ము దయయెఱుఁగని క్రూరులమని చెప్పసాహసించుచున్నావుగా! మాకోపమునకు బ్రహ్మ రుద్రాదులయినను దలంకుచుండఁగా నీ వెంతనిర్భయముగా మమ్ము నిరాకరించుచున్నావురా? మాక్రోధవహ్నిని నీవును జనిమాతువు గాని నిమిషము తాళుము.

గాల—క్రౌర్యము మీవంటి మునివ్యాఘ్రములు చూపినప్ప టివలె వ్యాఘ్రములు చూపినప్పుడంత బాధాకరముగా నుండదు. వేఁడుకొన్నను నిరపరాధులమీఁద దయరాదేని, నిర్దయుఁ డయిన యామనుష్యుఁడు కేవల క్రూరమృగమే. కాదు, కాదు. క్రూర మృగమే వానికంటెను సహస్రగుణములు శ్రేష్ఠమయినది. నీ వెఱ

రింపులకు బడియుటకు నేనడవిలో ముక్కుమూసుకొని కూరుచుండెడు వశిష్ఠుడనుగాను. నన్నెవ్వనిగా భావించుచున్నావు? నీకంటెను బది రెట్లెక్కువ నేర్చిన యాస్థాన పరిహాసకుడను జుమా నేను.

హరి—మునిచంద్రా! తాను బరిహాసకుడనని యీబ్రాహ్మణుఁడే చెప్పుకొనుచున్నాఁడు. అట్టి పరిహాసకుని నవ్వులాటమాటలను మీరుపాటిగాఁబట్టి రోషము చూపఁదగదు. కాలకూటవిషాగ్నినిమించెడు మీకోపానలమునకు బ్రహ్మేంద్రాదులును దాళఁజాలరన, మేమేపాటివారము? మీవంటిఘనులు పిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మాస్త్రము వేయుదురా? కొడుకెప్పుడయిన బుద్ధిలేక తప్పుచేసినచో, తండ్రి శిక్షచేసి రక్షింపఁడా? ఇఁక మీకు దయవచ్చునందాఁక మీ పాదములనుండి లేవను. నన్ను నీటముంచినను బాలముంచినను దేవరదే భారము. (అని మరల పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—ఓమహాత్మా! మారక్షణభారము మీది. ఈతప్పు బుద్ధిపూర్వకమైనది కాదు. ఎఱుఁగక చేసినతప్పును మీవంటిసత్వగుణప్రధానులయిన మునిసత్తములే క్షమింపకపోయినయెడల మఱియెవ్వరు క్షమింతురు?

విశ్వా—(శాంతతతో) ఓరాజేంద్రా! పాదములమీఁదనుండి లెమ్ము. ఋషులకెప్పుడును దీర్ఘరోషము గూడదు. నీవిప్పుడు పశ్చాత్తాపముగలవాఁడవయి భార్యాపుత్రులతో మాపాదములమీఁదఁ బడి యింతగాఁ బ్రార్థించుచున్నావు గాన నీదీనత్వమును జూచి కరుణించి నీయపరాధముల నన్నిటిని మఱచిపోవుచున్నాము. నీకు మాయెడల నిజమైనభక్తి యున్నయెడల, నీవుచేసిన యపరాధమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగా మాకూఁతులైన యీమాలెతలను వరించి మాకు మనఃప్రీతి చేయుము. నిన్నిప్పుడు క్షమించెదము.

హరి—(చేతులు జోడించి నిలిచి) సర్వధర్మవిధులయిన దేవరవారికి నేను ధర్మములు చెప్పనంతటివాఁడను గాను. ధర్మతత్త్వములన్నియు మీకుఁ గరతలామలకములయి యుండును. లోకములో మీరెఱుఁగనిధర్మములు లేవు. అట్టి సకలధర్మవేత్తలయిన మీరే ధర్మవిరుద్ధమయిన యీపని చేయుమని నియోగించుట యుక్తమగునా నామనసునకనిపెట్టవలెనని మీరిట్లానతిచ్చి యుందురు. కానివర్ణాశ్రమధర్మపరిపాలన పరులయిన తమరిటు మనఃపూర్తిగాఁ బనిచియుండరు.

విశ్వా—ఏమి? నీవే మాకిప్పుడు ధర్మోపదేష్టవుగాఁ గనఁబడుచున్నావు! నీకుమాకంటెను ధర్మము లెక్కువ తెలియునుగా? నీవు సుఖపడఁగోరుదువేని, అన్యచింతమాని వీరిని వరింపుము. మామాట దాటక వీరి నిప్పుడు చేపట్టితివా, నీతండ్రికివలెనే నీకును బొందితోనే స్వర్గలోకసుఖమును గలిగించెదము.

హరి—ఓమునివర్యా! ధర్మబాహ్యమయిన కార్యమును గురువు విధించినను జేయఁగూడదని మీవంటిపెద్దలు చెప్పుదురు. ఇఁక నామనోనిశ్చయమును వినుఁడు, కులధర్మమును మీఱి పొందు స్వర్గసుఖముకంటెను ధర్మమార్గము నవలంబించుట చేత లభించెడు నరకదుఃఖమయినను నాకుఁ బరమప్రియము. నాకున్న రాజ్యమును సర్వసంపదలను విడువుమన్నను విడుతునుగాని ధర్మముమాత్రము నేనెన్నఁడును విడువఁగలవాఁడను గాను. మీరిఁక నన్నేమి చేసినను జేయుఁడు. ఇదిగో నాయర్థమును దేహమును మీయధీనములు.

విశ్వా—నీప్రతిజ్ఞకు మేము సంతసించినారము. నీవు సత్యసరస్వతివి. నీవిప్పుడన్నమాట తప్పఁగూడదు. ఏదీ నీరాజ్యమును ధనమును సర్వమును మాకు ధారపోయుము. మేమింతటితోఁ దృప్తి పొంది యాశ్రమమునకుఁ బోయి రాజ్యసుఖమునయిన ననుభవింపుచుండెదము.

హరి—(చంద్రమతివంకఁజూచుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! మీరనుమానింపక వెంటనే మీ రాజ్యమునుమిగిలిన సర్వస్వమును యాచకోత్తముఁడయిన యీముని సత్తమునకు ధారాదత్తముచేయుఁడు. మీధర్మపత్నినయి యుండి నేనుమాత్రము మీసత్యమునకు ధర్మమునకును భంగము గలిగింతునా!

హరి—ఓమునిచంద్రా! ఈభూమి మొన్న మొన్నటిదాఁక మీ రేలి నిస్సారమని విడిచిపెట్టిన దేకాని క్రొత్తదికాదు. దీనిని మరల ననుభవింపవలెనని మీకుఁ గోరికపుట్టినయెడల మీరాజ్యమును మీరు మరల గ్రహించి నన్నుఁగృతార్థుని జేయుఁడు.

విశ్వా—నీ చమత్కార వాక్యము లింతటితోఁ జాలును. ఈ తేనెమాటలకు మోసపోవువా రిం దెవ్వరును లేరు. ఇఁక జాగు చేయక ముందుగా నీసర్వసామ్రాజ్యమును మాకు ధారపోసి తరువాత మఱి మాటాడుము.

హరి—పాత్రదానముచేత నేను ధన్యుఁడనగుచున్నాను. ఇదిగో స్వీకరింపుఁడు. గాలవా! ఆజలకలశ మిటు తెమ్ము.

గాల—(ఇచ్చుచున్నాఁడు)

హరి—(పుచ్చుకొని) అస్మత్సకలసామ్రాజ్య ధనకనకవస్తు వాహనాని శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం ధారాపూర్వకం బ్రాహ్మణాయ తుభ్య మహం సంప్రదదే నమమ. (అని చేతిలో ధారపోయుచున్నాఁడు)

విశ్వా—(గ్రహించి) ఓరాజేంద్రా! నే నిప్పుడు కొంతవఱకు సంతుష్టాంతరంగుఁడయినాను. మీశరీరములయందున్న యీయాభరణములుకూడ నీవు మాకిప్పు డిచ్చిన సర్వస్వములోనివే గనుక నీ యలంకారములును నీభార్యాపుత్రుల యలంకారములునుగూడ నిప్పించి మమ్ము సంపూర్ణసంతోషులఁ జేయుము.

హరి—నేను ధన్యుఁడ నగుచున్నాను. ఇవిగో బుచ్చుకొనుడు. (అని తీసియిచ్చుచున్నాఁడు)

చంద్ర & లోహి—(తమనగ లిచ్చుచున్నారు)

విశ్వా—(పుచ్చుకొని) ఇది యంతయు సరేకాని మేమయోధ్యకుఁ బోయిన తరువాత నీమంత్రులు మొదలయినవారు మమ్ముఁ జేరనీక తఱిమి రాజ్యమియ్యకపోయిన యెడల, మేమేమి చేయఁ గలము? నీ విప్పుడు మాతోఁగూడ స్వయముగా వచ్చి రాజ్యము మాకిప్పించి తరువాత నీయిచ్చవచ్చినచోటికిఁ బొమ్ము.

హరి—స్వామీ! అంతకంటెను నాకుఁ గార్యమేమున్నది? మీచిత్తమువచ్చినట్లు చేసెదను. పట్టణమునకుఁ బోవుదము విజయం చేయుఁడు. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

తృ తీ యా ం క ము

రంగము—అరణ్యమార్గము

[చంద్రమతీ లోహితాస్య సహితముగా హరిశ్చంద్రుఁడును, జనమిత్రుఁడు కామపాలుఁడు మొదలయిన పౌరులును ప్రవేశించుచున్నారు]

హరి—ఓపౌరజనులారా! ఈయరణ్యమార్గములయం దింకను మీ రెంతదూరము నాతోవచ్చెదరు? నాప్రార్థన విన మీ రిక్కడ నుండి మరలుఁడు.

జన—(కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు) ఓ మహారాజా! చిన్న నాఁడు కన్న తల్లిదండ్రులను మఱచిపోయి తల్లియుఁ దండ్రియు నాట్ట

ములును సమస్తమును మాకు నీవే యనుకొని, కలలోను గష్టము లన్నమాట యెఱుఁగక చిరకాలము నుండి మేము తల్లిచాటుబిడ్డల వలె మీపాలఁబడి సుఖంపుచున్నాము, అట్టిమే మిప్పు డెట్లు మిమ్ము విడిచి మరలి పోగలము? మేమును మీపాదసేవ చేయుచు మీవెంటనే వచ్చెదము.

కాను—ఓ సార్వభౌమా! అనాథులమయిన మమ్మెవ్వరికొప్పగించిపోయెదవు?

చ. తడవుగఁ జిల్కలం బెంచి దారుణలీలను గండు బిల్లికిన్
గడపట నప్పగించి చనుకైవడి, మమ్మిటు లింత కాలముం
గొడుకులకన్న నెక్కుడుగఁ గూర్మి నారసి మీరిప్పుడీ
చెడుమునివాతఁ ద్రోచినఁ జెల్లునె నిర్దయవృత్తి నక్కటా!

చ. నిలువఁగ నీడయుం గుడువనిచ్చుచుఁ దియ్యనిపండ్లు నిచ్చి, గా
డ్పులకును నెండవానలకుఁ బ్రోపయి ప్రాపయియున్న వృక్షముం
దొలఁగిన మేషమేని ధృతిదూలక పక్షులు నిల్వఁ జాలునే?
పలుకు లిఁ కేల? దిక్కుఁ జెడిన పక్షులమే యయినార మియ్యెడన్.

ఇన్ని నాళ్ళును గష్టపాటన్న నెట్టిదో యెఱుఁగక మీచాటున బ్రతుకుచున్న గంగిగోవులవంటి మమ్మీ మహాగ్రహశీలుఁ డయిన మునిశార్దూలునిపాల విడిచిపోవ మామీఁద మీకింతకరుణయేల లేకపోవలెను?

హరి—ఓ పౌరజనులారా! మిమ్ము నేనుదయలేక విడుచుచున్నానని మీరెప్పుడును స్వప్నమందును జింతింపఁబోకుఁడు. ఈ విశ్వామిత్రుఁడు తపోధనులలో నెల్లను బరమపవిత్రుఁడు; విశుద్ధచరిత్రుఁడు. ఈమునిసత్తముని మహత్త్వ మెఱుఁగనివారగుటచే మీరీలాగునఁ దెలియనిమాటలు పలుకుచున్నారు. ఈతఁడు పూర్వము చిరకాలము సకలజనరంజకంబుగాఁ బ్రజాపాలనము చేసిన మహానుభావుఁడు. ఈయన

సత్పరిపాలనముచేత మీరును ముందత్యల్పకాలములోనే యనంత సౌఖ్యముననుభవింపుచు నన్నుమఱవఁగలరు. నిర్విచారముగా మీరు మీయిండ్లకుఁబొండు.

జన—అకారణముగా రాజ్యమంతయుఁబుచ్చుకొని, నగలప హరించి, కట్టుబట్టలతో నరణ్యములకు సాగనంపి, మీవంటిపరమ సాధువులకే యింతలేనియపకారములుచేసిన మహాత్ముఁడు మమ్ము మాత్రముసంరక్షించి మాకుపకారము చేయునన్న మే మెట్లునమ్మ గలము? గోహింసకు సంకోచింపని క్రూరవ్యాఘ్రము మేఁకలనుమేపి కాపాడునా! మాకీవట్టిభ్రమలు కల్పించి యడియాసలు పెట్టక మమ్ము మీ వెంటఁ గొనిపొండు.

కామ—ఓ మహారాజా! సాధుబాధకు వెనుదీయని యీయన దయాగుణమును మావద్దఁ జెప్పఁబోకుము. మీధనకనక వస్తువాహ నాదులకు క్రూరచిత్తుఁడయి కయికొన్న యీతనికి దయయెక్కడిది? సర్వసంగపరిత్యాగినని యడవులలోఁ దపస్సు చేసెడి యీతనికీ యిహలోకసంపద లేలకావలసి వచ్చెను?

చ. ఒనరుగృహాదిభోగములు యోగములే? ప్రతివృత్తి వ్రేల్ప నిం
ధనములె యాధనంబులు? రణన్మణిభూషలు వేదఘోషలే?
మొనసినపూవుఁదోఁటలు తపోవనవాటులె? రాజ్యమాజ్యమే?
మునికి నివేల భూవిభవముల్? వెత పెట్టఁగఁ గాక సాధులన్. 3

హరి—ఓపౌరులారా! పెద్దలను మీరట్లనఁగూడదు. మహాత్ముల చిత్తవృత్తులు మనవంటివారికి విదితములు కావు. మమ్ముఁ గృతార్థులను జేయఁదలఁచియే వారీధనకనకాదిసంపదలు స్వీకరించిరి కాని, ముముక్షువు లయిన తమకుఁగావలసి కాదు.

క. జనకులు నగ లిడఁ గొడుకుల
కును జెవుల న్నొప్పి యెత్తఁ గుట్టించుగతిన్

నను ధన్యునిఁ జేయున యీ
ఘనుఁడును గష్టములు నాకుఁ గల్పించుఁ జుఁడీ. 4

ధనముపోయినప్పుడే పురుషుని యోగ్యతలు లోకములోఁ దెలియఁ నగును. కాఁబట్టి నాధన మాతఁడు గ్రహించుట నామేలుకొఱకే. ఇఁక ముందు నేను మీకండఱకును నాస్వచ్ఛగుణముతో నగపడుదును.

చ. వినుఁడు ధనంబు భీరులను వీరులఁ గాఁగను దోఁపఁ జేసెడున్;
ఘనతరబుద్ధిమంతులఁగఁ గన్పడఁ జేయును బుద్ధిహీనులన్;
బనుపడఁ దోఁపఁ జేయు గుణవంతులఁగా గుణహీనులన్; సదా
జనులను మోసపుచ్చి ధనసంపద చిత్తము మత్తుగొల్పెడున్. 5

ఇట్లు మోసము చేయని దొక్క బీదతనమే.

చ. కనకము శుద్ధ మాటయును గల్మషదూషిత మాట తిన్నఁగా
ననలముచేతనే యెఱుఁగ నయ్యెడు కైవడి, భూమిలోపలన్
జనుఁడు విశుద్ధుఁ డౌటయు నిజంబుగఁ దాఁ గలుషాత్ముఁ డౌటయున్
వినికిడి చేయు స్పష్టముగ బీదతనంబె జగజ్జనాళికిన్. 6

జన— దేవరవారు సెలవిచ్చినట్లు పేదవారిని మంచివారినిగఁ జేయలేకపోయినను మంచివారినిసహితము చెడ్డవారినిగాఁదోఁపించెడి దుర్గుణ మొకటి బీదతనమునందుఁగూడ నున్నది. కాఁబట్టి బీదతన మెప్పుడును మంచిదనరాదు.

చ. సిరులు తొలంగినన్ సఖులు చేరరు; చేరవ రారు బంధువుల్;
కరముఁ దిరస్కరించుఁ గులకాంతయు; లోకులు సద్గుణంబులన్
సొరిదిని దుర్గుణంబులుగఁ జూతురు; పేదరికంబుకంటెఁ దా
మరణమె శ్రేయ మంచుఁ బలుమాఱును నేమదిలోఁ దలంచెదన్. 7

క. జీవించినంత కాలముఁ
దా వేదనలన్ ఘటించు దారిద్ర్యమిలన్;
చా వన్న నొక్క నిమిషమె
యా వేళను బాధ పెట్టు నవనీజనులన్. 8

హరి.—నీవన్నమాట కొంతవఱకు సత్యమే కాని పామరజనులవలన గౌరవము పోవు నని బీదతనము వచ్చినంతమాత్రముచేత నెవ్వరును సిగ్గు పడవలసిన పని లేదు. లోకములో ధనికుఁ డన్న స్థిరమయిననీతిసంపద గలవాఁడే కాని చంచల మయిన కాంచన సంపద యున్నవాఁడు కాఁడు. బీదవానియొద్దనున్నను ధనికునియొద్ద నున్నను నీతి యెప్పుడును నీతియే. దానిగౌరవముదానిదే.

ఉ. నీతికి హేమభూషణమణిప్రకరంబుల వన్నె రాదిలన్;
నీతికి వన్నె పోదు ధరణిన్ వెలమాలినచింపిగుడ్డలన్;
నీతికి గౌరవం బెపుడు నిల్చుఁ జుమీ సహజంబుగాను; వి
ఖ్యాతిగ నీతివర్తనము నందఱు మానక యుండఁగావలెన్. 9

ఈరీతిగా బీదతనము వచ్చినందుకు నేను లేశమును జింతపడనుగాని ఇఁక నతిథులును నభ్యాగతులును మునుపటివలె నావలన సత్కారమును గానక శూన్యమయిన నాగృహమును జూచి యుస్సురని పోవలసినవా రగుదురుగదా యని మాత్రము విచారపడుచున్నాను.

జన.—ద్యూతాదులచేతఁ గాక యోగ్యదానముచేత ధనము కోలుపోయిన మీరంతగాఁ జింతిల్లవలసిన పనిలేదు.

క. సరి లేని దానమహిమన్
సిరులం బోఁగొట్టుకొన్న శ్రీమంతుఁడొగిన్
ధరలోన సానఁ బట్టిన
వరరత్నముఁ బోలి మిగుల వన్నెకు నెక్కున్. 10

అయినను దారిద్ర్యము మిక్కిలి దుస్సహమయినదే. అందులోను గష్టపడి సుఖపడవచ్చునుగాని సుఖపడి కష్టపడుట మిక్కిలి దుర్భరము. కటకటా! మహారాజపదవినుండి నిరుపేదతనము నొంది మీరీకష్టముల నెట్లు సహింపఁగలుగుదురు! ఋషివేషముననున్న క్రూరచిత్తుఁ డయిన యాకిరాతుఁడు నిర్నిమిత్తముగా మీకిట్టిపాట్లు తెచ్చిపెట్టెనుగదా!

హరి—ఓజనమిత్రా! నీవు విశ్వామిత్రుని బరోక్షమున నిందింపఁ బోకుము. ఆమహర్షియే యిప్పుడిక్కడఁ బ్రత్యక్షమయిన పక్షమున మీ గతి యేమి గావలసియుండును?

(తెరలో విశ్వామిత్రుఁడు)

ఉ. పోకుర పోకు మెచ్చటికిఁ బోయెదు మమ్మిటు మోసపుచ్చి? నీ
వో కలుషాత్మ! నిల్వుమిట నొక్కనిమేషము; పోయినంత నే
నీకఱువైన దక్కఁగను నేర్చునె బ్రాహ్మణవిత్తమోరి దో
షాకర! విప్రవిత్తమపహర్తలఁ జంపుఁ జుమీ విషాభమై. 11

జన—విశ్వామిత్రుఁడు రౌద్రాకారముతో నిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు. నేనిప్పు డన్నమాట విని యుండఁడుగదా!

హరి—ఓపౌరులారా! విశ్వామిత్రునికంటఁబడకమునుపే మీరు దాటిపొండు. మీ వ్యర్థప్రయత్నములు మాని యిల్లు చేరి సుఖింపుఁడు. పొండు.

జన—ఇడుములు గుడువుఁ డని విధి మానొసట వ్రాసిపెట్టగా, మే మెట్లు పోకుండఁగలము? అమ్మా! చంద్రమతీ? మేము పోయి వచ్చెదము. మమ్ముమరచిపోకుము. ఇన్నాళ్ళును మిమ్ము మాకన్న తల్లివలెఁ జూచుకొని మీ చల్లదనముచేత మీచాటును సుఖించుచుంటిమి. దైవమోర్వలేక మాకిప్పుడాభాగ్యము లేకుండఁజేసినాఁడు. (అని యేడ్చుచుఁ బౌరులు పోవుచున్నారు.)

[అప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడును శిష్యుఁడగు నక్షత్రకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

విశ్వా-ఉ. పోకుర పోకు మెచ్చటికిఁ బోయెదుమమ్మిటుమోసపుచ్చి? నీ
వో కలుషాత్మ!నిల్వుమిట నొక్కనిమేషము; పోయినంత నే
నీకఱువైన దక్కఁగను నేర్చునెబ్రాహ్మణవిత్తమోరి దో
షాకర!విప్రవిత్త మపహర్తలఁ జంపుఁజుమీవిషాభమై 12

నేను మఱియెవ్వఁడను గాను! విశ్వామిత్రుఁడను జుమీ! నాసొమ్ము నీకు దక్కనదనుకోకు.

హరి—ఓమునికులతిలకా! ఇదియేమి? నేను నాసామ్రాజ్యమును వస్తువాహనములును సమస్తమును మీకే సమర్పించి పట్టపగలు కట్టుబట్టలతో లేచివచ్చుచున్నను మీధన మపహరించినాఁడనని నావెంటఁ బడుచున్నారు!

విశ్వా—ఏమీ! ధనరాజ్యమదాంధత! నాఁడు మాకు యజ్ఞార్థము ధనమిచ్చిన మాటకూడ నీవప్పుడే మఱచిపోయినావుగా! ఆధన మప్పుడు మేము నీయొద్దనే, యునిచిపోలేదా? మాధనమును మరల మాకప్పగింపక పాఱిపోవుట నీకు న్యాయమగునా? మేము పరాకుపడినను నీవు మాకు స్మరణకుఁ దేనక్కఱలేదా?

హరి—ఓమునిసార్వభౌమా! లేనిపోనియప్పు నామీఁదబెట్టి యన్యాయముగా నన్నిట్లు చిక్కులుపెట్టుట మీకు ధర్మముకాదు. మీయజ్ఞమునిమిత్తము నేనిచ్చెదనన్నసొమ్ము మీకింతకు మునుపప్పగించిన ధనములోనే యున్నది.

విశ్వా—ఏమిరా! నీకండక్రొవ్వు! నీవన్యాయమున కొడిగట్టి యెదురుకెదురు మేమే న్యాయము తప్పినవార మయినట్టు చెప్పుచున్నావు! నీవు మొన్న యరణ్యములో నీవద్దనున్న సర్వస్వమును నాకు దానమిచ్చి నప్పుడు దానవాక్యములో నే నప్పుడుదాచనిచ్చినధనము తక్కఁ దక్కనదానినిమాత్రమే యిచ్చినానని చెప్పినావా? ఈధనము నిమిత్తమయి నీ వేల బొంకులుపలికెదవు? ఇంతకన్న నాకు దానమే యియ్యలేదని చెప్పరాదా? నీవట్లు బొంకినపక్షమున నీవద్ద నేను దాఁచుకొన్నధనమంతయు విడిచిపెట్టుటయే కాక నేఁడు నీవద్ద గైకొన్నరాజ్యమునుగూడ నీకిచ్చివేసి నే నీ గోచిపాఁతతో లేచిపోయెదను.

హరి—ఓమునీంద్రా! ఈరీతిగా విపరీతార్థకల్పనము చేసినచో నే నేమియు మీయెదుట బదులు చెప్పఁజాలను. మీకుఁ బుచ్చుకొనుట న్యాయమని తోఁచినపక్షమున మీధనమునుమీకు నాతలతాకట్టుపెట్టియైనను, నెలదినములలో సమర్పించెదను. అంతేకాని ప్రాణము పోయినను నాజిహ్వ యసత్యమెప్పుడును బలుకదు. నాతండ్రి సత్యవంతుడు; సత్యమే నా కతఁడు విడిచిపోయిన ముఖ్యదాయము. జంగమస్థావర రూపమయిన నాపితృధన మంతయుఁ దృణప్రాయముగా మీకు విడిచితినిగాని మీవంటివారు పదివేలువచ్చి యాచించినను పీడించినగూడ సత్యరూపమయిన యీపితృ ధనమును నేను విడువఁ గలవాడను గాను.

విశ్వా—మేమిన్ని మాటలవారముగాము, మాకు న్యాయముగా ధనమురావలసియే యున్నది. మేము శాంతిధనుల మయిన మునుల మగుటచేత నిన్ను నిర్బంధించి క్రౌర్యము చూపలేము. నీవు కోరినట్లు ముప్పది దినములును గడు విచ్చినారము. మా శిష్యులలో నెల్లను సదాచారుఁడయినయీమునికుమారుని మీవెంటఁ బంపుచున్నాము. మాధనము నీ వీతనిచేత నిచ్చి పంపివేయుము.

నక్ష—ఓగురువర్యా! నాబత్తెముమాట చెప్ప మఱచిపోయినారు.

విశ్వా— నేనుజెప్పనక్కరలేదు. ఉచితజ్ఞుఁడైనయీతఁడే నిన్నుసంతోషపెట్టును.

హరి—ఓమునిసార్వభౌమా! అనుగ్రహించి మమ్మింతటితో విడిచిపెట్టుము. మితిదినములలోపల మీ ధనమును మీకు సమర్పించుకో లేకపోయినయెడల మమ్ముఁవిక్రయించియైన మీరుమీవిత్తము రాబట్టుకోవచ్చును.

విశ్వా—నీ వేది చెప్పినను దానికెల్లను మే మొప్పుకొను చున్నాము. ఈబాలుఁడు నాప్రియశిష్యుఁడు; ఈతని పేరు నక్షత్రకుఁడు. ఇతఁడు కొంచెము కోపస్వభావుఁడు. మీరు వీనిపరుషభాషణములకు రోషపడక కూడఁగట్టుకొని రావలెను. ఇతఁడు బహుసుకుమారుఁడు; ఎన్నఁడును మార్గాయాసమున కోర్చినవాఁడుకాఁడు. వేళపట్టున వీనికన్నపానాదు లిచ్చి వీనిని మీ రెట్లాదరించెదరో! నేనుబోయి వచ్చెదను. (అని విశ్వామిత్రుఁడు బోవుచున్నాఁడు.)

హరి—ఓమునికుమారా! నీవు ముందు నడువుము. మన మిప్పుడు బయలు దేఱి యీమార్గంబునఁ గాశికాపురమునకుఁ బోవుదము. ఓప్రాణేశ్వరీ! నామూలమున నీకెంతదురవస్థ తటస్థించినది! అగర్భశ్రీమంతురాల వయిననీవిప్పు డీకటికినేలను ముండ్లలోను నడువవలసినదానవయినావుగదా? (అందఱు నడుచుచున్నారు.)

చంద్ర—ఓప్రాణనాథా! నానిమిత్తమై మీరెంతమాత్రమును విచారింపఁబనిలేదు. మీతో నుంటచే నాకిక్కడ సుఖముగానే యున్నది. మహారాజ్యభోగ మనుభవించిన మీరిట్లు దివ్యభవనములు విడిచి మహారణ్యములలో సంచరించుచు నెట్లుకష్టపడఁగలరా యని మాత్రము నామనస్సు ఖేదపడుచున్నది.

హరి—(కన్నీరునించుచు) పరిచారికాశతములు సేవచేయ, సదా యంతఃపురములయందుండి, ఎండకన్నును నెఱుఁగకుండెడి నీది కాని నా కేమికష్టము? నీవు నాతో నెక్కడనుందువో నాకదే దివ్యభవనము; నీవు లేనిచోటే నాకు మహారణ్యము.

చ. అనవరతంబు ప్రాణపదమైనపదార్థముఁ గూడి యుండినన్
వనమును మందిరం బగు; విపత్తులు సారసుఖప్రదంబు లౌ
తనప్రియవస్తువున్ విడిచి దవ్వుగ నుండెడివాని కాస్త్రం బౌ
విను సుఖ మిణ్యుఁజాలరు· భువిం దనప్రాణమె భారమౌ జుమీ.

అయ్యో! నీకష్టములకుఁ దోడు నాకష్టములనిమిత్తమయి కూడ దుఃఖపడుచున్నావుగదా!

సీ. పికనాదముల కింత భీతిల్లిపఱచెదు
పులులయార్పుల కెట్లు నిలిచెదీవు?
విరిదోఁటలో నింత విహరింప నలసెదు
నట్టడవుల నెట్లు నడచెదీవు?
శశికాంతములపైనె చరణముల్ కందును
మొనరాళ్ళపై నెట్లు మోపెదీవు?
పసిఁడిమేడలమెట్లపయి నెక్కనోడెద
విచటిమెట్టల నెట్టు లెక్కెదీవు?
గీ. అలరుదీఁగె యింత తొలఁకఁద్రోయఁగ లేవు
పాఱుపొదల నెట్లు దూఱెదీవు?
కేళిశుకముఁ దడవు కేలఁ దాల్పఁగ లేవు
కొడుకు నెటు వహించి నడతు వీవు? 14

కటకటా! ఈశ్వరునకును మనమీఁద దయ లేదు కాఁబోలును!

చంద్ర—ఈశ్వరునకు మనమీఁద దయయున్నదని మన సంరక్షణనిమిత్తము కత్తులును గటారులును దెచ్చి యిచ్చునా? మనయెడల నాతని కనుగ్రహ మున్నందుననే మన కాతఁడు నీతిపథమునుండి మరల మంచిబుద్ధిని దయచేసినాఁడు. ఆబుద్ధిని యెప్పుడును మన మాయుధముగా నుంచుకొని ప్రవర్తించితిమా రాళ్ళమీఁదఁ బరున్నను సుఖనిద్ర పొందుదుము. ఓప్రాణవల్లభా! ఇవి కష్టములని తలఁచి యేల చింతిల్లెదరు? ఈశ్వరుఁడు మనకు మనస్థైర్య మున్నదో లేదో పరిశీలించుటకయి యేర్పరచిన శోధనలే కాని యివి వేఱు కావు.

హరి—అవు నవును. నీవు చెప్పినది పరమసత్యము. ఆపదలు లేని సుఖదినములయందు మనుష్యుని యోగ్యతను దెలిసికొనుట కవకాశ ముండదు.

ఉ. ఆపద లొక్కటం దగులునప్పుడె ధీరుఁడు సుస్థిరుం డగున్;
కాపురుషుండు కష్టముల గాసిలి నిల్వక సంచలించెదుర్
దాపునఁ దీవ్రమారుతము దండడి ముట్టిన, బెండు నిల్వగా
నోపక పాఱుచో నిలిచి యుండవె గ్రావము లు సుస్థిరంబులై! 15

నక్ష—మీరు మహాపండితులవలె ధర్మోపన్యాసములు చేయుచుఁ బెండ్లినడకలు నడుచుచున్నారు. నాకుఁ గ్రింద కాళ్ళు కాలుచున్నవి; పైని నెత్తిమాడుచున్నది. నేను మిమ్ము వదలి ముందయినను నడువవల్లఁగాదు. మీరు నాకు గుదెకఱ్ఱలవలెఁ దగులుకొని నాకాలు సాగనీకున్నారు. మీసుకుమారత యంతయు నాయొద్దనే కనబఱుప నక్కఱలేదు. నాలుగడుగులు వేగిరము పెట్టుఁడు. ఇంతలోనే మీకాళ్ళు నొచ్చిపోవు.

హరి—ఓముని కుమారా! కోపపడకుము. మున్నెప్పుడును వీథిలోఁగాలుమోపియెఱుఁగని యీకోమలి పిల్లవాని నెత్తుకొని నడవలేక మెల్లఁగా నడుచుచున్నది.

చంద్ర—ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! ఇదిగో నేనునడుచుచున్నాను. మీరు నానిమిత్తమయి మెల్లఁగా నడువవలసిన పనిలేదు. వేగిరము కాలు సాగనిండి. అయ్యో! నాకాళ్ళ కీరాళ్ళు ముళ్ళవలె గ్రుచ్చుకొనుచున్నవి. (కాలు చూచుకొని) నాయుఱుకాలి నెంతలేసిపొక్కులెక్కినవి! పిక్క లంతకంతకు లావయి నొచ్చుచున్నవి.

హరి—ఓప్రాణనాయికా! నీవెండబడి మిక్కిలి యలసినట్లున్నావు. నీమొగము వాడుపాఱినది; చెక్కులఁ జెమ్మటలు కాలువలు కట్టుచున్నవి. లోహితాస్యు నొకసారి నాచేతికిమ్ము. కొంచెము దూరము నేనెత్తుకొని నడిచెదను.

సత్య—(తనలో) ఈసమీపమున నెక్కడను నీళ్ళు దొరకవు నేనిప్పు డలసినట్లు నటించి, త్రాగుటకు నీరు తెమ్మని యీతనిని మఱింత చిక్కులు పెట్టెదను. (మిట్టనేలను గూలఁబడి నిట్టూర్పు విడిచి) ఓరాజా! నేనిఁక నడుగుదూర మయినను నడువలేను. దాహముచేత దేహము తాప మొందుచున్నది; కాళ్ళు తేళ్ళు కుట్టినట్లు మండుచున్నవి; నో రెండుకొనిపోవుచున్నది; నానాలుకను తడిలేదు; నా దురవస్థ నీతోఁబూర్ణముగాఁ జెప్పుకొనుటకు నోటమాటకూడ రాకున్నది. (హీనస్వరముతో) ఓమూలదైవమా! నన్నీయడవిలో దిక్కుమాలిన చావుచావుమని విధించితివా? ఓతల్లీ! నేనిఁక నిన్నుఁ జూడను గాఁబోలు! ఓగురువర్యా! ఇఁక మీకు శుశ్రూష చేయు భాగ్యము నాకు లభింపదు.

హరి—ఓఋషిపుత్త్రా! అధైర్యపడకు. నేనిప్పుడే పోయి యెందైనను మంచినీరు వెదకి తెచ్చి నీదప్పి తీర్చెదను. ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము.

సత్య—(తడఁబడుచు) ఓరాజా! నీవు మరలి వచ్చినదాఁక నాప్రాణములు నిలువవు. నామన స్సిప్పుడు వృద్ధురా లయిన నా తల్లిమీఁదికి బోవుచున్నది. నాతల్లికి నే నేకపుత్త్రుఁడను. నీవు నాకియ్యఁదలఁచిన బత్తెమును బుత్త్రశోకముచేత విలపించుచుండెడు నా తల్లి కిచ్చి యోదార్పుము.

హరి—అయ్యో! ఊరుచేరకుండ మునికుమారుఁడు దారిలోఁ బడిపోయినాఁడుగదా! ఎంత ప్రమాదము సంభవించెను! ఇప్పుడితని నొక్కయూరుచేర్చి రక్షించు నుపాయ మేది?

చంద్ర—ఓప్రాణవల్లభా! మీ రక్కడ విచారించుచు నిలుచున్న కార్యములేదు. అలక్ష్యమయిన నితఁ డేమగునో! మీరు శీఘ్ర

ముగాఁ బోయి యెంద్తైన వెదకి నిర్మలోదకములు తెచ్చి బ్రహ్మ హత్యాదోషము రాకుండ నీతనిప్రాణములు నిలుపుఁడు.

హరి—ఇదిగో నే నుదకమునిమిత్తము పోవుచున్నాను. నేను వచ్చినదాఁక నీ వీతని కుపచారములు చేయుచుండుము. (అని పోవు చున్నాఁడు)

చంద్రి—(పైటచెఱఁగుతో విసరుచు) ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! నీవు వ్యసనపడఁబోకు. ఈమహారాజుగారిక్కడ నున్నట్టే నీరు కొనివచ్చి నీకు దాహశాంతి చేయుదురు. ఆయన వచ్చులోపల నీవీ పండు తినుము. (అని యొకనారింజపండొలిచి తొనలిచ్చుచున్నది)

నక్ష—(తొనలు తిని లేచికూరుచుండి) అమ్మా! ఈఫల రసముచేతను నీవచనామృతముచేతను గొంతవఱకు దాహశాంతియై మరల నానోట మాటవచ్చుచున్నది. బ్రాహ్మణసేవచేత మిక్కిలి పుణ్యము గలదు. నా కాళ్ళు నొచ్చుచున్నవి. కొంచెము నేవుపట్టుము. (అని కాళ్ళు చాచుచున్నాఁడు)

చంద్రి—(కాళ్ళు పిసుకుచు) ఓవిప్రోత్తమా! కొంచెముప శమనముగానున్నదా?

నక్ష—ఓపతివ్రతాశిరోమణీ! నీయనుగ్రహముచేతఁ బ్రాణ ములు మరల మెల్లగా నాదేహము నిప్పుడు చేరుకొనుచున్నవి. నీవు దొడ్డయిల్లాలవు. ఆజన్మశ్రీమంతులయిన తల్లిదండ్రులకడుపునఁబుట్టి, మహారాజునింటఁ జొచ్చి, కష్టము లెట్టివో యెఱుఁగక నిత్యసుఖము లనుభవించుచుండెడు నీభర్తమూలమున మహారణ్యములలో దుస్స హకష్టములు పొందవలసినయోగము సంభవించినదికదా! అయ్యో! నీ వెంత యభాగ్యురాలవు!

చంద్రి—ఓయి వెఱ్ఱిబ్రాహ్మణుఁడా! నీవు తెలియనిమా టలు చెప్పుచున్నావు. పెనిమిటితోఁగూడ నుండుటవలన నాకేకష్ట

ములు కష్టములు కావు. మహారాజకూఁతురయినను భర్తకు బరిచారికయేనుమా ఈయరణ్యములకిట్లు రాఁబట్టియేస్వయముగాభర్తకు సేవచేసెడుభాగ్యమిప్పుడు నాకు లభించినది. నేనెంతమాత్రముభాగ్య హీనురాలను గాను. వేయి యాపదలు వచ్చినను నీతి తప్పక ప్రవర్తించెడు సద్భర్త పూర్వపుణ్యముచేత నాకు లభించుటచేత, ఇల్లాండ్రలో నన్ను మించిన ధన్యురాం డ్రెవ్వరును లేరు.

నక్ష—అమ్మా! నీవు నావిషయమయి మిక్కిలి శ్రమపడుచున్నావు. నీయవస్థచూడఁగా నాకు జాలియు దయయుఁ బుట్టుచున్నవి. బ్రాహ్మణసేవ యెప్పుడును నిష్ఫలము కాఁగూడదు. నీవును నీపుత్రుఁడును నావెంట రండు. నేనువిశ్వామిత్రుని కాళ్ళను గడుపును బట్టుకొని బతిమాలి యొప్పించి నీకొమారునికిఁ బట్టాభిషేకము చేయించి మీరాజ్యమును మరల మీకిప్పించెదను. నీభర్త విషయమయి చెప్పిన యెడల మాగురువు నామాట వినునో వినక పోవునో కాని నీకుమారునివిషయమయి నామాట తీసివేయఁజాలడు.

చంద్ర—ఓబ్రహ్మచారీ! ఇప్పుడు నీవుచెప్పినఁ జెప్పితివి కాని యిఁకముం దెప్పుడును నీవు నాతో నిటువంటిప్రసంగములు చేయఁబోకు. నాకు భర్తయెక్కడనుండునో యదియేరాజ్యము. అరణ్యములోనయినను నాకాతఁ డున్నచోటనే సమస్తసౌఖ్యములును గలుగును. ఎవ్వఁడో రాక్షసుఁడు పలుకవలసిన యీమాటలు బ్రాహ్మణుఁడవైన నీనోటినుండి వెడలఁగూడదు.

[అప్పుడు దంతఘాతకుఁ డను రాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

దంత—(తనలో) నా రాక్షసమాయచేత హరిశ్చంద్రుని దారి తప్పించి యీరాత్రి యూరుచేరకుండ బేతాళవటముక్రిందఁ బరుండునట్లు చేయుమని నన్ను విశ్వామిత్రుఁడు పంపినాఁడు. ఈ రాత్రి యిక్కడశయనించిరా మఱ్ఱిచెట్టుమీఁది బేతాళుఁడు వీరిని హింసింపక విడువఁడు. నామునివేష మిప్పుడు సరిగానున్నదా? నా

చేతిలోని రుద్రాక్షమాల మఱచిపోలేను. కుంపటిలోని బూడిదతోఁ దిన్నపుండ్రములు దట్టముగాఁ దీర్చినాను. ఈ వ్యాఘ్రాజినమునకు సమీపమున దండమును కమండలమును పదిలపఱచినాను. హరిశ్చంద్రుఁడు వచ్చెడి యీమార్గములోఁ దావళము త్రిప్పుచు, ముక్కు పట్టిఁ కన్నులు మూసికొని, జపము చేసికొనుచున్న వారివలె నభినయించెదను. హరిశ్చంద్రుఁ డిప్పుడే వచ్చుచున్నాఁడు! (అని వ్యాఘ్ర చర్మముమీఁదఁ గూరుచున్నాఁడు)

హరి—(ప్రవేశించి) నేనెంతదూరము తిరిగినను వృధా ప్రయాసమే కాని నీటికొలఁ కెక్కడను గనఁబడలేదు. నేనాలస్యము చేసినయెడల నింతలో మునికుమారుఁ డేమగునో! వెళ్ళిన తరువాత నేనేపాపమువాట వినవలసివచ్చునో! హాదైవమా! ఈమునికుమారునకుఁ బ్రాణాపాయము రాకుండ రక్షించి మరల నీతనిని సుఖముగా గురువున కొప్పగించెడు సుకృతము నాకు లభింపఁజేయుము. అదుగో సమీపమున నెవ్వఁడో యొకఋషి తపస్సు చేయుచున్నాఁడు. కన్నులు తెఱచి నావంకఁ జూచుచున్నట్లున్నాఁడు. అతఁడింతలోనే మరలఁ గన్నులు మూసికొన్నాఁడు. అతని కమండలములో జల ముండక మానదు. ఈఋషిని బ్రార్థించి కొంచెము జలము కొనిపోయి ఋషికుమారుని బ్రతికించెదను. (అని సమీపించి) ఓ తాపసోత్తమా! నీకు నమస్కారము.

దంత—(కన్నులువిచ్చి చూచి) ఎవఁడురా యిప్పుడు మా తపస్సునకు విఘ్నముచేసి మాయనుసంధానమును జెడఁగొట్టుచున్నాడు? (అని కన్నులు మూసి యాలోచించి తలయూఁచి) ఆహా! తెలిసినది. (కన్నులు తెఱచి) ఓరాజోత్తమా! కూరుచుండుము. నీ వృత్తాంత మంతయు మే మిప్పుడు దివ్యదృష్టిచేతఁ జూచినారము. నీవుహరిశ్చంద్రుఁడవు. సత్యపరిపాలనము నిమిత్తమయి నీసామ్రాజ్య

మంతయు విశ్వామిత్రునికి ధారపోసి భార్యాపుత్ర సహితముగా నరణ్యములలోఁ దిరుగుచున్నావు.

హరి—(తనలో) ఈమహానుభావుఁ డీశ్వరానుగ్రహముచేత మమ్ము దరిచేర్చవచ్చిన పరమతపోధనుఁడు కాఁబోలును! నా వృత్తాంత మంతయుఁ జూడఁగానే చెప్పినాఁడు. (ప్రకాశముగా) ఓమహాత్మా! నాకిక్కడఁ దడయఁగూడదు. అవలఋషి—

దంత—ఓరాజేంద్రా! నీవు వచ్చినసంగతియు మాజ్ఞాన దృష్టిచేతనే తెలియవచ్చినది. నీవు విన్నవింపవలసిన పనిలేదు. సొమ్మునిమిత్తమై మీవెంటఁ దరువువచ్చిన ఋషికుమారుఁడు పిపాసాతురుఁడయి పడిపోఁగా నీవు జలమునిమిత్తమై వెదకుచువచ్చి యెందును గానక జలమున్నచోటు చెప్పుఁడని మమ్మడుగవచ్చినావు.

హరి—సర్వవిదులైన మీతో మనవి చేసికోవలసినపని లేదు. మీకమండలములోని పావనోదకములను గొంచెముదయచేసి విప్ర బాలునికిఁ బ్రాణదానము చేయుఁడు.

దంత—ఓరాజోత్తమా! ఈకమండలములోనివి మంత్రోదకములు. ఇవి యెవ్వరికి నియ్యఁగూడదు. జలమక్కఱలేకయే మా తపోబలముచేత ఋషికుమారుఁడు నీవు పోవునప్పటికి సుఖముగా మాట్లాడుచుండును. సూర్యాస్తమానము కావచ్చుచున్నది. మీరు పోయి చేరుటకు సమీపములో నూరేదియులేదు. ఆలుబిడ్డలతోఁ గ్రూరమృగబహుళమయిన యీమహారణ్యములో నీ వీ రాత్రి యెట్లు వేగింపగలవు?

హరి—ఓమునివర్యా! ఈ రాత్రి భార్యాపుత్రాదులతో మేము విశ్రమించుటకు సురక్షితమయిన తావొక్కటి యనుగ్రహించి మమ్ముధన్యులఁ జేయుము. మీపే రానతిచ్చినయెడల, మీ యాశ్రమమునకు వచ్చి యందీరాత్రి తల దాఁచుకొనెదము,

దండ—నాపేరు దంత. (తనలో) అయ్యో! ప్రమాదము సంభవించినదిగదా! తడవు మాటాడినయెడల నాగుట్టు బయలం బడకమానదు. నేను వేగిర మిక్కడనుండి తప్పించుకొని పోవలెను. నేను వచ్చినప్పుడు పేరు పెట్టుకొన మఱచిపోయినాను. ఏమని చెప్పను? జాబాలి యని చెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) ఓరాజ చంద్రా! నీవేమో యడుగుచున్నావు. మాదృష్టి యంతయు నీశ్వర ధ్యానముమీద నున్నందున మా చెవులు నీమాటలను వినకున్నవి. మా పేరు జాబాలి; మాయాశ్రమము హిమవత్పర్వతమం దున్నది. మీరక్కడకు రాలేరు. మేము మాతపోమహిమచేత దివ్యమార్గమున క్షణకాలములోఁబోయి చేరుదుము. మాకనుష్ఠానసమయము సమీపించినది. ఇఁక మాటాడఁదీరదు. మీరువచ్చి నాకుఁదిన్నఁగా నెదుటనున్న యీమఱ్ఱిచెట్టుక్రిందఁ బరుండుఁడు. (అని వ్రేలితోఁ జూపి యదృశ్యుఁ డగుచున్నాఁడు)

హరి—ఋషీశ్వరుఁ డంతర్ధానమయినాఁడు. పొద్దును వాలిపోయినది. పక్షులును మేఁతలనుండివచ్చి కొలకొలకూయుచు గూళ్ళు చేరుచున్నవి. ఇఁక జీఁకటిపడక మునుపే ఋషిపుత్రుని భార్యాపుత్రాదులను గొనివచ్చి యీ చెట్టునీడకుఁ జేర్చెదను.

(అని నడచుచున్నాఁడు)

నక్ష—అమ్మా! చంద్రమతీ! రాజదేపోకగాఁ బోయినాఁడు. అతఁడు మనమిక్కడ నున్నవార్త మఱచిపోయినాఁడేమో! చీఁకటి పడుచున్నది. ఈయరణ్యమును దలఁచుకొనఁగా నాగుండెలు బద్దలగుచున్నవి.

చంద్ర—ఓమునికుమారా! భయపడకుము. ఆఁడుదానిని నేనే భీరురాల ననుకొన్నాను. నీవు నాకంటెనుభీరుఁడవుగానున్నావు! అదిగో

నా ప్రాణేశ్వరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. లేచిసిద్ధముగానుండుము. అతఁడు మరల నిప్పుడు భద్రమయిన చోటికిఁ దీసికొనిపోవును.

హరి—ఓనక్షత్రకా! జలము—

నక్ష—ఓరాజా! నాకు జల మక్కఱలేదు చీఁకటి పడకము నుపే నన్ను సురక్షిత మయిన శయనస్థలము చేర్చి బ్రతికింపుము.

హరి— ఓమునికుమారా! నా వెంట రమ్ము మనముపరుండఁ దావు చూచి వచ్చినాను. ఓప్రాణేశ్వరీ! లోహితాస్యుని వెంటఁబెట్టు కొని రమ్ము. మనము శయన స్థలమునకుఁ బోదము.

(అందఱును నడుచుచున్నారు.)

చంద్ర—నక్షత్రకా! దారి చూచి నడువుము. అప్పుడేచీఁకటి పడినది. దారితిన్నఁగాఁ గనబడకున్నది.

హరి—అప్పుడే గాఢాంధకారము క్రమ్మి కన్నును మిన్నును గానరాకున్నది. ఓనక్షత్రకా! వచ్చుచున్నావా? ఈచీకటి యిప్పుడు మిట్టపల్లముల నేకము చేసినది.

నక్ష—నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది.

క. పాములు కదు బుసకొట్టెడు;
నామూలను గాండ్రు గాండ్రు మనియెడుఁ బులుల్;
నామన సగలెడు భయమున
భూమీశా! పట్టుకొమ్ము పొదిగిట నన్నున్.

హరి—ఓమునికుమారా! నీకు వచ్చినభయములేదు. ఇదిగో నేను చేయి చాఁచుచున్నాను. నన్ను వచ్చి పట్టుకొనుము. ఇదిగో నీహస్తము దొరకినది.

లోహి—నాన్నగారూ! ఈచేయినాది.

నక్ష—(తడవుకొనుచు) ఓరాజేంద్రా! నన్ను గిల్లుచున్నా వేమి? నీహస్తము ముళ్లకంపవలె నెంతకఱకుగా నున్నది!

హరి—నీవు కంపమీఁదఁ జేయి వేసినట్లున్నావు. నాకంఠస్వరమునుబట్టి కొంచెము కుడివైపునకుఁ దొలఁగి నడువుము.

నక్ష—(ఏడ్చుచు) ఓరాజేంద్రా! నన్నుఁ బాము కఱచినది కాఁబోలును! నా నడిమివ్రేలు చిమచిమలాడుచున్నది. ఏమిబుద్ధి! నాకిక్కడ విషవైద్యులెవ్వరు దొరకుదురు? మందు వేయువారెవరున్నారు? ఓయీశ్వరుఁడా! నే నీరాజుమూలమునఁ జూచుచుట్టమును మ్రొక్కుదైవమును లేక మహారణ్యమధ్యమున దిక్కుమాలినపక్షినయి చచ్చి నక్కలపాలగుచున్నానుగదా! అయ్యో! తుదకు నాకు దహనసంస్కారమయిన లేకపోయెనా?

హరి—ఓమునీంద్రా! నీవు లేనిపోనియాయాస మేల పడియెదవు? పాములుక్రింద నుండును గాని పయి నెక్కడ నుండును? నీకు గ్రుచ్చుకొన్నది. ముల్లు నీపిఱికి తనమును విడిచిపెట్టుము. చా విన్నిసారులు వచ్చునా?

ఉ. భీరుఁడు చావు చావనుచు వేమఱున్ మరణార్తి నొందెడున్;
ధీరుఁడొ యొక్కసారియె మృతిం గనునప్పుడు బాధ నొందెడున్
ధారుణి దేహధారులకుఁ దప్పక చా వెపుడైన నుండఁగా;
నూరక చావుకై వగవు నొందఁగ నేటికి మాటిమాటికిన్?

నక్ష—ఓరాజా! బ్రాహ్మణోత్తముఁడ ననియైనఁ జూడక పిఱికివాఁడు చావులేకయే గడియగడియకును మరణవేదన నొందుచుండునని నన్నాక్షేపించుచున్నావుగా? ఈయాక్షేపణ మఱచిపోకుము. నేనే యుత్తమబ్రాహ్మణుకొడుకు నయినపక్షమున నే నెప్పటికైన నీపగ తీర్చుకొనకపోను. నేను బట్టుకొన్న యీహస్తమెవరిది?

హరి—నాదే నీవిఁక గుండెబెదరు తీఱి యుండుము. ఓలోహితాస్యా! నీవు మీయమ్మను విడువకున్నావా?

చంద్ర—లోహితాస్యుఁడు నాచంకనున్నాఁడు. మునికుమారుని మీఁదవదలకుఁడు. మనమునిలువవలసినచోటెంతదూరమున నున్నది?

హరి—ఇదిగో సమీపించినారము. ఈచెట్టుక్రిందనే మన మీరాత్రి విశ్రమింపవలెను. ఈయంధకారమునకుఁ దోడు నీలమేఘములు కూడ మనలను జుట్టుకొన్న మాయాంధకారమువలెనే యాకాశమునఁ గాలుక్రమ్ముకొన్నవి.

నక్ష—నాకటికాలుమొదలు శిరస్సువఱకును వ్యాపించి శీతజ్వరమువచ్చినట్లు కుదుపు వచ్చుచున్నది. మీ మాటలు చాలించి చలిపోవ నాకేవైన బట్టలుకప్పుఁడు.

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! ఈమునికుమారునిశరీర మొత్తుకొన కుండఁ గొన్నిబట్టలు మెత్తగాఁ బ్రక్కవేసి, కొన్నిబట్టలు మీఁదఁ గప్పి మనమధ్యను బరుండఁబెట్టుము.

చంద్ర—అలాగే చేయుచున్నాను.

(అని చెప్పినట్లు చేయుచున్నది)

నక్ష—(పరుండి నిద్రపోవుచున్నాఁడు)

హరి—ఈతఁ డెంతలో నిద్రపోయినాఁడు! ఆహా! ఏమి ఈతనిగుఱ్ఱు పయియుఱుములతో వియ్య మందుచున్నది!

చంద్ర—వర్షమారంభ మయినది. ఆకులమీఁద జినుకులు పడుచున్నవి.

హరి—లోహితాస్యునిగూడఁ బరుండబెట్టి పయిని బట్ట కప్పినావా?

చంద్ర—నాచీరచెరఁగు కప్పినాను. ఈవాన సంతతధారగాఁ బడుచున్నది. ఈయుఱుములును వర్షధారలును జూడఁగా, ఆకాశము మనకష్టములనుజూచి యేడ్చుచు గన్నీరు విడుచుచున్నట్లున్నది.

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! ఈమట్టికొమ్మలనుండి దిగజాఱెడి వర్షధారలను జూడుము.

క. మెఱుముల వెలుఁగున నల్లవె
వఱలెడుఁ గొమ్మలను జాలువర్షపుధారల్
మఱిమఱి లావై నిడుపై
యొర పగుచున్నట్టిమఱ్ఱియూడ లనంగన్. 18

(కొంచెమునే పూరకుండి) నాప్రియురాలికిఁగూడ నిద్ర పట్టినట్టున్నది. వాన యింకను దిన్నగాఁ బోకపోయినను మార్గాయాసపడియున్నప్రాణము లగుటచేత వీరి కందఱికి గొడుగువలె నున్న యీవిశాలశాఖక్రిందఁ గునుకుపట్టినది. ఇఁక నే నీ కత్తిని ధరించి వీరికిఁ గావలి కాచెదను. ఈబ్రాహ్మణునిగుఱ్ఱు చూడఁగా, నాకీచెట్టుమీఁదఁబిశాచములున్నను బెదరి దిగిపాఱిపోవునని తోఁచుచున్నది. ఈమఱ్ఱియూడనుండి భల్లూకమో యేదో దిగుచున్నట్టున్నది. (అని నిలిచి చూచుచున్నాఁడు.)

భూతము—పెద్దకాలమునకు నాకు మనుష్యమాంసము లభించినది. ఈబాలకు నెత్తుకొనిపోయెదను.

హరి—ఓహోహో! ఇది భూతమువలె నున్నదే! (అని చేరఁబోయి యొకభూతమును జుట్టు పట్టుకొని యీడ్చుకొను వచ్చుచున్నాఁడు.)

భూత—ఓమహాప్రభూ! నన్నువిడిచిపెట్టుము. నేనీవృక్షము నాశ్రయించియుండు కపాలకుండలుఁ డనుపిశాచరాజుసేవకుఁడను. సంచారార్థము పోయియుండిన మారాజీపాటికి వచ్చుచుండును.

హరి—మేమున్నచోట భూతములుండఁగూడదు. భయార్తుని సంహరించుట ధర్మము కాకపోయినను నీవు మావారిమీఁదికి దిగివచ్చినందునకయి నిన్నూరక పోనియ్యరాదు. ఈకత్తితో నీముక్కిప్పుడు కోసి మఱి వదలిపెట్టెదను. దిక్కున్న యెడల నీవుపోయి నీనాయకునితోఁ జెప్పుకొమ్ము. (అని ముక్కుకోయుచున్నాఁడు.)

భూత—(పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు ముక్కు చేతఁబట్టుకొని పరుగెత్తుచున్నాఁడు.)

హరి—అదియేమి ? ఈ చెట్టుకొమ్మలనుండి కోఁతులవలె గుభిల్లునదుమికి భూతములు కాఁబోలును నానాముఖములఁ బరుగెత్తుచున్నవి. ఆపైవున నాకోఁలాహలమేమి?

[తెరలో బేతాళుఁడు.]

శా. ఔరౌరా! యెుకమానవాధముఁడు మిమ్మత్యంతగర్వంబునన్
దోరింపం గమకించెనే? యితని నార్తు న్నాసికం గోసెఁగా?
వీరుండై నకపాలకుండలుని నన్ వినాఁడె? యీశుంఠ దు
ర్వారం బైనమదీయకోపశిఖిలో గ్రమ్మంగు న్నిమేషంబునన్.

హరి—ఇప్పుడు నా చేత ముక్కు చెక్కఁబడినవాఁడు పోయి తనప్రభువైన బేతాళుని గొనివచ్చుచున్నాఁడు. వీరికి నిద్రాభంగము కలుగకుండ నేను వీనిని దూరముగాఁ గొనిపోయి యీశిలాసిచే శిరస్సు ఖండించెదను.

[కపాలకుండలుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

కపా:—

శా. ఓరీ! నీ విటు కండ క్రొవ్వున మదీయోర్వీజముం జేరి శం
కారాహిత్యమునన్ మదీయభటులన్ గారించినా వేమిరా?
ధీరుల్ మెచ్చఁగ ని న్వధించి యిపు డర్థి న్మద్భటశ్రేణికిన్
గూరల్ చేసెద నీదుమాంసచయమున్ గొంతుబ్బ భక్షింపఁగన్

హరి:—

శా. ఓరోరీ! వదరంగఁ బోకు మిట గర్వోద్వృత్తుఁడవుం బ్రేలినన్
గ్రూరాసింగొని యాకరంబున నెనేఁ ద్రుంతున్ శిరంబియ్యెడన్;
ఘోరాకారత నున్ననీతను విటన్ త్రుళ్ళిపడ పోవంగ నా
హారంబౌఁ బదివేలనక్కలకు నత్యంతంబు సంతృప్తిగన్. 21

పంచచామరము. కరంబు గూర్కి_యున్నవీరు గాసి చెందకుండఁగా
బిరాన దవ్వు గాఁగఁ బొమ్ము ప్రేల కింక నిచ్చటన్,
దరంబు మాలి నిల్చితేని దవ్వు గొంచుఁ బోయి నీ
శిరంబు ద్రుంచువాఁడ కత్తిచేత నొక్క వ్రేటునన్. 22

కపా:—

ఉ. ఏమిర! కండకావరము? హీనమనుష్యుఁడ నన్నుఁ ద్రుంచుఁగా?
యీమహి నేఁడు నేనుభుజియింపఁగఁగంటి మనుష్యమాంసమున్
సోమరి యామ వ_టయిలు చొచ్చెను గుండెలు; తప్పిపోవు నే?
చీమల భల్లుకంబువలెఁ జెంగున మ్రింగెద మిమ్ము నందఱన్.

(అని మీఁదికి వచ్చుచున్నాఁడు.)

హరి—(వారిని జుట్టు పట్టుకొని పిశికిలియెత్తి)

మ. ఇదిగోఁ జూడుము వజ్రపాతనిభమౌ యీముష్టిఘాతంబునన్
బదియార్వక్క లగున్ శిరం బిచటఁ గాల్వగ్గట్టఁ గ్రొన్నెత్తురుల్
ముదముం జేసెద నింక నీవటమహాభూజంబుక్రింద న్నిశల్
నిదురం జెందెదు పాంథలోకమునకు న్నేఁ డాదిగా దుర్మతీ? 24

(అని యీడ్చుకొని పోవుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

కపా-ఉ. భూతములారా!రండు; పెనుభూత మొకండిదెనన్నుఁ బట్టి ని
ర్ఘాతసమానముష్టిహతి వ్రచ్చె శిరంబు; కరంబు ముక్కునన్
వాతను నెత్తురుల్ వఱదవాఱెను; మీపభు నన్నుఁగావరే;
భీతి వడంకెడున్ దనువు; పెల్లుగఁ బ్రాణము తల్లడిల్లెడున్ 24

వసు—(ఉలికిపడిలేచి) అయ్యో! పిడుగువంటిశబ్ద మేదో నా
చెవులఁబడి గుండెలు పగులుచున్నవి. నా దేహము కంపమెత్తుచున్నది;
ఈ వెలుతు రెక్కడిది? వీరందఱు దేహము తెలియఁగక పడి నిద్రపోవు
చున్నారు. హరిశ్చంద్రుఁడు మమ్మువిడిచి పారిపోయినట్లున్నాఁడు.

ఎవ్వఁడో యీయూడలనుండిదిగి పాఱిపోవుచున్నాఁడు. ఓచంద్రమతీ! ఓలోహితాస్యా! లెండు లెండు, మన మీయర్ధరాత్రి నిద్రపోయి మోసపోయినాము.

చంద్ర—(లేచి కన్నులు నలుపుకొనుచు) ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! చెడుకలగని పలవరించుచున్నావా యేమి? మేము నీ చెంతనే యున్నాము. భయపడకు నీకు నిద్రలోను భయమే.

నక్ష—నన్నొంటివానిని జేసి మీరందఱు నిద్రపోవుచున్నారు. ఏదో భూతము చెట్టుమీఁదినుండి దిగి నామీఁదనుండి పఱుగెత్తినది. నేనెట్లు భయపడకుండఁగలను? నాభయమే నన్ను రక్షించుచున్నది.

చంద్ర—భూతమును లేదు పిశాచమును లేదు. మరల ముసుఁగుపెట్టుకొని మాటాడక పరుండుము. నీకేదో పీడకలవచ్చినది.

నక్ష—కలకాదు. నేనీకన్నులతోఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినాను. ఈమఱ్ఱియూడనుండి దిగి పఱుగెత్తినది.

చంద్ర—(తేఱిపాఱఁజూచి) అమ్మో! నాప్రాణనాథుఁడెక్కడనున్నాఁడు?

హరి—(ప్రవేశించుచు)

మహాస్రగ్ధర.

అలఘూద్యత్ఖడ్గధారా హతఘనగళుఁడై యద్రిరాజం బనంగా
నిలఁగూలె న్వైరి వీఁడిటు రుధిరచయంబేరులై నేలఁబాఱెన్;
గలఁకం దద్భ్రాంత్యుల్లెల్లన్ గదురయమున శాఖామృగవ్రాతరీతిన్
బలశాఖల్దూఁకి భీతిన్ బఱచెద రదె దిగ్భ్రాంతి నల్దిక్కులందున్.26

చంద్ర—ఈబ్రాహ్మణునికల యూరకపోలేదు. మాఁకపాయము చేయవచ్చిన దురాత్మునెవ్వనినో సంహరించి భర్తవచ్చుచున్నాఁడు. నే నెదురుగాఁ బోయెదను. (రెండడుగులు నడిచి) ఓప్రాణేశ్వరా!

హరి—హృదయేశ్వరీ! తొందరపడఁబోకుఁ. చిమ్మచీఁకటిలో మీరు శరీరములు మఱచి నిద్రపోవుచున్నప్పుడు మీ కపాయము చేయ వచ్చిన యీమఱ్ఱిచెట్టుమీఁది భూతాదులను దఱిమిపాఱదోలి, భూతనాయకుఁడగు బేతాళుని నేనిప్పుడే భూమికి బలిచేసివచ్చినాను.

నక్ష—భూతముల పేరు చెప్పిన నామేను వడఁకుచున్నది. ఇఁక నొకయర్ధనిమిషమయినను నేనీదయ్యములమఱ్ఱిక్రింద నుండను. నన్నా వెలుతురు కనఁబడుచున్న దిక్కునకుఁ దీసికొనిపొండు.

హరి—అర్ధరాత్రమప్పుడీయీఁదుగాలిలో దారిలేని మహారణ్యమధ్యమున మనమిప్పు డెక్కడికిఁ బోఁగలము? ఆకనఁబడునది దవానలమేమో! అది గార్చిచ్చే యైనపక్షమున స్త్రీలతోను శిశువులతోను గటికిచీఁకటిలో బహుగెత్తు లేక త్రొక్కులాడి, ముల్లుతీసి కొఱ్ఱడచుకొన్నట్లు మఱింతశ్రమపడవలసివచ్చును. నీవేలాగుననైన మా ప్రార్థన విని మానిమిత్తమయి కొంచెము ప్రయాసపడి నేఁడు తెల్లవాఱినదాఁక నీ చెట్టుక్రింద శయనింపుము.

నక్ష—నీవిఁక లక్ష చెప్పినను నేను వినను. ఏభూతమయినను నన్ను నోటవేసికొని పోయినపక్షమున, నప్పు తీర్పుమని యడుగువారు లేక సుఖపడవచ్చునని మీరనుకొన్నారు. నాముందఱ యీయాటలు సాగిరావు. ఇప్పుడామంటయొద్దకుఁబోయి చలికాచుకొని పొలములోనిపర్ణశాలలో నేనీరాత్రి పరున్నఁగాని బ్రదుకను. మీరు రానిపక్షమున నురిపెట్టుకొని యిప్పు డిక్కడఁ బ్రాణములు విడిచెదను.

చంద్ర—ఓభూసురోత్తమా! ఆమంట కార్చిచ్చేమో!

నక్ష—అది కార్చిచ్చుకాదు. పొలములోఁ గాపులుచలి నిమిత్తము వేసికొన్నమంట.

హరి—అట్లయినఁ బోదము రండు.

అందఱు—(కొంచెము నడుచుచున్నారు)

సత్య—ఇదియేమి? మన వెనుకవంకఁగూడ మంట కనఁబడు చున్నది.

చంద్ర—ఒక్క వెనుకదిక్కున నే కాదు. మనకుడియెడమ గూడ దూరమున మంటలు లేచుచున్నవి.

సత్య—(నలుదిక్కులుచూచి) మీరు కార్చిచ్చు కార్చిచ్చని మొదటనే వాక్యము పెట్టినారు. మీదెట్టిపాపపునోరో కాని మీమాటే నిజమయినది. మీనూాలమున బీదబ్రాహ్మణుఁడ నయిన నేనిప్పు డగ్నిహోత్రున కాహార మగుచున్నాను. ఓవైశ్వానరా! బ్రాహ్మణ హత్య మహాపాతకమునుమా! నీవీపేద బ్రాహ్మణునిజోలికిమాత్రము రాకుము. అయ్యో! ఏమిచేయుదును? మంట లాకాశమంటుచున్నవి.

హరి—ఓహో! అగ్నిహోత్ర మెంతలో వ్యాపించుచున్నది!

గీ. దుష్టులిద్దఱు తమలోన దొమ్ములాడి
సాధుజనులకు మహిఁ గీడు సలుపునట్లె
యొదుబ్రోదులు రాచుకొం చిట్లు వహ్నిఁ
గలుగఁజేసి వనంబెల్ల! గాల్పఁదొడఁగె.

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! మంట లన్నిప్రక్కలనుండియు వచ్చి చుట్టుకొనుచున్నవి. మన మీ దవాగ్నినుండి తప్పించుకొనుమార్గము కానరాకున్నది. మీరొంటిగానున్న యెడల నెట్లయినను దప్పించు కొని యుందురు. నానిమిత్తమున మీరును భాగ్యహీనులగుచున్నారు ధనబంధము వీడినట్లే కాలిసంకిలివలె నున్నభార్యాబంధముకూడ వీడియుండినపక్షమున మీకీచిక్కు లేకపోవునుగదా?

హరి—ఓప్రియురాలా! అట్లనఁ బోకు. నీవు నన్ను విడుః కుండఁబట్టియే నేనిప్పుడు మహాగ్నిమధ్యమున నుండియు సంతాపము పొందకున్నాను. నేను భాగ్యహీనుఁడనుగాను; ధనహీనుఁడనుగాను

మహాపదలు వచ్చినప్పుడును విడువని బహిఃప్రాణముగు భార్య చెంత నుండఁగా లోకములో నాకంటెను భాగ్యసంపన్నుఁ డెవఁడు? నీస్నేహ ధనమే కాక నీతిధనముకూడఁ గావలసినంత యున్నప్పుడు. నే నేల ధనసంపన్నుఁడను గాకపోదును? అందఱిలోను నే నే ధన్యతముఁడను.

నక్ష—కావలసినవా రందఱు నొక్కచోట నుండుటచేత మీ రందఱు ధన్యతములే. ఎవ్వరును లేక యొంటిగాఁడ నైన నే నొక్కఁడనే యిందు మందభాగ్యుఁడను. మాతండ్రియైనను బ్రతికి యున్నపక్షమున మరణకాలమునందు నందనుని విడిచిపెట్టక కొంచె మోదార్చునుగదా? ఓదైవమా! నన్నిట్లేకాకిని జేసితివా?

హరి—ఓమునికుమారా! దుఃఖపడకుము. మాప్రాణములు పోయినతరువాతగాని నీకుఁ బ్రాణాపాయము రాదు. మేమీ చిచ్చులో నుఱికి వీపుమీఁద మోచుకొనిపోయి యయినను, నీప్రాణ రక్షణముఁ జేసెదము. అక్కటా! అగ్ని యంతకంతకు సమీపించు చున్నది! ఈప్రాణరక్షణ మెట్లు సంభవించును?

చ. చిటచిటవిస్ఫులింగములు చెంతల నెంతయు వింత మీఱఁగాఁ,
పెటపెట నాదము ల్వొదలఁ బెక్కులు పండువెదుళ్లు ప్రేలఁగాఁ,
ఫుటఫుట ధూమసంచయము భూమియు నింగియు నావరింపఁగాఁ,
గటగట! యన్నిప్రక్కలను గ్రమ్మెను మమ్ము దవాగ్ని యియ్యెడన్.

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! ఇప్పుడు మన మీ మునికుమారుని ప్రాణరక్షణము చేయకపోయినయెడల మన కపకీర్తి వచ్చును. ధన మియ్యవలసివచ్చునని మన మీతని ప్రాణముల కెగ్గు చేసితిమని లోకము తలంచినను దలఁచును. ఋషీశ్వరునిఋణము తీర్చి ధర్మము నిలుపుకొనుటకయి మీరును సర్వవిధముల నాత్మరక్షణము చేసికొన వలయును. మనుష్యుఁడు ప్రపంచమునకువచ్చునప్పుడు దానొంటిగానే వచ్చును. ప్రపంచమునుండి పోవునప్పుడును దానొంటిగానే పోవును.

ధర్మ మొక్కటిమాత్రమే మరణానంతరమునను వెంటవచ్చును. కాఁబట్టి మీరు దారాదిబంధమును గోసివేసి ధర్మ రక్షణోపాయమున కనుజ్ఞ యియ్యవలెను.

హరి—ఓ ప్రాణనాయికా! నా కేమియు సహాయము తప్పించుకొనుట కుపాయము తోఁచకున్నది.

చంద్ర—నాకొక్క చక్కని యుపాయము తోఁచుచున్నది. మీ రందున కొడఁబడవలెను. ఈప్రక్క నొక్కనిలివెడు మేర మాత్రమే నిప్పుమండుచు, దీని కావలదారి కనఁబడుచున్నది. నే నడ్డముగాఁ బడుండి యగ్నిహోత్రుని కాహారము నయ్యెదను; మీరీ యిరువురును దీసికొని నామీఁదనుండి నడిచి మార్గమునఁబడి ప్రాణరక్షణము చేసికొనుఁడు. ఇన్నిప్రాణము లొక్కసారిగాఁబోవుటకంటె నొక్క ప్రాణము పోవుట శ్రేయస్కరముకదా!

హరి—హరహరా! ఎంతపాపపుమాట యిప్పుడీచెవులఁబడినది! ఈ మాటలు నా చెవులయందు సూదులకంటెను దీక్ష్ణముగా నాటి మనస్సుకలంచి యింద్రియముల నవశము చేయుచున్నవి. ఇట్టి దారుణవాగ్విషబాణము నాటియు నా ప్రాణములుపోకున్నవి. (అని మూర్ఛపోవుచున్నాడు.)

చంద్ర—ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! మూర్ఛతేఁటతరువాత నా ప్రాణవల్లభుఁడు నా చావున కంగీకరింపఁడు. ఇఁక జాగుచేయుట కవకాశములేదు. నేనీ యగ్నిహోత్రున కడ్డముగాఁ బడెదను. నీవు నాప్రాణవల్లభునిఁ బుత్రునిఁ గొని నా మీఁదనుండి నడిచి మీప్రాణములను రక్షించుకొనుఁడు. (అని అగ్నికెదురుగా నడుచుచున్నది.)

లోహి—అమ్మా! నేనుగూడ నీతోనే వచ్చెదను. నన్నుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

చంద్ర—నాయనా! నేనిప్పుడీ యగ్నిహోత్రుని న్నావలకుఁ దీసికొనిపోవుటకయి ప్రార్థనచేసెదను. నీవు వాన్నగారివద్దకుఁబొమ్ము. (వెనుకకన్నీరు నించుచున్నది.)

నక్ష—గోహితాస్యా! మీతల్లినివిడిచి నీవిటురా.

చంద్ర—నాకుఁ దల్లిదండ్రులు చెప్పించినవిద్య సార్థకమగున ట్లాశుకవిత్వముగా దండక మొకటి చెప్పి యిప్పుడీప్పావకుని మెప్పించెదను. (అని యగ్నిహోత్రుని కభిముఖురాలయి నమస్కరించి చేతులు జోడించి దండకము చదువుచున్నది.)

దండకము—శ్రీమన్మహా వాయుమిత్రా! పవిత్రా! లసద్దీపహోత్రా! జగత్ఖ్యాతచారిత్ర! నేనీమహత్త్వంబు వర్ణింపఁగా నెంతదానన్? కృపాదృష్టివీక్షించి రక్షింపుమో హవ్యవాహా! చలజ్జ్వాలికాజాలజాజ్వల్యమానోన్నతభ్రాజసందోహ! లోకంబులెల్ల భవన్నిష్ఠుల ప్రేమచేఁ గాదె సంపూర్ణసౌఖ్యంబులం బొందు! నీవెల్లచో స్వస్వరూపంబులం దెల్లగూఢంబుగా నుందు వత్యంతముల్; మానవుల్ తాము రుచ్యంబు లౌభక్ష్యముల్ శాకపాకాదులన్ జిహ్వాగ్రంబు తృప్తిగాఁ జేసికొంచున్ సుఖం బొందఁగాఁ గల్గుటల్ నీప్రసాదంబుచం గాదె? శీతంబుచే బాధ పొందంగ నీవెంతయున్ బీదలన్ సాదరన్ బ్రోవవే? రాత్రులం జీఁకటుల్ క్రమ్మి సర్వేశ్వరుండిచ్చియున్నట్టి నేత్రంబులన్ వ్యర్థముల్ చేయ దీపాళిరూపంబునన్ నేత్రసాఫల్యముం జేసి కారుణ్యముం జూపవే వ్యాధివర్గంబుఁ బుట్టించు నానావిధాశుద్ధవస్తుప్రపంచంబు భక్షించి లోకాళి కారోగ్యముం గూర్పవే? చాలఁగా నిన్ను నేస్తోత్రముల్ చేయఁగాఁ జాల; నేనీధరిత్రిన్మహాసాధ్వ నౌదేని, నాభర్త సత్యవ్రతుండేని, యోపావకా! వేగనా మొఱ్ఱనాలించి పాలింపుమా యిమ్మహీదేవపుత్రున్

పవిత్రుఁడ, ధరిత్రీకళత్రుఁడ, మదీయైకపుత్రుఁడ; నమస్కారముల్ నీకు వేవేలు కావింతు; దేవా! నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః

నక్ష—ఓహో! ఈమెమహిమచేత దవాగ్ని యెంతలో మరలి పోయినది! ఓమహారాజా! మనము బ్రతికినారము. కన్నులు విప్పి చూడుము.

హరి—(కన్నులువిచ్చి) అయ్యో! నావ్యధ యధికముచేయుట కయి నన్నిప్పు డెవ్వరు మూర్ఛ తేర్చినారు? ఈమూర్ఛమూలము నయినను నిమిషకాలము దుఃఖమును మఱచి యుండఁగా నింతలోనే యిట్టిపాపమును గట్టికోఁజెల్లునా? హా! ప్రాణనాయికా! నేనిఁక నెట్లుజీవనములు నిలుపుదునే?

చంద్ర—ఓహృదయేశ్వరా! ఈశ్వరానుగ్రహముచేత నేను సుఖముగా నేయున్నాను. నానిమిత్తమయి మీరు చింతపొందఁ బోకుఁడు. (అని చేరవచ్చి కౌగిలించుకొని లేవఁదీయుచున్నది.)

హరి—చల్లని నీహస్తస్పర్శమువల్ల నాయుల్లమిప్పుడు చల్ల పడినది. నీవుబ్రతికి నన్ను బ్రతికించినావు.

నక్ష—ఓమహారాజా! నిన్నొక్కనినే కాదు. మమ్మందఱిని గూడ నిప్పుడీపతివ్రతాతిలకమే బ్రతికించినది.

చంద్ర—ఇప్పుడు మాటల కెడము లేదు. ఈకార్చిచ్చింకను మనదిక్కున మండుచు నేయున్నది. ఈవంకను మనకుఁ ద్రోవ యిచ్చి నది గనుక, మన మీ చోటుదాటి దారిలోఁబడి యావల సావ కాశముగా మాటలాడుకొందము రండు.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము

రంగము—కాశీకాపురవీధి.

[హరిశ్చంద్రుఁడును, చంద్రమతియు, లోహితాస్యుఁడును; నక్షత్రకుఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

చంద్ర—ఓప్రాణనాథా! ఈదివ్యక్షేత్రమునకు వచ్చి యిరువదిదినములయినను, మనమింకను గాశికాపురమునందలి దివ్యస్థలములనేకములు సేవింపనేలేదు. అవి ముక్తక్షేత్రమున జూడలేదు; కేశవస్వామిని దర్శింపలేదు; జ్ఞానవాపిని కనలేదు; కేదారశంభులింగదర్శనము చేయలేదు; ఢుండివిఘ్నేశ్వరుని బొడగనలేదు; వరుణానదియందు స్నానము చేయలేదు. వచ్చినతరువాత నాలుగయిదుదినములు మార్గాయాసముచేత నిల్లుకదలలేకపోయినాము. నక్షత్రకుని యుపచారములమూలమునఁ గొన్నిదినములు తీఱలేదు.

హరి—ఓహృదయేశ్వరీ! మనమిప్పుడ విముక్తక్షేత్రమునకుఁ బోవుచున్నాము. ఉన్నదివ్యస్థలముల నన్నిటిని నేట రేపటఁ బోయి సేవింతము.

క. హరుఁ డిటఁ దారకమంత్రము
మరణించుచు నున్నజంతు మండలిచెవులకా
బరువడి నుపదేశించును
గరుణమెయి న్నిత్యముక్తిగలిగించుటకుఁ. 1

ఉ. ఓలినిసప్తవాయువులు నొక్కట వీవఁగ ద్వాదశార్కులా
భీలత నేఁడకాయఁగను, భీకరపుష్కల ముఖ్యమేఘముల్
చాలఁగ వర్షముల్ కురియ, సప్తసముద్రము లొక్కపెట్టునన్
వేలనుమించిరాఁ, బ్రళయవేళను గాశినశింపఁ దింతయున్. 2

చంద్ర—నిస్సందేహముగా మన మీ కాశీకాపురసందర్శనముచేతనే ధన్యులమైతిమి. ఇప్పుడు మేఘగర్జనమువలె నా చెవులకేదో మ్రోత వినవచ్చుచున్నది. అది యేమయి యుండును?

హరి—అది గంగాప్రవాహఘోషము అవంకఁజూడుము.

ఉ. అల్లతరంగడోలికల హంసము లూఁగెడు మెల్లమెల్లఁగాఁ;
దెల్లనినీరు క్రిందవిహరించె బెనుమత్స్యము లిమ్ములేచెదున్;
జల్లనిగాలి వీచెను సౌరభముల్ వెదచల్లు చల్లనన్;
వల్లలితప్రశస్తిన దెజాహ్నవి పొల్చెడు నేత్రపర్వమై. 3

ఓప్రియురాలా! నాచెయిచాయఁ దిన్నఁగాఁ జూడుము.

ఉ. మేటిమిపైడి పూఁతలను మెచ్చులుగుల్కెడు చిత్రజంతులన్
జాలఁగ నొప్పిమున్నులమిచక్కఁగ నొప్పుగఁ బొంద గుప్తులై
చాలఁగఁ బ్రవురంబు లవె సుందరమై చేయఁగ విశ్వనాథు దే
వాలయమాదెసన్ దవ్వుల నల్లదె చూడ్కికి వేడ్కఁ గొల్పెడున్. 4

(చూపుచున్నాఁడు.)

సత్య—ఓరాజా! మీరు కృతార్థులయినారు.

క. వినుమీ కాశీపురమున
నొనరంగా నైదుదినము లుండినఁ జాలున్
జనుఁడఘము లెల్లఁ బోనిడి
యనఘుండగు ముక్తినొందునంచురు పెద్దల్. 5

చ. ఇరువదినాళ్లు నేఁటికిఁ కాశీపురి నీవు వసించియుంట నీ
కరగలెమయ్యె ముక్తి; యటుగావున నీప్రియలక్ష్మి బొంకినన్
బరము నిహంబునుం జెడవు; నష్టముకాసయినన్ లభింపదీ
పురమున నీకు; నప్పెటుఁగ బొమ్మని బొంకము నేను బోయెదన్. 6

హరి—ఓబ్రాహ్మణోత్తమా!

చ. తలఁపగ బోకు మీ విశ్వేశ్వరుఁడు తా నొక చోటనె యుండునంచు, నీ
స్థలమె పవిత్రమై జనులఁ దద్దయు శుద్ధులఁ జేయునంచు; నె
ల్లెడలను నిండియుండఁ బరమేశుఁడు; వానికి విశ్వమంతయున్
నిలువఁగ నాలయంబె యగు; నిక్కమె యాతని యాజ్ఞ యెల్లెడన్ 7

క. సత్యముపలుకని మనుజుఁడు
నిత్యంబుగఁ గాశి నున్న నిజముగ నఘహా
హిత్యముఁ బొందఁడు; దేశిసి యు
సత్యముఁ బలుకనె యల్పసౌఖ్యము కొఱకై? 8

కొంచెంసేపు ఆలోచించి, నేఁ డెట్టిలయినను సూర్యుఁడస్తమించులోపల
నీధన మిచ్చి ఋణవిముక్తుఁడ నయ్యెదను.

సత్య—ఓహోహో! నిట్టూర్పులు వాలుచున్నవి.

సీ. విశ్వేశ్వరునిఁ బోయి వీక్షింతు నీవేళ
నుండు నేఁటి కటంటి వాఁ డెక్కఁ డిఁక

మణికర్ణికను గ్రుంకి ప్రణమింతు నీవేళ
నుండు నేఁటి కటంటి వాఁ డెక్కఁడిఁక

తల్లి భాగీరథి దర్శింతు నీవేళ
నుండు నేఁటి కటంటి వాఁ డెక్కఁడిఁక

చేరి విశాలాక్షి సేవింతు నీవేళ
నుండు నేఁటి కటంటి వాఁ డెక్కఁడిఁక

గీ. కాలభైరవు నీవేళఁ గాంచఁ జనుదు
నుండు నేఁటి కటంటి వీఁ డెక్కఁడిఁక
నేఁడు నేఁడని సామి యాకసీవు గడప
నెంత కాలంబు తాళుదు నింక నేను? 9

ఉ. రాజ్యసుఖంబుల న్మరగి రాజసవృత్తిని నున్ననీకు నా
ణిజ్యము చేతఁ గా దలవణిక్కులరీతిని; బ్రాహ్మణాకృతిన్

బూజ్యత భిక్షమెత్తి ధనముం గడియింపఁగలే! విఁ కెట్టులీ
రాజ్యములోనఁ దేఁగలవు ద్రవ్యము మాఋణ మెల్లదీర్పఁగన్? 10

చ. గడవుదినంబు నేఁడె; యిఁక కాసయినం జెయిచేర్పలేవు; నీ
యెడ ముకమోటముం గదిరి యేనిట నూరక యున్నమద్గురుం
డుడుగని కిన్కతోడ ననునొక్కట మ్రింగును; నిన్ను నింక నే
నడుగటు పెట్టనీను? ధనమంతయు నిక్కడఁ గ్రక్కఁగావలెన్. 11

(అని త్రోవకడ్డమువచ్చి మొలలో చేయి వేసి నిలుపుచున్నాఁడు.)

హరి—మహాత్మా! నీవు చెప్పినట్లు బ్రాహ్మణ వృత్తి చేతను వైశ్యవృత్తి చేతను ధనమార్జించుట నాచేతఁగాదు. నారాజ్యము సర్వమును మీగురువుగారికి ధారపోసి రాజవృత్తి నీవలనే విడిచియున్నాను. ధనార్జనమున కిఁక నాకొక్క సేవకవృత్తి మాత్రమే కనఁబడుచున్నది. పట్టువిడిచి నాలుగడుగులు సాగనిమ్ము. ఏమహానుభావుని యొద్దనైనను గొలువు కుదిరి నీఋణము తీర్చివేసెదను.

నక్ష—నేనట్లుపోనియ్యను. నెలదినములనుండి నిన్ను మంచి మాటలతో నడుగుచుండినఁ గార్యము లేకపోయినది. నిష్ఠురవృత్తి చూపి నిన్నాయాస పెట్టినంగాని నీవు ధనమియ్యవు. నెలదినముల నుండి నీమూలమున నా స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానము మంటఁగలిసిపోయినవి. ఇంతకాల మోపిక పట్టినను నేను నీ కేమయిన మంచివాఁడనయితినా? ఆవలమాగురువుగారి యాగ్రహమునకుఁ గూడ నే నేల పాత్రుఁడను గావలెను? ధన మిప్పుడు నా ముందు పెట్టి మఱిమాటలాడుము.

హరి—ఓమహాత్మా! నన్నేల నిర్హేతుకముగా నడివీధిలో సిగ్గుపఱిచెదవు? ధనసంపాదనమునిమిత్తము నేను పడుచున్నపాట్లను నీవు కన్నులారఁ జూచుచునేయున్నావుగదా! ధన మెవ్వరినైనను వేఁడుట కయినను ముందు సాగనిమ్ము.

నక్ష—కార్యములు కావలెను గాని నీ తియ్యమాటలు నాక క్కఱలేదు. ముందుగా నీయొద్దనున్న సొత్తును విక్రయించి కూడి నంత ధనము నాచేతఁబెట్టి మిగిలినదాని నిమిత్తమయి యేసేవక వృత్తియందో ప్రవేశింపుము.

హరి—ఓనటువర్యా! కట్టుబట్టలతో లేచి వచ్చినమావద్ద నీ వెఱుఁగని సొత్తేమున్నది?

నక్ష—నీభార్యాపుత్రులు నీసొత్తుకారా? వారిని విక్రయించి వచ్చినసొమ్ము నాచేతిలోఁ బోయుము.

హరి—హరహరా! ఎంతపాపపుమాట వినుచున్నాను!

(అని తలవంచుకొని దీనత్వముతోఁ గ్రిందు చూచుచున్నాఁడు)

చంద్ర—ఓ ప్రాణేశ్వరా! మీరీప్రకారముగాఁ జింతాక్రాం తులయి ధైర్యమును విడుచుచున్నారేమి? ఈ మునికుమారుఁడు చెప్పినయుపాయము చక్కఁగా నున్నది. ధర్మము చెడిపోవునప్పుడే భర్తకు సాయపడదేని, ఆ భార్యయెందుకు? మనఃపూర్తిగా నేనే మిమ్ము వేఁడుచున్నాను గనుక మీకు భార్యావిక్రయపాతక మణు మాత్రమునురాదు. మీరాలస్యము చేయక నన్ను దాసినిగా విక్ర యించి వచ్చినధనముతో మీ ఋణముతీర్చి మిమ్ముబొంకింపఁ గంక ణము కట్టుకొన్న విశ్వామిత్రుని ప్రతిజ్ఞ బొంకు చేయుఁడు.

హరి—ఓ హృదయేశ్వరీ! నీమాటలు నా హృదయమునకు బాణములకంటెను దీక్షణముగా నాటుకొనుచున్నవి. ఈ దుస్సహ పరుష వాక్యాగ్ని శిఖలను నామనస్సునందుఁ జొనిపి యేల బాధ పెట్టెదవు?

క. ఒక్కట నీవాగ్వహ్నియుఁ
జిక్కక చిత్తముఁదపింపఁ జేసెదునింతే
గ్రక్కున దహింపఁ జేయుఁగ
నక్కటకట చేతఁగాని దయ్యెను నిధియున్. 12

క. ఇలలో నెందయినను దన
కులకాంతను విక్రయించుకూళయుఁ గలఁడే!
పలుకను దలఁపను గూడని
కొలఁదేటికిఁ గట్టెదీవు కొమ్మరొ నాకున్?

(అని కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—ఓ ప్రాణనాథా! దుఃఖింపఁబోకుము. విధియిప్పుడు మనకిద్దఱకును వియోగము కలుగవలయునని విధించినాఁడు. ప్రతిబంధము చెప్పక దేవర నాప్రార్థన మంగీకరింపవలయును. భార్యారక్షణముధర్మరక్షణమునకంటె నధికమయినది కాదు. మరణానంతరము ధర్మమొక్కటియె సఖునివలె వెటవచ్చి సుఖపెట్టునుగాని బ్రతికియున్నాళ్లనుదెమ్మని తినితిని యనుభవించెడి యీ భార్యలును బంధువులును దా మొక్కరును వెంటరారు. మృత్యు వెప్పుడు వచ్చునో మనతోఁజెప్పిరాదు. కాఁబట్టి భార్యపోయినను బిడ్డలుఁపోయినను లోకములోనిదిమఱియేదిపోయినను బుద్ధిమంతుఁడు ధర్మముతప్పక శాశ్వతానందము కలుగుమార్గమునుజూచుకొనవలెను. కాఁబట్టి మీరు ధర్మరక్షణార్థమయి నన్నుఁద్యజింపవలయును.

హరి—ఓ ప్రాణేశ్వరీ! అప్పుతీర్పలేని దుఃఖాగ్నిచేత నే తాపమొందుచున్న నాడెందమును నీదుస్సహవాక్యాగ్నిచేత మఱింతతపింపఁజేయకుము. సత్యవర్జన మెంత ధర్మవిరుద్ధమో ధర్మపత్నీ విక్రయమును బురుషున కంత ధర్మవిరుద్ధమే. ధర్మబాహ్యమయిన నీ ప్రార్థనకు నే నెట్లొడంబడ నేర్తును?

చంద్ర—ఓ ప్రాణేశ్వరా! మీఁచింతమాని నామనవిసాంతముగాఁ జిత్తగింపుఁడు. ఆపత్కాలమునందు దనదేహము నయిన విడిచి భర్తనుద్ధరించుట కులసతికి ధర్మము. అంతేకాక వివాహవిధిచేత భార్య భర్తసొత్తనుట లోకప్రసిద్ధముగదా! ఆపన్నివారణము

నకయి. యట్టిపాత్తునన్యులకు విక్రయించుటచేఁ బాపమేమున్నది! అదిగాక నేను మనఃపూర్వకముగా నన్యులకు దాసినయి మిమ్ము ఋణవిముక్తులను జేయుటకయి యొప్పుకొనుచున్నాను. మీరు సంకోచింపక ప్రేమానుబంధము కోసివేసి నన్ను దాసినిగా నమ్మివేసి యీ ఋణబాధను దప్పించుకొని శక్తియున్నప్పుడు నన్ను మరలమీ ధనముగాఁ జేసికొనుఁడు. మీరంగీకరింపకపోయినను నాకు దాస్యము తప్పదు. పూర్వము దుర్వాసుఁడొకసారి నన్ను మూడుమాసములు దాసినిగా నుండ శపించినాఁడు.

హరి—అయ్యో! మౌనులెప్పుడును దయావిహీనులుగదా! నీవేమియపరాధము చేసితివని నీకతఁడట్టి ఘోరశాపమిచ్చెను?

చంద్ర—నా చిన్నతనములో నే నొకనాఁడు వాకిటనిలుచుండఁగా నొకకిరాతుఁడొక చిలుకపిల్ల నాదారిని గొనిపోవుచు నా కన్నుఁ జూపెను. ఆకీరపోతము మిక్కిలి మనోహరముగా నున్నందున నేను దానిని ముచ్చటపడి కొని ప్రతిదినమును పండ్లును బంచదారయుఁ బెట్టి పద్యములు చెప్పుచుఁ బ్రాణతుల్యముగాఁ బెంచుకొనుచుంటిని. ఇట్లు మూడుమాసములు చెల్లిన తరువాత నొకనాఁడాకస్మికముగా దుర్వాసుఁడు మాతండ్రిని జూడవచ్చి నాచేతనున్న చిలుకను జూచి యిదియెక్కడదని యడిగెను.

హరి—ఋషు లెక్కడకుఁ బోయినను జోలిమాలినప్రశ్నలడుగుదురు. అటుతరువాత—

చంద్ర—ఒకనాఁ డొకకిరాతుఁ డీచిలుకను మాయింటి మార్గమునఁ గొనిపోవుచుండఁగా నాపుత్రికయైన యీచిన్నది మక్కువపడి కొని వినోదార్థముగాఁ బెంచుకొనుచున్నదని చెప్పఁగానే యతఁడు మండిపడి—అతనిరూపము తలఁచుకొన్న నాకిప్పుడు భయమగుచున్నది. (అని భయము నభినయించుచున్నది.)

హరి—ఓహో! ఈమూర్ఖముని కోపముచేత విశ్వామిత్రుని గూడ మించిపోయినాఁడే! ఇంతమాత్రము కోపమాపుకోలేని యాతనితపమెందుకు? అడవులలోనుండియు నాగ్రహగుణము విడువలేని తపస్సులకంటె శాంతులయి యింట నుండు గృహస్థులే యుత్తములు.

ఉ. కానలనుంట నిష్ఫలము గాఁ జను నింద్రియనిగ్రహంబు లే
దేని; మనుష్యుఁ డింట వసియించియు నింద్రియనిగ్రహంబొగిన్
దానొనరించునేని, సతతంబును సత్ఫలమొందు; శాంతుఁడౌ
మానవుఁ డొందు నున్నతిని మానక యదె యాశ్రమరాజమౌఁజుమీ.

అటుపయి నేమిజరిగినది ?

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) అతఁడు మండిపడి. కటములదర, ముకుపుటములు చెదర నావంకఁ గన్నులనిప్పులొలుకఁ జూచుచు మా యాశ్రమవృక్షమునుండి కిరాతుఁ డపహరించి తెచ్చిన శుకపోతమును పంజరబంధము కావించి బాధించితివి గావున నీవును దాసివై సేవాబాధ ననుభవింపుమని ఘోరశాపమిచ్చి చివాలున లేచెను.

హరి—ఏమి యీశాపము నిముండగము! ఎఱుఁగక చిలుకను గొన్నదీది మహాపరాధమని యెంచి నిర్దోషురాలి నూరక శపించుట దోషముగా నెంచకున్నాఁడు!

క. తెలియఁగఁజాలఁడు మనుజుఁడు
తలఁపఁగ గిరులంతలైనఁ దనదోషములన్;
తిలకించుఁ బరులతప్పుల
నలుకఁగ సన్నావగింజ లంతటివైనన్. 15

ఓహృదయేశ్వరీ! నీశాపమునకా మునీశ్వరుఁడు మాసత్రయావధి పెట్టనే లేదా?

చంద్ర—మొదటమితిపెట్టలేదు. అప్పుడు నాఁటనకుఁడాతని పాదములమీఁదఁబడి, ఓమునితల్లజా! బాల్యచాపలముచేత నెఱుఁగక చేసిన యీమెనేరమును క్షమింపవేయని బహువిధముల మనసు కరఁగఁ బ్రార్థించెను. అంతట నామునితల్లజుడు కొంతప్రసన్న హృదయుఁడయి మూడునెల, లీచిలుకకు స్వేచ్ఛావిహారభంగము గలిగించినది గనుక, ఈమెదాస్యమును మూడుమాసములే యుండునని యనుగ్రహించి కొలువునిడిచి వెడలిపోయెను.

హరి—ఈయుపకారమున కాతనికి మన మనేకాభివందనములు చేయవలసినదే. ఇది యెఱిఁగియే కాఁబోలును మన కుల గురువులైన వశిష్ఠులవారు మనవివాహకాలమునందు నీకు దాసీయోగ మున్నదని నాతో సెలవిచ్చినారు. నీమీఁదఁగల ప్రేమచేత నాకామాటలప్పుడు చెవిని నాటినవి కావు.

చంద్ర—ఈసంగతి నేను నేఁడు క్రొత్తగా దేవరవారితో విన్నవించుటకాక యీవఱకే వశిష్ఠులవారు సెలవిచ్చి యున్నారు గదా? మీఁకిఁక సందేహమునూని నన్నెవ్వరికైన విక్రయింపుఁడు. ఇందువలన నమోఘమయిన బ్రాహ్మణశాపహానిచేత నాకవశ్య భోక్తవ్యమయియున్న దాస్యమునుం దీఱును; మీఋణమునుదీఱును.

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! పుష్పకోమలివైన నిన్నిట్లు కాఱడవులలోఁ గష్టపెట్ట సంశయింపని కఠినచిత్తుఁ డెట్టిదారుణకర్మమునకయినను లోఁబడును, నామూలమునఁగదా,

చ. చెలువపుహేమసౌధముల స్నిగ్ధశశాంకశిలాతలంబులన్
మెలఁగెడునీవు ఘోరవనమేదినిలోపల సూదిరాళ్ళలో
నడుగులు పొక్కఁ గంటకచయంబులుగ్రుచ్చుకొన న్నలంగుచుఁ
బలుమఱు సిట్టిపాట్లుపడఁ బాలితి వక్కట మిక్కుటంబుగన్. 16

క. పరిచారికాశతంబులు
పరిచర్యలు చేయ నతుల వైభవలీలన్

జరియించెదు నీవిపు డే
కరణిం బరిచర్య చేయఁ గల వన్యులకున్! 17

క. ప్రాణములు నిల్వఁ గలనే
యేణాక్షిరో నిన్నుఁ బాసి యేనిమిషంబున్ ?
రాణీ! నినువిడిచిన నా
ప్రాణంబులు క్షణములోనఁ బాయును బొందిన్. 18

ఉ. ఈవు సమీపమందు వసించుట నాకునిశల్ పగళ్ళగున్,
బూవులతోఁట లౌను వనముల్, గిరిగహ్వరముల్ గృహంబులౌ,
నేవలజీర్ణపర్ణములు గొంజిగు రాకులమేలిపాన్పులౌ;
హా! వనజాస్య! తాళఁగలనా నినుఁబాసి నిమేష మేనియున్! 19

నక్ష—ఓరాజా! సత్కీర్తియాఁడుదాని కున్నంతవివేకమయినను లేదు. పెట్టిన మితిలోపల ఋణ మేలాగునైనఁ దీర్పవలెనని యీామె సదుపాయము చెప్పుచుండఁగా నీ వీమెమాటలను జెడచెవులఁబెట్టి కల్లయేడ్పు లేడ్చుచు భార్యమీఁద మహాప్రేమ యున్నవానివలె నటించి మాయప్రొగి వేయఁ జూచుచున్నావు. నక్షత్రకుని ముందఱ నీ యాటలు సాగిరావు. నాకు నీకంటెను మాయ లెక్కువ తెలియును. ఈబుడిబుడి యేడుపులుచూచి జాలిపడి విడిచిపోవుటకు నేను మఱి యెవ్వఁడను గాను; కరుణయున్న నేమో యెఱుఁగని విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడను జుమా. రమ్ము. పోయినంతవట్టుకు నీభార్యనమ్మి వచ్చిన సొమ్ము నాచేతికిమ్ము. (అని లాగుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—ఓ ప్రాణేశ్వరా! ఈతనిచేత నీడువులు పడక విధి ప్రేతమయిన నా దాసీత్వమునకు మీారును సహకారులు కండు.

హరి—(గ్రుడ్లనీరు గ్రుక్కుకొనుచు) భార్యావిక్రయము చేయు పాతకిని కమ్మని విధి నానొసట వ్రాసియుండఁగా నేనెట్లుసహకారుఁ డను గాకుందును! ఓ భూసురోత్తమా! నీ యభిమతమే చెల్లనిమ్ము. (అని వెంటనడచుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు కొందరు పౌరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

నక్ష—ఓపురజనులారా! ఈతఁడు తనభార్యయైన యీ సుందరి నమ్మఁబోవుచున్నాఁడు. మీలో నెవ్వరికైనను దాసి కావలసినయెడలఁ దగిన రొక్కమిచ్చి కొనుఁడు.

హరి—ఓహో! ఈదారుణవాక్యము పిడుగువలెఁ గర్ణరంధ్రములఁ దూఱియు నాకఠినహృదయమును పగిలింపఁజాలకున్నది. నాహృదయము వజ్రముతోనో యినుముతోనో చేయఁబడినది.

ప్రథమపౌరుఁడు—ఓనరోత్తమా? నీకీ త్రిలోకసుందరి యయినభార్యను విక్రయింపవలసినంత దురవస్థ యేలపట్టినది?

ద్వితీయపౌరుఁడు—హరహరా? ఇటువంటి కులకాంతను విక్రయింప నెంతటి బుద్ధిహీనునికయినను మనసొప్పునా? ఓ పుణ్యాత్మా? నీవు నిజముగానే కులాంగనా విక్రయపుణ్యమున కొడిఁగట్టుకొనఁ బూనినావా?

హరి—(కన్నుల నీరునించుచు నూరకున్నాఁడు.)

నక్ష—ఓరాజా? నీవు వేరమడుగువారిప్రశ్నల కుత్తరమియ్యక కార్యము చెడఁగొట్టుచున్నావు. ఈలాగున మౌనము ధరించివచ్చెడు బేరమెల్లను చెడఁగొట్టుటకంటె మీ యప్పుపహరించెదనని మరొగతనము విడిచి స్పష్టముగానే చెప్పుము. ఈ యడియాస మాని నేను మాగురువునొద్దకుఁ బోయెదను.

హరి—(గద్గదస్వరముతో) ఓ మునికుమారా! వేగిరపడఁబోకు. లోకవిరుద్ధమైన యీవార్త చాటుటకొకపట్టున నానోటమాట రాకున్నది. కొంచెము తాళుము.

నక్ష—అప్పుపహరింపఁ దలచుకొన్న నీకుఁ దాళిక యుండును గాని సొమ్ముగోలుపోయిననేనెట్లు వేగిరపడకుండఁగలను? ఓపౌరజనులారా! ఈతనికి మీతోమాటాడ నోరురాకున్నదట! నేను జెప్పె

దను వినఁడు. ఈ తడు సూర్యవంశ జలధి చంద్రుఁడగు హరిశ్చంద్రుఁడు? ఇతఁడు మునికుల పవిత్రుఁడైన విశ్వామిత్రునకుఁ దన రాజ్యమంతయు దానమిచ్చి యాచకుఁడు యజ్ఞార్థ మిచ్చెదనన్న ధనమియ్యలేక ఋణబాధ తప్పించుకొనుటకయి యాలినమ్మ జూపుచున్నాఁడు.

ప్రథమపౌరుఁడు—శివశివా! ఈ మాటలు విన్న పాపము వచ్చును. మనము పోదము రండు. మన మెక్కడ? మహారాజు భార్యను కొను టెక్కడ?

ద్వితీయపౌరుఁడు—ఈతఁడు తనరాజ్యమంతయు విశ్వామిత్రునకా ధారపోసినది? రాజ్యమంతయుఁ దనకు ధారపోసిన మహాదాతను మున్నిచ్చెదనన్న స్వల్పధనము నిమిత్తమయి యిటు తనముల్లె డాఁచఁబెట్టినట్లు బాధ పెట్టుచుండుటచేత నతఁడు విశ్వామిత్రుఁడనదగినవాఁడే! తనవంటి పాత్రుని వెదకి దానమిచ్చిన యీ సాధుచరిత్రుం చిక్కులు పెట్టెడియతఁడు విశ్వమున కమిత్రుఁడు గాక మిత్రుఁడెట్లగును?

ప్రథమపౌరుఁడు—ఎవ్వరును లేనట్లు పరమకోపి యని పేరు పొందిన యాకౌశికునికేల దాన మిచ్చితివి? ఇచ్చినను దగుమాత్రపు దానము చేయవలెనుగాని శక్తికి మించిన దానము చేయ వచ్చునా?

ఉ. కొందఱు యాచకాధముల క్రూరముఖస్థితి కుబ్బి యీవిచే
ముందట నేమియుం గీర్తిఁ బొందెదరన్ భ్రమ దాతలంచుఁ బే
రందఁగ నాలుబిడ్డల గృహంబున నంగడఁ బెట్టి దానముల్
క్రందుగఁ జేయుచుండుదురు కారెకిరాతకు లట్టివారిలన్? 20

ద్వితీయపౌరుఁడు—ఇందులో రాజునననవలసిన దేమున్నది! మన బ్రాహ్మణోత్తములే యింతకయినను దగినవారు. వారు సమయము వేచి తమ కుపకారము చేసినవారికే యపకారము చేయుదురు. (అని పోవుచున్నారు.)

నక్ష—ఓరాజా! అమ్మవలసినవాఁడవు నీవు నోరెత్తకపోవుట చేత కొనఁదలఁచివచ్చిన వీరందఱును తొలఁగిపోవుచున్నారు. నీమౌనము చూచి నీవేమో ముగ్ధుడవనిభావించి మీఁదుమిక్కిలి వీరు మాగురువుమీఁదనే తప్పుమోపి దూషించుచున్నారు. పరమపవిత్రుఁడయిన యీవిశ్వామిత్రునిఁ వీరిచేత నిట్లు తిట్టించుట నీకుధర్మమా? నీవిప్పుడాలి నమ్ముదునని తెగఁజెప్పుము. నీవసత్యవాది వని యెఱిఁగి, నాదారిని నేను బోయెదను.

హరి—ఓఋషికుమారా! నిష్ఠురము లాడకుఁ, నేనిదిగో చంద్రమతిని విక్రయించుచున్నాను. (పురజనుల నుద్దేశించి)

గీ. పౌరులార! సుస్థిరమహోదారులార!
మునిఋణముదీర్ప నాభార్యఁ పుణ్యధుర్య
దాసిఁగా విక్రయించెద దయ దలిర్ప
వేగఁ గొంపరయ్య నేఁ గోరువిత్తమిచ్చి. 21

సీ. కలలోననైన నవ్వులకైన నిసుమంత
బొంకి యెఱుంగని పుణ్యశీల
తప్పుఁ జేసిననైనఁ దన్ను దూఱిననైనఁ
గోపించి యెఱుఁగనిగుణధురీణ
పెఱలను దనవారి వేఱుగాఁ జూడక
నారయునట్టిసదయహృదయ
కానిమాటలు తన్నుఁగలుషాత్ము లాడినఁ
గలహింపనొల్లని గరితమిన్న

గీ. పరులసొమ్ము తృణంబుగ భావమందుఁ
దలఁచి యెప్పుడు వర్తించుధన్యచరిత
చంద్రమతి నాదుభార్య నీసాధ్వి మణిని
విక్రయించెదఁ గొనరయ్య విబుధులార! 22

అప్పుడు వికృత వేషముతో కాలకౌశికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నక్ష—ఓ రాజేంద్రా ! నీవందఱికిని వినఁబడునట్లు బిగ్గరగాఁ జాటుచున్నావు. అందుచేతఁ జాలి లిటురాక దూరదూరముల బోవు చున్నారు. ధాన్యపుమూటలును జంపిబట్టలును బంచాంగపుఁగట్టయును ధరించి యొక బీదబ్రాహ్మణుఁడుమాత్ర మీవంక వచ్చు చున్నాఁడు.

కాల—(ప్రవేశించి) అయ్యా? మీరు గుంపుకూడి యేమి చేయుచున్నారు?

నక్ష—ఈసుందరిని దాసినిగా విక్రయించుచున్నాము.

కాల—ఓ కాంతా! నీ వేమిపనులు చేసెదవు?

చంద్ర—రెండుపనులు తక్కఁ దక్కిన పనులన్నియు నేను జేసెదను.

కాల—ఆ రెండుపనులు నేవి? నీవు భోజనము చేసెదవుగదా?

చంద్ర—నేను బరోచ్ఛిష్టభోజనము చేయను.

కాల—అట్లయినఁ గొనువారి కందువలన లాభ మేదియు లేదు. ఇఁక నీవుచేయని రెండవపని యేది?

చంద్ర—పరపురుష—(అని చెప్పుటకు సిగ్గుపడుచున్నది.)

కాల—నీవు చెప్పనక్కఱలేదు. నాకది బోధపడినది. మంచిది యిప్పుడు నీభర్త యెక్కడ నున్నాఁడు?

హరి—ఇదిగో జీవచ్ఛవము నయి యిక్కడనే నిలుచున్నాను

కాల—నీ వెవఁడవు?

హరి—నేనవార్యశౌర్యధుర్యుఁడయిన త్రిశంకుని తనూజుఁడను; సూర్యవంశ—

కాల—నీవు చెప్పనక్కఱలేదు. నీవృత్తాంతము నేనీవఱకే యెఱుఁగుదును. సామ్రాజ్య మంతయు గాధిపుత్త్రుఁ డయినవిశ్వా

మిత్రునకు ధారపోసి యాతని కంతకుమున్న యజ్ఞార్థ మిచ్చెద నన్నవిత్త మియ్యలేక చిక్కులు పడుచున్న హరిశ్చంద్రుడవా నీవు!

హరి—అవును. ఆ విత్తమునిమిత్తమే యిప్పు డీయిల్లాలిని విక్రయింపబోవుచున్నాను.

కాల—సరిసరి! సర్వమును దెలిసినది. ఇంతేకదా! ఆఋణ బాధ తప్పించుకొనుటకయి నేను నీ కిప్పు డొక్కయాలోచన చెప్పె దను వినుము. సుందరీమతల్లియయిన యీయిల్లాలిని పరుల కమ్మ నేల? నిష్కారణముగా నిందపాలు కానేల? నీవియ్యవలసినయర్థ మీబ్రహ్మచారి చేతి కిచ్చితినని యొక్కబొంకుబొంకుము. స్త్రీల విషయమునయి బొంకుట దోషము కాదుకనుక నీకు నేను సాక్షిగా నుండెదను. ఇప్పుడీతని చేతిలోనుండి తప్పించుకొని పోఁగలిగినయెడల, నీకసత్యమావల బాణమయినాటుకొనదు. నాబుద్ధి విని యీయొక్క యసత్యము పలుకుము. అసత్యభయము నీమనస్సును బాధించెడు పక్షమున, నాకల్పదక్షిణ యిచ్చితివా పాపపరిహారార్థముగాఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము చేయించి నీయసత్యదోషము తొలఁగించెదను.

హరి—అసత్య మొక్కటియే యయినను నరుని నరక గామిని జేయకమానదు.

గీ. చిన్నసూది బెజ్జంబంతచిల్లి యున్నఁ
గడవెఁడుజలంబుఁ గ్రమముగాఁ గాఱునట్లు
పాపమున కింత యెడ సందు వదలునెడల
సర్వపుణ్యముల్ క్రమముగా సమసిపోవు. 28

కాఁబట్టి బుద్ధిమంతుఁడైనవాఁడును పాపహేతువయిన యసత్యమునకుఁ దనహృదయమునందణుమాత్రమును చోటియ్యఁ గూడదు. వేయుప్రాయశ్చిత్తములు చేసికొన్నను, అసత్యదోషము పోదు.

కాల — నీవు వట్టిబుద్ధిహీనుఁడవు. ఋణవిముక్తుఁడ వగుటకు దగినసదుపాయమును నేనుపదేశించుచున్నను గ్రహింపజాలకున్నావు. లోకములో నసత్యముగాడి బాగుపడి సంపదలతోఁ దులఁదూగుచున్న వారిని నీవు చూచుచుండలేదా? ఈలోకములోఁ గల్ల లాడుటవలన గౌరవహాని యొంతమాత్రమును రాదు.

హరి — ఓవిప్రోత్తమా! నీయభిప్రాయముతో నే నేకీభవింప జాలను. నీతిమార్గనవర్తనులు వారొకవేళ దైవవశమునఁ గష్టముల పాలయి యుడఁగినను వారికిగౌరవమే యున్నను; నీతిమాలినవా రొకా నొకప్పుడు సుఖ మనుభవించుచున్నను వారికి గొప్పతనము రాదు. తాత్కాలికసుఖ మొకసుఖము కాదు. మన మెప్పుడును ధనము పోయినప్పుడును ముసలితనము వచ్చినప్పుడునుకూడ లోపల నంత రాత్మ పోరులేక సుఖపడునట్లుగా నడుచుకొనవలెను. ఆసుఖము నీతి మార్గముచేతఁ దప్ప మఱిదేనిచేతను లభింపదు. నీవు చెప్పినగౌరవ మయినను సత్యవేషమును వేసికొని వచ్చినప్పుడే యసత్యమునకుఁ గొంతకాలము కలుగును గాని నిజస్వరూపముతో వచ్చినప్పు డెప్పుడును గలుగదు.

గీ. ధాత్రిలో గౌరవము పొందఁ దలఁచునేని;
   ధర్మవేషంబె వేయు నధర్మ మెపుడు;
   స్వస్వరూప మొక్కించుక బయలఁబడిన;
   నడుచు నాగౌరవం బెల్ల నాటితోన. 2.

ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! నాకిప్పుడు నీతో వాదమున కవకాశములేదు. ఇఁక బహుభాషలుమాని నీకుఁ గావలసినా నేను గోరినవిత్తమిచ్చి యీసాధ్విని దానిననుగాఁ గొనుము. అక్కఱ లేనిమొదల మాపని చెడఁగొట్టక నీదారిని నీవు పొమ్ము.

కాల — నీబాగుకొఱకే నేనిప్పుడు నీకుహితము చెప్పితిని గాని నామేలుకొఱకుఁగాదు. నీభార్యను విక్రయించుటకు నీకే చింత

లేకపోయినపక్షమున, మాకుమాత్ర మేమిటికి? ఈమె యోగ్యురా లని చెప్పుచున్నావు గనుక నీవీమె కెంతధనము కావలెనందువో కోరుము. ఇప్పుడ నే నారొక్క మిచ్చి కొనెదను.

హరి—ఏనుఁగుమీఁద నెక్కి నిలుచుండి రత్న మెగమీటి నంతయెత్తుధనమిచ్చినజాలును. దానితో నాకిప్పుడు ఋణవిమోచన మగును. నేను మరల నీధనమును నీకు వడ్డితో నిచ్చివేసినప్పుడు మరల నాభార్యను దాస్యమునుండి విముక్తురాలినిగాఁ జేయవలెనుజుమా.

కాల—అందుకు నేనొప్పుకొన్నాను. ఆయెనుటిదే మాయిల్లు నాతోవచ్చినయెడల విత్త మీభూసురోత్తమున కిచ్చెదను.

హరి—నక్షత్రకా! నీ వాధన మప్పగించుకొమ్ము.

నక్ష—ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! ఇఁక నీవు నీదానిసవైన యీ చంద్రమతిని నీవెంటఁ గొనిపోవచ్చును.

కాల—హరిశ్చంద్రా! కొనిపోవచ్చునా?

హరి—(డగ్గుత్తికతో) కొనిపోవచ్చును. (అని కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

చంద్ర—(కన్నుల నీరు నించుచు) ఓప్రాణేశ్వరా! నానిమిత్తమయి మీరడలఁబోకుఁడు. నాశరీరము దూరముగా నున్నను, నాహృదయ మెప్పుడును మీయొద్ద నే యుండును.

హరి—నాబహిఃప్రాణమా! నిన్నుఁబాసి నేనెట్లు తాళఁగలను? జీవములనుబాసి బొంది యెప్పుడైనఁ దల యెత్తఁగలుగునా! ఇఁక నాకెక్కడిబ్రదుకు? ఎక్కడిసుఖము?

గీ. అఖిలసామ్రాజ్యసంపద లనుభవించి
వైభవసమగ్రుఁ డగుసార్వభౌముపకును
దేవివై యుండి యొక్కని కీవు నేఁడు
దాసివైతివె కటకటా దైవగతిని. (అని యేడ్చుచున్నాఁడు.)

కాల—ఓరాజేంద్రా! నేను గ్రొత్తగా దాసిని. గొన్నవు డమంగళకరముగా నీవేల యేడ్చెదవు? ఈశోకము మాని నీహృదయము పదిలపఱచుకొమ్ము. నీలోపలనున్న పంచేంద్రియములలో నొక్కదానిని జయింప లేనివాఁడవు లోకముల నెట్లుజయింపఁగలిగితివి?

హరి—అనుభవించువారు తాము కానప్పుడు పయినుండి పరుల కెన్నినీతులనైనను బోధింపవచ్చును గాని తమకే యాపదలు వచ్చినప్పు డెంతటిపండితులును ఖేదము నొందకుండజాలరు. ఎంతటి వేదాంతియైనను దేలుకుట్టినప్పు డేడువకుండునా?

కాల—అట్లయినపక్షమునఁ జైత్యపునీరు కాఱిపోవునట్లుగా నీవు కావలసినంతసే పేడువుము. మాదాసిని దీసికొని మాయింటికి నేనుబోయెదను. ఓ చంద్రమతీ! ఈమూటలను మోచుకొని నావెంట మాయింటికి రమ్ము ఏమి? కదలవేమి? (అని మూలలు మీఁద వేయుచున్నాఁడు)

చంద్ర—క్షణము తాళుము. నాభర్తముఖ మింకొక్కసారి కన్నులారఁ జూడనిమ్ము.

కాల—నీభర్తదెప్పుడును జూచెడుప్రాఁతముఖమే. నడువు నడువు. (అని గెంటుచున్నాఁడు.)

లోహి—ఓబిచ్చపుబాపనాఁడా! బలవంతముగా మాయమ్మ నెక్కడకుఁదీసికొనిపోవుచున్నావు?

చంద్ర—ఓలోహితాస్యా! నీవు మీనాన్నగారియొద్దకుఁ బొమ్ము. నీఋణానుబంధము నాకు నేటితోఁ దీఱినది. (అని కన్నుల నీరువిడుచుచున్నది)

హరి—ఓలోహితాస్యా! ఆలిని విడిచిన పాపాత్ముఁడను నాయొద్ద కేలవచ్చెదవు? నీతల్లివెంటనే పొమ్ము.

కాల—ఓబాలకా! నీతల్లివెంబడినే రమ్ము. నీవును నేను కొన్నవిలువఁగొనివాఁడవే.

హరి—ఇది యేమిన్యాయము? నాభార్యను నీకమ్మఁజూపి నప్పుడు నే నీబాలకునిఁ జెప్పలేదే. వేఱుగ వెలయిచ్చి వీనినిగూడఁ గొని తల్లిబిడ్డల నేకము చేయుము.

కాల—నీ వీసుందరిని నాకమ్మినప్పు డీబాలుఁడు జట్టిలోని వాఁడు కాఁడని నాతోఁ జెప్పలేదు. అవును గొన్నప్పుడు లేగ దాని తో రాదా? అట్లేయీబాలుడును దల్లిని గొన్న నాసొత్తె యగును.

నక్ష—ఈవిషయమయి మీరిరువురును బరస్పరవివాదమేల పడియెదరు? మాగురుప్రసాదముచేత నేను ధర్మశాస్త్రము లనేకము లెఱిఁగినవాఁడను. నన్ను మధ్యస్థునిగాఁ గోరుకొన్నయెడల మీలో నెవ్వరికి నన్యాయము కలుగకుండ యథాపధిగాఁ దగవు తీర్చెదను.

హరి—నీవు నీయిష్టము వచ్చినట్లు న్యాయము తీర్పుము.

కాల—నేనును నీమధ్యవర్తిత్వమున కొప్పుకొని పుణ్యమును పాపమును నీమీఁదనే వేసెదను.

నక్ష—అట్లయినపక్షమున నాకుఁ దోచినన్యాయమును జెప్పె దను వినుఁడు.

హరి—సావధానుల మయి యున్నాము చెప్పుము.

నక్ష—ఏధర్మశాస్త్రప్రకారముగా నే నిప్పుడీతగవు తీర్ప వలెనో సందిగ్ధముగా నున్నది. సందిగ్ధమైన ధర్మశాస్త్రములను మాని నే నిప్పు డభ్యసించుచున్న వ్యాకరణశాస్త్రప్రకారముగా వ్యవహారము తీర్చెదను. వినుఁడు. ఈమె తల్లి! ఇతఁడుపిల్లఁడు. తల్లిలోను పిల్లలోను కారద్వయమున్న సంబంధముచేతఁ దల్లియుఁ బిల్లఁడు నొక్కటే తండ్రిపిల్లల కట్టిసంబంధము లేకపోవుటచే నిద్ద ఱును వేఱు. కాఁబట్టి తల్లిని గొన్న సంబంధముచేత బిల్లవాఁడును గాలకౌశికుని సొత్తెయయినాఁడు. ఓరాజా! ధర్మాధికారినైన నాతీర్పు

నకు బద్ధుఁడ వయి మాఱుమాటాడక లోహితాస్యు నీతని కిచ్చి వేయుము.

హరి—అయ్యా! వ్యవహారనిర్ణయమునకు ధర్మశాస్త్రములు ప్రమాణముకాని శబ్దశాస్త్రము కాదు.

నక్ష—నేను జెప్పినదే ధర్మశాస్త్రము ఋషులవాక్యములే ధర్మశాస్త్రములు. నేనును ఋషికుమారుఁడనే కాఁబట్టి జెప్పినది పిల్లధర్మశాస్త్రము. ఈపిల్లధర్మశాస్త్రమునుబట్టి యీపిల్లవానిని నీతని గొనిపోనిమ్ము.

కాల—ఓమునికుమారా! నీవు ధర్మశాస్త్రపారంగతుఁడవు. నాపాలిధర్మదేవతవలె వచ్చి న్యాయము చెప్పినావు. నేను నీమేలు మఱచిపోను. (అని కౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు)

హరి—లోహితాస్యా! నీవు నీతల్లివెంట నీబ్రాహ్మణునితోఁ బొమ్ము.

కాల—ఓచంద్రమతీ! నాకు శివపూజాసమయ మయినది. వేగిరము నడువుము.

చంద్ర—నాప్రాణనాథుని సెల వడిగి రాసెండు. ఓప్రాణేశ్వరా! (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నది)

హరి—ఓప్రాణేశ్వరీ! లెమ్ము. విశ్వనాథుఁడు శీఘ్రముగా నీ దాస్యమును దొలగించి నీకు సుఖ మిచ్చునుగాక! (అని కన్నీరు నించుచున్నాఁడు)

చంద్ర—(లేచి) ఓప్రాణేశా! విధి పాపాత్ముఁ డయి యిప్పుడు నాకు నీపాదసేవకూఁగ లేకుండఁ జేయుచున్నాఁడు. కటకటా! సిన్నెల్లెడఁ బాయనేర్తును?

కాల—నాకావలఁ బ్రొద్దెక్కుచున్నది. నీచనువు చాలించి నడువుము.

చంద్ర—ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను. ఇంకొక్క నిమిషము

తాళుము—ఓప్రాణేశ్వరా! నీవు నానిమిత్తమయి లేశమును జింతిల్లఁ బోకుము. మమ్ము మఱచిపొమ్ము; సత్యమునుమాత్రము మఱవకుము.

కాల—ఓవంచకురాలా! నీవే వేళకును గదలి రాకున్నావు! మాటలసందడిలో నన్నేమఱించి పారిపోవఁ జూచుచున్నావా యేమి! నేను నీమాయలకు మోసపోవువాఁడను గాను. పద పద. (అని లాగుచున్నాఁడు)

చంద్ర—ప్రాణేశ్వరా! పోయి వచ్చెదను. (అని రెండడుగులు నడిచి వెనుక తిరిగి చూచి) నాకు నడువఁ గాళ్ళురాకున్నవి; హృదయము కొట్టుకొనుచున్నది. (అని తిరిగితిరిగి చూచుచు లోహితాస్యునితో మెల్లగ నడుచుచున్నది)

కాల—ఓదాసీ! నీ పెండ్లినడక లికఁ గట్టిపెట్టి వేగిరము నడువుము.　　　　(అని నడుచుచున్నాఁడు)

నక్ష—ఓరాజా! బ్రాహ్మణుఁడుపోవుచున్నాఁడు. సొమ్ము తెచ్చుకోవలెను. నీవు మొగము వ్రేలవేసికొని నిలువఁబడక నాముందు నడువుము.

హరి—(కన్నీరు నించుచు) నాపాలిఁటి భాగ్యదేవతా! నా సామ్రాజ్యలక్ష్మీ!

నక్ష—ఏమి నామాట వినిపించుకో వేమి! బ్రాహ్మణుఁడు దాటిపోకుండ శీఘ్రముగా ముందు నడువుము.

హరి—నీతోడ నే నేల రావలెను? నీవు పోయి నీధనము తెచ్చుకొమ్ము.

నక్ష—ఇప్పుడు నీ వొప్పగించునది నాబత్తెపుసొమ్ము. నిన్ను విడిచిపెట్టినపక్షమున నిఁక నాగురువుగారిఋణ మెవ్వరు తీర్చెదరు? నాముందర నీవంచనలుమాని శీఘ్రముగా నడువుము.

హరి—ఇది యేమి యన్యాయము ? రెండుసువర్ణములిత్తురు మూడుసువర్ణములిత్తురు గాని యింతసొమ్మెవ్వరైన బత్తెమిత్తురా! పరులువిన్న నవ్వుదురు. ఈమాటలు మఱి యెక్కడను బలుకక యీసొమ్ము నీగురువు ఋణముక్రిందఁ గైకొమ్ము.

నక్ష—ఓరాజా! నీవు మాటలచేత నన్ను బెదరించి మోస పుచ్చఁ జూచుచున్నావు, నీమాటలకుజడిసి చేతఁబడినసొమ్ము విడుచుటకు నేనంత తెలివిమాలినవాఁడనుగాను.అల్పసంతుష్టుఁడనుమంచివాఁడనుగనుక నేనీయల్పధనమునకొప్పుకున్నాను. ఎండవానలకు సహించి వేళపట్టున నన్నము గానక నీవెంట వనములు దూఱి పర్వతము లెక్కి, నదులుదాఁటి, జపతపస్స్వాధ్యాయములుకట్టిపెట్టి పాడు గుళ్ళలోను జెట్లనీడను శయనించి, పడరానిపాట్లుపడియు నిన్నాయాస పెట్టక యూరకున్నాను. నీవు నామంచితనము లేశమయినను గని పెట్టలేకపోయినావు. "అసంతుష్టాద్విజానష్టా" యన్న నీతినిబట్టి దొరికినదానితోనే తృప్తిపొందెడు నన్ను రవ్వచేయుక విశ్వామిత్రుని యప్పుకూడా నెట్లయిన నేఁడే చెల్లింపుము.

హరి—నీవు గురుకార్యార్థమయి కష్టపడితివి గాని నా నిమిత్తము కాదు. పరదేశులకుఁ బాడుగుళ్ళను జెట్లనీడలును గాక పట్టెమంచములును బట్టుపరుపులు దొరకునా? నామాట విని—

నక్ష—నీ విఁక వేయి చెప్పినను నేను నీమాట వినను. నా ప్రాణములైనను విడిచెదనుగాని చేతఁ జిక్కిన యీధనమును మాత్రము నేను విడువను. నాతల నఱికి బ్రహ్మహత్యాపుణ్యము కట్టుకొని మఱి యీధనమును గైకొమ్ము. ఓకాలకౌశికా! నీవు వచ్చి యీయాపత్సమయమున వడ్డుపడి నాప్రాణము నిలుపవలెను.

కాల—(వెనుకనుండివచ్చి) ఓమునికుమారా! నీ కేమి ప్రాణాంతము వచ్చినది?

నక్ష—ఈరాజు నిన్నన్యాయము చేయఁదలఁచినట్లే నాబత్తెము నియ్యక నాకన్యాయము చేయఁ జూచుచున్నాఁడు. ఇందులో నీవు నాకు సహాయుఁడవై నీవిచ్చెదుసొమ్ము ముందుగా నాబత్తెముక్రింద నిప్పింపవలయును. నేను మాగురువునిమిత్తము శ్రమపడితిని గాని తననిమిత్తమయి కాదఁట!

కాల—ఓరాజా! న్యాయము తప్పనివాఁడవని పేరుపొందిన నీకిప్పు డీదుర్బుద్ధియేలవుట్టినది? నిన్నాశ్రయించిన యీదారిద్ర్య దేవత యిప్పుడు నిన్నవివేకిని జేయుచున్నదాయేమి? ఇఁక దగవు మాలినపట్టుపట్టక యీవిత్త మీతని బత్తెమునకు విడిచిపెట్టుము. అడవులలోఁ బ్రయాసపడి యింతకాలము నీవెంటఁ దిరుగుట కీతఁడు నీబంటు కాఁడు.

హరి—(తనలో) ఇప్పుడు వీరిద్దఱు నేకమయి యన్యాయమున కొడిగట్టుచున్నారు. వీరిలో నొక్కరును ధర్మపాశములకు బద్ధులగువారు కారు. వృథావాగ్వాదము మాని పుణ్యమును బాపమును వీరిమీఁదనే పెట్టెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రబుద్ధులారా! మీరిరువురును బ్రాహ్మణోత్తములు. దైవముఖముచూచి మీకు న్యాయమని తోఁచినట్లు విధింపుఁడు. మీ యాజ్ఞకు నేను బద్ధుడనయ్యెదను.

కాల—ఉపకారముగా న్యాయమునకు రమ్ము. ఈవిత్త మీతని బత్తెమునకు వదలివేసి యీతని గురుఋణమును నీవు మరలఁ దీర్పవలసినదే.

నక్ష—ఓహో! ఏమి యీన్యాయము! భూలోకములో ధర్మదేవతయే యీబ్రాహ్మణరూపమున నవతరించినది! ఓహరిశ్చంద్రా! నీవింకను మాగురుఋణము తీర్పవలసియేయున్నది. అవిత్త మేలాగున సమర్పించెదవో చెప్పు.

హరి—ఓ వ టు శి ఖా మ ణీ ! నావద్ద నీవెఱుఁగనివిత్త మేమున్నది? దీనిని నీయధీనముచేసికొని నీమనస్సువచ్చినవారికి విక్రయించుకొమ్ము.

నక్ష—మంచిది నావెంట రమ్ము. నేను గోరువిత్తమిచ్చి నిన్నెవ్వఁగులీను డెవ్వఁడును గొనకపోయిన నేనేమిచేయుదును?

హరి—అగ్రవర్ణములవలన నీధనము రాకపోయినయెడల, నీవప్పుడు నన్ను గడజాతి మాలవానికయిన విక్రయించి నీసొమ్ము రాఁబట్టుకొవచ్చును. నేను చండాలుని కొలువైనను సంతోష పూర్వకముగానే చేసెదను.

నక్ష—ఓసత్యహరిశ్చంద్రా! నీ వన్నమాట తిరుగఁ గూడదు. నావెంట రమ్ము. (అని చేతికి త్రాడుగట్టి వెంటఁ గొని పోవుచున్నాఁడు)

హరి—ఓభూసురోత్తమా! నన్నెక్కడకుఁ గొనిపోయెదవు? ఇక్కడనే విక్రయించు.

నక్ష:—

సీ. ఆడినమాట దానముమాత్రమును దాట
నట్టిధర్మాత్ముఁ డీయలఘుగుణుఁడు
పృధ్వీతలం బెల్లఁ దృణకల్పముగ దాన
మిచ్చినదాత యీనృపుండు
బాహులబలిమిస ప్తద్వీపములు గెల్చి
యేలినశూరుఁ డీయింద్రనిభుడు
నడిరేయి బేతాళు నడవిలో నెక్కటిఁ
దునిమినవీరుఁ డీఘనభుజుండు

గీ. బ్రాహ్మసురేంద్రులార! మహీంద్రచంద్రులార!
వైశ్యవరులార! చరణజప్రవరులార!

విక్రయించెద నేఁ గోరువిత్తమిచ్చి
వీనిఁ గొనరయ్య మీరలు వేగవచ్చి. 26

నేనెంతపిలిచినను బారు లెవ్వరును రాకున్నారు. బడ బడ. మాలవాఁడకుఁ గొనిపోయి పంచమునకే నిన్ను విక్రయించెదను. (అని లాగుచున్నాఁడు)

హరి—అర్ధప్రాణములు నీయధీనము చేసిన నన్ను నీచిత్తము వచ్చినట్లు చేయుము. (ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

చంద్ర—(తనలో) అయ్యో! నాప్రాణనాథుఁడు దాటిపోవుచున్నాఁడు. అతనిని జూచెడు భాగ్య మీ కన్నులకిఁక కలుగునో లేదో.

కాల—ఓకాంతా! అప్పుడు మాయింటికి వచ్చినాము. నా భార్యమిక్కిలి దొడ్డయిల్లాలు. ఆమెయెడల నీవు భయభక్తులు కలిగి నమ్రతతో నడుచుకోవలెను. ఒకానొకప్పు డామె నామీఁద గోప పడి నన్నుఁ గొట్టినను దిట్టిననుగూడ నేనుసహితము మాఱు మాటాడక యోర్చుకొని పులినిజూచిన మేఁకపిల్లవలె నొదిగియుందును. తలుపుతీయు మని నాభార్యను బిలిచెదను.ఆమె కోపముఖము చూచి నీవు భయపడఁబోకు. ఆమెరూప మెట్టిదయినను హృదయము మిక్కిలి చల్లనిది—ఓసీ! తలుపు తలుపు తలుపు తీయుము.

[అప్పుడు తలుపు తీసికొని కలహకంటకి ప్రవేశించుచున్నది]

చంద్ర—(తనలో) ఓహో! పిల్లికన్నులును జంపితలయును గండుముఖమును గలిగి వికృతరూపముతో నీమె పెనుభూతమువలె నున్నదే! హాదైవమా! నేనెటువంటి రాక్షసికి సేవచేయవలసి వచ్చినది! ఈమె హృదయముకూడ రూపమువలె నుండకపోయినయెడల నేను గొంత ధన్యురాల నయ్యెదను.

కల—(నిమిషము తేఱిపాఱఁజూచి) ఓచండాలుఁడా! పట్ట పగలు నిర్భయముగా నీవీజవ్వనిని నాయింటికేల తెచ్చినావురా!

నిమిషమడచిపడకుండ నిలువుము. నీకండ్రొవ్వరిగించెదను. (అని క్రింద నుమియు చున్నది)

కాల—ఓప్రాణేశ్వరీ! కొంతశాంతత వహించి నామాట శాంతముగా వినుము. నే నీముద్దరాలిని.

కల—ఓరి పాపాత్ముఁడా! నీమాటకూడవినవలెనుగా? చచ్చినట్టు పడియుండక నీ వింకను నామాటకు నూఱుమాట చెప్పుచున్నావు? నన్నవలెనుగాఁ జూచుచున్నావు? నాలుగుదినములనుండి దెబ్బలు లేకపోయినంతమాత్రముచేతనే నేను నీపాలిఁటి యకాలమృత్యుదేవత నన్నమాట మఱచిపోయినావా? కానిమ్ము. నే నిప్పుడ నీకు బుద్ధివచ్చునట్లు చేసెదను. (అని మగనిమీఁద పడుచున్నది)

చంద్ర—(తనలో) అయ్యో! ఈదంపతు లిప్పుడు ఘోరయుద్ధమునకు డీకొనుచున్నారు. ఈమె కోపావేశముచేతఁ దా నబలయగుట మఱచి పురుషునిమీఁదికే కయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్వుచున్నది. నేను వారింపఁ బ్రయత్నింతునా?

కాల—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీకు మ్రొక్కెదను. నానేరము మన్నించి నేఁటికి నీదాసుని నన్ను విడువుము.

కల—నీవీప్రకారముగాఁ జేసిననేర మొప్పుకొన్నతరువాతఁ గూడ నిన్ను విడిచెద ననుకొన్నావా? నేను గలహాకంటకిని గాని మఱి యెవ్వతెనుగాను. బిచ్చపు బాప్రనుఁడవు నీవెంత? నాపేరు చెప్పిన, ఈవీధినుండు పురుషులందఱును జడిసెదరు.

(అని జుట్టుపట్టుకొనివంచి గుద్దుచున్నది.)

కాల—ఓపుణ్యాత్మురాలా! ఇఁక నే నెప్పుడును నీమాట కెదురాడను. నేను నాతల్లి కేక పుత్రుఁడను. నాయందు దయ లేక పోయినను వృద్ధురా లయిన నాజననినైనను గరుణించి నాకుఁ

బ్రాహ్మణదానమును చేసి ముసలిదానికిఁ బుత్రభిక్ష పెట్టుము. పిడుగుల వలెఁ బడుచున్న నీముష్టిఘాతములకు నేను దాళలేను (అని గడ్డము పట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

కల—ఓరీ నీచేతులు కాలిపోను! నాదాఢలు నొక్కుచున్నావేమిరా? (అని రెండుచేతులతోను ముఖము బరుకుచున్నది)

చంద్ర—అమ్మా! నామాటలు విని కోపము శాంతింపఁజేసికొమ్ము. (తనలో) ఈ సంకుల సమరములో నామాటలే యీమె చెవిసోఁకకున్నవి. మే మాకొండమీఁద మొన్నఁ జూచిన పంచధారలవలెనే గోళ్లు తగిలి యీయన ముఖమునుండి యుఁడుదునెత్తురు టేరులు పాఱుచున్నవి. ఏమిచేయుదును? నా దేహము కంప మెత్తుచున్నది.

కాల—(తనలో) నాముఖ మంతయు మండుచున్నది. ఈమె నఖములు వజ్రసఖము లయి కామదేవుని పంచాయుధములోయన నా కాయము గాయములు చేయుచున్నవి. కొంచెము సేపు వానివాడిమి వ్యర్థపఱిచెదను. (అని రెండుచేతులును గట్టిగా పట్టుకొనుచున్నాఁడు)

కల—(గిల్లుటకుఁ జేతఁగాక నిప్పుతొక్కిన కోఁతివలె గంతులు వేయుచు పెద్దపెట్టున నేడ్చుచు) ఓరి పరమచండాలుఁడా! నీ చేతులు పడిపోను! ఓరిపాపీ! నీబలము మండిపోను! తాటిచెట్టులాగున్న నాఁడుదానిమీఁదఁ బడి యేడిపించెద వేమిరా? (అని మఱింత యేడ్చుచున్నది)

చంద్ర—(సమీపమునకుఁ బోయి) అయ్యా! నా ప్రార్థన విని యీమె చేతులు విడువుము.—అమ్మా! మగనితోఁ గలహించుట పతివ్రతలకు ధర్మముగాదు. ఒకవేళఁ బురుషులయందు దోషమున్నను మనము సహించుకొనిరావలెను. పూర్వసువవాయయు లోపాముద్రయుఁ బతిభక్తిచేతనె కాదా నిరుపమానమైనమహిమ

బొంది సుందరులలో నెల్లను బేరుపొందిరి? భార్యాభర్తలు పరులు నవ్వునట్లుగాఁ గలహము లాడక యెప్పుడును క్షీరోదక న్యాయమునఁ గలసి మెలసియుండవలెను.

కాల—ఓచంద్రమతీ! నీవుపదేశించిన నీతి సర్వజనాదరణీయముగా నున్నది. నే నిప్పుడు చేతులు విడిచిపెట్టెదను. నీవెప్పుడును మాయింటనుండి మగనిని గొట్టవలదని సదా యీమె కుపదేశించుచుండుము. (అని చేతులు వదలుచున్నాఁడు.)

కల—ఈమిటారి నిప్పుడు మనయింటికిఁ దెచ్చుటయే కాక సదా యీమెను మనయింట నుంచుటకుఁగూడఁదలచుకొన్నావురా:- ఓసికత్తితులారా! నీమాటలకు నాకు సంతోషముగుచున్నది. ఈపతివ్రతాధర్మములు నాకు నీకంటెను బదిరెట్లెక్కువ తెలియును. నీ నీతులింతటితోఁ జాలింపుము. నాకు ధర్మము లుపదేశింపుమని ప్రార్థనచేసి నిన్నిచ్చటి కెవ్వరు పిలుచుకొనివచ్చినారు? నీవు మరోస్త్రీధ చేసినంతమాత్రముచేతనే నీతని నాజ్ఞ పెట్టక మనసు వచ్చినట్టు తిరుగనిచ్చెదననుకొన్నావా ? వేగిరపడకు నామాట కెప్పుడు మాఱుపలుక వెఱచుచుండెడు నాపెనిమిటి భయము పోఁగొట్టి బుద్ధి చెఱుచుచున్న నీపాపఫల మనుభవింతువుగాని నిమిషమోపిక పెట్టుము. (అని మగనివంకఁదిరిగి) ఓరిదానిచేత నన్నీరీతిగా గానిమాటలనిపించుటకే యీముత్తురాలిని నాయింటికిఁ దెచ్చినావా? (అని వీడినకొప్పు సవరించుకొని నడుము బిగించుచున్నది.)

కాల—ఓప్రాణేశ్వరీ! ఆగ్రహముమరలఁ దెచ్చుకొనకు. నేను నీకుభృత్యుఁడనై యుండెదను. ఈపడుచును బుత్రసహితముగాఁ నీకు దాసినిగా గొనివచ్చినాను.

కల—(మగనిని కౌఁగిలించుకొని) ఓప్రాణనాథా! ఈమాట మొదటనే చెప్పలేకపోయినావా! అప్పుడే చెప్పియుండినయెడల,

నీముఖమునందు నీబాలచంద్రరేఖలు పడియుండకపోవునే! పోయినది పోనిమ్ము. నేనిఁక శాంతురాలనయ్యెదను. దీర్ఘక్రోధ మెవ్వరికిఁ గూడదు.

కాల—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీవప్పుడు నన్ను మాటాడ నిచ్చితివా?

కల—ఇప్పుడును మాటడనియ్యను. ఊరకుండుము. ఓముద్దరాలా! ఇటురమ్ము నీ వీవరకు నాప్రభావ మెఱుఁగవు. నామాట వినఁబడినఁ బారుగువా రెవ్వరును వీధిలోనికి రారు. ఆమాట యటుండనిచ్చి నీవు చేయవలసినపనులు వినుము. నీవు ప్రతిదినమును జాముపొద్దుండఁగా లేచి ప్రాచిపనులు తీరిచి తెల్లవాఱునప్పటికి నాకొలువునకు రావలెను. సూర్యోదయము మొదలుకొని సూర్యాస్తమానమువఱకును జేయవలసినపనులన్నిటిని నీ కాలోచించి తరువాతఁ జెప్పెదను. ఇట్లంటినని సూర్యాస్తమానముతో నీదాస్యము ముగియునని సంతోషింపకుము. రాత్రిపదిగడియలకు మేముపాన్పు చేరినతరువాత మాకాళ్ళుపట్టి మమ్ము నిద్రపుచ్చువఱకును నీ కేదో పని కల్పించి యెప్పటికప్పుడేదో చెప్పుచుండెదను. నీకొడుకడవులకుఁ బోయి యనుదినము తోడిబాలురతో సమిధలును బుష్పములును ఫలములును బత్రములును గొనితెచ్చుచుండవలెను.— మనవీధి నెవ్వఁడో మాలవాఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. లోపలికిరా. నీపని యంతయు లోపల వివరముగాఁ జెప్పెదను.—ఓరి చండాలుఁడా! దగ్గఱగా వచ్చుచున్నా వేమిరా? ఆగు. ఎవడవురా నీవు?

[అప్పుడు వీరబాహువు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వీర—నేను వీరబాహుఁడను. వేగిరము లోపలికిఁ బొండి నేను పోవలెను.

కల—రండిరండి—మమ్ము లోపలికిఁబోనిమ్ము. ముఱికి పాలలును గల్లుపాయయు దోలుముక్కలును జూచుకొని యేమి పొంగిపడుచున్నావురా? (అందఱును లోపలికిఁ బోవుచున్నారు.)

వీర—(నిలువబడి తనలో) అయ్యో! నక్షత్రకుఁడును హరిశ్చంద్రుఁడును దామింతలోనే యీచోటుఁ బాసియెక్కడకుఁ బోయినారో! అతఁడు హరిశ్చంద్రుఁడన్న వార్త యీపట్టణమేలెడు రాజునకుఁ దెలిసినపక్షమునఁ గోరినధన మిచ్చి యతఁడు హరిశ్చంద్రుని విడిపించును. అటువంటి వైపరీత్యము పుట్టకమునుపే నేను వారిని గలిసికొని విశ్వామిత్రుఁడు నాకిచ్చినధనముతో హరిశ్చంద్రుని వేగిరము కొనవలెను. అతఁడు నాచేతఁ జిక్కినా, విశ్వామిత్రుఁడు నాతోఁ జెప్పినదంతయుఁ జేసి యాతనిని బాధపెట్టెదను. (అని యయివంకఁ జూచి) అదిగో వారీవంకనే వచ్చుచున్నారు.

[అప్పుడు నక్షత్రకుఁడును హరిశ్చంద్రుఁడును మరలఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

నక్ష—ఏవాడను దిరిగినను నిన్నెవ్వరును కొనకున్నారు. దైవము నిన్ను మాలవానికే దాసుఁడవు కమ్మని వ్రాసెను గాఁబోలును! మాలగూడె మీసమీపముననే యున్నఁదట! రమ్ము.

హరి—విధి నన్నేమి చేయఁదలఁచుకొన్నాఁడో యట్లు కాక మానదు. ఇక్కడ నొక్కసారి కేక వేయుము. (తనలో) నామనస్సున తారాటము హెచ్చుచున్నది.

నక్ష:—

గీ. సత్య మెప్పుడుఁ దప్పని సజ్జనుండు
పదువురను మించి పనిచేయుబాహుబలుఁడు
వీని నిప్పుడు నేఁ జెప్పువెల యొసంగి
వచ్చి కొనరయ్య వేవేగఁ బౌరులార!

హరి—అయ్యో! ఈపగలెంతదీర్ఘముగానున్నది! నేటిదినము సూర్యాస్తమానమే లేనట్లున్నదే! ఈ దినము సూర్యుఁడు గ్రుంకఁడు. ఆహా! ఏమి యీవింత! ఎప్పుడును వెలుతురునే కోరుచుండెడు నేను నేఁడు చీఁకటిని గోరుచున్నాను!

మ. ధరఁ బ్రేమాస్పదులైనవారలు కడుం దవ్వైనచోఁ జాల సుం
దరమావస్తువుకూడఁ జిత్తమున కెన్నండా నసహ్యంబగున్;
గరముం జల్లనిపండువెన్నెలలునుం గల్గించు సంతాపమున్;
వెఱఁగం జేయని దేది దుఃఖమును బృద్ధిన్ గష్టకాలంబునన్.

ఈ మనస్తాపమున కంతకును నా ప్రాణేశ్వరియే కారణము.

ఉ. ఇంతిరో! నీవు చెంత వసియించిన నెండయు వెన్నెలయ్యె; న
త్యంత సుగాన మయ్యెను మదాత్మకు నీదుగళస్వనంబు; నీ
వింత యొసంగినట్టిఫలమెల్ల సుధాసమ మయ్యె నప్డు; నా
కెంతయు నింద్రభోగసుఖ మిచ్చెను వింతగ నీదుస్పర్శయున్.

వీర—(సమీపించి) ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! నిలువునిలువు. నేను వచ్చుచున్నాఁడను.

నక్ష—నీ వెవఁడవు?

వీర—నేను వీరబాహుఁ డనుమాతంగుఁడను. నీవమ్మఁజూపుచున్న యీతనిని గొనుటకయి వచ్చినాను. నీ కెంతధనము కావలెనో చెప్పుము.

నక్ష—నా కేనుఁగుమీఁద నెక్కి రత్న మెగమీటినంత యెత్తుధనము కుప్పవోసితివా, యీరాజును నీకు విక్రయించెదను.

వీర—ఈరా జేమిపనులు చేయును?

నక్ష—అన్నిపనులును జేయును-ఓరాజా! నీ వేమేమిపనులు చేయగలవో చెప్పు.

హరి—ఈతడు చెప్పిన న్యాయమయిన పనుల నన్నిఁటిని జేసెదను.

నక్ష—మఱియేపనులను జేయవా?

హరి—నామనస్సునకు మంచివికావని బోధించుపనులను నే నెట్లు చేయఁగలను?

వీర—ఓవిప్రోత్తమా! ఇతఁ డేమనుచున్నాఁడో విన్నావా! అప్పుడే యితఁడు నేనుజెప్పినపనుల నన్నిటిని జేయననుచున్నాఁడు. తన మనస్సునకునచ్చినపనుల మాత్రమే చేయునఁట! ఇంతధన మిచ్చి కొని యిట్టిసేవకుని నే నేమిచేసుకోను?

నక్ష—ఓరాజా! రాకరాకవచ్చినబేరమును నీవిప్పుడు చెడఁ గొట్టుచున్నావు. నన్నిట్లు చిక్కులు పెట్టి చంపుటకన్న ఋణము తీర్ప నిష్టము లేదనియే చెప్పరాదా?

హరి—సత్యముతప్పిన ధర్మహానివచ్చునని ధర్మమునిమిత్త మమ్ముడు పోవుచున్న నే నీతని నిమిత్తము ధర్మవిరుద్ధము లయిన పనులు చేయుదునా? ఈతఁడు తగవునూలి యెవ్వరితల యయినఁ బగులగొట్టమన్నఁ గొట్టుదునా? ఎవ్వరిసొత్తయిన దొంగిలింపుమన్న దొంగిలి తెత్తునా?

వీర—అట్టి ధర్మబాహ్యములయినపనులు నే నెప్పుడును జెప్పను.

హరి—చెప్పకపోయినయెడల, నీయాజ్ఞలనన్నిటిని నేను శిరసా వహించి చేసెదను.

వీర—నీవు మఱి యేమి కోరికలు కోరెదవో యిప్పుడే చెప్పుము. నీవు చెప్పెడిది నా కంగీకారమయినయెడల నిన్ను గొనెదను; లేదా, మానుకొనెదను.

హరి—నే నింకొక్క కోరిక కోరవలసి యున్నది. నేను స్వహస్తపాకముచేసికొని తినుచు దూరముగా నుండి నీసేవచేయుట కంగీకరింపవలయును. ఇంతకన్న వేఱుకోరికలు లేవు.

వీర—ఓ బాపనయ్యా! నేనీతఁడు చెప్పినదాని కంగీకరించితిని గాని నా మనస్సు నొక్క-సంశయముమాత్రము బాధించుచున్నది. ఈతఁడాలుబిడ్డలు లేని యేకాకి. ఈతని నెట్లు నమ్మవచ్చును? ఉన్నట్టే యుండి యేయర్ధరాత్రి వేళనో యీతఁడు సన్నీమతించి పారిపోయిన నేది దిక్కు-? అప్పుడు నాధనము నాకిచ్చుట కెవ్వరయినఁ బూట పడువారున్నారా?

నక్ష—ఓమాతంగపుంగవా! నీవట్టిసందేహము పెట్టుకోవల సిన పనిలేదు. దానమిచ్చిన ధనమును దీర్చుటకే భార్యాపుత్రులను బోఁగొట్టుకొని యేకాకియై యిట్లిడుములు బడుచున్నయీతఁడు నీవద్ద బుచ్చుకొన్నధన మపహరించి పాఱిపోవఁజూచునా? ఇట్టిపనికిమాలిన శంకలు మాని నీవీతనిని విశ్వసింపవచ్చును. ఒక వేళ నితఁడు మోసము చేసి నీధనమపహరించి పారిపోవునంతటివైపరీత్యమే పుట్టినపక్షమున నీ ధనము నీకు మరల నిచ్చివేయుటకు నేను బూటపడెదను.

హరి—ఓ మాతంగపుంగవా! నే నొక్క-మాటచెప్పెదను వినుము. సత్యపరిపాలనము నిమిత్తమే రాజ్యమంతయు విడిచి అర ణ్యములపాలయి, భార్యాపుత్రులనుబోఁగొట్టుకొని, ఆత్మవిక్రయము నకు సహితము లోఁబడితిని. నీవద్ద భయభక్తులతో గొలువు చేసె దనని చెప్పుచున్నాను. కాఁబట్టి నాసత్యవాక్యమునందే గౌరవముంచి కోరినధన మీవిప్రకుమారున కిచ్చి పంపి వేయుము.

వీర—ఇప్పుడు నీమీఁద నాకు విశ్వాసము కలిగినది. ఇఁక నాకర్ధభయములేదు.- ఓబ్రాహ్మణోత్తమా! నా వెంట మాపల్లెకు రమ్ము. నీవిత్తమిచ్చెదను.

నక్ష—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. హరిశ్చంద్రా! ముందు నడు వుము.

హరి—నడుచుచున్నాను—ఓవీరబాహూ! నేను నీయొద్దఁ జేయవలసినపని యేమి!

వీర—నే నీయూరి ప్రేతభూమికధికారిని. నేఁడు మొదలుకొని నాయాజ్ఞచేత నాయధికారమును నీవు వహించి, అహోరాత్రము లందుఁ గనిపెట్టియుండవలెను. అక్కడ కాల్చుట కెవ్వరు శవమును దెచ్చినను కాటికట్న మొకమాడ పుచ్చుకొనక దహనము చేయ నీయఁగూడదు. నీయాజ్ఞ చెల్లుటకయి యిదిగో నీకు నాముద్రగుదియ నిచ్చుచున్నాను. (అని తనచేతికఱ్ఱనిచ్చి) నీకిప్పుడు వీరదాసుఁడను పేరిచ్చుచున్నాను. నేఁటినుండి నీవీపేరితో స్మశానవాటికయందు రాత్రిందివములు మిక్కిలి జాగరూకుఁడవయి యుండవలెను. ఈ కల్లుపంటిని నావెంటఁ గొనితెమ్ము. (అని కల్లుకుండ నిచ్చుచున్నాడు)

హరి—మీరు చెప్పినపని యెల్లను జేసెదను. (అని కల్లుపంటి పట్టుకొని నడుచుచున్నాఁడు)

వీర—ఓవీరదాసా! వేగిరము రమ్ము.

(అందరు నిష్క్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము

రంగము—స్మశానవాటిక

[వీరదాసుఁడును, తదనుచరుఁడగు మధుదాసుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు]

మధు—ఓమహారాజా! దివ్యభవనములలో సంగీతారావములకానందించు చెవులతోఁ బిత్రువనములలో సృగాలారావము

లాలించుచు, ఏనుఁగులను నడిపిన చేతులతోఁ బీనుఁగులను నడుపుచు, వీరదాసను పేరున మాలవాడలో నీవిప్పు డెంతకష్టపడవలసి వచ్చినది! ఇన్నికష్టము లనుభవించుచున్నను నీవు నిశ్చింతుఁడవై యుండుట చూడఁగా నాకాశ్చర్య మగుచున్నది.

వీర—ఓమధుదాసా! స్వామికార్య పరాయత్తచిత్తుఁడనయి కష్టములు మఱచియున్న నాకిప్పుడు పూర్వకష్టములను స్మరణకుఁ దెచ్చి దుఃఖము పుట్టింపకుము. అన్నికష్టములు వచ్చినను, వాని నన్నిటిని మఱపించుటకయి యాపదలయందు సహితము సత్యము విడువలేదన్న సంతోష మొక్కటే నాకుఁ జాలును. ఈసంతోషములో నాకేదుఃఖములును దోఁచవు. అయినను మానుషప్రకృతి యగుటచేత వెనుకటివిపత్తులు దలఁపునకు వచ్చినప్పుడుమాత్రము దుఃఖమాగదు. నీమాటలచేత నాదురవస్థ యిప్పుడు నాకుఁ దలఁపునకు వచ్చుచున్నది.

ఉ. నేనిఁట గాటికాపరికి నీచపుభృత్యుఁడనైతి నక్కటా!
తానును దాసి యయ్యె వసుధాసుర ధూర్తునియింటభార్యయున్;
భానుసమాన తేజుఁ డగుపట్టియు సేవకుఁ డయ్యె; నయ్యయో!
నే నెటు దుఃఖ మాపుకొన నేరుతు నిన్నియుఁ జిత్తమేపగన్! 1

(అని కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు)

మధు—ఓరాజేంద్రా! శోకమడచుకొమ్ము. ఆవంక నెవ్వరో మన సుంకమియ్యకయే దహనము నిమిత్తమై శవమును దింపినట్టున్నారు. పడమటికడను జూడుము.

వీర—స్వామికార్యము పేరుచెప్పఁగానే నాదుఃఖమంతయుఁ బాఱిపోయినది. మన మక్కడకుఁ బోయి కాటిరూక లియ్యక మనలను వంచింప నెంచిన యావంచకుల నదలింతము. (అని నిక్కి చూచి) ఇప్పుడు తెలిసినది. అది పశుకళేబరము కాని మనుష్యకళే

బరముకాదు. పశ్చిమమున వాలుచున్న సూర్యుని కిరణములచేత మనకన్నులు మిఱుమిట్లు గొని యీదిక్కున నున్నవానిని దిన్నగాఁ గానకున్నవి. ఎండకుఁ జే యడ్డము పెట్టుకొని యిప్పుడావంకఁ జూదుము.

మధు—(చూచి) అవు నవును. అది నేఁటి ప్రాతఃకాలమునఁ జచ్చినధేనువుయొక్క కళేబరము. ఆమొండెమును లాగుచున్న కుక్కలను జూచి మనుష్యులని భ్రమపడినాను.

వీర—అట్టిభ్రమ మొదట నాకును గలిగినది. ఆశునకములు మోఁటి లెత్తుకొని మొఱుఁగుచు నొకదానితో నొకటి యెట్లు కలహించుచున్నవో చూడు.

మధు—అట్లు పోరుచున్న వొక్కకుక్కలు మాత్రమే కావు. రాజ్యభాగమునిమిత్తమయి యుద్ధముచేయు వీరభటులవలెనే మాంస భాగమునిమిత్తమయియాకాశమున నెగసి కాకులును యుద్ధము చేయు చున్నవి.

వీర—వట్టియఱవులే కాని కాకులలోఁ గాట్లాటలంతగా లేవు.

చ. మనుజుల కైకమత్యమును మన్నన నేరుపు చున్నవో యనన్
గనుఁగొను మీ-మహీజములఁ గాకులుగుంపులుకూడియొండొరుల్
ఘనమతిఁ బిల్చుచున్ బిశితఖండము లల్లన నారగించెడుర్
దునుకలు కాళ్ళక్రింద నిడి తోటిపుటంబులఁజించి చీల్చుచున్. 2

మధు—అవి యట్లే యున్నవి. రెండును ద్విజాతులేయైనను గాకుల కున్న యైకమత్యము గ్రద్దలకుఁ గానరాకున్నది. అవి నోరత్తి యొకదాని నొకటి పిలిచిన పాపమునఁ బోకున్నవి.

వీర—ఆగ్రద్దలను నిపుణముగాఁ గనిపెట్టుము.

ఉ. గ్రద్దలు కొన్ని చంచువులఁ గట్టిగ మాంసము లాగి మెక్కఁగాఁ
దద్దయు మండలాకృతిని దవ్వుల మింటఁ బరిభ్రమించుచున్

గ్రద్దలు కొన్ని చూచి తమకంబున నోళ్ళను విప్పి తెక్కలన్
బెద్దయుఁ జూచి వేఁదిగెడు బీమఁగుమీఁదికిఁ జూడు మాదెసన్.

మధు—ఇటు మనము మాటాడుచుండఁగానే సమస్తవస్తువులు నెఱ్ఱపడుచున్నవి. ఆకాశమునుండి మేఘములు రక్తవర్షము కురియుచున్నవా యేమి?

వీర—ఓయీ! నీ విప్పుడు సాయంకాల మగుచున్నదన్న మాట మఱచిపోయితావు. సూర్యుఁడు తనకిరణముల వేఁడిమిని బోఁగొట్టుకొని శాంతమూర్తియయి పశ్చిమమునఁ గ్రుంకఁబోవుచున్నాఁడు. నీ విప్పుడు చూచినది సంధ్యారాగముగాని రక్తవర్షము కాదు. ఇప్పుడు సూర్యుఁ డెంత మనోహరముగా నున్నాఁడో చూచినావా?

క. అమ్మార్తాండుని దెసఁగనుఁ
గొమ్మామూలాగ్ర మొక్కటుప్పగ నత్యం
తమ్ముఁ జిగిర్చినయెఱ్ఱని
క్రొమ్మామిడిగున్నవంటి కొమరువహించెన్. 4

కాలుగ్రమ్ముకొనుచున్న యాకటికచీఁకట్లు పల్లవభక్షణాపేక్షచేతఁ జనుదెంచుచున్న కోయిలగుంపులవలె నున్నవి.

మధు—నాదృష్టికి కెఱ్ఱనైన యాసూర్యబింబము మండుచున్న పొదగాను, చీఁకట్లు దానిపయి పొగలుగాను, నక్షత్రములందుండి లేచిన మిణుఁగురులుగాను, పొడకట్టుచున్నవి.

వీర—కాటికాపరివాఁడవగుటచే నీమనస్సెప్పుడును జితులమీఁదను, శవములమీఁదను, మంటలమీఁదనే యుండును. అందుచేత నీకుసర్వమును కాష్ఠమయముగానే తోఁచుట యాశ్చర్యము కాదు. ఆహా! మనము చూచుచుండఁగానే యెంతలో గాఢాంధకారము వ్యాపించి కన్నులు నిరర్థకములయి మిట్టపల్లము తెలియఁగ

రాక మిన్నునమన్నను నేకమగుచుపోయినవి! నీవొక్కగడియ నేపిందుఁ గూరుచుండి యప్రమత్తుఁడవై కాచియుండుము. నేనింతలో సాయం కాలకృత్యములను దీర్చుకొనివచ్చి స్వామి కార్యతత్పరుఁడ నయ్యెదను.

మధు—నీవు పోయిరమ్ము. నీవుమరల వచ్చువఱకును నేను గనిపెట్టియుండెదను.

వీర—పోయివచ్చెదను. నీవు క్షణకాలమయిన నేమఱి యుండఁగూడదుసుమా. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మధు—అయ్యో! నాకప్పుడే యావులింతలు వచ్చుచున్నవి; తెప్పలుమూసికొనిపోవుచున్నవి. ఈలోపల నొక్కనిద్రతీసి వీర దాసు మరల వచ్చునప్పటికి మేలుకొని కావలి కాచుచుండెదను.

(మంచెకుఁ జేరగిలఁబడి నిద్రపోవుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు లోహితాస్యుని భుజముమీఁద వేసికొని విలపించుచునొక్క బ్రాహ్మణబాలకుఁడు వెంటరాఁగా చంద్రమతి ప్రవేశించుచున్నది.]

బాల—అమ్మా! మన మిప్పుడు స్మశానవాటికకువచ్చి నాము. మనమేలుకొనివచ్చినచితుకలతో సొదఁ బేర్చి యీలోహి తాస్యున కిక్కడ దహనసంస్కారము చేయవచ్చును.

చంద్ర—(లోహితాస్యుని దింపి యాతనివంకఁ జూచుచు) నాకన్నతండ్రీ! ఓలోహితా! నేనెంత పిలిచినను నాతో మాటాడ వేమి? బ్రాహ్మణుని నిమిత్తమయి నీవు విఱిచినసమిధ లిప్పుడు నీకే వినియోగపడవలసివచ్చినవా? "ఓవిప్రవరా! మీయాజ్ఞచొప్పున నరణ్యమునకుఁ బోయి సమిత్కుశాదులను దెచ్చితి"నని యిఁకగాల కౌశికున కెవ్వ రర్పింతురు! ఫలపర్ణకుశాదులు తక్కువ తెచ్చితి వని కాలకౌశికులు కోపపడి కొట్టితిట్టెనని కన్నుల నీరుగార నేడ్చుచు వచ్చి యిప్పుడు నాతోజెప్పవేమి!

బాల—అమ్మా! దుఃఖపడఁబోకు. పాపాత్ముఁ డయిన యాకాలకౌశికుని పేరిప్పుడేల యుచ్చరించెదవు? వాని పేరు విన్నఁ బాపమువచ్చును. కటకటా! ఆపాపిమూలముననేకదా నవమన్మథుని వంటి యీబాలకునికిటువంటిగతి పట్టినది! ఓకౌశికా! ఇప్పుడయిన నీకు సంపూర్ణసంతోషము కలిగినదా?

చంద్ర—ఓవిప్రబాలకా! కాలకౌశికుని నిందింపఁబోకుము. మాభాగ్యమిట్లుండఁగా నతఁ డేమి చేయఁగలఁడు? ఓలోహితా! దుఃఖమాఁపుకొందమనన్నను నాగక మహాసముద్రమువలె లోపలి నుండి పొరలిపొరలి వచ్చుచున్నది. (అని యేడ్చుచున్నది.)

బాల—అమ్మా! అడలఁబోకుము నీయరణ్యరోదనమువిని యిక్కడ నిన్నోదార్చు వారెవ్వరున్నారు? సహించుకొమ్ము. అగ్ని హోత్రమువలెనే దుఃఖమును స్వాశ్రయమును దహించును. ఈయర్ధ రాత్రమున నీస్మశానభూమిలోఁ దడవు నిలువఁగూడదు. వేగిర మీతని కగ్నికార్యముచేసి పట్టణమునకుఁ బోదము లెమ్ము.

చంద్ర—ఓవిప్రబాలకా! రాత్రి చీఁకటిలో మిక్కిలి నిన్నా యాసపెట్టినాను. క్షమింపుము. నాయేలిక సానియయిన కలహకంటకి నన్నంపుట కాలస్యము చేసినందున నిన్నినిశీధవేళదాఁక నిలుపవలసి వచ్చినది. నీవు గాఢాంధకారములో మహారణ్యమార్గమున నన్నుఁ గొనివచ్చి యీకుమారుఁడు పడియున్నచోటు చూపి పుణ్యము కట్టు కొన్నావు. నీఋణము నేను దీర్చుకోలేను. నేను జేయఁగలిగినది కృతజ్ఞతాపూర్వకమయిన నమస్కార మొక్కటి చేసెదను. దాని నంగీకరించి యింటికడ నీతల్లిదండ్రులు నీనిమిత్తమయి యడల కుండ వేగముగా నిల్లుచేరుము. గుడ్లగూబలు తొఱ్ఱలువెడలివచ్చి కూయుచున్నవి; పాములు బుసకొట్టుచున్నవి; నక్కలరచుచున్నవి. త్రోవలో భయపడక పదిలముగా నింటికిఁ బొమ్ము.

బాల—ఇవి యన్నియుఁ బిఱికివారికి భయము పుట్టించును గాని నావంటివాసిని జడిపింపలేవు. అర్ధరాత్రమునఁ బుత్రశోకాతురవై యున్న నిన్నీ నట్టడవిలో నొంటిగా దిగవిడిచి నేనెట్లు పోగలను? పరమ పాపాత్ములారాలైన యాకలహకంటకి పుత్రుఁడడవిలో పడిసెనన్నను నిన్ను విడిచిపెట్టక కానిమాట లాడి దుఃఖసముద్రములో నున్న నీచేతఁ బనిచేయించి యెంత చేసినది? అడవిలోఁ బడియున్నకొడుకు నొక్కసారి చూడనిచ్చి పుణ్యము కట్టుకొమ్మని నీవు దీనత్వముతోఁ బ్రార్థించినప్పు డాదుష్టురా లాడినదుర్భాషలు నామనస్సు నిప్పుడును వేధించుచున్నవి. తెల్లవాఱినతరువాత నేనీనీచురాలితులువతనమును నాసహపాఠులయిన బ్రహ్మచారులతోఁ జెప్పి నేనును వారును జేరి యెట్లు పగతీర్చుకొనెదమో నీవే చూచెదవు.

చంద్ర—ఓవిప్రబాలకా! నీకు నమస్కారము చేసెదను. నానిమిత్తమయి మీరావిప్రభామినిమీఁద నెంతమాత్రమును దుడుకుతనము చూపఁబోకుఁడు. నేనామెకు శరీర మమ్ముకొన్నదానను. దాసురాలనయియున్న నన్నామె కానిమాటలాడి యయినను బని తీఱినతరువాత విడిచిపెట్టినందుకే సంతోషపడవలెను.

బాల—అమ్మా! నీవుపుత్రశోకములో మునిఁగియున్నప్పుడు—

చంద్ర—పుత్రశబ్దోచ్చారణముచేత దుఃఖము పొరలిపొరలి వచ్చుచున్నది. నేనీదుఃఖమును సహింపఁజాలను. ఇప్పు డీవృక్షమున కురిపెట్టుకొని ప్రాణములువిడిచి శీఘ్రముగాఁ బోయి పరలోకమున నాపుత్రునిఁగలిసికొనెదను. హర హరా! ఎంతపాపపుదలంపు తలఁచితిని! ఇక్కడ రజ్జుబంధముచేతఁ బ్రాణహానిచేసికొన్నపక్షమున నన్నుఁగొన్న బ్రాహ్మణుని వంచించినదాననగుదును. అంతేకాక యాత్మహత్య నరకహేతువనియుఁ బెద్దలు చెప్పుదురు—ఓపుత్రకా! నన్నుఁ

గన్నతండ్రీ! నాతొడలమీఁద మోపెడునీశిరము నీకటికి నేలను మోపుచున్నావా? (అని కొడుకును క్రింద దింపి కూలఁబడుచున్నది.)

బాల—(పడకుండఁ బట్టుకొని) అమ్మా! మూర్ఛిల్లబోకుము. దుఃఖము మ్రింగి ధైర్యము తెచ్చుకొమ్ము.

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) ఓతండ్రీ! నేనెట్లు దుఃఖమాపుకోఁగలుగుదును? హా! కుమారా! హా! లోహితాస్యా! నీపాలిటి కకాలమృత్యుదేవతయయివచ్చిన యీకాలసర్పము నిన్నుఁ గాటువేసినప్పుడు విషమెక్కి సర్వాంగములును నిర్వేదింపఁదల్లడిల్లి నన్నుఁదలఁచుకొని యెంతపరితపించితివోగదా! హాపుత్రకా! నిత్యమునుగన్నులయెదుట సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రునివలె నీముద్దుమొగము కానఁబడుచుండఁగా భర్తనుబాసి యున్నదుఃఖమును మఱచియున్న నన్నగాధమైన శోకసముద్రములో ముంచి విడిచిపోయితివా? కటకటా! నాకింకదిక్కెవ్వరున్నారు? పుష్పసుకుమారములయిన యీబాహువులతో దేహము చల్లఁగా నన్నెవ్వరింక గౌఁగిలించుకొందురు? తేనియలొలుకు ముద్దుపలుకులతో నావీనులకు విందులు గొలుపువా రెవ్వరు? ఓకుమారా! నామాటలకు మాఱుపలుక వేమి? (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

[అప్పుడు వీరదాసు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర—(చెవియొగ్గి యాలకించి) ఈశ్మశానభూమిలో నేదో రోదనధ్వనివినఁబడుచున్నది. కంఠస్వరము చూడఁగా స్త్రీకంఠము వలెనున్నది. ఈయర్ధరాత్రివేళ నెవ్వరిక్కడ నేడ్చుచుందురు? నేను బోయి విచారించి వచ్చెదను—ఓమధుదాసా! నీవాయార్తనాదము వినుచున్నావా? ఏమి! మధుదాసుఁడు త్తరము చెప్పకున్నాఁడు! వీఁడు నిద్రపోయినాఁడు కాఁబోలును. ఒకవేళ తనపేరు సార్ధకమగునట్లుగా మధుపానముచేసి మత్తెక్కి యొడలు తెలియక పడిపోయినాఁడేమో!

(అని చేరువకుఁ బోయి) మధుదాసా! మధుదాసా! (అని లేపు చున్నాఁడు.)

మధు—(ఉలికిపడి లేచి) నేను జాగరూకుడనయి కావలి కాచుచున్నాను. ఇట్లు స్వామికార్యతత్పరుడనైయున్నప్పుడు వేయేం డ్లయినను నాకంటికి నిద్రరాదు.

వీర—(తనలో) వీఁడు మత్తుగొని యవ్యక్తప్రలాపములు చేయుచున్నాఁడు. తప్పఁద్రాగియేఁయుండును. (ప్రకాశముగా) మధు దాసా! నీవు మత్తుగొనియున్నావు. సురాపానము జేసినావా?

మధు—అయ్యా! మీపాదములతోడ! నేనీసాయంకాల మొక్కచుక్కయయినను గల్లు చవిగొనలేను. మీరు చేసిన బోధనుబట్టి యిఁక సురాపానము చేయరాదని వ్రతముపట్టి యీ సాయంకాలమునుండి మానుకొన్నాను. నాకున్న యీమత్తుస్వాభా వికముగా నున్నదే కాని కల్లువలనఁ గలిగినది కాదు.

వీర—కానిమ్ము. ఈచేరువ నామత్త్రివంక నెవ్వరోరోదనము చేయుచున్నారు. నే నక్కడకుఁ బోయెదను. నీవు దీపము వెలిఁగించు కొని శీఘ్రముగా రమ్ము.

మధు—మీవెనుక నే వచ్చెదను బొండి. నాకాయేడుపిప్పుడు వినఁబడుచున్నది. ఇంతవఱకును నిద్రలో వినఁబడినదేకాదు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వీర—(కొంచెము నడిచి) ఈనడిరేయి యిక్కడ రోదనము చేయుచున్నవారెవ్వరు?

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) అయ్యా! నేనీపట్టణములో నుండెడియొక బ్రాహ్మణుని బానిసదానను: నాపేరు గంగనారి.

వీర—నీవీరీతిగా నర్ధరాత్రసమయమున నొంటిగా నీవతేత నిలయమున కేతెంచి యేల యేడ్చుచున్నావు?

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) అయ్యా! నాపుత్రుఁడు వీఁడుఫలస మిత్కాశాహారణార్థ మడవికి వచ్చి యాకులు కోయుచు సర్పదష్టుఁడై ప్రాణములువిడిచినాఁడు.

వీర—అయ్యో! పాపము నీ కిప్పుడెంతయాపద వచ్చినది! తరువాత—

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో)పిడుగువంటి యీవార్తను వెంటఁ బోయిన బ్రాహ్మణబాలకులు వచ్చి చెప్పఁగామొదలునఱకినకదళీ తరువువలె నేలఁగూలికొంతవడికిఁ దెప్పిఱిలి విలపించుచు, పరాధీననయి యుండుటచేత వెంటనే వచ్చిపుత్రశవమును జూచుట కైన వలనుపడక నాయజమానురాలు చెప్పినపనులన్నియుఁ జేసి యామెనిద్రపోయిన తరువాత నీవిప్రకుమారునితోడుగాఁగొని వెదకుకొనుచువచ్చి యడవిలో నీకుమారుని శరీరము పొడగన్నాను.

వీర—కటకటా! నీయజమానురాలెంతకఠినజిత్తురాలు!(తనలో ఈ మెమాటలు వినఁగా నామనస్సులో నాపుత్రుడుపోయినట్లుదుఃఖము కలుగుచున్నది. స్పష్టముగా వినఁబడకపోయినను నాకీమెకంఠస్వరము మున్నెన్నఁడో విన్నదానివలెగూడఁ గొంచెము పొడకట్టుచున్నది.

చంద్ర—(గద్గదస్వరముతో) ఆమెనిద్రనుండి మరలలేవక మునుపే యీబాలునకు దహనసంస్కారముచేసి యిల్లుచేరి మరలఁ బనులు చేయుటకయిపోవలెను. ఓమహానుభావా! నీవు నాకీపనికిఁ గొంతతోడుపడవలెను.

వీర—నీవు కాటిమాడ తెచ్చినావా? సొద పేర్పఁదగినంత చోటికొక్కమాడ యియ్యవలెను. ముందుగా నారెండురూప్యములును నాచేతిలోఁబెట్టి తరువాతదహనవిషయమయి మాటాడుము, అప్పు డగ్నిసంస్కారవిషయమున నేనునీకుఁగావలసినంతసాహాయ్యము చేసెదను.

చంద్ర—ఓదయామయా! నే నిప్పుడునిజము పేదరాలనయి యున్నదానను. నాకిక్కడ నెవ్వరును దిక్కులేరు: కడుపుకూటికయి యొకరికి శరీరమమ్ముకొని పరుల పెట్టుపోతలకు లోనయి పరాధీనురాల నయి యున్న నాకు మాఁడ ఎక్కడనుండి వచ్చును? గతిమాలి యున్న నన్ననుగ్రహించి యీబాలుని యగ్నిసంస్కారమునకయి బారెఁడు నేలను ధర్మార్థముగా దయచేయుము.

వీర—నే నిక్కడ మోమోటపడి యూరక పాద పేర్చనిచ్చినపక్షమున నాకు స్వామిద్రోహము సంభవించును. మాఁడగొనక మూరెఁడు నేలనైనను నేనియ్యఁజాలను.

చంద్ర—(కన్నులనీరు కారఁ నార్తస్వరముతో) హాకుమారకా! సార్వభౌమత్వము పొందవలసిన నీకెంతగతి పట్టినది! హా దైవమా! సప్తసముద్ర ముద్రితమయిన సమస్తధాత్రియు నేలుచుండెడు చక్రవర్తిపుత్రుఁడు బారెఁడు నేలకు నోఁచుకోకపోయెను గా! కటకటా! కాలవక్రత నేమనవచ్చును?

వీర—(తనలో) అక్కటా! ఈమెమాటలు శూలములవలె నాటి మనస్సునకు నొప్పి కలిగించుచున్నవి. ఈమె పలుకుబడి చంద్రమతి దానిని గొంత పోలియున్నది. ఈబాలుడు లోహితాస్యుఁడు కాఁడుగదా! మధువాసుఁడు దీపము వెలిగించుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. ఆదీపకాంతి నన్ను శోకాంధకారమున ముంపకుండును గాక! (ప్రకాశముగా) ఓకాంతా! దైవముచేసినదానికేల చింతిల్లెదవు? వేయేడులు దుఃఖించినను పోయినవాఁడు మరల లేచిరాఁడు. నీయేడుపు చూచి దాక్షిణ్యము వహించి నేనిప్పుడు మాఁడవిడచిపెట్టరాదు. నీమెడలోని మంగళసూత్రమునందున్న బంగారు తాళిని విక్రయించి యైనను మాఁడ తెచ్చి యిచ్చి దహన క్రియకుఁబూనుము.

చంద్ర—(దుఃఖముతో తనలో) ఇది నా ప్రాణనాథుని కంఠనాదమువలె నున్నది. కటకటా! నా పాపపు గన్ను లేమి చూడనున్నవో! ఓ హృదయమా! నివింతకు నైనను సహస్ర ఖండములుగాక వజ్రకాఠిన్యము వహించుచున్నావేమి! ఇతఁడు నా ప్రాణేశ్వరుఁడే కాకపోయినయెడల, పతివ్రతనైన నాకంఠమునందలి శతమానము పరులకెట్లు నేత్రగోచరమగును? సందేహములేదు! ఇతఁడు నా ప్రాణవల్లభుఁడే. దీపపు వెలుతురున స్పష్టమగుచున్నది. అయ్యో! ఇప్పుడితఁడెంత మాఱిపోయినాఁడు! (ప్రకాశముగా) ఓ ప్రాణవల్లభా! తొల్లి నీయూరు తలముగ నిద్రపోయెడు లోహితాస్యుఁడీ భూమితలమున దీర్ఘనిద్ర పోయియున్నాఁడు చూడుము.

[దీపము పట్టుకొని మధుదాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మధు—ఇదియేమి! నేను దీపము గొనివచ్చుచున్నప్పటికి వీరదాసుమూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు! (అని యూతనిని పట్టుకొనుచున్నాఁడు)

వీర—(కూలఁబడుచున్నాఁడు.)

చంద్ర—ఓ ప్రాణనాథా! మూర్ఛిల్లకుము. ఓ సార్వభౌమా! నీకిప్పుడీ చంద్రభూమియే రాజ్యమాయెనా? ఈకంకశిలయే హంసతూలికాతల్పము లయినవా?

వీర—(తెప్పిఱిలి నిట్టూర్పు విడిచి) హా పాపపు దైవమా! మందభాగ్యుడనైన నాకాపదలమీఁద నీ యాపదలు తెచ్చుచున్నావా? హా! కుమారకా! చేరవచ్చి కౌఁగిలించుకొని నాకొక్కసారి ముద్దియ్యవేమి? ఇఁక నాతొడలమీఁద గూర్చుండి యమృతరస మొలుకు ముద్దుపలుకులతో నాకుఁ గర్ణోత్సవ మెవ్వరు చేయుదురు? నమును దెప్పుడో వారాకుఁ దిలోదకము లిచ్చి సుగతి కల్పింతువని కోయి పడియున్న మేమే యీకన్నిటితో నీకిప్పుడు తర్పణము నమగవానికిఁ వచ్చినదా?

చంద్ర—ఓప్రాణనాయకా! ఊఱడిల్లుము. నీవుపుత్ర మోహమునువిడిచి శీఘ్రముగా దహనసంస్కారముజరుగుమార్గముఁ జూపుము. నేను శీఘ్రముగాఁ బోకపోయినయెడల విప్రాంగన నామీఁదఁ గోపపడును.

వీర—(తనలో) అయ్యో! నేనిప్పుడు పుత్రశోకములో మునిఁగి స్వకృత్యమును మఱచుచున్నాను! (ప్రకాశముగా) ఓ యిల్లాలా! నేనిక్కడ సుతుఁడని చూచి మోమోటపడినయెడల ధర్మహానిసంభవించును. కాఁబట్టి నీవిప్పుడు శీఘ్రముగాఁబోయి నీప్రభువైన బ్రాహ్మణుని వేఁడుకొని యొక్కమాడను దెచ్చికొమ్ము. పొమ్ము.

చంద్ర—హా! తండ్రీ! నిన్ను నేనెట్లు విడిచిపోఁగలను? నవ మాసములుమోచి కని కష్టపడి యిన్నాళ్ళునుబెంచినది నిన్నీ కాశీకా పురమున కప్పగించుకొఱకా! నీవెప్పుడో సమస్తయిశ్వర్యములను బొంది నన్ను సుఖపెట్టుదు వనుకొంటిని గాని యిట్లగుదువని కల లోను దెలిసికొనఁ జాలనైతిని. జన్మనక్షత్రమును గ్రహఫలమును జూచి జ్యోతిష్కులు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడగునని కాని యల్పా యుష్కుఁడనగుదువని చెప్పరయిరి. ఓగ్రహతారకాదులారా! మనుష్యులవలె మీరును నన్ను మోసపుచ్చుచున్నారా?

వీర—ప్రాణేశ్వరీ! నీకీవెఱ్ఱిభ్రమ లేటికి? ఫలాపేక్షతోఁ బలికినజోస్యులమాటలను నమ్మి యిప్పుడేల యిమ్మలించెదవు? ఏమ... ములెక్కడ? ఫలములిచ్చుటెక్కడ? మన కార్యములఫలమును ప్రకాశ... ...నుభవించునప్పుడు మనదోషములకయి ప్రాణములేని వీయేదుఃఖ ...హాదిగ్రహములను నక్షత్రములను దూషించిన ఫల ...ము చూచి ... నీమెడలోని మ...బోయి మాడను దెచ్చుప్రయత్నము చేయుము. ...మెనను మాడతే

చంద్ర—(లేచి) నాకు నడవఁ గాళ్ళు రాకున్నవి; శరీర మవశ మగుచున్నది ఏమిచేయుదును? నామనస్సున కున్నచోరవ కాళ్ళకు లేకున్నది. ఓకుమారా! నాపాలిఁటి పుణ్యరాసివలె నీవు కన్నుల యెదుటనుండఁగా నెన్నికష్టములువచ్చినను నిర్విచారముగా నుండఁ గలిగితిని. ఇఁక నెట్లుందును? నీరూప మెక్కడఁజూతును? నీవు వత్తువని యెక్కడ నెదురుచూతును! నిన్నేలాగున మఱచిపోగుదును! ఇఁకఁ బోకతీఱదు. నాతండ్రీ! పోయివత్తునా? (అని నడుచుచున్నది.)

విప్రబాలకుఁడు—అమ్మా! రమ్ము. నేనుదారి చూపెదను.

చంద్ర—(రెండడుగులు నడిచి) కాళ్ళు ముందుకు సాగుచున్నను మనస్సు వెనుకకు లాగుచున్నది. నే నెట్లుపోఁగలను? ఓయీశ్వరుఁడా! ఈరాత్రి యేలాగునసైన నగ్ని కార్యము జరిగి ప్రభాతముగులోపల నేనిల్లుచేరి బ్రాహ్మణగృహిణికిఁ బరిచర్య చేయునట్లు చేయుము. (అని తిరిగి తిరిగి చూచుచుఁ బోవుచున్నది.)

వీర—(లోహితాస్యునివంకఁ జూచి దుఃఖముతో)

చ. అకటకటా! కుమార! చతురబ్ధిపరీతమహీతలం బకం
టకముగ నేలినట్టిప్రకటప్రతిభుండగుచక్రవర్తి పు
త్రికునకు నీకుఁ బ్రేతవసుధాస్థలిలోపల మూడుమూళ్ళ నే
లకును ముహూర్తకాలము నలంతిస్వతంత్రత లేక పోయెనే? 6

క. పటుతరనానాసుఖచయ
ఘటనాచణచక్రవర్తి గర్భమునమహో
త్కటజననముఁ గనఁ గాంచియుఁ
గటకట నీ కడవిపాలు గావలసెనుగా?

మధు—ఓవీరదాసా! నీవాఁడుదానికన్నను బేలతనమును వహించుచున్నావు! ఆఁడుది ధైర్య మవలంబించి ఇంటికిఁ బోయి నప్పుడిక్కడఁ గూరుచుండి వావిడిచి విలపించుట నీవంటిమగవానికిఁ దగునా?

వీర — ఓమధుదాసా! నీవేమో యనుచున్నావు. జల్లెడలోఁ బోసిననీటివలె నీమాటలు నామనస్సున నిలువకున్నవి. హాకుమారా!

సీ. తతహంసతూలికాతల్పంబునకు జేర్చు
మృదులశరీరమా యిది కుమార
కస్తురిసంపెఁగనూనెఁ గడు రాచి పెంచిన
ముంగురులా యివి ముద్దుకూన
నవరత్నమయభూషణంబులఁ బెనఁగొన్న
హస్తంబులా యివి యనుఁగుపట్టి
చిఱుగజ్జియలు మ్రోయఁ జెలఁగి యొప్ప
నడయాడుచరణంబులా యివి వరకుమార
గీ. నేలఁ బొరలాడుచును బెనుధూళి గ్రమ్మి
కాలుసేతులుగఁ బడి చెల్వు తప్పియున్న
నీదుకోమలాంగకములీ నేత్రములను
గాంచి యెట్లోర్తురా నన్నుఁగన్నతండ్రి.

మాధు — ఓవీరదాసా! ఊఱడుము. నీవిట్లు దుఃఖపడుచుండఁగా నీభార్య వచ్చినయెడల నామె మఱింతదుఃఖపడును.

వీర — నాకిఁక నెక్కడిశాంతి? ఓచంద్రమతీ వివిధచిత్రరత్నభూషణ, భూషితురాలవైయుండు నీకలంకారార్థము కాకపోయినను బాలుని దహనసంస్కారార్థమిచ్చుటకైన నేఁడొక్క చిన్నవగ లేకపోయెనుగా? ఎటువంటి దివ్యరత్నాలంకారములును నీసుందరాంగముల కలంకారములు కాఁజాలవని నేనెఱుఁగుదును.

ఉ. ఆరమణీయకోమలతరాంగములందిడ హేమరత్నాలం
కారము లేల? కేవలవికారములౌట కాఁగాక! కేకికిన్
వేఱుగ వన్నెలేల? జిగివీడిన కాకికిఁ గాక? పైపయిన్
బూసి మెఱుంగు వేఱికి నభోమణికిన్ వలెన్ స్మరింపఁగన్? 8.

మధు—ఐనను స్వర్ణరూప మయిన ధనమునకంటె సౌందర్య ధనమునే యౌవన మదాంధు లగుదొంగ లధికముగా నాశింతురు. కాఁబట్టిదానిని గాపాడుటకయి పురుషుఁడు సర్వదా కష్టపడవలెను. స్త్రీలును స్వభావచంచలు గాండ్రుసుమా!

వీర—స్త్రీలుచంచలురాండ్రనియుఁగఠినురాండ్రనియుఁబురుషులు నిష్కారణముగా దూషింతురు గాని నిజమది కాదు. స్త్రీలు స్వభావముచేత మంచివారును దయాధిక్యము కలవారు నని యనుభవముచే నెల్లవారికినిఁ దెలియును. కుత్సితులకు మాత్రము వారు కుత్సితురాండ్రుగాఁ గానఁబడుదురు.

ఉ. అద్దములట్ల స్త్రీలహృదయంబులు స్వచ్ఛములౌ యనంగ; నే
పొద్దును జెంతల న్మెలఁగుపూరుషపాళికి నాత్మచిత్తము
ల్పెద్దయు వానిలోఁ బ్రతిఫలించుచు నుంట. నిజాత్మలం బలెం
దద్దయు దోఁచుచుండు వనితాహృదయంబులు వారివారికిన్. 9.

హా! నిర్మలహృదయా! చంద్రమతీ! నామూలమున నీకట్టిపాట్లు సంభవించినవి.

మధు—వీరదాసా! చూడుచూడు. రాజభటులెవ్వరినో యిటకుఁ దీసుకొనివచ్చుచున్నారు, ముందు వచ్చుచున్నవాఁడు మనపురి పెద్దతలారి యయిన భీమఁడుఁడు. ఆతనివెనుకను మనస్వామి యయినవీరబాహుని ప్రధానసేవకుఁడు తామ్రాక్షుఁడుకూడ నున్నాఁడు. వారివెనుక దూరమునఁ బౌరజనులు గుంపులుకూడి వచ్చుచున్నారు. అదిగో తూర్పు తెల్లవారుచున్నది.

వీర—ఏమియీవింత! రాజాజ్ఞచేత నెవండినైన శిరశ్ఛేదము చేయించుటకయి రాజభటులు తీసుకొనివచ్చుచున్నారాయేమి! అప్పుడే తిన్నగాఁ బ్రభాతము కాకమును పే రా జెవ్వరికి మరణశిక్ష విధించియుండెను? ఆవచ్చెడివారిలో జంద్రమతికూడ నున్నట్లున్న దే? హాదైవమా! ఇప్పుడేమి పాపపుమాట వినవలసివచ్చునో!

[అప్పుడు చంద్రమతిని వెంటఁగొని భీషణుఁడును తామ్రాక్షుఁడును మఱికొందఱు రాజభటులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

భీష—ఓవీరదాసా! ఈపట్టణమేలెడి మహీపాలుని ముద్దుల బాలుని రత్నాలంకారముల నిమిత్తమయి వధించిన యపరాధమునకయి యీయింతిని శిరశ్ఛేదము చేయింపుమని రాజుగారు విధించినారు.

తామ్ర—వీరదాసా! స్త్రీహత్యయని చూడక శిశుహంతకురాలయినను యీఘోరపాతకురాలిని నీ చేతులతో శిరఃఖండనము చేయుమని మనస్వామి యయిన వీరబాహుఁడు నీకాజ్ఞాపించినాఁడు.

వీర—(నలువంకలుఁజూచి దిగ్భ్రమతో) ఇదియేమి! నేనిప్పుడు కలఁగనుచున్నానా? మేలుకొనియున్నానా? ఇది యింద్రజాలమా? సత్యమా? నేను హరిశ్చంద్రుఁడ నగుదునా కానా? నా ముందు నిల్చియున్నవారెవ్వరు?

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! దిగ్భ్రాంతిపడి చూచుచున్నారేమి? ఇది స్వప్నముగాదు; యథార్థమే నేను జంద్రమతిని; వీరిప్పుడు చెప్పెడు బాలఘాతినిని నేనే.

వీర—(తేఱిచూచి డగ్గుత్తికతో) శృంగారవనములోని పుష్పలతల పూవులనయినను గట్టిగా గోటితో గిల్లి కోయ సంకోచించుచుండెడు నీవు శిశుహంతకురాలవయితివన్న నే నెట్లు నమ్మఁగలుగుదునే? ప్రాణేశ్వరీ! నీకుఁ పాపవిధి యీ యపనింద యెక్కడఁ దెచ్చిపెట్టెనే? డేగను దప్పించుకొని వచ్చి కిరాతుని వలలోఁదగులుకొన్న కలరవాంగనవలె విశ్వామిత్రుని మాయావాగు వలనుండి విడివడిన నీకీ విధిపాశములం దగులుకొనుట సంభవించెనా?

చంద్ర—ఓధైర్యనిధీ! అధైర్యపడకుము. ఓప్రాణనాథా! దొంగ నని నాకిట్టి యపఖ్యాతివచ్చినందునకయి నీ వెంతమాత్ర

మును భుంతిలఁబోకుము. ఓపుత్రికా! వీఁడు హంతకురాలి కొడుకని ప్రజలాడుకోకుండ నీవుముందుగానే కాలముచేసికృతార్థుడవయితివా!

వీర—ఓప్రాణేశ్వరీ! నీకీదురవస్థ యెట్లుసంప్రాప్తమయినదో చెప్పఁగలవా?

చంద్ర—ఇటువంటి నిందకోర్చి ప్రాణములతో నుండగలిగిన కఠినచిత్తురాలను నేను దేనినైనను జెప్పఁగలుగుదును. మాడఁ దెచ్చుటకయి మీ యాజ్ఞగొని పురివంక జనుచుండఁగా నొక్క పురుషుఁ డెదురుపడి "అమ్మా! నీ వెవ్వరవు? ఈచీకఁటిలోనొంటిగా నేపనినిమిత్త మెటకేగెదవు?" అని యెంతోదయగలవానివలెనడిగెను.

వీర—లోకములో ననేకులకు మాటలలో నమృత ముట్టిపడు చున్నను హృదయము కోసిచూచినయెడల లోపల నంతయు విషమే యుండును. తరువాత?

చంద్ర—నావృత్తాంతమంతయు నేను వినిపింపఁగాజాలిపడిన వానివలె 'నటించి నాసహోదరీ! ఇంత యల్పకార్యమునకయి వగ పేటికి? ఈరత్న భూషణములను గొనిపోయి నీయక్కఱఁదీర్చుకొమ్ము' అని నేను వలదనుచుండఁగాఁ గొన్నిస్వర్ణాభరణములని నామీఁదఁ బడవైచి "దొంగదొరికినది రం"డని కేకలువేసెను.

వీర—దుష్టులుచేసినదోషములకు లోకములో సాధులు బాధ పడుదురు. అటుపైని?

చంద్ర—అప్పుడు యమకింకరులవంటి రాజభటులు దండ హస్తులయి వచ్చి నన్నుఁ బట్టుకొని యీడ్చుకొనిపోయి "నగలనిమి త్తమయి మీముద్దులపట్టిప్రాణములుగొన్న మహాపాతకురాలిదియే" యని నన్ను రాజుమ్రోలనిలిపిరి.

వీర—ఆహా! లోకములో బంగార మెంతచెడ్డది! అది ప్రాణ మిత్రులను బగవారిని జేయును. తండ్రికొడుకులకును, అన్నదమ్ములకును శత్రుత్వముకలిగించును.

క. గరళముకంటెను స్వర్ణము
ధరలో నెక్కుడువిషంబు తథ్యము కాకో
దరవిషముకంటెఁ గనకము
పొరిగొనుఁ జూ వేయిరెట్ల పురుషుల నెపుడున్
అటుపయి న రాజేమిచేసినాఁడు?

చంద్ర—"స్త్రీవేషముననున్న యోవ్యాఘ్రమా! ఎత్తిము ద్దాడవలసిన నీమృదుహస్తములతో నీబాలకుని మెడ యెట్లు విఱువఁ గలిగితివి? నీదిబిడ్డలగన్నకడుపు కాదా? నీవు గొడ్రాలవా? బంగారు తొట్లలో మైమఱచి నిద్రించుచున్న పసికూనను జంప నీకెట్లు చేతు లాడెను?" అని రాజు కొంతసేపు నన్ను నిందించి, లేనియపరాధము మీఁదఁ బడినందునఁ నోటమాటరాక నిలుచున్న నన్ను పెద్దతలారికిఁ జూపి "దీనితో నిఁక మాటాడినఁ బాపమువచ్చును. మృత్యుస్వరూప యయిన దీనిని నీక్షణమునా యెదుటనుండి గొనిపోయి తల కొట్టివేయుం పుము" అని యాజ్ఞ యిచ్చెను.

పౌర—కోటలుదాటి కవాటములు తెఱచి కావలివాండ్ర నేమఱించి యంతఃపురము చొచ్చి బిడ్డను జంపుటయొక్క స్త్రీకి శక్యమగునా యని విచారింపక, రాజు పాపము కట్టుకొనెను. 'రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ' మ్మని విద్వాంసులు చెప్పుదురుగదా!

గీ. కనికరములేక మృగయుఁడు కాననమునఁ
క్రూరశార్దూలముల లేళ్ళఁ గూల్చునట్లు
యవనిలోపల నవివేకియైన నృపుడు
దోషులట్లు నిర్దోషులఁ ద్రుంచుఁ జూవె.

చంద్ర—మరణము వచ్చెనని నా కిప్పుడణుమాత్రమును జింతలేదు. కాని మరణదశయందు నాకిటువంటి యపకీర్తివచ్చెను గదాయని మాత్రము నామనస్సెంతో నొచ్చుచున్నది. అపకీర్తితోడి

బ్రతుకుకంటెను గీర్తిఁగోడిచావే యుత్తమము. ఓప్రాణనాథా! నీవింక జాగుచేయక నీస్వామియాజ్ఞను నెఱవుము.

వీర—(తనలో) పాదమున గ్రుచ్చుకొన్న ముల్లు తీసినను దీయకపోయినను గూడ నొప్పికలుగునట్లే, స్వామికార్యము చేయుటకును జేయకపోవుటకును గూడ నామనస్సు బాధపడుచున్నది. (ప్రకాశముగా) స్వామియాజ్ఞనుల్లంఘ్యమే యయినను సంగరాంగణంబున విపక్షులను శిక్షింప దక్షంబైయుండిన యీకౌక్షేయకంబునఁ గులాంగనయుత్తమాంగంబు ఖండించి స్త్రీహత్య గొడిగట్టుకొన మనసొప్పకున్నది.

చంద్ర—ఓమనోవల్లభా! లోకములో నీవెఱుఁగని ధర్మములు లేవు. భృత్యునకు స్వామియాజ్ఞ చేయుట పరమధర్మము, రాజాజ్ఞ చేతను స్వామి నియోగముచేతను భృత్యధర్మమునుబట్టి చేసెడి విధ్యుక్తమైన యీహత్య హత్యకాదు. కాఁబట్టి మమకారమును దయను నీహృదయమునుండి పాఱఁదోలి ధైర్యముతో స్వామికార్యమును నిర్వహించి కృతకృత్యుఁడవు కమ్ము.

వీర—గోమాంసభక్షణకు శంకింపక తలలు నఱకుటయే నిత్యకృత్యముగా గల చండాలునకుఁ గింకరుడనై యున్న నాకు దయ యెక్కడనుండును! అనాథరక్షణ ప్రశస్తంబులైన యీహస్తంబు లింక నెన్ని స్త్రీహత్యల గొడిగట్టుకొన నున్నవో!

చంద్ర—ప్రాణేశ్వరా! స్వామికార్యము నిర్వహించునప్పుడు ఖేదపడరాదు. నన్నును లోహితాస్యునిని మాప్రేమను బంధమును మఱచి ధర్మమునందే బుద్ధినిలుపుము. ఇదిగో నేను వధ్యశిల నధిరోహించుచున్నాను. నీచేతికరవాలముతో నొక్కవేటున నాశిరము తెగ వ్రేసి నన్ను నాపుత్రకునిఁ జేరఁబంపుము. ఓకౌశికా! తరుచ్ఛాయను

విశ్రమించి బడలిక తీర్చుకొని యీచెట్టుకొమ్మలనే తెగనఱికినయీం టవికనివలె దానమిచ్చినదోషమునకై యీమహారాజునింత చేసితివా!

[అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విశ్వా—(తనలో) ఇప్పటి వీరియవస్థ చూడఁగా వజ్రకఠిన మయిన నాహృదయముకూడ నీరుగాఁ గఱఁగుచున్నదే. వీరుమాత్ర మింకను జలింపకున్నారు. నామనస్సులో నిప్పుడు వేయితేళ్లును జెఱ్ఱులును ప్రాకుచున్నట్టున్నది. ఇది సాధువులకకారణముగా బాధ చేసినదానిఫలమా యేమి?

చంద్ర—(భర్తకుఁ బ్రదక్షిణముచేసి నమస్కరించుచు నిలిచి ఓయీశ్వరా! నాప్రియవల్లభుని మనస్సెప్పుడును ధర్మమునందే వర్తి ల్లునట్లును సత్యవ్రతమునుండి యణుమాత్రమును జలింపకుండునట్లును జేయుము. జన్మాంతరములున్నవో, నాకు జన్మజన్మములయందును సత్యశీలుఁడైన యీహరిశ్చంద్రనృపాలుఁడే భర్తయగునట్లు ప్రసా దింపుము. మమ్ముబాధించి సత్యసంధులను జేసిన విశ్వామిత్రుని మామూలమున నేకీడును బొందకుండునట్లు చేయుము. (అని వధ్య శిల నెక్కుచున్నది.)

వీర—(ఖడ్గముధరించి చేయెత్తి) ఓయీశ్వరా! స్వామికార్య నిర్వహణాయత్తచిత్తుఁడనగు నాకిందువలన స్త్రీహత్యాపాతకము కలుగకుండ ననుగ్రహింపుము.

భీష—వీరదాసా! క్షణకాలముతాళు. శిరశ్ఛేదము చేయు టకు ముందు రాజాజ్ఞను ముమ్మాఱు ఘోషింపవలయును—ఓ పౌరులారా! రాజకుమారుని వధించిన నేరమునకై యీసుందరి యిప్పుడు శిరశ్ఛేదము చేయఁబడుచున్నది. చూడుడు.

విశ్వా—(తనలో) ఇఁక నేనుపేక్ష చేయఁగూడదు. నా మనస్సు చేయిపెట్టి కలఁచుచున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) ఏమి!

కాశీకానగరమంతయు నేఁడిక్కడనే మూఁగినది! ఓపౌరజనులారా! ఏమి చూచెదరు? మీయిండ్లకుఁబొండి. దారియిండి!

వీర—ప్రాణేశ్వరీ! ఇదిగో నాచేతికృపాణముతో నొక్క వ్రేటున శిరఃఖండనము చేయుచున్నాను. మనస్సులో నీశ్వరుని నిలుపుకొమ్ము.

చంద్ర—ఓప్రాణేశ్వరా! నేను సంసిద్ధురాలనై యున్నాను. ఓయీశ్వరా! ఓదీనజనసంరక్షకా! ఓయార్తజనశరణ్యా! రక్షింపుము రక్షింపుము రక్షింపుము.

భీమ—ఓపౌరులారా! రాజకుమారుని వధించిన నేరమునకై యీసుందరి యిప్పుడు శిరశ్ఛేదము చేయఁబడుచున్నది. చూడుఁడు.

వీర—ఓప్రాణేశ్వరీ! నిశ్చలురాలవయి యున్నావా? (అని ఖడ్గమును కరమున మోపి గుఱిచూచి నఱకుటకయి చేయి పయి కెత్తుచున్నాఁడు)

విశ్వా—(పరుగెత్తుకొనివచ్చి చేయిపట్టుకొని) ఓరాజా! నీ సాహసమింతటితోఁ జాలును. ఇటువంటి యబలలను జూచినఁ జండాలునకైనను మనస్సులోఁ గొంతదయ కలుగునే! నీకేల కలుగక యున్నది? ఇట్లు స్త్రీలను జంపుమని నీకు నీకులగురుఁ డుపదేశము చేసినాఁడా! కులకాంతను వధించుట ధర్మము గాదు. మానుము.

వీర—ఓమానిచంద్రా! నాపూనిక కడ్డమురాక నాచేయి విడిచి స్వామికార్యమును నిర్వహింప నిండు. ఇట్టిసమయమందు మీవంటి మునిసత్తములు చెంత నుండగూడదు. నావిన్నపము మన్నించి శీఘ్రముగా నెందేనియు విజయంచేయుఁడు.

విశ్వా—ఓరాజా! నన్ను నీవుపరునిగా నెన్నక నీక్షేమమును గోరి చెప్పెడి యీహితము విని కులసతిని జంపక విడువుము,

వీర—ఓమానిచంద్రా! కాలము మంచిది కానప్పుడు ప్రాణ బంధువులును గర్భశత్రువులు కావచ్చును; మంచిదినములు వచ్చి నప్పుడు పరులును బరమాప్తులు కావచ్చును.

క. మన దేహంబులలోపల
జనియించినవ్యాధి దుఃఖజనకంబును గా
ననములఁ బుట్టినయోషధి
ఘనసుఖజనకంబు నగుట కనమే ధాత్రిన్? 12

కాఁబట్టి మీరిప్పుడు చెప్పినది నాకు క్షేమకరమే కావచ్చును. అయినను నేనీవిషయమున మీయాజ్ఞ వినఁగలవాఁడను గాను.

విశ్వా—ఓరాజా! వెట్టివాఁడవయి ఖ్యాతికయి కష్టములేల తెచ్చిపెట్టుకొనెదవు? ధర్మము ధర్మమని యేల పలువరించెదవు? భార్యాపుత్రులు పోయిన తరువాత నీఖ్యాతియు నీధర్మమును వచ్చి నిన్ను సుఖపెట్టఁ జాలునా?

వీర—ఓయుషిశ్రేష్ఠా! వేయిమాటలేటికి? నాకుసత్ఖ్యాతియే యుత్తమధనము. ధర్మమే సంపూర్ణసుఖదాయకము. నాకీర్తిధనమును దొంగిలినవాఁడు తాను ధనవంతుఁడు కాకపోయినను నన్ను మాత్రము భాగ్యహీనునిగాఁ జేయును.

చ. తెలివిసి మర్త్యుఁ డెప్పుడును దేహపటుత్వము పోకమున్నె వ్యా
ధులు చనుదేకమున్నె జరదొట్టి మతిభ్రమ రాకమున్నె దొం
గల కణుమాత్రము న్వశము గాక నిరంతరసౌఖ్యమిచ్చి యి
మ్ములవెలయించు పుణ్యధనముంగడియింపఁగఁజూడఁగావలెన్.

భార్యాపుత్రాదులు విడిచినను విడువక ధర్మము పురుషునికి శాశ్వతసుఖ మిచ్చును.

విశ్వా—ఎన్నఁడో యప్రత్యక్షమయినపరలోకసుఖము వచ్చునని ప్రత్యక్షమయిన యిహలోకసౌఖ్యము నేలపోఁగొట్టుకొన

దవు! నీవొక్క యసత్యమాడిన పక్షమున నీపుత్రుని మగల బ్రతికించి సకలసంపదలతోను భార్యాసహితముగా నిన్ను రాజ్యసుఖమనుభవించునట్లు చేసెదను.

వీర — దేహము లస్థిరములు; సంపదలు క్షణభంగురములు; దారసుతాదులు బుద్బుదప్రాయులు. ధర్మమొక్కటియే సుస్థిరమయినది. సమస్తసంపదలతోను తులదూఁగుటకై యసత్యదేవత నాశ్రయించుటకంటె మృత్యుదేవతనే నేను జేరెదను.

విశ్వా — నీవిప్పుడు దారిద్ర్యకష్టము లనుభవించుచున్నావు గదా! ఆలోచించుకొమ్ము.

వీర — దరిద్రుఁడనైతినని నా కావంతయుఁ జింతలేదు, నే నెప్పుడును సంపదలతోఁ దులఁదూగుచునే యుందునేని నాసత్యనిత్యత లోకమునకు వెల్లడి కాకయే యుండును. చందనవృక్షము నఱుకఁ దీసినప్పుడే సువాసన బయలు వెడలునట్లుగా, కష్టములు వచ్చి నలుగుడు తగిలినప్పుడే మంచివారికి సౌజన్యము వెల్లడియగును.

చ. సిరులను జూచియుం దురగసింధురసాధనుతాళిఁ జూచియుం
గరువము పొందుచుండ్రు కనుఁగానక మూఢులు ధారుణీస్థలిన్;
మరణము సంభవించునెడ మాత్ర మవేమియు లేనివారలై
ధర నధికారు లయ్యెదరు తా మొకనిల్వెడు భూమికేయిటున్.

చ. ప్రజ లెఱుఁగంగ లేరు సిరిపట్టుల మర్త్యులతారతమ్యముల్;
నిజమును దాము గన్గొనఁగ నేర్తురు ధారుణిఁగొనిమానవ
వ్రజముల నెవ్వరుత్తములొ వారొనరానియయోగ్యు లెవ్వరో
రుజల శరీరముల్ద్రుఁగి రూపఱుపిమ్మట మెల్లమెల్లగన్. 15

విశ్వా — (తనలో) ఇఁక నీతఁడు నామాయలకు లోఁబడఁడు. వేయేండ్లు తలక్రిందుగాఁ దపస్సుచేసినను నే నితనిచేత బొంకింపలేను. ఇంతటితో నీతనినిగష్టములనుండి గట్టెక్కింపవలెను. (ప్రకాశ

ముగా) ఓరాజేంద్రా! నీవిచిత్రచరిత్రము చూడఁగా నాశ్చర్యక వగుచున్నది. నీసత్యసంధతకు మెచ్చినాను. బొంకెఱుఁగనివాఁడ వన్న లోకములో నీవొక్కఁడవే.

వీర—ఓమహీంద్రా! మీవలన నే నిప్పుడు కృతార్థుఁడ నయినాను.

విశ్వా—నావలనఁ గాదు. ఈశ్వరానుగ్రహము వలనను నీ నిత్యసత్యమువలనను గృతార్థుఁడవయినావు. తనలోని పంచేంద్రియములను జయించినవాఁడు సర్వలోకములను జయించినవానికంటె నధికుఁడు. నీవు సప్తద్వీపములను జయింపఁగలుగుట యీ యింద్రియ జయముతో సమానమని యెంచను. నీసత్యశీలతను బరీక్షింపఁగోరి మీయెడలఁ జేసిన యపరాధములు కన్నిటికిని నన్ను క్షమింపవలెను.

వీర—మీరు నాకు మహోపకారము చేసినవారు గాని నా యెడల నపరాధమేదియుఁ జేయలేదు. తల్లిదండ్రులను బొందియుఁ బుత్రజన్మమునకు సంతోషించునట్లుగానే బహుబాధలు పొందియు మీవలన నాకుఁగలిగిన సత్యసంతానలాభమునకు నేనమితానందము నొందుచున్నాను. మనసులో మీరేమియు సంకోచపడబోకుఁడు.

విశ్వా—నీ వీ పతివ్రతశిరోమణి యయిన చంద్రమతిని శిరచ్ఛేదము చేయకుండినయెడల నేనప్పుడు మనస్సంకోచము లేక యుందును.

వీర—రాజశాసనమును స్వామియాజ్ఞను నేనెట్లు మీరఁ గలుగుదును? అట్లుమీరుట ధర్మమగునా? సకలధర్మవేత్తలైన మీరు నన్నధర్మముచేయుమని బోధింతురా?

విశ్వా—నాప్రార్థన చెల్లించి క్షణమాత్రము మీపని నిలుపుము. ఈలోపల రాజువచ్చి యీమెను మన్నింపఁగలఁడు.

వీర—మీయాజ్ఞ యవిలంఘ్యముగాన క్షణకాల మాగెదను. (కత్తి విడుచుచున్నాఁడు.)

విశ్వా—పాముకాటుచేత విషమెక్కి మూర్ఛల్లియున్న నీకు మారుకు కింతలోఁ జికిత్స చేయుదము రమ్ము. (అని లోహితాస్యుని నోటిలో నేదో వేయుచున్నాఁడు.)

లోహి—(మూర్ఛ తెలిసి లేచికూరుచుండి) హా! ఎంతనిద్ర పోతిని! నన్నిక్కడ కెవ్వరు తెచ్చినారు? ఓవిప్రబాలకులారా! దర్భలు సమిధలువిఱిచినారా?

వీర—(సంతోషముతో) ఏమి నాకన్నులు చేసికొన్న భాగ్యము! చంద్రమతికూడ రాజదండనమునుండి విముక్తురాలయిన గదా నాకుఁ బుత్రుఁడు పునర్జీవుతుఁడైనాఁడన్న సంతోషము పూర్ణమగును!

గీ. నారికేళంబుపయి నొక్కసారిగాను
వారిదము నీరుఁ బిడుగున వంపునట్లు
విధియు సంతోషదుఃఖములెల్లయునాకు
నొక్కసారియె కూర్చుచునున్నవాఁడు

భీష—ఓహో! కాశీపురాధీశు లయిన ప్రతాపచంద్రదేవ మహారాజుగారు మంత్రులతోఁడఁ గూడ నిక్కడకు విజయముచేయు చున్నారు.

[అప్పుడు రాజు మంత్రులతోఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ప్రతా—ఓయతిచంద్రా! పుత్రశోకములో మునిఁగియున్న వాఁడనైనను దేవరయాజ్ఞ యైనదని వచ్చినాను. శిష్యుని కేమి యాజ్ఞ?

విశ్వా—సుపుత్రావాప్తిరస్తు!—ఓనక్షత్రకా! నక్షత్రకా!

నక్ష—స్వామీ! వచ్చుచున్నాను (అని రాజపుత్రునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విశ్వా—వత్స ప్రతర్దనా! పుత్రుఁడు మరణమునొందెనని దుఃఖించుచున్న రాజుకడకుఁ గొనిపోయి యీ బాలకుని సమర్పించి యాతని సంతోషపరవశునిం జేయుము.

ప్రతా—ఆహా ! ఏమి నాభాగ్యము ! చచ్చెననుకొన్న నా ముద్దుల బాలకుఁడు మరల సజీవుఁడై నాకు నేత్రోత్సవము చేయుచున్నాఁడు! అయ్యో! శిశుహంతకురాలని యొకయిల్లాలిని నిష్కారణముగాఁ జంపించి పాపము కట్టుకొంటినిగదా!

విశ్వా—రాజేంద్రా ! పరితాపపడకు. ఆ నిరపరాధిని సజీవురాలై యున్నది.

ప్రతా—ఇప్పుడు నాయుల్లము చల్లబడినది.—ఓభీషణా! ఆనిర్దోషురాలిని శిరశ్ఛేదము చేయక విముక్తుని యిప్పుడ వీరబాహుని కాజ్ఞాపింపుము.

విశ్వా—ఆమె యెవ్వరనుకొన్నావు? నిత్యసత్యవ్రతుఁడైన హరిశ్చంద్రుని యిల్లాలైన చంద్రమతీ దేవి. ఆపతివ్రతాతిలక మిక్కడనేయున్నది. వీరబాహునియొద్ద వీరదాసను నామముతోఁ గొలువు చేయుచున్న యీమహానుభావుఁడు హరిశ్చంద్రుఁడు.

ప్రతా—ఇప్పుడు వీరి దర్శనముచేత నాకన్నులు సఫలములయినవి. (అని లేచి హరిశ్చంద్రునిఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు.)

వీర—పిచ్చుకగుంటుమీఁద భాగీరథి పాఱినట్లు మీరయాచితముగా దర్శనమిచ్చుటచేత మీరన్న వాక్యములు నేనవలసినవిగాని మీరు సెలవియ్యవలసినవి కావు. మీరు పెద్దలు; పూజ్యులు మీదర్శనలాభమువలన నేను జరితార్థుఁడ నయినాను.

ప్రతా—ఒకవేళ. వయస్సుచేత నేనే వృద్ధుఁడ నైనను బుద్ధిచేతను గుణసంపదచేతను మీరే వృద్ధులు, మీరు దంపతులిరువురును గొన్నిదినములు మాయింట నతిథులుగా నుండి మా

గృహము పావనము చేయువలెను. ఓమహేంద్రా! శిశుహంతకు రాలన్న యపనింద సాధ్వీశిరోరత్నమయిన యీచంద్రమతి కెట్లు వచ్చినది?

విశ్వా—ఓరాజేంద్రా! చెప్పెదనువినుము. ఈహరిశ్చంద్రుని సత్యపరిశీలనార్థమై నేనే యీనక్షత్రకుని నియమింపగా నితఁడొరు లెఱుఁగకుండ రాజాంతఃపురముచొచ్చి యుయ్యాలలో నిద్రించుచున్న యీబాలకు నెత్తుకొనివచ్చి దాఁచి యీయర్భకుని శరీరమున నున్న నగలను గొనిపోయి యూరివంకఁ బోవుచున్న యీమెయొడిలోవైచి, దాసులుబిడ్డనుగానక మొత్తుపెట్టినపిమ్మట వెదకుచు బయలుదేఱిన తలారులకీమెను సొమ్ముతోఁ బట్టి యొప్పగించెను. ఈయనసత్యసంధత నేఁడు స్థిరపడినదిగదా! సర్వదేవతాసమక్షమున నేను జేసినప్రతిజ్ఞను నేనిప్పుడు చెల్లించుకొనెదను, (అనియాకాశమువంకఁజూచి) ఓమహేంద్రా! నీవిక్కడఁ బ్రత్యక్షమగుము. ఓకాశీవిశ్వనాథా! నీవిందు వచ్చి సాక్షిభావము వహింపుము. ఓవశిష్ఠా! నీశిష్యునిమహిమను జూడ రమ్ము!

[ఇంద్రుఁడును, ఉమతో శివుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

ప్రతా—ఆహా! ఏమి ఈభాగ్యము? ఇప్పుడు హరిశ్చంద్రుని మూలమున నందఱికిని దేవతా సాక్షాత్కారము కలుగుచున్నది.

విశ్వా—ఓపార్వతీశా! నీకు నమస్కారము. ఓమహేంద్రా! నా యెదుటకురమ్ము. ఓవశిష్ఠా! నీమాట గెలిచినది. నీశిష్యుని బొంకింపలేక నేనే యోడిపోయినాను. ముల్లోకములలో నీహరిశ్చంద్రుఁ డొక్కఁడే నిక్కమైన సత్యవాది యని యామహేశ్వరాదుల సమక్షమున నేనే ముమ్మాటికిని ఘోషించుచున్నాను. ఈతఁడిఁకమీఁదట లోకములో సత్యహరిశ్చంద్రుఁడని ప్రఖ్యాతి చెందఁగలఁడు. ఓసత్యహరిశ్చంద్రా! ఇటురమ్ము నే నింద్రసభలోబలి

కినప్రతిన తప్పకుండఁ దొల్లి నేను జలాశనుఁడనై హిమవత్పర్వతమునఁ జేసినతపస్సులో నీకు సగము ధారపోయుచున్నాను. గ్రహింపుము. (అని చేతిలో ధారపోయుచున్నాఁడు.)

ఇంద్రు—విశ్వామిత్రా! నీవు పలికిన ప్రతిజ్ఞలో నొకదానినే చెల్లించినావు.

విశ్వా—ఇదిగో కడమదానినిగూడ నిర్వహించుచున్నాను. సత్యహరిశ్చంద్రా! నీరాజ్యమును నీకిచ్చుచున్నాను. నాయాజ్ఞచేత నీవు నీయిచ్చవచ్చినన్నాళ్లీభూమి యేలినతరువాత స్వర్గములో నీయింద్రునియర్ధాసనమందుండిసుఖమనుభవింపుము. ఓమహేంద్రా! నీ కిది సమ్మతముగా నున్నదా?

ఇంద్రు—ఇటువంటి సత్యసంధునితోఁ గలిసి యర్ధాసనమునం దధివసించు భాగ్యముకలుగుటచే స్వర్గమును నేనును గూడ ధన్యత నొందుచున్నాము.

విశ్వా—కాలకౌశికుఁడును వీరబాహుఁడును వెనుక నిలచి తా మిచ్చినధనమెక్కడఁ బోవునో యని తహతహపడుచున్నారు. వీరివలన నేను గైకొన్నధనమును మరల వీరి కిచ్చివేసి యీదంపతులను దాస్యమునుండి యీక్షణము విముక్తులనుజేయుచున్నాను. ఓనక్షత్రకా! వీరిధనమును వీరి కిచ్చివేయుము.

నక్ష—మహాప్రసాదము. కాలకౌశికా! వీరబాహుఁడా! మీరిద్దరును నావెంటరండు. మీధన మిచ్చెదను.

(అని వారిని గొనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

శివు—ఓహరిశ్చంద్రా! మీరు వధూవరు లుభయులును నాయెదుటకు రండు. మీసత్యవర్తనము నాకాశ్చర్యము పుట్టించుచున్నది.

హరి-(భార్యతోవచ్చి యెదురనిలిచిచేతులుజోడించి)ఓ దేవా! నమస్కారము.

సీ. జయజయ యంబరచరవాహినీజూట
జయచంద్రమఃకళాసత్కిరీట
జయజయ పాతకజ్వాలనామలకృపీట
జయ వినిర్ధళితకుంజరనిశాట
జయజయ పావకనయనాంచితలలాట
జయ నివసద్రౌప్యశైలకూట
జయజయ వ్యాఘ్రరాక్షసనిర్బరాఖేట
జయధృతనీరజాసనకరోట

గీ. జయ భువనపావనామ్నాయసంఘఘోట
జయ నిశాసమయచరత్స్మశానవాట
జయ సతతభూషణీకృతసర్పఝాట
జయ కనదురిచిరామోఘశంబఖేట. 17

శివు—ఓ రాజేంద్రా! నీవు మమ్ము స్తుతింపనక్కఱలేదు. నీభక్తితాత్పర్యములను మే మెఱుఁగుదుము. మావలన నీకేమి కావలెనో వరముకోరుము.

హరి—దేవరకటాక్షసంపాదనము తప్ప నాకు మఱేమియుఁ గోరిక లేదు. అయినను దేవరయాజ్ఞాపించినప్పుడేదో కోరకయూర కుండరాదు.

ఉ. దేవ! మదీయమానసము దేవరమీఁదను ధర్మమందునుణ్
భావిని నిల్చునట్లుగను, భార్యలఁ బోలె జనంబుల న్సదా
భావన చేసి తోడ్పడుచు వర్తిలునట్లును; జీవహింసకుం
బోవక యుండునట్లును ప్రభుప్రవరా! వర మిమ్ము సత్కృపణ్ 18

శివు—వత్సా! నీవు కోరినకోరికల నిచ్చినారము.

పార్వతి—ఓసాధ్వీశిరోమణీ! నీకేమయినఁగోరిక కలదా!

చంద్ర—అంబా! నామన సెప్పుడును ధర్మమునందే వర్తిల్లు నట్లును, ఈశ్వర భక్తిని బతిభక్తిని పాయకుండునట్లును, జేయుము.

పార్వ—నీ కీ వరమును బ్రసాదించినాము.

శివు—ఓహరిశ్చంద్రా! నీకు మఱేమయినఁ గోరికకలదా?

హరి·—

చ. అనయము భూమి సస్యవతియై ఫలియించును గాక! మానవుల్
ఘనతర నీతివర్తనలఁ గాంతురు గాక సుఖంబు! దుష్టవ
ర్తనులు సమర్థుడఁడనల దౌష్ట్యముమాని చరింతురు గాక! భూ
జను లెలనున్న మానక రజమ్మో గ్రహింతురుగాక యెప్పుడున్ 19.

(అందఱునిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

బాన్సు ముద్రాక్షరశాల, రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీ

దక్షిణాగోగ్రహణము

ఇది

కందుకూరి వీరేశలింగముచే

రచియింపఁబడినది.

మూఁడవ కూర్పు

ప్రకాశకులు:

హితకారిణీసమాజము

రాజమహేంద్రవరము.

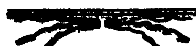

శ్రీరామ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము

రాజమహేంద్రవరము.

1948

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు

సుశర్మ:—త్రిగర్తాధీశుఁడు

సత్యసేనుఁడు:—సుశర్మ తమ్ముఁడు

విక్రమభుజుఁడు:—త్రిగర్త సేనాధిపతి

ఘటోదరుఁడు, నిపుణకుఁడు:—సుశర్మయొక్క భటులు

ధనగుప్తుఁడు:—విరాటరాజు ప్రియభృత్యుఁడు, వైశ్యుఁడు

విరాటరాజు:—మత్స్యదేశపురాజు; విరాటనగరాధీశుఁడు

వామనశర్మ:—పురోహితుఁడు

సుధేష్ణాదేవి:—విరాటరాజు భార్య

ఉపచారిక:—చేటిక

కంకుభట్టు:—ధర్మరాజుయొక్క మాఱుపేరు

వీరశేనుఁడు:—విరాట సేనాధిపతి

దామగ్రంధి:—నకులుని మాఱుపేరు

తంత్రీపాలుఁడు:—సహదేవుని మాఱుపేరు

వలలుఁడు:—భీముని మాఱుపేరు

పురుషోత్తవర్మ:—విరాటనగరపు కాపు

వజ్రబాహువు:—పురుషోత్తవర్మ కొమారుఁడు

దౌవారికుఁడు, సూతుఁడు, భటులు, సైనికులు &c.

శ్రీ

దక్షిణగోగ్రహణము

ప్రథమాంకము

రంగము — విరాటనగర సమీపారామము.

[సుశర్మయును దమ్ముడగు సత్యసేనుడును, సేనాధిపతి యగు విక్రమభుజుడును, భటులును ప్రవేశించుచున్నారు]

సుశ — ఓ సేనానీ! విక్రమభుజా! మనదుర్యోధనమహారాజుగా రన న్యసామాన్య మేధావంతులుసుమా. రారాజుగా రూహించిన ట్లాక వేళ బ్రచ్ఛన్నవేషు లయి పాండవు లిం దుండిన నుండవచ్చును. నీ వేమి తలంచెదవు?

విక్ర — ఉండనేవచ్చును. ఆమహారాజుగారిది కుశాగ్రబుద్ధి గదా!

సుశ — అందుకు సందేహ మేమి? భీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామాది ధీమంతు లంద ఱుండగా నిండుసభలో దుర్యోధనమహారాజుగారి కొక్కరికే దక్క మఱి యెవ్వరికయిన నీయాలోచన తోచినదా?

గీ. అవగింజంత యవకాశ మబ్బెనేని,
యతడు కొండంతయూహ చేయంగ గలడు;
పనిని దూర మాలోచించి కనుటగాదె
కీమమెుధీమంతులకును విశేష మెందు?

విక్ర — ఒకానొక యబలమూలమున సింహబలు డొక్క యపారబాహుబలునిచే నిహతు డయ్యె ననువృత్తాంతశ్రవణమాత్రమున నేకదా సుయోధను డంతయూహ చేయగలిగెను! ఆయూహయే సత్య మయ్యెనేని, ఆతనిబుద్ధిసంపద యెంతయైనను శ్లాఘింపదగినదే.

సుశ—నిస్సందేహముగా.

సీ. బలుఁడు శల్యుఁడు సింహబలుఁడు భీముండును సమబాహుబలు లిలా [చక్రమునను
చంపిన నొండొరుఁ జంపంగవలెఁ గాని పరు లేరు వారిఁ జంపంగ లేరు
శల్యుండుహలియును జాలదవ్వుగనుంటఁ జంపియుండరలకీచకునివారు
కావున భీముండె గంధర్వుఁ డనుపేర నడిరేయి నాతనిఁ గెడపియుండు

నంతె కాకుండఁ దా నొక్క యింతికొఱకు
సింహబలుఁ డీల్గె నని జనుల్ చెప్పుకొనుట
కతన నయ్యింతి ద్రౌపది కాఁగనోపు
ననుచు నీరీతి నూహించె నవనిభర్త.

విక్ర—మేలు మేలు! అది మిక్కిలి చక్కనియూహ.

సుశ—కానిమ్ము.

ఉ. ఎవ్వరు చంపి రేమి? దివి కేగెను గీచకుఁ డంతెచాలు; నా
కివ్వడిఁ బండు వయ్యె నలహీనుని దుర్మరణంబు వింటచేఁ;
జివ్వను భంగపుచ్చె మును చేవమెయిన్ ననువాఁడు క్రూరుఁడై
యవ్వడఁగు న్వధించి నతఁ డాప్తుఁడునా కతఁ డెవ్వఁడేనియున్.

సత్య—అన్నయ్యా! కురుమహీకాంతుఁ డూహించినట్లు సింహబలు నంతకాంతికంబున కంచినవాఁడు భీమసేనుఁ డయినను, నీ కాతఁ డాప్తుఁడే యగునా?

సుశ—(కొంచె మాలోచించి) అవు నాప్తుఁడే యగును. తమ్ముఁడా!

క. మన మియ్యెడ కరుదెంచుట
యనఘా! పాండవుల నరసి యడవికి వారిన్
బనుచుటకొఱకును గాదే
ఘనసమయాతిక్రమంబు కనఁబఱిచి వెసన్?

కీచకాంతకుఁ డిప్పుడు భీముఁడే యయి బయలఁ బడునేని, ప్రతిజ్ఞాభంగ మును జెప్పి యెప్పటియట్ల యప్పాండవుల మరల నడవులకుఁ బంపి మనము స్వామి కార్యనిర్వహణ ధుర్యులము కాఁగలుగుట కతఁడు తోడుపడినవాఁ డౌను గాన మన కట్టిమహోపకారి యాప్తుఁడు గాక యన్యుఁ డెట్లగును?

సత్య—అది సత్యమే కాని పాండవులే యిం దుందు రను కొందము. అప్పుడు—

క. పాండవమహాబ్ధి వెలువడి
చండతరవిరాటవాయు సంప్రేరితమై
నిండి యతివేలముగ మన
దండుల వడి నాక్రమింపఁ దరమే నిలుపన్?

సుశ—మన మప్పుడును భయపడవలసినపని లేదు. మనల నిక్క డకుఁ బంపు నప్పుడు కురురా జన్నమాట వినలేదా?

ఉ. ఏసరు పాండవాంబునిధి నీఁదుట దుర్భర మయ్యె నేని, దు
శ్శాసన వాయుసంగతిని శాంతనవాది సునావికేంద్ర రా
ధాసుత కర్ణధారసహితం బగుకౌరవరాజపోత ము
ల్లాసముతోడ వచ్చి మనలన్ సరగం దరిఁ జేర్చ కుండునే?

సత్య—కురురాజు కౌరవయోధులతో రేపుగదా యిక్కడకు వచ్చును?

క. మన మీదినమునఁ బసులన్
ఘనజవమునఁ బట్టఁగానె కని కౌంతేయుల్
చనుదెంచి తాఁకిరేనియు
ననిలోన న్వారి గెలువ నగునే మనకున్?

అభీమార్జునులపేరు తలఁపునఁ బొడిన నాగుండె లిప్పుడు తటతట కొట్టుకొనుచున్నవి.

మ. బకకిమ్మీరహిడింబముఖ్యదనుజవ్రాతంబు నెవ్వాఁడు మ
త్తకరీంద్రంబులఁ ద్రుంచు సింహముగతిన్ దాఁ ద్రుంచె; నెవ్వాఁడు యా
చకబంధున్ భుజవీర్యసింధుని జరాసంధుని హతుం జేసె; నా
ప్రకటస్థేముని భీముని దలఁప న్ప్రాణంబు భీతిల్లెడున్.

మ. పటుశౌర్యోన్నతి నెక్కటిం గడఁగి దేవవ్రాతముం గూల్చి దు
ర్ఘటమౌ ఖాండవదాహము న్సలిపె; నాగంధర్వయూథంబు ను
ద్భటశక్తిం బరిమార్చి కాచెఁ గురుభర్త న్ఘోషయాత్రన్; మహో
త్కటతేజోనిధి యైన యానరునకున్ ధాత్రి న్నరుల్ లెక్కయే?

సుశ—ఓయనుజా! నీవాశంక పెట్టుకోకు. పారజ్ఞాతవాససంవత్స రాంతములోపల బయలఁబడి ప్రతిజ్ఞాభంగ మగునట్లుగా మనతో యుద్ధము చేయవత్తురా? తమ్ము లొకవేళ తొందర పడుదు రనుకొన్నను, ధర్మ బాహ్య మయినపనికి ధర్మరా జెన్నఁడయిన నొడఁబడునా?

గీ. తమ్ము లొక వేళ నున్మత్తదంతు లట్లు
విడివడిన, ధర్మజాంకుశ విహతిచేతఁ
దారు మరలింపఁగాఁ బడి ధర్మపాశ
బద్ధు లగుచుఁ గ్రమ్మఱఁ గానపాలు కారె?

కాఁబట్టి మనము ముందుగాఁ బాండవులవృత్తాంతమునే విచారింతము. దుర్యోధనమహారాజు నాజ్ఞయు మన కట్టిదేకదా? మీరు పాండవులు నుండి యని మనము నిరూపించినతోడనే వారు మాఱుమాటాడక తత్క్షణ మరణ్యమార్గము పట్టుదురు. ధర్మజుఁడు ధర్మము తప్పుటవలన లభించెడు నింద్రపదవినైనఁ దృణీకరణముగ నిరసించును.

సత్య—ధర్మనందనుఁడు ధర్మము వెప్పుడును దప్పఁడని నీకు దృఢ నిశ్చయ మున్నదా?

సుశ—సూర్యుఁడు నేఁడు సహజతేజోవంతుఁడై పూర్వదిక్కున నుదయించునని యెంత నిశ్చయ మున్నదో యంత నిశ్చయ మున్నది. సూర్యుఁడు నైజతేజము విడుచు నని నీ కేమయిన సందేహ మున్నదా?

ఉ. భానుఁడు నైజతేజమును బాసిన, శీతకరుఁడు వేఁడిమిం
బూనిన, నగ్ని చల్లపడిపోయిన, వార్ధి జలంబు తోరతన్
మానిన, వ్యాఘ్రసింహములు మాంసము తింటఁ బరిత్యజించినన్,
దా నిల ధర్మనందనుఁడు ధర్మము తప్పఁ డొకించుకేనియున్.

సత్య—అజ్ఞాతవాససంవత్సర మీవఱకే కడచిన దేమో! అప్పుడు పాండవుల నెవ్వ రడ్డుపెట్టఁ గలరు?

సుశ—అజ్ఞాతవాసాబ్దమింకను నతీతము కాలేదు. దాఁటిపోయిన యెడలఁ బాండవుల వెదకించుటకు దుర్యోధనమహారా జింత మతిహీనుఁడా?

సత్య—అట్లయిన మనము పాండవాన్వేషణప్రయత్నమునే చేయుదము.

సుశ—విరాటునిగర్వ మడఁపక ముందుగా మన కాపని సాధ్యము కాదు. కాఁబట్టి మనము ముందుగా శత్రువైన విరాటుని పశుగణమును వస్తుసంపదను జూఱగొందము.

సత్య—మమ్ము దేవరచిత్తమువచ్చినపనికి నియోగింపవచ్చును. మే మందఱము భవదాజ్ఞాధీనమానసుల మయి వేచియున్నాము.

సుశ—(పయివంకఁ జూచి) ఓవిక్రమభుజా! తూర్పు తెల్లవాఱు చున్నది. మనచేఁ బంపఁబడినచారు లింకను రాలేదు. రాత్రి యంతయు నడిచిన మార్గాయాసముచేత సేనలు నిద్రకుఁ బడినవి. సేనలను లేపి యుద్ధసన్నద్ధము లగునట్లు చేయుము.

విక్ర—తమయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

సుశ—మనజాడ కనిపెట్టి యెవ్వరును శత్రువులకుఁ దెలుపక మునుపే మన మాకస్మికముగాఁ బోయి గోగణమునుబట్టి యడ్డువచ్చిన గోపాలురఁ బాఱఁ ద్రోలి పశుబృందమును ముందు కొంతసేనతో సత్యసేనుని వెంటఁ బంపి వేయవలెను. వెనుక మన మనుకూలస్థలమున సేన

లను బన్నించి నిలిచి పశువిమోచనమున కయి వచ్చెడి విరాటాదుల నోడించుటకయి సంసిద్ధుల మయి యుండవలెను.

విక్ర—ఆలాగుననే యుందము.

సుశ—విరాటుని నోడించి యాతనినగ రెప్పుడు చూఱకొందమా యని నామనస్సెంతో తహతహపడుచున్నది. పూర్వ మాతఁడు పఱచిన భంగపాటు నాహృదయము నిప్పటికిని శల్యమయి వేధించు చున్నది. వేగులవారు వచ్చెడులోపలనే మన దండములను నడిపించుకొని పోయి గోవులను బట్టుదమా?

విక్ర—స్వామీ! తొందరపడఁబోకుఁడు. మనచేఁ బంపఁబడిన నిపుణకుఁడు మొదలయినవారు దేశ కాలానుకూల్యములను విచారించు కొని యింతకు వచ్చుచుందురు. మన కిది క్రొత్తదేశము; మార్గ మడి గినను జెప్పువారు లేరు; మర్మ మెఱుఁగక శత్రు మధ్యమున సాహసించి పనిచేసినచోఁ దరువాతఁ బశ్చాత్తాప పడవలసివచ్చును. విరటుఁడును మన కశ్రమసాధ్యుఁడు కాఁడు. అతనిబలవిక్రమాదులను మునుపు దేవర కొంత మెఱుఁగుదురుగదా?

సుశ—(తిరస్కారముతో) విరాటుని గిరాటుని నాముందఱ నొకపౌరుషశాలినిగాఁ జెప్పకుము. అతనివిక్రమము నే నెఱుఁగనిది కాదు. ఆతఁ డొకనాఁ డెట్లో దైవికముగా రణజూదమున నాపయి గెలుపు గొనుట నీ వొకమహాకార్యముగా నెంచుచున్నావు. ఆచిఱు గెలుపయినను సింహబలునిచే నైనదిగాని స్వశక్తిచేత నైనది కాదు.

సత్య—అట్లయిన సింహబలుఁడు మరణము నొందినందున కయి మన మిప్పుడు సంతోషపడవలెను.

సుశ—సింహబలుఁ డున్న నేమి? ఆసింహబలుఁ డయినను గేకయ నాస్వాలను దోడు చేసికొని వచ్చి నాతోఁ బోరి యల్పజయమును బొందఁ గలిగెనుగాని యిప్పు డీవిరాటుఁడును సింహబలుఁడునుమాత్రమే

వచ్చియుండినయెడల నే నాఖురపురను కౌటియొక్క కాలిక్రిందను జీమలను వలె నలిపివేసి యుండనా?

ఉ. సింహబలుండు నేఁ డిచట జీవముతోడుత నుండెనేని, నే
 రంహగతిం గనద్గద కరంబునఁ దాలిచి దండిమీఁదికిన్
 సింహము దూఁకుకైవడిని జెంగున దూఁకి, గదాహతి న్వడిన్
 సంహరణం బొనర్చి నిమిషంబునఁ దీర్పనె తొంటివైరమున్?

విక్ర — ఇప్పుడు దేవరవారు స్వబలమునం దతి విశ్వాస ముంచి పరబలమును దిన్నఁగా గణింపఁజాలకున్నారు. మనసేనలు మార్గాయాసముచే నలసి—

సుశ — తాళు, తాళు. వాకిట నేదో కలకలము వినవచ్చుచున్నది. ఆలకింపుము.

[తెరలో]

గీ. బ్రతికియున్న నిన్ను రణరంగమున మున్ను
 సింహబలుఁడు గెలిచె శితశరాళిఁ;
 జచ్చియున్న యతనిఁ జప్పిడిమాటల
 గెలిచె దిప్పుడు నీవు గృహమునందు.

సుశ — (కోపముతో) విక్రమభుజా! ఆ ప్రలాపము విన్నావా? ఆయువు మూడినవాఁ డెవ్వఁడో చాటుననుండి నిర్భయముగా నన్నే యాక్షేపించుచున్నాఁడు! వాఁడు ప్రాణము లొల్లఁడు కాఁబోలును! ఈరాజద్రోహి మనపరిజనులలో నెవ్వఁడయి యుండును?

విక్ర — ఆకంఠస్వరము మున్నెన్నఁడును విన్నదికాదు. శత్రుపక్షమువాఁ డెవ్వఁడైన మనవారిచేతఁ జిక్కి యట్లు ప్రేలుచుండి యుండును. మనపరివార మెక్కడ! స్వామిద్రోహ మెక్కడ!

సుశ — కావచ్చును. ఆదుష్టునిఁ దక్షణ మిక్కడ కీడ్చుకొని రమ్మనుము.

విక్ర— ఓరీ! ఘటోదరా! ఆనందపడిచేయువారి నందఱిని ప్రభువుగారి సమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరా

ఘటో—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

ఓసీ! పలుగాకీ! నీ విప్పుడు కూసినకూఁత మాప్రభువుగారిచెవులఁ బడియుండిన పక్షమున నీతల యిఁక నీమెడమీఁదఁ దడవు నిలువదు. నీకు మృత్యువు సమీపించినది మిడిసిపడక నడువు.

విక్ర—(చూచి) మనవిప్రనాకాదు లెవ్వనినో పెడతెక్కలుకట్టి దేవరసన్నిధి కీడ్చుకొని వచ్చుచున్నారు.

సుశ—ఇప్పుడు డాకాలుఁ ద్రొచినవాఁడు వాఁడే యైయుండును. అందుకు సందేహము లేదు. నేనూరక మనపక్షమువాఁ డని భ్రమపడితిని.

[అప్పుడు నిపుణకుఁడు, ఘటోదరుఁడు, పెడతెక్కలు విఱిచికట్టిన యొకవైశ్యునితోఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

నిపు—దేవా! నమస్కారము. దేవరకు విజయ మగుఁగాక.

సుశ—నిపుణకా! కార్యసాఫల్యము చేసికొనివచ్చితివా?

నిపు—మనసుభటు లిప్పుడె కార్యము పండించుకొనివత్తురు. నేను వారిని వెనుకవిడిచి దారిలోఁ దాఁగుచున్న వీనిని బట్టుకొని వచ్చినాఁడను—ఓధనగుప్తా! మారాజుగారికి మ్రొక్కుము. చెప్పినను చేయుత వేమి?

ధన—(గర్వముతో) ఈబంధములు లేనప్పుడే పరులముందు చేయొగ్గనివాఁడను నే నీనిర్బంధమునకు మ్రొక్కుదునా?

సుశ—ఓ వదరుఁబోతా! ఎవఁడవురా నీవు?

ధన—(గర్వముతో) మా ప్రభువువారిపసువులను దొంగిలివచ్చిన యీదొంగల గుంపునకు నాయకుఁ డీమువ్వురిలో నెవ్వఁడో ముందు చెప్పుఁడు నే నాతని కొంకింత బుద్ధిచెప్పవలెను.

సత్య — ఇట్లు కాళులు ప్రేలుచున్న యీతులువనాలుక కోయక కత్తి చేతఁబట్టుకొని యూరక చూచుచున్న వేమిరా?

ఘటో — (ఒరలోనుండి కత్తి దూయుచున్నాఁడు.)

సుశ — ఘటోదరా! కొంతకాలము తాళుము. వీఁడు శత్రుపురము నందలి వార్తలేమయినఁ జెప్పునేమో యడిగి తెలిసికొందము — ఓనిపుణకా! వీఁ డెవఁడు?

నిపు — వీఁడు విరాటుని ధనాగారమునందున్న బచ్చు. వీనిపేరు ధనగుప్తుఁడఁట! వీఁడు మొదట మాతో శాంతముగా మాటాడుచు మేము దేవర నిర్దేశము చెప్పఁగానే కాఱు లఱవ మొదలు పెట్టినాఁడు.

ధన — మీకు శత్రుపురమునందలి వార్తలు కావలెనుగా! ఏమి యీ త్రుళ్ళు! సిగ్గులేక —

ఘటో — ఓరి మూర్ఖా! ప్రేలక యూరకుండెదవా? ఈకత్తితో నీనాలుక కోయుదునా?

ధన — కోయుము కోయుము. నిర్దోషులనాలుకలు కోసెడి యసహాయశూరుఁడవు నీ వొక్కఁడవేనా మీసేనలో నీవంటిపుణ్యాత్ము లింకను బలువు రున్నారా?

సత్య — వీనికి నేఁ డాయువు మూఁడినది.

ధన — మీరు చెప్పనక్కఱలేదు. నా కాయువు మూఁడిన దని నా కీవఱకే తెలియును.

సత్య — ఎట్లు తెలిసినది

ధన — మీవంటి దయావంతుల చేతులలోఁ బడుటచేత.

విక్ర — వీనికి నిశ్చయముగానే చావు వ్రాసినది.

ధన — అందుకు సందేహమేమి? ఈజ్యోతిషము నాకు నీకంటెను ముందుగాఁ దెలిసినది. నీభటులు న న్నెప్పుడు పట్టుకొన్నారో నా కప్పుడే చావు వ్రాసినదని నీ ముఖవిలాసము చూడకమునుపే నే ననుకొన్నాను.

సత్య—ఈనుంతకు జ్యోతిషముకూడఁ దెలిసినదా?

ధన—ఒక్క జ్యోతిషమేకాదు మీసన్నిధికి రాఁగానే నా కిప్పుడు సాముద్రికమును దెలియుచున్నది. మీముఖలక్షణము తేఱిపాఱఁజూచిన కొలఁదిని నామరణము నా కంతకంతకుఁ దేటగా బోధపడుచున్నది.

విక్ర—ఓరి వైశ్యాధమా! ప్రేలఁబోకు.

సుశ—ఈనీచుఁడు చావునకుఁ దెగించి తెంపరియై నోటికి వచ్చినట్లెల్లఁ బ్రేలుచున్నాఁడు. వీనిచే ప్రేలింపకుఁడు.

ధన—నానోట దఱిగియుండదు. నన్ను రేఁచుట పోని జోకొట్టుట సుమీ!

సుశ—ఏఁడు వైశ్యుఁడవ మన్నాఁడే వీనివంశమున లేని యీ వాక్యశూరత వీని కెట్లు వచ్చినది?

సత్య—తల్లి వైశ్యాంగనయే యయియుండును. వీనితండ్రి నెవ్వ రెఱుఁగఁగలరు?

ధన—ఈశ్వరుఁ డెఱుఁగఁగలఁడు. నినుబోటి యజ్ఞు లెఱుఁగలేకున్న నష్టమేమి? సహజభీరువు లని పేరొందిన వైశ్యులే మావీట నింత శూరు లయియుండఁగాఁ బరాక్రమోపజీవు లయినవారిచర్య లెట్లుండునో నన్నుఁబట్టి యూహించుకొనుఁడు.

సత్య—వీఁడు సురాపానము చేసినవానివలెఁ బ్రేలుచున్నాఁడే!

ధన—సురాపానము చేయుట మాకులాచారము గాదు.

సుశ—నిపుణకా! వీని కేమైన నున్మాద మున్నదా?

నిపు—మనదండయాత్రనుగుఱించి ప్రసంగింపనంతవఱకు వీఁడు మహర్షివలె మాటాడినాఁడు. ఆపే రెత్తఁగానే వీని కీవెఱ్ఱి యెత్తినది.

సుశ—(తనలో) వీనిని మంచిమాటలాడి దారికిఁ దేవచ్చునేమో చూతము (ప్రకాశముగా) ఓధనగుప్తా! నీవు మంచివాఁడవు. భయపడఁబోకు. నీ ప్రాణములు రక్షింపించెదను. మనస్సు పదిలపఱుచుకొని నేనడిగినదానికి సదుత్తరము చెప్పుము.

ధన—ప్రాణభయ మెప్పుడును నాకు లేదు. మీకుఁ గావలసి నన్ని సదుత్తరములను జెప్పెదను. మీ ప్రశ్నపత్రములను విప్పుఁడు.

సుశీ— మావీటఁ బాండవు లున్నారేమో యెఱుఁగుదువా?

ధన—ఎఱుఁగుదును.

సుశీ— ఏ మెఱుఁగుదువు?

ధన—పాండవులు లే రని.

సత్య—వీఁ డసత్యము పలుకుచున్నాఁడు.

ధన—మావీట నున్న కుక్కయు నసత్యము పలుకదు.

సుశీ—ఎఱుఁగకున్నఁ బోనిమ్ము. కోపము తెచ్చుకొనకుము. మీరాజుగారి బావ సింహబలుఁడు సుఖుఁడై యున్నాఁడేమో చెప్పఁగలవా?

ధన—చెప్పఁగలను. అతఁడు చచ్చి స్వర్గలోకమున సుఖుఁడై యున్నాఁడు.

సుశీ—స్వర్గలోకముననా?

ధన—స్వర్గమునఁ గాకున్న నరకమున నని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఏదో యొకలోకమున నున్నాఁడు. ఈలోకమునమాత్రము లేఁడు.

సుశీ- ఎందుచేతఁ జచ్చినాఁడు?

ధన—తెనదురవ్వ్రర్తముచేత.

సుశీ—ఎవనిచేతఁ జంపబడినాఁడు?

ధన—విధిచేతఁ జంపఁబడినాఁడు.

సుశీ—నీవేదాంతార్థ మక్కఱలేదు; లౌకికార్థము చెప్పుము. సింహబలుని జంపినవాఁ డెవ్వఁడు?

ధన—గంధర్వుఁ డఁట!

సుశీ—భూలోకమున నున్న సింహబలునకు గగనచరుఁ డైన గంధర్వునితోడ వైర మేల కలిగినది?

ధన. - ఖగనచరు లేమి? భూచరు లేమి? దుష్టున కందఱును వైరులే. పరాంగనానురక్తులకును బరధనాసక్తులకును వైరులు కానివా రెవ్వ రుందురు? కండక్రొవ్వున వాఁడొక్క మహాపతివ్రత కాశపడఁగా, కావలసినకార్యము గంధర్వులు చేసిరి.

సుశ- -అతఁడు జారత్వదేవత కే బలి యయ్యెనా?

ధన——అవును. ఆ రాక్షసికే నరబలి యయినాఁడు. పరకాంత కాశపడి బ్రతికినవాఁ డెవఁడు?

ఉ. సీత మహాపతివ్రతను జేరఁగఁ గోరి దశాస్యుఁ డీల్గఁడే?
పాతకియై సురాంగనలఁ బట్టి వెపత్త్రిరుండు కూలఁడే?
ఘాతుకు లైనయాదనుజకాంక్ష మట్లు నరశ్రుతిన్ సురా
రాతి యుతండు పుట్టి మహి బ్రమందెను, నేఁ డిట వింత యేటికిన్?

సుశ- -(తనలో) ఈమూర్ఖుఁడు దారికి వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక మెల్లఁగాఁ గార్యాంశమునకు దించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓసెట్టీ! అన్నగారి దుర్మరణమును జూచి తమ్ములోర్చి యూరకుండిరా?

ధన——ఆయన్నతమ్ములే లయూరకుందురు? అన్నపలెనే త్రుళ్ళిపడి సాధుపిఁడనకు యత్నింపఁగా గంధర్వులెఱిఁగి యన్నవద్దకే వానిని దోడుపంపిరి.

సుశ——అది సరేకాని యాదుష్టుఁ డాశించిన యామహాపతివ్రత యెవ్వరు?

ధన- -అంతఃపురపరిజనముమాట నన్నడుగఁబోకు. నేను బరకాంత నేకెత్తను.

సుశ——పోనిమ్ము. మీదేశమునఁ బశుసమృద్ధి గలదా?

ధన——కావలసినంత యున్నది.

సుశ——మీరాజు పశువు లెక్కడ క్షేమముగా నుంచఁబడును?

ధన—మా రాజు పశువులా! సరిసరి! మీ తెలివి నా కిప్పుడు బోధపడుచున్నది. ఆపశువార్త పశువులకే కాని మనకెందుకు?

సుశ—(తనలో) పశువుల పేరు తల పెట్టఁగానే వీనికి మరలఁ బిచ్చి యెత్తుచున్నది. (ప్రకాశముగా) నీవు పాండవుల కాశపడెదవుపక్షమున నీళ్ళు నమలక నిజము చెప్పుము. నీ కభయదానము చేసెదను.

ధన—నాకు రాజభక్తి కంటెను ప్రాణము లెక్కవవి కావు. వలయునేని యీపాదు ప్రాణములం బుచ్చుకొమ్ము. నే నీ దేహము నైనను విడిచెదనుగాని ప్రాణమున్ పోయినను రాజద్రోహము చేయను.

క. రుజలం బస చెడి ముదిమిని
ద్విజయింపఁగవలయు నట్టిదగు నీయొడలిన్
భజియించిన స్వామ్యర్థము
త్యజియించుటకంటె భాగ్య మన్యము కలదే?

సుశ—ఓయి పిచ్చివాఁడా! మామాట వినక నీ విప్పు డేల నిష్కారణముగాఁ జెడిపోయెదవు? నీవు చెప్పకపోయినను మే మెట్టును మీరాజుగోవులను బట్టకమానము. మానిపుణకుని వెంటఁ బోయిన చారులు సర్వమును దెలిసికొని నీ విక్కడ నుండఁగానే వత్తురు. ఈలోపలనె బుద్ధిమంతుఁడవయి మాకిప్పుడు త్రోవ చెప్పి నడిపించితివా, నీకుఁ దగిన ప్రత్యుపకారమును జేసెదము. ఇదిగో ప్రస్తుత మీబహుమానము నందుకొమ్ము. (అని చేతి రత్నకంకణ మియ్యఁబోవుచున్నాఁడు.)

ధన—ఆహాహాహా! బహుమానమా!

సుశ—అవును బహుమానమే. మా బహుమాన మన్న నీ కంత తిరస్కారముగా నున్నదా?

ధన—ఒక్క నీబహుమానమునే కాదు నీబహుమానమును నిన్నును గూడఁ దిరస్కరించుచున్నాను. నేఁ డుండి రేపు పోయెడు

నీతుచ్ఛధనమును నీయొద్దనే యుంచుకొమ్ము. నావద్ద నెన్నఁడును దఱుఁగని దివ్యధనము కావలసినంత యున్నది.

సుశ—మీరాజువద్ద నని నీ యభిప్రాయము కాఁబోలును!

ధన—కాదు నావద్ద ననియే.

సుశ—నీయింటివద్దనా?

ధన—ఇంటివద్దకా దిక్కడనే.

సుశ—ఇక్కడ నెక్కడ?

ధన—ఇక్కడ. (అని హృదయమును జూపుచున్నాఁడు)

సుశ—అక్కడనున్న దేమిధనము?

ధన—ఏమిధనమా? సత్యధనము; దయాధనము; ధైర్యధనము; అమూల్యనీతి ధనము. ఈధనములు మీకు వేయిజన్మము లెత్తినను రావు

సత్య—ఓరి చండాలుఁడా! స్వామి తారతమ్య మెఱుఁగక నోరికి వచ్చిన ట్లెల్లను ప్రేలుచున్నావు!

సుశ—ఈమూర్ఖుఁడు నామవచనములచేతఁ జక్కఁబడఁడు. ఓభటులారా! వీనిని దండింపుఁడు.

భటు—ఓరిమూర్ఖా! నీపాపఫల మనుభవింపుము. (అని కొట్టుచున్నాఁడు.)

ధన—అనుభవించెదను! అనుభవించెదను! మీ రన్నట్లు స్వయంకృతాపరాధ ఫల మనుభవింపవలయును. ఇక్కడ నావిషయమునఁ జేసిన దంతయు మీ రక్కడ యమసన్నిధానమునందు కోటిగుణముగా ననుభవించెదరు.

సుశ—ఓరీ! ఇకనైన బుద్ధితెచ్చుకొని మీరాజుగుట్టు చెప్పెదవా? నిన్ను మన్నించెదను.

ధన—మన్నింప నక్కఱలేదు చెప్పెనను వినుము.

సుశ—సావధానులమయి యున్నాము. చెప్పుము.

ధన—ఇదిగో మర్మము విడిచి చెప్పుచున్నాను. నీవు వృథా పసుహరణమున కేల యత్నించెదవు? వంచకులకుఁగాని ఋజుమార్గవర్తులకు గోప్యాంశమేమి యుండును? ఆతనిగుట్టంతయు నీతి తప్పకుండుటయే.

గీ. దుష్టశిక్షణదక్షుఁడౌ మత్స్యేంద్రు దోర్యుగంబు
నోరసి నిలిచిన మగఁటిమి యొనవుఁగాక,
భీరులగుగోపులను గొట్టి నోరు లేని
పసరములఁ బట్టుటది యేటిపౌరుషంబు?

నీవు మానప్రాణములు దక్కించుకోఁ గోరితివా, యీవ్యర్థప్రయత్నము మాని యిప్పుడు వచ్చినదారినే మరల నింటిమార్గము పట్టుము. నీకీ దుర్బుద్ధి వదలక ప్రాణములు చేదయి చెడిపోఁ దలఁచితివా, పోయి గోవులను బట్టుము. అప్పుడు

మ. లయకాలానలభీషణాకృతిని లీల న్నీదు సేనాటవీ
రయమారంగ శరార్చులం బొదివి తీవ్రప్రక్రియం గాల్చుచున్
భయదాస్త్రంబుల నవ్విరాటుఁడు నినుఁ దర్పోద్ధతిం దాఁకఁ ద
ద్దయుఁ బ్రాణంబును మానమున్ రణమునం దక్కించుకో నేర్తువే?

మ. గజబృందంబులతో నఖర్వమదశేఖుఁ డా శతానీకుఁడున్,
విజయాశ్వంబులతో భుజాబలమురీతిన్ సూర్యదత్తుండు, వా
యుజవం బొప్పు రథాళితోడ మదిరాస్యుండున్, ప్రదిమూర్తు ల్నృపా
నుజు లొక్కమ్మడిఁ దాఁకఁ గూలరె భవన్ముఖ్యాగ్ర సేనాపతుల్?

ఉ. ఆతని యగ్రనందనుఁ డహర్పతితేజుఁడు శంఖుఁ డుస్మదా
రాతిభయంకరుండు మృగరాజు గజంబులఁ బోలెఁ దోలి బల్
శాతకృపాణిచే నడరఁ జంపఁగ నొంపఁగ నీసుసైనిక
వ్రాతము గుండియల్ పగిలి పాఱక జాఱక నిల్వ నేర్చునే?

క. ఛావం దలంచితి వేనియు
గోవుల నిటఁ బట్టు మీావు కుటిలత్వమునన్;
జావక బ్రదుకం దలఁచిన,
నీ విదె నాబుద్ధి వినుమ నేగుమ పురికిన్.

సుశ — ఓసీ! ఆత్మస్తుతి పరనిందా పాండిత్యధురీణా! నీచదువు పూర్ణమయినదా? ఇంకను గొంత కొఱంత యున్నదా?

ధన — చెప్పవలసినదానిలో సహస్రాంశమయినను గాలేదు. అందని మ్రానిపండ్లకు గఱ్ఱులు చాచుటవలన నేమి ప్రయోజనము? శక్యాశక్యవిచారము లేక నీ వేల నిష్కారణముగా చెట్టు గొట్టి పైని వేసికొనెదవు? మూరాజా పరాధపరుఁడు —

సుశ ఇంతటితో నీచదువు చాలించుము. నీపాండిత్యము మేము మెచ్చుకొన్నాము — విక్రమభుజా! మన మూమూర్ఖునితోఁ గాల మంతయు వ్యర్థపుచ్చుచున్నాము. వీనితో వేయేండ్లు మాటాడినను మనకుఁ బ్రయోజనలేశమును గలుగదు. ఓఘటోదరా! వీనిని గొనిపోయి మనకార్యాలోచన వినఁబడకుండ దూరముగా నాతాళవనమునం దుంచుము. బంధములు త్రెంచుకొని పాఱిపోకుండ వీనిని పదిలముగా మీారందఱును గను గలిగి కాచుచుండవలెను జూడీ.

ధన — (తనలో) ఇతఁడు నాకు మంచియుపాయము తోఁపించినాఁడు.

ఘటో — చిత్తము. (అని ధనగుప్తునితో నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సుశ — విక్రమభుజా! వాఁడు దాఁటిపోయినాఁడా?

విక్ర — పోవుచున్నాఁడు. మన మింక రహస్యాలోచనమున కుపక్రమింపవచ్చును. అదె మనసిపుణకుఁడు మరల వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతని ముఖవికాసము చూడఁగా నేదో శుభవార్త తెచ్చుచున్నట్లున్నది.

సుశ — [illegible]

[illegible] చేసినావా?

[illegible] — [illegible] ర్వ్యమును [illegible]

[illegible]

[illegible] గట్టి

చేసినారు! గుఱ్ఱములు గజములు——

సుశ— చాలును. ఇవన్నియు సరేకాని విరటుని కదుపులజాడ మాత్ర మింకను మనకుఁ దెలియనే లేదు గదా?

[నిపుణకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నిపు——స్వామీ! నమస్కారము. నేను వెనుక దిగవిడిచివచ్చిన భటులు విరటుని గోవులజాడ కనిపెట్టి వచ్చినారు. ఆతనిగోగణ మాతోఁట కీశాన్యమూలనున్న పొలములోనుండి గోపాలురచే రక్షింపఁ బడుచున్నది.

సుశ——అట్లయిన వేగముగాఁ బోయి పసులఁ బట్టుదము లెండు. ఓవీరులారా! ఇప్పు డాధనగుప్తుఁడు ప్రేలిన వీరాలాపములను విన్నారా?

సత్య——మీ రావాగాడంబరము నమ్మి యణుమాత్రమును జింతిలఁబోకుఁడు.

చ. విరటునితమ్ముల న్మవుర విక్రమలీల వధించు వాఁడ నో
క్కరుఁడనె నేను వ్యాఘ్రము మలుకఁ హరిణంబులఁ జంపు కైవడిన్;
నరవర! చింత మానుము మనంబున; నాయుసిపాలు మత్స్యభూ
వరు ననుజన్మ లెల్ల; సభవారు వినంగఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టితిన్.

విక్ర——ఇఁక నా ప్రతిజ్ఞ చిత్తగింపుడు.

క. శిరములు ద్రుంచెద సునిసిత
శరధారలచేత నేని శంఖాదిమహీ
వరసుతుల నెల్ల; నోహో
లరయఁగ సేనానితోడ నఖిలకుమారుల్.

సుశ—నే నిదె శపథము చేయుచున్నాను వినుఁడు.

క. విరటుని సారిగొనియెద నీ
ఖరతరకౌక్షేయకమున క్షణకాలమునన్;
విరటుఁడు నాపా లయ్యెడు
సుర లెల్లను వచ్చి తోడు చూపిరి యేనిన్.

ఓసత్యసేనా! నీవు నిపుణకుని వెంటఁ బోయి యడ్డువచ్చిన గోపకులఁ దూపులపాలు చేసి గోవులను బట్టుము—ఓ విక్రమభుజా! నీవు సేనలను బన్ని పురమునకును గోవులకును మధ్య నిలువుము. పొమ్ము. నే నిదె నిన్నుఁ గలిసికొనెదను.

సత్య—అట్లు చేసెదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

రంగము—విరాటుని సభామంటపము.

[విరాటరాజును, రాణియైనసుధేష్ణాదేవియు ఉపచారిక యను చేటికయు, పురోహితుఁడగు వామనశర్మయు, దౌవారికుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

విరా—ఓవామనశర్మా! నిన్నటిదినము పూజ్యులైన కంకుభట్లవారాశౌచవిషయమైన ప్రస్తావనలో "దశాహం బ్రాహ్మణానాంతు। క్షత్రియాణాం త్రిపంచక" మ్మని దేవల స్మృతివచనము నొకదాని నుదాహరించినారు. దానినిబట్టి పదియేనుదినము లాశౌచము పట్టవలసినపని లేదుగదా?

వామ—లేదు. దేశాచారమునుబట్టి మనకుఁ బండ్రెండుదినముల తోనే యాశౌచ శుద్ధి యగును. ధర్మశాస్త్రమును శిష్టాచారమున కను గుణముగానే యున్నది.

శ్లో. శుద్ధే ద్విప్రో దశాహేన ద్వాదశాహేన భూమిపః
వైశ్యః పంచదశాహేన శూద్రో మాసేనశుద్ధ్యతి.

అను దక్షస్మృతివచనమును దేవరవారు చిత్తగించియుండలేదా? ఈనలు కేర్పఱిచినట్లుగా సింహబలాదుల పత్నులచేత నేఁడే శుద్ధిస్నానము చేయింపవచ్చును. అయ్యో! సింహబలుని పేరుచ్చరింపఁగానే దేవిగారు మరల రోదనమున కారంభించినారు!

విరా—

చ. వనితరో! గ్రీష్మతాపమున వాడినపూసరమట్లు లున్న యీ
తనువును దుఃఖవహ్ని నిటు తాపము నొందఁగఁ జేసె దేల? న
మ్మనమునఁ దాల్మి పూని యిఁక మానుము శోకము; నిన్నుఁజూచి నీ
తనయులు నేముఁ గుందెదము; ధైర్యమునన్మము నూఱడింపుమా.

నీ వీరీతిఁగా వేయేండ్లు చింతిల్లినను, అప్పు యేఁప్పుచున్నదని జాలిపడి సింహబలుఁడును దమ్ములును లేచివచ్చి నినోదార్తురా? వారు నీతల్లి కడుపునఁబుట్టనేలే దనుకొని వారిని మఱచిపొమ్మా.

ఉప—అమ్మా! ఊఱడిల్లుము.

వామ—ఓహో! ఈపండ్రెండుదినములలోనే యీమె యెంతే మాఱిపోయినది! నిత్యమును జూచుచుండఁబట్టి నే నీమె దేవి యనుకొం టిని గాని పదునేనుదినములక్రిందఁ జూచినవా రిప్పు డీమెను గుఱుతు పట్టలేరు. అమ్మా! ప్రభువుగారు చెప్పినట్లు చేసి దుఃఖమును నీమనసు లోనే దిగమ్రింగికొమ్ము.

సుధే—హా! సింహబలా! ని న్నెట్లు మఱచిపోఁగలుగుదునురా తమ్ముఁడా? నీవుపోయి నేటికిఁ బండ్రెండుదినములు దాఁటిపోయినను నామనోవ్యథ యంతకంతకు మఱింత క్రొత్తదగుచున్నది. వ త్సా! నన్ను వ ఱపునకురాక నామనోనేత్రమున కిష్టుఁడును నీవు సైరంధ్రిని గొనిరాఁటికిఁ బంపు మని దీనముఖముతో వేఁడుచు నాయెదుట నిలువఁబడినట్లే కనఁబడుచున్నావు!

విరా—ఓ దేవీ! నీ వూరక తమ్ముఁడా తమ్ముఁడా యని పలవరించెదవు. ఇఁకను నీ కెక్కడి తమ్ముఁడు? నీమీఁదఁ బ్రేమలేక నిన్ను విడిచిపోయిన కఠినచిత్తునికొఱ కెన్నాళ్ళు విలపించెదవు?

సుధే—ఓ ప్రాణేశ్వరా! ఎన్నాళ్ళని సెలవిచ్చెద రేమి? ఎన్నియేండ్లు విలపించినను శోకసముద్రమునకు దరి గానరాన ట్లున్నది. నా కిష్టుఁడు లేక యొకక్షణ మొకకల్ప మగుచున్నది. ఎంతసేపటికిని తెల్లవాఱక నా కీరాత్రి యొక మహాయుగమైనది. హా దైవమా! చిరంజీవినివై దుఃఖములనుభవింపు మని నన్నీ లోకములోఁ బుట్టించితివా!

విరా—హా! హృదయేశ్వరీ! (అని తలవంచుకొని నేల చూచుచున్నాఁడు.)

ఉత్త—అయ్యో! రాజుగారును నధైర్యపడుచున్నారు! ఏమిబుద్ధి?

వామ—అమ్మా! ఊఱడుము. నిన్నుఁజూచి రాజుగారును దుఃఖపడుచున్నారు. భర్తగారిని మీపుత్రులను పుత్రాధికులనుగాఁ జూచుకొనుచున్న ప్రజలమయిన మమ్ము జూచి దుఃఖముపశమించుకొనుము.—ఓ రాజేంద్రా! మీ కీవెఱ్ఱి యేమి? దేవిగారి నోదార్చవలసినవారు మీరే యిట్లు వావిడిచి దుఃఖపడినచో మి మ్మూఱడించువా రెవ్వరు? ధైర్యమవలంబించి దేవి నోదార్పుఁడు.

సుధే—ఓవిప్రోత్తమా! ఇట్లొక్కసారిగా నూర్వురు తమ్ములను బోగొట్టుకొని మరలఁ బ్రజలముఖములు చూచుటకు నాకు ముఖ మెట్లు

చెల్లును? ఇక నా కెక్కడిలోకము! ఎక్కడి ప్రజలు! లోకములో నన్నుఁబోలు భాగ్యహీనురాలు వేఱొకతె లేదు.

విరా——ఓభూదేవోత్తమా! నే నీదేవి నెట్లోదార్చఁగలను?

ఉ. ఊరికిఁ బోయి రిఁకను సహోదరు లాదట నేఁట రేపటన్
దా రరుదెంతు రోర్చుకొను ధైర్యముతో నని యూఱడింతునా?
వారల నేను దెచ్చెదను వందురఁ బోకని యూఱడింతునా?
ఊఱడు మిట్లు లీ వసుట కొక్కయుపాయముఁ దోఁప దక్కటా!

హా! సింహబలా! నారాష్ట్రమునకు నీవొక పెట్టని కోటవుగదా? కొండవలె నీవు దండ నుండుటచేత నెట్టివిక్రమధురంధరులును నారాజ్యమునంకఁ దేటిపాటిఁ జూడ వెఱచుచుందురు. ఇఁక నీవు లేని యీరాజ్యమున కేయోగము పట్టనున్నదో! నాభాగ్యహీనతచేతనే నీ కకాలమరణము సంప్రాప్తమయినది.

సుధే——నేను కేవల మందభాగ్యురాలను. నావంటినిర్భాగ్యురాలి కటువంటి సోదరరత్నము దక్కునా? హా! నే నెంతటి కఠినచిత్తురాలను! అటువంటి భ్రాతృశతమును మృత్యుదేవత కప్పగించి వారి వెంటఁ బోలేక హృదయము పగులక మొండిజీవినై బ్రతుకుచున్నాను. ఓవిధాతా! నీవు నాహృదయమును రాతితోఁ జేసితివా?

ఉప.—అమ్మా! ఓర్చుకొమ్ము. మృత్యుదేవతను నీ వడ్డగింపఁ గలుగుదువా? అట్లు మృత్యువు త్రోచుకొనిరాఁగా నీవేమి చేసెదవు?

సుధే——ఆహా! ఏటువంటిబలవంతు లంద ఱొక్కసారిగాఁ గార్చిచ్చు పొదివిన జీర్ణాటవివలె దగ్ధు లయినారు! హా! సైరంధ్రీ! నాతల్లీ! కీచకకులమున కకాలమృత్యుదేవతవయి మాకు నీ వెక్కడ దాపురించి నావు! ఇంతమందిని నీపొట్టఁ బెట్టుకొనుటచేతనయినను నీకుఁ దృప్తికలిగి నదా? నీకన్నులిప్పుడు చల్లపడినవా?

విరా——ప్రాణేశ్వరీ! మనభాగ్య మిట్లుండఁగా నీ వేల పరుల నిం దించెదవు? ఇం దామహాపతివ్రతదోష మే మున్నది? పరాంగనను బలిమిని బట్టఁబోయిన వాని దుర్ణయవిషమే వానిని జంపినది.

సుధే——అవు నాసాధ్వియెడల దోషము లేశమును లేదు. దోష మంతయు మా వానియొద్దనే యున్నది. ఒక్క కడుపునఁ బుట్టిన దోషము చేత నే నిట్లు మతిచెడి ప్రలపించుచున్నాను. హా! తమ్ముఁడా నీకు రంభల మించు సుందరు లంత అంతఃపురమున నుండఁగా, పరదార కేల యాశ పడితివి? పరసతిపొందు వలదని నేను నాఁడే చెవి నిల్లుకట్టుకొని పోరితిని. నాహితవాక్య మొక్కటియుఁ జెవిని జొరనియ్యక సర్వమును బెడచెవులఁ బెట్టితివి. ఇప్పుడయిన నామాట హిత మని నీ కనుభవ మైనదా?

విరా——వినాశకాలము దాపించినవాఁ డాప్తుల హితాలాపము లేల వినును?

క. మృత్యువు విడువక తలపై
నృత్యం బటు సల్పుచుండ నెవ్వండును దా
నత్యంతహితులమతులం
బ్రత్యయ మిడ నిచ్చునె యల పాపువిధియుఁ?

విధి ననవలసిన పనియేమి? వానిచావునకు నీ యుపేక్షకూడఁ గొంత తోడు పడినది. నాఁ డట్లు మధువునకై మాలినిని వానియింటికిఁ బంపకుంటివా, ఇంతలో నింత వైపరీత్యము పుట్టదు.

సుధే——అవును. ఈసంఘమరణమునకుఁ బాపకర్మురాలనయిన నేనే కొంత కారకురాలను. అప్పుడు నాబుద్ధి భ్రమిసి పాడుసురకయి సైరంధ్రిని వానియింటికిఁ బంపి పాపము కట్టుకొని నూటయేవుర తమ్ములను నాపొట్టను బెట్టుకొన్నాను. నాలోపలఁ జొచ్చి విధి నాచేనట్లు చేయించు చుండఁగా, నే నెట్లు మాలినిని సురాహరణార్థము పంపకుండ నేర్తును?

విరా.—అది నీదోషము కాదు. విధి బలవంతముగ బ్రేరేపించు చుండఁగా, విధి విధానము తప్పింప నెవ్వరికి శక్యమగును? నాఁడాలా గున వాఁడు పట్టపగలు సిగ్గువిడిచి వీధినిబడి మాలినిని సభ కేసి తఱుము కొని వచ్చినప్పుడే వానికిఁ జేటుకాల మాసన్న మయినదని నేనను కొన్నాను. ఆయువు మూఁడఁబట్టియే వాని కట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టినది.

సుధే.—వాఁడు నాకాళ్ళమీఁదఁబడి లేవక సైరంధ్రిని దనగృహ మున కంపనియెడల మన్మథాగ్నిచేత నప్పుడే ప్రాణములు పోవు నని ప్రలపించినాఁడు. అప్పటి వానియవస్థను జూచి వాఁ డెట్లును కాముని నిశాతశరములచేతఁ జచ్చుట నిశ్చయ మని తలపోసి భ్రాతృవాత్సల్య ముచేఁ గార్యాకార్యవిచారము చేయలేక సోదర ప్రాణరక్షణార్థముగ యీపని చేసితిని.

ఉప.—ఆహా! సోదరస్నేహ మట్టిదేకదా! సహోదరునివ్యథఁ జూచి యాఁడుతో డెట్లోర్వఁ గలుగును?

సుధే.— ఓతమ్ముఁడా! అఖర్వశౌర్యగర్వు లైనగంధర్వులు నీప్రాణ ములు గొందురని నే భయపెట్టినప్పుడు సైరంధ్రిపతులయిన గంధర్వపతు లెంతటి బలవంతు లైనను వారి నరక్షణములో నంతము నొందించెద నని ప్రగల్భవచనములు పలికితివే, లోకములో నాకంటె బలవంతులు లేరని విఱ్ఱవీఁగెడు నీమర్జ మయినబలము వారిముం దేమయిపోయినది? అతిలోక బాహుబలుఁ డైనసింహాబలు నొక్కరాత్రిలో నంతము నొందిం చిన యాగంధర్వు లెంతబలము గలవారో!

విరా.— పాపోపహతుని జంపుటకు బలమే యక్కఱలేదు. ఇతరు లూరక నిమిత్తమాత్రమే కాని వానిపాపమే వానిని జంపును. ధర్మ బాహ్యుఁ డయి పాపకార్యమునకుఁ జొచ్చినవానికడ ధైర్యశౌర్యాదులు నిలుచునా? నీతిబల మడిగినవాఁ డన్ని బలములు నుడిగినవాఁడే,

నీతిబలవిహీనుని బాలుఁడైన ననాయాసముగాఁ జంపఁగలుగును. ఆతని పాపమే కాకున్న లోకాతీతసత్త్వాఢ్యుఁ డగునసింహాబలు నొక్కరు చంపఁగలుగుదురా?

సుధే—ఓశమ్మఁడా! నీవు శాస్త్రము లెఱిఁగినవాఁడవే? పర వనితాసంగమము పాప మని తెలిసియు బుద్ధి యేల మరలించుకొన్నావు కావు? దీనివలన నపఖ్యాతియేగాక నీ వేమిసుఖ మనుభవించినావు?

విరా—ఓప్రియురాలా! ఏమి నీవెఱ్ఱి! వ్యభిచారమువలన దుఃఖమే గాక సుఖము కూడఁ గలుగునా?

చ. పతి వినెనేని ప్రాణములపై నలుగుఁ; జను లింత చూచినఁ
క్షితిపుఁ డమానుషంబు చేడుఁ; జింతమొదం గులకాంత విన్నచో
బ్రతుకు త్యజింపఁ జూచుఁ; దలవంపు లగు న్సరివా రెఱింగినఁ;
వెత యగుఁగాక! సౌఖ్య మొదవించునె యన్యసతీరతం బెటుఁ?

గీ. ఆయువు నడంచు, నైశ్వర్య మపహరించుఁ,
గీర్తిరువు నున్మూలించుఁ గేవలంబు
పరసతీసంగమం బట్టిపాడుపనికి
ధర్మపరుఁ డెప్పుడైనను దలఁపుగోనునె?

సుధే—స్వానుష్ఠానసమయమునఁ దెలిసినవారును తప్పుదారిఁ బట్టుదురు. ఓశమ్మఁడా! ఈవిషయమున నీవివేక మెక్కడకుఁ బోయినది?

విరా—కామాతురున కుచితానుచితవివేక మెక్కడ నుండును? ఆస దోసమెఱుఁగ నిచ్చునా?

మ. అలనాఁ డాయవివేకి కీచకుఁడు మధ్యాహ్నంబునం గామవి
హ్వాలుఁడై బావురుగాఁడు రాచిలుక డాయన్వచ్చున క్లోచి రా,
నిలువెల్లం జెమరింప మే న్వడఁకఁ గన్నీ రక్షులం గ్రమ్మఁ దా
నలసైరంధ్రి కడంగి న న్ననినవాక్యం బుల్లముఁ బ్రచ్చెదుఁ.

సుధే—ఆవాక్య మేది?

విరా — ఇది —

చ. నరపతి చూచుచుండ సభ నన్నిటు లీకుజనుండు క్రూరుఁడై
పరిభవ మందఁ జేయఁగ నృపాలకుఁడే కని యూరకుండఁగా,
నరయఁగ నింకమీఁదటఁ గులాంగన లెవ్వరిభార్య లీపురిఁ
పరిభవ మందకుండ మనువారలు మానముతోడ? నక్కటా!

సుధే — అధర్మమును జూచి రా జుపేక్షకుఁ డైనయెడల, ఆపాపములో సగము రాజును జెందు నని నీతివేత్తలు చెప్పుదురే మీ రేల యుపేక్ష చేసితిరి? అప్పుడు మీరు వానికిఁ దగినబుద్ధి చెప్పి వారించి యుండినయెడల మనకీచక ప్రజమున కీయకాండప్రళయము రాకుండి యుండును. దుఃఖకరమైన యావాక్యము విని మీ రేమి చేసితిరి?

విరా — ఆమెను శాంతవచనములతోఁ గొంత యూఱడించి, తరువాత విచారించి ని న్నిట్లు భంగపఱచిన యాదుష్టుని శిక్షించెదఁ బొమ్మని సముచితముగాఁ జెప్పి యొడఁబఱిచి నే నామె నప్పటికిఁ బంపివేసితిని. అంతలో పాడుదాక్షిణ్య మడ్డువచ్చి నానోరు నొక్కుటచేత సభలోఁ గీచకుని గినియుటకైన నాలు కాడినదికాదు.

సుధే — దుర్మార్గుఁ డయినసింహబలుఁడు పోలిసినను వంశము నిలుచుటకై నూటనలుపురు తమ్ములలో నొక్కఁడైన బ్రతుకరాదా?

విరా — పుట్టుకచేతనే కాక దుర్నయముచేతఁగూడ వానికిఁ దమ్ములనఁదగినవారు మాత్రి మేల యన్నను విడిచి బ్రతుకుదురు? అన్నగారి యవస్థను గన్నులార చూచియు భయపడక యాపరమపావనిని ముద్ద యయియున్న యన్నశవముమీఁదఁ బెట్టి కట్టిపట్టి దుష్టుల కట్టికష్టపాటు తప్పునా?

సుధే — హా! పాపపు దైవమా! నీకంటికి కీచకకులమింతయెక్కువ బరువయ్యెనా? భ్రాతలకును బితలకును దిలోదకము లిచ్చుట కొక్కనినైన విడిచిపెట్టలేకపోతివా? మీ కితరు లెందుకు? ఇదిగో మృతకల్ప

రాలనయి బ్రతికియున్న నేనే మీయందఱికిని గన్నీటితో తర్పణజలము విడుచుచున్నాను. (అని యేడ్చుచున్నది.)

వామ—అమ్మా! తలఁచుకొని తలఁచుకొని యేల దుఃఖించెదరు? మీరేడిచి యీ పోయినవారిలో నొక్కరినైన బ్రతికింపఁగలరా? మిమ్మిట్లు దుఃఖపెట్టెడువారు మీకు శత్రువులుగాక తమ్ము లగుదురా? ఇఁక వారిమీఁది మోహపాశము కోసివేసి నేఁటిదినమున జరగవలసిన క్రియలమాట చూడుఁడు

విరా—ఓమనోనాయకా! నేను జెప్పుమన్నమాటలు నీ వా సైరంధ్రితోఁ జెప్పితివా?

ఉ. ఓకమలాస్యరో! పురుషు లుర్విని జంచలచిత్తు లెంత యున్;
లోకములోని సుందరులలోఁ గడుసుందరి యామె; యెవ్వరే
నాకమలాయతాక్షిదెస నాసఁ గనుంగొనిరేని, చావొగిన్
జేకుఱుఁగాన, మాలినిని శీఘ్రము సాగఁగనంపఁగాఁ దగున్.

పురుషులకంటెఁ దరుణులు మృదుతరమధురవచనరచనలతో సమయోచితముగాఁ బలుకనేర్తురుగాన, నే నీభారమును నీమీఁదఁ బెట్టవలసివచ్చినది. అంతేకాక నేనును బురుషుఁడనే యగుటచేత నాతరుణి చెంతకుఁబోయిన నాస్వాంతము కలఁగి యేమి చేటు మూఁడునో యని భీతి కలుగుచున్నది.

సుధే—ప్రాణేశా! ఎంతమాత్రమును మీ రాసైరంధ్రి దృష్టిపథమునఁ బడఁగూడదు. మీరు చెప్పుమన్నమాట లీవఱకే నేను సైరంధ్రితోఁ జెప్పి శీఘ్రముగా మారాష్ట్రమును మమ్ములను విడిచి మహోపకారము చేయుమని నాఁడే వేడుకొన్నాను.

విరా—సైరంధ్రి యందు కొప్పుకొన్నదా?

సుధే—ఇఁక పదుమూడుదినములుమాత్ర మెట్లయిన నేను మీ యింట నుంట కోర్చుకొమ్మ. అట్లుంట కికొంటివా కృతజ్ఞులయిన నాపతు

లప్పుడు మీకుఁ గనఁబడి తగిన మేలుచేసి నన్నుఁ గొనిపోదురు. అందాఁక నిందు నాయునికి కీకొనవలయు నని యామె నన్ను బహువిధములఁ బ్రార్థించినది.

విరా—నీ వామెప్రార్థన మంగీకరించితి వనుకొనెదను.

సుధే—అందుల కొప్పుకొని యీలోపల నేయపాయమును గలుగకుండ నా పుత్రులను వల్లభుని రక్షించుకొనిమ్మని యమ్మామె కొప్పగించినాను.

విరా—అట్లయిన గడువుదాటునంతకు సహించియుండుము. నేఁడే కదా తుదిదినము?

సుధే—ఒక్కదినమయినను నే నెట్లు సహింపఁగలుగుదును? నా తమ్ములపాలిటి యపమృత్యుదేవతయైన యామాలిని నాకంటఁబడినప్పు డెల్లను చచ్చినవాండ్రు స్మరణకువచ్చి దుఃఖము సముద్రతరంగములవలె పొరలిపొరలి వచ్చుచుండఁగా, సైరంధ్రి సదా చెంతనుండి పనిచేయుచు నాకన్నులయెదుర మెలఁగఁగా నెట్లు చూచి సహింపగలుగుదును? ఓసహోదరులారా! నాకన్నులు మండించు మంటలవలె మీభార్య లగతికలయి ప్రతిదినమును నానేత్రములయెదుర నేలకుఁ గంటికి నేక ధారగా నేడ్చుచుండ నే నెట్లు చూడఁగలుగుదును? (అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది.)

విరా—ఇఁక నేనీమెకు దుఃఖశాంతి చేయలేను. కంకుభట్టు వచ్చినయెడల, పురాణగాథలను జెప్పి శోకోపశమనము చేయఁగలుగును. అతఁడు నేఁటి శ్రాద్ధకర్మలందు యోగ్యు లయినబ్రాహ్మణుల నిరూపించి వచ్చెద నని పోయి యింకను రాలేదు.

దౌవా—దేవా! కంకుభట్టుగారు వచ్చుచున్నారు.

విరా—ఆయనను శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము.

[కంకుభట్టు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విరా——(లేచి చేతులు జోడించి) స్వామీ! భట్టారకా! నమస్కారము.

కంకు——విజయోస్తు! దేవరసింహాసనమును స్వీకరింపుఁడు.

విరా——మీ రీపీఠమున నధివసింపుఁడు. (ఇద్దఱును గూర్చున్న తరువాత) స్వామీ! మీరు పురోహితానుమతంబున బ్రాహ్మణుల సమర్థుల నాయాకర్మలకు నియోగించి వచ్చినారా?

కంకు——సర్వమును సంసిద్ధము చేయించినాను. గోదానములకు వలయు గోవులు మాత్ర మింకను రాలేదు.

విరా——దానార్థము సవత్సకగోసహస్రము నేఁటి తెమ్మని పంపిన ధనగుప్తుఁ డింకను రాలేదు. అతఁ డేపని చెప్పినను యుక్తకాలములో నిర్వహించుకొనిరాక యిట్లెప్పుడును మసలినవాఁడు కాఁడు. ప్రభాతమునకు ముందే వచ్చెద నని పోయినవాఁడు జాముప్రొద్దెక్కి వచ్చినను రాకపోవుటచూడఁగా గిట్టనివారివలన నాతని కేమో విపత్తు వచ్చియుండు నని నాచిత్తము తత్తరిల్లు చున్నది.

కంకు——మీరు చింతిల్లవలసినపని లేదు. అతఁ డెట్టివిఘ్నముల నైనఁ దప్పించుకొని యింతకు వచ్చుచుండును.

దౌవా——దేవా! ధనగుప్తుఁడు రోఁజుచు పరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

విరా——వెంటనే లోపలికి రమ్మనుము.

[రోఁజుచు ధనగుప్తుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ధన——(రోఁజుచు) దేవా! సమస్కారము. నా దేహము-దేహము-కంప మెత్తుచున్నది; నానోట-మాట-మాట రాకున్నది. (అని గడియకొకమాటగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.)

విరా—వడఁకఁబోకు; తొందరపడకు. శాంతించుకొని నీ కేమి యుపద్రవము వచ్చినదో చెప్పు. నీ వెక్కడనుండి వచ్చుచున్నావు?

ధన—యమ-యమ-యమసన్నిధానమునుండి.

సుభే—అయ్యో! ధనగుప్తున కెంతగతిపట్టినది! నామన స్సిప్పుడు దుఃఖసముద్రములో మునిఁగియుండియు తనదుఃఖమును మఱచి పరుని యాపదకై పరితపించుచున్నది.

విరా—ధనగుప్తా! నీవు వెఱ్ఱిచూపులు చూచుచున్నావు. నీకు మతిభ్రమణము కలిగినదా? నీ వెక్కడనుండి పరుగెత్తుకొని వచ్చినావు?

ధన—మృత్యుముఖమునుండి తప్పించుకొని పరుగెత్తివచ్చినాను.

విరా—నీకు చిత్తచాంచల్యము కలిగినదా? దేహము తెలిసియే యున్నదా? గోవులను తోలించుకొని వచ్చినావా లేదా చెప్పు.

ధన—గోవులనా? గోవులనా? ఇంకను మన కెక్కడిగోవులు? మనగోవులను గోవులను-నేను చెప్పలేను. (అని నిట్టూర్పు విడుచు చున్నాఁడు.)

విరా—అయ్యో! పాపము! వీని కాకస్మికముగా చిత్తభ్రమ కలిగినదిగదా? వైద్యులను బిలిపించి వీనికి చికిత్స చేయింపుఁడు. ఓధనగుప్తా! గోవులను దీసికొని రాలేదా? కొంచెము శాంతించుకొని చెప్పు.

ధన—నాకు మతిభ్రాంతి లేదు. నాదేహము పూర్ణముగా తెలిసియేయున్నది. అప్రియమని చెప్పఁజాలకున్నాను. మనసింహబలుఁడు చచ్చియు నదృష్టహీనుఁడే యయినాఁడు. అతఁడు గోదానపుణ్యమునకు నోచుకోలేదు.

విరా—(ఉలికిపడి) అప్రియ మేమి? నే నుండఁగా వానికి గోదానము లేల లేకపోవును?

ధన—మనగోవులను బట్టుటకయి సేనలతో సుశర్మ వచ్చినాఁడు.

విరా—(ఆశ్చర్యముతో) ఏసుశర్మ? ఎక్కడకు వచ్చినాఁడు?

ధన—ఏసుశర్మా? ఆసుశర్మే. మనశత్రువైన సుశర్మ. ఊరి బయలికి వచ్చినాఁడు.

విరా—(విస్మయముతో) ఆత్రిగర్తరాజు కాఁడుగదా?

ధన—ఔ నతఁడే. అతఁడు దుర్యోధనుని ప్రేరణముచేత మనగోవులను బట్టుటకయి దక్షిణదిక్కునకు వచ్చినాఁడు.

విరా—ఓసభికులారా! వింటిరా యీవైపరీత్యంబు? ఏమేమీ?

మ. ధనగుప్తా! మనగోగణంబులఁ ద్రిగర్తల్ పట్టఁగా వచ్చిరే?
మును దా నొందిన భంగపాటలసుశర్మ్మం డప్పుడే విస్మృతిం
గనెనే? క్రమ్మఱ నేమొగంబునను సంగ్రామార్థియై వచ్చె? న
మ్మెసల న్నాదు ప్రతాపవహ్ని కొకటం బూర్ణాహుతిం జేసెదన్.

క. శలభం బెయ్యెడఁ గాలా
నలముపయిన్ గంతువేయ నడ తెంచె; నిదే
పోలిసె సుశర్మ; మదిష్టము
ఫలియించెను; నేఁడు కాదె పండువు నాకున్?

(అని తనలో నేమో యాలోచించుచు క్రిందుచూచుచున్నాఁడు.)

కంకు - (తనలో) సుయోధనుఁడు మే మిందున్నజాడ కనిపెట్టినాఁడేమో! (ప్రకాశముగా) ధనగుప్తా! గోవులఁ బట్టుటకయి సుశర్మ దుర్యోధనుని ప్రేరణముచేత వచ్చినాఁడా? ఆకౌరవాధముఁ డెంత దుర్మార్గుఁడు!

ధన—భటుల సంభాషణమువలన నే నీసంగతి గ్రహించినాను. ఆ న్నాసుశర్మ పాండవులవృత్తాంతముకూడ నడిగినాఁడు.

కంకు—(తనలో) ఈతఁడు మనవృత్తాంత మేమయిన నెఱిఁగి చెప్పినాఁడేమో! (ప్రకాశముగా) ఓధనగుప్తా నీ వేమి చెప్పినావు?

ధన—చెప్పుట కేమున్నది? నే నేమియు నెఱుఁగ నని చెప్పి నాను. వ న్నాపశువు మనపశువులజాడకూడ గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడిగి నాఁడు.

కంకు—(తనలో) ఇఁక నే నూఱట చెందవచ్చును. ఈవార్త రాజుగారికిఁ గావలసినది. రాజుగారు తమలోఁ దామేమో యాలో చించుకొనుచు వినకున్నారు. (ప్రకాశముగా) దేవా! ధనగుప్తుఁ డేదో మనవి చేయుచున్నాఁడు.

విరా— ఆతఁ డేమనుచున్నాఁడు?

కంకు —ఆసుశర్మ మన పశువులజాడ త న్నడిగినాఁ డను చున్నాఁడు.

విరా—(ధనగుప్తునివంకఁ దిరిగి) ఓధనగుప్తా! ఏదేదీ! ఆమాట యింకొకసారి చెప్పు. ఆనరపశువు మనపశువులజాడకూడ నిన్నే యడిగి నాఁడుగా! ఏమి యాతని పోతరము! ఆక్రూరుని నీ వెట్లు తారసించితివి?

ధన—నేఁటి దానార్థమై నేను గోవుల నేర్పఁబోవుచుండఁగా దారిలో యమభటులవంటి వానిభటు లెదురుపడి నన్నుఁ బట్టి కొట్టి తమ ప్రభువుసన్నిధికిఁ గొనిపోయిరి.

గీ. కటకటా! నేను మీవంటి ఘనబలాఢ్య
పాదభక్తుఁడ నయ్యు నాపలువచేతఁ
గానిమాటలుపడి కొయ్యలోన కొట్టఁ
బడితి; విధివ్రాఁత తప్పింప వశమె యెందు?

విరా—ఇట్లవమానితుఁడ నైతి నని నొచ్చుకొకు. నాప్రియ భృత్యుని బరిభవపఱిచిన పాపఫలము వాఁ డిప్పుడ యనుభవింపఁగలఁడు. ఆకులువ మ మ్మేమైన నన్నాఁడా?

ధన—ఆదుష్టుఁడు నోటికి మాఱు లేదుగనుక దేవరవిషయము కావలసి నన్ని కాఱు లఱచినాఁడు. ఆప్రలాపములు నిండిసభలో

నుచ్చరింపఁ బోలవు. అకుక్క చాటున మొఱిఁగినమాత్రమున దేవర ప్రతాపము కొఱవడునా?

విరా—ఆహా! ఎంతపనిపుట్టెను! వాఁ డేమి తలఁచుకొని యింత నిర్భయముగా వచ్చియుండును?

ధన—మఱియేమి యున్నది? ఆత్మవినాశము తలఁచుకొని వచ్చి నాఁడు. కాలనియోగము మీఱ నెవరితర మగును?

విరా—(తలయూఁచి) ఔరా! ఇంతకాలమున కెంతవింత వినఁబడెను! నాప్రియభృత్యుని భంగపఱిచినవాఁ డింకను ప్రాణములతో నున్నాఁడు. ధనగుప్తా! యమకింకరులవంటి యాకిరాతుల చేతులలోనుండి నీ వెట్లు తప్పించుకోఁగలిగితివి?

ధన—మరల దేవరవారిపాదసందర్శనము చేయవలసినభాగ్య మున్నది కాఁబట్టి దైవికముగా మృత్యుముఖమునుండి వెడలివచ్చినాను. ఆసుశర్మ తనమంత్రులతోఁ గార్యాలోచనము చేయుదలఁచి నన్ను దూరముగాఁ గొనిపోయి నిలువుం డని భటుల కాజ్ఞాపించెను. వారు నన్నుఁ గొనిపోయి యొకతాళవృక్షమునకుఁ గట్టి, ఆదారిని సురా భాండముఁ గొనిపోవుచున్న శౌండికుని గొట్టి బలవంతముగా దాని పంటిలోని కల్లు త్రావి, మత్తెక్కి చెట్టుక్రిందఁజేరి జూద మాడఁ దొడఁగిరి.

విరా—వారు తమనాయకునికిఁ దగినభటులు. తరువాత.

ధన—ఆసందడిలో నేను మెల్లఁగా నాబంధములను పండ్లతోఁ గొఱికి త్రెంచుకొని పురివంక మరలి నాపిక్కబలము చూప నారంభించి తిని. అది చూచి నలుగురు భటులు నావెంటఁ బడి నన్నుఁ దఱుము కొనివచ్చిరికాని వారు నాపరుగు పట్టఁజాలక కొంతదూరము వచ్చి వెనుకకు మరలవలసిన వారైరి. ఇప్పు డాదుష్టుల పశుగ్రహణ వృత్తాంత మును దేవరకు నివేదింపఁ గలిగి కృతార్థుఁడ నయినాఁడను.

వీరా—ఓదౌవారికా! ఇప్పుడ తమతమసేనలతోడ యుద్ధసన్నద్ధులయి యుండుఁ డని మనదండనాథులకుఁ జెప్పి పంపుము. మే మిదె విపక్షశిక్షాదీక్షఁబూని దండయాత్ర వెడలఁబోవుచున్నాము.

దౌవా—మహాప్రసాదము. (అని నిష్క్రమించి మరల ప్రవేశించి) దేవా! సేనానియగు వీరసేనుఁడు మహావేగముగా గోపాలురను వెంటఁగొని దేవరను సందర్శింప వచ్చుచున్నాఁడు.

విరా— ఏఁడీ? ఏఁడీ? ఇటు రమ్మను.

వీర—(ప్రవేశించి) స్వామీ! నమస్కారము.

విరా—సేనానీ! సింహబలుఁడు పోఁగానే శత్రువులవలన మనవీటి కెంతవైపరీత్యము పుట్టినదో విన్నావా?

వీర—దేవా! వినుటయేకాదు కన్నారఁ గనియే వచ్చినాను. ఇఁక మాటల కెడము లేదు.

ఉ. ఆవల గర్భశత్రుఁ డగు నల్లసుశర్ముఁ డపార మైన సై
న్యావళితోడ వచ్చి యతులాతిమదాంధత దక్షిణంబునన్
గోవులఁ బట్టె; నడ్డుపడు గోపుల వీరిని గొట్టెఁ దూపులన్;
భూవర! యాలఁ దోలుకొనిపోయెడుఁ బచ్చెపుదొంగయో యనన్.

ఆగోవులదొంగ నిప్పుడ వెంబడించి వేఁడిచూపినంగాని మన గోవులు మనకు దక్కవు.

క. పాపిష్ఠుఁ డడ్డు చొచ్చిన
గోపాలుర వీరి నెట్లు కుపితుండై వాల్
తూపులపా లొనరించెనో
యోపట్టునఁ జి త్తగింపుఁ డొల్లరతనువుల్.

నేను మనసేనల నన్నిటిని సన్నద్ధము లయియుండ నియమించి వైరిసంహారమున కీయ యేలినవారియనుజ్ఞ పొంద వచ్చినాను.

విరా — (గోపకులవంకఁ జూచి)

ఉ. గోపకులారా! చింతపడకుం డణుమాత్రము మీరు దీనికిన్;
మోపు లనెన్ని మీయెడల మోపితినో వానికి నూఱురెట్లుగాఁ
మోపులు వానిదేహమునఁ మోపెదఁ, గాచెద నస్త్రకేతులన్,
బాపెద మీపరాభవముఁ, బంపెద నంతకు చెంతకున్ రిపున్.

వీరసేనా! మనసైన్య ముత్సాహవంత మై యున్నదా?

వీర — ఉత్సాహమో గిత్సాహమో నేను జెప్పలేను.

ఉ. డాసె సుశర్మ యంచు వినుటన్ మనసైనికు లెల్ల సంగరో
ల్లాసము మోములందుఁ బొదలన్ రిపు నెప్పుడు రూపడంతుమా
గాసిలకంచు మించుతమకంబునఁ బెంపగిలంగఁ బోవ్వుకైవడిన్
భాసిలుచున్నవారు గెలుపం బయనం బగు నవ్వుమోములన్.

పగవారి నెప్పుడు పరాభవింతుమా యనుచింతయేకాని మనవీరభటులలో నొక్కనికిని బ్రాణములమీఁది చింత లేదు.

కంకు — (తనలో) విక్రమక్రీడకు నాకు నుత్సాహము కలుగుచున్నది. ఏదో యుపాయమున్ని నేనును వీరివెంటఁ బోవఁ బ్రయత్నించెదను.

విరా — దౌవారికా! సూతుని నారథము సాయుధముగా నాయత్తముచేసి తెమ్మనుము. ఇదిగో నేను విక్రమవిహారమునకు లేచుచున్నాను. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

వీర — ఇంతమాత్రపుపనికి దేవరవారు శ్రమపడవలెనా? మీభటుని నన్నుఁ బంపుఁడు. క్షణకాలమున సుశర్మను బట్టితెచ్చి మీపాదములకుఁ గానుకచేసెదను. శత్రుశిరఃఖండనమున కయి నాచేతులు త్వరపడుచున్నవి.

విరా — నాతోఁ బ్రతిఘటించి వీరాధివీరుఁడనని గర్వాలాపములు పలుకుచున్న యాపాపాత్ముని నే నుండఁగాఁ బరు లెవ్వరును సంహరింపఁ

గూడదు. ఈసేనలను నేనే నడిపెదను. ఓవీరసేనా! మనశతానీకాద్యను
జన్ములను శంఖాదికుమారులను నావీరవిహారమును జూచుట కయి
రథారూఢు లయి నావెంట రా నియమింపుము. పురసంరక్షణార్థ మయి
యుత్తరుఁ డింట నుండును.

వీర—నే నీవఱకే వారల కీ త్రిగర్తులవార్త చెప్పిపంపితిని వా
రీవార్త చెవి సోఁకినతరువాత వీరవిహారమునకు బయలుదేఱక క్షణకాల
మయిన నింట నిలువఁజాలరు.

సుధే—ప్రాణేశ్వరా! నన్నుఁగూడ యుద్ధభూమికి మీవెంటఁ
గొనిపొండు. మిమ్ము విడిచి నే నింట నొంటిగా నుండలేను. ఒక వేళ
బలవంతముగా నాదేహము నిం దుంచఁగలిగినను ప్రాణము లెట్లును
మీవెంట రాకమానవు. సోదరమరణదుఃఖమే నన్ను సంతాపింపఁజేయు
చుండఁగా, మీదుస్సహవిరహతాపముకూడ దానికిఁ దోడుపడిన నేను
దాళఁగలుగుదునా?

కంకు—(తనలో) ఇదిగో సమయము తటస్థించినది. నే నీమెను
బ్రోత్సాహపఱిచి యీమెతోఁ బ్రయాణ మయ్యెదను. (ప్రకాశముగా)
అమ్మా! సోదరమరణ వ్యథాతుర వయియున్న నీ కిప్పుడు పతివిరహము
నిశ్చయముగా దుర్భరమే యగును.

విరా—ఓహృదయేశ్వరీ! నామాట వినుము. వీరులకుసహితము
దుర్నిరీక్షమయి యుండెడు రణరంగమునకు సహజభీరువు లైనస్త్రీలు రాఁ
దగినవారుకారు. అంతేకాక మనప్రతివీరులును క్రూరాగ్రేసరు లని పేరు
పడినవారుగదా?

సుధే—ఆవల దేని కయినను సహింతునుగాని యిది దుండి
ప్రాణములు నిలుపఁజాలను.

కంకు—ఓమహారాజా! ఈమె ప్రార్థన నంగీకరింపుఁడు. క్షత్రియ
స్త్రీలు భీరురాండ్రుకారు. పూర్వము కేకయరాజపుత్రి భర్తయైనదశరథు

నకు సంగరరంగమునందుఁ దోడుపడలేదా? మొన్న సుభద్ర యాదవుల తోడఁ బోరాడిన విజయునకు సారథ్యము చేయలేదా? ధైర్యగరిమచేత దేవియు వారికిఁ దీసిపోవునది కాదు. నా కొక్క వలలుని తోడిచ్చిన పక్షమున సురక్షితస్థలమున నిలిపి మే మిద్దఱము నీమెను గంటికి ఱెప్పవలెఁ గాచి యుండెదము. అతఁడు కావలి కాచుచుండును; నేను ధర్మతత్త్వములు చెప్పి దుఃఖశాంతి చేయుచుండెదను.

విరా—మంచిది. అలాగే కానిమ్ము. పెద్దలయాజ్ఞ మీఱరాదు గనుక దేవిరాక కంగీకరించినారము. ఈమె రక్షణభారము మీది. మీకిం కెవ్వరు తోడుకావలెను?

కంకు—పాండవులవద్ద నున్నప్పుడు తంత్రీపాలదామగ్రంథుల పౌరుషములు కొంత యెఱిఁగియున్నాను. వారుగూడ వార్తాహరణాదులకై నాకుసహాయులు కానిండు.

విరా—వీరసేనా! దేవికిని వీరికి నలువురకును సర్వారథములను బన్నింపఁబంపుము. నడుమనడుమ నీవును వీరిక్షేమము విచారించు చుండుము.

వీర—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను.

విరా—వామనశర్మా! దేవికూడ మాతోడనే వచ్చును. సింహబలాదులయుత్తరక్రియల కయి యీదినమున జరపవలసిన దంతయు ధనగుప్తుని సాహాయ్యమున నడుపుఁడు. మీ కన్నిటికిని నామాఱుగా నుత్తరుఁ డున్నాఁడు. మేము పోయివత్తుమా?

వామ—నిమిత్తము లనుకూలములుగా నున్నవి. శీఘ్రముగా విజయంచేయుఁడు. మీకు విజయ మగుఁగాక!

కంకు—ఇది యాశీర్వాదముకాక వరమే యగును.

దౌవా—దేవా! శతానీకాదులు రథారూఢు లయి చతురంగసేనాసమేతముగా వచ్చి వాకిట నిలిచి దేవరకు విన్నపము చేయు

చున్నారు. ఏలినవారిసారధియు నాయుధ సహితముగా నుత్తమాశ్వములను బూన్చినరథమును దెచ్చి వీధిలో నిలిపియున్నాఁడు.

విరా——ఇదిగో మేమును వచ్చుచున్నాము. ధనగుప్తా! నీ వుత్తర కుమారుని యొద్దకుఁ బోయి పురరక్షణ మేమఱకుండు మని నాపలుకులుగాఁ జెప్పుము.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

తృ తీ యాం క ము.

[ఆసీనురాండ్రయియున్న సుదేష్ణాదు లగునంతఃపురస్త్రీజనమును పరివేష్టించి కంకభట్టు దామగ్రంథి తంత్రీపాలాదులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

కంక——తంత్రీపాలా! వలలుని బలమును నమ్మి నామాటయందలి విశ్వాసముచే శ్రీమహారాజుగారు తమయంతఃపురాంగనారక్షణభారమంతయు మనమీఁదఁ బెట్టి కొలఁది సైన్యమునుమాత్రము మనకు తోడిచ్చి ప్రధానసేనాసమేతు లయి నిర్విచారముగా గోగణమును మరలింప దండయాత్ర వెడలియున్నారుగదా.

తంత్రీ——సమర్థులపైని గార్యభారము నుంచినప్పుడు నిర్విచారముగా నుండుట నైసర్గికమే.

కంక——రిపుసేనలవెంట ధృతరాష్ట్రుఁ డిందు వచ్చె నని యెవ్వరో చెప్పినంతమాత్రమున వలలుఁడు స్వకృత్యమును విడిచి, నేను వలదనుచుండఁగా నిదె వచ్చెద నని తద్దర్శనకుతూహలచాపలమునఁ బరుగెత్తి యింకను రాలేదు. అంధరా జెక్కడ? శత్రుసేనలవెంట వచ్చు టెక్కడ?

దామ—అట్లనఁగూడదు. పాండవు లిందు దాఁగియుండిరేమో యన్న శంకచేత నొకవేళ ధృతరాష్ట్రుని యాలోచనమీఁద వారి నన్వేషింపవలె నన్నతలంపుతో గోగ్రహణమిష పెట్టి దుర్యోధనుఁడే యీసుశర్మ నిటఁ బంపియుండవచ్చును.

కంక—వాని కట్టిదురూహ పుట్టుట వింతగాదు.

దామ—అట్లయ్యెనేని, మాయోపాయధురంధరుఁ డైనయంధ నరపాలుని ముందుగా నీసేనవెంట నంపి సుయోధనుఁడుసహితము యోధవీరులతో జేపురావచ్చును.

తంత్రీ—వలలుఁడు సత్య మారసి రానిమ్ము. అతఁడు వచ్చు లోపలనె శత్రుభటులు లోకద్రోహమునకుఁ జొచ్చినచో వైరులఁ బాఱఁ ద్రోలి యీశుద్ధాంతజనమును మనము రక్షింపఁజాలమా?

సుధే—అయ్యో! అధర్మపరులైన పరులమూలమున మహానుభావులైనపాండవులెక్కడ నజ్ఞాతవాసము చేయుచు నిడుమలఁ బడుచున్నారో కదా! ఓహృదయమా! ఏమి నీసామర్థ్యము! ఇంతలోనే భ్రాతృమరణశోకమును మఱపించి నేనేమో కష్టములెఱుఁగనిదాని నయినట్లు పరకష్టములనుగూర్చి నన్నుఁ బరితాప పడునట్లు చేయుచున్నావు!

కంక—స్వకష్టములను తలఁపక పరులకష్టములకుఁ బరితపించుట మంచివారికి స్వభావము. సజ్జనహృదయములు వెన్న కంటెను మృదుతరములు.

క. తాపాధిక్యము తనకుం
బ్రాపించినయపుడె వెన్న రయమునఁ గరఁగున్
దాపలవం బన్యులకున్
బ్రాపించినఁ గరఁగు సజ్జనస్వాంతంబుల్.

సుధే—అదిగో. యేమో సాహ్వయము భయసదన మగు చున్నది. దూరమున నేదో శ్రవణవిదారణదారుణధ్వనులు వినబడు చున్నవి.

కంక—అమ్మా! ఆభీమధ్వనులు భయంకరములు. అవి మన భటుల సింహనాదములును గజబృంహితములును హయహేషలును రథఘోషలునుగాని వేఱొండు కావు. మీ రింతవఱకు సన్నిధానమునం గాచియుండఁగా వెఱపేల?

సుధే—మీయట్టివారి సహాయ ముండఁగా వెఱవవలసినపని లేదు. అదె గదను కేలందాల్చి భీమునివలె వలలుండు వచ్చుచున్నాఁడు. నాగుండె కుదుటఁబడినది.

కంక—(తనలో) ఈమె వలలుని భీమునిగా నెఱిఁగి యుండదుగదా?

[గదాహస్తుండయి వలలుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సుధే—ఓయీ! వలలా! నీవు పోయినకార్యము పండినదా? కాయ యైనదా?

కంక—మనోరథసిద్ధి యైనదా?

వల—దేవీ! నమస్కారము. కంకభట్టారకా! వందనము. నేను బడిన ప్రయాసము పిపాసచే సింహమావి వెంటఁ దగిలినట్టయినది.

కంక—అంధరాజు కనఁబడలేదా?

వల—అంధరాజు కనఁబడెను. కాని యతండు మన మనుకొన్న యంధరాజు కాఁడు.

కంక—మఱి యెవఁడు?

వల—సంగ్రామవీక్షాపేక్షచే వచ్చుచున్న యొకవృద్ధాంధరాజు.

కంక—అంధుఁ డయినచో నిక యుద్ధమును జక్కఁగానే వీక్షింపఁగలఁడు.

వల — అతఁడు కేవ లాంధుఁడే కాక బధిరుఁడుసహిత మైనను, సంగరదర్శనమునకును సమరవార్తావిశేషాకర్ణనమునకును దగిన సాధన సంపత్తి లేనివాఁడు కాఁడు.

కంక — అట్టియద్భుతసాధన మేది?

వల — దక్షిణభుజాదండము లేకయు జనకుని కవలంబదండముగా నున్న పుత్రరత్నము.

కంక — అట్లయినచో నతఁడు తండ్రికిఁ దగిన తనయుఁడే.

వల — ఆయంగహీనతలు వారికి స్వదోషమువలన నైనవి కావు. స్వరాష్ట్ర రక్షణార్థముగా ము న్నొకసారి వా రొనర్చిన సంగర రంగమునందే వారి కీయంగ వైకల్యములు సంప్రాప్తము లయినవఁట!

కంక — వా రతి సుకృతులు.

వల — మేలు మఱవక మహారాజుగారు తాము పారితోషికముగా నొసంగెడి యుపకారవేతనము నంగీకరింపవలసినదని యెంత ప్రార్థించినను వినక వినయవచనములతో నిరాకరించి స్వతంత్రజీవనము చేయవలె నన్న యుదారబుద్ధితో వా రిప్పుడు కృషీవృత్తి నవలంబించి చెమట యూర్చి స్వకాయకష్టమువలన జీవించుచున్నారఁట! గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి నే నడిగినమీఁదట వా రిష్టములేకయే యీవృత్తాంతమును నాతోఁ జెప్పవలసినవారైరి.

కంక — వారు మన కత్యంత గౌరవార్హులు.

గీ. పృథివిలోపలఁ బరతంత్రవృత్తితోడఁ
బడయునట్టి మహేంద్రవైభవముకంటె
నుత్తములు దాము స్వచ్ఛందవృత్తితోడి
కొలఁది విభవంబె గొప్పగాఁ దలఁతు రెపుడు.

పరభాగ్యోపజీవులు కా నొల్లని యీయోగ్యపురుషులపేరు లేవో యెఱుఁగుదువా?

వల—వారిలో వృద్ధుని పేరు పురుషోత్తవర్మయఁట! కుమారుని నామము వజ్రబాహువఁట!-అదె వారు వచ్చుచున్నారు. క్షణకాల మూరకుండుఁడు.

సుధే—వృద్ధుని బుజములమీఁద నెక్కించుకొని కుమారుఁ డెట్లు మిట్ట నెక్కుచున్నాఁడో! వారును మన మున్న యెడకే వత్తురా?

వల—రారు. వారు మనముందున్న యీమెట్ట నెక్కి యక్కడ నుండి యుద్ధమును జూతురు. పల్లములోనున్న మనకు వారాడుకొను మాటలు వినఁబడునుగాని వారికి మనము కంటఁబడము.

తంత్రీ—వారివలెనే మనమును మిట్టనెక్కి ప్రత్యక్షముగా సంగ్రామము నేల సందర్శింపరాదు?

కంక—మన మట్లు చేయరాదు. ఉన్నతప్రదేశ మధిరోహించి యుంటచే మన మెక్కింత పగవారికంటఁ బడితిమా, మన కపాయము సంభవించును.

వల—వీరియాజ్ఞ మన కవిలంఘనీయము. ఈయుభయుల మూలముననే మనము సకలమును నిరపాయముగా నెఱుఁగవచ్చును. వృద్ధుఁ డంధుఁ డగుటచేతఁ దాను జూచిన దెల్లను గుమారుఁ డాతనికిఁ దెలుపుచుండును. బధిరుఁ డగు తండ్రికిఁ దెలుపునప్పుడు కొడుకు బిగ్గరగాఁ జెప్పక తీఱనందున నందనుఁడు పలుకు ప్రతివాక్యమును మనకు వినఁ బడుచునేయుండును.

దాము—కన్నదానికిని విన్నదానికిని భేద ముండదా?

కంక—మొట్టమొదటఁ గొంతసేపు మనము శ్రవణానందముగా వినుటతో దృప్తి వహించినయెడల, తరువాత నేత్రోత్సవాపాదక మగు సమిద్దర్శనమే కాక మహోత్సాహముతో నాహవముననే భాగస్థుల మగుభాగ్యముసహితము మనకు లభించునేమో! కొంచెము తాలిమి వహింపుఁడు. అదిగో వారు గుట్ట నారోహించినారు.

[కుమారుఁడు తండ్రిని మూఁపుమీఁద వహించుకొని వచ్చి దింపఁగా నిరువురును ప్రవేశించుచున్నారు]

న. — అలముసకు బాలికాంబ్రుల మగుభాగ్యము ... గదా నాకుఁ బంపుపు! వారు చెప్పుమొకటిఁ జేసినారు. ఏ మను కొందురో వింద ము.

పురు — కుమారా! పూర్వయుద్ధమున సుశర్మని భటుఁడు నాకన్నులలోఁ దూపులునాటి యిట్టిపాపమును గట్టుకొన కుంటిన పక్షమున, ఈయుత్సాహాంతము లైన ముసలిచేతులతోనే కొంతవఱకు నీయను శత్రుసంహారము చేసి (ఘూర్వ)వారి మన్నప ఋణమును దీర్చుకోఁ గలుగుదుంగదా!

వి జ — హా! తండ్రీ! స్పృహకలైన నీకే యింతపౌరుష మున్న ప్పుడు నీ మూఁపుఁ బుట్టిన యుత్తమకుమారునకు నా కెంత తొందర ముండవలెను? నా కీ నిర్భంధమే పోకుండినయెడల నే నిప్పుడు పిడుగుతునకవలె నరాతిబలములపై నిబడి న్యాయజయుని స్త్రోత్ర రోధమునకుఁ గారణమైన విరోధులలో నైన సటికి యాపాపపుశిరస్సును మీయావిత్రపాదముల కుపాయనము చేసి పితృఋణవిమోచనమును జేసికోనా?

పురు — తీవ్రంగా విన బడని నాచెవులకు సహితము మీఁదో మహా శబ్దము విసవచ్చుచున్నది. ఎక్కడనుండి పిడుగుపడుచుండ లేదుగదా? అర్జునః ఫల్గునః పార్థ — (అని తొలఁగిఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వి జ — జనకా! బదియుఁబాకు. అది పిడుగుచప్పుడుకాదు.

క. ఇందలి వసుంధరాధర
కందరములు మాఱుమ్రోయఁ గర్ణము లవియన్
గ్రందగుచు నేది రణ
దుందుభినాదమ్ము సుమ్ము తూలకు తండ్రీ!

వల — ఈసంగరభరీభాంకరణమూచే నాదుంగము పొంగుచున్నది. ఏదీగద? (అని లేవఁబోవుచున్నాఁడు.)

కం— కలలా! తాళుతాళు ఇది సమయముకాదు. నీ వేమి రణరంగభీము నని యనుకొనుచున్నావా? నీ వెవ్వఁడవో స్మరణకుఁ దెచ్చుకో.

వల— (తనుఁ జూచుకొని) నేను విరాటుని వంటవాఁడనా? వీరావేశమున నన్ను నేను మఱచితిని మన్నింపుఁడు. (అని మరలఁ గూరుచున్నాఁడు)

పురు— ఓహో! తెలిసినది. యుద్ధ మారంభము కాఁబోవు చున్నది కాఁబోలును! నామీఁద నేదో ధూళిలాగున రాలుచున్నది. ఇది యీవృక్షమునుండి పడుచున్న పుష్పరజమా? గమన వేగమున నుత్థాపిత మైన బలపాంసపరాగమా?

వల— ఇది యుద్ధయాత్రచేయుచున్న మన సైనికనికరములచరణ హతులచే లేచినదుమారము. అదిగో మనసేన శత్రుసేనమీఁది కెంత వేగముగా నడుచు చున్నదో!

ఉ. తమ్ముపు డప్డు మింటి జలదమ్ములు వృష్టి నడంచు చుండుటన్
బమ్మిన పూర్వవైరమును బాపికొనన్ ఘనరోషమూర్తులై
దొమ్మి యొనర్పఁ బోవుగతిఁ దోయదవీధికి శోణధూళి మే
ఘమ్ములు మిన్నుముట్టఁ గ్రమ్మును లేచెఁ జమూపదాహతిన్.

పురు— యుద్ధము సమీపించినది. నాపేరుపు పొంగుచున్నది. నేను వ్యర్థుఁడనై దూరమున నిలువఁజాలను. నన్ను రణరంగమునకుఁ గొనిపోయి విడువుము. ఖడ్గపాణినయి పోరాడి జయము నొంది స్వామికార్య నిర్వాహకుఁడ నయి చిరకీర్తి నైనను గందును. విమతులఁ గొందఱ నైన హతులను జేసి స్వామ్యర్థపరిత్యక్తదేహుఁడనై జయము నొంది వీర స్వర్గము నైనను జూఱగొందును. ఏదీ ఖడ్గము? ఎక్కడ నున్నది? (అని తడవుచున్నాఁడు.)

వల—(లేచుచు). ఈవృక్షమునకు నేనును దోడుపడుదునా?

కంక— వలలా! కూచుండుము. నిమిషనిమిషమునకును నిన్ను నీవు మఱచుచున్నావు. త్వరపడఁబోకు. మహారాజుగారు ని న్నీకొలికి సంరక్షణార్థముగా నియోగించి పోవుట విస్మరించితివా?

వల— అవునౌను. రాజాజ్ఞ మీఱి నే నీస్థలమును విడువఁగూడదు. (అని కూర్చున్నాఁడు.)

వజ్ర—నాయనా! వృక్షమూలమున నట్లు తడవెద వేమి? ఊఁత కోలనేకాని నీ విచటికిఁ గరవాలమును దేలేదు. యుద్ధవార్తను విని మన మింటికిఁ బోక పొలము నుండియే యిచ్చటికి వచ్చినాము కామా?

పురు—అక్కటా! పాపపుదైవము సమయమునకు నాచేత ఖడ్గము సైతము లేకుండఁ జేసెనుగా! నీ విక్కడనుండి చూచి సంగ్రామ క్రమమున్నెనను నాచెవుల వేయు చుండుము. కన్నులతోఁ జూడలేక పోయినను మహారాజుగారి యవక్రవిక్రమమును తద్భటుల యుద్భటపరా క్రమమును వీనులార వినినైనను సంతోషించెదను.

వజ్ర—క్రిందినుండి రణరంగము నాకు స్పష్టముగాఁ గానరా కున్నది. వృక్షారోహణము చేసి చూచి సరిగాఁ జెప్పెదను. ఈతరువుపై కెగఁబ్రాఁకుటకు నా కొకింత చేతో డగును.

పురు—ఎక్కుము (అని చేయి సాయ మిచ్చి యెక్కించు చున్నాఁడు.)

వజ్ర—నే నీకొమ్మమీఁద నెక్కి కూరుచున్నాను. ఇక్కడనుండి నాకు సమస్తమును దృగ్గోచర మగును (అని ముందువంకఁ జూచి) అదిగో సంగరరంగము సర్వమును నా కిప్పుడు కన్నులఁ గట్టినట్టున్నది. మన భటులు పరబలమును సమీపించినారు. వారెట్లు వీరాలాపము లాడు చున్నారో వినుచున్నావా? ఇంతదూరమునకు వారి మాటలు చెవిలోఁ జెప్పున ట్లెంత స్పష్టముగా వినఁబడుచున్నవి!

పురు—పయినుండి యేమో యనుచున్నావు. బిగ్గరగాఁ జెప్పు.

వజ్ర—వారి వీరాలాపములు— —వీరాలాపములు—వినఁబడు చున్నవా?

పురు—నాచెవిటిచెవులు చవులుగులుకు వారిసుభవచనములను వినుపాటి పుణ్యమునకు నోచుకో లేదు. వా రేమనుచున్నారు?

వజ్ర—ఏ మనుచున్నారా?

క. కొట్టుఁడు— —పరుగులు వెట్టుఁడు— —
పట్టుఁడు— —మనపసులఁ గొంచుఁ బాఱెడ రదె యా
కట్టిఁడిపగతుర నిలువం
బెట్టుఁడు— —వడి గోగణంబు విడిపింపుఁ డిటన్.

అని పలువురు పలుఁదెఱంగుల వీరోక్తులు పలుకు చున్నారు. ఉభయబల ములును గలియఁబడినవి. సంకులసమర మగుచున్నది.

పురు—కన్నులు లేని కొఱఁత నా కిప్పుడుగదా తోఁచుచున్నది!

వల—మేము కన్నులు గలవార మైనను లేనివారమే యైనాము.

వజ్ర—ఓహో! ఏమి యారణక్రీడ!

మ. ధరణీకాంతయు నఁ కరిక్షపతియుఁన్ దా రొండొరుల్ కందుకో
త్కరసంక్రీడ యొనర్చుచో నెగయు నుద్యత్కందుకౌఘం బనన్
శరధారాహతిఁ ద్రెస్సి నూఱులు సహస్రంబు ల్మహోగ్రాకృతిన్
శిరము ల్మింటికి నొక్కట న్నెగసి క్షోణిం గ్రమ్మఱం గూలెడిన్.

వల—పుచ్చకాయలవలె నెగయుచున్న యీపుఱ్ఱె లన్నియుఁ మనపగవారివే యగునుగాక!

కంక—తథాస్తు!

పురు—ఆహా! ఏమి వారిపుణ్యము! ఒక్కసారిగా నెందఱు సుభటులు వీరస్వర్గమును గొల్లగొనుచున్నారు!

వజ్ర—

చ. బలికి నలంకరించుకొని వచ్చినకైవడి యోధవీరు ల
త్యలఘుగ దాసి మద్గర శరాసనకంకటభూషితాంగులై
కలఁగక పోరు సల్పి తృణకల్పముగా నదె యుద్ధరంగమం
దెలమిని మృత్యుదేవతకు నిచ్చెద రస్రములున్ శిరంబులున్.

చూడు చూడు మనసేనాని తేరు డిగ్గి కౌక్షేయకము కరమ్మునఁ గరమ్మను మెఱుఁగులు గక్క విపక్షసేనాధ్యక్షులమీఁదఁ బడి యెట్లు వీరవిహారము సలుపుచున్నాఁడో!

ఉ. ముష్కర సైన్యకాంక్ష నసిపుత్రిక వీరవరప్రశస్త కం
ఠమ్ములఁ గౌఁగిలింపఁ బ్రకటం బగుదివ్యసతీస్వయంవరే
ష్టమ్మున వేడ్క నాడెడు వసంత మనన్ రుధిరప్రపూరముల్
చిమ్మనగ్రోవులం బయికిఁ జిమ్మినయట్లుగ మిన్నుముట్టెడున్.

ఇప్పుడు ధూళి పూర్ణముగా నడఁగిపోయినది. స్వసైన్యనాశమున కోర్వక శత్రుసేనాపతియైన విక్రమభుజుఁడు దగ్ధుపడి వీరసేనుని ననూనశరధారాప్రవాహమున ముంపఁగా నతఁడు మరల రథారోహణము చేసి శరశరాసనముల నందుకొనుచున్నాఁడు.

వల—మనవీరసేనునకుఁ బోరు భార మగునేమో! నేను బోయి—

కంక—తాళుము. వారిమాటలు విననిమ్ము.

పురు—సుమారా! మన మహారాజుగారి నుపేక్షించుచున్నట్టున్నావే?

వజ్ర—లేదులేదు. ఈ క్రందుకయ్యమున మహారాజుగారిరథమే నాదృష్టిపథమునఁ బడకున్నది.

సుధే—ఏమిబుద్ధి?

కంక—అమ్మా! అతఁడు మఱేమో యనుచున్నాఁడు విను,

వజ్ర—ఇప్పటి కది నేత్రగోచర మైనది. కేతనమునుబట్టి రథమును గుఱుతుపట్టినాను. మహారాజుగారును బ్రత్యక్షముగాఁ గాన వచ్చుచున్నారు. ఆమహారాజపర్జన్యుఁడు వైరివీరులమీఁద శరవర్షము లెట్లు కురియుచున్నాఁడో!

పురు—నీవు వేఱుప్రక్కకు దృష్టి మరలింపక మనమహారాజు గారిపౌరుషమునే నాకు వర్ణించి చెప్పుచుండుము.

వజ్ర—ఏమి యాశ్చర్యము!

ఉ. తూణమునందుఁ జేయిడుట తూపులఁ దీయుట కార్ముకంబునన్
బాణచయంబుఁగూర్చుట విపక్షులపై గుఱి పెట్టి యేయుటల్
కానఁగరా వొకింతయును; గానఁగ నౌ విలు మండలాకృతిం
బూనుట యంపవాన లరిముఖ్యుల ముంచుటమాత్ర మెప్పుడున్.

క. కరలాఘవ మే మందును
శరములు పుంఖానుపుంఖసంగతి నడరం
శరములు వింటిని శాత్రవ
శిరములు మంటిని శతములు చేరెడు నొకటన్.

శా. ఆహాకారముతోడ నల్గడల నత్యార్తి న్నిజానీకిపీ
వ్యూహంబు ల్పఱవంగ నద్దుపడి తాఁ బుంఖాను పుంఖంబుగా
శాపాటోపముతో సుశర్మ ధరణీపాలాగ్రగుం డాఁకి యు
త్సాహస్ఫూర్తిని నించెమున్ విశిఖవర్షంబు ల్మహోగ్రంబుగన్.

కటకటా! మనరాజుగారిధ్వజంబును రథాశ్వవజంబును నేలఁ గూలెను గదా!

సుధే—ఏమిబుద్ధి?

వల—తోడుపడ మన కిది సమయము.

కంక—తాళు. ఆతఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

వజ్ర—

మ. గద కేలన్ ధరియించి తేరు డిగుచుం గాలాంత కాకారుఁడై
కదియం బోయి విరాటభర్త రిపు యుగ్మవ్రాతము న్సాతునిన్
జదియ న్మోఁదె సుశర్మయు న్విరథుఁడై సర్వాం సహామండలం
బదరన్ దూఁకె గదారణం బొకటఁ జేయున్ దారుణ ప్రక్రియన్.

క. కని శంఖాద్యనుజులు మన
మనుజపతికిఁ దోడుపడిరి; మఱి యరియోధుల్
చని తోడ్పడిరి సుశర్మకు;
రణసంకులతన్ గుఱు తిడరా దొండొరులన్.

దృష్టి చెదరనీక మహారాజుగారి దారుణప్రవిదారణకౌశలమునే నేత్ర పర్వముగా నాలోకించుచుండఁగా మన కత్యంత సమీపముననే యేదో నేమి ధ్వనివలె వినవచ్చుచున్నది. ఈచెట్లక్రిందికి రథ మేదియు రాదుగదా? ఏమిది? మనభటు లింతమంది పరుగువాఱు చున్నారు!

పురు—సుశర్మ సేనమీఁదికా?

వజ్ర—కా దీవంకకు.

సుధే—రాజుగారు మన క్షేమైన సందేశమును బంపు చున్నారేమో!

వజ్ర—ఏరీ భటులు? నే నెదురు పోదునా?

కంక—వేగిరపడకు. వారి నిట రానీ.

పురు—శత్రుభటులవలన నీ కిష్ట మేమి కీడు మూఁడునో యని నాయుల్లము తల్లడిల్లుచున్నది.

వజ్ర—వారిబాణము లింతదూరమురావు.

పురు—నాభయ మదికాదు. కంటఁబడితివా శత్రు లిట వచ్చి నిన్ను వధింతురేమో యని భయపడుచున్నాను.

వ్రజ—అంధున కూఁతకోలగా నీతోనున్న నన్నుఁ జూచియు నా కెగ్గు దలఁతురా? నీచెంత నున్నంతవఱకు నాకా భయము లేదు.

పురు—లోకానుభవము చాలనిబాలుఁడ వగుటచేత నీవు పరులను నీవలెనే భావించు చున్నావు. వారి కంతనీతి యుండినపక్షమున నిష్కారణముగా మఱగోగణములను బట్టుదురా? కానిమ్ము. వా రీస్థలమును దాఁటిపోవువఱకును క్షణకాలము నీవు మాటాడక నామాట విని మౌనము వహించి యుండుము.

వ్రజ—వా రెవరు? ఇందు వచ్చువారు వైరిభటులు కారు. విరాటభటులు. మనభటులే.

పురు—కారుకారు. నీవు భ్రమపడుచున్నావు. నీమాటలు నేను నమ్మను. విరాటభటు లైనపక్షమున సంగర రంగమును విడిచి వెనుక కెన్నఁ డైనఁ బరుగెత్తుకొనివత్తురా? కన్ను లున్నయెడల నేనే చూచి నిజ మెఱుఁగుదునుగదా? నేత్రహీనుఁడ నగుటచేత నితరు లేమి చెప్పినను నేను విని యూరకుండవలసి వచ్చుచున్నది.

వ్రజ—నీవు నామాట నమ్ముము నమ్మకపొమ్ము. నాకన్నులారఁ జూచినది నేను జెప్పుచున్నాను. నాకన్నులను నే నెట్లు నమ్మకుండఁగలను? ఇదిగో వారు మన మున్న చోటనుండియే పరుగెత్తుచున్నారు. వారిరాకకుఁ గారణాంతర ముండి యుండవచ్చును.

[ఇరువురుభటులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

పురు—అట్లయినయెడల వా రేల పరుగెత్తుచున్నారో యడుగు.

వ్రజ—ఓ భటులారా! మీ రేల యింత వేగముతోఁ బరుగెత్తుచున్నారు? ఎక్కడ కరిగెదరు? యుద్ధ మెట్లు చెల్లుచున్నది? ఎవరికపజయము కలుగున ట్లున్నది? ఇటు వచ్చి చెప్పిపొండు.

భటులు—మాకు మీావద్దకు వచ్చి మీాతో మాటాడుచుండుటకుఁ దీఱదు. వెనుక నిలువయున్న సేనలను బిలుచుకొనిపోవుటకును

పరుగెత్తుచున్నాము. శత్రుసేనాధిపతి యొక్క శరాఘాతముచేత మన సేనాని మూర్ఛితుఁడైనాఁడు. ఇప్పుడు నిమిత్తములు మన కంత యనుకూలముగా నున్నట్టు లేవు.

పురు—అయ్యలారా! అట్లయిన నో నిలువక పరుగెత్తుఁడు. మీ రతివేగమునఁ బరుగెత్తుఁడు.

భటులు—(పరుగెత్తిపోవుచున్నారు.)

కంక—వలలా! సుధేష్ణాదికామినీజనరక్షణమునకయి మన మిందఱ ముండగా మనకు సేవలతోఁ బనిలేదు. ఈభటులవెంట మనబలకరపుబలమును బంపి వేయవచ్చును—అమ్మా! ఏమి సెలవు?

సుధే—వలలాదులు మీ రింద ఉండఁగా నా కేమి భయము? శీఘ్రముగాఁ బంపివేయుఁడు.

కంక—తంత్రీపాలా! నీవుపోయి యీభటులవెంట మన కావలి సేనను బంపివేసి యిక్కడ నున్నట్టే మరల రమ్ము.

తంత్రీ—చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

[సారథిసహితముగా రథముతో సేనాధిపతి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేనా—(అంతటఁ గలయఁజూచి) సూతుఁడా! మనరథమిక్కడ కేల వచ్చినది?

సూతు—శత్రుశరప్రహారముచే దేవరవారు మూర్ఛితులు కాఁగా రథమును రణరంగమునుండి తొలఁగించి యీవృక్షచ్ఛాయకుఁ దెచ్చి నిలిపినాను.

సేనా—యథాపూర్వముగా రథమును యుద్ధభూమికి మరలఁ గొనిపొమ్ము. నాకిప్పుడు గాయ మంతబాధాకరముగా లేదు. నే నిప్పుడే పోయి నన్ను మూర్ఛపుచ్చిన యాతుచ్ఛుని ప్రాణమును గొనవలెను.

ఘాతు—అదిగో పగదీర్చుకొనుటకయి మనసేనపోవుచున్నది. స్వామీ! మీరు నాప్రార్థన మంగీకరించి యించుకతడవిందు విశ్రమించి విగతశ్రము లయి మఱి శత్రువు మీఁదికిఁ బొండు.

సేనా—అట్లుకాదు. ఆప్రకారముగా వీరభటు లంతమంది ప్రాణములు డాపక పోరాడుచుండఁగా సేనాధిపతి నన్నపేరు పెట్టుకొన్న నేను శరీరములోఁ బ్రాణము లుండఁగానే వీరవిహారము సలుపక పయినుండి చూచుచు నూర కుందునా? ఆవల భూవరుఁ డే మయ్యెనో! తొలుము-తొలుము.

పురు—(ఆలకించి) ఇక్కడ నెవ్వరో గుసగుసలాడుచున్నారు. ఆమాటాడువా రెవరు? వీరభటు లైనయెడల మీ రీచెట్టునీడ కేల వచ్చినారు? ఆవల మీరాజు ప్రాణార్థులై పోరాడుచుండఁగా మీ రాతనిని దిగవిడిచి యిచట మీప్రాణములు దాఁచుకో వచ్చినారా? పొండి పొండి. అవమానమునకు భయపడక మీరు చావునకా జడియుచున్నారు?

వజ్ర—తూలనాడకు.

సేనా—ఓవృద్ధుఁడా! నీ వనుకొన్నట్లు—

పురు—ఇది తూలనాడుటా? చేతఁ గత్తి దాల్చి వెనుక తిరిగి వచ్చుటకు మీరు సిగ్గుపడకున్నారు. అట్టిసిగ్గుమాలిన మీరు నాతో మాటాడ రాఁబోకుడు. మీయాలాపములశబ్దమే కాని మీరూపములు నాకు గోచరము కాకున్నవి. నేనే యంధుఁడనుగాక మిమ్ముఁ జూడ గలిగియుంటినా, పాఱుపంద లయి వెనుక తిరిగి వచ్చినందున కయి మిమ్ము భూమికి బలి యిచ్చి యుందును. లెండు. పొండు. పోవుచున్నట్టు లే దేమి? మీవద్ద మగతనమే లేదా? మీరు ధరించినవి తెడ్లా? ఖడ్గములు కావా? ఖడ్గములే యయ్యె నేని పోయి పోరాడుఁడు.

సేనా--ఓయంధుఁడా! కోపపడఁబోకు. ప్రాణములు దక్కించుకొనవలె నని పిఱికితనముచేత నే నిటరాలేదు. మూర్ఛితుఁడ నయియున్న సమయమున నాకుఁ దెలియకుండ సారథి నారథము నిచ్చటికిఁ దోలితెచ్చినాఁడు. ఇదె పోవుచున్నాను--సారథీ! రథము తోలుము.

సూతు--మహాప్రసాదము. (అని తోలుచున్నాఁడు.)

వజ్ర--నాయనా! మనసేనాని మహావేగముతోఁ బోయి శత్రుసేనలమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.

పురు--ఎక్కడనుండి పోవుచున్నాఁడు?

వజ్ర--ఇక్కడనుండియే. ఏమటిమాట వినిపించుకోక నీ వింతవఱకుఁ బదరుచుండినది మనసేనాధపతినే. అతఁడు గాయపడి మూర్ఛలో మునిఁగియున్నప్పుడు సారథి రథము నిటఁ దోలితెచ్చినాఁడు. అతఁడు మూర్ఛ తేరి తేరిని బోరికున్ముఖము చేయుట కయి సారథిని త్వరపఱుచుచుండఁగా నిజ మెఱుఁగక నీవు నిష్కారణముగా దూఱినాడితివి.

పురు--అయ్యో! అజ్ఞానముచేత సేనానియెడల నేను మహాపరాధము చేసితినే! అది నాబధిరత్వదోషముగాని నాదోషము కాదు. ఈయంధుఁడు చెవిటివాఁ డని యెఱిఁగి న న్నతఁడు మన్నింపకపోఁడు.

వజ్ర--ఇప్పు డీగతజలసేతుబంధ మేల? పోనిమ్ము. అదిగో యుద్ధభూమియం దంతకంతకుఁ గలకలము హెచ్చుచున్నది. రొఁజుచు మఱియొకభటుఁ డిందుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.

పురు--యుద్ధ మెట్లు నడుచుచున్నదో యాతని నడుగు.

[భటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వజ్ర--ఓవీరభటా!--

భటు--నీతో మాటాడుటకు నా కవకాశము లేదు. నే నీవృద్ధుని మాట విన్నాను. నిమిత్తములు మన కిప్పుడు ప్రతికూలములుగా నున్నవి.

రాజుగారు మూర్ఛితు లైనారు. నే నంతఃపురస్త్రీ సంరక్షణార్థము పరుగెత్తుచున్నాను (అని పరు గెత్తుచున్నాఁడు.)

పురు——మహారాజుగారే మూర్ఛితు లయినారా? ఓభటుఁడా! నిరాయుధుఁడ నయియున్న నాచేతికి నీఖడ్గము నిచ్చి నన్ను శత్రుసేనలో విడువుము. గ్రుడ్డియెద్దు జొన్నచేనిలోఁ బడ్డట్లు శత్రుసేనాటవిలోఁ బడి ప్రాణముల కాశింపక కృప యెఱుఁగని నీకృపాణముతోఁ జేతి కందిన వారి నెల్లఁ దెగనఱికెదను.

సుధే——భర్తగారు మూర్ఛితు లయినా రన్నపిడుగువంటి దుర్వార్త నాచెవిని బడి హృదయభేదమును గావించుచున్నది. ఏమి చేయుదును? ఎందుఁ జొత్తును?

కంక——అమ్మా! తొందరపడఁబోకు. ఈభటుఁడు చెప్పునది సావధానముగా వినుము.

సుధే——ఓభటోత్తమా! శుభమా? అశుభమా? ఏమివార్త?

భటు——దేవీ! అశుభ మేమియులేదు. తత్తరపడఁబోకుఁడు. రాజుగా రించుక మూర్ఛితు లయిరి. ఇప్పటికి మూర్ఛ తేరి మరల గదోత్సవము చేయుచుండి యుందురు. సంకులసమరములో నడ్డుపడిన తమ్ములకును గుమారునికిని గాయములు తగిలినవి. మనసేనల కపజయము కలుగునట్లు కనఁబడఁగా వైరులు క్రూరు లగుట విచారించి, ముందుగాఁ బోయి యంతఃపురకాంతాబృందము నుద్యానమందలి కృత్రిమాద్రికందరమునఁ దాఁగియుండ హెచ్చరించి రమ్మని సేనాని నన్ను నియమింపఁగాఁ దన్నియోగమును నివేదింప వచ్చినాను. నేను వచ్చుచుండఁగా శత్రుసేనలోనుండి యెవ్వఁడో యొకదుష్టుఁడు రాజుగారు పట్టుపడిరని యఱచెను గాని యంతపని పుట్టు నని నే ననుకోను.

సుధే——(గుండెలు కొట్టుకొని విలపించుచు) ఓనలలా! ఓదామగ్రంథీ! ఓతంత్రీపాలా! నాకుఁ బతిభిక్ష పెట్టుఁడు. హా ప్రాణనాథా! హా—

వల—అమ్మా! శోకింపకు. కొంచెము తాళుము.

సుధే—అన్నలారా! తాళఁగలమార్గ మేదో నాకుఁ జెప్పుఁడు. భర్త క్రూరకిరాతు లగుపరులచేతులలోఁ బడె నని విని నే నెట్లు తాళఁగలను? (అని యేడ్చుచున్నది.)

వల—దేవీ! ధైర్యము విడనాడకు. ఇప్పుడే మేము పోయి నీభర్తను విడిపించి తెచ్చెదము. (అని లేచుచున్నాఁడు.)

సుధే—అందాఁక మేన నే నెట్లు ప్రాణములు నిలుపఁగలను? విధవనై పృథివిమీఁద నే నొక్కక్షణ మయిన బ్రదుకఁజాలను.

వల—ఎంతమాట! వైరిభార్యలుగాక మీరు విధవ లగుట మాదేహములలో నూపిరి యుండఁగానే సంభవించునా? అమ్మా! అధైర్యపడకు.—ఓకంకభట్టారకా! మీ రీశుద్ధాంతకాంతలను రహస్యస్థలమునకు మారముగాఁ గొనిపోయి వీరి రక్షణ మేమఱ కుండుఁడు.—ఓదామగ్రంథీ! ఓతంత్రీపాలా! మనము పోయి యిప్పుడె రాజుగారిని విడిపించి తెచ్చి దేవిగారినేత్రముల కపూర్వపర్వ మొనర్తము రండు. ఆయుధములను గైకొని లెండు.

కంక—శీఘ్రముగాఁబొండు. మీకు విజయ మగుఁగాక!—దేవీ! మనము ముందు సపరివారముగాఁ గృతకధరాధరకందరమున కరుగుదము రండి. లెండి.

సుధే—(లేచి) నాకు నడవఁ గాళ్ళు రావు— ఓవీరోత్తములారా! మీరు మరల వచ్చి భర్తృపునర్దర్శనము చేయించినదాఁక నాహృదయము కుమటఁబడకు. మీకుఁ గార్యసిద్ధి యగుచు గాక! పొండు. (అని నడచుచున్నది.)

వల—అమ్మా! కార్యసిద్ధి యైనట్టే సంభావింపుము. మేము పోయి వచ్చెదము. (అని ముగ్గురు నాయుధపాణు లయి రణరంగము వంకఁ బోవుచున్నారు.)

పురు——ఇంతకుముం దేదో రోదనధ్వనివలెఁ గొంకెము నాచెవిని బడ్డట్టున్నది! అది యే దయిన మన కేమి? రాజుగారివార్త చెప్పుము.

వజ్ర——మనరాజుగారు పగతురచేఁ బట్టుపడినారఁట! విడిపింపుట కయి కాంభోలును సేనాని వైరివీరులతో ఘోరసంగ్రామము చేయు చున్నాఁడు.

పురు——ఏమి! ఇంతసేపులో రాజును విడిపింపఁగల మగతనము గలవాఁ డొక్కఁడును లేఁడుగా!

వజ్ర——ఎవ్వరో ముగ్గురువీరపురుషు లీవంకనుండి త్రేతాగ్నుల వలెఁ దేజరిలుచు శత్రుసేనాటవిమీఁద కుఱుకఁ బరుగిడుచున్నారు.

పురు——వారి కీశ్వరుఁడు తోడుపడునుగాక! ఓశూరవరులారా! శత్రువీరులలో నొక్కరిని మిగులనీయక యందఱిని మీప్రతాపాగ్నికిఁ బూర్ణాహుతి చేయుఁడు. ఇసీ! అశక్తునివలె నే నిప్పుడు శూరత్వముచేతఁ గాక నిరర్థకప్రలాపములచేతనే రాజభక్తిని గనఁబఱుచుచున్నాను!

వజ్ర——పలాయితు లగుచున్న సైనికులను జూచి సింహగర్జన ములవలె గుహలు మాఱుమ్రోఁగ వారు వీరాలాపము లెట్లు పలుకుచున్నారో విను.

వల——

క. సంగరరంగమునం దిటు
భంగము పడి సిగ్గు విడిచి పాఱెద రేలా?
శృంగారార్థమె మీమీ
సింగణులును గైదువులును? జెడు భటులారా!

చ. నిలుఁడు నిలుండు; పాఱకుఁడు; నెట్టనఁ దాఁకుఁడు వైరివీరులన్;
దలపడి పోరి శౌర్యఘనత న్వెలయింపుఁడు మీనృపాలునిన్;
గలఁగి తొలంగఁ జేఁగులవి గాజులె? కత్తులు కావె? భీతియే
యులఁచెడుఁ గాని మిమ్ము భయదారులు గారు; యశంబు నొల్లరే?

దామ—

ఉ. పాఱెద రేల మీర లిటు పౌరుషహీనులు? భీరులార! ఛీ!
పాఱినయంతమాత్రమునఁ బ్రాణువె మృత్యువుకూడ మానలెన్?
దీఱనిసిగ్గుచేఁ జివికి క్రొత్తగ నింట రణోర్వ్యఁ బాసినన్;
బాఱక పోరినన్ నిలువ వచ్చును; జావని సంగరయుం బగున్.

తంత్రీ—

గీ. పరుగులుమాత్ర మీరగతిఁ బాఱిపోవఁ
గాని వెను కంజ [illegible] టెంక మానధనులు;
భూమిపా లగుసట్టి యీ [illegible] కొఱకు
మానమును వీడి వీడుకోరె మనుజు లయ్యొ?

పురు—ఏరివాక్యములు నా డెందమునకుఁ బరమానందము కలిగించినవి. ఇఁక వీరరసమూర్తు లగు [illegible] విహారమును వివరించి వీనులకు విందుచేయుము.

వజ్ర—(రణరంగమువంకఁ జూచి- నిరీక్షించి)

ఉ. మేలు! విచిత్ర మయ్యెడు! [illegible] గెం
ఘూళు [illegible] చీకటుల్
క్రాలు [illegible] గమ్యెడి
హేళి [illegible] గమ్మదు సాంఖ్యరాగముల్.

క. ఈ [illegible]
ర్వారాత్య గ [illegible] గని క్రొ
డాటెఁ [illegible]
[illegible] రవి పాఱ [illegible] కెన్.

[illegible] చీకట్లకుఁ [illegible] సేనా [illegible] మార్గమువలన ధూళి సహితము [illegible] గుచున్నది. [illegible] రంగమున [illegible] నడుచుచున్నదో నాకన్నులకుఁ గానరాకున్న. ఇంతచేసిన [illegible] యున్నను [illegible] మగోన్ముఖు

లుచుఁ బోవుచున్న యీవీరత్రయముయొక్క విగ్రహములే స్పష్టముగాఁ గంటఁబడవు మన మిఁకఁ గ్రిందికి దిగుదమా?

పుష — చీఁకట్లు కారుక్రమ్మినపక్షమునఁ గన్నులు లేని నాకును గన్ను లున్న యాసైనికులకును భేద ముండదు. కాఁబట్టి యింటికిఁ గాక నన్నును యుద్ధభూమికే కొనిపొండు. వీరశయన మొందిన భటునిచేతి కరవాల మొకటి నా చేత నిడి శత్రు మధ్యమున విడువుము. రమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

రంగము — సుశర్మశిబిరములోని పటమందిరము.

[సుశర్మయు, సత్యసేనుఁడును, విక్రమభుజుఁడును, భటులును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

సుశ — ఓవిక్రమభుజా! ఓసత్యసేనా! భగవదనుగ్రహమువలనను యుష్మదాదుల యవక్రవిక్రమమువలనను మనకు నేఁడు విజయమహోత్సవము కలిగినది. ఓవిక్రమభుజా! మన యీగెలుపునకు ముఖ్యకారణము నీబాహుబలమే సుమా!

చ. బవరమునం ద్వదీయ కరవాలఫణీంద్రుఁడు కాఁడె యెల్లెడన్
జవమున మాఁకి మాఁకి బహుశాత్రవవీరుల ప్రాణవాయువుల్
చవిగొని క్రోలి తాఁ బలిసె సర్వగృహాళి నిరాటుపేట నేఁ
డవిరళలీల నేత్రముల నొంద్రకుఁ దల్లుల కస్రువాహినుల్?

మనపక్షమున విశేషనష్టము లేకుండ ననాయాసవిజయము కలిగించినది నీభుజవిక్రమముగాక వేఱే మున్నది?

విక్ర—ఇంత యంతయు నీశ్వరానుగ్రహమువలన నైనది గాని నాపౌరుషమువలనఁ గాదు. మీవిజయమునకు నన్నుఁగూడ నొక యుపకరణముగాఁ జేయ ననుగ్రహించినందుకు నయ్యీశ్వరున కనేకాభివందనములు సమర్పించుచున్నాను.

సుశ—నీయసహాయసాహసక్రీడచేతఁ గాక యనన్యసామాన్య పరాక్రముఁ డైన విరాటుఁడు మనచేతఁ బట్టుపడువాఁడా? నీవు చేసిన యుపకారకృత్యమును మఱచునంత యేమఱ నేను మహా కృతఘ్నుఁడ నయి యుండెదను—ఓసభాసదులారా! మనకుఁ గలిగిన యీవిజయమునకయి మీరందఱు సేనాపతి నభినందింపుఁడు—ఓవీరభటులారా! ప్రభుభక్తితోఁ బ్రాణములు దాఁచక పోరాడిన మీ కందఱకు నే బహుసన్మానములు చేసెదను—ఓసభ్యులారా! మన మిఁక విరాటరాజువిషయమున నడపవలసినపని యేమి?

సత్య—అత్యంతశీఘ్రముగా నంతకాంతికమున కనుపుట దక్క మఱి యేమున్నది?

విక్ర—అది ద్వేషైకమూషితులైన దయాశూన్యులు చేయఁదగినదిగాని యుదారహృదయులు చేయఁదగినపని కాదు. మీవంటివారు చంపఁదగినశత్రువు చేతఁ జిక్కినప్పు డెట్లు చేసిన లోకము మెచ్చునో యట్లు చేయవలెను.

సుశ—శత్రుసంహారము రాజధర్మము కాదా?

విక్ర—శత్రుసంహారము రాజధర్మమే.

సుశ—అట్లయినచో నుత్తమక్షత్రియునకు శత్రుసంహారముకంటె లోకము మెచ్చఁదగిన పని మఱి యే ముండును?

విక్ర—రణరంగమున శత్రుసంహారము చేసినప్పుడు లోకులు మెత్తురుగాని చేతఁ జిక్కినవానిని జంపినప్పు డెవ్వరును మెచ్చరు.

సుశ—ఈవిరాటుఁడు మనకు శత్రుఁడు కాఁడా?

విక్ర—పోరాడుచుండినంతవఱకు శత్రుఁడే కాని యిప్పుడు పట్టుపడి దయనీయుఁడైనాఁడు.

సుశ—నాప్రాణములు గొనఁబూని నాపైకి దండెత్తి వచ్చిన గర్భశత్రువు ప్రాణములు గొన్ననైన సంగ్రామవిజయశాలినగు నాకు స్వాతంత్ర్యము లేదా?

విక్ర—శత్రువు మీచేతిలో నున్నప్పుడు మనసు వచ్చినట్లు చేయుటకు మీకుఁ గావలసినంత స్వాతంత్ర్య మున్నది. అది నేను లేదనను. అయినను బట్టువడి యసహాయుఁడయియున్న పగవాని ప్రాణముల కలుగుట క్రూరకర్మముగాని వీరధర్మము కాదు.

గీ. పట్టువడి నిరాయుధుఁ డౌచు బద్ధుఁ డైన
యట్టిశాత్రవుఁ డసహాయుఁ డగుటకతన
మృతునితోడను దుల్యుండు పృథివిమీఁద;
శవముఁ జంపుటె యవ్వానిఁ జంపు టెల్ల.

ఉ. అక్కట! నీకు లోఁబడినయట్టి యరాతినిఁ జంపితేనియున్,
మిక్కిలి నీశ్వరుండు నిను మెచ్చునె? నీసరివారు మెత్తురే?
నిక్కము నీసుగౌరవము నీదుయశంబును జంపుకొంటగా
కెక్కువ యేల? శత్రు మడియించుటయే యది యించు కేనియున్?

సుశ—ఇప్పుడు నీవు చెప్పినదానినిబట్టి చూడఁగా బహుప్రయాస లబ్ధమైన మన యుద్ధవిజయ మంతయు వ్యర్థము కావలసిన దయినట్టు కనఁబడుచున్నది.

విక్ర—మనయుద్ధవిజయము వ్యర్థముగాక సార్థకపడవలయు ననియే నా యభిమతము. జేతయొక్కయుదారకృత్యమువలననే గెలుపు సఫల మగును. ఉదారబుద్ధి యింద్రియజయమువలనఁగాని కలుగనేరదు. రిపువర్గమును గెలువఁగలుగుటకంటె నింద్రియవర్గమును గెలువఁ గలుగుట యధికకీర్తికరము. బాహ్యశత్రువులకంటె నంతశ్శత్రువులను జయించుట దుష్కరము.

సుశ — ఏల?

విక్ర — యుద్ధజయము దైవాధీనము; ఇంద్రియజయము పౌరుషాధీనము.

ఉ. యుద్ధము చూడఁ గేవలము ద్యూతమువంటిది; యందు సందునన్
సిద్ధముగా ననర్హునకె చేకుఱు గెల్పొకకొన్నివేళలం
దిద్ధర; నెట్టివాఁ డొకట నేసిన రాయియుఁ బోలె, భీరుఁ డ
త్యుద్ధతిఁ జిమ్మునమ్ము ఘనయోధునిఁ గూల్చును దైవికంబుగన్.

ఉ. కావునఁ గయ్యమందు గెలు పొకానొకచోట నదృష్టకార్య మౌఁ;
గేవలపౌరుషం బచటఁ గీడ్పడవచ్చు; నయోగ్యుఁ డైన, వీ
రావళి గెల్చు; నింద్రియజయం బటువంటిది గాదు; ధైర్యమున్
భావబలంబునుం గలుగు భవ్యుఁడె గెల్చు నింద్రియంబులన్.

బాహ్యరిపులతోడి పోరాటములో బలవంతుఁడును బలహీనునిచేఁ జావవచ్చును; బలహీనుఁడును బలవంతునిచేఁ జావవచ్చును. అందు యోగ్యత ప్రధానముకాదు. ఇంద్రియములతోడి పోరాటమో యట్టిదికాదు. అందు నిజమైనధైర్యమును మనోబలమును గలవాఁడేకాని యవి లేనివాఁ డెన్నఁడును జయము నొందఁజాలఁడు. కాఁబట్టి యింద్రియవిజయమే నిజమగు విజయము; అదియే నిజమైన పౌరుషము; అదియే నిజమగు శూరత్వము.

క. ఇల నింద్రియముల గెలువం
గలవాఁ డొకఁడే పురుషుఁడుగాక తదన్యుల్
బలముగ గడ్డము మీసం
బులుఁ గలమగరూపుఁ దాల్పఁ బురుషులె తలఁపన్?

సుశ — ఈవిరాటుఁడు పూర్వము నా కెంతో యవమానము చేసినవాఁడు. ప్రతిక్రియ గానక చిరకాలమునుండి పెరుఁగుచుండిన పొంటిపగను వడ్డితోఁ దీర్చుకొనుట కిప్పుడు సమయము వచ్చినది. ఇట్లు

దైవికముగా లభించిన యీసమయము నిప్పుడు జాఱవిడిచినపక్షమున, లోపల మెఱమెఱ మెఱయుచున్న నాహృదయశల్యమును బాపుకొనుట కవకాశము నాకు మరలఁ గలుగదు——ఓభటులారా! మీరు పోయి విరాటు నిట కీడ్చుకొని రండు.

భటు——చిత్తము. మహాప్రభూ! (అని పోవుచున్నారు.)

విక్ర——దేవరవారు పాపకృత్యమును దేనినిఁ దలపెట్టరాదు. ఇట్టి సమయమునందు వేగిరపడి యొకయకార్యమునకుఁ జొచ్చుట రాజనీతి కాదు; యశస్కరమును గాదు.

సుశ——నాకు యశస్సుతోను గిశస్సుతోను బనిలేదు. చేతఁ జిక్కిన శత్రువు నూరక విడువరాదు. విడిచినచోఁ గాలాంతరమునఁ బ్రాణాంతము వచ్చును. ఇతఁ డిప్పుడు నాచేతిలో నున్నవాఁడు; నాకు శత్రువు.

విక్ర——ఈరెండు హేతువులచేతనే నీ కితఁ డాదరణీయుఁడు.

సుశ——నీమాటలయర్థ మేమో నాకు బోధపడలేదు. నీ విప్పుడు చెప్పెడి దేమి?

విక్ర——శత్రువును క్షమించి విడిచిపుచ్చుటయే యుదారచిత్తు లగువీరపురుషుల కిట్టి యెడఁ గర్తవ్యము. కారుణ్యమయమగు నీ కార్యమే యుద్ధవిజయమున కలంకారము తెచ్చునది.

క. ఆరయఁ గారుణ్యసమో
దారగుణం బొండు లేదు ధరణీస్థలిలోఁ
గారుణ్యమె భూతలమునఁ
జారుగతిన్ నరుని దేవసన్నిభుఁ జేయున్.

[అంతట భటులతోడ విరాటుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

సుశ——(లేచి పరిహాసముగా) ఓహోహో! విరాటమహారాజుల వారా? దయచేయుఁడు. బహుకాలదర్శనము! ఏలిన వారెప్పుడును బగ వారికి లోఁబడువారు కారుగాదా?

విరా——అదృష్టదేవతయొక్క యవివేకముచేత ముండ్లకంప మీఁదఁ బుష్పగుచ్ఛము పడ్డట్టీయల్పుఁడయి యిప్పుడు నీపాలఁ బడినంత మాత్రమునన నీ వధికుఁడ వయితివనుకొని విఱ్ఱవీఁగఁబోకు. ఇల్లలుకఁ గానే పండుగ కాదు. ఇంతటి నడుమంత్రపు సిరి కింత గర్వమేల? నీపూర్వ స్థితి నొకింత స్మృతికిఁ దెచ్చుకో.

సుశ——నీనోటి కడ్డులేదు గనుకఁ గావలసి నన్నిదురుక్తుల నిప్పుడే ప్రేలుము. రేపు నీజిహ్వ నీకు వశముగాదు. తెల్లవారినతరువాత నీవు మరల సూర్యునిముఖమును జూడఁబోవు. మృత్యుముఖమున నుండియు నీ వెట్లుత్సాహము చెడనట్లు నటించుచున్నావు!

విరా—నినుబోటి వేషధారులకుఁ గాని నావంటి ఋజువర్తనులకు నటన మక్కఱలేదు. నాయంతరాత్మ నిర్దోషమయి యున్నప్పుడు నా కుత్సాహముగాక విచార మెక్కడనుండివచ్చును? నీవు పరిహాసముగా నన్నట్లు నే నిప్పుడు మహారాజనే. నా దేశమును నాగోధనమును గాపాడుకోవచ్చిన మహారాజను. స్వదేశరక్షణమును మించిన మహారాజధర్మ మింకొకటి యేది యుండును? నీవలె నేను బరులగోధనమును దొంగిలవచ్చిన తస్కరుఁడను గాను. నేను దొరను; నీవు దొంగవు. నీనిలివెత్తుధనము పోసినను నా కున్న మనోత్సాహము నీకు రాదు.

సుశ——ఇఁక నీకుఁ జావు నిశ్చయము.

విరా——దొంగలచేతిలోఁబడిన ధనస్వామికి మరణముగాక మఱి యేమివచ్చును?

సుశ——పాపము! ఈదొరగారిభార్యకు ముసలితనములో వైధవ్య దుఃఖము సంభవించుచున్నదిగదా!

విరా——చేతికి ఖడ్గ మిచ్చి నాతో సరిగా నిలిచి పోరాడుము. నాముసలితనమును నీపడుచుతనమును లోకమున కప్పుడు వెల్లడి యగును.

సుశ—ఓవిరాటా! నీవు ముసలిపిల్లవాఁడవేకాని బుద్ధిగలిగి పాండవు లెక్కడ నజ్ఞాతచర్య నడుపుచున్నారో చెప్పెదవా?

విరా—ఆమహానుభావుల గూఢచర్య యెవ్వరికి గోచర మగును? అట్టి సత్పురుషుల నామసంస్మరణముచేత మన మిప్పుడు కృతార్థుల మయినాము.

సుశ—వారు నీయందరు దల దాఁచుకొని యున్నా రన్నచో నీప్రాణము పోదు. భయపడక నిజము చెప్పు.

విరా—నీ వడుగుచున్నా వని నేటికాలమున కసత్యము లాడ నేర్చుకొమ్మన్నావా? మావీట నుండు కుక్కకుఁగూడ నాలుక కసత్యము రాదు. పాండవుల యంతటి మహామహులే నాయొద్ద నుండునంతటి భాగ్యము తటస్థించినపక్షమున నేను నిర్భయుఁడ నగుదునుగాని భయ మేలపడుదును? అణుమాత్రమైనను వారికి సహాయుఁడు కాఁజాలినవాఁ డెల్ల గర్వపడవలెను.

సుశ—నీబావను సింహబలుని సంహరించిన మహాపురుషు లెవరు?

విరా—గంధర్వులు. ఆగంధర్వులే యీపుణ్యమును గట్టుకొన కుండిరేని నీవిప్పు డాసింహబలుఁ డనుసింహము బారికి గొఱియ వయి యుందువు.

సుశ—ఇప్పుడు నాచే కాఁగలకార్యమును గంధర్వులే తీర్చెరా?

విరా—నీచేఁ గాఁగలకార్య మేమో నాఁడు సింహబలుఁడు బ్రతికియుండఁగానే యైనది. లోక మెఱిఁగిన నీపౌరుషమును సిగ్గుమాలి నీ విప్పుడు పొగడుకోనేల?

సుశ—పాండవులు నీవీటను లేనే లేరా?

విరా—ఆపాండవులే మావీటనున్న పక్షమున, నిన్నిప్పుడు ప్రాణములతో విడుతురా?

సుశ—నా ప్రాణములమాట తరువాతఁ జూచుకొందము ముందు నీప్రాణములమాట చూచుకో. నీకుఁ బ్రాణదానము చేసినయెడలఁ బాండవులఁ బట్టి యొప్పగించెదవా?

విరా—నిమిషభంగుర మగు నీశరీరమున కాశపడి మిత్ర ద్రోహము చేసి యకార్యకరణమునకుఁ జొత్తునను కొన్నావా? నిజముగాఁ బాండవులే నన్ను శరణొంది యున్నపక్షమున, నాకున్న యీయొక్క ప్రాణమునకుఁ దోడు మఱి లక్షప్రాణముల విడువవలసివచ్చినను తృణ ప్రాయముగా నన్నిటిని విడిచి వారిని రక్షించియుందును.

సుశ—ఓసత్యసేనా! ఈతనికిఁ బ్రాణత్యాగములు తృణప్రాయము లఁట! ఈతని మనోభీష్ట సిద్ధి యగునప్పుడు భార్యాపుత్రాదులు చూచి సంతోషింపవలెను. సంగర విజయోత్సవమును జూడవలె నన్న యభిలాషతో సుధేష్ణాదేవియు నీతనివెంట వచ్చి యున్నదని విన్నాను. నీ వక్షసేనాసమేతముగాఁ బోయి యామెను బట్టి యిందుఁ దోడితెమ్ము. విజయోత్సవమునకు మాఱుగా భర్తృవధోత్సవముతోఁ జే పామెకు నేత్రపర్వము చేయుదము.

సత్య—మహాప్రసాదము. దేవర యాజ్ఞ శిరసావహించి నిర్వహించెదను. (అని కొలువు విడిచి పోవుచున్నాఁడు)

విరా—ఈఘోరకృత్యమున కీశ్వరుఁడు విఘ్నము కలిగించును గాక!

సుశ—ఇతఁ డిప్పుడు కొంచెము దారికి వచ్చుచున్నట్టున్నాఁడు— ఓవిరాటా! నీకు జీవితాశ యున్నపక్షమున, నీనీతిని గీతిని గొంతసేపు దూరముగా నుంచి పాండవులజాడ తెలిపి నీజీవితమును గొంత దీర్ఘ పఱుచుకో.

విరా—నీతిసహిత మైనజీవన మొక్కపూఁటదైనను దీర్ఘ మయినదే. వేయేండ్లు వర్ధిల్లినను నిష్ప్రయోజన మగుటచే నీతిమాలిన జీవనమే యత్యల్ప మగునది.

చ. మనుజుని జీవితంపుఁ బరిమాణము నేఁడుల చేతఁగాక చే
సిన ఘనకార్య సంచయముచేత గణింపఁగఁ జెల్లు నెప్పుడున్;
బనివడి నూఱువర్షములు వాయసమట్టులు పొట్టకూటికై
మనినఫలంబునుం గలదె మర్త్యుఁడు; భారమె కాక భూమికిన్?

మ. ఎవఁ డత్యంత పరోపకారి యయి సద్వృత్తంబుఁ దాఁ బూనునో
యతఁడే యల్పపుఁగాలమే మనియు దీర్ఘాయుష్కుఁ డెంతేనియున్;
ఎవఁ డెంతే నుపకారశూన్యుఁ డయి సద్వృత్తంబుఁ దా మానునో
యతఁడే దీర్ఘపుఁగాలమున్ మనియు నల్పాయుష్కుఁ డత్యంతమున్.

నీతి విడిచి ప్రాణములు కాపాడుకోఁదలఁచుట నీవంటి పౌరుషహీనులకుఁగాని నావంటి పౌరుషశాలులకు లక్షణముగాదు.

సుశ — కాటికిఁ గాళ్ళు చాచుకొనియున్న యీ ముసలివానికీ మొండిధైర్య మెక్కడనుండి వచ్చినదో! — ఓభటులారా!

విరా — ఈధైర్యము నాకు నిష్కలుష మైన యీహృదయమధ్యముననుండి వచ్చినది. ఆపత్కాలమునందు మంచివారి కెప్పుడును ధైర్యమే సహాయము.

గీ. సాధుజనులకు నాపద ల్సంభవిల్లు
కాలముననె ధైర్యంబు ప్రకాశ మొందు;
అఱుగ రాచినసమయంబునందుఁ గాదె
వసుధపయి గంధసారంబు పరిమళించు?

సుశ — ఓభటులారా! ఈ తెంపరి ఇఁక నిటఁ బ్రేలనీక నాయెదుటనుండి యీడ్చుకొని పొండు — ఓరాజాధమా! ఇప్పటికిఁ బొమ్ము. నీ విప్పు డాడిన దుర్భాషలకుఁ దగినట్లుగా నిన్నెట్లు బాధపెట్టి హింసింపవలయునో తెల్లవాఱులోపల విచారించెదను — ఓభటులారా! ఈడ్చుకొనిపోయి శృంఖలాబద్ధుని జేసి యీరాత్రి యీతని భద్రముగాఁ గాపాడుచుండుఁడు.

భటు—చిత్తము మహాప్రభూ! (అని యాతనిఁ గొనిపోవు చున్నారు.)

సుశ—విక్రమభుజా! ఈకులువ ప్రేలిన ప్రలాపము లన్నియు విన్నావుగదా? నీ వింకను వీనిని జంపక విడువవలయు నని చెప్ప సాహసింతువా?

విక్ర—మన కీతనిఁ బొలియించుట ఘనకార్యము కాదని యిప్పటికిని జెప్పెదను.

ఉ. చంపఁగ నర్హుఁ డైనఘనశాత్రవుఁ డేని చేతఁ జిక్కినన్
జంప కవారిశౌర్యు విడిచి సాగఁగ నంపుటె చావుకన్న నూ
హింపఁగ మానవంతునకు నెక్కువలాఘవ ముర్విలోపలన్;
బెంపును బేసు వచ్చుఁ బృథివిం గరుణాపరుఁ డైనజేతకున్.

సుశ—కర్తవ్యమును దెల్లవాఱినతరువాత విచారింతము. వంట యింటి కుందేలు విరటుఁ డిఁక నెక్కడకుఁ దప్పించుకొని పోఁగలఁడు? ఇట్లు విరటుని గర్వభంగముచేసి స్వకార్యమును సాధించుకొన్నాము; ఇఁకఁ బాండవుల నన్వేషించి స్వామి కార్యమును నిర్వహింపవలసి యున్నది. పాండవులు కంటఁబడినదాఁక మనము చరితార్థుల మైతి మనుకోరాదు.

విక్ర—మహామేధావంతులగు దుర్యోధనమహారాజుగారు చేసిన యూహ యబద్ధ మగునా? ఇఁకఁ బాండుపుత్రులును మనకు నేత్రగోచరు లగుదు రనుకోవలసినదే.

[తెరలోఁ గలకలము.]

సుశ—(ఆలకించి) ఏమి యీసందడి? భటుల సంక్షోభధ్వనులు వినఁబడుచున్నవి.

[తెరలో]

ఎవ్వరో వీరపురుషులు ముగ్గురు త్రేతాగ్నులవలె మనసేనాటవిపయిం బడి బాణార్చులచే నడ్డు వచ్చినవారి నెల్ల నిర్దహించుచున్నారు. ఇదిగోం గావలివారల మమ్ముం బడమోంది విరాటుని విడిపింపం జూచుచున్నారు. ఓమహారాజా! వచ్చి రక్షింపుము — విరాటుని విడిపించినవాండవు నీ వెవండవురా?

సుశ — ఏమి యీసాహసము! వాం డేమో యుత్తర మిచ్చుచున్నాండు.

[మరలం దెరలో]

చ. వలలుండ; నే విరాటుకడ వంటలవాండ: నిదే త్వదీయ సే
నలం బరిమార్చి మామనుజనాయకుని న్విడిపించుకొంటి, బె
బ్బులి పెనువాతంబడ్డ వృషము న్వలె; వీరుండ వేన్, సుశర్మండా!
వెలువడి వచ్చి వేగ విడిపించుకొనంజనుం గ్రమ్మఱన్ నృపున్.

సుశ — ఏమిది! వాండు నన్నే పేర్కొని పిలుచుచున్నాండు! ఓవిక్రమభుజా! నీ విందు నిలువుము. నేను బోయి వానిని స్వర్గమున కంపివచ్చెదను — ఓరిమూర్ఖా!

క. ఇదె వచ్చుచు నున్నాండను
బదరక క్షణకాల మచట వదరక నిలుమీ
యిదె నాప్రతాపశిఖి కి
య్యెదవ న్నీ వింధనంబ వయ్యెద వోకటా.

[తెరలో]

నీవు నిక్కంపుం బౌరుషశాలి వగుదువేని, న న్నెదిరించి ప్రాణమును మానమును దక్కించుకొని పొమ్ము.

సుశ — ఊరక వదరంబోకు. నీకండగర్వ మిప్పుడే యడంగును. నేను దారసించువఱకే కాని యామీందట నీనోటినుండి మాటరాదు.

(అని సత్వరముగాం బోవుచున్నాండు.)

విక్ర— ఓభటులారా! నాకృపాణమును ధనుర్బాణములను వేగఁ గొనిరండు.

[తెరలో]

ఓవిక్రమసేనా! మూర్తీభవించిన వీరరసాధిదేవతవలె నీవీరపురుషుఁ డెవఁడో గదాఘాతముచేత మనరాజును జయమొందుచున్నాఁడు. వేగ వచ్చి యీతని ప్రాణరక్షణము చేయుము.

విక్ర—ఓసుభటా! ఆయుధములు వేగఁ దెమ్ము.

భటు—ఇవిగోఁ దెచ్చినాను. (అని చేతి కిచ్చుచున్నాఁడు)

విక్ర—ఇదిగో నేను వచ్చితిని. మారాజును విడువుము. నేను దారసించులోపల విడువకుంటివా, నీప్రాణములు నీవికావు. నాచేతి ఖడ్గము దయయు గియయు నెఱిఁగినది కాదు సుమా. (అని పరుగిడు చున్నాఁడు)

[తెరలో]

త్రిమూర్తులవలె వచ్చిన యీముగ్వురిలో నొకఁడు ముందు విరాటుని గొనిపోవుచున్నాఁడు. అయ్యో! విరాటుఁడు తప్పించుకొని పోయెను గదా! ఇంకొకఁడు గదాఘాతముచే మనరాజును మూర్ఛపుచ్చినాఁడు. అయ్యో! ఇఁక నే మున్నది? ఓసేనాపతీ! వచ్చితివా? ఇఁక రాజునకు భయము లేదు.

వల— ఓదామగ్రంథీ! నీ వీసుశర్మను గొని విరాటునివెనుకఁ బొమ్ము. నేనీవచ్చినవానినిఁ బాఱఁద్రోలి వచ్చి నిన్నిప్పుడే కలిసికొనెదను.

విక్ర—ఓరీ! నరాధమా! నీ వింకను మారాజును విడువనే లేదుగా? నాచేతఁ జావు మని విధి నీనొసట వ్రాసియుండ, సామవచనములతో నీ వెట్లు విడుతువు?

వల—ఓవిక్రమహీనా! నాముందఱ నీవృథాప్రలాపములు ప్రేలక పౌరుషశాలివేని నీరాజును విడిపించుకొమ్ము. కార్యములచేత నేమియుఁ జేయఁ జేతఁగాక నీ విప్పుడు మాటలచేతఁ జేయుచున్నావు.

విక్ర—ఇట్టి ములుకులచేతనేకాని పలుకులచేత నేను నీ కుత్తర మియ్యను.

వల—నన్నుఁ దూరసించినతరువాత నీ విట్టి వేనితోను నా కుత్తర మియ్యవు. నీవు చేసినపాపముల కుత్తర మిచ్చుట కయి నిన్ను యమ సన్నిధానమునకుఁ బంప నా చేతి గద వేగిరపడుచున్నది. పారిక నిలువుము.

[తెరలో]

అయ్యో! వీఁడు ప్రళయకాలదండధరునివలె మాఱులేక మల యుచు నష్టపడిన యోధవీరుల నెల్ల గదాఘాతములఁ జదియమోఁదుచు మనసేనాపతితల భిన్నము చేసినాఁడు? పిడుగడిచిన తాళమువలె నేలఁ గూలి విక్రమభుజుఁడు కొట్టుకొనుచున్నాఁడు. నెత్తురు వఱదలు కట్టు చున్నవి. సేనాపతిమేన ప్రాణములు లేవు. హావిక్రమభుజా! హాసేనానీ! విరాటసేనాసముద్రము నీదివచ్చిన నీ వీవంటలవాఁడను చిఱుకాలువను దరింపలేక మునిఁగి చచ్చితివా?

వల—మీసేనాపతి నిహతుఁ డయినాఁడు. మీసేనలో నన్నెది రింపఁగల బిరుదుమగ లెవ్వరైనఁ గలిగిరేని రండు. అందఱిని సేనాపతి పోయినత్రోవనే పంపెదను ఏమి! ఎవ్వరును రా రేమి?

సుశర్మసైనికులు—ఓపాపపుదైవమా! అతి ప్రయాసలబ్ధమైన మాగెలుపు నంతను నిమిషములో నిష్ఫలము చేసితివి! లోకములో నిన్ను నమ్మకొన్నవాఁ డెవ్వఁడు బాగుపడును? క్షణకాలముక్రింద మాలోనుండి యింతలోనే మమ్ము విడిచి మాపగవారిచెంతఁ జేరితివా?

సుశర్మ—(మూర్ఛ తెరలి) ఎవఁడురా నన్నుఁ బట్టుకొన్నవాఁడు? మనవాఁడా? పగవాఁడా?

దామ—నీశత్రుఁడను. నీ విప్పుడు విరాటునకు దాసుఁడ వయితివి. ఆతని యాజ్ఞానుసారముగా సర్వదండనమును బొందుట కయి నీ విప్పు డాతనికొలువుకూటమునకుఁ గొనిపోఁబడుచున్నావు.

వల—అది యేమి? దామగ్రంథీ! సుశర్మ మూర్ఛ తేఱినాఁడా?

దామ—మూర్ఛ తేఱి వీఁడు విడిపించుకొనఁ బెనఁగులాడు చున్నాఁడు. నీవిటురమ్ము.

వల—ఇదిగో నేను వచ్చి యీ త్రాళ్ళతోనే వీని పెడ ఱెక్కలు విఱిచికట్టెదను.

సుర—ఇట వచ్చితివా నిన్నే విఱిచికట్టెదను.

వల—ఇదిగో వచ్చితిని. నన్నుఁ గట్టవేమి? నీగర్వభంగ మయినదా? యమపాశములవంటి యీపాశములతో నిన్ను బంధించి నాను. శక్తి యున్నచోఁ ద్రెంచుకొమ్ము. ఓవిరాటమహారాజా! ముందుగా నీ వీతంత్రీపాలునితో నడచి మననివేశమును జేరుము. నీసుఖవార్త తెలియక యంతఃపురకాంతలు తల్లడిల్లుచుందురు. మీ వెనుకనే మేమును మనపశుగణములను దొంగిలిన యీనరపశు వును మీసన్నిధి కీడ్చుకొనివచ్చెదము.

విరా—తంత్రీపాలా! దారితీయుము.

తంత్రీ—ఇటు. ఇటు.

వల—ఓసుశర్మా! మమ్మాయాసపెట్టి యీగుదెబ్బలు తినక బుద్ధిమంతుఁడ వయి శీఘ్రముగా నడువుము. నడవక పెనఁగితివా తావు చేరునప్పటికి నీశరీరములో గట్టియెముక యొక్కటి యుండదు.

(సుశర్మసైనికులు దీనముఖములతోఁ జూచుచున్నారు.)

ప్రథమభటుఁడు—వారు మనరాజుతో దృష్టిపథమును దాఁటి పోయినారు. ఇఁక మనకుఁ బ్రాణభయము లేదు. మనము మెల్లఁగా నడచి సేనతో ముందు నడిచిన సత్యసేనుని గలిసికొని, రాజును రక్షింపఁ బ్రయత్నము చేయుదము రండు.

ద్వితీయభటుఁడు—వారు మఱికొంతదూరము సాగిపోనీ. మనము మెల్లఁగాఁ బోవుదము. కార్యసాధననిపుణు లెప్పుడును త్వరపడ గూడదు.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ప ం చ మా ం క ము

రంగము:—విరాటరాజు సేనానివేశము.

[సింహాసనాసీనుఁడగు విరాటరాజును, సమీపమున నర్హపీఠముపైని తంత్రీపాలుఁడును, కొందఱు భటులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

విరా—ఓతంత్రీపాలా! ఇటువంటి శ్రవణవిదారణమైన దారుణ వార్తవినియు హృదయము పగులక ఱాతిగుండెవాఁడనై బ్రతుకుచున్నాను! హా! ప్రాణేశ్వరీ! హా! సుధేష్ణా!

ఉ. ఒం డననేల? సింహబలు సోదరి వయ్యును వీరమాతవై
యుండియు వీరపత్ని వన నొప్పియు ముక్కున నూర్పు గల్గి నే
నుండఁగ దాయచేత నయయో కొనిపోఁబడితే? యనాథ య
ట్లండజయాన! యీయొడలియం దెటు నిల్పుదు నింకఁ బ్రాణముల్?

ఓభటులారా! దేవి యేవంకకుఁ బోయినది? కంకభట్టాదు లెటుచనిరి?

అసత్యసేనుఁడు —ఆపాపాత్ముని పే రుచ్చరింపరాదు.

ఉ. ఎక్కడ కాన్నృపాలపసు విప్పుడు నా ప్రియఁ గొంచుఁ బోయెనో
యెక్కటిఁ గూడముట్టి మ దహీనకఠోరకఠారధారచే
వ్రక్కలు చేసెదం దనువు వ్రక్కలు ముక్క లొనర్చెదం దలల్
చెక్కలు వాపెదన్ సతిని జెచ్చెరఁ దెచ్చెదఁ జింతఁ బుచ్చెదన్.

(అని ఖడ్గహస్తుఁ డై లేచుచున్నాఁడు.)

తంత్రీ—ఓమహాప్రభూ! సేవకుఁడ నే నుండ దేవర కీశ్రమ యేల? కంకభట్టారకుఁడే యింతకు నావైరిభూకాంతుని నంతకుఁ జెంతకుఁ బుచ్చ కుండినయెడల నేనుబోయి తోడ్పడి యాతని నవలీలం దునిమి దేవిని దెచ్చి యిచ్చుట నున్నట్లు నీకు సమర్పించెదను.

విరా—అటువంటి క్రూరకిరాతుని చేతఁజిక్కి యింకను దేవి ప్రాణములు చిక్కఁబట్టఁ గలుగునా? నాఁడు ధనగుప్తుఁ డామృత్యుదేవత వాతఁబడి పురుషుఁ డగుటచేత మరల బ్రతికి బయలఁబడఁ గలిగెనుగాని యీయబల యెట్లు తప్పించుకొని రాఁగలుగును? ఈయడియాసతోఁ బని లేదు.

భటులు—ఓమహారాజా! దేవిని దేవేంద్రునివలె సహస్రదృష్టులతోఁ జూచుచుఁ గంకభట్టారకుఁడు కాపాడుచుండుటచేత దేవిచెంతఁ జేటి చూచుటకైనను సత్యసేనుని సేకు సాధ్యము కాలేదు. అదె ధనగుప్తుఁడు రోఁజుచుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడు యుద్ధ వార్తను విన్నవింపఁ గలఁడు.

[కొందఱు సైనికులు వెనుక రా ధనగుప్తుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

ధన—(వగర్చుచు)—ఓ—ఓ—ఓమహారాజా! సత్యా—సత్యసేనుఁడు—

విరా—ఏమి చేసినాఁడు?

ధన—పాఱి—పాఱిపోయినాఁడు.

విరా—ఊపిరి సంబడించుకొని కొంచెము తాళి మఱిచెప్పు.

ధన—(తెప్పరిలి) కంకభట్టారకు దాడికిఁ దాళఁజాలక సత్యసేనుఁడు పరాజితుఁడై పలాయితుఁ డయ్యెను. దేవి సురక్షిత యయి యున్నది.

విరా—ధనగుప్తా! కంకభట్టారకుని దాడికిఁ దాళఁజాలక సత్యసేనుఁడు పరాజితుఁ డయి పలాయితుఁడగుట నీవు కనివచ్చితివా? విని వచ్చితివా? దేవి సురక్షితయై యుండుట నిశ్చయమేకదా? నిత్య సత్యుఁడ వని ని న్నెఱిఁగియుఁ బగతునిచే భంగపడి సంచలత నొంది యున్న నాడెంద మిప్పుడు నీవు చెప్పిన మేలివార్త నొకపట్టున నమ్మఁ జాలక సందేహపడుచున్నది.

ధన ఓమహారాజా! విన్నది కన్నట్టు నే నెన్నఁడైన విన్న వింతునా? సత్యసేనుఁడు సిగ్గువిడిచి పాఱుచుండఁగా నే నీకన్నులారఁ జూచియే యీశుభవార్తను దేవరచెవిని వేయ వడివడిఁ బరుగిడి వచ్చి నాఁడను. ఇఁక మీచిత్తము నించుకసేపు తత్తఱపాటు మాని స్వస్థత నొంది యూఱడిల్లి యుండు మనుఁడు. కంకభట్టారకుని వెంటఁ జెక్కు చెమర్పక విచ్చేసెడు సుదేష్ణాదేవియొక్క శుభస్వరూపమే క్షణకాల ములోఁ బ్రత్యక్షముగా దేవరడెందములోని సందియమును దీర్పఁగలదు.

విరా—నీవాక్కు ఫలించి యంతటిభాగ్య మిప్పు డీకన్నులకుఁ గలుగవలెనుగదా? బ్రాహ్మణుఁ డయ్యును బరాక్రమమున మన కంక భట్టారకుఁడు బవరముల నాఱితేఱిన క్షత్రియువీరుని నోర్వఁగలుగుట నాపాలిటి భాగ్యదేవతయే యాతని రూపమును ధరించి నన్ననుగ్ర హింప వచ్చిన దని భావించెదను.

తంత్రీ— అస్త్రవేత్తలైన బ్రాహ్మణసత్తము లుత్తమక్షత్రియుల నోర్చుట యిది క్రొత్తగాదు.

క. జమదగ్ని కుమారుఁడు మును
సమరంబున నిరువదొక్క సారులు నృపులన్
సమయించి నెత్తుమడువులు
సమదగతిం జేయలేదె క్ష్మాతలమందున్.

ఈమహాద్విజుని శౌర్యవిశేషమును నేను బూర్వము హస్తినాపురమునం దుండినప్పుడే యెఱింగినవాఁడను. ఈతఁడు ధనురాచార్యుఁడైన ద్రోణాచార్యుని శిష్యుఁడు. శౌర్యసంపదచేత నీతనిని క్షత్రియులలో నుత్తమ క్షత్రియుఁ డనవచ్చును.

విరా—ఓధనగుప్తా! క్రూరజనాగ్రగణ్యుఁడైన యాసుశర్మ తమ్ముఁడు దేవిని జెఱగొని పోవుచుండఁగా వీరాగ్రేసరుఁ డగు కంకభట్టారకుఁ డడ్డుపడి పోరాడి డేగ నోటఁబడ్డ పారావతినిబోలె రాణి నెట్లు విడిపించెనో సవిస్తరముగా వివరింపుము.

ధన—మొదటినుండియు నే నచట లేను. యుద్ధమెట్లు నడచుచున్నదో చూచివచ్చి యెఱిఁగింపు మని యుత్తరకుమారుఁడు పంపఁగా నేను వచ్చునప్పటికే మార్గమధ్యమున ముందు పలాయితుఁ డగుచున్న సత్యసేనుఁడును వెనుక వానిని దఱుముచున్న కంకుఁడును నా కెదురు పడిరి. సంగరవృత్తాంత మాద్యంతము దేవర కీసైనికులు విన్నవింపఁగలరు. ఓసైనికులారా! మీ కన్నది విన్నవింపుఁడు.

సైని—ఓమహారాజా! దేవరవారు పగతురచేఁ బట్టుపడి రన్న పిడుగువంటి దుర్వార్త చెవిని బడఁగానే దేవిగారు మూర్ఛగూరి మొదలు నఱికిన రంభాతరువువలె నేలఁ గూలి సఖీజనశైత్యోపచారములచేఁ గొంతవడికిఁ దెప్పిఱిలిరి.

విరా—అక్కటా! దేవి కెంతసంతాపము కలిగినది! అనంతరము,

సైని—అంత నంతఃపురకాంతలు చింతాక్రాంత లయి భయభ్రాంతిచే దాయలు వచ్చి తమ్ము దొమ్మి చేయుదు రని నానాముఖములఁ బఱవఁ జొచ్చిరి. కంకభట్టారకులవారు వారిసంభ్రమమును వారించి ధైర్యము చెప్పి దేవీపురస్సరముగా వారి నందఱిని గూర్చుకొని మా వెంటఁ గృతకాద్రికందరమునకుఁ గొనిపోవుచుండఁగా దారిలో సత్యసేనుఁడు తనసేనతో వచ్చి తాఁకెను.

విరా—తరువాత?

సైని—తరువాత మనకంకభట్టారకుండు మొగంబు జేవురింపఁగనుంగవ విస్ఫులింగంబులుగురియ మూర్తీభవించిన వీరరసాధిదేవతయో యన నాగ్రహవ్యగ్రుండై మహోగ్రంబుగా సత్యసేనునివంకఁ జూచుచు—

ఉ. వీరుఁడ వౌదు స్త్రీలకడ బీరముఁ జూపఁగ వచ్చితానె? యో
రోరి నరాధమా! నిలువు మొక్కనిమేషము పాఱిపోక; నీ
శూరత యెల్లఁ దెల్లమగుఁ జుమ్మని యమ్మరిఁ బోసి యేసినన్
నోరను నెత్తు రొల్కఁ బడె నొచ్చి యతం డరచచ్చి యుర్వరన్.

విరా—మేలు! మేలు! ఆపయిని?

సైని—ఆపైని మఱియే మున్నది? ఆతులువ తెలివిరాఁగానే లేచి మఱి యుద్ధభూమిని నిలువనోల్లక కాళ్ళకు బుద్ధిచెప్పి యూడనిఁబాడెను.

విరా—ఔరా! ఏమి యీపౌరుషము! ఓకంకభట్టారకా! ఒక్కసారి నీ గాఢాలింగన మిచ్చి నన్ను గారవింపుము.

(అప్పుడు కంకభట్టు సుధేష్ణాసహితముగాఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంక—అమ్మా! నామాట నీవిప్పుడైనను నమ్మెదవా? అదె మహారాజుగారు సుఖాసీను లయి యెట్లు కూర్చున్నారో చూడు. మన వలలుఁడు కార్యసాధనదీక్ష వహించి పోయినప్పుడును గార్యసిద్ధి గాకుండునా?

సుధే—ఓమహాత్మా! నా కిట్లు నేత్రోత్సవము చేయుచున్న యతఁడు నిజముగా నాప్రాణనాథుఁ డగునా? ఇప్పుడు సహితము నా చిత్తము నాకన్నులను నమ్మఁజాలకున్నది. ఇదియింద్రజాలము కాదుగదా? ఒకవేళ స్వప్నమేమో! కాదుకాదు. నేను మేలుకొనియే యున్నాను. ఓదైవమా! ఇది మాయచేయక నిజము చేయుము. నాప్రాణేశ్వరుఁడు నామాటకు మాఱుపలికిన నిది మాయకాదని నమ్మవచ్చును. (దాపు నకుఁబోయి) ఓప్రాణనాథా!

విరా——(లేచి) ఓ ప్రాణేశ్వరీ!

సుధే——(తనలో) ఇది నిస్సందేహముగా నా ప్రాణేశ్వరునికంఠస్వరమే. (గాత్రస్పర్శనము చేసి) ఇందు మాయ లేదు. (ప్రకాశముగా) ఓమనోవల్లభా! ఏమి నాపుణ్యము! మీ రాయకాలమృత్యువునోటఁ బడియు విడివడి యిప్పుడు మరల నాకంటఁబడుచున్నారు!

విరా——ఇది వలలుఁడు చేసిన యుపకారము. అతఁడు సాక్షాద్రణరంగభీముఁడయి శత్రువులమీఁదఁ బడి పలువురఁ బొలియించి పోయిన వనుకొన్నప్రాణములనే మరల నిలిపినాఁడు. నీ వెట్లా దురాత్మునిపాలఁ బడక మానప్రాణములు దక్కించుకోఁ గలిగితివి?

సుధే——ఈద్విజసార్వభౌముని యనుగ్రహమువలన (అని కంకుని జూపుచున్నది.)

విరా——ఓకంకభట్టారకా! సహస్రనమస్కారములు. చేర వచ్చి యొక్కసారి సపరిష్వంగసౌఖ్య మిచ్చి నన్నుఁ జరితార్థుని జేయుము. నేను సహస్రజన్మము లెత్తియైనను నీఋణలేశమును దీర్చుకోలేను.(అని కౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు.)

కంక——విజయోస్తు! మహారాజా! నా కిప్పుడు జన్మసాఫల్యమయినది.

విరా——మారాజ్యమును బ్రాణములును మీ రిచ్చినవే. ఇటువంటి ప్రాణదాతకు నే నేమి సమర్పించి సంతోషపెట్టఁగలను?

గీ. మృత్యుదంష్ట్రాంకురంబుల నిఱికికొన్న
  నన్ను విడిపించె వలలుఁడు నాగబలుఁడు;
  పట్టవచ్చినఖలుబారిఁ బడక యుండఁ
  గాంతఁ గాపాడితివి నీవు కంకభట్ట.

దీని సంగీకరించి నాభక్తి కానందింపుము. (అని తనమెడ నున్నరత్నహారమును దీసి యాతనికంఠమున వేయుచున్నాఁడు.)

కంక——దేవరవారి యీచల్లనిమాటమాత్రముననే నాకు సకల సత్కారములును జరిగినవి? వేఱుగఁ గంఠమాలయేల?

విరా——నేను జేసిన యీసత్కారము మీరొనర్చిన యుపకృతికిఁ దగినదికాదు. కొండంతదేవరకుఁ గొండంతపత్రి యెవ్వరు సమర్పింపఁ గలరు?

కంక——తనయేలిక కయి ప్రాణములు దాపక పోరాడుట భృత్య సామాన్యధర్మము. అంతకంటె మే మధికముగాఁ జేసిన దేమియు లేదు. స్వకృత్యమును నిర్వహించిన మ మ్మింత పొగడనేల? ఈయపూర్వసమ్మానము దేవరవారి గుణగ్రహణపరాయణతను దెలుపునుగాని మాయర్హతను గాదు.

విరా——ఈవిషయమున మన మేకీభవింపఁజాలము. అది పోనిమ్ము. దేవిని జెఱఁగొనవచ్చిన యాదురాత్ముఁడు ప్రాణములతోఁ దప్పించుకొని పోఁగలిగెనా?

కంక——వంటవల్లు చొచ్చినకుండే లెంకఁ బోఁగలఁడు? అదె యానరపశువును మాసైనికు లిట కీడ్చుకొని వచ్చుచున్నారు.

విరా——క్షణకాలము వానిని నిరాహారముగా నుండనిండు. మన వలలుఁడును దామగ్రంథియు సుశర్మనిటఁ గొనివచ్చుచున్నారు—— ఓధనగుప్తా! మేము నిన్నుఁ బిలిచినదాఁక నీ వించుకతడ వావలికిఁ బోయి యాదుష్టునికడ నేమఱక కాచి యుండుము.

ధన——చిత్తము. (అని పోవుచున్నాఁడు.)

కంక——ఆసుశర్మ యెట్లు బెమటుగదిరి వడఁకుచున్నాఁడో!

[అంతట వలలదామగ్రంథులతో సుశర్మ ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విరా——(లేచి యెదురుగాఁబోయి) "ఓహోహో! సుశర్మమహారాజులవారా? దయచేయుఁడు. బహుకాలదర్శనము! ఏలినవా రెప్పుడును

బగవారికి లోఁబడువారు కారుగదా?" ఇది యింతకుమున్ను దేశరవారు నాకుఁ జేసిన ననుగ్రహించిన సమ్మానమునకుఁ బ్రతిసమ్మానము.

సుశ——(తనలో) దీనికేమి యుత్తరము చెప్పను? ఇప్పుడు భీతిచేత నాయొడలు వడఁకుచున్నది; నాలుక తడఁబడుచున్నది; గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. అయినను గాంభీర్యము తెచ్చుకొని తగినసమాధానము చెప్పి నిక్కపు ధైర్యశాలివలె నటింపఁ బ్రయత్నించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! నృపాధమా! ఇంతలోనే నీ కీకండకావర మేటికి? గడియక్రిందటి నీయవస్థను స్మరణకుఁ దెచ్చుకొని మఱి మాటాడు. విధిదోషముచేతఁ బరాభూతుఁడైనవీరపురుషునిఁ బరిహాసించుట యుత్తమక్షత్రియ లక్షణముగాదు. ఇట్లు పరిహాసము చేసినంత మాత్రముననే నీ వధికుఁడవు కావు.

విరా——"నీ నోటికడ్డు లేదు గనుకఁ గావలసినన్ని దురక్తుల నిప్పుడే ప్రేలుము. రేపు నీజిహ్వ నీకు వశముగాదు. తెల్లవాఱినతరువాత నీవు మరల సూర్యునిముఖమును జూడఁబోవు."

సుశ——(తనలో) ఇతఁడన్నంతయుఁ జేయునేమో! ఏమి చేయుదును? హాదైవమా నా కెట్టిగతి తెచ్చిపెట్టితివి! ఓధైర్యమా! నన్ను విడనాడి పోఁబోకు. (ప్రకాశముగా) స్వపౌరుషముచేత నన్ను గెలువఁజేతఁగాక యన్యుఁడు లోఁబఱిచినప్పుడు నాముందఱ సిగ్గుమాలి యీగర్వోక్తు లేల ప్రేలెదవు?

విరా——ఓరోరిదురాత్మా! నన్నింతకుమున్ను మూర్ఛితునిఁ జేయుట నీపౌరుషమో నీసేనాని యైనవిక్రమభుజుని పౌరుషమో స్మరణకుఁ దెచ్చుకో. అసుకృతాత్ముఁడు వీరస్వర్గమును జూఱగొనఁగా, 'పాకీ చిరాయు' నన్నట్లు నీవు బ్రతికి లజ్జలేక యాతని పౌరుషమును నీపౌరుషమునుగాఁ బరిగణించుకొనుచున్నావు.

సుశ——నేను పాపాత్ముఁడనా! ఏమి యీయున్మత్తప్రలాపములు!

విరా—నావి ప్రలాపములో యమోఘవాక్కులో యిప్పుడే తెలిసికోఁగలవు. త్రుటికాల మోర్చియుండుము. పాపాత్ముఁడ నన్న నీ కెంత కోపము వచ్చినది! ఆపదలో నున్నప్పు డన్యకళత్రమునకు ద్రోహము దలఁచిన నీవు పాపాత్ముఁడవు గాక సుకృతాత్ముఁడ వగుదువా! ఔనౌను! నేనే తప్పుఁదలంచితిని. ఈ రాత్రియే విగతప్రాణుఁడవు కానున్నందున, 'సుకృతీ గతాయు' వన్నట్లు నీవు సుకృతాత్ముఁడ వేమగుదువు?

సుశ—నిరాయుధుఁ డయి చేతఁ జిక్కి యున్న యరాతిని జంపఁబూనుట పౌరుషముగాదు, ధర్మమును గాదు.

విరా—ఇది యింతకుముందు నీవలన నేర్చుకొన్న పౌరుషమే. నీవు నేర్పిన నీతిని నీవిషయముననే ప్రయోగింపవలెను. దుష్టు లన్యుల విషయమున ధర్మము దలఁపకపోయినను స్వవిషయమునందైనను ధర్మము కోరుకొందురు. నీవు నేర్పిన ధర్మమిం కొక్కటి గలదు. నీకు సుకృతత్వసిద్ధి యగునప్పుడు నీబంధువులు నీవద్దనుండి వేడుక చూచి సంతోషపడవలెనుగదా?—ఓభటులారా! ఈతని మరణమహోత్సవ సందర్శనార్థ మయి యంతఃపురకాంతలను వెంటఁగొని నేతెంచిన మహానుభావుని నీతని తమ్ముని నిటకుఁ దోడ్కొని తెమ్మని మన ధనగుప్తునితోఁ జెప్పి రండు.

భటులు—మహాప్రసాదము. (అని పోవుచున్నారు.)

విరా—సుశర్మా! నీ కిది నిజ మనుచి తోఁచు. భ్రాతృవధోత్సవములో నీతమ్మునికి కీర్తిపర్వము చేయవలెనుగదా? చెప్పు.

సుశ—(మేను చెమర్చ వడఁకుచున్నాఁడు.)

విరా—ఏమి? నోట మాటరా దేమి? ఓపిఱికిపందా! ప్రాణభీతిచేత గాలిలోని పూరెపుడాకవలె నొళ్లు కంప మొందుచున్నావు!

సుశ—(గద్గదస్వరముతో) నమో నమో నమో పరాక్రమశాలి కలంకారము.

[బద్ధుఁడయిన సత్యసేనుఁడు ధనగుప్తాదులవెంటఁ
బ్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సత్య—(తనలో) ఇది యేమి! విజయశాలియైన నాయన్నగారే యిచ్చట ఘనపాశబద్ధులయి విజితుఁడైనవిరాటరాజుముందఱ నిలిచి యున్నట్లు కనఁబడుచున్నారు! ఇది యేదో యింద్రజాలమయి యుండవలెను.

ధన—ఓరీ! మదాంధా! మహారాజపత్నిని జెఱఁగొన నిన్ను బనిచిన నీయన్నగారియవస్థను గన్నులారఁ జూచినావా?

సత్య—ఇప్పుడు నాకన్నులే నన్ను మోసపుచ్చుచున్నట్లున్నవి. ఇది యేదో రాక్షసమాయ—మహేంద్రజాలము—ఇది కనుకట్టే కాకుండిన పక్షమున, జాముక్రింద భండనోద్దండవిజయవిరాజితుండయి నిండుకొలువుండి పరాజితుండయి పట్టువడిన విరాటున కర్హదండనము విధింపఁ గూరుచుండియుండిన యితఁ డింతలో నావిరాటునకే భృత్యుఁడయి మ్రోల నిలుచుండుట యెట్లు సాధ్యమగును?

ధన—ఓసత్యసేనా! నీకన్నులే నిన్ను మోసపుచ్చుచున్న వేమి? నీవు సత్యసేనుఁడ వగుదువో కావో చూచుకో. నీవు సత్యసేనుఁడవు కాకుందువేని, యితఁడు నీయన్న సుశర్మయును గాకపోవచ్చును.

విరా.—ఓసుశర్మా! నీవు పరలోకయాత్రకుఁ బోవనున్నావని విని నీతమ్ముఁ డితఁడె నిన్నుఁ జూడ వచ్చియున్నాఁడు. మరణమునకు ముందు నీవు నీభార్యకుఁ జెప్పవలసిన పలుకు లేవేని గలవేని యిప్పుడే యాతనితోడఁ జెప్పిపంపుము.

ధన—స్వామీ! ఈతనికి భ్రాతృస్నేహము మెండు. ఇతఁ డగ్రజుని విడిచి యరనిమిషమైన నుండఁజాలఁడు. యమమందిరమున కన్నకుఁ దెన్నుచూపుచు నాతనితోడనే యితఁడు ముందు నడుచును.

సుశ—ఓపలువలారా! పరాజితుఁడయియున్నవానిని బరిహసించుట క్షాత్రధర్మము గాదురా.

ధన—ఓహో! నీనోటినుండి యెంత దొడ్డమాట వచ్చినది! పట్టుపడిన నన్నుఁ బరిహసించినప్పు డీధర్మ మెందుఁ బోయినది?

విరా—నీధర్మము స్వాచరణమునందు నీకుఁ బనికిరాకపోయినను బరోపదేశమునకైనను బనికి వచ్చుచున్నది. మే మన్నది సత్యముకాక పరిహాస మయినట్లు నీ వేల తలఁచెదవు? నీమరణవిషయమున నీ కింకను సందేహమున్న—

సుశ—(తనలో) ఇతఁడు నన్ను వధింపఁ గృతనిశ్చయుఁ డయి యున్నట్టే కనఁబడు చున్నాఁడు. ఓధైర్యమా! నేను బ్రార్థించుచున్నను నావద్దనుండక పరుగెత్తెద వేమి? ఓభయమా! ని న్నెవరు రమ్మన్నారు? నామనసు చొచ్చి యిట్లు కలఁచెద వేమి? (ప్రకాశముగా) తమ్ముఁడా! నోటమాట—

సత్య—(తనలో) ఇతఁడు నిశ్చయముగా నాయన్నగారే. వీ రన్నమాట యసత్యము కాదు. (ప్రకాశముగా) అన్నయ్యా! తడఁబడఁ బోకు. వీరితో నీపక్షమున నేను మాటాడెదను.—ఓకరుణాళులారా! చేతఁజిక్కిన శత్రువును జంపఁ జూచుట మీ కిది యేటిపౌరుషము?

ధన—నేను త్తరము చెప్పెదను. ఓభటులారా! "వీఁడు సురాపానము చేసిన వానివలెఁ బ్రేలుచున్నాఁడే"

సత్య—తులువమాట లాడుటకు మీ కిప్పుడు సమయము వచ్చినది.

ధన—ఓభటులారా! "వీని కేమైన నున్మాద మున్నదా?" "ఇట్లు కాఱులు ప్రేలుచున్న యీతులువనాలుక కోయక కత్తి చేతఁ బట్టుకొని యూరక చూచుచున్నా రేమి?" ఓసత్యసేనా! న న్నెఱుఁగుదువా? నేఁటిప్రాతఃకాలమునం దీమాటలు నీచే ననిపించుకొన్న ధనగుప్తుఁడను నేను. నీమాటలు మరల నీ కప్పగించి వేసినాను. నే నిప్పుడైనను నీకు స్మరణకు వచ్చినానా?

సుధే—(తనలో) ఏమి యీ మన్న దన్నమాట లెత్తిపోడుచు చున్నాఁడు. ఇఁక మాటకుమాట యని వీనిని గదలించినఁ బ్రయోజ నములేదు. మంచిమాటలతో పెనిమిటిని కరఁగింపఁ జూచెదను. (ప్రకాశముగా) ఓ విరాటమహారాజా! నీ వేమో కరుణాసాగరుఁడ వని చెప్పుకొందురే! నీకీ నిష్కరుణత మెక్కడనుండి వచ్చినది?

సుధే—(రహస్యముగా) ఓ ప్రాణవల్లభా! నీ వీతని ప్రాణములు గొనఁగూడదు.

విరా—(రహస్యముగా) ఓప్రాణనాయకీ! ఎన్నఁడును నే నీతని వధింపఁ దలఁచుకోలేదు. వినోదార్థముగాఁ గొంతతడ వీతని నొక యాట యాడించి విడిచిపెట్టెదను. నీవితనికత్తు నవలంబించి మాటాడు చుండుము. (ప్రకాశముగా) ఓసుదేష్ణా! కరుణామయమను దివ్యవాక్కు నీనోటినుండి వచ్చి చెడిపోవుచున్నది—ఓ ప్రాణేశ్వరీ! "పాపము! ఈదొరగారిభార్యకు పసుపుచందనములోనే వైధవ్యదుఃఖము సంభవించు చున్నదిగదా!"

సుధే—ఓ ప్రాణనాథా! మనమూలమున మనశత్రువునకుసహిత మట్టివిపత్తు పుట్టరాదు.

కంక—(రహస్యముగా) అమ్మా! నీవు నీపూనికను విడువక యేలాగునకైన నీతని విడిపింపుము.

సుధే—(రహస్యముగా) ఓకంకభట్టారకా! దయార్ద్రహృదయు లైనరాజుగారిచిత్త మెన్నఁడైనఁ గ్రూరకార్యమునకుఁ జొరఁబాఱునా? మీరు నిర్విచారముగా నుండుఁడు.

సుశ—అమ్మా! ఈసభలో నీకొక్కదానికిఁ దక్క మఱియెవ్వ రికిని నామీఁద దయపుట్టకున్నది.

వలలుఁడు—ఏలపుట్టును? ఆమెవలె నిక్కడ మఱియెవ్వరును స్త్రీలు లేరు. పిఱికితనముచేత స్త్రీతో సమానుఁడవు నీవు మఱియొకఁడ

వున్నావు. మీయిద్దఱికిని దక్క సిక్కడ మఱియెవ్వరికిని నీమీఁద జాలి పుట్టదు.

సుశ——(తనలో) ఓభాగ్యదేవతా! నన్నీతనిచేతఁ జిక్కించిన చెఱుపుతోఁ దృప్తినొంది యీతనిడెందమందు నామీఁద దయనైనఁ బుట్టింపరాదా? నమ్మించి చెఱిచిన యీభాగ్యదేవత నేల పేరుకొన వలెను?

క. భాగ్యమునె నమ్మికొన్న య
భాగ్యుఁ డెవఁ డభీష్టసిద్ధి పడయంగలుగున్
భాగ్యము నమ్మించి ననున్
భోగ్యావసరమున మోసపుచ్చదె నేఁడున్?

ఇఁక నే నీరాజునే కనికరము పుట్టునట్లు ప్రార్థించెదను.

విరా——ఓసుశర్మా! పాపపరిహారార్థముగా నీశ్వరప్రార్థనము చేసి యాసన్నమరణమునకు సంసిద్ధుఁడవు కమ్ము.

సుశ——(తనలో) ఎప్పుడో రోగములచేత విడువవలసిన యీశరీరము నిప్పుడే విడుచుట కోర్చుకొందునుగాని యావలి నరకబాధలను దలఁపునఁ దెచ్చి నామనస్సు నన్ను భయపెట్టుచున్నది. ఏమి! ఈమనోవేదన! నామనస్సులో నిప్పుడు వేయి తేళ్లును జెఱ్ఱులును పాఁకుచున్నట్టున్నవి. (ప్రకాశముగా) ఓరాజా!——(అని తలవంచుకొనుచున్నాఁడు.)

విరా——వ్రేలుమొగము వేసికొనుటయేకాని మొగము పైకెత్తి దేవుని వేఁడికోవేమి?

వల——హృదయము పాపములతో నిండియున్నప్పు డం దీశ్వరునిఁ బ్రవేశపెట్టుట కవకాశ మెక్కడ నుండును?

క. సుజనుఁ డెపుడైన దేవుని
భజియించుచుఁ బ్రీతితోడఁ బ్రాణము విడుచున్
కుజనుఁడో యీశ్వరభయమున
నిజముగఁ జావన్న మేటి నెగులునఁ బొగులున్.

ఈశ్వరసాన్నిధ్యమునకుఁ బోవ మార్గము నొందుపుణ్యాత్ములు వేఱు; ఈపాపపుబొందిని వదలలేక యీశ్వరునికి దూరదూరములఁ దొలఁగుచుండు నీవంటివారు వేఱు. ఈపాపాత్మునికీశ్వరుని పేరెత్త నోరాడునా?

సుశ—(తనలో) ఓలజ్జా? భయమునకుఁ దోడు నీవుకూడ నన్నుఁ జేరి బాధించుచున్నా వేమి? ఛీ! నన్ను విడిచి తొలఁగిపో. (ప్రకాశముగా) ఓమహారాజా! ఈనీచునియెడఁ గరుణచూపుము. నీ వేయీశ్వరుని ప్రార్థింప నన్ను నియోగించితివో యాయీశ్వరునికిఁ బ్రీతికరముగా వర్తింప నిన్నుఁ బ్రార్థించెదను.

క. పరమోపకారి యంచును
గురు కోపమునఁ బగ తీర్పఁ గోరుటకంటెన్
బరమేశ్వరునికి రిపునెడఁ
గరుణను జూపుటయె ప్రీతికర మగుఁ జుమ్మీ.

క. నీ విప్పుడ దయ చూపుము
దేవసమానుఁడవు గాఁగఁ దివిరెద వేనిన్
దేవగుణమె దయ ధరణిన్
కేవల రాక్షసగుణంబె నిర్దయత కనున్.

వివేకియైనవాఁడు తొలుదొల్తఁ గోపమును నిర్మూలము చేయవలెను.

ఉ. కోపముతోడఁ దుల్యమగు ఘోరతమాఘము లేదు; కోపమే
పాపులఁ జేయు మానవుల; భ్రాతల మాతలఁ జంపఁ జేయు; స
త్కృపహితోపదేశములఁ దోఁపఁగనీక, నశింపఁ జేసెడున్
జూపును విన్కినిన్ గనులు శ్రోత్రములుం గలవారి కేనియున్.

[అని కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు]

కంక—(తనలో) ఈదివ్యవాక్యము లీక్రూరాశయాన్యునినోటినుండి వెడలినప్పుడే యింత శ్లాఘ్యములుగా నున్నప్పుడు క్రియావంతుల నోటి

నుండి వచ్చినప్పు డెట్లుండునో! లోకములో నెట్టిమహాపృథవర్తులును దెలిసియే యింద్రియములకు దాసులగుదురుగదా!

సుధే—ఓప్రాణనాథా! దీనులకన్నులనుండి వెడలు నీరు చూచి నేను సహింపలేను. మీకు నామీఁద దయగలదేని యీతని కన్నుల నుండి వెడలి పాఱుచున్నట్లుగా మీహృదయమునుండి కరుణామృత రసప్రవాహమును బాఱించి యీతనికుటుంబమును సంతోషవార్ధిం దేల్పుఁడు.

కంక—ఓసుశర్మా! నీవు చేసిన యుపకారమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడి మీదాసుఁడనని రాజుగారిని శరణు చొరుము. శరణాగతరక్షణనీతిఁ దక్కఁడు.

వల—ఈకఠినాత్ముని కన్నులనుండి నీరు భయముచేతఁ గాలువ కట్టుచున్నది కాని యనుతాపముచేతఁ గాదు. వీఁడు దయనీయుఁడు కాఁడు.

సుశ—నాకన్నులనుండి నీరనుతాపముచేతనే వెడలుచున్నది.

సుధే—ఓమనోనాయకా! ఇతఁడన్న ట్లీబాష్పధారలు పశ్చాత్తాపముచేతనే వెడలుచున్నపక్షమున గంగాప్రవాహమువలె హృదయాంతరాళమందలి పాపమును గడిగి వేసియే వెడలిన వనుటకు సందేహము లేదు. అందుచేత శుద్ధుఁ డైనయితఁ డిప్పుడు దేవరవారి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడు

విరా—ఓసుశర్మా! దేవిగారిదయవలన నీవు బ్రతికిపోయినావు. ఇఁక నీవారివద్దకు నీవు పో. (అని బంధములు విడిపించుచున్నాఁడు.)

సత్య—ఓమహారాజా! ఇక్కడ మీదాసుఁడు మఱియొకఁడున్నాఁడు.

విరా—నిన్నును క్షమించినాము. ఓసుశర్మా! నేను మొదటి నుండియు నిన్నుఁ జంపఁ దలఁచుకోలేదు. నీధైర్యాదులను శోధించి నీకును నాకును గలభేదమును జూపి మఱి నిన్ను విడువవలయునని యించుకసేపీకపటనాటకమును నడిపినాను. పశ్చాత్తప్తుఁడ వగుటచే

నీ విప్పుడు నాకు శత్రుఁడవుగాక పరమమిత్రుఁడ వయినావు. మాతో వచ్చి నీవును నీతమ్ముఁడును మాయింట నాతిథేయసత్కారము లొంది మఱిపొండు. ఇది నాహృదయపూర్వక మైనప్రార్థన.

సుశ—ఓమహారాజా! శక్తిచేఁగాక నీయాదరముచేత నిజముగా నే నిప్పుడు చంపఁబడినవాఁడ నయినాను. చంపవలసిన శత్రువే తనయెడ దయ చూపుటకంటె మానవంతునకు మరణము వే తే ముండును?

విరా—సుశర్మా! ఈయవమానదుఃఖము మనసునం దుంచుకోక మఱచిపొమ్ము. ఈపరాభవమరణముచేత నీశ్వరుఁడు నీకు నీతిమంత మయిన నూతనజన్మమును బ్రసాదించునుగాక! ఓకంకభట్టా! ఈరాత్రి సేనలను సుఖనిద్ర చేయ నియమింపుము. మనమును గొంతసేపు విశ్రమింతము.

కంక—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. సేనలను దోడుకొని వచ్చుట కయి పురమున కరిగియున్న మహాశతానీక శంఖాద్యనుజతనూజుల కీవిజయవార్తను దెలుప ధనగుప్తుని నిప్పుడె పంపవలెను.

విరా—ధనగుప్తా! నీ విప్పుడ పోయి సేనలతోఁ బనిలేదని మన శతానీకసూర్యదత్తాదులతోడఁ జెప్పి వారిని వారింపుము.

ధన—మహాప్రసాదము. (అని పోవుచున్నాఁడు)

విరా—ఓవలలా! దామగ్రంథీ! తంత్రీపాలా! నానిమిత్తము మీ రత్యంత ప్రయాసపడి యున్నారు. విశ్రమింపఁ బొండు.

వలలాదులు—కార్యసాఫల్య మయినందున మాశ్రమను మేము పరిగణింపము. దేవరవారికి విశ్రమింప విజయంచేయవచ్చును.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

వివేకదీపిక

గ్రంథకర్త:
కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు

ప్రకాశకులు:
హితకారిణీసమాజము
రాజమహేంద్రవరము
1950

వివేకదీపిక

ప్రథమాంకము

౧. రంగము—సీతారామయ్యగారి గృహములోని చావడి.

[తనలోఁదానే యేమోమాటాడుకొనుచు నారాయణమూర్తి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నారా—(తనలో) నేనిప్పుడెంత క్రూరకృత్యమును చేయఁ దలఁచుకొనుచున్నాను. ఏకగర్భవాసమునఁ బుట్టినదానిని చంపుట యన్న నేదో మనస్సులో భీతిపుట్టి దేహము కంపించుచున్నది. నాచెల్లెండ్రిందఱిలోను జానకి బహుసాత్వికురాలు గుణవంతురాలు. అయినను చెట్టు చెడుకాలమునకు కుక్క మూతిపిందె యన్నట్లు నేఁటికాలమునకు దానికిట్టి దుర్బుద్ధి పుట్టినది కాఁబోలును. ఏమోదాని యేడుపది యేడుచునని యింతవఱకును సహించి యూరకుండుచునే వచ్చినాఁడను. ఇప్పుడింటనున్న పుణ్యస్త్రీలను గూడ జారత్వమునకు దింపనారంభించినది. ఇంక నేనిది చూచి సహింపలేను. మొన్న గోపాలశాస్త్రిగాఁడు నాభార్యతో గుసగుసలాడుచు నొంటిగా పడకగదిదొడ్డిలోఁ గనఁబడ్డప్పుడే వానిని చావఁగొట్టి సాగనంపినాను. ఆ దెబ్బలచేత వాఁడింక పదిదినములదాఁక మంచముమీఁదనుండి లేవఁడు. జానకి యాలోచనలేక యీపని జరిగినదనితోఁచదు. మగఁడుగల యిల్లాండ్రనుగూడ పాడుచేయ మొదలు పెట్టినది గనుక, ఏపాపమునకైన నొప్పుకొని యిప్పుడు నేను కొనితెచ్చిన పాషాణమును దీనికే వస్తువులోనో పెట్టి లోపలికిచ్చెదను. కులమునకపకీర్తి తెచ్చిన

యిటువంటి పాడుముండలు బ్రతుకుటకంటె వేగిరముచచ్చుటయే మేలు. ఇంతనున్న మూఁడువాండ్ర సాహాయ్యములేక నేనెట్లు జానకికి వివహము పెట్టఁగల్గుదును? నా యభిప్రాయము అమ్మతోఁగాని నాన్నగారితోఁగాని చెప్పుదునా? చెప్పినను కడుపునఁ బుట్టినదానికి వివహము పెట్ట వారొప్పుకొందురా! అదుగో బాబయ్యగారీ లాగున వచ్చుచున్నారు. మఱియొకవిధముగా నీ ప్రస్తాపనము నాయనయొద్దఁ దెచ్చిచూచెదను.

[సీతారామయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా—ఏమోయి నారాయణమూర్తి! హారతికర్పూరమును తీసికొనివచ్చుటకు వెళ్ళి యింత సేపాలస్యము చేసినావు? ఇప్పుడైన తీసికొనివచ్చినావా? మఱచిపోయినావా?

నారా—(తనలో చెప్పుదునా?)

సీతా—(తనలో) వీఁడేమో రెండుదినములనుండి పరధ్యానముగా నుండి యెప్పుడును తనలోఁదానేమో యాలోచించుకొనుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. వీనికి లోపల నేదో గొప్ప యాలోచన యున్నది. (బిగ్గఱగా) మాటాడవేమి? హారతికర్పూరము తెచ్చినావా?

నారా—ఏమిటి? హారతికర్పూరమా? ఇదిగో తెచ్చినాను. (అని యొక పొట్లమును చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

సీతా—(విప్పిచూచి) ఇది హారతికర్పూరము లాగునలేదే—

నారా—(తనలో) మనస్సు చెదరియుండుటచేత నొకపొట్లము నియ్యఁబోయి మఱియొకపొట్లము నిచ్చినాను. (అని చప్పున తండ్రి చేతిలోనుండి యాపొట్లమును పుచ్చుకొనిబిగ్గఱగా) పొరపాటునమఱియొకపొట్లము నిచ్చినాను. ఇదిగో ఇది హారతికర్పూరము. (అని రెండవపొట్లమును చేతికిచ్చుచున్నాఁడు.)

సీతా—(తనలో) ఈవేళ వీనిస్థితిచూడఁగా నేమోవింతగాఁ గనఁబడుచున్నది. మనసులో నేమో యాలోచించుకొనుచు పరధ్యానముగానుండి రెండవమాఱడిగిన దాఁక నామాటనే వినిపించుకొన్నాఁడు కాఁడు? హారతికర్పూరమడిగిన మఱియొక పొట్లమును చేతిలోఁబెట్టి తత్తరపడి చేతిలోనుండి పుచ్చుకొన్నాఁడు. హారతి కర్పూరమును పుచ్చుకొని తిన్నగాఁ లోపలికిరాఁక వడవలో గూరుచుండి యేమో యాలోచించుచున్నాఁడు. సంగతి యడిగిచూచెదను. (బిగ్గఱగా) నారాయణమూర్తీ! నీవు మొదట నా చేతికిచ్చినపొట్ల మేమిటి? ఒంటరిగాకూరుచుండి నీ విప్పుడాలోచించుచున్న సంగతి యేమిటి?

నారా—(తనలో) ఈయన తనంతట తానే నన్నడుగుచున్నారు గనుక చెప్పివేసెదను. (బిగ్గఱగా) పొట్లమా—పొట్లమా—పొట్లమాండీ? అదిపటికపొడుము—పటికముక్కలు. తమతో నేఁటే యొకసంగతి మనవి చేయవలెను. ఒకనిమిషము దగ్గరగావచ్చి కూర్చుండండి.

సీతా—ఏమో చెప్పు (అని చెంతఁజేరి కూరుచున్నాఁడు)

నారా—మన యింటజరుగుచున్న యల్లరి చూచుచున్నారు గదా? మనకు నలుగురిలోను తలయెత్తుకొని తిరుగుటకు వల్లపడకున్నది. ఎప్పుడు నేదోషము నెఱుఁగని సద్వంశమున కాఁడుముండలమూలమున నేఁటికాలమున కపకీర్తిపాలు కావలసిన యోగము తటస్థించినది.

సీతా—నీవన్నది నాకు తెలిసినది. అన్నపూర్ణసంగతి చెప్పుచున్నావు. అది యీ మనవంటబ్రాహ్మణుఁడు కాముఁడును ముట్లగదిలో నుండఁగా పట్టుకొని మొన్నరాత్రికుఱ్ఱవాండ్రేమో యల్లరిచేసినారని మీయమ్మ నాతోఁ జెప్పఁగా మేమిద్దఱము నింతసేపు దుఃఖించినాము. దానిగతి యీలాగుననుండఁగా మనమేమిచేయఁగలము? మగనికిని

దానికిని మూఁడేండ్లు హెచ్చుతగ్గుగాఁ జూచి పెండ్లిచేయఁగా వాఁడు వివాహమయిన మూఁడవయేటనే కాలముచేసినాఁడు.

నారా—దాని గ్రహచారమునకు మనమేమి చేయఁగలము? లోకములోనివారివలె మీరు వందలును వేలును పుచ్చుకొని చిన్నదానిని ముసలివానికిని తెగులుగొంటునకును గట్టిపెట్టలేదుగదా? దాని కర్మమున కెవరుకర్తలు? పూర్వజన్మసుకృతముచేత దాని కీజన్మమున విధవాత్వము సంభవించినది. ఎవరికయినను బుద్ధితిన్నగా నుండవలెను.

సీతా—మనముకూరుచుండి మాటలెన్నియైనను జెప్పవచ్చును గాని వయసులోనున్న వారికి కామమును జయించుట మాత్రము శక్యముకాదు. నీవు రెండవభార్యయెదిగి కాపురమునకువచ్చులోపల రెండు సంవత్సరములు తిన్నగానుండలేక మూఁడుసారులు రోగములు తగిలించుకొని మంచమెక్కినావు. రజస్వలయయిన మూఁడుమాసములకే దానిమగఁడుపోఁగా నిత్యమును విధవకూఁతురింట నుండఁగాఁ జూచి దుఃఖముసహింపలేక ప్రేమసుకోసివేసి దానిని మూఁడునెలలత్తవారియింటనే యట్టియుంచినాను. అక్కడనున్న కాలములో మంచి మాటలాడి దాని మఱఁదియే దానిని భంగపఱిచి వలలో పడవేసినాఁడని వదంతికలిగినది. తరువాత నత్తవారు దానికితిన్నగాతిండియే పెట్టక బట్టయేయియ్యక సకలబాధలునుపెట్టి యొకనాఁడు మధ్యాహ్నమిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దిగవిడిచిపోయినారు. పడుచుతనములోనున్న విధవ యింటనుండెనా బంధువులకందఱకును దానినడత నెట్లు కాపాడుదుమాయనియొకవిచారము; అదికొంచెముదుర్వృత్తిలో ప్రవేశించియేమైనఁ దెచ్చుకొన్నయెడ పాపమునుదాఁచినలుగురికన్నులను నేలాగునఁగప్పుదుమాయని మఱియొకవిచారము. అప్పుడునీచెల్లెలు మూఁడవ [illegible]లోనున్నదట. మన యాఁడువాండ్రుగర్భవిచ్ఛి

త్తునకై యేమిపాట్లుపడినారోగాని యది యిప్పుడు నెలదినములు తీసికొని చచ్చిబ్రతికినది. కులమునకు వెఱచి తల్లిదండ్రులు తమ బిడ్డల విషయములో నెన్ని పాతకములకయిన లోఁబడవలెను.

నారా—బిడ్డలో బిడ్డలోయని కొట్టుకొనువారి కెన్ని దేవతలకు మ్రొక్కుకొన్నను సంతానము గలుగదు. ఎప్పుడును సంతానము గలుగఁజేయవలదని నిత్యమును కోటివేల్పులకు మ్రొక్కుచుండు బాలరండల కొక్కమారు కక్కూర్తి పడఁగనే కడుపునిలుచును. రండాగర్భము నిలిపియుంచుటయు సిగ్గుపాటే: విచ్ఛేదము చేయుట యంతకంటెను సిగ్గులచేటు.

సీతా—అప్పు డత్తవారిమీఁద నాకు దేహముమండి కొన్ని నెలలు పోయినతరువాత దీనిచేత బావగారిమీఁద న్యాయసభలో జీవనాంశమునకు వ్యాజ్యము వేయించినాను. అప్పు డేమిచెప్పెను! తమ్మునిభార్యకు జీవనాంశము లేకుండఁ జేయుటకయి తనకు పిత్రార్జితమయిన సొత్తేమియుఁ జెందలేదనియు తనయొద్దనున్న సొమ్ము స్వార్జితమనియు వాదించెనుగాని న్యాయాధిపతిసంవత్సరమునకు పదియేనురూపాయలు భరణమిచ్చున ట్లాతనిమీఁద తీర్పుచేసినాఁడు. చూచితివా! లోకములో మగఁడుచచ్చి యేడ్చుచున్న యనాథల కొక్కపూట తిండికి సగముసరిపోవు జీవనాంశ మియ్యవలసివచ్చునని వారిమగల భాగమునంతయు వేసికొని తమది స్వార్జితమనియు వారు వ్యభిచారిణులనియు వాదించి జ్ఞాతులెట్టి యక్రమములకు లోఁబడుదురో!

నారా—అవును. మనలో భర్తలు తమ యనంతరము భార్యల సుఖజీవనములకయి యాధారము నేర్పఱిచి పోకుండుట కష్టకరముగానే యున్నది. అయినను స్వల్పజీవనాంశ మేర్పడుట బాలవిధవల కామమును తగ్గించుటకొక సాధనముగా నున్నందున, ఒక

మనమున నాకది యుక్తముగానున్నట్లే తోఁచుచున్నది. ఇప్పుడు చాలీచాలని యొంటిపూట తిండితోనే విధవలలో నెన్ని ఘోరకృత్యములైన జరగుచున్నవి. ఇఁక బాలవిధవలకే రెండుపూటలును కడుపునిండ తిండియున్న వాండ్రను పట్టపగ్గము లుండునా!

సీతా—వారికిబొత్తిగా తిండిలేకపోయినను జీవించియున్నంత వఱకు స్వభావసిద్ధమయిన కామము వారిని విడువనేరదు. సమస్తమును దెలిసి, యింద్రియనిగ్రహము చేసి, సంసారబంధమును కోసి వేసి దేహమును కృశింపఁజేసి, అడవులలో కందమూలఫలాదులు తినుచు తలక్రిందుగా తపస్సుచేయు మహర్షులే యప్పుడప్పుడు కామవికారమున కలోనయి వివేకము పోగొట్టుకొని స్త్రీలవలలో పడుచుండఁగా విద్యాగంధమే లేకపోవుటచేత యుక్తాయుక్త వివేకముచాలక మూఢురాండ్రయి యుప్పును పులుసును దినుచు మంచివయసులోనుండి పట్టణములలో, గాపురము చేయు ననాథయువతులకు కామబాధకు లోనుగాకుండ తప్పించుకొనుట శక్యమగునా! బలవంతములగు నింద్రియములు మనస్థైర్యముగల విద్వాంసులనే యాకర్షించుచుండఁగా, వాని ధాటకోర్చుటకింక నబలలెంతటివారు! అదియెఱిఁగియే పూర్వము వ్యాసమహర్షి "బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి" యను సత్యవచనమును వ్రాసియున్నాఁడు. అందువిషయమయిన కథను నీవు విన్నావా!

నారా—వినలేదు. దయచేసి కొంచెము చెప్పుఁడు.

సీతా—ఆ మహర్షియొక్క శిష్యులలో నెల్ల విద్వదగ్రగణ్యుఁడయిన జైమినిముని పై వచనమును గురునింట లేని సమయమునఁ జూచి గురువుగారబద్ధమును వ్రాసినారనుకొని "విద్వాంసం నాపకర్షతి" యని దానిని దిద్దెను.

ప్రథమాంకము

నారా—తరువాత నేమి జరిగినది?

సీతా—గురునింటికి వచ్చి తన శిష్యుఁ డట్లు దిద్దుట తెలిసి కొని యాతని మనోదార్ఢ్యమును పరిశీలింపఁ గోరి యొక నాఁటి సాయంకాలమునఁ దానొక స్త్రీవేషమును వేసికొని సమస్తాభరణము లను ధరించుకొని మేలిముసుఁగుతో సంజవేళ నా జైమిని యొద్దకు వచ్చి యాయాశ్రమమునం దనకారాత్రి పరుండుటకయి తావిమ్మని మందస్వరముతో వేఁడుకొని, అతఁడొక యింటివిజూపఁగా నందుఁ బ్రవేశించి దీపము వెలిగించుకొని కూరుచుండెను.

నారా—అటు పిమ్మట వృత్తాంత మేమి?

సీతా—ఆ రాత్రి గురువే వేళకు నింటికి రాలేదు. చీఁకటి పోయి కామిజనుల హృదయాహ్లాదకరముగా పిండి యారవోసినట్లు వెన్నెల కాయఁజొచ్చెను. వసంతకాలముగుటచే హృదయముల కామాగ్ని రవులుకొనుచు మలయమారుతము చల్లగా వీచుచుండెను. ఆశ్రమమునందలి పుష్పలతలు కమ్మతావులను వెదఁజల్లుచు నా సుం దరి కొప్పులోని పూలదండల పరిమళమును తలఁపింపసాగెను. అప్పు డొంటిగా నున్నందున నా ఋషికుమారుని మనసంతయు గదిలో నున్న సుందరీమణి మీఁద నే పోయెను. అతఁడు విద్వాంసుఁడగుటచే హృదయమును పలువిధముల మరలించుకొనుచు వచ్చెనుగాని కడ పట కాముఁడే బలవంతుఁడయి యాతని వపస్మారుని జేసి తనకు లోఁబఱుచుకొనెను. అతఁడు కాముని యాజ్ఞకు లోఁబడి దాసుఁ డయి యా సుందరియున్న గదితలుపువద్దఁజేరి మెల్లగా పిలిచెను. ఆమె పలుకకపోఁగా నంతకంత కధికమగుచున్న యింద్రియముల నిర్బంధమునకు తాళఁజాలక రాగాంధుఁడయి యొక్కసారి తలుపు తీయవలయునని బహువిధముల దీనత్వముతో బ్రార్థించి యడిగెను. అప్పుడును లోపలినుండి ప్రత్యుత్తరము రాలేదు.

నారా—అతఁ డంతటితోనైనఁ దెలివి తెచ్చుకొని యూర కున్నాఁడా? మఱి యేమైన సాహసకార్యమునకుఁ జొచ్చినాఁడా?

సీతా—కాముఁడు తనకు లోఁబడినవానిచేత నేమి చేయింపఁ జాలఁడు? కాముని కఱవులకు లోనయి యా విద్వాంసుఁడు కాల హరణమున కోర్వఁజాలక వలపు వెఱ్ఱి తలకెక్కి నిచ్చెన వేసికొనిగోడ పయికెక్కి గదిలోనికి దుమికెను. అప్పు డాతని యవస్థ నేమని చెప్పను! లోపల దీపము వెలుతురున వయసు పడుచునకు మాఱుగా నగలు తీసికొని ముసలిముని వేషముతో నున్న తన గురువును జూచి యతం డద్భుతమును భయమును సిగ్గును పెనఁగొన మాటరాక నిశ్చేష్టితుఁడయి కొంతసేపు చిత్రపు ప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. అంత నతఁడు గురువుచేత ప్రబోధితుఁడై యచట నుండజాలక లోపలికి వెంటనె వెళ్ళి "విద్వాంసమపికర్షతికర్షతికర్షత్యేవ" యని ముమ్మాఱు వ్రాసెను. అడవులయం దినుపగోచులను కట్టుకొని యొంటిగానుండు విద్వాంసుల పాట్లే యిట్లుండఁగా నిఁక బహువిధ మాయోపాయములు పన్ని యింద్రియములకు తోఁడు దుష్టపురుషులుకూడ తమ్మాకర్షింప సుందరమందిరములయందు వాసము చేయు ముద్దరాండ్రకు మనసు నిలుపుకొనుట శక్యమగునా?

నారా—పూర్ణముగా శక్యము కాదుగాని పెద్దవారు చూచి యుఁజూడ నట్టూరకుండక బాలవితంతువులను గొంచెము నిర్బంధములోనుంచి కాచుచున్నచో వారు తిన్నఁగా నుండక యేమిచేయఁ గలుగుదురు?

సీతా—పాతివ్రత్యము నీతిచేత నిలువవలెనుగాని నిర్బంధము చేత నెంతసేపు నిలుచును? ఏడుమేడలలోపలిమేడలోనుంచి చుట్టును వేయిమందిని కావలియుంచుచున్నను కొన్ని రాజాంతఃపురములలో జారత్వము జరుగుచునే యుండుటను మనము వినుచుండుట లేదా?

అట్టి రాజులే నిర్బంధముచేత వ్యభిచారమును మాన్పఁజాలకుండఁగా మనమా యింక నాపఁగలవారము? మనయన్నపూర్ణ చెడుతిరుగుళ్లు చూచి సహింపలేక మనము కొంచెము నిర్బంధపెట్టినతోడనే పూర్వమది యేమి చేసినదో చూడలేదా?

నారా—కామాతురులయినవా రేమిచేసినను జేయుదురు. వారికి సిగ్గుండునా? పాపభీతి యుండునా?

సీతా—పయివా రెవ్వరును లోపలికి వచ్చుటకు వీలులేక పోయినందున నిర్బంధమునకు సహింపలేక యొక నాఁటి రాత్రి చాకల సామిగానిని తీసికొని నగలతో లేచిపోయి యావలివీధిని శూద్రునింటఁ బ్రవేశించినది. కన్నకడుపగుటచేత నెట్టి దుర్మార్గురా లయినను దానిని విడిచిపెట్టియూరకుండ మనసొప్పక యందఱకును దెలిసిన మఱింత యవమానమునకు హేతువగునని యెంచి వెంటనే వర్తమానము తెలిసినందున మఱునాఁటిరాత్రియే దానినిబతిమాలుకొని రహస్యముగ నింట దెచ్చిపెట్టుకొని యప్పటినుండియునదియెట్లు తిరుగుచున్నను చేయునది లేక చూచియు చూడనట్టూరకుండుచున్నాము. గట్టిగా నేమయిన నన్నచో నలుగురిలోను రవ్వయగుటయే కాక మఱునాఁడే యది వీధి కెక్కును. అది మొదలుకొని యది గర్భస్రావములను శిశుహత్యలను ప్రతిసంవత్సరము నెన్నిటినో చేయుచున్నది. మనలో వితంతువివాహములు లేకపోవుటవలనఁగదా యీయనర్థములెల్లను మూడుచున్నవని యెన్ని పాపములకయిన నొడిగట్టి సహించుచున్నాము. దాని నేమయిన నన్నచో మనగర్భవాసమునఁ బుట్టినదానిని మనమే నలుగురిలోను రవ్వచేసి యల్లరి పడుదుమనియు, అది యిల్లు విడిచి వీధికెక్కినను తెగించి నూతిలోనో గోతిలోనో పడినను మనమే యప్రతిష్ఠ పాలగుదుమనియు, ఏమియుననక లోలోపలనె కృశించి కుములుచు దుఃఖమును మ్రింగు

కొనుచు పయికందత్తితో పాటు తిరుగుచున్నాము. ఎక్కడకు వెళ్ళినను, ఎవ్వరేమి యెత్తిపొడుపుమాట యందురో యను భయమే కాని తిన్నగా తలయెత్తుకొని పదిమందిలోను సంతోషముగా తిరుగుటకు నోచుకోలేదుగదా! ఎవ్వరే వితంతువుల వ్యభిచారాది దుశ్చేష్టలప్రచారము తెచ్చినను మనవిషయమే యనిమనసులోనలుకుపుట్టుచుండును.

నారా—మన కన్నవస్త్రములకు లోపము లేకపోయినను దైవము మనలను సుఖపడనియ్యదలచుకోలేదు. ఏజన్మముననో మీదంపతులకు గర్భశత్రువులయిన యీముండలు మీకు పుత్రికలుగా పుట్టి మిమ్ము దుఃఖపెట్టి యీప్రకారముగా తమ పగసాధించుకొనుచున్నారు.

సీతా—అమ్మవాని జాడ్యములలో సామిగాని బాధ వదిలిపోయినది గదా యని కొంచెము తల తడవి చూచుకొనగానే యిప్పుడు వంట బ్రాహ్మణుడు కామిగాని బాధ యంతకంటె నెక్కువయినది. ఇల్లంతయు వానికి దోచిపెట్టుచున్నది. మనయింటదెచ్చిన వానిలో నుప్పలోనుప్పును పప్పులో పప్పును సగము వాని యింటనే యుండును. ఇంటిదొంగ నెవ్వరు మాన్పగలరు? మొన్న మనయింట పోయిన మిరియాలపేరు విషయమయి కూడ నాకు దీని మీదనే యనుమానమున్నది. అది గట్టిగా దీనిపనియే కాని మఱి యొకరిపనిగాదు. గృహచ్ఛిద్రము బయలపెట్టరాదు గనుక, ఏమి జరిగినను నోరుమూసికొని యూరకుండవలెను. నోరు తెఱచి యేమయిన నన్న నెప్పుడు వీధికెక్కునోయనియే భయమగుచున్నది.

నారా—ఇంటనుండి వ్యభిచరించుచు కలకాలము తల్లిదండ్రులను వ్యథపెట్టువారికంటె నిల్లువిడిచి లేచి పోవువాండ్రే యుత్తము రాండ్రని చెప్పవలసియున్నది. ఇల్లు విడిచి వీధికెక్కినవారు తా మొక్కరు మాత్రమే సంకరురాండ్రయి చెడిపోవుచున్నారు. ఇల్లు

వదలక మాలకూడంతయు నింటనే కలుపువారు తాము మాత్రమే కాక కులమువారి నందరిని సంకరులను జేసి కుటుంబమున కంతకు నవమానము తెచ్చుచున్నారు. కాబట్టి యింటికి కపకీర్తి తెచ్చు ముండలను లేవఁగొట్టుటయే మంచిది.

సీతా—అది నిజమే కాని కడుపున పుట్టిన బిడ్డలు చెడి లేచి పోవుచుండఁగా చూచి యూరకుండుట కెట్టి రాతిగుండెవానికిని బుద్ధి పుట్టదు. మావంటివాండ్రు జీవించుట కిది కాలము కాదు. వయసులో నన్నపూర్ణకంటె నలుదేండ్లు చిన్నదయినను మన జానకి కింత పాపము లేదు. అది బహు బుద్ధిమంతురాలు! దానికి నలుగురు నేమను కొందరో యని భయము యున్నది; ఇది నీవు తగదని చెప్పిన విననేర్చునది.

నారా—ఇంక జానకిబుద్ధి యడుగ నక్కఱలేదు. దానిసంగతి మీకు బొత్తిగా తెలియదు. అది వెనుక బుద్ధిమంతురాలుగానే యుండెను గాని దానిసంగతి యిప్పుడు బొత్తిగా చెడిపోయినది. దాని తేనెమాటలును స్నానములును జపములును జూచి మీరు భ్రమ పడుచున్నారు. అది మేకవన్నెపులి; లోలోపలనె గొంతుకలు కోయును. మొన్నటివఱకును నేనును మీవలెనే మోసపోయినాను. ఇప్పుడు దానిపేరు చెప్పిన నాయొడలు మండుకొని పోవుచున్నది.

సీతా—అది మనయింట చిన్న సొత్తు వస్తువొకరికిచ్చినదని నే నెవరినోటను వినలేదు. అది తనయత్తవారి యింటికడనుండి తెచ్చుకొన్న సొమ్మునే నోముల క్రిందను వ్రతముల క్రిందను దాన ధర్మముల క్రిందను వ్యయపెట్టుకొనుచున్నది కాని మనసొమ్ము పూచి కపుడకయైనను ముట్టుకొని యెఱుఁగదు. ఇంకను దాని సొమ్మే మఱదండ్రకును చెల్లెండ్రకును పెట్టుచున్నది. నెలకును పనిచేయు దినములకును సందియమైనప్పుడెప్పుడో మనజానకి కామమును పట్టలేక మహారహస్యముగా మనలోపల పురాణము చెప్పు గోపాలశాస్త్రులతో

నేమో యేడ్చుచుండునని వెనుక నాతో మీతల్లి యప్పు డప్పుడు చెప్పుచువచ్చినది. అదియు నెవ్వరికిని తెలియును. నీవు మొన్న గోపాలశాస్త్రిని కొట్టినప్పటినుండియు నతఁడు మనయింటికి వచ్చుట మానుకొన్నాఁడు. ఇఁక లక్షవరహాలిచ్చినను తాను మనయిల్లు త్రొక్కిచూడనని నీమేనమామయొద్ద నొట్టు కూడ పెట్టుకొన్నాఁడట. దానిని మనమొక్కసారి చాటునకు పిలిచి చీవాట్లువేసిన పక్షమున, తన మునుపటి గుణమును మానుకొనునని నాకు గట్టినమ్మకమున్నది.

నారా—దాని మొగము మండిఁ లెండి. పుత్తైను పుట్టినబుద్ధి పుడకలతోఁ గాని పోదు. అది పిడికెడు బూడిద యగువఱకును దాని గుణ మాలాగున నుండునదియే కాని నడుమ మాఱునది కాదు. పెద్దదానివలె దానియేడుపేమో యది యేడిచి యూరకున్న—

సీతా—ఏమో చెప్పబోయి సగము చెప్పి యూరకున్నా వేమి? ఆమాట కడతేఱఁజెప్పు దానియేడుపది యేడిచి యూరకుండక యెవరి నేమి చేసినది?

నారా—గాడిదకొడుకును మొన్న గోపాలశాస్త్రిగాఁ డిని కొట్టిన దెందుకనుకొన్నారు?

సీతా—ఎందుకేమి? మనజానకి యతనితో మాటాడుచుండఁగా నీకంటఁ బడ్డదేమో యనుకొన్నాను.

నారా—అందుకుఁ గాదు.

సీతా—మఱి యెందుకు?

నారా—యెందుకయిన నేమి? నేనిప్పుడు మీతో చెప్పను. జానకిముండ పేరును శాస్త్రిగాడిపేరును తలఁచుకొన్న నాకిప్పుడు శరీరమంతయు రవులుచున్నది. కోపమాపుకోలేక వారికి నేనేమిహాని తలఁతునో మీరాసంగతి నన్ను గ్రుచ్చి యడుగకండి.

సీతా—నాయనా! శాంతించుము. వారిమీఁద నీ కెందుకో విశేషాగ్రహము కలిగినట్లున్నది. వారేమయిన నకార్యకరణము చేయుచుండఁగా నీవు ప్రత్యక్షముగఁ జూచితివా యేమి? కొంచెము విమర్శించి కారణమేమో నాతోఁ జెప్పు.

నారా—మానవంతుఁడు తనవారు మఱియే నేరము చేసినను సహించునుగాని ఱంకుతనము చేసినప్పుడుమాత్రము సహించియూరకుండ లేఁడు. నిజమయిన పౌరుషము గలవాఁడు జారత్వము జరుగుచుండఁగాఁ జూచినప్పుడు తత్క్షణమే యిద్దఱినిగూడ కత్తితోడయిన పొడిచివేసి యక్కడనే గొయ్యిత్రవ్వి పాతిపెట్టునుగాని మానభంగము నోర్చి వారి నవతల కడుగుపెట్టనియ్యఁడు. (అని కోపముచేత వణఁకుచున్నాఁడు.)

సీతా—నాయనా! చిన్నవాఁడవు నీవేమియు నెఱుఁగవు. పెద్దవాఁడను నామాటవిను తొందరపడఁబోకుము. దుడుకుతనముచేసి వారివిషయమున నీవేమయిన పాపకార్యమున కొడిగట్టెదవు సుమా! ఇప్పుడు కాలము బొత్తిగా మంచిదికాదు. తనహానియు లోఁబడఁగూడ వచ్చును. కోపము పాపమునకు కారణమగును. కార్యము మించినతరువాత విచారపడి చేసెడిపనిలేదు. నిష్కారణముగా మన మందఱము నప్రతిష్ఠపాలును నవమానము పాలునుకూడ కావలసివచ్చును. మా ముసలిప్రాణములను జూచియైన శాంతము వహించు. మునుపటికంటె నీవిప్పుడు క్రొత్తగా విశేషమేమి చూచినావొ నాతో దాఁచక చెప్పితివా, నేనుదానికి తగిన ప్రతిక్రియ చేసెదను. (అని కన్నీరు నించుచున్నాఁడు.)

నారా—(లోపలినుండివచ్చి దుఃఖము నాపుకొనుచు) మీరేమియు ప్రతిక్రియ చేయనక్కఱలేదు. నేనొక క్రూరకృత్యమేమియుఁ జేయఁదలఁచుకో లేదు. ఇదివర కొకవేళఁ జేయఁదలఁచుకొన్నను

మీదంపతుల నిద్దతినిజూచి యిప్పు డాపత్నియత్నమును మానుకొన్నాను. మీమనస్సును ఖేదపెట్టుకొనకుఁడు. నామూలమున మీ కెంతమాత్రమును మనోవ్యధ కలుగనియ్యను. మీ కోడలిని మాత్రము వెంటనే పుట్టినింటికి పంపివేయుండి.

సీతా—(తనలో) వీని కేమో భార్యమీఁద సందేహముతోఁచి నది. మరియొకరి విషయమయినచో వీని కింత కోపమురాదు. (బిగ్గ అగా) గోపాలశాస్త్రి నీభార్యతో నేమయిన మాటాడినాఁడని నీకవ మానము కలిగినదా? కిట్టనివారెవరైన నీతో నటువంటి చెడుమాట చెప్పినారా?

నారా—జరిగినదేమో జరిగినది. దీనికంతకును మన జనకి ముండయే కారకురాలు. అది పోయినఁగాని మనయింటిపీడ వదలదు. దాని నేలాగునైన విఱుగడ చేసికోవలెను. నాకు గోపాలశాస్త్రి గాడిమీఁద నెలదినముల క్రిందటనే యొకసారి కొంచెము సందేహము కలిగినది. ఆగాడిదకొడుకును నీకోడలును మొన్న గదిదొడ్డిలో నొంటిగా మాటాడుచుండఁగా నేను ప్రత్యక్షముగా కన్నులార చూచి నాను. తమ్ముఁ డడ్డమురాకుండినయెడల మొన్ననే వారిద్దఱిప్రాణ ములను పుచ్చుకొనియుందును. వాఁడు బ్రాహ్మణవేషముతో నున్న చండాలుఁడు గాని పండితుఁడు కాఁడు.

సీతా—ఇంట జనువుగా తిరుగుచున్నాఁడు కనుక, అదినీకు కోపమువచ్చునని యెఱుఁగక యతనితో నేమోమాటాడియుండును. అంతమాత్రముచేత దానియందొక దోషారోపణముచేయుట ధర్మము కాదు. లోకములో నీ వొక్కఁడవే కాదు, పడుచుభార్యలను గల వారందఱును భార్య పరపురుషునితో మాటాడినంత మాత్రముననీవ లెనే యనుమానపడుచుందురు. వారికి హృదయములోఁగల కుప నమ్మికయే పలువిధములయిన యనుమానములను పుట్టించి వారిని

బాధించుచుండును. మనసులో లేనిపోనిసందేహము పెట్టుకొని యల్లరి పడఁబోకు. నేరము స్పష్టముగాఁ గనఁబడువఱకును నీవు దాని నేమియుఁ జేయనని యిప్పుడు నాచేతిలో చేయి వేయుము.

నారా—పూర్వకాలపు మనుష్యులు గనుక మీ రెప్పుడును పిన్నవాండ్రెవ్వరి పనిచేసినను దానికి మంచియుద్దేశము కల్పన చేయుటకే చూచుచుందురు. ఈకాలపువాండ్ర మాయలును కృత్రి మాలోచనలును మీకు తెలియవు. మీతో నాకు వాదమెందుకు? ఇఁక నాకాభార్య యక్కఱలేదు. తత్క్షణము పుట్టినింటికి పంపి వేయండి.

సీతా—అలాగుననే పంపివేసెదను. నీవు వట్టివెఱ్ఱివాఁడవు. నీకిప్పుడున్న కోపమువలనఁ యుక్తాయుక్తము లాలోచించుకోలేకు న్నావు. కొంచెము శాంతివహించి పెద్దవాఁడను నేనన్నమాట కొట్టివేయక నెమ్మదిగా నీలోనీవు విచారించుకో. నీవిప్పుడు చెప్పి నది మాత్రమే కోపకారణ మయినయెడల, నీభార్యయెడలవిశేష దోష మేమియు నాబుద్ధికిఁ గనఁబడదు. ఇందులో జానకి తప్పిద మేమున్నది?

నారా—అది యేమోకాని యీ మూఁడుదినములనుండియు జానకియన్న పేరే నా చెవికి శూలమువలె సోఁకి నామనస్సును వ్యాకు లపెట్టి బాధించుచున్నది. దాని దురాలోచనయే లేకపోయినయెడల శాస్త్రిగారితో నిర్భయముగా రహస్యము మాటాడుటకు నీకోడలికి గుండెలుండునా? బారాడుకొన్న మాటలేవో నాకువినఁబడినవి కావు. జానకి నేమిచేసినను పాపములేదు. దానికి తగిన శిక్ష చేయవలెను.

సీతా—(తనలో) మాటాడిన కొలఁదిని వీనికి జానకిమీఁది కోప మంతకంతకు హెచ్చుచున్నది. వీఁ డేమి దుర్ణయమునకు సాహసించునో యని నామనస్సు పరితపించుచున్నది. (గద్గదస్వర

ముతో బిగ్గఱగా) నీ యిప్పటి యౌద్ధత్యము చూడఁగా జానకికేదో యుపాయము చేయుదువని నాకు భయమగుచున్నది. నీవు దాని కేమయిన హాని తలఁచుకొన్న యెడల ముందుగా నన్ను ధన్యునిఁ జేసి యీ పాపపువార్త నాచెవి సోఁకకుండ పిమ్మట నీమనసువచ్చి నట్లు చేయుము. దానిని చిన్నప్పటినుండియు ప్రాణముకంటె నెక్కు వగా—(అని యేమో చెప్పఁబోయి మాటరాక కన్నుల నీరు గ్రుక్కుకొనుచు తలవంచుకొని యూరకున్నాఁడు.)

నారా—(కన్నుల నీరుపెట్టుకొని) నానిమిత్తమున మీరు మనసులో ఖేదము నొందఁబోకుఁడు. కోపోద్రేకముచేత దేహము తెలియక యేమో నోరికి వచ్చినట్లెల్లను ప్రేలినాను. అది నాకు మాత్రము తోడఁబుట్టినది కాదా? నాకు మాత్రము దానిమీఁద ప్రేమలేదా? దాని విషయమై ద్రోహము తలఁచుటకు నేనంత క్రూరకర్ముఁడనా? మీపాదములతోడు దానికి నేనేమియు హాని చేయను. మీరు నిర్విచారముగా నుండుఁడు.

సీతా—నిజముగా దానియెడ తప్పిదమున్నదనియే నీకు తోచిన యెడల, నీకోపశాంతికయి నీవు దానికే శిక్షచేయుమన్నను జేసెదను. నీవు దానికి కీడు దలఁపఁబోకు.

నారా—అట్లయినచో రేపు మంచి దినము చూచి దాని శిరోజములు తీసివేయించండి. అవి వదలెగా దాని దుర్గుణములును వదలును; అంతటితో నాకోపమును చల్లారును.—ఎవరో వచ్చు చున్నారు నేను లేచి వెళ్ళెదను.

[అంత పార్వతి ప్రవేశించుచున్నది]

పార్వ—నాన్నా! భోజనానికి ప్రొద్దెక్కింది. చిన్నన్నయ్య కనిపెట్టుకొని వున్నాఁడు వేగిరం లెండి.—పెద్దన్నయ్యా! నీవుకూడా లేచి మడిగట్టుకో.

నారా—నాకిప్పుడాఁకలిగాలేదు. మీరందఱును భోజనములు కానిండి. నాకు వీధిలో పనియున్నది. నేను వెనుకవచ్చి భోజనముచేసెదను. (అని లేచి వీధిలోనికి వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సీతా—ఇదిగో వచ్చుచున్నానని చెప్పు. (అని లేచి పడకగదివంక నడుచుచున్నాఁడు.)

పార్వ—స్నానానికి రాకుండా మళ్ళీ గదిలోనికి వెళ్ళుతూవున్నారేమి? వేగిరరంరండి. (అని వెళ్ళుచున్నది)

---

౨. రంగము—ఆగృహములోనే పడకగది

[సీతారామయ్యగారు ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా—భోజనమునకు లేవవలసినదని లోపలనుండి రెండుమూడు వర్తమానములు వచ్చినను నాకు లేవతోఁచకున్నది. నాకిందాఁకటి యాఁకలియంతయు నేమయిపోయినదో కాని యిప్పుడు భోజనముమీఁద బుద్ధియేపుట్టకున్నది. ఆమాటలువిన్నప్పటినుండియు నాకు గుండెలలో రాయిపడి యేమి యాలోచింతమన్నను తోఁచకున్నది; ఇంతకుమునుపు శ్యామలాంబవచ్చి నాతో నేమిచెప్పినదో నేనేమి బదులుచెప్పి దానిని పంపివేసినానో నేనెఱుఁగకున్నాను; నిప్పులలో పొరలించినట్లు నామనస్సు పరితపించుచున్నది; మెత్తని పఱుపుమీఁద పరున్నను నా దేహమిప్పుడు ముండ్లమీఁద పరున్నట్టున్నది, గోవిందరావువలె నారాయణమూర్తి శాంతాత్ముఁడు కాఁడు. నాతోమాటాడినంతసేపును వాని చిహ్నములు చూడఁగా నెవరిప్రాణముల కైనతలంచునోయని నాగుండెలు కొట్టుకొనుచునే యున్నవి. ఆలోచింపఁగా మొదట వాఁడు నాచేతిలోఁబెట్టిన పొట్లము పాషాణమేమో యని యిప్పుడు నాకు సందేహము గలుగుచున్నది.

అప్పుడు వాడు దాని పేరు చప్పక చెప్పక తడవుకొనుటయు నాచేతిలోని పొట్లమును తత్తరపడి పుచ్చుకొనుటయు వాడు తరువాత నాతో సంభాషించిన సంగతులును విచారింపఁగా నదియేదోవిషమయి యుండుట నిశ్చయము. అప్పుడే నాకీసందేహము కలిగిన నాచేతిలోఁ బెట్టిన పొట్లమును మరల నియ్యకయే పోయియుందును; వానిమాటలవలన వానికి జానకిమీఁదనే గొంతుకనలుకు కోపమున్నట్టు కనబడినది. నాదీనత్వము దుఃఖమును జూచి పయికప్పుడు దాని కేహానియుఁ జేయనన్నాఁడు కాని వాని మాటయందు నాకు బొత్తిగా విశ్వాసము కలుగకున్నది. దేవుఁడు మన కుటుంబమున కేమివిపత్తు తెచ్చిపెట్టనున్నాఁడో!

[ఇంతలో సుభద్రమ్మ ప్రవేశించుచున్నది]

సుభ—ఏమి! నేనెన్నిసార్లు వర్తమానం పంపినా మీరు భోజనానికి లేవకుండావున్నారు? స్నానంకోసం పెట్టిన వేణ్ణీళ్ళన్నీ చల్లారిపోతూ వున్నవి. విశాలాక్షి అన్నంకోసం యేడుస్తూవున్నది. దానికీవేళ ప్రొద్దున్న చద్దన్నం లేకపోయింది. మీరువచ్చి దేవతానివేదన చేస్తేనే కాని దానికన్నం పెట్టవల్లకాదు. వేగిరం లెండి.

సీతా—(తనలో) ఇంతకును దాని గ్రహచార మెట్లున్నదో! కాఁదలఁచియున్నదేమో కాకమానదు.

సుభ—(మఱింత దగ్గఱకు వెళ్ళి) నేను చెప్పిందేమిన్నీ వినిపించుకోకుండా మీలోమీరే యేమిటో మాట్లాడుకుంటూవున్నారు. మీరిప్పుడేమో పరధ్యానంగా వున్నారు. సంగతి యేమయినావుంటే భోజనం చేసినతరువాత ఆలోచించుకోవచ్చును. ముందుగా భోజనానికి లేచిరండి.

సీతా—(నిట్టూర్పు విడిచి) ఇప్పుడు నాబ్రతుకు భోజనమునకు లేచినట్లే యున్నది.

సుభ—(తొట్రుపాటుతో) యేమి! అలాగంటారు?

సీతా—ఏమియు లేదు. భోజన మక్కఱలేకయే యిప్పుడు నా కడుపునిండుగా నున్నది.

సుభ—మనవాఁడు గోపాలశాస్త్రుల్లను కొట్టిన దెబ్బలచేత అతఁడు వాయువుచేసి చావలేదుగదా? అందుకోసం యేమయినా మనకు దివాణంవారివల్ల మాటవచ్చేటట్టు వున్నదా యేమి?

సీతా—అటువంటి దేమియు నిదివఱకు పొసఁగలేదు. మన యింటిసంగతి తలఁచుకొన్ననే నాకు మనుగడమీఁద రోతపుట్టు చున్నది.

సుభ—అన్నపూర్ణనుగుఱించి కొత్తసంగతి యేమయినా విన్నారా యేమి? దాని చర్య చూస్తే మొదటినుంచీ నా కనుమానంగానే వున్నది. దాని మూలాన్నే మన కుటుంబాని కెప్పుడో ముప్పువూడుతుంది.

సీతా—మన మెప్పుడు ననుకొననిది యిప్పుడు మఱియొకటి వచ్చినది. మఱియొకదాని వలన కీడు మూడ సిద్ధముగా నున్నది. జానకి—జానకి—(అని చెప్పలేక కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

సుభ—(తొందరపడి) జానకేమిటి? అదివకరిజోలికిపోయేది కాదే. దానికేమి ఆపద రాఁబోవుచున్నది? దాని దగ్గిరడబ్బంతా దోచుకొని మీఁదిమిక్కిలి గోపాలశాస్త్రుల్లరచ్చకీడ్చి దానికేమయినా ద్రోహంతలఁచుకొన్నాఁడా యేమిటి? సాక్ష్యం నిమిత్తం సభల కెక్కవలసిన దుర్యోగం తటస్థించలేదుగదా?

సీతా—అటువంటి దేదియుఁ గాదు. వాని యిల్లు వల్లకాడు గాను గోపాలశాస్త్రి మూలముననే మన కొంప కూలిపోవలసిన యోగము సంభవించినది. నీ పెద్దకోడలేమో మొన్న గోపాలశాస్త్రితో మాటాడుచుండఁగా నీ పెద్దకొడుకు చూచినాఁడట. అప్పటినుండియు వానికి భార్యమీఁద ననుమానము కలిగి దానిని

పుట్టినింటికిఁ బంపి వేయు మనుచున్నాఁడు. జానకి యాలోచనమీఁద నే యూపని జరిగియుండునని వానికి సందేహము తోఁచి జానకిని పొడిచి వేయవలెనని యున్నది.

సుభ—అందుచేత నే కాఁబోలు మొన్న మీ రింట్లో లేనప్పుడు గోపాలశాస్త్రుల్లను కఱ్ఱ పుచ్చుకొని చావదెబ్బలు కొట్టినాడు. అప్పుడు మన గోవిందరావు వుండి అడ్డం వెళ్ళినమూలంగా గాని లేకపోతే అప్పటి కోపంమీద ఆతణ్ని చంపి వేసిపోను. నారాయణ మూర్తికి కోపం వచ్చినప్పుడు వళ్ళు తెలియదు. ఆ రాత్రి గదిలోనికి వెళ్ళింతరువాత పెళ్ళాన్నికూడా బెత్తంతో కొట్టినాడు. తెల్లవారి లేచివచ్చినతర్వాత చూస్తే దానికి వీపుమీఁదనూ చేతులమీఁదనూ అడ్డంగా దద్దుర్లు తేలినవి.

సీతా—అప్పటి నారాయణమూర్తి మాటలవలన భార్యకు ప్రాణహాని చేయునని తోఁచదుగాని పుట్టినింటికిఁ బంపి వేయుమని మరలమరల నడుగుట చూడఁగా నొక వేళ వాఁడు దాని నొల్లఁడేమో యని సందేహము గలుగుచున్నది. వానికోప మంతయు నిప్పుడు జానకిమీఁద నున్నది. దాని కేమయిన హాని చేయునేమోయని నా హృదయము తల్లడిల్లుచున్నది.

సుభ—ఒక వేళ కోపంమీఁద వాఁడు వూరికే అట్లా అన్నాడేమో కాని వాడికి జానకిమీఁద మిక్కిలిప్రేమ.

సీతా—ఆ ప్రేమయంతయు నిప్పుడు నడచినది. వట్టిమాటలు మాత్రమే కాదు వానియొద్ద విషముకూడఁ జూచినాను. నిజముగా దాని కేదోహాని-(అని చెప్పలేక కన్నులనీరు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

సుభ—అయ్యో! నా కడుపున పుట్టినతొమ్మండుగురిలోనూ యిప్పుడు యిద్దరు మగవాళ్ళున్నూ అయిదుగురాడవాళ్లున్నూ వున్నారు. అన్నపూర్ణ తరువాతవాడు చెట్టంత కొడుకు మన సాంబ

శివుడు పోయి నాలుగేళ్ళు నిండా కాలేదు. వాడిప్పుడు బ్రతికివుంటే మొన్నటి సప్తమికి యిరవయిరెండేళ్ళు వెళ్ళును. జానకి వాడికంటె రెండేళ్ళు చిన్నది.

సీతా—పోయినవాండ్రను తలంచుకొని యిప్పుడు దుఃఖించిన నేమికార్యమున్నది! వారిని మఱచిపో.

సుభ—నిత్యమూ వాణ్ని జ్ఞాపకం చేస్తూ సుందరమ్మ యింట్లో వుండఁగా వాణ్ని యేలా మఱిచిపోను! వాడికంటె అయిదేళ్లు చిన్నదిగదా అని మేనరికం చేసుకొన్నందుకు దాని కయిదోతనం చేసేయోగం లేక సుందరమ్మ మూల పట్టినది. ఆవుకుందామన్నా ఆగకుండా దాన్ని తలుచుకున్నప్పుడల్లా నాకు లోపలినుంచి దుఃఖం పొర్లిపొర్లి వస్తూవుంటుంది. ఆ దుఃఖంతోటే కృశిస్తూవుండగా నిఱుడు కాపురంచేస్తూవున్న నా అంతకూఁతుకు మహాలక్ష్మి నన్ను భంగపెట్టి పోయింది. దానితో వెనకటి దుఃఖం మరచిపోయి పదిహేనేళ్ళ యీ కూతురిని మింగుకొన్నందుకు బెంగపెట్టుకొని రాత్రి పగలూ కంటికీ నేలకూ యేకధారగా యేడుస్తూవుండగా తరువాత నెల్లాళ్ళకే శ్యామలాంబ మొగుడు పోయినాడని పిడుగువంటి వర్తమానం వచ్చింది.

సీతా—మరచిపోవుచున్న దుఃఖములనన్నిటిని జ్ఞాపకముచేసి నాకు మఱింత విచారమును కలిగించుచున్నావు.

సుభ—ఈ దుఃఖాలు యెల్లకాలమూ మనని యీలాగుబాధ పెడుతూ వుండే వేగాని మఱిచిపోదామన్నా మఱవుకు వచ్చేవికావు. పదమూడేళ్ళది యిక శ్యామలాంబ బ్రతుకెట్లా తెల్లవారుతుంది! అది నేడో రేపో సమర్తాడడానికి సిద్ధంగావున్నది. దాని బతుకెవరు చూచి సంతోషించను! దాన్ని చూచినప్పుడల్లా మనస్సు కలుక్కుమని యేడవకుండా వూరకుందామన్నా వాటంతటఅవే కళ్ళమ్మట

నీళ్లు వస్తూవుంటవి. చదువుకున్నది గనుక అదే నాకు ధైర్యంచెప్పి దైవగతి యిట్లావుండగా యేడిచిన ప్రయోజనమేమనివోదారుస్తూ వుంటుంది. నారాయణమూర్తి పెద్దపెళ్ళాము యేమహూర్తాన్న దారితీసిందోకాని తరువాత వరుసగా మనయింట్లో అయిదారు ప్రాణాలు లేచినవి. పోగా మిగిలిన అయిదుగురు కూతుళ్ళలోనూ యిప్పుడు ముగ్గురుమూలపట్టినారు. అలాగయినా వాళ్ళను చూచుకొంటూ వుండడానికి ఋణం లేకుండా యిప్పుడు నారాయణమూర్తికిటువంటి దుర్బుద్ధికూడాపుట్టవలెనా?(అని పెద్దపెట్టున నేడ్చుచున్నది)

సీతా—(దుఃఖము మ్రింగుకొనుచు) ఇంకను మగఁడు బాగున్న వారిద్దఱున్నారు గదా? ఆ యిద్దఱినిజూచి సంతోషించు. తక్కిన ముండమోసినవారినిజూచి దుఃఖించుచున్న మనము బాధపడి వారికి బాధకలుగఁజేయుటయేకాని యందువలన మఱియేమియుఫలము లేదు

సుభ—ఆయిద్దరయినా పసుపూ కుంకం తిన్నగావుండి పది కాలాలపాటు బ్రతికి బట్టకట్టవలెనుగదా! ఎదిగి పెద్దవాళ్ళయిసమస్త సుఖాలూ అనుభవిస్తూ కని పెంచుతూ వుండవలసినకాలంలో వాళ్ళ బ్రతుకట్లా అయినది. యాభైయేళ్లు దాటి రాత్రి మనం గదిలో పడుకుని సుఖం అనుభవిస్తూంటే మొన్నమొన్న మన కడుపునపుట్టిన వాళ్ళు వొంటిగా యిపతలకూలి నిద్రపట్టక యేడుస్తుండవలసిన గతి పట్టింది. అప్పుడు మనసులో యెంత దుఃఖంవుండునో! వాళ్ళ దుర్యోగమే అలాకాగా ఇఁక పసికూన లెప్పుడో యెదిగి కాపురం చేస్తూ సుఖపడుదురనా మనంసంతోషం పడవలసినది? మనపార్వతికి వెయ్యేళ్ళకూ పదోయేడు వచ్చినది; విశాలాక్షికింకా ఆరో యేడు వెళ్ళనేలేదు. వీళ్ళయినా నాలుగు కాలాలపాటు మగనితో కాపురం చేసి వాళ్ళకడుపున నాలుగుకాయలు కాయగా నేనుచూస్తానోలేదో!

సీతా—విచారించఁబోకు. చిన్నవాండ్రే యయిదవతనముచేసి సంతానవంతు రాండ్రగుదురు.

సుభ—అలాకాదు. లోకములో దేవుడు వెధవముండల కెక్కడలేని ఆయువూ పోస్తాడు; మెరుగుడు పురుగులలాగు పచ్చగా వున్నవాళ్ళను యిట్టే యెత్తుకపోతాడు. మొగుళ్ళ ఆయుష్షూ వాళ్ళ ఆయుష్షూకూడా వాళ్ళకేపోసి వెధవవాళ్ళకెప్పుడూ భగవంతుఁడు చావుపెట్టడు. అన్నపూర్ణపోయి మన మహాలక్ష్మి బ్రతికివుంటే యెంత బాగావుండును!

సీతా—దాని చెడుతిరుగుళ్ళుచూచి విసుగుపుట్టి నీవుపయికా లాగున ననుచున్నావే కాని లోపల నీకు విధవకూఁతురు మాత్రము చావవలెనని యుండునా! ఒక్కదినము వెనుక అన్నపూర్ణ లేచిపోయి యీవతలనుండఁగా మాయనాఁడు దానిని మరల నింటికి తీసికొనివచ్చిన దాక నీళ్ళును నన్నమును తినక పరితపించినావు.

సుభ—ఏమిచెయ్యను! మోహంకోసివేసి వూరుకుందామన్నా కానీ కన్నకడుపు వూరుకోనియ్యక అలాయేడిపిస్తూవుంటుంది. ఈ సంసారంలో వున్నంత మట్టుకు మోహపాశాలు తెంపుకోలేము. నారాయణమూర్తినిమీరు కూఁకలు వేసి వాడికిపుట్టినదుర్వృత్తినుంచి వాణ్ణియేలాగయినా మళ్ళించలేకపోయినారా! వాడిదగ్గిర మీకు విషం కనఁబడ్డప్పుడు మీరు తప్పకుండా లాక్కోవలసిందే.

సీతా—వానిదగ్గిరది విషమని వాడావలకు పోయినతరువాత నాకు స్ఫురణకువచ్చినది. నేను బహువిధములఁ మందలించి సాహసకార్యమునకు దిగవలదని బుద్ధిచెప్పినాను. వానిహృదయములో కనికరముతోఁచునట్లుగా జానకిస్థితిని దలఁచి కన్నుల నీరుపెట్టుకొన్నాను. నావ్యాకులత్వమునుజూచి వాఁడప్పటికేమియుఁ జేయనని నాచేతిలో చేయివేసినాఁడు. కాని వానిధోరణిచూడఁగా వాఁడంతటితో తన

దుర్వృత్తినుండి మళ్ళఁగొనునని నాకు నమ్మకముతోఁచలేదు. పయికేనున్నను మనసులో వానికి కోపము రాజుచునేయున్నది.

సుభ—వాడి కోపం చల్లార్చడానికి యేమిసాధనం ఆలోచించినారు?

సీతా—జానకికి శిరోజములు తీయించివేసి దానిని కురూపిని జేసిన పక్షమున తనకోపము శాంతించునని నాతో వాఁడే మొట్టమొదట చెప్పినాఁడు. దానికేమియు నపాయము రాకుండ కాపాడవలెనన్నచో మనమాపని సాధ్యమయినంత శీఘ్రముగానే చేయించవలెను.

సుభ—మన పెద్దదానికి యిరవైఅయిదేళ్ళు వున్నవి. అది నారాయణమూర్తికంటె నాలుగేళ్ళున్నర చిన్నది. అన్నపూర్ణకు తలవెంట్రుకలు వుండగా చిన్నదానికి జానకికి ముందర్తిగా తలవెంట్రుకలు తీయించివెయ్యడం బాగావుండదు. ఒకవేళ అన్నపూర్ణతో నేనుచెప్పినా తల గొరిగించుకోడానికది వొప్పుకోదు. యేమిచేతును!

సీతా—అన్నపూర్ణతో మన మెవరము చెప్పినను కార్యము లేదు. మెల్లఁగా నీవు జానకితోనే యీ సంగతిచెప్పి దానినొడఁబఱుపుము. ఈలోపుగా నన్నగారేమి పెట్టినను తినకుండ భద్రముగా నుండుమని దానితో నిప్పుడే తప్పక చెప్పు.

సుభ—(లోపలనుండి దుఃఖము రాగా కన్నులు తుడుచుకొనుచు) మన పెద్దప్రాణాలు రెండూ తిన్నగావుండగానే మన గర్భవాసాన్న పుట్టినబిడ్డలను తలగొరిగించి ముసుగువేసి మూలకూర్చోపెట్టడానికి చూస్తూవున్నాము. కలానికి వెఱచి మనము యీలాంటి పని చెయ్యడానికి లోబడుతూవున్నాము. ఛీ! దిక్కుమాలిన కులము! వాళ్ళుబ్రాహ్మణకులంలో పుట్టక తురకవాళ్ళ యింట్లోనో

దూదేకులవాళ్ళ యింట్లోనో పుట్టినా మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకొని సుఖంగా వుండివుందురు. మనలో మగవాడికి పెళ్లాంపోతే అరవైయేళ్ళవాడయినా శవం యింటికాడనుంచి కదలకమునుపే మళ్ళీ మూడేళ్ళదాన్ని చేసుకోవడానికి బేరాలు మొదలుపెడుతాడు; మూడేళ్ళదానికి మొగుడుపోయినా సమస్తసుఖాలూ వదలిపెట్టి యావజ్జీవం చచ్చినవాడిజీవానికి వుసూరుమని యేడుస్తా కడగళ్ళుపడుతూ వుండవలసినదే. యీ క్రూరాచారం మనలో యేకాలమందు దయాదాక్షిణ్యాలులేని యేకటికి ముండాకొడుకు పెట్టినాడో కాని మానిపించేదిక్కులేక బహుఘోరకృత్యములు జరుగుతూ వున్నవి. యిరవైయేళ్ళలోపు వాళ్ళకయినా మొగుడుపోయినప్పుడు మళ్ళీపెళ్ళి వుంటే యెంతయినా అనుకూలంగా వుంటుంది. జానకి గోవిందరావుకంటే రెండేళ్ళు చిన్నది. గోవిందరావుకింకా మీసాలయినా రాలేదు. పోనీ దానిమాట యేలావున్నా మన శ్యామలాంబవంటి వాళ్ళకయినా రెండోపెళ్ళి చేయించి యేమహానుభావుడయినా పుణ్యంకట్టుకుంటే యిప్పటి దుర్మార్గాలు ముప్పాతికమట్టుకువదలి లోకం సుఖపడుతుంది. విధవపిల్లలు కలవాళ్ళ కందరికీ వివాహాలుచేస్తే బాగుగావుంటుందని లోపల యెంతోఅభిలాష వున్నది. లోకానికి వెఱచి యెవ్వరూ సాహసం చెయ్యలేక లోలోపలనే యేడుస్తూఊరుకుంటారు. ముందుగా చొరవచేసి వక్కరొక్క వివాహంచేస్తే తరువాత వక్కమాటు నూరు వివాహాలవుతవి.

సీతా—మన గోవిందరావు కిప్పుడే పదునెనిమిదవయేడు ప్రవేశించినట్లున్నది. లోకములో జరుగుచున్న మాలకూళ్ళన్నియు చూడఁగా నాకిప్పుడు విధవావివాహము లుండుటయే యోగ్యముగా నుండునని తోఁచుచున్నది. పదియేను సంవత్సరములు క్రిందట ఈప్ర

యత్నము జరగినప్పుడు నేనే పనిచేసి చెడఁగొట్టినాను. అదీ యున్న పూర్ణవివాహమయిన మరునటి సంవత్సరము. అప్పటికి నాకీకష్టము లేమియు నాటుకోలేదు. ఇప్పుడు మరల నట్టిప్రయత్నము జరుగుచున్నది. మనవారు నలుగురు నంగీకరించి వివాహములు జరగనారంభించినపక్షమున మన శ్యామలాంబకు కూడ వివాహము చేయుదము.

సుభ——బంధువులందరూ మనల్ని వదలి వేసినా చెయ్యవలసిందే. రెండో పెళ్లి లేకపోవడంచేత జరుగుతూవున్న చెప్పరాని ఘోరపాతకాలకంటె వేయి వెలులయినా మంచిదే. ముండామోసిన పడుచువాళ్ళల్లో జరుగుతూవుండే అక్రమాలున్నూ రహస్యాలున్నూ మగవాళ్ళకు మీకు బాగా తెలియవు. మీరు మహాయోగ్యురాలని సంతోషించే జానకివంటిదానికి మొగుడు పోయినతరువాత ఇదివరకు రెండు కడుపులువచ్చినవి. చెప్పుకుంటే సిగ్గులచేటు. అదియెంతో యోగ్యురాలేఅవును. అయినా నడివయస్సులో వున్నప్పుడు కామము జయించడానికి యెవరితరమవుతుంది?

సీతా——శివశివా! విధవావివాహములు లేకపోవుటవలన నీ జగత్తులో నెన్నిదుష్కార్యములయినను జరుగుచున్నవి. నీవు ప్రత్యక్షముగా చెప్పనక్కఱలేదు. ఇంట నిటువంటిదుశ్చేష్టలు జరుగుచుండఁగా చేయునదిలేక సహించి యూరకుండి రాత్రిందివములు లోలోపలనె కృశించి దుఃఖించుచుండుటకయి దేవుఁడీప్రకారముగా మన కాయువుపోసినాఁడు. ఇఁక జానకికి శిరోజములు తీసివేయించవలసినదే.

(అని కన్నులనుండి దిగజారు నీరు పైబట్టతో తుడుచుకొనుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు విశాలాక్షిని వెంటఁబెట్టుకొని జానకి ప్రవేశించుచున్నది]

జాన—విశాలాక్షీ! నేను చద్దన్నముతినలే దాకలవుతూ వున్నది. వేగిరం భోజనానికి లెమ్మని నాన్నగారిని పిలువు.

విశా—నాన్నా! అన్నానికిలే.

సీతా—ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. మీరుపొండి. (అని జానకి మొగమువంకఁ జూచి తలవంచుకొని దుఃఖించుచున్నాఁడు)

సుభ—బాబయ్యగారిని నేను భోజనానికి తీసుకువస్తాను. మీరు లోపలికి వెళ్ళండి. (అని కంట తడిపెట్టుచున్నది)

జాన—విశాలాక్షీ భోజనానికి తాళలేకుండావున్నది. నాన్న గారిని వేగిరం తీసుకుని వస్తానని చెప్పివచ్చి నీవుకూడా యిక్కడ అట్టే కూర్చున్నావా! మీరు వచ్చిందాకా నేనూ వెళ్ళను.

సీతా—వచ్చుచున్నాను. స్నానమునకు నీళ్లు సిద్ధముగా నుంచు. (అని కన్నులు తుడుచుకొనుచు లేవఁగా నందఱును వెంట వెళ్ళుచున్నారు)

---

3. రంగము—అగ్రహాములోనే పడమటియిల్లు.

(జానకియు, సుభద్రమ్మయు ప్రవేశించుచున్నారు)

జాన—అమ్మా! యిందాకా నాన్నగారూ నీవూ పడక గదిలో యేమో చాలాసేపు రహస్యం మాట్లాడినారు. అందులో నాసంగతి యేమైనా వచ్చిందా యేమిటి? నాన్నగారు నావంక చూచి కళ్ళనీళ్లు పెట్టుకొని తలవంచుకుని కిందచూస్తూ వూరకున్నారు. నీవుకూడా నాముఖం కేసిచూచి వ్యసనపడ్డట్టు కనపడ్డావు. మీ యిద్దరికీకూడా అలాగు దుఃఖం రావడానికి కారణం యేమిటి? అప్పటి నుంచీ నిన్నీసంగతి యెప్పుడడిగి తెలుసుకుందామా అని లోపల

తొందరపడుతూ సమయం దొరక్కపోవడంచేత యింతసేపటినాకా నిరీక్షిస్తూవున్నాను. ఇప్పుడు మనము ఒంటిగావున్నాము గనుక నాతో అసంగతి చెపుతావా?

సుభ—నీసంగతే చెప్పకుని యింతసేపు నాన్నగారూ నేను కూడా దుఃఖపడ్డాము. మాకీబిడ్డలే కలుగకపోయినట్టయితేహాయిగా వుండివుందుము. సంతానము లేనివాళ్ళకు బిడ్డలు లేకపోయినారు గదా అని అప్పుడప్పుడు కొంచెం విచారంతప్ప మరి యేవిచారమూ వుండదు. నిత్యమూ బిడ్డలుకన్నవాళ్ళ కన్నీ దుఃఖాలే. అందులోనూ బిడ్డలు దుశ్చరిత్రం కలవాళ్ళయితే తల్లిదండ్రుల దుఃఖం యింతంత అని చెప్పడానికి అలవికాదు. మీ మూలాన్న మాకు మనస్సుకు యెంతమాత్రం నెమ్మదిలేకుండా యెప్పుడూ ఖేదపడుతూ వుండవలసినగతి వచ్చింది.

జాన—(తనలో) యిప్పుడు నాకు మళ్ళీ కడుపువచ్చినసంగతి యేమైనా తెలిసివుందునా? నేనీ మూడుమాసాలనుంచీ మామూలు ప్రకారం నెలకొకపర్యాయం మూడు దినములూ వాకిటవున్నట్టు నటిస్తూనే వున్నానే. చాకలిముండ వకవేళ గ్రహించి యేమయినా రహస్యంగా చెప్పివుండదుగదా? మరివకలాగు తెలుసుకోవడానికి కడుపయినా అంతయెత్తుగా కనఁబడడంలేదు. అయినాకానీ తొందరపడక మెల్లిగా సంగతియేమో అడిగి తెలుసుకుందాము. నేడుకాకపోతే రేపయినా యీరహస్యం అమ్మతో చెప్పకతప్పదు. నాదుర్నడత సహించి నన్నాదరించి కడుపులో పెట్టుకోవడానికి తల్లిదండ్రీ కాకుండా నాకు వేరే ఆప్తులు యెవరున్నారు? (బిగ్గరగా) అమ్మా! నానిమిత్తంగా మీదంపతులకిద్దరికీ దుఃఖం కలుగుతూవున్న సంగతి నేను బాగా యెరుగుదును. మీపెద్దప్రాణాల మనస్సుకు బాధకలుగకుండా నడుచుకోవలెననే నాయావచ్ఛక్తినీ వుపయోగిస్తూవున్నాను.

అట్లావున్నా కానీ పాపిష్టియవ్వనము నన్ను మోహపెట్టి మధ్యమధ్య నన్ను తనవలలో పడవేసుకుని నాకు నళ్ళు తెలియకుండా వున్న కాలంలో నాచేత కొన్ని కానిపనులు చేయించి మీకు మనోవేదన కలిగేటట్టు చేస్తూవున్నది. కార్యం అయిపోయినతరువాత నేనుపశ్చాత్తాపం తెచ్చుకొని యికముం దెప్పుడూ మళ్లీ యిటువంటిపనిలో ప్రవేశింపనని నిశ్చయంచేసుకుంటూవచ్చినా, సమయంవచ్చినప్పుడు నాబుద్ధి భ్రమించిపోయేటట్టుచేసి కామము తన సమ్మోహనవిద్యచేత నన్ను లోబరుచుకుంటూ వుంటుంది. అప్పుడు నాయింద్రియములే నాకు స్వాధీనంకావు; అవి నామాట వినక కామాదులలోచేరి నామీఁద తిరగఁబడి నన్ను దుష్కార్యంలోకి దింపుతూవస్తవి. ఇది వరకు జరిగినది యేలావున్నా యింకముందు మీ మనస్సుల కెంత మాత్రమూ నొప్పి కలుగకుండా ప్రవర్తించడానికి నా యావచ్ఛక్తినీ ధారపోసి సర్వవిధాలా ప్రయత్నంచేస్తాను. అవతల భగవంతుడి సంకల్ప మేలావుంటే అలా అవుతుంది. వెధవవాళ్ళకు పెళ్ళిలేకుండా చేసినందుకు దేవుడు వాళ్ళకు కామంకూడా లేకుండా చేసినట్టయితే లోకంలో యిటువంటి దుష్కర్మలు లేకుండా అందరూ యెంత సుఖ పడుదురు! అలా చెయ్యడానికి యిష్టంలేకపోతే వెధవముండలందరూ వక్కమాటుగా చచ్చేటట్టయినా చెయ్యరాదా? చంపకుండానూ బ్రతికించి కామమూ తీసివెయ్యక పెళ్ళిలేకుండానూ చేసి యీలాగు బాధపెట్టడానికి దేవుడికి మేమేమి ద్రోహంచేసినాము? దిక్కుమాలిన దేవుడు మనుష్యులకంటెనూ దుర్మార్గుడు. నేను చచ్చిపోయి మన మహాలక్ష్మి బాగావుంటే యీవిచారం లేకుండా మీ కెంత సంతోషంగా వుండును? విధవదానికి నాకీచక్కదనమూ యవ్వనమూ బ్రతుకూ యెందుకు? యికనయినా భగవంతుడు వేగిరం నన్నీలోకాన్నుంచి తీసుకొని పోరాదా? (అని యేడ్చుచున్నది.)

సుభ—యెందుకేడుస్తావు వూరుకో. నీ పూర్వజన్మకర్మం ఆలాగువున్నది. మాకడుపున పుట్టినవాళ్లీప్రకారంగా అడలుతూ వుండగా యేమీచెయ్యలేక చూస్తూ వూరికేవుండడంచేత యీదుఃఖమంతా మాదేకానినీదికాదు. (అని కన్నుల నీరుపెట్టుకొనుచున్నది.)

జాన—మావల్ల మీకు రెండువిధాల దుఃఖం సంభవిస్తూ వున్నది. మీకళ్ళముందర మేమీప్రకారంగా దుఃఖమనుభవిస్తూ వుండగా చూడలేక వకదుఃఖము? మేమెప్పుడయినా బుద్ధి గడ్డితిని కామోద్రేకంచేత యేదైనా అకార్యానికిలోబడితేమరివకదుఃఖము, మీయెన్నిదుఃఖాలైనా నేనువక్కరాత్రివంటిగాపరుండిమీరు గదిలో పడుకున్న కాలంలోపడే క్షోభలో నూరోపాలుకయినా సమానం కావు. అటువంటి స్థితిలో మేము యావజ్జీవమూ వకటే రీతిగా రాత్రింపగళ్లు విరామములేకుండా పొందవలసిన దుఃఖం యింతంతని చెప్పడానికి యెవరికైనా అలవి అవుతుందా?

సుభ—అవును. అలవికానిమాట నిజమే. మీరు పడే బాధలు తలుచుకుంటేనే నాగుండెలుబద్దలై మనసు దహించుకొని పోతుంది. మాకే అట్లావుండగా నిజంగా ఆకష్టాలనుభవించే వారికి దుఃఖం మీకు యెట్లావుండునో.

జాన—నావంటివాళ్ళకు గలిగే దుఃఖంఅనుభవంవల్లం తెలుసుకోతగ్గదేకాని అది యీలాటిదని మాటలవల్ల చెప్పడానికి శక్యమయినదికాదు. ఇటువంటి కష్టజీవనం జీవించడం కంటె చావైనా వెయ్యిరెట్లు మేలుగావుంటుంది. అయినా తనకష్టాలను ఆప్తులయిన వారితో చెప్పుకొన్నప్పుడు దుఃఖము కొంత శాంతించి మనసులో బరువు చాలా తగ్గిపోతుంది. లోకంలో నాకు నీకంటె ఆప్తులు మరి యెవరూ లేరు గనుక నాకడుపులో వున్నదాన్ని నీతో చెప్పి వేసి కొంత వూరట పొందుతాను.

సుభ—నీకథ మొదటినుంచీ నాకు తెలియనిది యేమీలేదు. గడిచిపోయినదాన్ని మళ్ళీ జ్ఞాపకంచేసి నాకు దుఃఖం యెక్కువ చెయ్యడం తప్ప మరేమీ లాభం కలుగదు. అయినా కానీ అలా చెప్పడంవల్ల నీకు దుఃఖశాంతి కలుగుతుందని నమ్ముతున్నావు గనుక నేను కొంచెం శ్రమకయినా వోర్చుకుని నీ సుఖంకోసం నీ వేమి చెప్పినా గుండె రాయిచేసుకుని వింటాను. ఏమీదాచక చెప్పదలచు కొన్నదంతా మనసు విడిచి చెప్పు.

జాన—ఆ బ్రతికివున్న నాలుగుదినాలయినా నీ అల్లుడు నా మీద యెంత ప్రేమగలిగి వుండేవాడో నీకే తెలుసునుగదా? ఆయన నే నంటే ప్రాణం విడిచేవారు; యింట్లో యెవ్వరైనా నన్ను కాస్త మాట అంటే కలిపించుకుని వచ్చేవారు. నేను కాపురానికి వెళ్ళిన సంవత్సరానికల్లా పదిలంకణాలు చేసి అటువంటి మొగుడు కాలం చెయ్యడం చేత కొండవిరిగి మీద పడ్డట్టు వుండి యేమీ తోచక దుఃఖసముద్రంలో మునిగిపోయి నాకిక యీ ప్రపంచములో పనిలే దనుకొని యేలాగయినా ప్రాణం పోగొట్టుకోవలెనని నూతివద్దకు పది మాట్లు పరుగెత్తుకొని పోయినాను. అప్పు డందరూ వచ్చి నన్ను పట్టుకొని లోపలికి తీసుకొనివెళ్ళి మీరు వచ్చినదాకా రాత్రింపగళ్లు వకరు విడిచి వకరు నావద్ద కనిపెట్టుకుని వుండి నన్ను మీకు వప్ప గించినారు. నా అత్తవారి తాలూకు సొమ్మంతా పట్టుకునినన్ను మీ రిక్కడికి తీసుకువచ్చిన తరువాత సమేతూ నేను తిన్నగా అన్నం తినక నీళ్ళు తాగక మనోవ్యాధిపెట్టుకొని మంచం పట్టివక్కమాస్త రుగా యేడుస్తూ వుంటే నాన్నగారూ నీవూ ప్రతిదినం నా మంచం వద్దకు వచ్చి వేదాంతం మాటలు చెవుతూ నన్ను ఓదారుస్తూ వుండేవారు గదా?

సుభ—అవును. అప్పటి నీ అవస్థ చూచినవాళ్ళు నీ వీలాగు మళ్ళీ భూమిమీఁద అడుగుపెట్టి మనుష్యులలో కలిసి తింటూ తిరుగుతావని యెవరూ అనుకోలేదు. నీవు చచ్చిపోతావని నేనువక్కతెనూ చాటున కూర్చుండి యేడ్చేదాన్ని. నీ నిమిత్తమయ్యే నాన్నగారు మన యింట్లో పురాణకాలక్షేపం వకటి పెట్టి నిన్నెట్లాగో బలవంతం చేసి తన మీఁద వట్టుపెట్టుకుని తీసుకునివచ్చి పురాణం వినడానికి నిన్ను గదిగుమ్మములో కూర్చుండపెట్టేవారు. తరువాత తరువాత నీవు పురాణం వినవలెననే అపేక్షచేత గదిగుమ్మంలోనుంచి లేచివచ్చి యెవరూ లేనప్పుడు యివతల కూర్చుంటూ వుండి ఆ ధ్యానంతో కొంత దుఃఖం మఱచిపోయి నెలదినములకు కొంచెం కోలుకున్నావు.

జాన—మొదటి పదిదినాలూ మీ నిర్బంధంచేత వూరికే గుమ్మంలోకూర్చుండేదాన్నే కాని శాస్త్రుల్లుగారేమిచదివేవారో యేమి అర్థంచెప్పేవారో యేమీ నా చెవిని చొచ్చేదే కాదు. అటుతరువాత సీతాదేవిమొదలయిన వారికి ఆపదసంభవించినపట్టుచదివిఅర్థంచెప్పేటప్పుడు కొంచంవినవలెనని బుద్ధిపుట్టి నావలెనే పూర్వపువాళ్ళు కూడా కష్టపడేవారుగదా అని వాళ్ళవిషయమయి కొంత జాలిపుట్టి అందులో నా దుఃఖం మఱచిపోయి వాళ్ళకోసం మనసులో విచారించేదాన్ని. అందువల్ల నాకు రోజుకురోజు కొంచెం ధైర్యంకలగడం ఆరంభించినది. నేను గదిలోనుంచి యివతలకు రాకుండావున్నమూడు నెలలలోనే నా పెద్దపదినెగారు నాదిదొంగయేడుపనీ, యింట్లో పని చెయ్యవలసివస్తుందని మొద్దులాగున తిని మంచము నడుమెక్కి కూర్చుండి లేచి రావనీ, దుంగలాగున యెల్లకాలమూ కూర్చుండబెట్టి పనిచెయ్యడం కష్టమనీ, వారి ముందరనూ వీరి ముందరనూ నాకు వినపడేటట్టుగా సణగడం ఆరంభించినది; పిల్లిమీఁదనూ యెలుకమీఁదనూ పెట్టి నన్ను దెప్పేది. నా వ్రాత యీలాగయి పుట్టిల్లు చేర

బట్టిగదా అడ్డమయిన వాళ్ళూ నన్నాడి పోసుకోడానికి సందు కలిగిందని తెల్లవారగట్ట కొండంత చీఁకటి వుండగానే లేచియెవరికంటా పడకుండా లోపలపాచి అంతా చేసేదాన్ని. తన సొమ్ము తాను తింటూవున్నా కానీ మగడుపోయిపుట్టింటికిచేరగానే అన్న పెళ్ళాలికీ తమ్ముల పెళ్ళాలకీ వాళ్ళబ్రతుకంటే యెంతో తేలికగా వుంటుంది. ఇఖ ముండామోసి పుట్టిల్లు చేరేవాళ్ళ డబ్బులేని వాళ్లే అయిన పక్షమున, వదినెగార్లూ మరదళ్ళూ ఆడేరోతమాటలన్నిటికీ తల కాయవొగ్గివక్కవూట పట్టెడు మెతుకులకోసం యెవరేమి కాని కూఁతలుకూసినా పడుతూనలుగురు నవుకర్లపెట్టు యింటిపని అంతా చేస్తూ బిగ్గరగా యేడిస్తే యెవరేమనుకుంటారో అనిపయికిరాకుండా దుఃఖంలోపలనే మింగుకొంటూ యెవరూలేకుండా చూచి అందరూ పడుకున్న తరువాత దొడ్లో దూరంగా వెళ్ళియేడిచిరావలెను. అటు వంటి నీచమయిన బ్రతుకు బ్రతకడంకంటె వురిపెట్టుకొని గుక్కెడు ప్రాణంవక్కమాటు పోగొట్టుకుంటే యీ బాధలన్నీ నిముషంలో విరగడ అయిపోతవి.

సుభ—నీకటువంటి కష్టాలేమీ యిదివరకు సంభవించలేదు గదా! మేమిద్దరమూ బాగావున్నంతకాలము యిఖనైనా నీ కటు వంటి కష్టాలు రానియ్యాము. నీవదినెగారు నిన్నొకసారియేమో అన్నదని తెలిసి చాటుకుపిలిచి దాన్ని నాన్నగారున్నూ నేనున్నూ కూడా చెడచీవాట్లు పెట్టినాము. మొగుడుకద్రవుద్చ్యకుని దాన్ని యెముకలు విరగకొట్టినాడు. అప్పటినుంచీ అదినిన్నెప్పుడూ పల్లెత్తు మాట అనలేదు.

జాన—అటుతర్వాత ఆవిడయేమనడానికీ యెంతకాలంబ్రతికింది! ఆరోనెల కడుపుతో పుట్టింటికివెళ్ళి నీళ్ళాడి అక్కడనే కాలం చేసింది. ఆధీనంతప్పి పుట్టిల్లుచేరేవాళ్ళకు అన్నపెళ్ళాలవల్ల బాధలు

లేకపోయినా దానినిమించేబాధలు యిక లక్ష వుంటవి. ఎవరిమాటో చెప్పనక్కరలేదు. యేకగర్భవాసముగా పుట్టి నాయందెంతో ప్రేమ గలిగిన నాఅన్నగారేచంద్ర లేవడంతోనే నేనెప్పుడయినా కనబడ్డ ట్టయితే ప్రొద్దున్నే లేచి వెధవముండ ముఖంచూచినాను, నేడేమో కీడుమూడుననీ దుశ్శకునమయిందనీ విసుక్కునేవాడు. ఇకపరాయి వాళ్లు వెధవల ముఖంచూస్తే తిట్టడంఆశ్చర్యం కాదు. మొగుడు పోయి అనాధలయి దుఃఖపడుతూండేవాండ్లని తమంతటతాము వెళ్ళి చూచి ఆదరించడానికి బదులుగా అట్టివాళ్ళ పొడకనబడ్డప్పుడెల్లా దుశ్శకునమయిందని బంధువులుసహితం తిడుతూవుంటారు. దైవంచేసిన వంచనకు తోడు మనుష్యవంచనకూడా యీలావున్నప్పుడు, అలా గంటి పాపిష్ఠిబ్రతుకు బ్రతకడంకంటె చావడమే వుత్తమము.

సుభ—మనకు చావవలెననివున్నా కాలంరానిదే చావురాదు. యెంతటివారికీ జన్మాంతర ప్రారబ్ధంయెంతకాలం అనుభవించవలెనో అంతకాలమూ అనుభవించకతీరదు.

జాన—పూర్వజన్మంలో నేను యెవరికియేమి అపకారంచేసి నానో యెరుగను కాని యీ జన్మంలో మాత్రము నేనిటువంటి కష్టా లనుభవిస్తూవున్నాను. నీఅల్లుడు పోయినకొత్తరికంలో వెనుక నేను పెట్టుకునే నగలుచూచినా కట్టుకునేచీరెలు చూచినా దుఃఖం ఆపు కున్నా పొర్లిపొర్లివచ్చేది. వాటిని చూచినప్పుడల్లా దుఃఖంపట్టలేక వకనాడు నగలనన్నిటిని తెగనమ్మించివేసి రొక్కంచేసుకున్నాను; చీరెలు నాపెట్టెలో లేకుండా మరదలికి కొన్నీ చెల్లెళ్ళకు కొన్నీ యిచ్చివేసినాను. అప్పటికీ నా దుఃఖమేమీ పోలేదు.

సుభ—వక్కమాటు వూరుకో యెవరో నడచినట్టు చప్పుడయినది. ఎవరయినా వస్తూవున్నారేమో!

వకటిపరిచి వళ్ళువత్తుకోకుండా మెల్లిగాపిల్లవాణ్ని దానిమీదపరుండ బెట్టి పయినబట్టకప్పి చటుక్కన యివతలకువచ్చి గుండెలు తటతట కొట్టుకోగా దొడ్డి గుమ్మములో నిలుచుండి కాకులువచ్చి పొడిచిపోత వేమో అని భయంచేత దూరాన్నించి చూస్తూవుంటిని. ఇంతట్లో పెంట లెత్తుకపోయే వాడువచ్చి పిల్లయేడుపు విని మగశిశువునుచూచి సంతోషించి కావిడి అక్కడఅట్టే పెట్టి పిల్లవాణ్ని తీసుకొని యింటికి చక్కాపోయినాడు. మనస్సుకు కొంచెం వూరటగలిగి నేనున్న లోపలికివచ్చాను గాని నాధ్యాసమంతా పిల్లవాడిమీదనే వున్నది. నేనప్పటినుంచీ దొంగతనంగా పిల్లవాడు బాగావున్నాడా లేదా అని వాణ్ని అడిగి తెలుసుకొంటూ యిప్పటికీ అప్పుడప్పుడు వాడికేమయినా యిస్తూ వుంటాను. వాడు మొన్నపిల్లవాణ్ని తనతోకూడా తీసుకొనివచ్చి నాకు చూపించినప్పుడు పాలుపేతికుడాలు నావద్దవుండగా యిచ్చినాను. గుమ్మడిపండువలె పిల్లవాడెంతో చక్కగావున్నాడు. వాణ్ని చూచినప్పుడు నాకెంతో దుఃఖంవచ్చింది. గొప్పవాళ్ళకడుపున పుట్టి భాగ్యాలలో వుండి వుద్యోగాలు చేస్తూవుండవలసినవాడికి అడ్డమయినవాళ్ళయిళ్ళవద్దా పెంటలెత్తుకుంటూ కుండకాళ్ళు యెత్తుతూ మనయెదుట నీచంగా జీవించవలసి వచ్చిందిగదా! (అని యేడ్చుచున్నది.)

శ్యామ—ఇక నేనిక్కడవుండి యీదుఃఖవార్తలు వినలేను వెళ్ళిపోతాను (అని లేచి వెళ్ళుచున్నది.)

సుభ—ఏడవకపోతే నీవు కొడుకునప్పుడు వీధిలోపారవేసినావో వాడప్పుడే పోయినాడనుకో.

జాన—నావంటి నిర్భాగ్యురాలి కడుపున పుట్టిన వాళ్ళకు యేదురవస్థా కలగకుండా యెందుకుపోతుంది? మొదటిశిశువును పారవేసినతరువాత యికనెప్పుడూ కామానికిలోబడి కక్కూర్తిపడకూడ

నొక్కబోయిందిగాని నేనేచివాలున లేచి అడ్డపడి దానినవతలికి తోసి పిల్లవాణ్ని గట్టిగా రొమ్మున అదుముకున్నాను.

సుభ — నీవు కాబట్టి యింతవరకూ వుంచినావు గాని అన్నపూర్ణయితే నిమిషంలో అటువంటి బిడ్డలను పదుగురికి గొంతుకలు నులిమి వేసును. అది మిక్కిలీ రాతిగుండెది: దానికి నీలాగు జాలిగీలీ లేవు. దాని చేతి మీదుగా యిదివరకు యిరువదుగురు పిల్లలు స్వర్గస్థులయినారు.

శ్యామ — అయ్యో! యీ ఘోరాల ఆచారంవల్ల యేలాగంటి క్రూరకృత్యాలు జరుగుతూవున్నవి! ఆ ఆచారమే యిప్పుడు నా యెదటికి మనిషయివస్తే యేమిపాపం వచ్చినా కానీ నాకసితీరేటట్టుగా వక్కసారిగా దానికి పదిహేను పిల్లవాణ్ని చంపదలచుకొన్నట్టుగా చంపి వేసి లోకానికంతా బాధలేకుండా నివారణం చేస్తును. ఇక్కడ అట్టే వుంటే పిల్లవాణ్ని చంపినా మాకూడా వింటారేమో వెళ్లిపోదునా! చిన్నప్పయ్య యీమాట చెప్పబోయేమాట విని తరువాత వెళ్ళి పోతాను.

జాన — బిడ్డను వేగంగా వదలిపెట్టమని నీవూ అన్నపూర్ణా కూడా నన్ను తిట్టబోయిపెట్టినా నామనస్సప్పుడు నిప్పులలో పెట్టి పొర్లించి నట్టువుండి కులం వదిలిపెట్టడానికీ శిశువును వదిలిపెట్టడానికీ కూడా తోచక మరేమిచెయ్యడానికీ కొంతసేపాలోచన పాలుపోక చిట్టచివరకు చిన్నప్పటినుంచీ నన్ను పెంచి పెద్దదాన్ని చేసిన తల్లిదండ్రులను వదలిపెట్టడంకంటె అప్పుడుపుట్టిన శిశువును వదలిపెట్టడమే మంచిదని యెంచుకొని చంపడానికి మాత్రము ఒప్పుకోక తెగించి తెలతెల్ల వారేసమయాన్ని మెల్లిగా బిడ్డనెత్తుకుని వీధివయిపుకు వెళ్ళి యొక పట్టాన్ని కిందపడవెయ్యడానికి చేతులురాక సంశయించి యెవరైనా వచ్చి చూచిపోతారేమో అనేభయముచేత విధిలేక దిబ్బకు యెవరూ లేకుండాచూచి యెంగిలివిస్తళ్లు వేసేగుంటలో ముందుగా పాతబట్ట

ఎప్పుడూ ఆడపిల్లలకు క. కూడదు. నీవుపడ్డ పరితాపం చూచిమగడు పోయిన, కొత్తరికంలో నైనా నీకంత దుఃఖం కలిగిందో లేదోనని నా కప్పుడు సందేహం తోచింది.

జాన—ఆక్షేపం నేనంతగా చెప్పలేనుగాని నాకప్పుడు కలిగిన ఆరాటం వర్ణించడానికి బ్రహ్మకైనా శక్యంకాదు. తోడివాళ్ళవలె సంతానంలేంపోయిందని విచారపడడానికి బదులుగా నాకీకడుపెందుకు వచ్చిందా అని యేడవ మొదలుపెట్టినాను. కడుపుతో వున్నప్పుడు జరిగే సీమంతమూ, సూడిదెలూ మొదలయిన సంతోషకార్యాలికి మారుగా నిద్రలేకపోవడం. తిండితినకుండా వుండడం, పరితాపపడడం మొదలయిన దుఃఖాలపాలయి కృశించడం సంభవించింది. యిలా కొన్ని నెలలు జరిగిన తరువాత వకనాడురాత్రి నొప్పులారంభించి ఘడియలు ప్రొద్దుపోయేటప్పటికి ముద్దులుమూటకట్టే మగశిశువు పుట్టినాడు. ఆశిశువు మొగం చూడగానే నాకప్పుడు కలిగిన దుఃఖం యింతాఅంతా అని చెప్పడానికివల్లకాదు. అదివరకుశిశువుపుట్టగానే చంపివారవెయ్యవలెనని మనస్సులో యెన్నివిధాలనిశ్చయించుకున్నా, పుత్రవాత్సల్యం యెటువంటిదో కాని ఆశిశువు మొగంచూచి చంపడానికి బుద్ధిపుట్టక యేమి చెయ్యడానికీన్ని కూడా తోచక మనస్సులో వెయ్యితేళ్ళున్నూ జెర్రులున్నూ కుట్టినట్టుండి బహుబాధ పడ్డాను. నేనంతపాపాత్మురాలినై కఠినచిత్తురాలినైనయినా నాహృదయంలో అప్పుడు యెక్కడలేనిదయా ప్రేమా పుట్టుకొనివచ్చి కడుపున గన్న బిడ్డను చేతులారా చంపుకోవడంకంటె కులమూ ధర్మమూ వదిలి పెట్టి మాలమాదిగలలో కలిసేదయినా పుత్రమమనినిశ్చయించు కున్నాను. నేనుయీలాగు తొక్కటపడుతూ పిల్లవానికేసిచూచి మనస్సులో యేగుడిసేటివాళ్ళ కడుపుననైనా పుట్టక నాకడుపున యెందుకు పుట్టినావని విచారిస్తూవుండగా, ఇంతలో అవ్వవచ్చిపిల్లవాడిగొంతుక

డబరిచినావు. ఒకపాపకార్యానికి పన్నిట్టినవాళ్ళు రెండోపాపకార్యానికి వెనుక తీయరు గనుక కులమునకు వెరచి మనసు రాయి చేసుకని యెలాగో ఆపాపకార్యానికి సహితం నేను వప్పుకున్నాను.

శ్యామ— ఈమాటలువిన్న కొద్దీ లోపల దడపుట్టి నాకు వణుకెత్తుతూవున్నది. అయ్యో! మంగళాచారం యెంతపాపముగావున్నది! రంకుతనమూ, గర్భస్రావాలూ శిశుహత్యలూ స్త్రీహత్యలూ మొదలయిన ఘోరపాతకాలు చేయడానికై నాప్రోత్సాహపెడుతూవున్నది. గాని యీమర్యాదపుకులాచారం దిక్కుమాలిన బాలవితంతులకు పునర్వివాహమంగీకరించి వాళ్ళకు ధర్మములను తొలగించడానికి అనుమతింపదు. దానికి నేను తిన్నగా వుండలేకపోతే మళ్ళీవివాహమయినా ఆమె తానుగాని రంకుతనంలో ప్రవేశించి యిలాగంటి అకార్యాలకెన్నడూ లోనవను. రామ! రామ! యీ దిక్కుమాలిన కులంలో ఆడవాళ్ళకు మళ్ళీపెళ్ళిలేక పోబట్టికదా యీపాపపు మాటలన్నీ వింటూ వున్నాను!

జాన— కపప వపక్కోలోయి సాధారణంగా మనవూళ్లో రండా గర్భాలు దిగబడడానికి మందిచ్చే యెరకలదాని వద్దనే మందుపుచ్చుకున్న కొన్నిదినాలవల్ల మాలిని కడుపునొప్పిచేత బాధపడ్డానే కానికడుపుమ పడడంచేతనో మరి యేహేతువుచేతనో చూలు దిగక యెప్పటిపలెనే సంతాపమువాలు కావలసిన దాన్నయినాను.

సుభ— ఆప్రయత్నం వ్యర్థమయినతరువాత నీవు మరింత బెంగపెట్టుకొని తిన్నగా తిండి తినడంమానివేసి గదిలోనుంచి యివతలకు లేచిరాక మనోవ్యాధిచేత మరింత కృశించసాగినావు. కూతురికి కడుపువచ్చిందని సంతోషించి సూడిదలనుచేసి పెట్టడానికి మారుగా యీ కడుపెందుకు వచ్చిందా అని పిండముపడి పోవడానికి మందులు పెట్టవలసినయోగం నాకు తటస్థించినది. లోకంలో పగవాళ్ళయినా

జాన—అప్పుడేమి చెప్పదును! నాఅంతరాత్మ అకస్మాత్తుగా దీర్ఘనిద్రలోనుంచి మేలుకొని నామనస్సు చిల్లులు పడేటట్టుగా దూషించడాని కారంభించినది; మనసులో దాని పోకొట్టడకు వెళ్ళినా మానక అంతకంత కెక్కువై మనోవ్యధ బలము కావడాని కారంభించినది. ఆబాధ పోగొట్టుకోవడానికి వుపాయ మేమీతోచక ప్రాణత్యాగం చేసుకోవడానికి నిశ్చయించుకొని వకనాడు రాత్రి గోదావరిలో పడవలెనని యెవరూ చూడకుండా వెళ్ళి కంఠం లోతు వరకూ దిగి చాపడానికి మనస్సొప్పక ప్రాణాలమీది తీపిచేత తడిబట్టలతో మళ్ళీ యింటికి వచ్చినాను.

శ్యామ—నా కీసంగతి వింటేనే దుఃఖం వస్తూవున్నది. అది నిజంగా బాధపడేటప్పుడు యెలావుండేదో!

సుభ—అప్పుడు నీమనస్సు పడ్డ పరితాపం యెంతయినా బహుస్పష్టంగా వుండి వుండును. ఒకనాడు రాత్రి పదిసారులు తలుపు తీసి వెలుపలికి లోపలికీ పోతూవస్తూవుండి తరువాత మేముపడుకున్న గది దొడ్డితలుపు గుంజడం మొదలుపెట్టినావు. అప్పుడు నేను లేచి వచ్చి యేమిటని అడిగినాను. మొట్టమొదట నీవేంతసేపటికిన్ని చెప్పక మరీమరీ బుజ్జగించి అడిగిన మీదట మెల్లిగా నీకు కడుపు వచ్చినసంగతి చెప్పినావు. అది విన్న తరువాత నాకారాత్రి నిద్రే పట్టలేదు!

జాన—అప్పుడు నీతో నిజమంతా చెప్పకపోయినా యిప్పుడు చెపుతాను. నే నారాత్రి మీపడకగది దొడ్డి తలుపు గుంజినది తలుపు తీసుకొని వెళ్ళి నూతిలో పడవలెనని. నీవు చేసిన బోధవల్ల బ్రతికినానే కాని లేనియెడల నేనారాత్రి యేలాగయినా తప్పకుండా ఆత్మహత్య చేసుకొందును. నీవు నన్ను నివారించి యేమేమో బోధించి యురకలదానిచేత గర్భవిచ్ఛిత్తు చేయించుకోవడానికినన్నొ

గుడ్డమందయిన శాస్త్రుల్లగారి వేదాంతోపదేశమున్నూ రోజుకు రోజు వృద్ధిపొందుతూవున్న నాయింద్రియములున్నూ షష్టిప్రియవ్యవ ములున్నూ మూడూకూడా యేకమయి పోరాడి నామనస్సునుల్లో భర్త చుకొని వేసటపొందించడంచేత నామనస్సుబలహీనమయి కామప్రభా ధీనమైపోయింది. అప్పటికిన్నీ బొత్తిగా చావకుండా మూర్ఛపోయి వున్న నా మనసు మధ్యమధ్య తెలివివచ్చినప్పుడెల్లా లోపల్లహీన స్వరంతో మొరపెట్టుతూవున్న ధర్మదేవతయొక్క హితబోధవినడా నికి ప్రయత్నపడుతూ వచ్చిందిగాని, మీరు మమ్మల్ని యింటికాడ దిగబెట్టి సింహాచలయాత్రవెళ్లినప్పుడు శాస్త్రుల్లగారు చేసినమాయచేత దుర్బలమయిన అహితబోధ యెంతమాత్రమూ చెవిని జొరక వక నాటకోచెం కక్కుర్తికి లోబడ్డాను. మొదట ఆకార్యానికి దిగ కుండానే వుండవలెను గాని వకసారి దిగిన తరువాత యిక ఆవుకోవ డానికి యెవ్వరికీ శక్యం కాదు. మీరు యాత్రసేవించుకొని తిరిగి వచ్చేవరకూ మేమూ ప్రకారం స్వేచ్ఛగా దేహం తెలియకుండావివే కంపోయి సుఖసాగరంలో మునిగి తేలుతూవుండగా నాకంతలో— యేమి చెప్పను నా పాపఫలము!

శ్యామ—కడుపు వచ్చింది కాబోలును. ఈమాటలువింటేనే నాదేహం కంపం యెత్తుతూవున్నది.

సుభ—నీకు వక్కత్తెకే కాదు. యువ్వనంలో వున్న వాళ్ళ కెంతటి వాళ్ళకూ కామాన్ని జయించడానికి శక్యంకాదు. భర్తతో నిత్యం సుఖస్తూవుండేవాళ్ళే కామంచేత కన్నుగానక మహామోహం లో పడుతూవుండగా కామం జయించడానికి నీవంటి దాని కెక్కడ సాధ్యమవుతుంది.

శ్యామ—అయ్యో! యికముందు నాబ్రతుకేమవుతుందో!

సంగతులు అనుభవంలోకి వస్తూవున్నవి. అందులోనూ ఒకముసలి ముత్తైదువ నీ వెంతచిన్నదానవైనా వైధవ్యముండవుగదా పునిస్త్రీల లోకి యెందుకు వచ్చినావని నా మొగంమీదనే అన్నది. నాకప్పుడెంతో దుఃఖం వచ్చింది. వాళ్ళు యేమిమాట్లాడుకుంటారో విందాము.

సుభ—అంత మనోవ్యాధిలోనూ నీకు పురాణకాలక్షేపం ఒకటి కొంచెం దుఃఖోపశమనానికి కారణమయింది.

జాన—కొంతనిజమేకాని, ఆపురాణకాలక్షేపమే నాకు మరి ఒకవిధమైన దుఃఖాన్ని తెచ్చిపెట్టింది. నాకు పురాణం వినవలెననే అపేక్ష అంతకంతకు యెక్కువయి మీరువున్నప్పుడూ లేనప్పుడూ కూడా శాస్త్రుల్లగారిచేత మంచికథలు చదివించి అర్థం చెప్పించుకోవడానికి మొదలు పెట్టినాను. వాటిలో తార, అహల్య మొదలయిన వాళ్లకథలు యెంతో మనోహరంగావుండేవి. అందులోనూ చక్కనివాడు కావడమేకాకుండా వయస్సులో వుండడంచేత శాస్త్రుల్లగారు రాయాభాగములకు అభినయిస్తూ అర్థంవిప్పిచెప్పేటప్పుడు నామనస్సు వెన్నవలె కరగడానికారంభించింది. మీరెవ్వరూ లేనప్పుడు శాస్త్రుల్లగారు తారాచంద్రాదుల సంభోగపట్టులు చదివి చేతులుతిప్పుతూమళ్ళీ మళ్ళీ అర్థంవివరించేటప్పుడు వొక్కొక్కమాటు నామనసు తానటువంటిసుఖం పొందడానికి ఉవ్విళ్లూర మొదలుపెట్టేది. మళ్లీఅంతలో అటువంటి తలపులు పాపహేతువులనితోచి బుద్ధిమళ్లించుకుంటూ వచ్చేదాన్నిగాని, అంతకంతకు మనస్సుకూ కామానికీ దెబ్బలాట జరగడం ఆరంభించింది.

శ్యామ—నాకిప్పుడీసంగతులేమీ తెలియకుండావున్నవి. పెద్దదాన్నయినతరువాత నాసంగతీ యిట్లాగే అవుతుందేమో.

జాన—పాపభయంచేత మొట్టమొదట నామనస్సంతో దృఢంగానిలిచి లోబడకుండా పోరాడుతూవచ్చినా, పాతివ్రత్యానికి విరు

[శ్యామలాంబ చాటున ప్రవేశించుచున్నది]

శ్యామ—(తనలో) అమ్మ నడిచినట్టు చప్పుడవుతూవున్నది వూరుకోమంటూవున్నది. దీన్నిబట్టిచూస్తే వాళ్లేమో రహస్యంమాట్లాడుకుంటూవున్నట్టున్నారు. నేనీతడికెచాటున కూర్చుండి వాళ్లనుకునేమాటలు వింటూయుంటాను. వాళ్లు తలుపుతీసినపక్షానికి వాళ్లకు కనబడకుండా వెంటనే యీదోవను దొడ్లోకి వెళ్ళవచ్చును. (అని తడికెచాటున కూర్చున్నది)

జాన—(ఆలకించి) నాకేమీచప్పుడు వినబడలేదు. నీవువూరికే అలాఅనుకున్నావు గాని యెవరూరావడంలేదు. నామాటకడతేరా విను. నాయీడువాళ్లు నగలుపెట్టుకున్నా మంచిచీరెకట్టుకున్నా నా వ్రాత యిలా అయిందిగదా అని విచారించలిగేది; నాయీడువాళ్ళు శుభకార్యాలలో పేరంటానికి వెళుతూవున్నా భోజనానికి వెళుతూవున్నా నాబ్రతుకు బండబాయిందికదా అని దుఃఖించలిగేది; నాతో కూడా చిన్నప్పుడాడుకునేవాళ్ళు బిడ్డలను కని పెంచుతూ వుండడం చూచి నాకటువంటియోగ్యతపట్టలేదుగదా అని కడుపుకాలిపోయేది. పొరుగువాళ్ళయిండ్లలో వివాహమయినా పెళ్ళి వేడుకచూడడానికి నోచుకోలేదుగదా? పొరుగింటిమాటదాకా యెందుకు? మన యింట్లో నే శుభకార్యం జరుగుతూవున్నా నలుగురితోనూకలిసి సంతోషంగా తలయెత్తుకొని తిరగడానికివల్లలేదు. దైవమింతచేశాడుగదా అని యేడుస్తూబయటికిరాక యేమూలనో వొదిగివుండవలెను. వెయ్యిమాటలెందుకు? మనయింట్లో యేదో పనులో పబ్బమోవచ్చి అందరికీ వేడుకగావుండే సంతోషదినం నాకుమాత్రం దుఃఖదినంగావుండేది.

శ్యామ—ఇప్పుడు అప్పచెప్పిందంతా నిజము. మొన్న చిన్నచెల్లెలిపెళ్ళిలో నేను తిరుగుతూవుంటే పేరంటాళ్లంతా ముఖంముడుచుకోవడం అసహ్యించుకోవడం చూస్తే నాకూ యిప్పుడిప్పుడే యీ

దని నిశ్చయంచేసుకొని కట్టుగావుండవలెనని పెద్దవొట్టుపెట్టుకున్నాను. ఆవొట్టుప్రకారం కొన్ని మాసాలున్నతరువాత నాబుద్ధిఅంతాయేమయిపోయిందో కాని క్రమక్రమంగా మొదట అనుకున్న మాటలన్నీ మరిచిపోయి శాస్త్రుర్లవలలో బడి మళ్లీయెప్పటిలాగు శాస్త్రుర్లతో రహస్యంగా తిరగడాని కారంభించినాను.

సుభ — ఆపదమొక్కు లెప్పుడూ ఆపదపోయిన తరువాత స్థిరంగావుండవు. వయసులోవున్న వాళ్లకు పురుషుడు వంటిగాతటస్థమయితే మనసు నిలుపుకోవడానికి యెక్కడనో లక్షకూ కోటికీ వక్కత్తెకుగాని అందరికీ సాధ్యంకాదు.

జాన — అటుతరువాత శాస్త్రుర్లమీద అంతకంతకు మోహం యెక్కువయి నోములూ వ్రతాలూ పేరుపెట్టి అందరికీ తెలిసేటట్టుగా కొంతా యెవరికీ తెలియకుండా రహస్యంగాకొంతా నాదగ్గరవున్న డబ్బంతా శాస్త్రుర్లకు దోచిపెట్టినాను. మీపెద్దప్రాణాలు సుఖంగా వున్నంతకాలమేకాని అవతల తోడబుట్టినవాళ్ళు తిండిపెట్టక నన్ను వెళ్లగొట్టినట్టయితే నేను ముష్టియెత్తుకో వలసినదానినో, అటుకులు కొట్టుకోవలసినదానినో, పూటకూళ్ళు పెట్టుకో వలసినదానినో అవుతాను. అప్పుడు కామంచేత నాకు వళ్లూపయీ తెలిసిందికాదు. అలావుండగా నాకు ధనంపోవడమే కాకుండా మళ్లీగర్భంవచ్చింది. ఈసారి నాకు మునుపటంత మనోవేదన కలుగనందున, ఆరంభంలో కడుపు దింపుకోవడానికి ప్రయత్నం చెయ్యక వుపేక్షచేసినాను. ఈ గండంగడిచి పిండంబయటపడ్డపక్షానికి యిక నెప్పుడూ జారత్వం చెయ్యనని మాత్రం ఆదివారాలలో నిత్యమూ కోటివేల్పులకు మొక్కుకుంటూవుండేదాన్ని. తొమ్మిది నెలలూ నిండినతరువాత ఆడపిల్లను కనడమూ, దాన్ని శాస్త్రుర్లు తీసుకువచ్చిన మంత్రసానికియిచ్చి వెయ్యడమూ అంతానీకు తెలియునే తెలుసును.

సుభ—రెండోసారి పిల్లనిచ్చివెయ్యడానికి నీవు మొదటమాటంత విచారంపడలేదు. వకటి రెండుమాట్లయిన తరువాతక్రమంగా విచారం తక్కువవుతుంది.

జాన—యెందుకుచేతనోగాని రెండోసారి నా మనస్సుకు మొదటిమాటు కలిగినంతబాధ తోచలేదు. ఆమంత్రసానిముండ పిల్లదాన్ని తీసుకొనివెళ్ళి బోగంపల్లవసాణికి రెండురూపాయలకమ్ముకున్నదట. ఇప్పుడు పిల్లది దానియింటనే పెరుగుతూవున్నది. దుర్మార్గమయినయీకులాచారంవల్ల నాకు కలిగిన సంతానం మాలవాడియింట్లో పెరిగి వీధులువూడ్చుకోవలసిన వాళ్ళూన్నా బోగంవాళ్ళయింట్లోపెరిగి తన్నుకన్నవాళ్ళతోనూ వ్యభిచరిస్తూ గజ్జెకట్టుకునిప్రతిచోటా ఆడవలసినవాళ్ళున్నూ అవుతూవున్నారు. నాపాపంయిలాగు పండిపోగా యెవరిననవలసిన పనియేమున్నది? అన్నయ్య మొన్న శాస్త్రుర్లనుకొట్టి వెళ్ళగొట్టినాడు గనుక, నాకిప్పుడు బుద్ధివచ్చింది. యిక అటువంటిగుణంవదిలి తిన్నగా వుంటాను.

సుభ—ఏతిన్నగా వుండడానికైనా యికనీవు భూమిమీద బ్రతికి బట్టకడితేగదా? యేనిమిషానికేమవుతామో వకదినంమనది కాదు. మీకర్మంయిలా కాలిపోయింది. కూతుళ్ళకు పురుళ్ళుపోసి మనమలినీమనమరాళ్ళనీయెత్తిపెంచడానికిమారుగా గర్భస్రావాలకూ శిశుహత్యలకూ తోడుపడవలసిన పాపం నాకు తటస్థమయింది. యేదియెలావున్నా నాకు యిప్పుడు నీ బ్రతుకును గురించే ముఖ్యంగా విచారంగావున్నది. (అని యేడ్చుచున్నది.)

జాన—నాబ్రతుకునుగురించి నీవిప్పుడు భయపడవలసినంత వుపద్రవం యేమీ పుట్టలేదే, యెందుకేడుస్తావు? భగవంతుఁడు నావంటి వెధవముండను కష్టాలనుభవిస్తూవుండడానికి యెల్లకాలం బ్రతికిస్తాడు.

సుభ—చావంటే యెంత సేపురావలెను! నీసంగతినీవిప్పుడేమీ యెరక్కుండా వున్నావు. నీ అన్నగారు — నీ అన్నగారు — (అని యేడ్చుచున్నది)

జాన—(తొట్రుపాటుతో) నా అన్నగారేమిటి? కడితేరా చెప్పకపోతే నన్ను చంపుకు తిన్నట్టుసుమా! నిజము చెప్పు.

సుభ—నీవేమో తనభార్యను శాస్త్రుర్లవద్దకు పంపినావని నీఅన్నగారు నీమీద మహాకోపంగా వున్నాడు.

జాన—రామరామ! నేనా పాపంయేమీ యెరుగను. ఆ అనుమానంచేతనే కామోలును మూన్నాళ్ళనుంచి నన్ను చూచినప్పుటల్లా కొరకొరలాడుతూ నెటికలువిరుస్తూ తిడుతూవున్నాడు. హేతువేమో అని నేను లోపల విచారిస్తూనేవున్నాను. నీపాదాలతోడు యిందులోనే నేదోషంయెరుగను. నేను చెడిపోయినందుకే రాత్రింబగళ్ళు విచారిస్తూవున్నదాన్ని మగడుగల యిల్లాళ్లనుకూడా దుర్మార్గంలోకి దింపుతానా? నాసంగతి దైవానికి తెలుసును.

సుభ—నీ విందులో యేదోషమయినా యెరుగుదువో లేదో కాని నీ అన్నగారు మాత్రం నీమీదనే అనుమానపడి నీకువిషం పెట్టడానికికూడా ప్రయత్నంచేస్తూవున్నాడట. వాడు నీకేమిపెట్టినా తినబోకు.

జాన—నీకుకూడా నామీద అనుమానం వున్నట్టున్నది. తరువాత అంతానీకే తెలుస్తుంది. నాకు యిదివరకు వచ్చినఅపకీర్తికి తోడు యీఅపఖ్యాతికూడారాకుండావుంటే, విషంపెట్టినందుకువాడికి నేనెంతో కృతజ్ఞురాలనై వుంటాను. చావుకోసం యెదురుచూస్తూ వుండిన్నీ ఆత్మహత్య చేసుకోవడానికీ సాహసించలేక బాధపడుతూ వున్నాను. వాడు నాకు నిజంగా విషమేపెట్టినపక్షానికి వక్కనాటి

క్రమతో యావజ్జీవమూ పొందవలసిన కష్టమంత విరగడై పోతుంది. మనలో విధవై జీవించడంకంటే వేరే తప్పిదంలేదు.

సుభ—మీ నాన్నగారి దుఃఖంచూచి వాడా ప్రయత్నం మానుకొన్నట్టున్నాడు. నీశిరోజాలు తీయించి వేయించవలసిందని మాత్రం వా డిప్పుడు గట్టిపట్టు పట్టినాడు. మొగుడుపోయినతరువాత నీ కీతలవెంట్రుక లెందుకు? తల దువ్వుకోనా పువ్వులు ముడుచుకోనా? నామాటవిని నీఅన్నగారి కోరిక చెల్లించు.

జాన—అయ్యో! వాడు నాకష్టం గట్టెక్కించేమార్గం మళ్ళీ మానుకున్నాడా? ఆడవాళ్ళకు తలగొరిగించడంకంటె వక్కమాటు తలతరిగి వెయ్యడమేనుంచిది. చిన్నప్పటినుంచీ చమురురాచి పెంచుకొని ప్రాణంతో సమానంగా చూచుకుంటూవున్న పుట్టుకతోనే దేవుడుదయచేసిన అలంకారాలను చూస్తూచూస్తూ మంగలవాడి కత్తికి వప్పగించి యెలా ప్రాణాలు నిలుపుకోగలుగుతాను? (అని కన్నీరు నించుమన్నది.)

సుభ—అమ్మాయీ! దుఃఖంఅపుకో. నీకీఅలంకారాల వున్నా లేకపోయినావకటే, యెవరుమెచ్చుకుంటారు? యెవరుచూచి సంతోషిస్తారు? అవివుండడంవల్ల దువ్వుకోవడమూ చమురురాసుకోవడమూ లేక నీకూబాధగావుంటుంది; చూస్తూవుండడంవల్ల మాకూ దుఃఖంగావుంటుంది; నీవు బుద్ధిమంతురాలవుగనుక నామాటవిని నన్నూ నాన్నగారినీకూడా సంతోషపెట్టు.

జాన—అమ్మా! నీపాదాలికి నమస్కారంచేస్తాను. ఇప్పుడు మాత్రం నాకు శిరోజాలు తీయించేప్రయత్నం మాన్పించు. నాకు యిప్పుడు తలవెంట్రుకలు తీయించుకోవడానికీ వేరేబాధకంవున్నది.

సుభ—ఆబాధకంయేమిటో నాతోచెప్పు. నీకుబాధకలిగే పని నేనుమాత్రంచేస్తానా?

జాన—నీకు తెలియని దేమున్నది? నాకిప్పుడు మళ్ళీ—నేను చెప్పలేను.

సుభ—నీకు మళ్ళీ కడుపువచ్చిందా యేమి?

జాన—నీవు గ్రహించికూడా, ఆమాటమళ్ళీ నానోటనే యెందుకు పలికిస్తావు? ఈకడుపు దిక్కుమాలినముండకు నాకు రాక పోతే పెద్దన్నయ్య పెళ్ళాంకి రారాదూ?

సుభ—అమ్మో! నాకిప్పుడు మళ్ళీకొత్తవిచారం తెచ్చిపెట్టి నావు. ఎన్నోమాసమో వేగిరం చెప్పు.

జాన—మూడో మాసం.

సుభ—అలాగయితే యింకా ముదరలేదు. మునుపు రెండు సారులూ యుక్తకాలంలో చెప్పక కార్యం చెడగొట్టినావు. ఈమాటు తప్పకుండా లేతలోనే తగినమందు వేసి ముందుగా జాగ్రతపడవలెను. ఈవూళ్లో ముసలియెరకలదితప్ప యిటువంటిపనులలో సాధకురాలు మరియెవతెలేదు. అది రెన్నెల్లక్రింద మీా అప్పగారికోసం వచ్చింది. అప్పటినుంచీ మళ్ళీ యెక్కడాజాడలేదు. రేపే వర్తమానం పంపి దాన్ని పిలిపించవలెను.

జాన—ఏమో నీమనసువచ్చిన వుపాయంచెయ్యి. నాబ్రతు కెప్పడూ దుఃఖాలపాలే అవుతూవున్నది. తక్కువజాతి వాళ్ళల్లోవలె మనలో మారుమనుములయినా—

సుభ—అమ్మాయీ ! యెవరో వస్తూవున్నారు. కళ్ళు తుడుచుకో.

[శ్యామలాంబ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్యామ—(తనలో) అప్పటినుండి వీళ్ళింకా మాట్లాడు కుంటూనే వున్నారు. జానకి తనకష్టాలే యింతసేపూ చెప్పి యేడు

న్నావున్నది కామల్సును. (బిగ్గరగా) అమ్మా! నాన్నగారేందుకో నిన్ను పిలుస్తూవున్నారు. నీతో యేమో మాట్లాడవలసి వుందట.

సుభ—నాన్నగారు వక్కరేవున్నారా ? మరి యెవరైన కూడా వున్నారా?

శ్యామ—నాన్నగారు భోంచేసి వెళ్ళి గదిలో పడుకుని యేవేళకూనిద్రపట్టక లేచివచ్చి నన్నుపిలిచి కాళ్ళుపట్టుమన్నారు. నేను కాళ్ళుపిసుకుతూవుండగానే వక్కరునుకుపోయి యింతలో నిద్రలో వులిక్కిపడిలేచి యేమిటోచనట్టువుండి యేమిటని నేనడిగితే యేమీచెప్పక నిన్ను పిలుచుకుని రమ్మన్నారు.

సుభ—ఆయన కేదో దుస్వప్నం వచ్చివుంటుంది. జానకీ! నేను నాన్నగారి దగ్గరకు వెళ్ళివస్తాను. నీవూ శ్యామలాంబా యిక్కడ మాట్లాడుకుంటూ కూర్చుండండి. (అని వెళ్లుచున్నది.)

జాన—మళ్ళీ వేగిరంరా.—చెల్లీ! మనం దొడ్లోతులసికోట దగ్గరకు వెళదామురా. నిన్ను వొకసంగతి అడగవలెను. (అని యిద్దరును వెళ్ళుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము—సీతారామయ్యగారిగృహము.

[నారాయణమూర్తియు, గోవిందరావును ప్రవేశించుచున్నారు.]

గోవిం—అన్నయ్యా! నిన్న నేను పాఠశాలకు వెళ్ళినప్పుడు మనయింటి కెవరో రాజ పురుషులు వచ్చి నాన్నగారితో నేమో చాలాసేపు మాటాడిపోయినారట. రెండుమూడు దినములనుండి నాన్నగారేమోచిన్నపోయియున్నారు; అట్లుండుటకు కారణమేమని

నేను రెండుమూడుసారు లడిగిననునామాట వినిపించుకొనక మరియొక ధోరణి తెచ్చుచువచ్చినారు. అందుచేత నేనా ప్రశ్న వేయుట నాన్న గారి కిష్టములేదని మాటాడక యూరకున్నాను. రెండుమూడు దినములనుండి రాజభటుఁ డెవఁడో మనయింటిచుట్టును తిరిగిపోవుచున్నాఁడు. మన యిరుగుపొరుగులవా రిద్దఱును ముగ్గురును గుంపులు గూడి యేమో చెప్పుకొనుచు నేను వెళ్ళగానే మాటాడుకొనుట మాని వేయుచున్నారు. రాజభటులు మన యింటి కెందుకు రావలెనో కొంచెము చెప్పెదవా?

నారా—వందమంది రాజభటులువచ్చినను, ఇప్పుడు మన నేమియుఁ జేయలేరు. రెండవవారికి తెలియకుండ రాత్రివేళ శవమును దహనము చేయించివేసినాము. ఆరాత్రివేళ వాహకులను కుదుర్చుటకును స్మశానభూమికి కఱ్ఱలు చేరవేయించుటకును నేనెంతయుయినను శ్రమపడ్డాను. ఇప్పుడీకుట్రయంతయు మనసీళ్ళకావళ్ళ బ్రాహ్మణుఁడు కామయ్యగాఁడు చేయుచున్నాఁడు. వానిని వెళ్ళఁగొట్టి వేసినాము కాని గాడిదకొడుకుకు వానికే విషము పెట్టవలసినది.

గోవిం—సుందరమ్మవదినె పాముకఱచి చావలేదా యేమిటి? విషవైద్యుఁడువచ్చి చాలసేపు మంత్రించినాఁడే.

నా—అదిచచ్చిన తరువాత విషవైద్యుని పిలుచుకొనివచ్చినాము. మన సాంబశివుఁడు పోయినతరువాత దానినడత తిన్నగానే యున్నదికాని యేలాగుననో కొన్ని నెలలక్రిందట కామయ్యగాఁడు దానినికూడ వంటుకొన్నాఁడు. అమ్మ యీ సంగతి నాతో చెప్పి దానికి గర్భోత్పత్తికూడ అయినదని కన్నులనీరు పెట్టుకొన్నది. అమ్మయు నేనును కొంతసే పాలోచించి చేయవలసినపని నిశ్చయించి వెంటనే కామయ్యగాడిని మనయింటికడనుండి వెళ్ళఁగొట్టివేసినాము; అమ్మతరువాత రెండవవారెఱుఁగకుండ పాకపుచలిమిడిలో పాషా

ణముకలిపి మరదలికిపెట్టినది. పాషాణము మొదట నేనొకరి నిమిత్తము తెచ్చినాను; అది చివరకు మఱియొకరినిమిత్త ముపయోగించినది. దైవమే వేళ కెవరి కేవిధముగా ముప్పుపెట్టునో యెవ్వరికిని తెలియదు. తెల్లవారినదాఁక శవమట్టేయున్న నేమయినవచ్చునని తొందరపడి యారాత్రియే యన్నిపనులను కానిచ్చినాము. మేమాపని యెంత రహస్యముగా జరిగించినను, ఏలాగుననో కొంచెము పయికిపొక్కినది. రాజపురుషులకు వందరూపాయలిచ్చి వారినోళ్ళుకట్టినాము. సాక్ష్యము రాదుగనుక రక్షకభటులకుకూడ పదిరూపాయిలు పాఱవేసిన తీఱిపోవును.

గోవిం—మన కేమియు నపాయమురాక తప్పిపోయినను, మీరు చేసిన పనిమాత్రము మహాదారుణమయినది. మీకాసంగతి తెలిసినప్పుడు వదినెను పుట్టినింటికడ దిగవిడిచి రావలసినది; తమ కడుపునఁ బెట్టుకొని యాదరించుటకు తల్లిదండ్రులొప్పుకొన్న పక్షమున వేఱేయుంచి యామెకు భరణమియ్యవలసినది. ఆవిడకిప్పుడు పదునెనిమిది సంవత్సరముల వయస్సు. మగఁడు లేకపోయిన తరువాత వయస్సులోనున్నవా రొకప్పుడయిన భంగపడకుందురా? కోడలుమాత్రమే కాక సాక్షాత్తుగా నన్నగారికొమార్తెకు విషము పెట్టుట కమ్మకెట్లుచేతులువచ్చినవి? మీరు చేసిన ఘోరకృత్యము విన్నమాత్రమున నాశరీరము పులకరించుచున్నది. మనసు కొట్టుకొనుచున్నది. రవంత కులాచారమును మీఱుటకు సాహసింపలేక నోట వచింపరాని కిరాతకృత్యములకు లోఁబడుచున్నాము. కటకటా! మనమత మింక కాల్పనా? నీవే మహాకార్యము నిమిత్తము మొట్టమొదట విషము తెచ్చినావో యా శుభవార్త కూడ నాకుఁ జెప్పితివా, విని సంతోషించెదను.

నారా — (దేహము కంపింప) చేసినపాపము చెప్పిన బోవునని పెద్దలు చెప్పుదురు గనుక, నీకేమియు దాచక చెప్పెదను. జానకి చేసిన దుష్కార్యమొకటి చూచి కోపమువచ్చి దానికి పెట్టుటకయి మొట్టమొదట పాషాణముదుకొన్నాను. తరువాత అమ్మయొక్కయు బాలమ్మయొక్కయు దుఃఖమును చూచి దానికి హానిచేయవలెనన్న బుద్ధి నాకు మారిపోయినది. ఇప్పుడు నీవన్నమాటలమీఁద నామనస్సుచెదరి దేహము కంపమెత్తుచున్నది. మించిపోయినదానికి విచారించి చేసెడికార్యము లేదు. విషము పెట్టినతరువాతపశ్చాత్తాపము తెచ్చుకొని, అమ్మకూడ బహుదుఃఖించినది. ఘోరపాతకమున కొడిగట్టుకొన్నానుగదాయని నాకెంతో పరితాపము కలుగుచున్నది. అన్నపూర్ణమూలమున నిదియంతయు పుట్టినది. దాని దుర్బోధవలననే సుందరమ్మ చెడిపోయినది.

గోవిం — అన్నపూర్ణను, జానకిని నిందించిన కార్యమేమియు లేదు. స్వభావమును మళ్ళించుకొనుట కెవ్వరికిని శక్యము గాదుగనుక వయసులో నున్నంతవఱకు వారిని దూషించవలసినపనిలేదు. తప్పిదమంతయు మనపెద్దలము చారిలోనే యున్నది. అనాథ యువతులసౌఖ్యమునకయి న్యాయమయినమార్గము నవరోధించి వారిని బాధపెట్టుచుండుటవలన నా తప్పిదమంతయు మనదేగాని మఱియొకరిది కాదు. దయావిహీనులమయి యటువంటి కాఠిన్యమును వహించినతరువాత మన కా దుష్కృతఫల మనుభవించకుండ తీఱునా? బాలవిధవలకు వివాహ మంగీకరించినంగాని యీ పాపము లేమియు పోవు. అంతవఱకును నీ మాలకూళ్ళిన్నియు నీలాగున నుండవలసినవే.

నారా — స్త్రీలకు పునర్వివాహము లేకపోవుట కలియుగము పుట్టినప్పటినుండియు నున్నదికాని నిన్న మొన్న వచ్చినది కాదు. ఎన్ని కష్టములు వచ్చినను పూర్వాచార కులాచారములను మాత్రము

మీాఁదరాదు. పడుచుతనములో భర్తలుపోయినను పరపురుషుని మొగము చూడక పతివ్రతలుగా నున్నవారు లోకములో నెంతమంది యున్నారు కారు? మనయింటిలో కాఁగా పాప మీాలాగున పండినది.

గోవిం—మనయొక్కరింట మాత్రమే యీాలాగున నున్నదని నీవు భ్రమపడుచున్నావు గాని యించుమించుగా లోకమంతటను ఈవిధముగానే యుండును. చిన్నతనములో మగలుపోయిన వారిలో తిన్నగానుండునది యెక్కడనో నూటికి కోటికి నొకానొకతె యుండునుగాని బాలవిధవలలో ముప్పాతిక మూఁడువీసము లెప్పుడో యొకసారియైనను కక్కుర్తిపడినవారు గానే యుందురు. నీవన్నట్లు పతివ్రతలుగానుండు కొందఱిలోనైనను విశేషభాగము సమయము దొరకకపోవుటచేతను బంధుజనులు నిర్బంధపఱుచుటచేతను పంజరములో చిక్కుకొన్న చిలుకవలె స్వేచ్ఛావిహారమునకు నవకాశములేక యాప్రకారముగా నుండవలసినవా రగుదురే కాని నిర్మలచింతచేతఁ గాదు. మన గ్రామము సంగతియంతయు మనము చెప్పలేకపోయినను మన వీధిసంగతి మాత్రము మనము విచారింతము.

నారా—మనవీధిలో నింటింటను ఒకరిద్దఱు బాలవిధవ లుండనే యున్నారు. వారిలో తిన్నగానుండువా రొకరిద్దఱుందురేమో కాని మొత్తముమీాఁద నందఱును చెడుతిరుగుళ్ళు తిరుగువారుగానే కనబడుచున్నారు.

గోవిం—నారా యొకరిద్దఱును కనఁబడుచుండ లేదు. ఆస్త్రీ తిన్నగానున్నదని వ్రేలుమడచి నాకొక్కదానిని పేరెత్తి చెప్పుము. దానిచరిత్రమంతయు నే నిప్పు డేకరువుపెట్టెదను. సోమయాజులుగారి విధవకూఁతురు మొన్న బహిరంగముగా తురకవాని తీసుకొని లేచిపోయి రాజవీధిలో గుడిసెవేసికొని వానితో కాపురమున్నది. ఆసోమయాజులుగారును సోమిదేవమ్మయు పెద్దతనములో పడుచున్న

దుఃఖము తలఁచుకొన్న నాకు గుండెలు బ్రద్దలగుచున్నవి. పాపమా బ్రాహ్మణుఁడీయాఱు నెలలనుండియు నిల్లువిడిచి వీధిలోనికి రాలేదు.

నారా—ఒక్కొక్క పాడుముండపుట్టి కులమున కంతకు నప్రతిష్ఠ తీసికొనివచ్చును. నాలుగు సంవత్సరముల క్రిందట మనయింటి యెదుట కంసాలివానిని తీసికొని లేచిపోయిన పాపిముండ బ్రతుకిప్పుడేమయినదో విన్నావా? వాఁడు దానివద్దనున్న నాలుగువందల రూపాయల నగలును తీసికొని యొకనాఁడు దానితో చెప్పకుండ పాఱిపోయినాఁడు. ఆముండ తరువాత రోగములు తగిలించుకొని తిండిలేక సకలబాధలుపడి చివరకు పంతులుగారిలోపల వంట్లుతోము కొని యెంగిలి మెతుకులుతిని జీవించుచున్నది. ఆనగలు నాలుగు లాగుకొని యాతురకవాఁడు దారిపట్టినతరువాత సోమయాజులగారి కొమార్తెగతియు నీలాగేయగును.

గోపిం—ఒక్క సోమయాజులుగారి కొమార్తెగతియే యేమి? మనలోని స్త్రీపునర్వివాహము లేని క్రూరాచారమువలన లక్షలకొలఁది కులస్త్రీలకిట్టిగతియే పట్టుచున్నది. కొందఱిగతి యింతకంటె నిర్భాగ్యకరమయినదిగా నున్నది. మొన్న యీ పట్టణములోనే గొప్ప యింటబుట్టిన వెలగపూడివారి చిన్నదానికి సంభవించిన దురంతము చూచి జాలిపడి కన్నులనీరుపెట్టుకొనివారొక్కరైనను లేరు. అంతమంది గొప్పపనులలోనున్న బంధువులుండియు నేమియుం జేయఁజాలక యాచిన్నదాని నురితీయుటకయి మాలవానికొప్పగించి యూరకున్నారు. ఆవిరుద్ధపుసంగతి జరిగిన తరువాత నేమియు సంబంధము లేని నావంటివానికి సహితము రెండుదినములవఱకును రాత్రి నిద్రపట్టినది కాదు. అట్టిస్థితిలో తల్లిదండ్రులకును దోడబుట్టినవాండ్రకును బంధువులకును నెంతవిచారముగా నుండునో! ఇంక నాకుటుంబ మెప్పుడయినఁ దలయెత్తుకొని పదిమందిలోను తిరుగ గలుగునా? ఈయుష

కీర్తి చేత గృహమునను నుండుకు క్రుంగిపోయి సరి వారి మొగము చూడ సిగ్గుచే గ్రామము లోనుండ లేక యిల్లువిడిచి సకుటుంబముగా నేఁడో రేఁపో కాశికి లేచిపోవుటకయి సిద్ధముగా నున్నాఁడు.

నారా—పాపమా చిన్న దానికి మరణశిక్ష విధించునప్పుడు న్యాయాధిపతికి సహితము కన్నులనుండి నీరు కారినది. అతఁడు జంతు హింసచేసి మాంసభక్షణము చేయు హూణుఁడయినను, ఈ విషయములో మిక్కిలిదయాళుఁడుగా కనఁబడినాఁడు. శిక్షాస్మృతినిమీఱి వర్తించుట కధికారము లేక యిష్టము లేక పోయినను న్యాయాధిపతి యాకఠినశిక్షను విధింపవలసినవాఁడయినాఁడు. ఆచిన్నదాని నురి తీసిన దినమున మనగ్రామ మశేషమును చూడ వెళ్ళినది. ఉరికొయ్యమీఁటను త్రొక్కినమాలవాఁడు సహితము చిన్నదానినిచూచి యేడిచి యందఱిలోను బ్రాహ్మణకులమును పట్టుకొని చెడఁదిట్టినాఁడు. వాని మాట లప్పడందఱిమనసులోను శూలములవలె నాటుకొని యెల్ల వారును కులాచారమును నిందింపసాగిరి. భాగ్యవంతులుగదా డబ్బు లాగుదమని యెవ్వరో దుర్మార్గు లీవ్యవహారమును పయికి తెచ్చినారు. ఆచిన్నదిచప్పున దండవిధాయియొద్ద ప్రథమవిమర్శనలో నే తన నేరము నొప్పుకొన్నది. ఎంతధనము వ్యయము యినను పయికివచ్చినతరువాత తప్పించుట కెవ్వరికిని సాధ్యమయినదికాదు. తెల్లవారిలేచిన మన గ్రామములో నిటువంటి వ్యవహారములు ప్రతి దినమును లక్షలు మన చెవులకు వినఁబడుచుండును. అవియన్నియు పయికివచ్చుచున్నవా యేమిటి? కాలమును కర్మమును సమకూడినప్పు డేదోయొకటిపయికి వచ్చుచుండును.

గోవిం—ఈఘోర పాతకముల కెల్లనుమనకులాచారముమూలాధారమయియున్నది. సర్వానర్థములకును జన్మస్థానమయిన యీ కులాచారము నశించెనా యిప్పుడు నేను పండుగుచేసికొండివంటిలలో

పదివేలమందికి విందుచేసెదను. ఆచిన్నది తనయకృత్యము బయలఁ బడ్డతరువాత బ్రతికియుండుటకంటె మరణము నొందుటయే మేలని యెంచుకొని తనయపరాధము నొప్పుకొనియుండును. ఒకవేళ శిక్ష తప్పించుకొన్నను, కులమువారామెను మరల జాతిలోనికి రానియ్యరు గదా? ఇఁక నామె యెల్లకాలమును జాతిభ్రష్టురాలై సమస్తమును విడిచి దుఃఖైకమూలమయిన చెడుబ్రదుకు బ్రదుకవలెను. అట్టి నీచపు మనుగడకంటె చావే వేయిరెట్లుత్తమమైనది.

నారా — అట్లయిన, రాజశాసనము బహుకాలము కష్టపడకుండ నిమిషములో ప్రాణముపోఁగొట్టి యామెకుపకారమే చేసినది.

గోపా — క్రూరమయిన కులాచారమూలమునవచ్చెడి బాధను తప్పించి యాచిన్నదాని విషయములో రాజశాసనమొకవేళఁగొంచెముపకారము చేసినను, అనాథలైన ముద్దరాండ్రవిషయమయి కులాచారమువలెనే రాజశాసనము నిర్దయమయినదిగానే యున్నది. ఈ యనర్థములకెల్లను కారకుఁడయిన దుర్మార్గుని రాజశాసనముగాని కులాచారముగాని సిగపువ్వు తెంపదు. బహువిధములయోపాయములు పన్ని నిర్దోషురాండ్రయిన ముగ్ధస్త్రీలను తమవలలోఁబడవైచి భంగపరచు దుష్టపురుషులను నిర్భయముగా విహరించుటకు విడిచిపెట్టి, అట్టి కఠినచిత్తుల దుష్ప్రయత్నములచే మోసపోయి తమ పాతివ్రత్యమును పోఁగొట్టుకొని మూలలనడఁగి యున్న యభాగ్యురాండ్రయిన యబలలను బాధించుటకయి కులాచారమును రాజశాసనమునుకూడఁ గలిసి తమ క్రౌర్యమునంతను జూపును. ఆచిన్నదాని దురవస్థకంతకును కృష్ణశాస్త్రి కారకుఁడు; అతఁడు వారియింట దేవతార్చనకని ప్రవేశించి మెల్లగా నాచిన్నదానిని భంగపెట్టినాఁడు. ఈహానికెల్లను మూలమయినవాఁడు మహాగౌరవముతో మన యందఱియిండ్లలోను తిరుగుచునే యున్నాఁడు; వానిదోషమువలన భాగ్యహీనురాలయిన

యాచిన్నదిమాత్రము మన్నుకొట్టుకొని పోయినది. ఆకృష్ణశాస్త్రి యొక్క విధవ చెల్లెలిదివఆకు పదికడుపులు దింపుకొని యెంతమందినో పిల్లలను చంపినది. దానినెవ్వరును నేమియుఁ జేయఁజాలరు.

నారా—ఇటువంటివి విచారించిన ప్రతి గృహమునందును కొంచెముగానో గొప్పగానో యుండనేయుండును. మనమెంతో యోగ్యులనుకొనుచుండినదీక్షితులవారికూతురంతటిదానికిప్రమాదమువలన నిటువంటిపాపమే సంభవించినది. ఆమె తండ్రితో గంగాపూజ చేయుచున్నదినములలోనే కడుపురాఁగా, శిశువు జననమయిన తరువాత బిడ్డను దొడ్డిలోనే గోయితివ్వి పాతిపెట్టి తోడఁబుట్టినవాఁడే యుప్పుకువిషముపెట్టి చంపివేసినాఁడు. ఈకలిమహిమయిట్లుండఁగా మనమేమి చేయఁగలము?

గోవిం—కాలమునునిందించుట వట్టివెఱ్ఱితనము. యోగ్యతాయోగ్యతలు మనుష్యులలోనున్నవి కాని కాలములో నేమియులేదు. మనదుష్ప్రవర్తనము నంతను మనము కాలముమీఁద త్రోచివైచి పయికి మనము నిర్దోషులముగాఁ గనఁబడఁజూచుచున్నాము. అనాథలయిన యువతుల సౌఖ్యమునకు మనమున్యాయమయిన మార్గమును నిరోధించుటవలన వారు ప్రకృతిని జయింపలేక యింద్రియ దౌర్బల్యమువలనను కా మ పీ డ వ ల న ను కాముకప్రేరణమువలనను పురికొల్పఁబడి యున్మత్తురాండ్రయి కానిమార్గమునఁ బ్రవర్తించి తమకును తమవారికిని బహువిధవిపత్తులను తెచ్చిపెట్టవలసినవారగుచున్నారు. వివాహమయిన మూఁడో నెలనేపోయిన గోపాలశాస్త్రి మేనల్లునిభార్య మొన్ననెవరినో తీసికొనిలేచివచ్చినదట. మనమింత ప్రయత్నము చేసినను, మనవీధినున్న బాలవిధవలలో నొక్కతెను మంచిదానిని చెప్పలేకపోయితిమి. కొందఱు బ్రాహ్మణ విధవలు శుభ్రముగా చాకలవాళ్ళను మంగలవాళ్ళను జీతములకే యుంచు

కొన్నారు; మఱికొందఱెవరు దొరకిన వాండ్రతో నెల్ల నేస్తము భ్రూణహత్యలును, శిశుహత్యలును జేయుచు కులములోనే యుండి గౌరవహాని లేకుండ మనయందఱియిండ్లలోను నిశ్శంకముగా తిరుగుచున్నారు. మఱియొక వీధివారి నడిగినచో తమవీధియే యీవిషయమున మిక్కిలి పాడుగానున్నదని చెప్పుచున్నారు. ఏయూరివారి నడిగినను, ఈదుర్మార్గముల విషయమై తమ గ్రామములో నున్నంత మాలకూ డెక్కడనులేదని చెప్పుదురు. మానుషస్వభావ మంతటను నేకరీతిగానే యుండునుగనుక, వయస్సులోనున్న స్త్రీలకుస్వభావమును జయించుట కెక్కడను శక్యముగాదు. తప్పిదము మనయందు పెట్టుకొని వృథాగా కాలమును దూషింపక, అందఱునుజేరి యీ పాప నివారణమునకై యేదైన నొక యుపాయము నాలోచింపవలెను.

నా రా.—అటువంటి దుర్మార్గురాండ్ర నందఱిని చంపివేయుట తప్ప నాకు మఱియొక యుపాయమేమియుఁ గనఁబడలేదు. స్త్రీలు దుర్మార్గురాండ్రని యెఱిఁగియే త్రికాలవేదులయిన మనమహర్షులు స్త్రీలకు సహగమనము విధించినారు. సద్వివేచనములేని యీమ్లేచ్ఛులు మన దేశమునకు ప్రభువులుగావచ్చి మన శాస్త్రములు మంటంగలిపి మాణిక్యమువంటి మన సదాచారమును మాన్పివేసినారు. అందుచేత విధవముండ లెక్కువయి యీదుర్మార్గములకన్నిటికిని లోనయి బ్రాహ్మణవర్ణమున కవమానమును సిగ్గును దెచ్చుచున్నారు.

గోవిం.—ఇప్పుడు విధవలను కులమువారు కలకాలముపెట్టెడు తుదిలేనిబాధలకంటె నొక్కమాఱు బ్రతికియుండఁగానే కాల్చిచంపుటయే మంచిదయినను, ఆహింసమాత్ర మెప్పుడును క్రూరకృత్యము కాకపోదు. మన పరిపాలకులరు లిప్పుడు దయాళులు కనుక నే యా క్రూరాచారమును మాన్పియున్నారు. ఆ దురాచారము బహు

కాలమునుండి వచ్చుచుండుటచేతను దానివలన మనకేమియు బాధ లేదు గనుకను మనకది యిప్పుడంత క్రూరకృత్యముగా కనబడు చుండలేదు. ఆ యాచారమును పురుషుల విషయమునకు మార్చి, భర్తపోయినతోడనే భార్య సహగమనము చేయవలసినదని బ్రహ్మచర్యము చేయవలసినదని చెప్పుటకు మారుగా నెంతచిన్న పిల్లయైనను భార్యపోయినతోడనే యామెశవముతో గూడ కట్టిబ్రతికి యున్న భర్తను తగులబెట్టవలసినదనిగాని తలగొరిగించి విరూపిని జేసిగాని తిన్నగా తిండిపెట్టక మాడ్చి శక్తికిమించినపని చేయించుచు వీధిమొగము చూడకుండ భర్తను మూలగదిమిపెట్టి మరల పెండ్లి లేకుండ జేయవలసినదనిగాని విధియుండి యాప్రకారముగా జరుగు చున్నచో, అది క్రూరాచారమగునో కాదో మనకప్పుడు తెలియును. అట్టిదురాచారములను తొలగించి ప్రజాసౌఖ్యము వృద్ధిచేయుట ప్రభుత్వమువారి కర్తవ్యకృత్యమే. మనలో విధవావివాహము నెలకొల్పి నచో మన మిప్పుడనుకొన్న దోషములన్నియు నివారణమగును.

నారా—ఎన్నిదోషములు పోయినను బ్రాహ్మణులుమాత్ర మది చేయదగినపనికాదు. విధవావివాహము మనశాస్త్రమెంత మాత్రము సంగీకరింపదు.

గోవిం—విధవావివాహము శాస్త్రసమ్మతమని మనపట్టణము లోని కొందఱు సభలుచేసి వాదింపబోవుచున్నారు. దొరతనము వారుకూడ విధవావివాహము ధర్మవివాహమేయనియు వారికిపుట్టిన సంతానము గనుక వారు దాయార్హులనియు రాజశాసనమునుజేసి పీఠికలో మనహిందూధర్మశాస్త్రములు స్త్రీపునర్వివాహము నంగీక రించుననికూడ వ్రాసియున్నారు.

నారా—ఏమివ్రాసినను మతాంతరులమాట మనమునమ్మ రాదు. వారేలాగునసైనను మనలను బ్రాహ్మణులనుండి చెడగొట్టి

యందఱితో సమానులనుగాఁ జేయవలెనని చూచుచున్నారు. విధవా వివాహము శాస్త్రసమ్మతమని వాదించువారు జాతిభేదమక్కఱలే దను మతాంతరుల పుస్తకములను జదివినవారే. శాస్త్రములకు వారు చెప్పినయర్థము విశ్వసింపరాదు. హూణభాషచదువుకొని రెండుపరీక్షలలో తేఱఁగానే నీకుకూడ నిటువంటి దుర్బుద్ధి పుట్టుచున్నది.

గోవిం — శాస్త్రములు ప్రమాణముకదా? విధవావివాహము శాస్త్రసమ్మతమని మన పండితు లొప్పుకొన్నపక్షమున జరిగించవచ్చును.

నారా — మనపండితు లొప్పుకొన్నప్పటిమాట చూతము. వారిని బ్రహ్మాదిగివచ్చినను ఒప్పించలేఁడు. మనలో నెటువంటిపండితు లున్నారనుకొన్నావు?

గోవిం — ఒకవేళ పండితులందఱు నంగీకరించిన పక్షమున, మన శ్యామలాంబకు వివాహము చేయుటకు నీవొప్పుకొనెదవా?

నారా — అటువంటి పాపపుమాటలనఁబోకు. శాస్త్రమంగీకరించినను, మనవంటి అగ్రవర్ణములలో చేయరాదు. గొల్లలు మొదలగు వారి తోడిపాటిగా మనలో కూడ మారుమనుములున్న పక్షమున బ్రాహ్మణవర్ణమున కాధిక్యమేముండును? మనము కూడ తక్కువ వర్ణములవారితో సమానులము కామా?

గోవిం — ఇప్పుడు జరుగుచున్నట్లుగా గర్భస్రావములును, శిశుహత్యలును, స్త్రీహత్యలును, హీనజాతిసంభోగములును జరుగుచుండుట చేత మనగౌరవము పోక యుందు తక్కిన జాతులవారివలె శాస్త్రసమ్మతమయిన పునర్వివాహమును మనస్త్రీలకుఁ జేసి యీదోషములనన్నింటిని పోఁగొట్టినందువలననా మన గౌరవముపోవును?

నారా—నాకీయు క్తులతో పనిలేదు. శాస్త్రము నంగీకరించు వని పండితులందఱు నొప్పుకొని నాన్నగారు కూడ సమ్మతిపడ్డ మీదట నే నప్పుడేమియు చేయలేక యూరకుండెదను. నే నప్పుడేమియు నడ్డను రాకపోవుటయే విధవావివాహము శాస్త్రసమ్మత మనువారికి మహోపకారము. కలి ముదురుచున్నది; ఇంక నెవరు పట్టుకొన్నను వర్ణసంకరము కాక మానదు. పనియున్నది నేను వెళ్ళిపోయెదను.

[అని లేవగా విద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

ద్వితీయరంగము—పాపన్నయిల్లు.

[వంట బ్రాహ్మణుడు కామయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు.

కామ—(తనలో) నారాయణమూర్తి వట్టి కిరాతుడు. తండ్రితో చెప్పి నన్ను వెళ్ళగొట్టించి వేసేడు. అప్పటినుంచీ అన్న పూర్ణతో మునుపటిలాగు స్వేచ్ఛగా తిరగడానికి వీలు లేకుండా వున్నది. అయినా కానీ యీ పాపన్న అన్వ పుణ్యమా అని రోజుకు వకపర్యాయమయినా యిక్కడ చూచుకోవడం సంభవిస్తూ వున్నది. ఎలాగయినా ప్రయత్నంచేసి అన్నపూర్ణను యిల్లు లేవతీస్తాను. మొన్న నేను చెప్పినప్పుడే వప్పీనప్పడంగావుండి చూతామని సగం సమాధానం కనబరిచింది. నారాయణమూర్తిగాడు సుందరమ్మను విషంపెట్టి నిమిషంలో చంపి వేసినాడు. నేను వాళ్ళయింట్లో అల్లే వున్నట్టయితే ఆదుర్మార్గుడు నాపనీఅంతే చేసును. ఒకవిధంగా లేచి రావడమే మంచిదయింది. తీరా సుందరమ్మను దహనంచేసి వేసిన తరువాత తెలిసింది కాని లేకపోతే వాళ్ళకొంపతీసి వేస్తును. ఎప్పుడయినా వాళ్ళకుటుంబానికి గొప్ప అపకారంచేసి నాపగ తీర్చుకుం

టాను, అంతలోనూ జానకమ్మమీంద నాకు మహాకోపంగావుస్నది శాస్త్రుల్లతో యేడుస్తా నాతో రమ్మంటే వచ్చింది కాదు.

[ఇంతలో పాపమ్మ ప్రవేశించుచున్నది.]

పాప—నాయనా! నీవెంత స్సేపైంది వచ్చి?

కామ—ఇప్పుడేవచ్చి నాను. ఇంకా అన్నపూర్ణమ్మరాలేదు. ఈవీధికి పుణ్యాత్మురాలవు నీవొక్కతెవున్నమూలంగా మావంటి వాళ్ళ కందటికి ఆధారం దొరకింది.

పాప—నేను ముసలిముండనయినాను. మునుపు నాకాలంలో పడుచువాళ్ళందరూ యింటిముందర పడి కాపులుపడి వుండేవారు. ఆకాలం పోయింది. యిప్పుడు నేను చేసే వుపకారమల్లా డబ్బువుచ్చుకొని మీవంటి పడుచువాళ్ళకు కొంచెం స్థలం యివ్వడం తప్ప మరేమీ లేదు.

కామ—ఆసహాయంమాత్రం మాటలతో వున్నదా యేమిటి? యీ వీధిని యిన్ని యిళ్ళువున్నవి. యేరండా కొడుకయినా యేరండ ముండయినా యింతమాత్రం వుపకారం కట్టుకుంటూవున్నారా? అన్నపూర్ణమ్మ వచ్చే వేళ మించినట్టున్నది.

పాప—యింకా మించలేదు. యింట్లో వాళ్ళందరూ భోజనానికి మడికట్టుకోవడంతోనే వస్తుంది. దానికి రావడానికి సమయం దొరకవలెనా? అక్కరలేదా?

కామ—యీలోగా వూళ్ళోకబుర్లేమయినా వుంటే చెపుదూ.

పాప—యేమి కబుర్లున్నవి? మన యింటి వెనకాలను కాపురంవుండే సుబ్బమ్మ కడుపు దింపుకోవడానికి మందువుచ్చుకొని పిండంపడి రాక రాత్రి చచ్చిపోయింది.

కామ—ఆమసిషి పొట్టిమొట్టవెధవ కాదూ?

పాప—అవును, ముప్ఫయ్యేళ్ళమనిషి. మన యింటికి తరుచుగా వస్తూపోతూవుండేది.

కామ—మనలో పడుచుముండలు కడుపులు దింపుకుంటూ వుండడమూ పిల్లలను కని చంపివెయ్యడమూ మందులుతిని చావడమూ మహాయెక్కువవుతూవున్నవి. యిలాగు వుండడంకంటె పడుచుముండలనందరినీ యెవరినైనా కట్టుకుని కాపురం చెయ్యమంటే బాగా వుంటుంది.

పాప—నాయనా! లోకంలో మన కళ్ళముందరనే యెన్ని విరుద్ధాలైనా పుడుతూవున్నవి. యెవళ్ళో దుర్మార్గపు ముండవాళ్ళు వెధవవాళ్ళకు పెళ్ళిచేయించడానికి మనవూళ్ళో సభలుచేస్తారట. కలియుగం యింకా యేమిఃవున్నది! చాటుగా పిల్లలను గన్నా కడుపులు దింపుకున్నా యేమి యేడిచినా బాగా వుంటుంది కాని వెధవముండలు బహిరంగంగా పెళ్ళిచేసుకుంటారా?

కామ—నామతానికి పెళ్ళిచేసుకుంటేనే బాగా వుంటుందనితోస్తూవున్నది. అలాగంటె పెళ్ళివుంటే నేను యెవతెనయినా కట్టుకుని సుఖంగావుందును. డబ్బుగల వాళ్లు ముసలిముండాకొడుకులు సహితమూ మూడో పెళ్లికీ నాలుగో పెళ్ళికీ మూడేళ్లపిల్లలను చేసుకుని ముండామోయించడంచేత, యిప్పుడు పిల్లలకు కరువువచ్చి సాధారణపురుషుల్లకు యెక్కడా పిల్లలు దొరకడంలేదు. ధనాశచేత తండ్రిముండాకొడుకులు కూతుళ్ళను వెయ్యింటికీ రెండువేలింటికీ రూపాయల కెత్తుకెత్తు అమ్ముకుంటూవున్నారు. డబ్బుతెచ్చుకోలేనివాళ్ళు బ్రహ్మచారులై యెల్లకాలమూ తిన్నగావుండలేక అడ్డమయిన గుడిసేటిముండలతోనూ యేడిచి సంకటాలు తగిలించుకొని బాధపడి చస్తూవున్నారు; కొందరు సంసారులను లేవతీస్తూవున్నారు. నేను చిన్నప్పటినుంచీ చెమటవూడ్చి సంపాదించిన యేడువందలరూపాయ

లూ నామామగారి మొగాన్నిపోసి నాలుగేళ్ళపిల్లను పెళ్ళిచేసుకుంటే అది పెద్దది కాకుండానే లంఖణాలుచేసి చచ్చిపోయింది.

పాప — మళ్ళీ యేమయిన పెళ్ళిప్రయత్నం యెక్కడనైనా చేస్తూవున్నావా?

కామ — నేను ప్రయత్నం చేస్తూవుంటేమాత్రం యెలాఅవుతుంది? రెండోపెళ్ళివాడనని డబ్బు మతీయెక్కువ తెమ్మంటారు. మొన్న మూడేళ్ళపిల్లను తొమ్మిదివందలరూపాయలకు బేరంచేసినాను. ఇంతలోకే నేతి వెంకయ్యగాడు అడ్డంవచ్చి తాను వెయ్యిరూపాయలు పూర్తిగా యిస్తానని నాకంటె యిరవైయేళ్లు పెద్దవాడయినా పిల్లను తానుచేసుకున్నాడు.

పాప — దానిముండా మోసిన రూపాయలు ఆవెయ్యిరూపాయలూ నీవే యిస్తాననకపోయినావా?

కామ — మొదటిపెళ్లి అయినకాడినుంచీ నీళ్లుమోసీ వంటలు చేసీ నాలుగువందలరూపాయలు కూడబెట్టినాను. జీతం లేకుండా బకులుతీరిందాకా వడ్డీకింద నవుకరీచెయ్యడానికి వప్పుకుని వకచోట అయిదువందలరూపాయలు బకులు మాట్లాడినాను. వక్క వంద రూపాయలు తక్కువయినవి. ఆరూపాయలు తరువాత యిస్తానని పెళ్ళిచేసుకొని మోసంచెయ్యవలెనని చూచినానుగాని, ఆముండాకొడుకు నామాట నమ్మక ముందుగా రూపాయలక్కడపెడితేనేగాని పిల్లనివ్వనన్నాడు. వెంకయ్యగాడు పురాసాతారావెళ్ళి నలభయియేళ్ళు యేకాధ్వర్యంగా పీనుగులను మోసి డబ్బు సంపాదించినాడు గనుక, వెయ్యిరూపాయలున్నూ తక్షణం పారపోసినాడు.

పాప — అన్నపూర్ణమ్మను పెళ్ళినిమిత్తం వందరూపాయలు సహాయం చెయ్యవలసిందని అడక్కపోయినావా?

కామా—పెళ్ళికని చెప్పితే యివ్వదలుచుకొన్నదయినా యివ్వదు. దానికి వేరేయెత్తు వున్నది. సీతారామయ్యగారి నగలపెట్టె ఆయనపడుకునే గదిలో భోషాణంలో వుంటుంది. నేనుయింట్లోఅట్టె వుంటే, ఆసొమ్మేలాగయినా తస్కరిస్తును. తాళంచెవి యెలాగయినా సంగ్రహించుమని అన్నపూర్ణమ్మకు బోధిస్తూవున్నాను. మాప్రయత్నం సాగితే రెండువేలరూపాయలకు తక్కువదొరకవు. ఆసొమ్ముతో ఆవిడలేచి రావడంకోసే సొమ్ము రహస్యంగా దాస్తానని చెప్పివున్నది. దానికి వకకన్ను గుడ్డిది. అయినాకానీ యింతపెద్దపిల్ల మరివకతె దొరకదు.

పాప—తీరా వచ్చినతరువాత ద్రోహంచేసి డబ్బుపుచ్చుకుని దాన్ని మధ్య వదిలివేస్తావా?

కామా—నాపెళ్ళాం మొదిలి కాపురానికివచ్చేదాకా వదలిపెట్టను. అప్పటిదాకా చానకంటా బ్రతికివుంటేఅప్పటిమాటచూతాము. నీవిందులో పనిచేసి నాకుసహాయం చేసేటట్లయితే వచ్చిన సొమ్ములో నీకు వందరూపాయలు యిస్తాను.

పాప—అలాగైతే నీకు కావలసినంత సహాయంచేస్తాను. నా శక్తిచూడు. నీవు వుంచుకొన్నన్నాళ్లు వుంచుకొని నగలుతీసుకున్న తరువాత నీవు దాన్ని యేనూతిలోనైనా రాత్రివేళ తోసివెయ్యవచ్చును. నిన్ను యెవరు పట్టుకుంటారు? అంతగాపైకివస్తే కడుపునొప్పిచేత పడిందనవచ్చును.

కామా—తరువాత యేలాగైనా చూతాము. నీశక్తిఅంతా యీకార్యంలో కనపడవలెను.

పాప—వూరుకో అన్నపూర్ణమ్మ వస్తూవున్నది.

(అన్నపూర్ణ ప్రవేశించుచున్నది.)

అన్న—ఝామునేపటినుంచీ వత్తామంటే తీరుబడి అయింది కాదు. ఇదివరదాకా యెవరితోనో మాట్లాడుతూ కూర్చుండి యిప్పుడే నాన్నగారు లోపలికి భోజనానికి వెళ్ళినారు. వెళ్ళడంతో నేయిలాగు చక్కావచ్చినాను.

పాప—నీకోసం కామయ్య రెండుఘడియలనుంచీ కనిపెట్టుకుని వున్నాడు. అమ్మాయీ! యీ కామయ్య బహుదొడ్డ బ్రాహ్మడు సుమీ. యెవరినినమ్మితే వాళ్ళకు ప్రాణంకోసి యిస్తాడు.

కామ—అవ్వా! నామీద దయచేత నీవువూరికే అలాగు పొగుడుతూవున్నావు కాని నేనెంతటివాణ్ని?

పాప—యీకబుర్లకేమికాని, మీకోసం యెవరైనా వస్తారు మీరు మాట్లాడుకోవలసిన సంగతులు ముందరమాట్లాడుకోండి. మీరు రహస్యం మాట్లాడుకుంటారేమో నేను అవతలికి వెళ్ళనా?

కామ—పసరి! మారు నీవు వినకూడని రహస్యాలు యేమి వుంటవి? మనముగ్గురికీ దేహాలు మాత్రమే భేదంకాని మనస్సులు వక్కటే.

అన్న—అవ్వా! వెళ్ళవద్దు. మారహస్యం నీవూ వినవచ్చును.

కామ—బోషాణం తాళంచెవి సాధ్యమయినదా?

అన్న—నిన్న రాత్రికిందే కాని తీరాగదిలోనికి వెళ్ళేటప్పటికి నా అన్నగారు కూడావచ్చినారు. అందుచేత సాధ్యమయింది కాదు. అప్పుడు మరచిపోయి బాబయ్యగారి తాళంచెవి పరుపుమీద దిగబెట్టి యివతలకు వచ్చినారు. అటువంటిసమయం మరి వకప్పుడు దొరకదు.

కామ—మన కన్నిటికీ పానకంలో పుల్లలాగు నారాయణ మూర్తే అడ్డంవస్తూవుంటాడు. నన్ను యింట్లో వుండనియ్యకుండా అతఁడే లేవగొట్టినాఁడు.

అన్న—వాడు మహా చెడ్డవాడు. అన్నీ కనిపెడుతూవుంటాడు. యీమధ్య వాడిభార్యవిషయమయి అనుమానము జానకి మీఁద పడిపోయింది కాని నామీఁద నేపడినట్టయితే వాడునిశ్చయంగా నన్ను చంపివేసును. నేను శాస్తుర్లను దానివద్దకు పంపడంచేత అనుమానము జానకిమీఁదకు పోయింది.

పాప—అదేమిటి?

అన్న—నేను కామయ్యకు యేమయినా యింట్లోవస్తువులు యివ్వబోతూవుంటే నావదినెగారు అడ్డంవస్తూవుండేది. వకరోజు నేను చెంబులో నెయ్యిపోసి దాసీదానిచేత పంపుతూవుంటే మెల్లిగా మొగుణ్ని తీసుకువచ్చి చూపింది. వాడుపట్టుకుని దాసీదాన్నీ నన్నూ కూడా కటికకర్రతో కొట్టినాడు. ఇలా కాదని నేను మెల్లిగా మంచి మాటలువేసి నావదినెగారితో స్నేహంచేసి మాయింట్లో పురాణం చెప్పే శాస్తుర్లతో యిలా కాచేసినాను. అప్పటినుంచీ యేమయినా అంటే తనగుట్టు బయలుపెడతా నేమోనని నావదినెగారు నేనుయేమి తీసుకునివెళ్ళినాయెవరితోనూ చెప్పక వూరుకుంటుంది. తనపెళ్లాము శాస్తుర్లతో మాట్లాతూవుండగా వకనాడు నా అన్నగారు చూచి జానకిమీఁద అపోహపడి దాన్నిచంపడానికి ప్రయత్నంచేసినాఁడు.

కామ—ఈమాటలకేమిగాని సొమ్ముతీసుకుని నీవు లేచి రావడంమాట యేమిచేసినావు? ముందస్తిగా నాకాసంగతి చెప్పు. నీకు నామీఁద నిజంగా మోహం వున్నదీ లేనిదీ యిందులో తెలుస్తుంది. భుజంగరావు పంతులుగారి కిమగోసిళ్ళు తెస్తానని చెప్పి నీవు వచ్చినావేమో చూచిపోదామని వెళుతూ వెళుతూయిలావచ్చినాను.

వారు నాకోసం కనిపెట్టుకువుంటారు. యేదో వొకమాట చెప్పు. నేను వేగిరం వెళ్ళవలెను.

అన్న—నేనూ రాత్రీపగలూ ఆసంగతే ఆలోచిస్తూవున్నాను. నాకు యెటూతోచకుండా వున్నది. చిన్నప్పటినుంచీ పెంచి పెద్దదాన్ని చేసి యెన్ని గార్యాలుచేసిగా కడుపులో పెట్టుకునే తల్లినీతండ్రినీ వదలిపెట్టడానికి వకపట్టాన్ని ప్రాణంవప్పకుండా వున్నది. ఆ ముసలివాళ్ళిద్దరూ బాగా వున్నంతమట్టుకూ మనం యిలాగే వుందాము.

కామ—నేను మొన్న ఝామునేవూ బోధించినదంతా గంగలో కలిసి వ్యవహారం మళ్ళీ మొదటికి వచ్చింది. నీవిలా అనుకుంటూవుండగానే నారాయణమూర్తి యెప్పుడో విషంపెట్టి నిన్ను చంపివేస్తాడు. అక్కడితో అన్నీ కుదురుతవి.

పాప—అన్నపూర్ణా! నీ సుఖం నీవు బాగావిచారించుకో. తల్లి దండ్రులూ తోడబుట్టినవాళ్ళూ అని ఆలోచిస్తే నీకు సుఖంరాదు.

అన్న—ఎవరో వస్తూవున్నారు చూసుకో.

[పురుషోత్తమరావుపంతులు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

పురు—ఏమోయి కామయ్యా! ఇదిగో నీళ్ళు తెచ్చెదనని చెప్పి యిక్కడికువచ్చి వీరితో మాటలువేసినావా? భుజంగరావు మడికట్టుకొని మంచినీళ్ళు రాలేదని దేవతార్చన చేసికొనుటకు వల్లకాక కనిపెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. వేగిరము లేచివెళ్ళు.

కామ—ఇదిగో నిమిషంలో కావిడి వప్పగించివస్తాను. (అని నీళ్ళకావిడి భుజముమీద వేసికొని వెడలిపోవుచున్నాడు.)

పురు—ఏమి అవ్వా! ఏమో మీరంతకును మహాశ్చర్యముగా మాటాడుకొనుచున్నారు?

పాప—యీవూళ్ళో యిప్పుడు యేమిమాటలు వున్నవి నాయనా? యెవళ్ళో పోఖరీ ముండాకొడుకులు వెధవముండలకు పెళ్ళి చేస్తామని బయలుదేరినారట. యిప్పుడందరికీ వినాశకాలం వస్తూ వున్నది. యింతకాలమయింది యిటువంటి మూర్ఖయం మేమెన్నండూ యెరగము నాయనా.

అన్న—(తనలో) యీముండ తాను మహాపతివ్రతలాగు అందరినీ చెడతిడుతూ వున్నది. చిన్నతనంలో మొగుడుపోతే అడ్డమయినవాళ్ళతోనూ తిరిగి యిల్లూ వాకిళ్ళూ సంపాదించి యీముండ యిప్పుడు వీరపతివ్రత అయింది. ఆడవాళ్ళకు రెండోపెళ్ళి వుంటే మేమంతా యీ రోజువలెగాకుండా సుఖంగా కాపురంచేస్తూ వుందుముగదా?

పురు—ఒకవిధముచేత విధవావివాహములు యుక్తములుగానే యున్నట్టుతోచుచున్నవి. ముసలి మగండ్రకు భార్యలుపోయినను చిన్నపిల్లలనే వివాహము చేసికొనవలెను. ఎన్నియో సంవత్సరములకు గాని యాచిన్నపిల్ల లెదిగి కాపురమునకు రాదు. ఈలోపల మగవాండ్రు తిన్నగానుండలేక కష్టార్తిపడి రోగము నంటగిలించుకొని కామబాధపడి యాచిన్నపిల్లల దేహమునుగూడ చెడగొట్టవలసి వచ్చును.

పాప—పెద్దవాళ్ళయినా పెళ్ళాలెదిగి కాపురానికి వచ్చేవరకూ వుండేవారు లేరా?

పురు—ఉన్నారుగాని, అట్టివారివిషయములో భార్యలు రజస్వలలు కాకమునుపే తొందరపడి గర్భాదానముచేయుదురు. ఆపిల్లలారాత్రి యేడిచి యిల్లెగిరిపోవునట్లు గదిలో అల్లరిచేయుదురు; చిన్నతనముగుటచేత గృహకృత్యములు చక్కబెట్టుకొనుటకు చేతగాక యిల్లు పాడుచేయుదురు. అదిగాక ముసలిభర్తలకును పడుచు భార్యలకును

మనసెప్పుడును కలియదు. అందుచేత గుడికి మేకపోతు వెళ్ళినట్టుగా విధిలేక గదిలోనికి వెళ్ళినను ముసలికంపని పరికగా తిరిగి యా భార్యలు మంచపుపట్టెలను కౌగిలించుకొని పరుండును. ఆలాగున నయిన నింటఁబడియుండక వయసులోనున్న పురుషులతో జారత్వమున కారంభింతురు. రెండవపెండ్లివాండ్రు యుక్తవయస్సువచ్చినవిధవలను వివాహమాడెదుపక్షమున నీతొందరలేమియు నుండవుగదా?

పాప—కలికాలము దగ్గిర యిలాగంటిబుద్ధులేవుడుతూవున్నవి.

పురు—అవ్వా! మీయింటికి మాకోడలు రాలేదుగదా?

పాప—లేదు నాయనా!

పురు—నేను వెళ్ళుదునా? (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

పాప—(తనలో) ఏయికి లోకానికివెరచి గాని యేమన్నా వెధవలకు పెళ్ళిళ్ళువుంటే నే బాగావుంటుంది. (బిగ్గరగా) అన్నపూర్ణా! యీ వెధవల పెళ్ళిళ్ళు నీకు యెలాగువున్నవి?

అన్న—దిక్కుమాలిన పెళ్ళిళ్లులే. ఎవళ్లోపాపిష్ట్యకాలంవచ్చి యిటువంటి పాపకార్యం తలపెట్టినారు. అవ్వా!. యిప్పుడు వచ్చిన ముసలాయన యెవరు?

పాప—భుజంగరావుపంతులుగారి పినతండ్రి. ఈయన చెప్పిన సంగతులన్నీ తన అనుభవంచేత చెప్పినాడు. యేడెనిమిది సంవత్సరాల క్రిందట రెండోపెళ్ళి చేసుకున్నాఁడు. పెళ్ళామిప్పుడు పదహారేళ్ళది; దానిమీద బహుఅనుమానం. వక్కనిముషంకనఁబడకపోతే యేమివుపద్రవం వచ్చిందో అని వూరంతా తిరుగుతాడు. వీడెంత (నుమానపడి యేడుస్తూవున్నా దానిపని అది రహస్యంగా చేసుకుంటూనే వుంటుంది.

అన్న—బాబయ్యగారు భోంచేసిలేచే వేళఅయిందివెళ్లుదునా!

పాప—కామయ్య చెప్పినమాట యేమిచేసినావు?

అన్న—నేనూ రాత్రీపగలూఅదే ఆలోచిస్తూ యేమిచెయ్య డానికీతోచకుండా కొట్టుకుంటూవున్నాను. అటుచూస్తే తల్లిదండ్రుల మీాది మోహం తప్పలేకుండా వున్నాను. యిటుచూస్తే కామయ్య మీాది మోహం మరీయెక్కువగా వున్నది. ఇతణ్నీ విడవలేను.

పావ—నీసుఖంమాట బాగాఆలోచించుకో. నీ మొగుడు బాగావుండి కాపురంచేస్తూవుంటేమాత్రము నీవు తల్లిదండ్రులను వదిలిపెట్టవాయేమిటి? నీవుయిలాగు ఆలస్యంచేస్తూవుంటే కామయ్య మనసు విరిగిపోతుంది. నీకు యిటువంటి మంచివాడు మళ్ళీ మరివకడు దొరకడు. మీారనుకొన్నట్లు డబ్బుతీసుకు లేచివస్తివా మీారిద్దరూ యావజ్జీవమూ మొగుడూ పెళ్ళాలకంటె యెక్కువగా సుఖపడుతూ హాయిగా వుండవచ్చును. వకవేళ మొగుడు బ్రతికివున్నా నీకింత సౌఖ్యమూ స్వతంత్రమూవుండదు. నామాట తోసివెయ్యక బాగా ఆలోచించుకో. నీమేలుకోసం చెవుతూవున్నాను.

అన్న—యేమిచేసేదీ రేపాలోచించి చెవుతాను. (అనివెళ్ళం బోవుచున్నది.)

పావ—నీకు చెవులో వకరహస్యం చెవుతాను. నామాట విని పో.

అన్న—యిప్పుడుకాదు. ఆనకమళ్ళీ వస్తానులే. (అని వెళ్ళు చున్నది.)

తృతీయరంగము—పతనమందిరము.

[వందలకొలఁది లౌక్యులును వైదికులును కూరుచుండియుండఁగా బాపన్నశాస్త్రిగారును, వీరరాఘవరావుగారును, మిత్ర బృందముతో ప్రవేశించుచున్నారు.]

బాప—శ్రీనివాసాచార్యులుగారూ! మనవారింకను వచ్చి నారు కారు. ఆహ్వానపత్రిక లందఱికి నందినవా?

శ్రీని—అందినది. వారందఱును వేణుగోపాలరావుగారితో వత్తురు. వామనశాస్త్రులుగారును గోపాలశాస్త్రిగారును, పరబ్రహ్మ సోమయాజులుగారును వారియింటిపొద్దనే యున్నారు.

వీర—నాగయ్యపంతులుగారు వచ్చినారు. ఇఁక వేణుగోపాల రావుగారు వచ్చిన నందఱును వచ్చినట్టే.

శ్రీని—అదిగో వారును వచ్చుచున్నారు. వేణుగోపాలరావు గారూ దయచేయండి.

(వేణుగోపాలరావుగారును పండితులును ప్రవేశించుచున్నారు)

వీర—కుమారశాస్త్రులవారు రాలేదేమి?

వామ—వారీదినము సభకు రారు. వారికి వేరేపనియున్నది.

వీర—శ్రీరామపండితులవారు వచ్చినారా?

శ్రీరా—నేనందఱికంటెను ముందుగానేవచ్చి కూరుచున్నాను. విధవావివాహము వలన నష్టములకంటె లాభము లెక్కువగా నున్నవని మీరు సాధింపఁగలిగిన పిమ్మటఁగదా శాస్త్రమున్నదా లేదా యను సంశమును విచారింపవలయును? విధవావివాహము వలన లాభము లేమియు లేవనియు విశేషముగానష్టములే యున్న వనియు నేను మీతో వాదించెదను. చేతనయినపక్షమున మీరు నాతో యుక్తి వాదము చేయుఁడు.

వామ—వారు చెప్పినమాట సయుక్తికముగానున్నది. వారితో యుక్తివాదముచేసి మెప్పించి మీశక్తి సభవారికందఱికిని గనఁబఱుపవలెను.

పర—శ్రీరామపంతులుగారు లౌక్యములోనున్నను, వైదిక మునందుఁగూడ అఖండ ప్రజ్ఞగలవారు. మొన్న మాబంధువులపక్షమున న్యాయవాదిగానుండి న్యాయసభలో నింటిమీఁదిపెంకు లెగిరి

పోవునట్లుగా వాదముచేసినారు. ప్రతివాదిపక్షమున వచ్చిన న్యాయవాదిలేచి యేమో చెప్పఁబోవుచున్నప్పటికి, ఆయనచట్టలు తాగినసంగతి యెత్తుకొని నలుగురిలోను చీవాట్లుపెట్టి గదిమి చేయిపట్టుకొని ఆయనను కూర్చుండఁబెట్టినారు. అటువంటివారితో వాదముచేసి గెలిచిన పక్షమున మీకీర్తి కనబడును.

వీర—మీయభీష్టప్రకారముగానే చేసెదను. ఎవ్వరినైన సభవారగ్రాసనాసీనులనుగా నియమింపుఁడు.

శ్రీని—నేను వేణుగోపాలరావు పంతులుగారి నగ్రాసనాసీనులుగా నుండఁగోరుచున్నాను. సభవారికందఱికి నిష్టమా?

వీర—అందఱికిని పరమసమ్మతమే. శ్రీనివాసాచార్యులుగారు చెప్పినమాట దేవతలైనను మెచ్చుకోఁదగియున్నది.

వేణు—నేను తగినవాఁడను కాకపోయినను, సభవారందఱును నన్ను మన్నించి యగ్రాసనముందుఁ గూర్చుండ నియమించుచున్నారు గనుక వారియాజ్ఞ మీఱఁజాలక యంగీకరించుచున్నాను. పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారు నాయందలి దయచేత నన్నాప్రకారముగా శ్లాఘించుచున్నారే కాని నేను వట్టి వ్యర్థుఁడను. (అని కూరుచున్నాఁడు)

పర—మీరు మీవిధేయతను గనఁబఱుచుటకయి యట్లనుచున్నారే కాని కేవలము మీరవతారపురుషులు.

బాప—వీరరాఘవరావుగారూ! అంతకంతకు పొద్దుపోవుచున్నది. శీఘ్రముగా ప్రసంగ మారంభింపుఁడు.

వీర—(లేచి) వాదమారంభించుటకు ముందుగా నేను సభవారితో కొన్ని మాటలు మనవిచేసికొనుచున్నాను. తమరందఱును సావధానముగా వినవలెను.—

వివేకనిధులారా! కాలమహిమచేత నేనిప్పుడు చేయఁబోయెడి విన్నపము మీలో కొందఱి చెవులకు వెగటుగాతోఁచునని నేనెఱుఁగని వాఁడనుఁగాను. అయినను మరభిమానము విడిచి పారమార్థికచింతతో పరిశీలించు నిష్పక్షపాతబుద్ధుల కెల్లను సత్యము బోధపడుటకు సందేహముండదు గనుక, మీ మనసుల కెక్కునట్లుగా రసపుష్టిగల ప్రౌఢవాక్యములతో నుపన్యసించుటకు నేనంతగా సమర్థుఁడను గాకపోయినను దయచేసి బాల్యమున భర్తలను పోగొట్టుకొన్న మన దేశపు యువతుల మరణము నన్ను బహువిధములఁ బ్రేరేప నాపక్షమున నున్న సత్యముయొక్క బలమును నమ్ముకొని యిటువంటి పండితసింహములయెదుట నాబాల్యవాక్యములను పలుకు సాహసము చేయుచున్నాను. క్షమింపుఁడు. మనలోని క్రూరాచారమునుబట్టి పతివిహీనలయిన యబలలిప్పుడు మనదేశములో ననుభవింపవలసిన దుర్దశను తలంచుకొన్న మాత్రమున పరమాత్మకయినను మనస్సు కరుఁగక మానదు. మనమెంత నిర్బంధపెట్టినను, ఎన్ని సుబోధలు చేసి స్వర్గమువచ్చునని యాశపెట్టినను, బాలవిధవలనంతటిని మన మెన్నటికిని పతివ్రతలనుగా జేయజాలము. సమస్తసంగములను త్యజించి దుంపలును ఫలములును, తినుచు మహారణ్యములలో తపస్సుచేయు ఋషులవంటి సమస్తము తెలిసిన మహానుభావులు సహితము కామము జయింపలేకపోయిరని మనము వినుచుండగా, ఉప్పును పులుసును తినుచు నింద్రియసుఖానుభవమునకు నిధానములయిన పట్టణములయందు వయస్సులోనున్న సుందరపురుషమధ్యమున సదా మెలఁగుచు తమయింద్రియములకుఁదోడు గుప్తపురుషుల ప్రయత్నములుకూడఁ దమ్మెప్పుడును కామోపభోగములకయి ప్రోత్సాహపఱుప విద్యాగంధమేని లేకపోవుటవలన యుక్తాయుక్తవివేకము చాలకున్న యనాథయువతులింద్రియనిగ్రహముచేసి పతివ్రతలుగా నుండఁగలుగుదురు

రని మనమెట్లు పరిశీలింపఁగలము? మనచేతనయిన పని వారి శిరోజములను ఆభరణములను తీసివేయింపఁ గలిగినను, లోపలనున్న కామమును మాత్రము తీసివేయింపఁజాలము. వారి కామమేవిధముగా నయినను శాంతి పొందవలయును గనుక మనము క్రమమయిన మార్గమును చూపకపోవుటవలన వా రక్రమములకు లోఁబడవలసిన వారయి గూఢముగా వ్యభిచరించుచున్నారు. మానవంతుఁడగు వాఁడు తన వారేయితరదోషము చేసినను సహించి యూరకుండఁ గలుగునుగాని వ్యభిచారము చేసినప్పుడు మాత్రము చూచి యూరకుండఁజాలఁడు. తక్కిన నేరములవలనఁ జేసిన వారికే యపకీర్తి వచ్చును గాని ఇంకు తనమువలనఁ చేసిన వారికి బంధువులకును మాత్రమే కాక కులము వారి కందఱికిని గూడ అప్రతిష్ఠ కలుగును. అందుచేతనే యభిమాన ధనులగు పురుషులు తమ స్త్రీలు వ్యభిచరింపఁగాఁ జూచినప్పుడు తోడఁబుట్టిన పడుచులైనను, కూఁతులైనను, కోడండ్రైనను, వదినెలనైనను, మఱదండ్రైనను, మఱియెవ్వరైనను, వారివిటులతోఁ గూడ నంతము నొందించి యవమానమును కోర్వలేక యొకానొకప్పుడు తాము కూడ నాత్మహత్యలు చేసికొందురు. ఇందువలన వ్యభిచారమెంత హేతువయినదో మీరే యూహించుకోవచ్చును. ప్రజాసౌఖ్యమునకయి ధర్మశాస్త్రములను జేసి వాని ప్రకారముగా మహాజనులను నడిపించి పేరుపొందిన యార్యులయొక్క సంతతివారమని పేరుపెట్టుకొనియు, మీరు వారు చేసిన ధర్మశాస్త్రప్రకారముగా నడిపించుటకయినను పూనుకొకపోవుట యటుండఁగా మీది మిక్కిలి వారియాజ్ఞలను మీఱి శాస్త్రసమ్మతమయిన పునర్వివాహము చేసికొనియ్యక యోగ్యురాండ్రు కాఁదగిన గతిలేని యనాథ కామినులను సకల బాధలను పెట్టి వేశ్యలకన్నను హీనముగా వ్యభిచరించుటకై దింపుట మీకు సిగ్గుల చేటు కాదా! అందువలన మీకు

గలుగుచున్న నష్టములయినను మీరు చూచుకొనుచున్నారా? సద్వంశమునఁ బుట్టిన మీ బాలవితంతువులు వంటబ్రాహ్మణులతోను, మ్లేచ్ఛభటులతోను చాకలివాండ్రతోను, ఇతరహీనజాతులవారితోను చెడి తిరుగుచుండుట మీకు ప్రతిష్ఠగానే తోఁచుచున్నదా? అట్టి బాలవిధవలు తమ యుపపతుల వృత్తికయి యింటఁ గల వస్తువు లెత్తుకొనిపోయి వాండ్రకు పెట్టుచుండుట గాని తమ నేరము మాసి పోవుటకయి సాధ్యమయినంతవఱకు పుణ్యస్త్రీలను సహితము జారత్వమున ప్రవేశపెట్టి యందఱిని తమవంటి వారినిగాఁ జేయుచుండుట గాని మీదృష్టికి నష్టములుగా గనఁబడుచుండలేదా? ఇంటనుండి రహస్యముగా వ్యభిచరించుట కిష్టములేని బాలరండలు తమ బంధువర్గము మీఁది ప్రేమానుబంధమును ద్రెంపుకొని యేతురకవానినో యేదూదేకులవానినో తీసికొని లేచిపోయి బహిరంగముగా వీధిలో గుడిసె వేసుకొని పడుచుకొనుచుండుట మీ కపఖ్యాతిగా నుండలేదా? వారు చేసిన చీఁకటి తప్పునకు ఫలముగా సంప్రాప్తములయిన గర్భములను దింపుకొనుటయు, మందులు వికటించి యట్టి సమయములయందు కడుపులోని పిల్లలతో కూడ తల్లులు చచ్చుటయు, దైవయత్నముచే మనుష్య ప్రయత్నములన్నియు విఫలములయి శిశువులు జనింపఁగా మెడలునులిమి చంపుటయు, మీకించుకయు పాపకృత్యములుగా తోఁచుచుండలేదా? చంపి పాఱవేయఁబడియున్న లేఁత శిశువులను జూచి నప్పుడు మృగపక్ష్యాదుల మెసలు విఱిచి పచ్చినెత్తురు త్రాగు కిరాతులకయినను దయపుట్టుచుండఁగా రక్తసంబంధముగల మీకేల కనికరము పుట్టదు? కొందఱు శిశువులను జంపక మాలమాదిగల కియ్యఁగా నుత్తమవంశమునందుఁ బుట్టిన యా బిడ్డలు పెద్దపెరిగి మీముందఱనే పెంటలూడ్చుచు నీచపుపనులు చేయుచుండుట మీకు కన్నులపండువుగా నున్నదా? మీ వేడుకకయి కన్నులు

తెలివనిపిల్లలకు మంగళసూత్రమను మిషమున మెడకొక త్రాడు కట్టి గుడికి మేకపోతును తీసికొనిపోవునప్పుడు మెడకు వేపరొట్ట కట్టినట్టుగా చేతికొక తోరమును కట్టి, వాద్యముల మ్రోతతో వివాహమని పేరుపెట్టి యదియేమో కన్యావరులకే తెలియని యొకతంతు నడిపి, తరువాత భర్త పోయినాఁడన్న దుఃఖవార్త కుటుంబమునం తను దుఃఖ సముద్రమున ముంపఁగా ప్రాణాధికులయిన తమ ముద్దుల కూఁతులను బ్రదికియున్నంతకాలమును దుస్సహవైధవ్యదశకుఁ దెచ్చిన దురదృష్టమును తలఁచుకొని తలలుపీడ బొమ్మలు బాదుకొనుచు పెద్దపెట్టున రోదనముచేసెడు జననీజనకుల మొగములవంక తెల్లపోయి చూచుడు "అమ్మా! యేలయేడ్చెదవు!" "నాయనా! యేలయేడ్చెదవు!" అని యెఱుఁగని ప్రశ్నలువేయుచు తమకు ముందు ప్రాపింపబోయెడి దురవస్థ లేశమయినను తెలియక నడయాడెడు పసిబాలికలస్థితి చూచుటకు మీకు వినోదకరముగా నున్నదా? నిర్దోషురాండ్రయిన యీపసిబిడ్డల దుర్దశచూచినను మీకు గుండెలు బద్దలయి యట్టివారికయినను పునర్వివాహము చేయవలెనను బుద్ధి జనింపకున్నదా? శిశుహత్యాదులు జరగునప్పుడు దొరతనమువారు పట్టుకొని సహాయులుగా నున్నవారిని సహితము శిక్షించుచు కులమునకు వెలిచి కన్నబిడ్డలకు సహితము చంపవెనుక తీయని మాతలను మాలవానిచేత నురితీయించుచుండుట మీకు సంతోషకరముగానే యున్నదా? ఈపయిని జెప్పినవన్నియు మీకు పుణ్యకర్మలుగానే తోఁచుచున్నవా? శాస్త్రసమ్మతమైన పునర్వివాహ మొక్కటిమాత్రమే మీమనస్సులకు పాపకర్మముగా కనిపించుచున్నదా? ఓమహాజనులారా! మీరొక్క నిమిషము పాక్షికవృత్తిని విడిచి నేను జెప్పిన యంశములను సమబుద్ధితో విచారించి స్త్రీ పునర్వివాహమున కనుజ్ఞయిచ్చి శుద్ధమయిన యాహిం

దూజాతి కంతకు నపకీర్తికరముగా నున్న యీ దురాచారకళంక
మును బాపుకొందు. ఒకవేళ బాలవిధవలలోఁ గొందఱు వ్యభిచా
రాది దోషములులేనివారైనను వారి బ్రతుకు సహితము విరామము
లేని దుఃఖపరంపరతో నిండియుండును. మగఁడు పోయిన కూఁతురు
గుమ్మము వెలుపలఁబడి యేడ్చుచుండఁగా రాత్రులు తల్లిదండ్రులు
నిర్విచారముగా సుఖమనుభవించుటకంటె శీఘ్రముగా మరణమునొంది
స్వర్గసుఖమనుభవించుట చాలమేలు. చిన్నప్పటినుండియు ప్రేమతోఁ
బెంచి తమ ప్రాణములతో సమానముగాఁ జూచుకొనుచున్న తల్లి
దండ్రులే కులాచారములకు దాసులై కరుణమాలి జీవితేశ్వరుని పోగొట్టు
కొనిదుఃఖసాగరమునందు మునిఁగియుండఁ జేరిన కొమార్తెల నాదరిం
చి పతిశోకమును మఱచునట్లు చేయుటకు మాఱుగా తాము నడుమఁ
బెట్టిన యాభరణములను మాత్రమే కాక భగవంతుఁడు పుట్టుకతోనే
దయచేసిన నిడుదశిరోజములను గూడ తీయించి మఱింత దుఃఖ మధి
కముచేసి, నొసట కస్తూరి తిలకమునకు మాఱుగా బూడిదయును
చేతుల బంగారుకంకణములకు మాఱుగా రాగిపట్టెలను పెట్టించి,
నిన్నటివఱకును మూడు పూటలు భోజనము చేయ నలవాటుపడిన
ప్రాణమును శోషిల్లఁజేసి యొకపూట మూడుజాముల కిన్ని మెతు
కులు వేసి చచ్చియుఁ జావకుండ నిలువుచు, ఇంటఁగల పనియంతయు
వారిచేతనే చేయించుచు, వారిని జీవచ్ఛవములనుగా నుంచి యావజ్జీ
వము దుఃఖించునట్లు చేయుట హిందూజాతి కంతకు నవమానకర
ముగా నున్నది. పశులవలని బాధలక్కఱలేక ప్రాణవల్లభులుపోవుట
చేతనే దుర్భారవ్యథలపాలయి కృశించుచు నెల్లవారికిని దయనీయులు
కాఁదగిన యనాథయువతులను నిష్కరుణులయి మనవారు పెట్టు
చున్న బాధలను బట్టి "విధవ" యనగానే యెల్లవారికిని జాలిపుట్ట
వలసినదానికి మాఱుగా తన్నామోచ్చారణమే కర్ణకఠోరముగా విన

బడుచు, ఎవ్వనినైనను "విధవా" యన్నమాత్రమున ననహ్యాపడి వాఁడెంత నీచుఁడయిన నది గొప్పతిట్టుగా భావించుకొని మండిపడు నట్లు తటస్థించినదిగదా! అనాథలను బాధపెట్టుచున్నారన్న యీ నిందను పోఁగొట్టుకొనుటకయి ప్రయత్నము చేయుట హిందువయిన వానికెల్లనవశ్యకర్తవ్యము. కాఁబట్టి యాచారమును పాటిగాఁబట్టక మీ బుద్ధిచేత చక్కఁగా నాలోచించుకొని యితరుల దూషణము లను లక్ష్యము చేయక మీ యంతరాత్మ సంతోషించునట్లుగా పని చేయుఁడు.

శ్లో. యత్కర్మకుర్వతో స్యస్యా త్పరితోషోంతరాత్మనః
తత్ప్రయత్నేన కుర్వీత విపరీతంతు వర్జయేత్.

ఏ పని చేసిన తన యంతరాత్మ సంతోషించునో యాపనినే చేయవలయుననియు, అంతరాత్మ కతుష్టికరమయిన పనిని మానవల యుననియు, పయిన జెప్పిన ధర్మము నేమనుస్మృతి బోధించుచున్నది. లోకమునకు నష్టకరమయిన పనిని శాస్త్రము విధించుచున్నను దానిని మానుకొనుట మనకు పరమధర్మము.

శ్లో. పరిత్యజే దర్థకామౌ యౌస్యాతాం ధర్మవర్జితౌ
ధర్మంచాప్యసుఖోదర్కం లోక విక్రుష్టమేవచ.

ధర్మవిరుద్ధములయిన యర్థకామములను విడువవలయుననియు అసుఖకరమును లోకమునకు శోకకరమునైన ధర్మమునైనను విడువ వలయుననియు, మనుస్మృతియే ఘోషించుచున్నది. ఇట్లు చెప్పుట చేత శాస్త్రము స్త్రీపునర్వివాహమును నిషేధించునని నా యభి ప్రాయము కాదు. కావలయునేని స్త్రీపునర్వివాహము సమస్తశ్రుతి స్మృతి పురాణసమ్మతమని నేనిప్పుడే చూపెదను.

శ్రీరా—అక్కఱలేదు. మీరు యుక్తిచేత సాధించినపిమ్మటఁ గదా శాస్త్రముమాట నాలోచుకోవలెను. మీరింతసేవు శ్రమపుచ్చు

కొని చెప్పినాడుగాని, మీ వాక్యములలో నొక్కటియు యుక్తి కవఁ బడదు. మీరు చెప్పినమాటలన్నియు నే నొక్క నిమిషములో యుక్తులు చెప్పి ఖండించెదను.

వీర—మీరు సెలవిచ్చెడు ప్రబలయుక్తు లేవో వినవలెనని నా మనస్సు మిక్కిలి కుతూహలపడుచున్నది. దయచేసి వాదమున కుప క్రమింపుఁడు.

శ్రీరా—మీరు యుక్తులనుకొని యింతవఱకును జెప్పిన యసంబద్ధపు మాటలను సయుక్తికముగా ఖండించివేసి, సభవారంద ఱును మెచ్చునట్లుగా నిరాక్షేపములయిన నా యుక్తులను ప్రతి వాదుల ముఖములు ముడుచుకొనిపోవునట్లుగా దివ్యవాగ్గుంభనలతో నుపన్యసించి సర్వసమ్మతమగునట్లుగా విధవావివాహము కూడ దన్న పరమసిద్ధాంతమును స్థాపించెదను.

త్రివి—ఆహాహాహా! ఆత్మస్తుతియు పరనిందయులేని మహాను భావులు మీ రెంతపనికైనను జేయఁగలవారే. మీకు నమస్కా రము. మీయొద్దనున్నశక్తి భగవంతుని యొద్ద నయినను లేదు.

శ్రీరా—మీ రేమో పరిహాసముగా మాటాడుచున్నారు. మా సామర్థ్యము మీ కేమి తెలియును? మే మిప్పుడు చేయునది పరమత నిరాకరణపూర్వక స్వమత సిద్ధాంత స్థాపనమని మీకు కొంచెము శాస్త్రజ్ఞానమున్న తెలియకపోదే.

వేణు—త్రివిక్రమరావుగారు పరిహాసకులు. మీరు వారి మాటలకు కోపపడి వివాదము పెట్టుకోక, మీ ప్రసంగముకానిండి.

శ్రీరా—చిత్తము. ప్రతివాదులవాదము ఖండించెదను. సభ వారు నా యుక్తులు భక్తిశ్రద్ధలతో వినవలెను:—మనలోని విధవల యవస్థచూచి పగవారి మనస్సు కలుక్కుమను నన్నమాట సత్యము కాదు. పగవారిమాట యటుండగా శిష్టాచారావలంబులయిన మన

వారి కంటికినిగాని సర్వజ్ఞులయిన మన పండితసార్వభౌములకుఁగాని విధవలస్థితిచూచిమనస్సుకలుక్కుమనకపోవుటయేగాక పైగా ఈదుర్వివాహములయిపోవునేమోయని మనస్సు దహించుకొనిపోవుచున్నది. స్త్రీలుకామముజయింపలేరన్నసంగతి యున్మత్తప్రలాపముగానున్నది. కామముచేత చచ్చిపోయినవా రెవ్వరునులేరు. ఇఁక మనకు కలుగ దని నిగాళ చేసికొన్నవారికి సంభోగముమీఁద కోరికయే కలుగదు. గజశాలలయందు బంధింపఁబడియున్న యేనుఁగులును అశ్వశాలలయందు కట్టఁబడియున్నగుఱ్ఱములును, పంజరములలోఁ పెట్టఁబడియున్న పక్షులును ఎన్నికామమును, జయింపఁగలిగినవి కావు! ఆప్రకారము గానే స్త్రీలనుకూడ తగినంత నిర్బంధములోనుంచిన యెడల వారును తిన్నఁగానే యుందురు. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము కూడదన్న ధర్మశాస్త్రకర్తల యాజ్ఞమీఱిమనవారిప్పుడు స్త్రీలకుస్వేచ్ఛగలుగఁజేసి చెఱిపివేయుచున్నారు. సంసర్గము జరగకుండనుంచుటవలన గజాశ్వాదులకు శరీర దార్ఢ్యముగలిగి చక్కఁగా పనిచేయునట్లే సంభోగము లేకపోవుటవలన విధవలును బలిసిమనకు చక్కఁగాపనిచేయుటకుసమర్థురాండ్రగుదురు. విధవలలో వ్యభిచారమున్నదనిప్రతిపక్షులేయొప్పుకొనుచున్నారుగదా! తలగొఱిగించికురూపినిజేసి యొంటిపూటనేతిండి పెట్టి కడుపుమాడ్చి యలంకారములు తీసివేసి వ్రతాదులచే దేహము కృశింపఁ జేయుచుండఁగానే వ్యభిచారము మానకుండఁగా అవియన్నియు నున్నపక్షమున బొత్తిగానే పట్ట పగ్గములుండునా? మన పూర్వులు త్రికాలవేదులు గనుక, దూరము విచారించియే మహత్తరములైన యీనిర్బంధముల నన్నిటిని విధించినారు. ఇప్పటివారన్ని నియమములను క్రమముగా నడపకపోవుటచేత వ్యభిచారాది దోషములు కలుగుచున్నవి. అది స్వయంకృతాపరాధమేగనుక, స్త్రీలయెడల దయతలంచిన పాపఫల మనుభవింపవలసినదే. వర్ణాశ్రమా

చార ధర్మములుగల యీకర్మభూమిలో నిహలోక సుఖములుబట్టి దమచూడుమనుటకంటె పిచ్చి వేఱేలేదు. కాఁబట్టి శాస్త్రనియమములకు లోఁబడి నీచపు సంభోగమందు తలఁపుకట్టిపెట్టి కష్టపడినపక్షమున, విధవకు పరలోకసుఖ ప్రాప్తికలిగి మరణానంతరము బహుసహస్ర సంవత్సరములు భర్తతో సంభోగ సుఖము వచ్చును. పునర్వివాహము నిమిత్తము ప్రయత్నము చేసినపక్షమున, మనము విధవలకాసుఖము చెడఁగొట్టి పాపముకట్టుకొన్నవార మగుదుము. గర్భస్రావములు, శిశుహత్యలు, మొదలయినవి జరుగుచున్నవన్న విషయములో పయియుత్తరమే ప్రతివాదులను మూకీభావము నొందింపఁజాలియుండును. విధవలనుజూచి పుణ్యస్త్రీలు చెడుచున్నారన్నమాట హాస్యాస్పదముగానున్నది. అనుభవముగల వారనుభవము లేనివారికొక సంగతిని నేర్పుట లోకములో సహజమయి యుండఁగా, మిథునకర్మానుభవము లేని విధవలే మిథునకర్మానుభవముగల సభర్తృకలకుపదేశింతురనుట పిచ్చిమాట. పుణ్యాపాపములనుగుర్తెఱింగి ప్రవర్తించుటయే వివేకముగాని యుక్తినిబట్టి ప్రవర్తించుట వివేకముకాదు. ఈలోకములో విధవలు బాధలనుభవించుటవలనపుణ్యముగలుగును.

త్రివి—మీధోరణి కడ్డమువచ్చుచున్నాను. దయాస్వరూపుఁడయిన భగవంతుఁడు నిష్కారణముగావిధవలనీలోకమునమాత్రము బాధపడ నియమించునా?

వేణు—ప్రసంగము చేయుచుండఁగా నడుమమీరుమాటాడ కూడదు.

శ్రీరా—అడుగనిండి. నేనిటువంటివారికి లక్షమందికయినను సదుత్తరములిచ్చి సమాధానము చెప్పఁగలను. విధవలకీకష్టములుభగవంతుఁడు పెట్టలేదు. స్త్రీలుపూర్వజన్మమున చేసికొన్న పాపముచేత

వారికిగతివచ్చినది. పూర్వజన్మమున నేమిచేసినారో యది వారిజన్మ మున ననుభవింపక తీరదు.

త్రివి—సరిసరి అట్లయినయెడల వారిపూర్వజన్మస్థితియు మీ పూర్వజన్మస్థితియుకూడ నాకు తెలిసిపోయినవి.

శ్రీరా—అదేమి ? ఎగతాళిచేయుచున్నారు. మీ కేమి తెలిసినది?

త్రివి—పూర్వజన్మమునందా స్త్రీవంటివారు మీరును, మీ వంటి వారాస్త్రీలును, అని మీరుసూచించినమార్గమువలన నేనూ హించితిని.

శ్రీరా—అనఁగా నేమో మీమాటలు నాకర్థము కాలేదు.

త్రివి—బుద్ధిమంతులు మీకర్థముకాని దేమున్నది? ఇప్పటి విధవలు వెనుకటిజన్మమునందు మీవంటి పండితులయి విధవావివా హము కూడదని వాదించి, అప్పటి విధవలను దుఃఖపెట్టియుందురు. ఆపాప ఫలముచేత నప్పటి పండితులీజన్మమున విధవలయిపుట్టి పురా కృతదుష్కృతఫల మనుభవించుచుండఁగా, తమపగసాధించుకొనుట కయి యాకాలపువిధవలు నిషేధవాదులరూపమున నవతరించివిధవా వివాహము కూడదని యీప్రకారముగా వారిని బాధపెట్టుచుండి యుందురు. లేకున్న మీరుచెప్పిన ప్రకారముగా విధవలిట్లు దుఃఖ పడుచుండుటకును, వారిట్లు వాదించుటకును కారణ మగపడదు.

వీర—మీరువాదములోకూడ హాస్యమే మొదలుపెట్టినారేమి? ఇది సభలలో నననలసినమాటలుగావు.

శ్రీరా—విధవాసంభోగమునందలి యపేక్షచేతస్వప్రయోజన పరులయిమీరందఱువిధవావివాహము కావలెనని వాదించుచున్నారు,

త్రివి—విధవలకు వివాహమయినయెడల, మీరిప్పు డనుభ వించుచున్న వితంతువులతోడి సంభోగసుఖము పోవునేమోయను భయముచేత మీరుస్త్రీపునర్వివాహముకూడదనివాదించుచున్నారు.

వీర—త్రివిక్రమరావుగారూ! ఎదుటివారొకవేళ తొందర పడినను మనమిట్లు తొందర పడుట న్యాయముకాదు. మీరిప్పుడను కొన్నమాటలు సభలో నుచ్చరింపదగినవికావు.

వేణు—త్రివిక్రమరావుగారూ! ప్రసంగమధ్యమునమాటాడఁ గూడదని నేను మీతో మొదటనే చెప్పియున్నాను. శ్రీరామమూర్తి గారూ! మీప్రసంగముపూర్తి కానిండి.

శ్రీరా—ఈస్త్రీ పునర్వివాహము లేకపోవుటవలన దేశమునకు కలుగుచున్న లాభము లిన్నియన్నియని వర్ణించుటకు మనుష్య మాత్రుడనైన నాకు శక్యముకాదు. విధవావివాహమువలన విశ్వం తువులకు ప్రసవమరణములు మాత్రమేకాక, పుత్రాదిమరణములు మొదలైన సంసారదుఃఖములు కలుగును; జనసంఖ్య యెక్కువగుట వలన పంటలుచాలక దేశమునకు కాటకములు సంభవించును; ఒత్తుగానున్న సస్యములు దుర్బలములగునట్లేజనులును బలహీనులును వ్యాధిబాధితులు నగుదురు. ఇప్పుడు బీటినేలలుగానున్న భూములు సేద్యము చేయఁబడుటచేత మేఁతలేక పశువులు చచ్చును; మను ష్యులు మఱింతయెక్కువయినసేద్యములకు చోటులేక యుండఁజాలను నశింతురు; విధవలు లేకపోయిన నింటిపని చేయువారులేక యనేక కుటుంబములకు కష్టములు వచ్చును; వ్రతములులేక బ్రాహ్మణులకు వృత్తులునశించి జీవనములు చెడిపోవును. చెప్పఁబూనుకొన్న నిటు వంటి యుక్తులింక లక్షయున్నవి. బుద్ధిమంతులగువారు నావాదము యొక్క సారమునుగ్రహించి ప్రతివాదులు చేసెడి దుర్వాదమును నమ్మిమోసపోక సదాచారగరిష్ఠులుకండు. [అనికూరుచున్నాడు.]

వీర—మీరు చెప్పినదానిలో—

శ్రీర—మీరు మొదట వాదముచేసినారు; తరువాత నేను మీవాదము పూర్వపక్షము చేసి స్వమతసిద్ధాంతస్థాపనము చేసినాను. అక్కడితో సరిపోయినది. మీరిక మాటాడకూడదు. మీరు చెప్పిన తరువాత నేనును నేను చెప్పినతరువాత మీరును చెప్పుచునేవచ్చి నచో, అనవస్థాదోషము సంభవించును. మిమ్మ కడపట చెప్ప నిచ్చినపక్షమున, పాపము వీరు మీదుర్బోధనమ్మి చెడిపోదురు. మన పూర్వులకంటె విశిష్టులగు మహాబుద్ధిమంతులు బయలుదేరినారు. జగత్తు పుట్టినప్పటినుండి యీయాచారము ప్రపంచములో నెక్కడను లేదు. నేటికాలమునకు మీరువచ్చినారుగదా మొక్కలు చెప్పంగానే సాగుననుకొన్నారా?— వేణుగోపాలరావుగారూ! మాధర్మ సందేహము మీరు తీర్చవలెను.

వేణు—వీరరాఘవరావుగారిక చెప్పకూడదు. వారివంతయిపోయినది.

వీర—ఈ హిందూదేశమే ప్రపంచమంతయు నని మీరు భ్రమపడుచున్నారు. ఈ భారతఖండము మీభూమిలోని యైదుఖండములలో నొకఖండములో పదియవవంతయినను లేదు. ఈయొక్క దేశములో తప్ప మిగిలిన యన్ని దేశములలోను స్త్రీపునర్వివాహ మున్నది. ఈదేశములో సహితము శూద్రులలో—

వేణు—మీరు మాటాడకూడదన్నను నామాట వినిపించుకోకుండ నున్నారు.

శ్రీ:—చెప్పనిండి. నేను కొన్ని యుక్తులు చెప్పవలసియున్నవి. నాతో వాదముచేయుమనండి. వీరిప్పుడు చెప్పిన దోషముల నన్నిటిని విధవావివాహము లేకపోవుట కారోపించుచున్నారే కాని నిజముగా నందువలన విశేషబాధకములేమియు లేవు.

వీర — ఊరకే యిట్టిమాట లనుటవలన నేమిప్రయోజనము? నే నిప్పుడు చెప్పినయంశములలో క్రమముగా నొక్కొక్కదానినే యెత్తుకొని యిది యిట్టిది కాదని చెప్పుఁడు.

శ్రీని — మీరు విధవావివాహము లేకపోవుటచేత జారత్వము వృద్ధిపొందుచున్నదని గదా చెప్పినారు? విధవావివాహములుచేసెడు పక్షమున ప్రపంచములోని జారత్వము నశించి పోవునని మీరు వ్రాసి యియ్యఁగలరా? అట్లు జారత్వము నశించకున్న ఆ వివాహములతో ప్రయోజనమేమి? మీరు పోఁగొట్టఁగలిగిన యెడల నే నిప్పుడు విధవావివాహములు చేయించెదను. వితంతూద్వాహమువలనను జారత్వము పోనియెడల, ఈ వివాహములతో ప్రయోజనమేమి?

వీర — విధవావివాహములు చేయుట వలన జారత్వము బొత్తిగా పోకపోయినను విశేషభాగము తగ్గిపోవుననుటకు సందేహములేదు; అంతియకాక శిశుహత్యలును, భ్రూణహత్యలును, నశించును. దోషములనన్నిటిని నివారించుటకు మనము శక్తులము కాము గనుక, కొన్నిటిని పోఁగొట్టుటవలన ప్రయోజనమేమనుట యుక్తాయుక్తము కాదు. మీరు చెప్పిన హేతువుమీఁద లోకములోని సత్కార్యముల నన్నిటిని మానవలసివచ్చును. నేరముల నన్నిటిని పట్టుకొనలేరు గనుక, ఆరక్షకభటులను తీసివేయవలసివచ్చును. ఔషధములవలన రోగములన్నియు కుదురుచుండ లేదుగనుక, వైద్యముతో పనిలేదనవలసి వచ్చును, అట్లనుటకు మతిమంతుఁ డెవ్వఁడైన సాహసించునా? మందులవలన రోగములన్నియు నివారణ కాకపోయినను, బహువ్యాధులు కుదిరి మొత్తముమీఁద సుఖాభివృద్ధి కలుగుచున్నది. ఆప్రకారముగానే విధవావివాహము వలన బహుదోషములు నివారణమయి సుఖాభివృద్ధి కలుగును.

శ్రీని—లోకములో మగఁడుగల స్త్రీలుమాత్రము వ్యభిచరించుచుండలేదా! వ్యభిచారము చేసినవారిని మనము శిక్షింపవలయునే కాని, వారికి పెండ్లిచేసినయెడల దొంగ దొంగతనముచేయునని దొంగకు ధనమిచ్చిన ట్లుండదా!

వీర—పుణ్యస్త్రీలు తమ కామశాంతికయి న్యాయమయిన మార్గమున్నను వ్యభిచరించుచున్నారుగనుక దొంగలవలెనే వారును దండార్హు లగుదురు. ఆఁకలిగొనియున్న యొకమనుష్యుని భోజన పదార్థములతో నిండియున్న యొకగదిలో పెట్టి తాళము వేసి, న్యాయముగా పాటుపడి సంపాదించుట కవకాశము కలుగనియ్యక నిరోధించి, క్షుద్బాధకు తాళలేక వాఁడా గదిలోని యాహారపదార్థములలో నొకదానిని తినెనని శిక్షించుట యెంత యుక్తమయిన కార్యమో మీరే యాలోచింపుఁడు. అట్టిస్థితిలో వివేకముగలవారందఱును పయి నిర్బంధములను బెట్టి శిక్షించువారిని క్రూరులందురేగాని క్షుత్తుతీర్చుకొనుటకయి పదార్థభక్షణము చేసినవానిని దోషినిగా భావింపరు. ఆప్రకారముగానే కామపీడితలయి యువతులను కాముకజనమధ్యమున వసించునట్లుచేసి, కామశాంతికయి వారికున్న న్యాయమయిన మార్గమును నిరోధించి, అందుచేత వారక్రమములకు దిగవలసివచ్చినప్పుడు క్రమమయిన మార్గమును చూపుదమనుటకు మాఱుగా వారిని శిక్షింతుమనుట క్రూరకృత్యముగాదా?

శ్రీని—స్త్రీలకు కామ మంత యాపుకోశక్యముగానిదిగా నుండునా? కామశాంతి కలుగకపోయిన చచ్చిపోదురుగనుక వారెందుకు పతివ్రతలుగా నుండరాదు?

వీర—పయినుండి యితరులుమాటలెన్నియైనను జెప్పవచ్చును గాని కష్టములు పడుచుకొనివారికే కాని తెలియవు. పురుషుఁడు మాత్రము కామముతీర్చుకొనకున్న మరణమునొందునా? భార్యపోయిన

తిరువాతనతఁడు మాత్రమెందుకు ద్వితీయవివాహము చేసికోవలెను? విద్యావివేకములు గలిగి స్థిరచిత్తులమని చెప్పికొనుపురుషులకే కామమును జయింపశక్యము కానప్పుడు, ఇఁక మూర్ఖురాండ్రయి స్వభావచంచలలై యుండు స్త్రీలకా యింద్రియ నిగ్రహముచేయుట శక్యమగును?

శ్రీని — స్త్రీలకును పురుషులకును కామము సమానమా?

వీర — మన శాస్త్రములు పురుషులకంటె స్త్రీలకెనిమిదిరెట్లు కామ మెక్కువ యని చెప్పుచున్నవి? "కామశ్చాష్టగుణోభవేత్" అనుశ్లోకమును మీరెప్పుడును వినలేదా యేమి? మనశాస్త్రములెట్లున్నను స్త్రీపురుషులకు కామము సమానమనియే నేను భావించెదను. నేనిప్పుడు వాదమునిమిత్తము మీకనుకూలముగా నుండునట్లు పురుషులకంటె స్త్రీలకు కామము తక్కువయనియే యొప్పుకొనెదను. అంత మాత్రముచేత స్త్రీలకు కామనివారణ సహాయముక్కఱలేదని మీరు సాధింపఁగలుగుదురా? రామయ్యకంటె భీమయ్యకాఁకలి తక్కువనియే స్థిరపడినను, అంతమాత్రముచేత భీమయ్యకు తిండిపెట్టక మాడ్చిచంపవలయునని మతిమంతుఁడెవ్వఁడైన సాధింపఁజూచునా?

శ్రీని — స్త్రీలకు కామమునిమిదిరెట్లయిన, ఎనమండ్రుభర్తల నేలకట్టిపెట్టరాదు?

వీర — ఒకభర్తయే కూడదనివాదించువారు కామినులకెనమండ్రుభర్తలను గట్టుమనుట, ఆఁకలిచేత బాధపడువాని చేతులు కట్టిపెట్టి యొక కబళమయినను తిననియ్యక నిర్బంధించిన మహానుభావుఁడు వాని కొక్కసారిగా నెనిమిది బిందెలయన్నము నేల పెట్టరాదని యడిగినట్లున్నది. బహుభర్తలుండుటవలన నష్టములు తమకువిశదము కానట్లున్నవి. మనపెద్దల యనుగ్రహమువలన దుర్గతికి పట్టుకొమ్మలయి పలుకుటుంబములను గూలఁద్రోచిమన దేశమున

కంతకు నవమూనములు దెచ్చుచు వివాహాద్యుత్సవసమయములయందు మనగృహములను పావనము సేయుచున్న వేశ్యలస్థితినికొంచెముజ్ఞప్తికి దెచ్చుకొన్న, మీరిట్టి నన్నె ప్రశ్నను వేయకయేయుందురు. మన దేశమున బోగముదాండ్రుబహుభర్తలను గలిగియుండుటవలన సంభవించు సౌఖ్యమును మనవంటివారికి బోధించుట కేమోయనునట్లుగా కొన్నిటికిని తలుగని పతివ్రతలె నిత్యకళ్యాణమును పచ్చతోరణమును గానుండి మన కుపదేష్టలగుచున్నరు.

శ్రీని—దానికేమిగాని యొక్కసారి సంభోగించుటవలన చెడిపోయిన స్త్రీల కెవగాశపడుచున్నారు? అట్టిస్త్రీలతోడి సంభోగము రోత గానుండదా?

వీర—మనవారిస్థితిని యుండునేని, మనలో నెవ్వరును పయికి పెద్దమనుష్యులవలె పగలెల్ల వేషములు వేసికొని జుట్టునిండ ముడి వేసికొని తిరుగుచు చీకటిపడగానే భార్యలనువిడిచిపెట్టిలంజెలయిండ్లకు వేంచేసెడు మహానుభావు లుండకయే పోదురు; లోకములో వ్యభిచారమే లేకపోవును; వేశ్యలందఱును మహాపతివ్రతలే యయి యుందురు, బాలవిధవల కిప్పటివలె వ్యభిచారముదోషమును, గర్భస్రావాదిపాతకములు సంభవించకయే యుండును. నిత్యమును కన్న కన్నవారితో నెల్లను గలియు వేశ్యలపాదము లాశ్రయించి తమధనమును కొల్లపెట్టు మహాపురుషులకు, ఎప్పుడో భర్తపోయిన కులస్త్రీని వివాహమాడుట రోతగా కనబడవలసినదే. మనలో చిరకాలము నుండి యట్టియాచారము తప్పియుండుటవలనను, మనవారు వారికి కల్పించియున్న వికృతవేషమువలనను, మొట్టమొదట కొందఱికంటికి వారిరూప మసహ్యముగా గనబడవచ్చును. అట్టివారికన్నుల కయినను పయివేషమునూటికి సువాసినీచిహ్నములు కనబడినపిమ్మట మొదటియట్లుండదు. ఇదివఱకు భర్తలతోడి సంభోగసుఖమనుభ

వించినవారిమాట యటుండనిచ్చినను, అట్టిదోషమేమియు నెఱుంగని బాలవిధవలకయినను మీరు వివాహము నంగీకరించెదరా?

శ్రీని—విధవలు వివాహము చేసికోవచ్చునని యేశాస్త్రమున కాశమిచ్చినను ఒకభర్తపోయిన తరువాత మరియొకనిని వివాహమాడవచ్చునని పడుచుతనములోనున్న స్త్రీలు మనసులనుగలిగి పాపముపెట్టిన పి వేయుదురు. అప్పుడు శిశుహత్యలును బహుశః పతిహత్యయు తక్కువ యగును.

వీర—మీరిప్పుడు చెప్పినది మిక్కిలి లోకానుభవవిరుద్ధము. ఒక్క హిందూదేశములో తప్ప ప్రపంచములోని సమస్తదేశముల యందును స్త్రీలకు పునర్వివాహము లున్నవిగదా? ఏ దేశములోనైన భార్యలు భర్తలను చంపుచున్నారా? ఏ దేశము నందో మనకేటికి? మనదేశములోనే గొల్లలు మొదలయిన వారిలో మారుమనువు లున్నవిగదా? వారిలో పతిహత్యలు జరుగుచున్నట్లు వినియున్నారా? పురుషులు పునర్వివాహము చేసికొనవచ్చునని భార్యల నెక్కడనైనను జంపుచున్నారా? తెలిసిన యెడల ధనప్రాణములమీఁదికి వచ్చునని యేస్త్రీయైనను జేయసాహసించునా? ఇటువంటి దుర్మార్గకార్యమునకై యెవ్వరైనను మగలపెండ్లిచేసికొందురా? ఇట్టివన్నియు మనబుద్ధికల్పితములేగాని నిజముగా కలుగునవి కావు.

శ్రీని—మీరింత ప్రయాసపడి వాదించుటకు విధవలు తమకు పెండ్లి కావలయునని మీతో మొఱపెట్టుకొనుచున్నారా? మీకీయంత శోషణ మెందుకు?

వీర—మంచివారు లోకులబాధను జూచి సాహాయ్యము చేయుటకు వారు మొఱపెట్టికొన నక్కఱలేదు. అంతేకాక యిది వారు మొఱపెట్టుకొనవలసిన యంశము గాదు. పురుషులకున్న స్వాతంత్ర్యములున్నను, ఎవ్వరైనను గర్భాదానవిషయమునందుగాని వివాహ

విషయమునఁ గాని యితరులతో మొఱ్ఱలిడుచున్నారా? సిగ్గుచేతను, మనలోని క్రూరాచారముచేతను, మనవారు వహించిన కఠినచిత్తత చేతను, వారు మనలను ప్రార్థించకపోయినను వారికష్టములనుజూచి నను స్త్రీపునర్వివాహము లేకపోవుటవలనఁ గలుగుచున్న యనర్థము లను జూచినను మానవజన్మమెత్తినవారికెల్లను వితంతువివాహముల కయి పనిచేయుట విధిగా నేర్పడుచున్నది.

శ్రీని—ఈయన యెంతసేపు చెప్పినను, సారవంతమయినమాట యొక్కటియు కనఁబడలేదు. మాయుక్తులలో నొకదానికిని సమా ధానము రాలేదు. వారివాదము పడిపోయినది; మావాదము స్థిర పడినది. శాస్త్రచర్చతో పనిలేకయే మేము గెలిచినాము. ఇఁక విధ వా వివాహములు విషయమునందు యెన్నఁడును సభలులేకుండ చేయ వలెను. అగ్రాసనాధిపతిగారు పక్షపాతము విడిచిపెట్టి న్యాయమయిన మాట చెప్పవలెను.

వేణు—యుక్తులకేమి? ఏపక్షమునకైనను జెప్పవచ్చును. ఒక వేళనొకరు తిన్నఁగా యుక్తి చెప్పలేకపోయినను, అదివారిదౌర్బల్యమే కాని వాద దౌర్బల్యమెన్నటికిని కానేరదు. ఆచార్యులుగారు చెప్పిన యుక్తు లనుకూలములుగానే యున్నవి.

శ్రీని—ఏమి? నేను చెప్పినయుక్తు లనుకూలములుగా నున్నవి కావా?

వేణు—మీరు చెప్పిన యుక్తులును దివ్యముగానే యున్నవి. యుక్తులకేమి? మనకు శాస్త్రముప్రమాణము. పయిభానువారము నాఁడు శాస్త్రవాదము చేయుటకయి మీరందఱు నిక్కడకు దయ చేయవలెను. పండితులు ముఖ్యముగా విజయము చేయవలెను.

పర—వేణుగోపాలరావుగారు రందఱును మెచ్చుకొనునట్లుగా న్యాయము సెలవిచ్చినారు. యుక్తివాదములోమనమే గెలిచినాము.

మనకిది శుభసూచకము. శాస్త్రవాదములోను మనకే జయము కలుగును.

వామ—తథాస్తు! అందఱును సంతోషముతో నిండ్లకునడువండి. (అనఁగా నందఱును వెళ్ళుచున్నారు)

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము—వేణుగోపాలరావుగారి గృహము.

[వేణుగోపాలరావుగారును, శ్రీనివాసాచార్యులుగారును కూరుచుండి మాటాడుచుండఁగా వామనశాస్త్రిగారును, కుమారశాస్త్రిగారును, గోపాలశాస్త్రిగారును, పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారును ప్రవేశించుచున్నారు]

వేణు—(లేచి) దయచేయుండి. శాస్త్రులవారికందఱికి నమస్కారము. (అని చేతులు జోడించుచున్నారు)

శాస్త్రి—ఆచంద్రార్కం వంశాభివృద్ధిరస్తు. రాజద్వారే రాజభవనే సర్వదా దిగ్విజయమస్తు. తథాస్తు.

వామ—మీరేమో రహస్యము మాటాడుకొనుచున్నట్టున్నారు మేముండవచ్చునా?

వేణు—మాకు రహస్యమేమున్నది? మన సభవిషయమయియే మాటాడుచున్నాము. ఎంతప్రయత్నముయినను చేసి వారిప్రయత్నము చెడఁగొట్టవలెను.

కుమా—మొన్నజరిగిన సభవిషయమయి జనులేమి యభిప్రాయపడ్డారని మీరు విన్నారు?

వేణు—నేనుమఱియొకలాగున విన్నానుగాని జనులందఱును మనయుక్తులు దివ్యముగానున్నవని మిక్కిలి సంతోషించుచున్నారని శంకరశాస్త్రులుగారు శ్రీనివాసాచార్యులుగారితో మనవిచేసినారట.

కమా—ఆయన యేమిచెప్పినారోగాని నేను మొన్నటి సభకు రాలేదుగనుక వాదమెట్లున్నదని బహుజనుల నడిగినూచి నాను. మనపక్షమం దభిమానముగలవారు కొందఱుతప్ప జనులంద ఱును వారి యుక్తులే బాగున్నవని చెప్పుచువచ్చినారు. యుక్తులెట్లు న్నను శాస్త్రము మాత్రము వారివాదమునకు ప్రతికూలముగానున్న దని నేను కనబడినవారితో నెల్ల చెప్పుచున్నాను.

వామ—మీరాలాగున సెలవిచ్చెదరేమి? విధవల యవస్థ చూచిన పగవారి మనస్సు కలఁగిపోవుచున్నదన్న మాటకు బదు లుగా విధవావివాహము లయిపోవునేమో యనిరేమి శిష్టాచార సంపన్నులయిన పండితుల మనస్సులు దహించుకొని పోవుచున్నవని శ్రీరామపండితులవారు చెప్పిన యుక్తి యెంత సరసముగానున్నది? దానికి వారేమి సమాధానము చెప్పఁగలరు?

పర—నే నీసంగతి నే సీతారామయ్యగారి కొమారుఁడు గోవిందరావుతో ప్రశంసించి నప్పుడు, అతఁడు మంచి సమాధాన మునే చెప్పినాఁడు.

వామ—మన మనసులలో నాలాగుండుట కేమి కారణము చెప్పినాఁడు?

పర—చిరకాలాచారమువలన నట్లుతోఁచుట సహజమనియు, దురభిమానమును వదలి న్యాయైకదృష్టితోఁ జూచినప్పుడు దయ పుట్టకుండదనియు, బహుకాలాచారమువలన మనలో పలువురకు నరబలు లిచ్చునప్పుడు లేశమయినను జాలిలేకుండుట మీరుచూచు చున్నారు కారా యనియు, చెప్పినాఁడు.

కమా—ఇన్నిమాటలు చెప్పుచున్నాను గాని యిప్పుడు లోకములో జరుగుచున్న దారుణకృత్యములనుజూచినప్పుడు విధవల విషయమయి మనకు మాత్రము నిజముగా జాలిపుట్టుచుండుటలేదా?

ఘరబ్రహ్మ సోమయాజులుగారి మేనకోడలి కొమా ర్తెకు వివాహ మయిన నెలలోపలనె మగఁడు పోయినాఁడు. ఆపిల్లను తలఁచుకొన్న ప్పుడు మాకందఱకు నెంతదుఃఖము—

వామ—మనపక్షములో నున్నవారు మీరే యీలాగున సెలవిచ్చుచుండఁగా, ఇతరుల మాట చెప్పవలసిన దేమున్నది?

కుమా—మనలో మనమాట గనుక చెప్పినాను గాని యిత రుల ముందఱ నే నీప్రకారముగా చెప్పుదునా? మీరేమియు సందేహపడఁబోకుఁడు.

వేంకు—మీరు గోవిందరావు నెందుకుచూచినారు? అతఁడు వీరరాఘవరావుగారితోఁ గలిసి యెప్పుడును తిరుగుచున్నాఁడే.

పర—ఈదినము సభలో చెప్పుటకు వీరరాఘవరావుగారేమి యాలోచించుచున్నారో జాడతీయుటకయి మొన్నటిదినము వారి యింటికి వెళ్ళినాను.

వామ—గోవిందరా వీదినమున సభకు రాఁడు. నిన్నరాత్రి యతని యప్పగారు కొంత సొమ్ముతో వంట బ్రాహ్మణుని తీసుకొని లేచిపోయి బహిరంగముగా నంగడివీధిలో ప్రవేశించినదట. సిగ్గుచేత వారి కుటుంబములోని వా రెవరును పయికిరాకున్నారు.

పర—ఆ లేచిపోయినదాని పేరెవరు?

వామ—పేరేమో నాకు తెలియదు గానీ యామె సీతా రామయ్యగారి పెద్దకూఁతురట. మనగోపాలశాస్త్రిగారికి తెలియును.

గోపా—అన్నపూర్ణ. సీతారామయ్యగారికిరజస్వలకానివిధవ కూఁతు రొకతెయున్నది. ఆచిన్నదాని కేలాగునైన వివాహము చేయించవలెనని గోవిందరావు కభిప్రాయమున్నట్లుకనఁబడుచున్నది.

వామ—సీతారామయ్యగా రందుకొప్పుకొందురా! ఒప్పు కొనరు.

హర—ఒకవేళ కూఁతురు లేచిపోయినందుచేత నొవ్వుకొందురేమో?

వేణు—ఒక్క కూఁతురు కాదుగదా పదిమంది కొమార్తెలు లేచిపోయినను పెద్దలొప్పుకోరు. నిన్న గాక మొన్ననాఅప్పకోడలు లేచిపోయినది. నేనేమయిన నొప్పుకొనుచున్నానా? ఒకవేళ లోపల నభిప్రాయమున్నను లోకభీతిచేతనయినను మానివేయుదురు.

పగ—నేను చూచుచున్నాను. లోపల నూటిలో తొంబదితొమ్మిదిపాళ్లు ప్రతిమనుష్యునకు విధవావివాహములు కావలెననియే యున్నది. పయి కెవ్వరును లోకభీతిచేత మాటాడరు.

శ్రీని—ఎవరి కేలాగున్నను, మనము చేతనయినంత ప్రయత్నముచేసి విధవావివాహములు మాన్పినామన్న ప్రతిష్ఠను పొందవలెను.

వేణు—దానికేమి యాలోచన? శంకరాచార్యులవారికి వ్రాసి యీ ప్రయత్నము చేయుచున్నవారి కాంతుపత్రిక తెప్పింతమా? డబ్బు కావలసిన నేనిచ్చెదను.

వామ—ఆ ప్రయత్నము దివ్యముగా నున్నది. ఇప్పుడే యా ప్రకారముగా చేయుదము.

శ్రీని—ఇప్పుడు కాలము మంచిది కాదు. హూణప్రభుత్వమవుటచేత మనస్వాములవారి యధికారము చక్కఁగా చెల్లదు. ఇదియే మనస్వదేశరాజుల యధికారమైన పక్షమున, ఈపాటికి ప్రయత్నము చేసినవారి నందఱిని రాతిగానుగలలో పెట్టి యాడించలేక పోయినామా? ఈదినము సభ జరగనిండి తరువాత మాట చూచుకొందము.

పర—వారేమో గ్రంథములువిస్తారముగా వెదకుచున్నారట. ఇదివఱకే వారి కాధారము లనేకములు దొరికినవట!

వామ—వారికెన్ని దొరికిననేమి! అవియన్నియు నే నొక నిమిషములో ఖండించివేసెదను. అందులో నెవరైన నాతో సమానముగా మాటాడఁగలరా!

వేణు—మీరు చెప్పిన మాట బాగున్నది. జనులు యుక్తులను గ్రహించినట్లు శాస్త్రమును గ్రహింపలేరు. మీరు మాత్రము విడువకుండ గబగబయేవో శ్లోకములను చదివి వారు చెప్పినదెల్లను కాదనుచుండవలెను. అప్పు డందఱును మీరే గెలిచినారనుకొందురు. అందుకు సందేహము లేదు.

కుమా—అందఱును గాకపోయినను కొందరైనను శాస్త్రము సహితము గ్రహింపఁ గలిగినవా రుందురు. శాస్త్రవిషయంలో మనము బహుజాగ్రతగా నుండవలెను. లౌకికయుక్తులలో నెట్లున్నను పండితులమని పేరుపెట్టుకొని శాస్త్రములో మనము తగిన సమాధానము చెప్పలేకపోయినపక్షమున మిక్కిలి యవమానకరముగానుండును.

వామ—వారికి పుస్తకముల నేమియు నియ్యకుండ గ్రామములోని వైదికుల నందఱితోను ముందుగా చెప్పవలెను. ఎవ్వరైనవారికొక పుస్తకము నెరువిచ్చినను, ఒక్క శ్రుతివచనమునకర్థము చెప్పినను, వారిని బహిష్కారము చేసెదమని భయపెట్టవలెను.

వేణు—కుమారశాస్త్రిగారు చెప్పిన యంశ మాలోచింపవలసియే యున్నది. మన ప్రతిపక్షులు బహుగ్రంథములను జూచుచున్నారని నేనును విన్నాను. ధనమునకాశపడి పండితులలో నెవ్వరయినను వారి పక్షమునకు రావచ్చును. వామనశాస్త్రిగారూ! మీరీవిషయమున ధర్మశాస్త్రము లేవి చూచినారు?

వామ——ఏమియు చూడవక్కర లేదు. విధవావివాహము కూడదని కాశీపండితులు వ్రాసిన పుస్తకము నావద్దనున్నది. అది యిక్కడ మఱి యెవ్వరియొద్దను లేదు. దానితో నేనెంతమందినయి నను జయింపఁగలను.

కుమా——మేము ధర్మశాస్త్రపండితులమని పేరేగాని మాలో నెవ్వరియొద్దను ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములు లేవు. ఆయనయొద్ద తర్క గ్రంథములున్నవి; నాయొద్ద వ్యాకరణ గ్రంథములున్నవి; కాశీపండితుల పుస్తకములోలేని క్రొత్తసంగతులను వారుతీసికొనివచ్చిన పక్షమున మనము సభలో నోరెత్తలేక యూరకుండవలసివచ్చును.

వేణు——అందుకు నేనొక యుపాయము చెప్పెదను వినుఁడి. పనియున్నదని చెప్పి యీదినముకూడ కుమారశాస్త్రిగారు సభకు రాకయే యుండవలెను. అందఱును వచ్చి చెప్పలేకపోవుటకంటె మొదటవాదము ధోరణి కనిపెట్టి యొకరు చెప్పలేకపోయిన మఱుసటిసభయందు మఱియొకరాలోచించుకొనివచ్చి సమాధానము చెప్పవచ్చును. ఒకదినమున వాదమొకపుంతమువచ్చిన మఱియొక దినము దానిని మఱియొకపుంతకు దింపి వాదింపవచ్చును. అక్కడకును మనము జయింపలేక పోయినపక్షమున వారిని జాతినుండిబహిష్కారము చేసెదమని బెదరింపవచ్చును. మన మోడిపోతిమని మాత్ర మెన్నఁడు నొప్పుకొనఁ గూడదు.

వామ——తుదకంతటను మనము గెలిచితిమనియే యింటింటికిని పోయి చాటవలెను. శాస్త్రమున్నదన్నమాట మనము ప్రాణము పోయినను, ఒప్పుకొనఁ గూడదు.

శీని——వేణుగోపాలరావుగారు చెప్పిన యాలోచనకంటె మంచియాలోచన మఱియొకటి యేమియు నాకు తోఁచలేదు. ఇదే సర్వోత్కృష్టమయినది. ఆప్రకారముగా చేయుదము. మనము గెలిచి

నట్టు గ్రామములో వదంతి వేయించుట యొంతపని! అదిమా శాస్త్రి చేత నిమిషములో నేను చేయించఁగలను.

వేణు—భోజనముల వేళ అయినది కేతమా! మధ్యాహ్నా మందఱు నీత్రోవనే దయచేయవలెను. మన మందఱము కలిసి వెళ్ళుదము.

[అప్పు డందఱును పోవుచున్నారు.]

ద్వితీయరంగము—పఠనమందిరము.

[పండితులతో వేణుగోపాలరావుగారును, వీరరాఘవరావుగారు మొదలయిన వారును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వీర—పండితు లందఱును దయచేసినట్టున్నారు. ఈపాటికి సభ యారంభింపవచ్చునా? ఒక్క కుమారశాస్త్రిగారు రాలేదు.

పర—వారీదినమున రారు. సభ మొదలుపెట్టవచ్చును. క్రిందటి మాఱువలెనే వేణుగోపాలరావుగా రగ్రాసనాసీనులుగా నుండవలెనని నాకోరిక.

వేణు—నాకంటె శ్రీనివాసాచార్యులుగా రగ్రాసనాసీను లుగా నున్న ననుకూలముగా నుండును.

శ్రీని—కాదు కాదు. వేణుగోపాలరావుగారే యుండవలెను.

త్రివి—మీ రిద్దఱును తగవులాడుచున్నారు. మీ యిద్దఱి బదులు నేనుందునా?

వామ—త్రివిక్రమరావుగారిక్కడకూడ హాస్యమాడు చున్నారు.

వీర—హాస్యముగాదు. నిజముగానే యగ్రాసనాసీనులుగా మఱియెవ్వరైన నుండవలెను. వారిరువురును మాకు ప్రతిపక్షకోటి

లోనివారు, ఎవ్వరితోనుసంబంధములేనివారు మఱియొకరుండుటయే యుభయపక్షములవారికిని క్షేమకరము.

వామ—అట్లయిన సాంబసదాశివరావుపంతులుగారగ్రాసనాసీనులుగా నుండుట మీకు సమ్మతమా? మావారందఱు నొప్పుకొందురు.

వీర—ఆయన యుండుటకు మాకేమా క్షేపణమును లేదు.

వామ—పంతులుగారగ్రపీఠమునకు దయచేయువలెను.

సాంబ—నాకేమియు తెలియకపోయినను, మీరందఱునన్ను నియమించుచున్నారు గనుక విఘ్నేశ్వరునివలె నేను పీఠముమీఁద కూరుచుండి మీరు చెప్పెడిది వినుచుండెదను.

వీర—నేనిఁక మొదలుపెట్టవచ్చునా?

వామ—అవశ్యము మొదలుపెట్టవచ్చును. మీవాదమునకు వేదములలో నెక్కడనైన నాధారమున్నదేమో మొదట కనఁబఱుపుఁడు.

వీర—ఒకటికాదు. అనేకాధారములున్నవి. వానినెల్లను వరుసగా చూపెదను.

శ్రుతి. ఉదీర్ష్వభిజీవలోక మితాసుమేత ముపశేషఏహి.

హస్తగ్రాభస్యదిధిషో స్త్వ మేతత్పత్యుర్జనిత్వమభిసంబభూవ॥

అను నారణ్యకశ్రుతి మావాదమునకు మిక్కిలి బలమయినది.

వామ—మీ వాదమునకు బలముగానుండు శ్రుతులు మఱియేమియు లేవా?

వీర—శ్రుతి. యాపూర్వం పతింవిత్వా అథాన్యం విందతే పతిం।పంచౌధనంచ తావజం దదాతో నవియోషతః॥ సమానలోకో భవతి పునర్భువాపరః పతిః ॥ యోజం పంచౌదనందక్షిణాజ్యోతిషం దదాతి॥

అను నాథర్వణశ్రుతి మొదటిదానికంటెను మావాదమునకు బలవత్తరమయినది.

వామ—ఈ రెండునుతప్ప మీ వాదమునకు కక్కఱకువచ్చు శ్రుతులు లేవా?

వీర—కావలసినన్ని యున్నవి. మొట్టమొదట మీరీశ్రుతుల యర్థమును విచారించి మా వాదమును స్థాపించుటకివి చాలవని సాధించఁగలిగినపిమ్మట నేను తక్కిన శ్రుతులను జెప్పెదను.

వామ—అలాగున కాదు. మీ కున్న యాధారముల నన్నిటిని చెప్పివేసినమీఁదట నే నొక్కసారిగా వాని నన్నిటిని ఖండించి వేసెదను.

వీర—స్త్రీ పునర్వివాహమును స్థాపించు మఱికొన్ని శ్రుతి వాక్యములను గూడ నుదాహరించెదను.

శ్రుతి. ఇయంనారీ పతిలోకం వృణానా నిపద్యత ఉపత్వా మర్త్య ప్రేతం. విశ్వపురాణ మనుపాలయంతీ తస్యైప్రజాంద్రవిణం చేహధేహి॥ అను యజుర్వేద వచనమును,

శ్రుతి. తస్మాదేకస్య బహ్వ్యోజాయాభవన్తి। నైకస్యైబహ వస్సహపతయః॥ అను ఋగ్వేద వచనమును,

శ్రుతి. ఉతయ త్పతయో దశయాః పూర్వే అబ్రాహ్మణాః॥ బ్రహ్మాచేత్ హస్తమగ్రహీత్ సఏవ పతిరేకధా॥ బ్రాహ్మణః ఏవ పతిర్న రాజన్యోనవైశ్యః। తత్సూర్య ప్రబ్రువన్నేతి పంచభ్యో మానవేభ్యః॥ అను నాథర్వణవచనమును,

శ్రుతి. సోమః ప్రథమో వివిదే గంధర్వో వివిదఉత్తరః।తృతీయోఅగ్నిష్టే పతిస్తురీ యస్తే మనుష్యజాః॥ అనుఋగ్వేదవచనమును,

శ్రుతి. కుహస్విద్దోషా కుహవస్తో రశ్వి నాకుహాభిపిత్వం।కరతః కుహోషతుః కోవాంశయుత్రా విధవేవదేవరం మర్యన్న యోషా

కృణుతేసధస్థఆ॥ అను ఋగ్వేదవచనమును, వేదము స్త్రీ పునర్వి వాహము నంగీకరించునని సూచించుచున్నవి.

వామ—"దేవర" మని నియోగమునుగూర్చి చెప్పిన యీ కడపటి శ్రుతి మీ కేమి యుపయోగకరము?

వీర—నియోగముగాక దేవరునితోడి వివాహమునే వేదము విధవకు చెప్పుచున్నది. అందుచేతనే పయి శ్రుత్యర్థమును వివరించు నిరుక్తము స్పష్టముగా,

నిరుక్తము॥ క్వస్విద్రాత్రౌ భవథః క్వదివా క్వాభిప్రాప్తిం కురుథః-క్వవసథః। కోవాంశయనే విధవేవ దేవరం దేవరః కస్మాద్ద్వి తీయో వరఉచ్యతే॥

ద్వితీయవరుఁడనియే చెప్పుచున్నది.

వామ—(పరబ్రహ్మసోమయాజులతో రహస్యముగా)ఇదేమి? వీరు కాశీపుస్తకములోలేని శ్రుతులను జదువుచున్నారు?

పర—(రహస్యముగా) వారు చెప్పిన యర్థమెల్లను కాదని వారిమాట చొరకుండ కేకలు వేయండి. తరువాతచూచుకొందము.

వీర—నేను శ్రుతివాక్యములను జదువుచుండగా వినక మీ రిద్దఱు నేమో మాటాడుకొనుచున్నారు.

వామ—నాయర్థమునకన్న వేదార్థ ప్రకాశాఖ్య వ్యాఖ్యా నమునందు శ్రీవిద్యారణ్యులవారు చేసిన ప్రతిపదార్థమునే నేనిక్కడఁ జెప్పెదను:—

హే నారీ! త్వమ్ ఇతాసుం=గతప్రాణం, ఏతం=పతిం, ఉప శేషే=ఉపేష్యశయనం కరోషి; ఉదీర్ష్వ=అస్మాత్పతిసమీపాదుత్తిష్ఠ జీవలోకమభి=జీవంతం ప్రాణిసమూహమభిలక్ష్య, ఏహి=ఆగచ్ఛ; త్వమ్,హస్తగ్రాభస్య=పాణిగ్రాహవతః, దిధిషోః=పునర్వివాహేచ్ఛోః,

పత్యుః, ఏతత్, జనిత్వం=జాయాత్వం, అభిసంబభూవ, అభిముఖ్యేన సమ్యక్ ప్రాప్నుహి.

త్రివి—మీరు సంస్కృతముతో నేమో చెప్పుచున్నారు. మా కేమియు తెలియుచుండలేదు. మీరా శ్రుత్యర్థమును తెనుఁగునఁ జెప్పఁడు.

వామ—తెనుఁగునఁ జెప్పుట శాస్త్రసమ్మతము గాదు—

సాంబ—అందఱికిని దెలియుటకై తెలుఁగుతో కూడ చెప్పనిండి.

వీర—ఈ శ్రుతికి విద్యారణ్యులవారు వ్రాసిన భాష్యార్థమును తెనుఁగుతో జెప్పుచున్నానుగనుక దయచేసి యందఱును వినుండి.

నారి—ఓనారీ (త్వమ్=నీవు), ఇతాసుం=గతప్రాణుఁడయిన, ఏతం = ఈపతినిగూర్చి, ఉపశేషే = సమీపమున పడియున్నావు; ఉదీర్ష్వ=(పతిసమీపమునుండి) లెమ్ము. జీవలోకమభి=జీవించియున్న ప్రాణిసమూహమునుజూచి; ఏహి=రమ్ము. త్వమ్=నీవు, హస్తగ్రాభస్య=ప్రాణిగ్రాహకుఁడును, దిధిషోః=రెండనమాఱు వివాహమాడ నిచ్ఛగలవాఁడును (అయిన), పత్యుః=భర్తకు, ఏతత్=ఇటువంటి, జనిత్వం—భార్యాత్వము, అభిసంభూవ=అభిముఖ్యముచేత చక్కఁగా పొందుము.

ఊర్ధ్వదైహికకాండమునందలి పూర్వక్రియయందు విధింపఁబడిన సహగమనమును జేయుటకు మృతభర్తృక భీతురాలయిన యెడల, సహగమనముచేయని యాస్త్రీయొద్ద బంధువులీమంత్రమును చదువవలయును. "ఓనారీ! ప్రాణముపోయిన యీపెనిమిటియొద్ద నేల పడియుండెదవు? జీవించియున్నవారిని జూచి లేచిరా. పునర్వివాహమును జేసికొనగోరువానికి భార్యవుకమ్ము." అనునర్థమిచ్చెడి యీ మంత్రమును మఱది మొదలగువారెవ్వరైన పెనిమిటిపోయిన స్త్రీ

యొద్ద(జదివియామె నూఅడించి లేవ(దీయవలెను. "తాముత్థాపయ త్యన్యోవా బ్రాహ్మణ ఉదీర్ష్వనారీతి" అనునది యీమంత్రమునకు వినియోజక వాక్యమయిన కల్పసూత్రము. దీనినిబట్టి వేదమువిధవా వివాహమును విధించుచున్నదని స్పష్టముగా లేదా?

వామ—మీరు చెప్పినదంతయు కేవల శాస్త్రవిరుద్ధమయిన యర్థము. స్త్రీ మృతుడయిన భర్తయొద్ద పరుండవలెనని విధి యున్నదా? దానిని లేవతీయుట యెందుకు? మీరుచెప్పినయర్థ మబద్ధ మని యీ సభవారి కందఱికిని—

వీర—తొందరపడకండి. శాస్త్రులవారు కొంచెమోపిక చేయవలెను. మృతభర్తృకను ప్రేతమువద్ద పరుండ(బెట్టవలయునని విధియును గలదు. ఇదివరకుదాహరించిన "ఇయంనారీ" యను మంత్ర మప్పుడు చెప్పవలసినదే. "అత్రపత్నీముపనిపాతయతీయం నారీతి" యని కల్పసూత్రము 'ఇయంనారీ' త్యాది మంత్రమునుజెప్పి ప్రేతపత్నిని భర్తృశరీరసమీపమున పరుండ(బెట్టవలయునని విధించు చున్నది.

త్రివి—'ఇయంనారీ' యని మంత్రమునకును(గూడ నర్థము సెలవించి.

వీర—హేమర్త్య=ఓమనుష్యుడా, ఇయంనారీ=ఈస్త్రీ, పతి లోకం=పెనిమిటివైన నీలోకమును, వృణానా=కోరుచున్నదై, ప్రేతం=ప్రేతవగు, త్వా=నిన్ను ఉప=సమీపమునందు, నిపద్యతే= పడియున్నది. పురాణం=ప్రాచీనమగు, విశ్వం=ప్రపంచమును, అను పాలయంతీ=అనుసరించి వర్తించుచున్నది. తస్యై=ఆమెకొఱకు, ప్రజాం=సంతానమును, ద్రవిణంచ=ధనమును, ఇహ=ఈలోకము నందు, ధేహి=వృద్ధిపొందునట్లు చేయుము.

ఓమృతుఁడా! నీభార్యనీలోకమును గోరి ప్రేతవగు నీసమీపమునపడి యున్నది; ప్రాచీనమయిన యీ ప్రపంచధర్మము ననుసరించి ప్రవర్తించుచున్నది కాఁబట్టి దీనికి సంతానము ధనమును వృద్ధిపొంది బాగుండునట్లు చేయుమని యర్థ మిచ్చెడి యీ మంత్రమును శవమువద్ద భార్యపడియుండఁగా ప్రేతమునుద్దేశించి బంధువులు పఠింతురు. 'ఇయంనారి' యను మంత్రముచేత నీభార్యకుసంతానము కలిగి బాగుండునట్లు చేయుమని ప్రేతమునుగోరుటయు, 'ఉదీర్ష్వనారి' యను మంత్రముచేత మృతునియొద్దపడి యేలయేడ్చెదవు మఱియొకనికి భార్యవుకమ్మని ప్రేతపత్ని నూఱడించుటయు, వేదము నిస్సందేహముగా విధవావివాహమును విధించుచున్నట్టు మీకు స్పష్టపడలేదా?

వామ—సంతానము బాగుండునట్లు చేయుమన్నమాత్రముచేత నట్లూహించుటకు వీలులేదు. ఇప్పుడుచెప్పిన సంతాన మిది వఱకున్నదే కాని యిఁకముందు కలుగఁబోవునది కాదు.

వీర—సూ. "ఏతన్మంత్రద్వయం సపుత్రకాయానాస్తి" యని రెండు మంత్రములును సంతానవంతురాలికి లేవని సూత్రకారులు విధించుటవలన మీయర్థమున కెంత మాత్రము నవకాశము లేదు.

వామ—అట్లయిన నీచెప్పినసంతాన ముత్తరజన్మమునందని యూహింపవలయును.

వీర—అట్లు చెప్పినయెడల 'తస్యై' యనుపదము బాధించును. ఉత్తరజన్మమునందనెడు పక్షమున నామె యొక్క తెకొఱకే సంతానమభివృద్ధి కావలెనని కోరుట యసందర్భము. దంపతుల యుభయుల కొఱకునని చెప్పవలసియుండును. ఆజన్మమునఁగూడ విధవయేయయి యప్పుడుకూడ నీమెకొఱకే సంతానము నిలువవలెననుట యెంతపరిహాసాస్పదమయినమాట! అదిగాక యీ శ్రుతిలో నుత్తరజన్మముని

సూచించుపదమయినను లేదుగనుక మీరుచేసిన యర్థము మతిమంతు డెవ్వఁడును నొప్పుకొనఁడు.

వామ—మేమీ శ్రుతులు రెండును సహగమన పరములే యనియు, ఈసంతానము, వివాహము మొదలయినవి, పరలోకము ననే యనియూ సాధించెదము.

వీర—అప్పుడు సహితము 'తస్యై' యను పదము బాధించనే బాధించును. ఆమెకొఱకనుటకు మాఱుగా సిద్ధతికొఱకునని యుండ వలసియుండును. అదిగాక 'యిహ'యనుపదము మఱింత బాధించును. శ్రుతిలోనే(ఇహ) యీలోకమున ననియుండఁగా మీరుపరలోకమున ననియెట్లుసాధింపఁ గలుగుదురు? పతిపత్ని భర్తతో ననుగమనము చేయుచున్నప్పు డామెకొఱకు సంతానము బాగుండవలెనన్న నెట్లు పొసఁగియుండును? ఆమెజీవించియున్నఁగదా యీమెకొఱకని చెప్ప వలసియుండును. ఉత్తరజన్మమున ననికాని పరలోకమునననికాని చెప్పెడు పక్షమున మొదటి శ్రుతిలోని "దిధిషు" శబ్దముపొసఁగదు. "పునర్భూదిధిషూకూఢాద్విస్తస్యాదిధిషుఃపతిః" అను నిఘంటువును బట్టి రెండుమాఱులు వివాహము చేసికొను స్త్రీ పునర్భువనియు, పునర్భువును వివాహమాడువాడు దిధిషువనియుగదా చెప్పబడుదురు మొదటిభర్త దిధిషుఁడెట్లు కాఁగలఁడు?

వామ—మీరెంతమాత్రమును శాస్త్రసమ్మతమయిన యర్థ మును శిష్యులెవ్వరును విశ్వసింపరు. మీవాదముతో యుక్తి యెంత మాత్రముచులేదు. ఎంతసేపువిన్నను మీనోటినుండియున్నియు కుయు క్తులే వచ్చుచున్నవిగాని మంచియుక్తి యొక్కటియుఁ గనఁబడదు. వేదమెక్కడనైన మగఁడుచచ్చి యేడ్చుచున్నదానినిపునర్వివాహము చేసికొమ్మని చెప్పెనా? అది యెంతవిరుద్ధము? ఇప్పుడెవరైన నట్టి స్త్రీతో నీవు బరల పెండ్లిచేసికొమ్మని యన్నపక్షమున—

పర—మీరు కొంచెము తాళి నన్నొక్కసారి మాటాడనిండి ఉదీర్ష్వనారి యను శ్రుతికి—

వీర—వామనశాస్త్రులవారు రూరక నాయర్థము పార్థమని దూషించుటయే కాని నేను చెప్పిన యర్థ మీహేతువుచేత సరి యయినది కాదని చూపఁగలిగినవారు కారు. భార్య పోయినప్పుడు పురుషుని జేరి బంధువులు మొదలయినవారు 'చచ్చినదాని నిమిత్త మేడ్చిన కార్యములేదు. నీవు మరల వివాహము చేసికోవచ్చు'నని యోదార్చుచుండుట సర్వసాధారణమయియే యున్నది. మనలో పురుషునకు పునర్వివాహమున్నది గనుక, ఆమాట యెంతమాత్ర మును తప్పుగా తోఁచుచుండలేదు. ఆ ప్రకారముగానే స్త్రీలకుఁ గూడ పునర్వివాహముండిన నట్టియోదార్పుమాటలు సహజముగానే తోఁచుననుటకు లేశముగాని సందేహములేదు. మనలోఁ గొంత కాలమునుండి స్త్రీ పునర్వివాహము నిలిచిపోవుటవలన, అట్టిమాట లాచారాభావమును బట్టి యిప్పుడు చెవులకొకలాగున వినఁబడు చున్నవి. వేదములో నట్లు చెప్పుటలో నేమియు విరుద్ధము లేదు.

పర—ఆమాటలు పోనిచ్చి నన్నొక్కమాట మనవి చెయ్య నిండి.

వీర—మీరు చెప్పెడిదేమో చెప్పండి.

పర—శ్రుతిలో 'హస్తగ్రాభస్య' 'పత్యుః' అని భూతార్థ ద్యోతకములయిన పదములుండుటచేత పరలోకమున ఆపతికే మరల భార్యవుకమ్మని వామనశాస్త్రిగారు చేసిన యర్థమును నొక విధ మున సయుక్తికముగానే కనఁబడుచున్నది. అయినను—

వీర— వ్యాకరణశాస్త్రము నభ్యసించియు మీరు కూడ నాపదములు భూతార్థకద్యోతకములని చెప్పుట వింతగానున్నది.

వాసు—హ స్తగ్రాభస్యపదమెట్లున్నను దానియర్థమును వివరించు 'పాణిగ్రాహవతః?' అనునది స్పష్టముగా భూతార్థకముగా కనఁబడుచుండలేదా? మతుప్ప్రత్యయము భూతార్థకమునందుఁగాక మఱియెప్పుడు వచ్చును.

వీర—బుద్ధిమంతుఁడు లోనుగాఁగల మతుబంతములు భూతకాలద్యోతకములో సర్వకాలద్యోతకములో వ్యాకరణపండితులయిన పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారి నడిగి తెలిసికొండి.

పర—ఆయంశ మట్లుండనిండి. హ స్తగ్రాభస్య యనుచో షష్టికి సంబంధార్థమును గల్పించి పాణిగ్రాహుని సంబంధుఁడయిన దిధిషువగు పతికనఁగా దేవరునికని యర్థముచేసి యీశ్రుతిని నియోగపరము చేయవచ్చును. అప్పుడు మీరు చేసిన యాక్షేపములేమియుఁ బట్టవు. ఇయంనారి యను శ్రుతికిని విరోధము పొసఁగదు. "శాస్త్రీయపదానాం శాస్త్రాదేవ శక్తిగ్రహః" అను న్యాయమును బట్టి "దిధిషు" శబ్దమునకు "శ్లో॥ భ్రాతుర్మృతస్య భార్యాయాం యోనురజ్యేత కామతః । ధర్మేణాపి నియుక్తాయాం సజ్ఞేయో దిధిషూపతిః" అను మనుస్మృత్యనుసారముగా దేవరుఁడనియే యర్థము చేయవలెను.

వీర—శ్రుతిలో నియోగమును సూచించు పదములయినను లేవు. మనుస్మృతిలోనైనను "దిధిషూపతి" యనియున్నదిగాని "దిధిషు" వనియుండలేదు. పునర్వివాహముచేసికొను స్త్రీయొక్క భర్తదిధిషువని స్పష్టముగాసిద్ధమగుచుండఁగా నాయర్థమును గైకొనక దిధిషూపతియని గ్రహించిపిమ్మట యతనికి దేవరుఁడని యర్థముచెప్పవలయుననుట యేమిసహేతుకముగా నున్నది? ఆమనుస్మృతిలోనే "అయంద్విజైర్హి విద్వద్భిః పశుధర్మో విగర్హితః.................. తతః ప్రభృతి యో మోహాత్ ప్రమీతపతికాం స్త్రియం। నియోజ

యత్యపత్యార్థం తంవిగర్హంతిసాధవః॥" నియోగము పశుధర్మమని విద్వాంసులచేత గర్హింపఁబడుచున్నదనియు, సంతతికొఱకన్యపురుష నియోగమును సాధువులెల్లను నిందించుచున్నారనియు, నియోగము దూషింపఁబడియున్నది, మీరు చెప్పిన న్యాయమునుబట్టియే పయి శ్రుతిని సాధునిందితమయిన నియోగపరముగాఁ జేయుటకంటె 'నష్టేమృతే' త్యాది శాస్త్రవిహితమయిన పునర్వివాహ పరముగాఁ జేయుటయే నిర్బాధకముగాను పదములను బట్టి యుచితముగాను గనఁబడుచున్నది.

పర — మనము మొట్టమొదట మఱియొకటి యాలోచింప వలయును. మీరు చెప్పిన 'యుదీర్ష్వనారి' యనునది మంత్రముగాని బ్రాహ్మణములోని విధివాక్యము కాదు. కల్పసూత్రకారుల విధివాక్యము లున్నప్పుడేకాని మఱియొకప్పుడు మంత్ర ప్రతిపాదితార్థములనుష్ఠేయములు లేవు. సూత్రము స్థాపనక్రియనుమాత్రమే చెప్పుచున్నదిగాని పునర్వివాహమును జెప్పుచుండలేదు. అదిగాక భారద్వాజసూత్రము "యావజ్జీవం ప్రేత పత్న్యుదకోపస్పర్శ మేకభుక్తమధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణ మధుమాంసవర్జనంచ" యని ప్రేతపత్నికి యావజ్జీవమును బ్రహ్మచర్యమునే విధిగాఁ జెప్పుచున్నది. మంత్రముకన్న సూత్రము బలమయినదిగనుక స్త్రీకిపునర్వివాహము కూడదు.

వీర — కల్పసూత్రము వేదార్థప్రతిపాదకములయిన షడంగములలో నొకటియేకాని వేదములోఁ జెప్పఁబడిన విధులను నిషేధింపశక్తి కలదికాదు. సర్వత్ర యీసూత్రమే ప్రవర్తించునెడల మున, శాస్త్రసిద్ధములనఁబడు సహగమనాదులుకూడ లేకపోవలసి వచ్చును. కాఁబట్టి పునర్వివాహమునుగాని సహగమనమునుగాని కోరని విధవలకుమాత్రమే యీసూత్రమువలన పయినిర్బంధము

లన్నియు విధింపఁబడినవని చెప్పకతీఱదు. అట్లు కానిపక్షమున సహ గమనమును పునర్వివాహమును విధించెడి యనేకస్మృతివచనములు నిష్ప్రయోజనములు కావలసివచ్చును. పరమప్రమాణములయిన శ్రుతిస్మృతులు నిష్ప్రయోజనములనియు ప్రవర్తకములు కావనియు నెవ్వరును జెప్ప సాహసింపఁజాలరు. అంతేకాక కొన్ని స్మృతులు పయి సూత్రములోఁ జెప్పిన నిర్బంధములఁ గొన్నిటిని సంవత్సరము వఱకును గొన్నిటిని నాలుగుసంవత్సరములవఱకును మాత్రమే యవలంబింపవలయునని విధించుచున్నవి.

"శ్లో. సంవత్సరం ప్రేతపత్నీ మధుమాంసం వివర్జయేత్
అధశ్శయీత షణ్మాసానితిమౌద్గల్యభాషితం." బోధాయనులు

ఇత్యాది వచనములనుబట్టి వివాహమాడెడి స్త్రీ సంవత్సరమునకు లోపు కాలములో మాత్రమే యీనిర్బంధములకు లోఁబడి యుండవలెననియు, పునర్వివాహము చేసికోని స్త్రీ యావజ్జీవమును లోఁబడి యుండవలెననియు సూత్రమునకు వ్యవస్థయేర్పఱుపవలసి యుండును. మఱియును "తస్మాదేకస్యబహ్వ్యోజాయాభవన్తి" యిత్యాది శ్రుతి స్త్రీకి పునర్వివాహము విధించుచున్నది.

పర—ఆశ్రుతి విధియని చెప్పవల్లకాదు. లిఙ్, లోట్, తవ్య ప్రత్యయములను గలిగియున్నప్పుడు మాత్రమే విధాయకత్వ మేర్పడును కాని వర్తమానార్థకక్రియను గలిగియున్నప్పుడు విధికాదు.

వీర—వర్తమానార్థక క్రియకూడా విధ్యర్థమునందుపయోగింపఁబడుటగలదు. "ప్రీహీన్ప్రోక్షతి" మొదలగు పెక్కుచోట్ల వర్తమానబోధకక్రియలు విధిబోధకములుగా నున్నవి.

వామ—మొదట తస్మాదేకస్యయను శ్రుతియొక్క యర్థ విచారముచేసి, ఆశ్రుతి యెందు కక్కఱకువచ్చునో చూడవలెను.

శ్రీవి—అందఱికిని దెలియుటకై యా శ్రుతికి తెనుఁగున ప్రతిపదార్థమును జెప్పుఁడు.

వీర—తస్మాత్ ఆకారణమువలన, ఏకస్య ఒకపురుషునకు, బహ్వ్యోజాయాః=బహుభార్యలు, భవన్తి=అగుదురు, ఏకస్యై=ఒకస్త్రీకొఱకు, బహవఃపతయః=బహుభర్తలు, సహ=ఏకకాలమునందు=న (భవన్తి)=కారు.

వామ—ఈశ్రుతియొక్క యుత్తరభాగమునందలి యొకస్త్రీకేకకాలమందు బహుపతు లుండరను వాక్యమువలన భిన్నకాలములయం దుండవచ్చునని చెప్పెడుపక్షమున, పూర్వభాగమునుబట్టి యొకపురుషునకు భిన్నకాలములయందు బహుభార్య లుండఁకూడదని మీయుక్తిప్రకారముగానే యేర్పడి మొదటికే భంగమువచ్చును.

వీర—పూర్వభాగమునందు ఏకకాలమని సూచించుపదమేదియు లేకగనుక, పురుషున కేకకాలమునందే బహుభార్యలగుదురని చెప్పుట కెంతమాత్రము నవకాశము లేదు. సమకాలమునందుఁగాని భిన్నకాలమునందుఁగాని పురుషునకు బహుభార్య లుండవచ్చునని యీ శ్రుతివలన స్పష్టపడుచున్నది. స్త్రీవిషయమున నేకకాలమని బోధించు సహశబ్దమును వేసియుండుటవలన, స్త్రీ కేకకాలమునందు బహుపతులుండరనియు భిన్నకాలమునందు వేఱుపతి యుండవచ్చుననియు స్పష్టమగుచున్నది. వేదపురుషుని యభిప్రాయమదియే కాని పక్షమున, వ్యర్థముగా సహశబ్దమును ప్రయోగించియుండఁడు.

వామ—భిన్నకాలమనఁగా మీ తాత్పర్యమేమి? భిన్నక్షణమా? పతిజీవిత యావత్కాలమా? భిన్నక్షణమని చెప్పెడుపక్షమున స్త్రీకి నిమిషమున కొకపతి యుండవచ్చునని యేర్పడి లోకవిరుద్ధమగును. పతిజీవిత యావత్కాలము ననెడుపక్షమున, నష్టాదినిమిత్త

ములయందు మఱియొక పతిని జేసికొనవచ్చుననను మీవాదమే పడి పోవును.

వీర—ఒక స్త్రీ విధ్యుక్తప్రకారముగా నొకనికి భార్యయయిన తరువాత నాతని పతిధర్మమునకు భంగము కలిగించి శాస్త్రవిహితమయిన కారణ మగపడువఱకు నాతఁ డామెకు పెనిమిటియే యగునుగనుక, సహశబ్దప్రయోగమునుబట్టి భిన్నక్షణములయందు వేఱుభర్త లుండవచ్చునాయని ప్రశ్నమునకే యవకాశముండదు. నష్టత్వాది నిమిత్తములయందు శాస్త్రము స్త్రీపునర్వివాహమును విధించుచున్నదిగనుక, శాస్త్రవిహితమయిన యాకాలమే సమయభేదమగును. అప్పుడేవిధమయిన బాధకమునులేను. భారతవ్యాఖ్యానమునందు నీలకంఠాచార్యులవారును పఞ్చశ్రుతికి "సహేతియుగపద్బహుపతిత్వనిషేధో విహితో నతు సమయభేదేన" అని వ్రాసియున్నారు.

వామ—నీలకంఠాచార్యులు వ్రాసినదానిని మేము నమ్మము. మాకంటె నతని యాధిక్యమేమి?

వీర—ఆ యర్థముసరియైనది కాదనుటకు మీకేమి యాధారమున్నది? భాష్యమునందు సహిత మీ యర్థమే వ్రాయఁబడి, "గ్రహణం సహశబ్దస్య పర్యాయాద్బహవోధవాః స్యురితి ప్రతిపత్త్యర్థం ప్రాజాపత్యవచో యథా॥" యనువచన ముదహరింపఁ బడియున్నది.

వామ—'బహవోధవా' యనుచోట 'బహవః' 'అధవాః' అని పదచ్ఛేదముచేసి పతిభిన్నులును పతిసదృశులు నగువారు పలువు రుండవచ్చునని సాధించెదను.

వీర—మీరు వ్యాఖ్యానమునందలి శ్లోకములో 'నధవా' యని పదచ్ఛేదము చేసెదరుగాని మూలమునందలి "సహపతయః"

ఆనుపూర్వి నట్లు 'అపతయః' అని పదవిభాగము చేయఁగలుగుదురా! అట్లు చేయలేకపోయినయెడల మీయర్థమెట్లు సిద్ధించును!

పర—అదికాదు. మేము పర్యాయమనఁగా జన్మపర్యాయమని సాధించెదము!

వీర—మూలములో జన్మపర్యాయమని సూచించు పదము లేనిది మీవాదము నిలువదు. ఉత్తరజన్మమునందుఁగూడ స్త్రీకా భర్తయే మరల భర్తయగునన్న మీ వెనుకటి మాటకే మీవాదము విరుద్ధమగుచున్నది.

వామ—మీరు కుయుక్తులెన్నిపన్నినను మీవాదము నిలువదు. పర్యాయ మనఁగా జన్మపర్యాయమని సోమయాజులుగారు చెప్పినది సర్వశాస్త్ర సమ్మతమయిన యర్థము, వేదములో నెక్కడను స్త్రీపునర్వివాహమన్న పేరైనను లేదు.

వీర—స్త్రీపునర్వివాహము కూడునని కంఠోక్తిగా వేదమునందుఁ జెప్పఁబడిన పెక్కు ప్రమాణములను నేను జూపినను మీరు నిరాధారముగా వేదమునం దెక్కడను స్త్రీపునర్వివాహమన్న పేరే లేదనుచున్నారు. 'యాపూర్వ' మను శ్రుతికి మీరేమైన విశేషార్థమును గల్పింపఁగలరా?

త్రివి—ఏదీ? ఆశ్రుతికి తెనుఁగున ప్రతిపదార్థము సెలవిండి.

వీర—యా=ఏస్త్రీ, పూర్వం=మొదటను, పతిం=భర్తను, విత్వా=పొంది, అథ = అనంతరము, అన్యంపతిం = మఱియొక భర్తను, విందతే=పొందుచున్నదో, తౌ=వారు (ఆదంపతులు), అజం=మేఁకను, పంచౌదనంచ=అయిదు విధములయిన ఆహారములను, దదాతః=ఇత్తురేని, నవియోషతః = ఎడఁబాయరు. యః= ఎవఁడు, అజమ్=మేఁకను, పంచౌదనం=పంచవిధాహారమును, దక్షిణాజ్యోతిషమ్ = దక్షిణాసువర్ణమును, దదాతి = ఇచ్చుచున్నాఁడో,

పరఃపతిః= (అటువంటి) రెండవభర్త, పునర్భవా=పునర్భవుతోడ, సమాలోకః=సమానలోకము గలవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

వామ—ఈ శ్రుతి మీవాదమున కెంతమాత్రమును పనికి రాదు.

వీర—ఒక స్త్రీ పూర్వమొకభర్తను వివాహము చేసికొని తరువాత మఱియొకనిని పునర్వివాహము చేసికొనెడుపక్షమున నజాపంచౌదనమను కర్మనుచేసి వారు సమానలోకమును పొందుదురని స్పష్టముగానున్న యీశ్రుతియే పునర్వివాహమునకుఁ బనికిరానిపక్షమున మఱియేశ్రుతి పనికివచ్చును? స్త్రీకి భర్తలోకము వచ్చునని శాస్త్రము చెప్పుచున్నది గనుక, ద్వితీయవివాహము చేసికొనెడి స్త్రీకే భర్తయొక్క లోకము కలుగునని శంకకలుగఁగా ద్వితీయ భర్తలోకమే కలుగునని యీశ్రుతిసందేహనివారణము చేయుచున్నది.

వామ—ఇది యందునిమిత్తమయి చెప్పఁబడిన శ్రుతి కాదు. స్త్రీ పునర్వివాహము శ్రుతినిషిద్ధము. మీరుచదివిన శ్రుతిచేతనే నారీపునర్వివాహము కూడదని నేను సాధించెదను. మీరు చెప్పిన యర్థముచొప్పుననే స్త్రీ పునర్వివాహము చేసికొన్నయెడల నజాపంచౌదనము చేయవలసినట్లు కనఁబడుచున్నదిగదా? అజాపంచౌదన మొకప్రాయశ్చిత్తము. ప్రాయశ్చిత్తము చేసికోవలయునన్న మాత్రముననే యదియొక పాపకార్యముగా నేర్పడి స్త్రీ పునరుద్వాహము నిషిద్ధమని సిద్ధాంతమగుచున్నది. సురాపానముచేయువాఁడు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొన్నయెడల పాపము పోవునని వేదములోనున్నంత మాత్రమున సురాపానము వేదవిహితము కానట్లే పునర్వివాహము చేసికొన్న స్త్రీయును భర్తయుఁగలిసి యజాపంచౌదనమును చేయవలయునన్న మాత్రమున స్త్రీ పునర్వివాహమును వేదసమ్మతము కానేరదు.

వీర—అజాపంచౌదనము ప్రాయశ్చిత్తమని యెక్కడనుగను పట్టెను. స్త్రీపునర్వివాహమువలన పాపమువచ్చునవియు, ఆపాపమజాపంచౌదనమువలన పరిహారమగుననియు, ఏయిశ్రుతి చెప్పుచుండలేదు. అజాపంచౌదనము శ్రేయఃప్రాప్తికై చేయు నొకకర్మవిశేషముగా మాత్రము కనఁబడుచున్నది. యజ్ఞముచేసినయెడల స్వర్గభోగము కలుగునని చెప్పినట్లే, అజాపంచౌదనము చేయుటవలన పునర్భువును భర్తయు మరణానంతరమున సహితము సమానలోకమున సుఖింతురని చెప్పఁబడియున్నది. దీనిచేత స్త్రీపునర్వివాహము సిద్ధాంతమే యగుచున్నది. అదిగాక యథర్వణవేదమందలి ఊతయత్పతయ, యనువచనము స్త్రీపునర్వివాహమును స్థాపించుచునేయున్నది.

త్రివి—ఆశ్రుతికిఁగూడ తెనుఁగర్థము సెలవిండి.

వీర-ఉత=మఱియును, యత్=ఏది, స్త్రియాః,=స్త్రీకి, పూర్వే=పూర్వులయిన, అబ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు కానివారు, దశపతయః=పదిమంది భర్తలు (అయి), బ్రహ్మా=బ్రాహ్మణుఁడు, హస్తమగ్రహీత్ చేత్=పాణిగ్రహణము చేసినపక్షమున, సఏవ—అతఁడే, ఏకధా=ఏకవిధముగా, పతిః=పెనిమిటి. బ్రాహ్మణఏవ=బ్రాహ్మణుఁడే పతిః=భర్త; నరాజన్యః=రాజన్యుఁడు కాఁడు; నవైశ్యః=వైశ్యుఁడు కాఁడు; తత్=అది, సూర్యః=సూర్యుఁడు, ప్రబ్రువన్=చాటుచు, పంచభ్యో మానవేభ్యః=అయిదువిధములయిన మనుష్యులకొఱకు, ఏతి=తిరుగుచున్నాఁడు. ఒకస్త్రీకి మొదట బ్రాహ్మణులు కానివారు పదిమందిపతులనయినను కడపట బ్రాహ్మణుఁడు పతియగునేని, అతఁడే యామెకు భర్తయనియు మరణానంతర మతని తోడిలోకమే గలుగుననియు శ్రుతితాత్పర్యము.

వామ—ఆహాహాహా! ఈయర్థ మెంత సొగసుగా నున్నది, ఒకస్త్రీ మొదట నొక శూద్రునిని, వాఁడుచచ్చిన నొక వైశ్యుని,

[illegible]

[illegible] నా క[illegible], ఈ ప్రకారముగా పది [illegible] [illegible] నాక బ్రాహ్మణుని వివా[illegible] [illegible] కలదు విధించుచున్నదఁట! లోకములో నింత [illegible] విరుద్ధ [illegible]న్నది! నిజముగా మీ యర్థము నంగీకరించి బ్రాహ్మణుఁడు మంగలదానిని చాకలదానినివివాహము చేసికొన్నచో వర్ణాశ్రమధర్మములు చెడి లోకమంతయు పాడుకాదా? కాఁబట్టి మీరు చెప్పిన యర్థము సరియయినది కాదు. వేద మింత విరుద్ధ మయిన సంగతి చెప్పునా!

వీర—శ్రుత్యర్థమును విచారింపక మీరూరక పరిహసించిన కార్యము లేదు. పూర్వకాలమునందు బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణేతర జాతుల స్త్రీలను వివాహము చేసుకొనెడి యాచారము లేదనిగాని, ఆయాచారము శ్రుతిస్మృతిసమ్మతము కాదని కాని మీరు చెప్పఁ గలరా? విక్రమార్క చరిత్రమును చదివిన మీకీసంగతి విశదమగు ననుటకు సందేహము లేదు. పూర్వకాలమునందు బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణేతరస్త్రీలను మాత్రమే కాక వారి విధవలను సహితము వివాహమాడెడి యాచారమున్నట్టు ఈశ్రుతి సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది.

వామ—మేమాయర్థము నొప్పుకొనము. ఇది బ్రాహ్మణుని యాధిక్యమును చెప్పవచ్చిన శ్రుతియే కాని యొక స్త్రీకి పదిమంది భర్తలయిన తరువాత బ్రాహ్మణుఁడు భర్త కావచ్చునని చెప్పవచ్చి నదికాదు. శ్రుతికర్తయొక్కయుద్దేశములను గ్రహించెడి శక్తి మా కెవ్వరికిని లేదు. శ్రుతివాక్యమునకు నేను జెప్పిన యర్థముతప్ప మఱి యొక యర్థము కాదు. వేదము జెప్పినది విరుద్ధమని మీరు మాటి మాటికి ననుచుండుటకు మీ కేమి యాధారమున్నదో నేనూహింపఁ జాలకున్నాను.

వీర—పదములిచ్చెడి యర్థమును గట్టిపెట్టి యుద్దేశములను గ్రహించెడిశక్తి మాయొద్ద లేదు. శ్రుతివాక్యమునకు నేను జెప్పిన యర్థము తప్ప మఱియొక యర్థము రాదు. వేదము చెప్పినది విరుద్ధమని మీరు మాటిమాటికి ననుచుండుటకు మీకేమి యాధారమున్నదో నే నూహింపఁజాలకున్నాను.

వామ—మాకు కావలసినన్ని యాధారములున్నవి. లోకాచారమే గొప్ప యాధారము. మీవాదమున కనుకూలముగా నున్నవని మీకు తెచ్చిన శ్రుతివాక్యముల యర్థవిచారమయినతరువాత వేదమునుండియే విధవావివాహము కూడదనుటకు కావలసినన్ని నిదర్శనములను జూపెదను.

వీర—"సోమః ప్రథమ" యను శ్రుతియొక్క యర్థమును గూడ చిత్తగింపుఁడు.—(ఓ చిన్నవాఁడా!), తే=నీకు, సోమః=చంద్రుఁడు, ప్రథమః=మొదటిభర్తయని, వివిదే=తెలియఁబడుచున్నాఁడు గంధర్వః=గంధర్వుఁడు, ఉత్తరః=తరువాతి పెనిమిటియని, వివిదే=తెలియఁబడుచున్నాడు; అగ్నిః=అగ్నిహోత్రుఁడు, తే=నీకు తృతీయః=మూఁడవ, పతిః=భర్త, తే=నీకు, తురీయః=నాలవవాఁడు, మనుష్యజాః=మనుష్యునివలనఁ బుట్టినవారు.

వామ—ఈశ్రుతి మీ వాదమున కెందుకు పనికివచ్చును?

వీర—నాలవభర్త మనుష్యుఁడని చెప్పక మనుష్యునివలనఁ బుట్టినవారని బహువచనప్రయోగమును చేసియుండుటచేత స్త్రీపునర్వివాహము కూడదని యేర్పడుచున్నది.

వామ—"తురీయః" అనుచోట నాలవవాఁడని యేకవచనబోధకముగా నున్నది. "మనుష్యజాః" అనుచో బహువచనము ప్రయోగింపఁబడియున్నది. శ్రుతికర్తయొక్క యభిప్రాయమే మీరు

చెప్పినదయినపక్షమున, నాలవవారని బహువచనమే ప్రయోగింప బడియుండును.

వీర—నాలవవాఁడని యేకవచనము ప్రయోగించుటలోనే విశేషసారస్యమున్నది. తరువాత మనుష్యునివలనఁ బుట్టినవారని బహువచనము ప్రయోగించియు మొదట నాలవవాఁడని యేకవచనము వేయుటవలన, స్త్రీకి బహుభర్తలుండవచ్చునను, ఒకకాలము నందొకనికంటె నధికభర్తలుండఁగూడదని తెలియవచ్చుచున్నది.

వామ—నాలవవాఁడని చెప్పుటచేతనే మీయర్థము పడిపోయినది. శ్రుతికన్యకు నలువురు భర్తలను మాత్రమే విధించుచున్నది. అందు మొదటి మువ్వురును సోమగంధర్వాగ్నులు; నాలవవాఁడు మనుష్యుఁడు. కన్యకు మరల వివాహముచేసిన యెడల వాఁడయిదవవాఁడగును గనుక నలుగురు భర్తలనే విధించిన శ్రుతి కట్టి వివాహము విరుద్ధమగును.

వీర—మీరు స్త్రీ కెన్ని వివాహములు చేసినను మనుష్యేతరు లెన్నఁడును భర్తను జేయరు గనుక, శ్రుత్యనుసారముగా మనుష్యుఁ డెప్పుడును నాలవవాఁడే యగును. అందుచేత మీయాక్షేపణ మేమియు పొసఁగియుండలేదు. స్త్రీకి పునర్వివాహము చేసినను మనుష్యుఁడగుటచే నాభర్త నాలవవాఁడేయయి మీయాక్షేపణమున కవకాశము లేకపోవును.

వామ—అట్లయిన వేదపాఠము తప్పు. "మనుష్యజః" అని యేకవచనముండవలెను. సర్వజ్ఞుఁడయిన యాజ్ఞవల్క్యుఁడు వ్యాకరణ జ్ఞానము లేనివానివలె 'తురీయ' యని విశేషణము నేకవచనముగాను దాని విశేష్యమయిన 'మనుష్యజా' యను దానిని బహువచనముగాను ప్రయోగించునా? వేదాభ్యాసముచేసిన ఋషులును బ్రాహ్మణులును ప్రమాదవశమున మీరు చెప్పిన తప్పు పాఠమును

గ్రహించియుందురు. అంతేకాని వేదపురుషుని భావము నేను చెప్పినదే వేదములో నున్న గూఢార్థము మీకేమియు తెలియక యపార్థములను జేయుచున్నారు.

వీర — ఇఁక — వేదపాఠమును తమవంటి పెద్దలు సంస్కరించవలెను గాని నావంటివారి కటువంటి సామర్థ్యము లేదు. తొల్లిటి పెద్దలు సహితము వైదిక ప్రయోగములను మన మాక్షేపింపరాదనియే నియమము చేసియున్నారు. అయినను మీరు చెప్పినట్టు సంస్కరించినను మీ వాదమునకు లాభముగాని మావాదమునకు నష్టముగాని కలుగదు. మనుష్యుఁడని యేకవచనమేయున్నను, అది జాతివాచకమయి యుండఁబట్టి భర్తలకును పనికివచ్చును. ఏభర్తయయినను మనుష్యుఁడగుటచేత నాలవవాఁడేయగును గనుక, మీరు చేసిన యపూర్వార్థమును మేమొప్పుకొని నంగీకరించినను మీ కావగింజంతయు లాభము కలుగ లేదు.

వామ — మీరన్నియు కుయుక్తులు చెప్పుచున్నారు. మీరెంత చెప్పినను మీ వాదము గెలువదు. ఇట్టి యక్రమమయిన వాదమును సభవా రెవ్వరైనను నంగీకరింతురా! ఒక్కసభవారే కాదు. లోకములో కర్మభూమియందు పుట్టి శ్రుతిస్మృతి శిష్టాచారములు ప్రమాణమనుకొనువా రెవ్వరైన మీరు చెప్పిన యర్థము సరియైనదని యొప్పుకొందురా! మీరు చేసిన యర్థమును నమ్ముకొని యాచరణముచేసిన పక్షమున లోకమంతయు వర్ణసంకరము కాదా! మీ రెన్నివిధముల మాయోపాయములు చేసినను శిష్టులెవ్వరును మీ మాటలను విశ్వసింపరు.

వీర — వర్ణసాంకర్యము కలుగకుండ లోకమునురక్షించుటకై మీరు చేసెడి సదర్థమును జూపి మీ వాదమును స్థాపించుట కాధారభూతములుగా నున్న శ్రుతిప్రమాణములను వివరింపరాదా!

వామ—మీ వాదమును ఖండించుటకయి యెన్నో శ్రుతి ప్రమాణములు కావలెనా? ఒక శ్రుతివాక్యముతో మీ రెంత కాలమో కష్టపడి యపార్థకల్పముచేసిన దుర్బలప్రమాణముల నన్నిటిని జంఝామారుతము దూదిపరకల నెగరఁగొట్టివేసినట్లు తప్పక నెగరఁగొట్టెదను.

శ్రుతి॥ యదేకస్మిన్ యూపే ద్వేరశనే పరివ్యయతి తస్మా దేకో ద్వేజాయే విందతే॥ యన్నైకాం రశనాం ద్వయోర్యూపయోః పరివ్యయతి తస్మాన్నైకా ద్వౌపతీ విందతే.

అను శ్రుతిని మీ రెప్పుడయిన విన్నారా? వినియుండిన పక్షమున స్త్రీపునర్వివాహము శాస్త్రసమ్మతమని యింత సాహసము చేయుటకు మీరు బయలుదేఱరు. ఇది విధవావివాహము నెంత స్పష్టముగా నిరసించుచున్నదో చూడుఁడు.

త్రివి—ఈశ్రుత్యర్థమేమో నాకు తెలుఁగుమాటలతో సెలవియ్యవలెను.

వామ—ఒకపురుషున కిద్దఱు భార్యలుండవచ్చును గాని, యొక స్త్రీకిద్దఱు భర్తలెంతమాత్రము నుండఁగూడదని యీశ్రుతి స్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నది. ఇంతకంటె తేటతెలుఁగేమి కావలెను?

త్రివి—వాక్యమును జదివి ప్రతిపదార్థమును నొక్కసారి సెలవిచ్చెదరా?

వీర—ప్రతిపదార్థమును నేను జెప్పెదను వినుఁడి:—

యత్=ఎందువలన, ఏకస్మిన్ యూపే—ఒక స్తంభమునందు, ద్వేరశనే=రెండుత్రాళ్ళు, పరివ్యయతి=కట్టఁబడుచున్నవో, తస్మాత్= అందువలన, ఏకః=ఒకఁడు, ద్వేజాయే ఇద్దఱుభార్యలను, విందతే= పొందుచున్నాఁడు; యత్=ఎందువలన, ఏకాంరశనాం=ఒకరశనను,

ద్వయోర్యూపయోః = రెండుయూపములకు, నపరివ్యయతి = కట్టు చుండలేదో, తస్మాత్ = అందువలన, ఏకా = ఒకతె, ద్రౌపతీ = ఇద్దఱు భర్తలను, నవిందతే = పొందుచుండలేదు.

ఇదేనా మీయర్థము? ఇంతకంటె విశేషార్థము నేమయినఁ గల్పించెదరా?

వామ — మీరు చెప్పిన యర్థము సరిగానేయున్నది. స్త్రీ పునర్వివాహము కూడదనుట కింతకంటెను విశేషార్థమేదికావలెను?

త్రివి — ఈయర్థమునుబట్టి విచారింపఁగా నేకకాలమునందు మాత్రమే స్త్రీ కిద్దఱు భర్తలుండరని శ్రుతిచెప్పుచున్నట్టు కనఁబడు చున్నది.

వామ — ఏకకాలమునందు మాత్రమేకాక భిన్నకాలముల యందుఁగూడ స్త్రీకి బహుభర్త లుండగూడదనియే ప్రతితాత్ప ర్యము. వేదవాక్యములలో కాలనిర్ణయము లేకపోవుటచేతనే సర్వ కాలములయందునని మీకు స్ఫురించుచుండలేదా?

వీర — ఆసంగతి తరువాత చూచుకొందము. ముందుగా నేను చేసెడి యాక్షేపణలకు సమాధానము చెప్పుఁడి. వేదము, బ్రాహ్మ ణము, మంత్రము, అర్థవాదము నని మూడుభాగములు కలదిగా నుండును. బ్రాహ్మణమనఁగా విధివాక్యము గనుక, అది స్వతః ప్రమాణము; మంత్రములు విధివాక్యైకవాక్యతచేతఁగాని, కల్ప మాత్రకారుల విధివాక్యబలముచేతఁగాని ప్రమాణములగునుగాని స్వతఃప్రమాణములు గావు; అర్థవాదము లెప్పుడును ప్రమాణములే కావు. పయిశ్రుతిలోని స్త్రీ కిద్దఱుభర్తలుండరు లోనుగాఁగల భాగ మర్థవాదమే గనుక, అది ప్రమాణము కానేరదు.

వామ — అది యర్థవాదముకాదు మంత్రము,

వీర—"లౌకిక దృష్టాన్తేన రశనాద్వయమ్ విధత్తే"—అను భాష్యమునుబట్టి చూచినను, సందర్భమునుబట్టి చూచినను, ఈశ్రుతి యూపమునకు రశనను గట్టుటనుగూర్చి చెప్పవచ్చినదే కాని వివాహమునుగూర్చి చెప్పవచ్చినది కాదు; ఒకపురుషునకెట్లు ఇద్దఱు భార్యలుందురో యాప్రకారముగా నొకయూపమునకు రెండు రశనలను గట్టవచ్చుననియు, ఒకస్త్రీ కేప్రకారముగా నిరువురుభర్త లుండరో యారీతినే యొకరశనను రెండుయూపములకుఁ గట్టరనియు దానితాత్పర్యము. ఇదియంతయుమంత్రమేయయినను,ప్రత్యేకవిధివాక్యముగాని సూత్రకారుల వినియోజక వాక్యముగాని లేక మంత్ర మెంతమాత్రమును ప్రమాణముకాదు. వేదమున బ్రాహ్మణభాగమునం దెక్కడను నారీ పునర్వివాహమును నిషేధించు విధివాక్యము కానరాదు; వినియోజక వాక్యమయిన కల్పసూత్రము "అగ్నిష్ఠంద్వాభ్యాగ్ రశనాభ్యాంపరివీఞు" యని రశనాబంధమును మాత్రమే విధించుచున్నది. కాఁబట్టి యొకపురుషుఁ డిద్దఱుస్త్రీలను బొందుననియు నొకసుందరి యిద్దఱు పతులను బొందదనియుఁ జెప్పెడివాక్యము విధివాక్య సన్నిధానమునఁ బఠించెడి యర్థవాదమే యగును.

వామ—ఆభాగముకూడ మంత్రముతోఁ జేరినదేయగుటచేత వినియోజకవాక్య మగ్నిష్ఠయూపమునకు రశనాద్వయ బంధనమును మాత్రమే విధించుచున్నను సంబంధమునుబట్టి తక్కినభాగమును ప్రమాణ మగును.

వీర—"ఉదీర్ష్వనారీ" యను మంత్రముయొక్క వినియోజక వాక్య ముత్థాపనక్రియను మాత్రము చెప్పుచున్నను మంత్రము పునర్వివాహము చేసికొందువుగాని లెమ్మని పలుకుటవలన నేకవిషయమగుటం జేసి సంబంధమునుబట్టి స్త్రీపునర్వివాహమున కనుజ్ఞయయినట్లు, ఇక్కడ పోలికచేతతప్పమఱియేసంబంధమునులేని భిన్నవిషయ

ములయిన రశనాబంధన వివాహబంధములయందు రశనావిధానము చేత వివాహవిధానము కానేరదు. మీరు చెప్పిన సంబంధమునుబట్టి మాత్ర మగ్నిష్ఠయూపమునకు రశనాద్యనుబంధనమును మాత్రమే విధించుచున్నను, ఏకవిషయ మగుటంజేసి యగ్నిష్ఠయూపమునకును సమీపమునందున్న మఱియొక యూపమునకును జేర్చి యేకరశనను గట్టఁగూడదన్న యుత్తరార్థమునందలి నిషేధముకూడ ప్రమాణము కాఁగలదు.

వామ—వినియోజకవాక్య మొల్లున్నను మూలమునుబట్టి రశనాబంధమే దృష్టాంతముగాను వివాహము దార్ష్టాంతికముగాను గనఁబడుచున్నది గనుక వివాహవిషయమునఁగూడ నీశ్రుతిప్రమాణ మగునని నేతలఁచెదను.

వీర—మీరట్లు తలఁచుట కాధారము లేశమయినను లేక పోయినను వాదమునిమిత్తము క్షణకాలము మీ తాత్పర్యముతో నే నేను నేకీభవించెదను. అప్పటికిసహిత మీశ్రుతి మీ వాదమున కెంత మాత్రము ననుకూలపడదు.

వామ—ఎందుచేత? మీరాయర్థము నొప్పుకొన్న పక్షమున నారీ పునరుద్వాహము కూడదని నిమిషములో సాధించెదను.

వీర—ఎన్నిపాట్లుపడినను మీ రావిషయమును సాధింపఁ జాలరు! ఏక కాలమునం దొక స్త్రీకిరువురుభర్త లుండరనితప్ప మఱి యొక యర్థ మీశ్రుతికి స్థిరపడదు.

వామ—వేదవచనములో నేక కాలమునందనిగాని కాలభేద మునందనిగాని లేకపోవుటవలన సర్వకాలములయందని మనమర్థము చేయవలెను.

వీర—సాధారణముగా నొకపురుషున కిద్దఱుభార్య లన్నతో డనే యేక కాలమునం దిద్దఱుభార్య లున్నారనియే యూహకలుగును

గాని పూర్వము మృతినొందిన భార్యయు నిప్పుడు జీవించియున్న భార్యయుఁ గలిసి యిద్దఱు భార్యలన్న యూహ కలుగదు; అదేప్రకారముగా స్త్రీ కిద్దఱు భర్తలన్నను, ఏకకాలమునందని గానే యూహింపఁ దగియుండును. అందుచేత పయి నిషేధ మేకకాలమునం దొకయింతి కిరువురు పతు లుండరనుటయందే ప్రవర్తించుననుట స్పష్టము. అది గాక కల్పసూత్రాది షడంగముల ననుసరించియే యెప్పుడును శ్రుతి వాక్యమున కర్థనిర్ణయము చేయుచవలెను. దీనికి వినియోజకవాక్యమయిన "అగ్నిష్ఠం ద్వాభ్యాగ్ం రశనాభ్యాం పరివీయ" యను కల్పసూత్రి మగ్నిష్ఠయూపమున కేకకాలమునందే రెండు త్రాళ్ళను కట్టవలయునని విధించుచున్నది గనుక, దృష్టాంతమునుబట్టి పూర్వార్థమునకు పురుషున కేకకాలమునం దిద్దఱు భార్యలుండవచ్చునన్న యర్థము సిద్ధించుచున్నది; అగ్నిష్ఠయూపమునకును మఱియొకయూపమునకును గలపి యొకత్రాటి నేలాగునఁ జుట్టబెట్టరో యాలాగుననే యేకకాలమున నొకకామిని కిరువురు పతులుండరని యుత్తరార్థము వలన సిద్ధించుచున్నది.

వామ—ఒకయూపమునకుఁ గట్టినరశనను మఱియొకయూపమునకుఁ గట్టఁగూడదన్న విధులు ప్రత్యేకముగ నున్నవిగనుక, ఒక పురుషుఁ డనుభవించిన స్త్రీని మఱియొకపురుషుఁ డెప్పుడు ననుభవింపఁగూడదనియు నేర్పడును.

వీర—ఈమంత్రము యూపసామాన్యమునకు రశనాబంధనమును విధింపవచ్చినది కాదనియు, విశేషముగా యూపైకాదశినీ ప్రకరణములో నగ్నిష్ఠయూపమునకు రశనాద్వయబంధమును విధించునదియనియు నిదివఱకే చెప్పియున్నాను. అగ్నిష్ఠమనునది పదునొకండు యూపములలో నగ్నికి సమీపమునయుండు నడిమియూపము. కాఁబట్టి యేకయూపమునకు సమకాలమునందుఁగాని భిన్న

కాలముల యందుగాని వేఱువేఱురకళనలను కట్టుదురా కట్టరాయని యు, ఏకరకళనను సమకాలమునందుఁగాని భిన్నకాలమునందుఁగాని వేఱుయూపములకుఁ గట్టుదురా కట్టరాయనియు, ఇక్కడ విచార ణీయము కాదు. ఆయావిషయములను దెలుపుట కితరశ్రుతులును కల్పసూత్రములు నుండును. ఈశ్రుతియేకకాలమునుగూర్చియే చెప్పు చున్నదిగనుక, కామినికి బహుపతిత్వనిషేధమును నేకకాలమునందే యగును. అంతేకాక "ఉదీర్ష్వనారీ" ఇత్యాది శ్రుతులకు విరుద్ధము కాకుండ నీశ్రుతి కర్థనిర్ణయము చేయవలెను.

వామ—"ఉదీర్ష్వనారీ" యను మంత్రములోని పునర్వివాహ మాభర్తకే పరలోకముఃఽ నని వెనుకనే చెప్పియున్నానుగనుకమీారా యంశము నెత్తుకోఁగూడదు.

త్రివి—అవును మీరు వెనుకనే సెలవిచ్చినారు. ఈభార్యబ్రహ్మ చర్యముచేసి మరణమునొంది పరలోకమునకు వెళ్ళునప్పటికి, ఆభర్త మఱియొకజన్మమెత్తి యుండవచ్చును. అప్పుడు పరలోకమునందు సహితమామెకు భర్తదొరకక మరల నక్కడనుబ్రహ్మచర్యమేయా చరింపవలసివచ్చును. ఒకవేళ నుత్తరజన్మమునందైనను మొదటిభర్త తోడి పొందు లభించవచ్చునన్నపక్షమున, పురాకృతదుష్కృతము చేత నతఁడు పిల్లియో యెలుకయో యయి పెట్టెడునెడల నామె కప్పుడుపిల్లితోడనో యెలుకతోడనో సౌఖ్యమునుభవించును. మీారు చేసినయర్థము దివ్యముగాను నిరాక్షేపముగాను నున్నది.

వీర—ఈమాటలకేమికాని శ్రుతిలోని వర్తమానార్థబోధక క్రియాపదములు గూడవయినిజెప్పిన బహుపతిత్వనిషేధమేకకాలము నందు మాత్రమేయని తెలుపుచున్నవి.

వామ—వర్తమానార్థక క్రియాపదములువిధ్యర్థమును తెలుప వచ్చునని మీారొకచోటఁ జెప్పియున్నారుకాదా?

వీర—ఒకానొకచోట నట్టి ప్రయోగములుకనఁబడినను, అవి యిక్కడ వర్తమానార్థద్యోతకములు కావనుట కాధారమేమియు గనఁబడదు. మఱియును విద్యారణ్యులవారు భాష్యమునందు పరివ్యయతి=పరివేష్టయతి, భుందతే=అనుభుంక్తే, నవిందతే=నప్రాప్నోతి, అని వర్తమానార్థకములుగానే చెప్పియున్నారు. ఇవిగాక యీశ్రుతి యేకకాలమందేయని చూపుటకితరాధారము లనేకములుగలవు.

వామ—ఇప్పుడు చూపిన యాధారము లెంతచప్పగా నున్నవో యిఁకముందు చూపఁబోవుఁడి యాధారములును పండితులకంత చప్పగానే యుండును. మీవాదములో వట్టి పిచ్చియే కానిసార మేమియు లేదు. మీది శాస్త్రమర్యాద తెలిసిన వాదము కాదు.

వీర—నాది యట్టివాదమయినను శాంతముగాచిత్తగించిమీ ససారమయిన శాస్త్రసమాధానములను సెలవండి. వ్యాఖ్యానములను జేసిన మనపూర్వులును నేనుజెప్పిన యర్థమునే చెప్పియున్నారు. పండితమండలాగ్రగణ్యులయిన మాధవాచార్యులవారు పరాశరస్మృతి వ్యాఖ్యానమునందు స్థూల సూక్ష్మ ధర్మవిచారమును జేయుచు, పైకి ధర్మముగాఁ గనఁబడు ద్రౌపదీ వివాహమునందలి బహుపతిత్వమును సూక్ష్మధర్మమునుగా జెప్పి. ద్రుపదుఁడు లోకవేదవిరుద్ధమని చెప్పిన వాక్యము నందుకొని, "తిర్యక్ష్వపి ఏకస్యాం గవివృషభద్వయయుద్ధదర్శనాత్" తిర్యగ్జంతువులయందు సహితమొకయావు విషయమయి రెండుగిత్తలు పోరాడుట చూచుచుండుటవలన లోకవిరుద్ధము స్ఫు మేయనియు, "వేదేప్యేవంశ్రూయతే" వేదమునందు నిటులే చెప్ప బడియున్నదని, "ఏకస్యబహ్వ్యో" యను శ్రుతిని, "యదేకస్మి యూపే" యను శ్రుతినిగూడ నుదాహరించియున్నారు. మాధ చార్యులవారిచ్చిన దృష్టాంతమువల్లను, వేదమును ఈయర్థము నిచ్చుచున్నదని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పుటవల్లను, పయిశ్రుతిద్వయము

ఏకకాలమునందుమాత్రమే స్త్రీలకు బహుపతిత్వ నిషేధము చేయు చున్నదని మాధవాచార్యులవారి తాత్పర్యమయినట్లు కరతలామలక ముగాఁ గనఁబడుచున్నది.

వాసు—ఊరకే యట్టివ్యత్యాసము నిచ్చినారే కాని మాధవా చార్యులవారి మతము మీరు చెప్పినది గాదు. పండితులమతము పం డితులకేగాని గోచరము కాదు. ఇంతకంటె మీరుచెప్పెడి దేమయిన నున్నదా?

వీర—భారతమునందును పూర్వోక్తమయిన "తస్మాదేకస్య" యను ఋగ్వేద వచనమును, ఈశ్రుతియుఁ గూడ ద్రౌపదీ వివాహ ఘట్టమున నేకకాలమునందు స్త్రీలకు బహుపతిత్వము నిషేధమని చూపుటకే యుదాహరింపఁబడియున్నది. గ్రీపదుఁ డీ రెండుశ్రుతుల యర్థము మనసునందుంచుకొని గదా,

శ్లో॥ ఏకస్యబహ్వ్యోవిహితా మహిష్యఃకురునందన
నైకస్యాబహవోలోకే శ్రూయంతే పతయఃక్వచిత్॥

అని స్త్రీలకేకకాలమునందు బహుపతిత్వనిషేధమును జెప్పి, ఏకకా లమునందు ద్రౌపదిని యుధిష్ఠిరాధిపతుల కైదుగురకిచ్చి వివా హముచేయుట యక్రమమని చెప్పియున్నాఁడు.

వాసు—ఏకకాలమునందు బహుపతిత్వనిషేధము నెఱిఁగి యుండియు ద్రౌపది నేకకాలమున నేప్రకారముగా నేవురుభర్తల కిచ్చి వివాహము చేసినాఁడు?

వీర—ఏకకాలమనఁగా నేకక్షణమని యర్థముచేసి, ఒకరితరు వాత నొకరికిచ్చుట యేకకాలము కాదని యభిప్రాయ పడుటవలన ద్రౌపదీవివాహము జరిగినది. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుఁడు,

శ్లో॥ సర్వేషాం ధర్మతః కృష్ణా మహిషీనోభవిష్యతి।
అనుపూర్వేణ సర్వేషాం గృహ్ణాతుజ్వలనేకరం॥

అని 'ధర్మమార్గమున మాయందఱకు ద్రౌపది భార్య కాఁగలదు; జ్యేష్ఠానుక్రమముగా నందఱిబాణములను అగ్నిసమీపమున గ్రహించునుగాక' యని ద్రుపదునితోఁ జెప్పెను.

వామ—ఏకకాలమనఁగా మీయభిప్రాయము నట్టిదేయయి యుండవచ్చును.

వీర—నాయభిప్రాయ మట్టిదికాదు. మన పెద్దలట్టి యర్థము చేయ సాహసించినను, వెనుక చెప్పినట్లు నష్టత్వాదినిమిత్తముల యందు వివాహమాడవచ్చునన్న శాస్త్రవిహితమయిన కాలమే భిన్నకాలమనియు, తద్వ్యతిరిక్తమయిన కాల మేకకాలమే యనియు నానిశ్చిత తాత్పర్యము.

వామ—మీావన్నియు కుశ్శంకలును కుయుక్తులు నేకాని శాస్త్రసమ్మతమయిన నాయాక్షేపణలకు తిన్నని సమాధాన మొక్కటియు రాలేదు. స్త్రీపునర్వివాహ మశాస్త్రీయము. నావాదమువల్ల 'యదేకస్మిన్ యూపే' అనుశ్రుతి స్త్రీపునర్వివాహమును నిషేధించుచు న్నట్లు స్థాపనమయినది.

వీర—ఒకవేళ శ్రుతికి వాదమునిమిత్తమయి మీాయర్థముసే యొప్పుకొని యేకకాలము నందుఁగాని భిన్నకాలములయందుఁగాని స్త్రీలకు ద్విపతిత్వనిషేధమునే చెప్పినను, అప్పుడుసహితము శాస్త్రసమన్వయరీతిచేత సామాన్యవిశేష వ్యవస్థనుజేయఁగా స్త్రీకిద్దఱు భర్తలు కూడదన్న యీసామాన్యవిధి భర్తృమరణము సంభవించు నప్పుడు పునర్వివాహము చేసికోవచ్చునని విధించి "ఉదీర్ష్వనారి" యను విశేషవిధిచేత బాధింపఁబడి మృతభర్తృక యయినప్పుడు తప్ప స్త్రీకిఁ బునర్వివాహము లేదని సిద్ధాంతమగుచున్నది.

వామ—మీరాడంతయు నప్రమాణ్యావాదము. ఇక్కడ నుత్స ర్గాపవాద న్యాయముపట్టదు. అందుచేత సామాన్యవిశేష వ్యవస్థను చేయుటకు వీలుపడదు.

వీర—మీరు సహేతుకముగా నుత్తరమును జెప్పక నేను జెప్పినదెల్లను దప్పని వితండవాదము చేయుచున్నారు. మీకనుకూలముగా నిమిషకాలము శ్రుతిద్వయమునకును విశేషసామాన్యభావముచేత వ్యవస్థచేయుట కవకాశము లేదనియే యొప్పుకొన్నను,అప్పుడయినను.

"శ్లో॥ ధర్మజిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం పరమంశ్రుతిః।
శ్రుతిద్వైధంతు యత్రస్యాత్తత్రధర్మావుభౌస్మృతౌ॥"

అను మనువచనమునుబట్టి శ్రుతి ద్వివిధమైనచో రెండును ప్రమాణములే యగును గనుక వికల్పముగా స్త్రీపునర్వివాహ మంగీకార్యమే యగును.

వామ—మీరు చెప్పిన గొడవయేమో నాకు తెలిసినది కాదు మీరీ శ్రుతివిషయమయి యసంగతముగా పదిసంగతులు చెప్పినారు. మీనిశ్చితాభిప్రాయమేమో యూహించుటకు తోఁచకున్నది.

వీర—నేను చెప్పినదానిలో నసంగతమేదియులేదు. వివాహవిషయమును బోధించెడి యీశ్రుతిభాగ మర్థవాదముగనుక ప్రమాణమే కాదనియు, ఒకవేళ ప్రమాణమగుననని యొప్పుకొన్నను ఏకకాలమునందనితప్ప వేరర్థమురాదనియు, భిన్నకాలములయందుఁ గూడనని యర్థమువచ్చునని యంగీకరించినను ఇది సామాన్యవిధియయి మృతభర్తృక వివాహముచేసికోవచ్చునన్న విశేషవిధిచేత బాధింపఁబడుఁటవియు, అట్లుబాధింపఁ బడదన్నను పరస్పరవిరుద్ధములగు రెండు విధులున్నచో ధర్మము వికల్పమగునుగనుక ఇష్టమున్నచో స్త్రీపున

ర్వివాహము చేయవచ్చునని యేసిద్ధాంతమనియు, అనేకవిధములచేతఁ జెప్పి యేవిధమునఁ జూచినను మీవాదము నిలువదని స్థాపించినాను.

వామ—బహుచక్కఁగా స్థాపించినారు!

శ్రుతి॥ సమాయుషాసంప్రజయా సమగ్నేవర్చసాపునః
సంపత్నీ పత్యాహంగచ్ఛే మమాత్మాతనువానుమ॥

అను కృష్ణ యజుర్వేదమునందలి యీ మంత్రమును అగ్ని బ్రాహ్మణ సన్నిధిని యజమానపత్ని పఠించుచున్నది. "పునఃసంపత్నీ పత్యాహంగచ్ఛే" యను వాక్యమునకు "అనేక పత్యాపునః పునః పత్నీ భూత్వా సంగచ్ఛే-వియోగః కదాచిదపిమాభూదిత్యర్థః" అని వ్రాసిన భాష్యము నాలోచింపఁగా నీజన్మమం దీభర్తతోనెప్పుడును వియోగము లేకుండునటులు చేయుమని యగ్నిని బ్రార్థించుట స్పష్టమయి యున్నది. అట్లుండఁగా వేదము పునర్వివాహము నంగీకరించుచున్న దెట్లు నమ్మఁదగియుండును ?

వీర—సాధ్వియెప్పుడును తనకు పతితోడి వియోగము లేకుండునట్లు చేయవలయునని ప్రార్థించినమాత్రమున నారీపునర్వివాహము లేదని యెట్లేర్పడును! తనవారు దీర్ఘాయుష్మంతులు కావలయునని యెల్లవారును గోరుదురు. దైవయోగముచేత మరణాదికమువలన వియోగము సంభవించినప్పుడు, "ఉదీర్ష్వనారీ" త్యాది మంత్రమునందలి యనుజ్ఞనుబట్టి యిష్టమున్నచో వివాహము చేసికోవచ్చును.

బాహ—మీరన్నియు నపార్థములే చెప్పుచున్నారు. ఎవరిది న్యాయపక్షమో యగ్రాసనాసీనులై మధ్యవర్తులుగానున్న సాంబశివరావుపంతులుగారు సెలవియ్యవలెను.

వీర—మనతో నెవ్వరితోను జెప్పకుండ సాంబశివరావు పంతులుగారు తమ పీఠము నుండి దిగి నడిచినారు.

పర—సాంబశివరావుపంతులుగారు లేకపోయిన, మన శ్రీనివాసాచార్యులవారి నడుగరాదా? మనపట్టణములో కపటమువిడిచి నిష్పక్షపాతముగాఁ జెప్పువారు వారికంటె మఱియెవ్వరున్నారు? వామనశాస్త్రిలగారివాదము శాస్త్రసమ్మతమైనదని యింతపిల్లవానికయినను తెలియునే.

త్రివి—(తనలో) శ్రీనివాసాచార్యులుగారు నిష్కపటముగా జెప్పుదురఁట! లోకములోని కాపట్యమంతయు మూర్తీభవించి, ఆయన రూపమున నవతరించినది. ఆయన యెప్పుడయిన మనసులో నున్నది ధారాళముగాఁ జెప్పునా? అయినను సభలో నేమిచెప్పునో చూతము.

వేణు—పరబ్రహ్మసోమయాజులుగారు బ్రాహ్మణ్యులు. వారి కోరిక శ్రీనివాసాచార్యులుగారు చెల్లించవలెను.

శ్రీని—నా కీవిషయము పూర్ణముగాఁ దెలియదు. కర్మనిష్ఠులు మీరే సెలవియ్యవలెను.

వేణు—అలాగునఁగాదు. మాయందఱిలోను మీరే బహుబుద్ధిమంతులు, మీరే సెలవియ్యవలెను.

శ్రీని—నన్ను గొప్పచేసి యింతమంది కోరుచున్నారు గనుక మూర్ఖపుపట్టుపట్టి చెప్పకుండుట మంచిదికాదు. నాయభిప్రాయమును జెప్పినప్పుడు మీ రెవ్వరును కోపపడకుండవలెను. నాకు వేదవిషయములో విశేషపరిచయములేదు. వీరరాఘవరావుగారు శ్రమచేసి బహుదూరము చెప్పినారుగాని వారివాదము ప్రస్తుతాంశమున కంతగా సంబంధించినట్టు కనఁబడదు. వామనశాస్త్రిగారు సంగ్రహముగాఁ జెప్పినను, చెప్పిన రెండుముక్కలును వారివాదమును స్థాపించజాలినవిగాను సుబోధముగానుఉన్నట్టు నామతమునకు తోఁచినది.

పర—(చప్పట్లుకొట్టి) మా వాదము గెలిచినది; మా వాదము గెలిచినది.

బామ—మేము శాస్త్రమర్యాదనుమీాతి యొక్క ముక్క చెప్పము.

వేణు—ఇక సభచాలించి, యీసారి స్మృతివిషయమయిన చర్చచేయవచ్చును.

త్రివి—ఇంతటితోనే మొగము మొత్తినది. ఇక వేతే ధర్మశాస్త్రచర్చతో పనిలేదు.

వేణు—ఆలాగున సెలవియ్యవద్దు. మీావాదము పూర్ణముగా విన్నవిమ్మటగాని యిదమిద్ధమని చెప్పవల్లకాదు.

వీర—వాదముయొక్క బలాబలములు మధ్యవర్తులు చెప్పకపోయినను జనులు మనసులకయినను తెలియక మానవు. వయిభాను వారమునాఁడు మరల సభ జరగనిండి. ఇప్పటికి వెళ్ళుదము.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

శారదా ప్రెస్, రాజమండ్రి—1950